

İMGELEM

IMAGINATION

Altı Aylık Hakemli Beşeri Bilimler Dergisi
Peer Reviewed Human Sciences Journal Semiannually

Cilt: 5 / Volume: 5

Sayı: 9 / Issue: 9

Aralık 2021 / December 2021

MAKALELER

Derleme Makaleler / Review Articles

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology
in Turkey.....155
Fahri ÇAKI

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden
mi Bölünüyor?.....187
Seven ERDOĞAN

Culture of Silence: Scrutinising The Un's "Zero Tolerance"
Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping
Operations.....211
Orhan ORHUN, Adem PALABIYIK, Ali Rıza SAVAŞ

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo Ekonomik Yapılar
Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti
Örneği.....249
Cihan DABAN

Inflation As an Instrument of Monetary Regulation.....281
Hasan ALPAGO

Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light..313
Mikail PUŞKİN

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David
Copperfield.....329
Nazan YILDIZ

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route.....349
Süleyman KÖKSAL

Goodbye to The Body and The Sound of Silence in The Example
of the Movie Sound of Metal.....367
Mihriban ŞENSES

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising
(Intifada) On The Israeli Economy565
Hamdullah BAYCAR, Emrah ATAR

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Turizmde Jeosemiyotik: Bir Meta-Sentez Çalışması.....229
Ceren AVCI

Development of The Inventory of Traditional and Modern
Approaches to Parenting: Reliability and Validity.....295
Huri Gül BAYRAM GÜLAÇTI

Tüketimin Kirli Fotoğrafı: *The True Cost* Belgeselinin
Sosyolojik İncelemesi.....381
Yonca ALPTINDAL

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon:
Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler419
Abdulkadir YELER

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir
Değerlendirme447
İlker AKTÜRK, Ömer Miraç YAMAN

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının
Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli
Demografik Değişkenlerin Rolü479
Bekir GÜZEL, Fatih CAMADAN

Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon
Yönetim Modeli Önerisi.....507
Ceyhan AKYOL

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji
Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla
İlişkisi.....541
Cengiz GÜNDÜZALP

1965-2000 Arası Türk Mizah Basınında Süleyman Demirel
Temsilleri579
Zeynep BAKİ, Ahmet Ünal BOZYER

Avrupa Basınında Türk İmajı: 2017 Türkiye Anayasa
Değişikliği Referandumu Öncesi Online İngiliz Basınında
Türkler.....609
Selver MERTOĞLU

Kitap Kritiği / Book Review

Christopher J. Bickerton and Carlo Invernizzi Accetti,
Technopopulism: The New Logic of Democratic
Politics.....631
Hasan Faruk USLU

İMGELEM

IMAGINATION

Altı Aylık Hakemli Beşeri Bilimler Dergisi

Peer Reviewed Human Sciences Journal Semiannually

Cilt: 5

Volume: 5

Sayı: 9

Issue: 9

Aralık 2021

December 2021

E-ISSN: 2602-4446

EDİTÖR/ Editor in Chief

Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü)

Editör Yardımcıları/Associate Editors:

Sümeyye YAZICI (Sosyolog), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. Yüksek
Lisans Öğrencisi
Ecem ÇEBİ (Sosyolog), Avrasya Üniv. Sosyal Hizmet Böl. Araştırma Görevlisi

ALAN EDİTÖRLERİ

Sosyoloji Alan Editörü

Prof. Dr. Taner TATAR (İnönü Üniv.
MALATYA)

Doç. Dr. Göknur EGE (Ege Üniv. İZMİR)

Doç. Dr. Zafer DURDU (Muğla Üniv.
MUĞLA)

Dr. Idrees MUJTEBA (Aligarh Üniv.
PAKİSTAN)

Türkçe Dil Editörü

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ
(Kırıkkale Üniv. KIRIKKALE)

Prof. Dr. Hakan TAŞ (Marmara Üniv.
İSTANBUL)

Tarih Alan Editörü

Prof. Dr. Zeki ÇEVİK (Balıkesir Üniv.
BALIKESİR)

Rusça Dil Editörleri

Doç. Dr. Hanife SARAÇ (Karadeniz
Teknik Üniversitesi)

Dr. Eda H. TAN METREŞ (Akdeniz
Üniversitesi)

İngilizce Dil Editörü

Dr. İrfan ARIK (İzmir Katip Çelebi Üniv.
İZMİR)

İngiliz Dili ve Edebiyatı Alan Editörü

Dr. Hamdi Ali SERDAR (Recep Tayyip
Erdoğan Üniv. RİZE)

İktisat Alan Editörü

Prof. Dr. Rahmi ÇETİN (Sütçü İmam
Üniv. KAHRAMANMARAŞ)

Antropoloji Alan Editörü

Dr. Katerina MARINAKI (University of
Macedonia, YUNANİSTAN)

İletişim Bilimleri Alan Editörü

Prof. Dr. Abbas Varji KHAZEMİ (Tahran
Üniv. TAHRAN)

Doç. Dr. Cabir MAMMADLI (Khazar
Üniv. BAKÜ-AZERBAYCAN)

Doç. Dr. Fouad Bendifallah (Montreal
Üniv. KANADA)

Doç. Dr. Ülhak ÇİMEN (Atatürk Üniv.
ERZURUM)

Sosyal Hizmet Alan Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YELER
(Medeniyet Üniv. İSTANBUL)

Felsefe Alan Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Ali TEKİN (Trabzon Üniv.
TRABZON)

Uluslararası İlişkiler Alan Editörü

Doç. Dr. Dilek LATİF (Yakın Doğu Üniv.
KIBRIS)

Dr. Serap YOLCU YAVUZ (Trakya Üniv.
EDİRNE)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇINAR (Bitlis Eren
Üniv.)

Siyaset Bilimi Alan Editörü

Doç. Dr. Gül Pınar GÜLBOY (İstanbul
Üniv. İSTANBUL)

Doç. Dr. Ateş USLU (İstanbul Üniv.
İSTANBUL)

Dr. Oğuzhan ERDOĞAN (Mehmet Akif
Ersoy Üniv. BURDUR)

Kamu Yönetimi Alan Editörü

Öğr. Gör. Hakan SAVAŞ (Aksaray Üniv.
AKSARAY)

Turizm Alan Editörleri

Dr. Ceren AVCI (Şırnak Üniv. ŞIRNAK)

Dr. Galina BERJOZKINA (City Unity
College Nicosia, Güney KIBRIS)
Spor Sosyolojisi Alan Editörü
Doç. Dr. Ayhan DEVER (Ordu Üniv.
ORDU)
Psikoloji Alan Editörleri

Dr. Bushra BIBI (University of Gujrat,
PAKISTAN)
Dr. Aslı YAYAK (Bursa Teknik Üniv.
BURSA)
Dr. Gökhan ŞAHİN (Karadeniz Teknik
Üniv. TRABZON)

YAYIN KURULU / Editorial Board

- Prof. Dr. Korkut TUNA (İst. Ticaret Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL (İst. Üniv.)
Prof. Dr. Valeriy KHAN (University of World Economy and Diplomacy-Uzbekistan)
Prof. Dr. Garifullin Vasil ZAGITOVICH (Kazan Federal University, Tataristan)
Prof. Dr. Mehmet F. GEZGİN (Beykent Üniv.)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Nedzma DZANANOVIC (University of Sarajevo, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Musa TAŞDELEN (Sakarya Üniv.)
Prof. Dr. Muhidin MULALIC (International University of Sarajevo, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Yaşar ERJEM (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Ruza KARLOVIC (Hırvatistan Polis Koleji Dek. Yard., Hırvatistan)
Prof. Dr. Meki LOBJANIDZE (Open University, Gürcistan)
Prof. Dr. Muhammed Abdulkali İBRAHİM (Selahaddin Üniversitesi, Irak)
Doç. Dr. Flavia GHANCEA (Ovidius University, Romania)
Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN (Karadeniz Teknik Üniv.)
Doç. Dr. Abbas Varij KAZEMI (Institute of Social and Cultural Studies, Iran)
Doç. Dr. Joanna KUROWKA-PYSZ (WSB University, Poland)
Doç. Dr. Sajjad SATTARI (Tehran University, Iran)
Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER (Karadeniz Teknik Üniv.)
Doç. Dr. Jabir MAMMADLİ (Khazar University, Bakü/Azerbaycan)
Doç. Dr. Rohollah ESLAMI (Firdevs University, İran)
Dr. Katerina MARINAKI (University of Macedonia, Greece)
Dr. Alina ROMANOVSKA (Daugavpils University, Latvia)
Dr. Damir KAPIDZIC (Sarajevo University, Bosnia)
Dr. Immaculada COLOMINA (Carlos Üniversitesi, Madrid/İspanya)
Dr. Noemia Bessa VILELA (University of Portucalense, Portugal)
Dr. Kalina SOTIROSKA, (International Vision University, Gostivar/Macedonia)
Dr. Vladimir STERPU, (Moldova Devlet Üniversitesi, Moldova)
Dr. P. J. Mathew MARTIN, (University of Mumbai, India)
Dr. Ghodsi BAYAT, (Allameh Tabatabai University, İran)
Dr. Emir SULJAGIC (International University of Sarajevo, Bosna Hersek)
Dr. Öğr. Üy. Serdal FİDAN (Karadeniz Teknik Üniv.)
Dr. Öğr. Üy. Leyla AYDEMİR (Karadeniz Teknik Üniv.)
Dr. Öğr. Üy. Savaş TAŞ (Demokrasi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. Hazım Burhan MUSTAFA (Selahaddin Üniversitesi, Irak)
Dr. Öğr. Gör. Selim KARYELİOĞLU (Karadeniz Teknik Üniv.)

Dr. Öğr. Üy. Elif BAŞ (Manisa Celal Bayar Üniv.)
Öğr. Gör. Azat MESHELOVA (El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Kazakistan)
Öğr. Gör. Veysel USTA (Karadeniz Teknik Üniv.)
Öğr. Gör. Hakan SAVAŞ (Aksaray Üniv.)

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Korkut TUNA (İstanbul Ticaret Üniv.)
Prof. Dr. Enver ÖZKALP (Anadolu Üniv.)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Karadeniz Teknik Üniv.)
Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN (Sakarya Üniv.)
Prof. Dr. Zeki ÇEVİK (Balıkesir Üniv.)

Prof. Dr. Edibe SÖZEN (Hasan Kalyoncu Üniv.)
Prof. Dr. Abbas Varji KHAZEMİ (Tahran Üniv.)
Prof. Dr. Yümni SEZEN (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Taner TATAR (İnönü Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa DELİCAN (İstanbul Üniv.)

DOKUZUNCU SAYININ HAKEMLERİ / Referees of the Issue

Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Ramazan YELKEN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Petru GOLBAN (Namık Kemal Üniv.)
Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ (Sakarya Üniv.)
Prof. Dr. Cumhuri ASLAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN (Yüzüncü Yıl Üniv.)
Prof. Dr. Gökhan GÖKULU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
Doç. Dr. Adnan TRAKC (Monash Üniv. Malaysia)
Doç. Dr. Fouad Bendifallah (Montreal Univ. Canada)
Doç. Dr. Abbas Varji KAZEMI (Tahran Üniv. Iran)
Doç. Dr. Cabir MAMMADLİ (Hazar Üniv. Azerbaican)

Doç. Dr. M. Moncef KHADDAR (Uluslararası Kıbrıs Üniv. Cybrus)
Doç. Dr. Gül Pınar ERKEM GÜLBOY (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Yusuf ÇINAR (Bitlis Eren Üniv.)
Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ (İstanbul Gelişim Üniv.)
Doç. Dr. Niyazi AYHAN (Manas Üniv. Kırgızistan)
Doç. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK (Bursa Teknik Üniv.)
Doç. Dr. Gülin TEREK ÜNAL (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Feriha DİKMEN DELİCEIRMAK (Girne Amerikan Üniv. Cybrus)
Dr. İftikhar YASIN (Lahore Üniv. Pakistan)
Dr. Ayşe MARAŞ (Marmara Üniv.)
Dr. Bushra BIBI (Gujrat Üniv. Pakistan)
Dr. Fatma Mahperi ULUYOL (Akdeniz Üniv.)

Dr. Hülya PARLAKKALAY (Afyon Kocatepe Üniv.)
Dr. Seher CEYLAN (Pamukkale Üniv.)
Dr. Aslı Özge ÖZGEN ÇİĞDEMLİ (Osmaniye Korkutata Üniv.)
Dr. Ayşe ATAŞ (Ahi Evran Üniv.)
Dr. Emine EMİNEL SÜLÜN (Yakındoğu Üniv. Cybrus)
Dr. Demet KARAKARTAL (Kıbrıs Amerikan Üniv. Cybrus)
Dr. Burak METE (Çukurova Üniv.)
Doç. Dr. Onur TAYDAŞ (Cumhuriyet Üniv.)
Dr. Asiye ATA (Atatürk Üniv.)
Dr. Tuba IŞIK (Ağrı İbrahim Çeçen Üniv.)
Dr. Süleyman AKKAŞOĞLU (Doğuş Üniv.)
Dr. Cemre PEKCAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
Dr. Funda KURAK AÇICI (KTÜ)

Dr. Samet ZENGİNOĞLU (Adıyaman Üniv.)
Dr. Ferah İNCESU (İstanbul Üniv.)
Dr. Hüseyin ALTINDIŞ (Selçuk Üniv.)
Dr. Hamdi Ali SERDAR (Recep Tayyip Erdoğan Üniv.)
Dr. Meral FIRAT (Aydın Üniv.)
Dr. Yılmaz AYDIN (Nişantaşı Üniv.)
Dr. Fahri ÖZSUNGUR (Mersin Üniv.)
Dr. Meliha Funda AFYONOĞLU (Selçuk Üniv.)
Dr. Fatih YAMAN (Medeniyet Üniv.)
Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU (Afyon Kocatepe Üniv.)
Dr. Serdal FİDAN (KTÜ.)
Dr. Cengiz ÖZGÜN (Avrasya Üniv.)
Dr. Bekir HALHALLI
Emre ALAKUŞ (Göç İdaresi Başk.)
Şule BAYRAK

Kapak Tasarımı / Cover Designer

Okutman/Lecturar:

Gökçe YAĞCIOĞLU

Onur ÖZBEK (Sosyolog/Grafiker)

Dizgi ve Mizanpaj / PageSetting

Sümeyye YAZICI (Sosyolog)

Ecem ÇEBİ (Sosyolog)

İletişim

Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN

Dr. Öğr. Gör. Selim KARYELİOĞLU

Yazışma Adresi

Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, 61080 TRABZON.

Yasal Sorumluluk / Legal Responsibility

Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumlulukları yazarlara aittir.

Scientific and legal responsibilities pertaining to the papers belong to the authors.

İÇİNDEKİLER / Contents

Derleme Makaleler / Review Articles

- A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey.....155
TÜRKİYE'DE YERLİ SOSYOLOJİ ÇAĞRISINA KARŞIT ELEŞTİRİLERE BAKIŞ
Fahri ÇAKI
- 17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden mi Bölünüyor?.....187
UNINTENDED CONSEQUENCES OF 17+1 PLATFORM: IS EUROPE DRIFTING APART
AGAIN?
Seven ERDOĞAN
- Culture of Silence: Scrutinising The UN's "Zero Tolerance" Approach to Sexual Exploitation
and Abuse in Peace Keeping Operations.....211
SESSİZLİK KÜLTÜRÜ: BM'İNİN BARIŞ KORUMA OPERASYONLARINDA CİNSEL
SÖMÜRÜ VE İSTİSMARA YÖNELİK 'SIFIR TOLERANS YAKLAŞIMINI İNCELEMELİK
Orhan ORHUN, Adem PALABIYIK, Ali Rıza SAVAŞ
- Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon
Cumhuriyeti Örneği.....249
THE EFFECTS OF MILITARY-POLITICAL ACTIVITIES ON SOCIO-ECONOMIC
STRUCTURES IN AFRICA: THE CASE OF THE GABONESE REPUBLIC
Cihan DABAN
- Inflation As an Instrument of Monetary Regulation.....281
PARASAL DÜZENLEME ARACI OLARAK ENFLASYON
Hasan ALPAGO
- Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light.....313
ERKEN MODERN SANATTA RAYONİZM – KISACIK BİR IŞIK IŞINI
Mikail PUŞKİN
- Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield.....329
DICKENS'İN ANDROJENLİK KAVRAMI: DAVID COPPERFIELD'DA TOPLUMSAL
CİNSİYET İLİŞKİLERİ
Nazan YILDIZ
- The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route.....349
TÜRKİYE-BULGARİSTAN GÜZERGÂHININ KARANLIK TARAFI
Süleyman KÖKSAL
- Goodbye to The Body and The Sound of Silence in The Example of the Movie Sound of
Metal.....367
SOUND OF METAL FİLMİ ÖRNEĞİNDE BEDENE VEDA VE SESSİZLİĞİN SESİ
Mihriban ŞENSES

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) On The Israeli Economy565

BİRİNCİ İNTİFADANIN İSRAİL EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Hamdullah BAYCAR, Emrah ATAR

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Turizmde Jeosemiyotik: Bir Meta-Sentez Çalışması.....229

GEOSEMIOTICS IN TOURISM: A META-SYNTHESIS STUDY

Ceren AVCI

Development of The Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity.....295

EBEVEYNLİĞE GELENEKSEL VE MODERN YAKLAŞIMLAR ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ: GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK

Huri Gül BAYRAM GÜLAÇTI

Tüketimin Kirli Fotoğrafı: *The True Cost* Belgeselinin Sosyolojik İncelemesi.....381

THE DIRTY PHOTO OF CONSUMPTION: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF *THE TRUE COST* DOCUMENTARY

Yonca ALTINDAL

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler419

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF IRREGULAR IMMIGRANTS: TURKISH AFGHAN – UZBEKS LIVING IN ANKARA

Abdulkadir YELER

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme447

A QUALITATIVE EVALUATION OF SUBSTANCE USE AND FATHER-SON RELATIONSHIPS

İlker AKTÜRK, Ömer Miraç YAMAN

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü479

THE ROLE OF ACTIVE CITIZENSHIP SELF-EFFICACY AND VARIOUS DEMOGRAPHIC VARIABLES IN EXPLAINING UNIVERSITY STUDENTS' AWARENESS OF DOMESTIC VIOLENCE

Bekir GÜZEL, Fatih CAMADAN

Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi.....507

A DESTINATION MANAGEMENT MODEL PROPOSAL WITHIN THE APPROACH OF
SUSTAINABLE TOURISM

Ceyhun AKYOL

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü Ve Bilgi İletişim
Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi.....541
THE RELATIONSHIP BETWEEN LOYALTY AND SATISFACTION IN WEB-BASED
COURSES AND TECHNOLOGY ACCEPTANCE AND ATTITUDE TOWARDS
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Cengiz GÜNDÜZALP

1965-2000 Arası Türk Mizah Basınında Süleyman Demirel Temsilleri579
REPRESENTATIONS OF SÜLEYMAN DEMİREL IN THE TURKISH HUMOR PRESS
BETWEEN 1965-2000

Zeynep BAKİ, Ahmet Ünal BOZYER

Avrupa Basınında Türk İmajı: 2017 Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu Öncesi
Online İngiliz Basınında Türkler.....609
TURKISH IMAGE IN EUROPEAN MEDIA: TURKISH PEOPLE IN ENGLISH
ONLINE PRESS BEFORE TURKEY 2017 CONSTITUTIONAL AMENDMENT
REFERENDUM

Selver MERTOĞLU

Kitap Kritiği / Book Review

Christopher J. Bickerton and Carlo Invernizzi Accetti, Technopopulism: The New Logic
of Democratic Politics.....631

Hasan Faruk USLU

ÖNSÖZ

İmgelem Dergisi Kıymetli Okurları

Merhaba;

Dergimizin dördüncü yaşı dolarken dokuzuncu (9.) sayısını yayımlamanın heyecanı ve coşkulu mutluluğu içerisindeyiz. Katkısı olan Dergi çalışma arkadaşlarımıza, yazarlarımıza ve okurlarımıza teşekkür ederim. Bu anlamda bir grup var ki, özel olarak teşekkür edilmeyi hak ediyorlar. Makalelerimizi titizlikle inceleyen ve hakemlik yapan kıymetli hocalarımıza ayrı ayrı teşekkür eder, şükranlarımı sunarım. Hiç bir maddi getirisi olmamasına rağmen bu zorlu görevi sırf bir meslek etiği gereği yerine getirmeleri hakemli dergiler için hayati önemi haizdir. Bir önceki sayı önsözünden sonra, tekrar etmek gerekirse, bir an önce akademik teşvikte sisteme hakemlik için uygun bir ücretlendirme başlığının tanımlanması son derece acil bir ihtiyaçtır. Yetkililerin bu konuyu tekrar gündemlerine almaları elzemdir.

Dergimizin 9. Sayısında 20 özgün tam makale ve bir Kitap Kritiği olmak üzere toplam 21 çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların hepsi ayrı ayrı çok kıymetlidir. Bütün çalışmaların yazarlarına emekleri için teşekkür ederim. Çalışmalarını dergimizde yayımlatmaları ve dergimize kıymet katmaları bizim için çok değerlidir. Bununla birlikte Türkiye’de yerli ve özgün bir Sosyoloji’nin imkânlarını taraf ve karşıt görüşlerle birlikte analiz edip, tartışan Prof. Dr. Fahri ÇAKI’ya ayrıca teşekkür ederim. Çalışması hem çok önemli bir konuyu tartışması bakımından ve hem de bunu yetkin bir İngilizceyle uluslararası okurun istifadesine sunması bakımından oldukça kıymetlidir. Çalışmaların hepsini burada tek tek anmama imkân olmasa da, hepsi kendi alanında özgün ve çok kıymetlidir. Okurlarımıza hepsini okumayı yürekten öneriyorum. Dergimizin 9. Sayısı yazarlarına tekrar ve ayrı yarı teşekkür ederim.

Onuncu (10.) sayıda buluşmak dileğiyle,

Sağlıcakla kalınız...

Doç. Dr.

M. Yavuz ALPTEKİN.

A REVIEW OF CRITICS AGAINST THE CALL FOR INDIGENOUS SOCIOLOGY IN TURKEY

Fahri ÇAKI*

ABSTRACT

The call for indigenous sociology is a discussion that reflects reactions to the Eurocentric character of Western sociology and alternative proposals. According to the advocates of this call, Western sociology, based on the social and historical experiences of Western societies, do not allow understanding non-Western societies that have different backgrounds from the West, and that it is also against their interests. It also creates intellectual dependence and inequalities not only in the global production of knowledge, but also in its distribution, circulation and consumption. Therefore, non-Western societies are called upon to build an indigenous sociology. No matter how solid it may sound, this call has also been subject to various criticisms due to some of its limitations. This paper aims to analyze and evaluate the criticisms of the call, which ironically turned into a global call, in the context of Turkish Sociology. The paper argues that the criticisms of this call should be reconsidered within the framework of four main questions: 1) How successful have the followers of the call been in constructing a sociology appropriate to the requirements of the call? 2) Do today's national and global conditions still make this call meaningful and necessary? 3) How does this call affect the disciplinary integrity and scientific identity of sociology? 4) What could be the future of the call? The paper concludes that indigenous sociology is not a utopia.

Keywords: Eurocentrism, Indigenization, Epistemic Hegemony, Reconstruction of Sociology, Global Sociology, Indigenous Sociology.

TÜRKİYE'DE YERLİ SOSYOLOJİ ÇAĞRISINA KARŞIT ELEŞTİRİLERE BAKIŞ

ÖZ

1970'lerde başlayıp günümüze kadar devam eden yerli sosyoloji çağrısı, Batı sosyolojisinin Avrupa merkezli karakterine epistemolojik ve ontolojik gerekçelerle gösterilen tepkileri ve alternatif önerileri içeren bir tartışmadır. Bu çağrının savunucularına göre, Batı toplumlarının sosyal ve tarihsel deneyimlerine dayanan sosyolojinin kuram, kavram ve yöntemleri, Batı'dan farklı sosyal, kültürel ve tarihsel deneyimlere sahip Batı-dışı toplumları anlamaya ve açıklamaya izin vermediği gibi onların çıkarlarına da aykırıdır. Ayrıca bilginin yalnızca küresel üretiminde değil, dağıtımında, dolaşımında ve tüketiminde de entelektüel bir bağımlılık ve eşitsizlikler yaratmaktadır. Bu nedenle, Batılı olmayan toplumlardan kendi yerli sosyolojilerini inşa etmeleri çağrısı yapılmaktadır. Kulağa ne kadar sağlam gelse de bazı sınırlılıklarından dolayı bu çağrı da çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Bu makale, ironik bir şekilde küresel bir çağrıya dönüşen yerli sosyoloji çağrısına yönelik eleştirileri Türk Sosyolojisi bağlamında analiz etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Makale, bu çağrıya yönelik eleştirilerin dört ana soru çerçevesinde yeniden ele alınabileceğini ileri sürmektedir: 1) Çağrının takipçileri çağrının gereklerine uygun bir sosyoloji inşa etmede ne kadar başarılı olmuştur? 2) Günümüzün ulusal ve küresel koşulları, bu çağrıyı hala anlamlı ve gerekli kılmakta mıdır? 3) Bu çağrı sosyolojinin disiplin bütünlüğünü ve bilimsel kimliğini nasıl etkiler? 4) Çağrının geleceği ne olabilir? Makale, yerli sosyolojinin bir ütopya olmadığı sonucuna varır.

Anahtar Kelimeler: Avrupamerkezcilik, Yerlileşme, Epistemolojik Hegemonya, Sosyolojinin Yeniden İnşası, Küresel Sosyoloji, Yerli Sosyoloji.

Atf: ÇAKI, F. (2021)., "Türkiye'de Yerli Sosyoloji Çağrısına Karşı Eleştirilere Bakış", İMGELEM, 5 (9): 155-186.

Citation: ÇAKI, F. (2021). "A Review of Critics Against The Call For Indigenous Sociology in Turkey" İMGELEM, 5 (9): 155-186.

Başvuru / Received: 22 Ağustos /August 2021.

Kabul / Accepted: 17 Eylül / September 2021.

Derleme Makale/ Review Article.

* Prof. Dr., Balıkesir University, Department of Sociology, E-mail: cakifahri@balikesir.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-8895-229

INTRODUCTION

Sociology, like other sciences, progresses cumulatively. Theories and concepts produced in this accumulation process are constantly discussed, criticized and reconstructed. This process gives sociologists an opportunity to review their intellectual positions. Neither staying fixed on a certain idea nor immediately giving up one's intellectual position in the face of any criticism are a virtue in itself. Criticisms create opportunities for the sociologist to put his/her position on a more solid foundation. At the same time, changing/transforming social and historical realities may require reconsideration of thoughts. The sociologist's use of these opportunities, following new developments in the literature, and re-questioning his/her position at regular intervals does not make him weak, on the contrary, it strengthens him. Based on this proposition, I write this article to review my own thoughts and those of some others on the theme of calling for indigenous sociology.

The call for indigenous sociology is simply a reaction to Western sociology. Since it usually originates from South/Eastern countries, this call can be given names such as "Theory of the South", "epistemologies of the South", "alternative discourses", and, ironically, it is also considered as a derivative of "global sociology" projects (Go 2016: 2). Although it is a movement with various differences in itself, it can be said that it is united around the critique of the narrow-minded "Northern" or "Eurocentric" character of traditional sociology and the desire to transcend it. Turkish sociologists have widely recognized this reaction with Baykan Sezer (1985, 1988, 1993) and identified with him. However, it is understood that more or less the same or similar calls were made in many parts of the world, especially during the 1970s and 1980s.

There is an almost implicit race going on for the initiators of indigenous sociology debates. For example, the starting point of the call for indigenous sociology is often initiated in international literature by the name of the Nigerian sociologist Akinsola Akiwowo. Although his call elicited mixed reactions, it is considered one of the first attempts to criticize the problematic position of non-Western sociologies in the 1980s and to encourage a more self-confident approach. Akiwowo's (1986, 1988) project of indigenization was based on "a call for learning from the traditions of various cultures in order to develop, through a process of investigation and argumentation, universal propositions and frameworks that would be adequate for the task in a variety of locations" (Bhambra 2013: 303). On the other hand, Indian writers try to start this process with the Lucknow School of Economics and Sociology, founded

in the 1920's under the leadership of Radhakamal Mukerjee and D. P. Mukerji. According to them, the names mentioned criticized the use of colonial approaches and concepts to understand social and political problems in India and instead advocated the development of an alternative approach or model that corresponds to Asian conditions and traditions (Joshi 1986, cited by Bhabra 2014: 87-88). In Turkey, it is known that Baykan Sezer made such a call for indigenous sociology in the 1980s. It doesn't really matter who started the process first. It is highly probable that many authors, both mentioned and not mentioned here, who call for an indigenous sociology, have developed common discourses, perhaps unaware of each other, in the face of common problems experienced under the political, economic and epistemic hegemony of the West.

These discourses and discussions began to resonate at the institutional level too in the same period. As a matter of fact, the journals of the International Sociological Association (ISA) have published a series of articles on the subject since the 1980s (Akiwowo 1986, 1988, 1999; Adésinà 2002; Archer 1991; Arjomand 2000; S. F. Alatas 2001; S. F. Alatas 2003; S. H. Alatas 2006; Baber 2003; Gareau 1985; Genov 1991; Diawara 2000; Oommen 1991). The issue of indigenization was discussed in many national and international meetings held under different auspices. For example, in the 'Towards a Global Sociology' workshop organized by the International Sociological Association at Sydney University in July 2013, participants focused on topics such as centers and circles (or alternatively, the relationship between the global south and the global north) and the possibility of constructing a global sociology (Rahbari 2015: 156). The indigenization movement began to gain momentum in the early 1970s, when indigenous scientists from the Third World spoke out against the establishment of the social sciences that perpetuated the "slavery" of the mind; later on, a number of social scientists from Western countries who shared this concern joined them. Thus, calls for the indigenization, Koreanization, Chineseization, Indianization, Africanization and Islamization of sociology/social sciences spread rapidly all over the world. What is interesting is that it is not only non-Western countries that talk about the indigenization of social sciences; for example, even Canadian social scientists are making symposiums, reports and publications on the Canadianization of social sciences (Candela 2015: 369).

It is not surprising that indigenization, which has turned into a global call, has gained a variable and multiple characters in terms of the meanings and programs attributed to it. As a matter of fact, even the names attributed to it are a clear indication of this: counter-hegemonic sociology (Keim 2011), autonomous sociologies (Alatas 2006), global sociology (Go 2016;

Bhambra 2013), international sociology (Genov 1991; Arjomand 2000), Southern Sociology, alternative sociologies, etc. The variable and multiple characters of the names, meanings and programs attributed to indigenization indicate that it is a much more complex intellectual enterprise than it seems. Therefore, dozens of publications continue to be made around the questions of what the indigenization of sociology/social sciences is, what it is not, what it should be and what kind of barriers exit in front of it. Within Turkish sociology, some sociologists such as Çakı (2003), Şan (2007), Şan and Şenkaloğlu (2019), Çav (2019), Kızılcelik (2015), Kayalı (2009) and Eğribel (2010) discussed these questions.

This article, instead of refocusing on the aforementioned questions, suffices to summarize the epistemological and ontological grounds of the call for the indigenization of sociology/social sciences, and as its main focus, it aims to examine what kind of critical reactions have been developed over time against this call and to discuss how to evaluate these reactions.

Reasons Behind the Call for Indigenization

Actually, there are many (justified) reasons for this reaction, which is not limited to sociology, but covers all social sciences and is mostly developed by social scientists of non-Western societies. Şan (2007) argues that there are four main historical factors that influenced the emergence of alternative approaches to Western sociology: 1) The devastating consequences of the two world wars and their disappointments about modernity, 2) The Nietzsche effect and postmodernist thought (Foucault, Bauman, etc.), 3) Struggles for independence, 4) Cultural studies (Şan 2007: 68). Another classification of justifications, including this analysis of Şan, can be considered as epistemological and ontological reasons.

In this context, the point that is most emphasized in connection with both types of justification is that Western Sociology has a Euro/Western centered character (Çakı 2003; Şan 2007; Şan & Şenkaloğlu 2019; Çav 2019; Fals-Borda & Mora-Osejo 2003). Eurocentrism is the practice of emphasizing, consciously or otherwise, European (and generally Western) concerns, historical development, culture, and values at the expense of other societies. In other words, this practice, which is essentially an “ideological distortion” (Amin 2009), gives an exceptional position to Europe (the West in general) as the owner of a distinct culture that emphasizes its commitment to rationalism, progress and universality. It conceptualizes modernity as a peculiar phenomenon unique to Europe, belittles the history of other cultures. While analyzing the wealth of Europe, it emphasizes the cultural and ideological superiority of

the continent rather than the material conditions that allowed the "European miracle" to occur, neglects the dark sides of European history as mere deviations, neglects the achievements of other cultures and underestimates their contributions (Wallerstein 1997; Xypolia 2016).

Eurocentrism, which constructs civilization through dichotomies, is not a phenomenon observed only in the works of the founders of sociology; it is also evident in the works of contemporary Western sociologists. For example, Giddens (1990: 1-3) states that modernity refers to the forms of social life or organization that emerged in Europe and that sociology is the study of this modern social life. Although this understanding makes the relationship between sociology and the 'other' (that is, not completely 'modern') problematic, this problem is tried to be overcome with another assumption: The assumption that the perspectives used to examine and evaluate Europe (the West or the North in general) can also be used to evaluate "non-Western" societies.

Although there is a strong and insistent emphasis on the Western origin of modernity, it is expected that it has advanced to all continents transcending Europe; therefore it is assumed that social theory is "necessarily universal" (Patel 2010: 1).

The Eurocentric character of Western sociology underlies the epistemological objection of the call for indigenous sociology. Due to its/their nature, sociology/social sciences produces knowledge based on specific historical, social, cultural and political contexts, that is, based on local contexts. In this respect, social sciences are inherently local. First, they are local, in the context of the industrialization of Anglo-European societies, in the sense that social sciences were created and institutionalized to meet their specific needs (Wallerstein 1996: 23). They are also local in the sense that they were formulated to meet the specific needs and concerns of particular groups, such as the white male elite, in these societies. Indeed, sociology in Europe and North America during the nineteenth and twentieth centuries; centered around questions about issues such as race struggle, immigration, urbanization, industrialization, social movements and revolutions, all of which included the concerns of metropolitan elites (Connell 1997; Go 2016; Seidman 1991). In other words, specifically Western sociology was formed within the framework of the life experiences, problems and interests of the West. Despite this, knowledge based on local experiences has been generalized to the whole world, thus giving sociology an objective and universal identity. From this point of view, it can be said that Western sociology has actually created its own "native sociology".

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

This situation creates the justification for non-Western societies, which have different experiences and problems and have different interests from the West, to establish their own indigenous sociology. Accordingly, Western sociology is epistemologically inadequate/invalid in understanding and explaining the social and historical realities of non-Western societies because the issues and problems that Western sociology focuses on and cares about do not concern non-Western societies closely and do not address their real problems. In addition, due to the fact that knowledge-power relations cannot be considered independently of each other, the demand to create a change in the international power relations in our favor requires that we produce knowledge ourselves with our own theories and methods in the field of social sciences (Çakı 2003: 96). In the words of Şan (2007: 80), “when talking about domestic or non-Western social science... there is a necessity of a social science perception that evaluates problems in terms of our own interests and our own history”.

Euro/Western centrism also provides justification to indigenous sociology appeals for raising ontological objections too. This is an expression of intellectual dependence and inequality. Accordingly, the relationship between Western sociology and non-Western¹ sociologies is a center-periphery relationship. In this relationship, non-Western (periphery) sociology is “an exogenous, subordinated and dependent sociology” (Keim 2011; Alatas 2001, 2003; Alatas 2006; Hountondji 1990). This means that Western (central) sociology determines the basic concepts, theories and methods, and the role of researchers working in peripheral sociologies consists of providing empirical data and materials to test these theories and, at best, to evaluate, confirm or reject them (Rahbari 2015: 160; see also Alatas 2003; Sinha 2000). Dependence on Western sociology destroys creativity and originality in non-Western societies and replaces it with imitation and adaptation; sociologists of non-Western societies do not develop any original theory and method (Çakı 2003: 96; Keim 2011: 124). As Rahbari puts it, “prevailing euro centrism in the social sciences and the academic imperialism of the Northern countries in relation to the South has been suggested to have contributed to create processes that produce and reproduce inequalities in the formulation and dissemination of knowledge, especially of social theory” (Rahbari 2015: 157).

This relationship of dependency is the main issue that Turkish sociologists, who attach importance to Baykan Sezer's call for indigenous sociology, complain the most. For example, with reference to Kayalı (2009), Çav (2019: 82) expresses the problem as follows: “Sociology

¹ Most writers use the terms North and South instead of West and non-Western.

in Turkey is abstracted from its social realities and understood without establishing a connection with the world and developments in time. Social sciences in Turkey, and sociology in particular, is found to be in a dire situation' because of its 'submissive attitude in front of Western social science'. Our task must be focusing on solving those problems in parallel to our national interests and overcome this 'submissive attitude'". Based on such evaluations, it is often stated that Turkish sociology "is not able to form a system/theory attached to itself" and that it is reduced to be in a position of translator and transmitter (Köktürk 2011: 7; Çav 2019: 81; Sezer 1988: 8; Eğribe1 2016).

Similar complaints are frequently observed in many other non-Western countries. For example, Rahbari (2015) criticizes Iranian sociology as follows: "Iranian sociological streams and trends are, as in some other eastern countries, deeply affected and dominated by western scholars' thoughts and theories, [...] seems to have very small contribution to the international literature of social science in terms of theorizing ability. What we call Iranian social science, more than a specific locally recognizable current, is the empirical body of literature produced to test imported theories inside the borders of a political entity named Iran." (Rahbari 2015: 156).

The intellectual dependency-oriented center-periphery relationship creates inequalities not only in the global production of knowledge, but also in its distribution, circulation and consumption (Patel 2010: 1). First of all, due to the predominant role of international publications in academic promotion, sociologists in non-Western societies tend to turn their backs on their local academic communities in accordance with the principle of "publish internationally or perish" and they are pushed to "publish according to the rules and preferences of a so called 'international audience'" (Keim 2011:135). Institutional barriers put up by the information industry, its publishers and journals, and mainly by the epistemic communities of interconnected core countries perpetuate intellectual dependence (Patel 2010: 15). The greater accessibility of local/regional journals for non-Western sociologists who do not have the competence to publish in prestigious international sociology journals due to language and formation differences also renders their contributions largely invisible in the Northern and international sociology community. Examining the International Encyclopedia of Social Sciences (1968), that claims geographic representation in the selection of contributors, Gareau (1988) found out that only 0.9% of the authors in this encyclopedia were from Third World countries, a striking indicator of the intellectual inequalities in question. He also found out that only % 0.3 of them came from Communist Eastern Europe while American-related authors

made up % 78.1 of the total (cited in Bhambra 2014: 88-89). Therefore, these conditions, which we have touched on with only a few dimensions, foster intellectual dependence “by receiving and applying concepts, theories and methodologies developed in the centre” (Keim 2011: 126).

These epistemological and ontological reasons make it necessary to restructure sociology (generally social sciences) in non-Western societies. So, what should be done for this? The answers to this question show a certain variety. According to Baykan Sezer, it is one of the main tasks of Turkish sociology to investigate how and in what way one can benefit from the richness of Turkish history, which covers a wide adventure from Central Asia to the Near-East and which can shed light on the present and future of Turkish society (Sezer 1985: 217). Therefore, Turkish sociologists, who are interested in the subject based on Sezer's thoughts, mostly emphasize the necessity of sociology to be based on history. That is because “history stands out as the only mirror of the formation of social interests” (Şan 2007: 77). Along with Turkish and world history, " it is also necessary to know the history of sociology in the West very well in order to construct the Indigenous Sociology," (Çav 2019: 104). In addition to these, in parallel with Akiwowo's (1986, 1988) "call to learn from indigenous traditions", Alver (2014) also points out the need to benefit from traditional sources. According to him, for indigenous sociology, it is necessary to refer to the indigenous/original literature and sources. For this, Turkish Sociology should develop its own literature (Alver 2014).

Malaysian sociologist Alatas (2006) summarizes in a broader context what is required for the construction of indigenous sociology: “Indigenization requires the turn to indigenous philosophies, epistemologies, histories, art and other modes of knowledge, which can all be potential sources of social science theories and concepts” (Alatas 2006: 86).

In this context, Adésínà (2006) argues that it is important and necessary to move from 'translation' to 'formulation'. This means not only an engagement with modern science, but also an attempt to radically reorganize the production, distribution and circulation of knowledge and liberate it from colonial imperatives (cited in Patel 2010: 9).

What would be the benefit of indigenizing sociology/social sciences? As can be understood from the explanations so far, indigenization, whose ultimate goal is “the creation of social sciences free from ethnocentrism and cultural dependency or ethnocentrism,” can lead us “out of the monotonous and rigidly rationalized Western intellectual colors and flavor into a world of much more fun-ridden, colorful and scentful social sciences” (Dong 2017: 64). As a more important contribution, “indigenized social science theories and concepts should make

much better sense, and hence be more meaningful, to the people of that particular society. [...] Indigenized social science can help develop more practically relevant policy ideas and recommendations for public action or other social movements, directly reflecting life experience the people” (Dong 2017: 64).

However, the call for indigenization takes different forms and emphasizes different aspects in different countries. In some countries that have recently introduced the social sciences, indigenization can only play the role of advocacy for the promotion and recognition of the social sciences and contributing to the nation-building process. In others, indigenization functions as an educational tool that serves the transition to the national language. Curriculum development with a bias towards national needs can also be considered as an indicator of indigenization for some countries.

In Turkey, the most important function of indigenous sociology, according to Sezer, is to shed light on the present and future of Turkish society, to highlight our interests against the interests of the West, and to reflect our view (Sezer 1985: 217; 1993: 21). According to Çav (2019), the most important function of indigenous sociology is to ensure that sociology, which has become a tool to legitimize westernization policies, establishes a peaceful relationship with its own society, history and culture: “With the concept of indigenous sociology' we mean an understanding of social science and sociology that that carries the historical, cultural, religious and intellectual accumulation of this geography such as Islam, Turkish, solidarity society, traditional family ties, reason and wisdom; such an understanding of social science and sociology does not ignore the structural codes that has successfully built a non-Western society and state system for centuries” (Çav 2019: 102).

The mentioned functions are the benefits that are desired for indigenous sociology to produce. The actual realization of this desire is another matter. As a matter of fact, Çakı (2003) states that the benefits of indigenization of sociology/social sciences depend on which path it will take now and in the future. According to him, the call for indigenization may take two different paths: “First, it may take a path of legitimizing the demands and projects of the dominant powers within our own society. In such a path, based on a certain understanding of the state, it would take the direction of conceptualizing identities deemed worthy of society from above. On the other hand, as a second possibility, it may also take an anti-hegemonic path that serves the identities and interests of powerless social segments against global imperialism as well as internal dominant forces” (Çakı 2003: 111).

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

In the light of the brief presentation above, it can be said that the call for indigenous sociology is based on justified reasons. However, in addition to the question of actual possibilities, this call may also carry potential epistemological problems arising from its challenging nature in terms of its basic aims and assumptions. Therefore, this call needs to be reconsidered in the framework of four main questions:

- 1) How successful/effective are the followers of the call for indigenous sociology in constructing a sociology that fits the requirements of the call?
- 2) To what extent do today's national and global conditions match those of the period (1980s) when the call for indigenous sociology was born? Does this harmony or incompatibility still make the call in question necessary and important?
- 3) How does the call for indigenous sociology affect the disciplinary integrity and scientific identity of sociology?
- 4) What future may the call for indigenous sociology have?

The remainder of the article will examine and evaluate, with a counter-critical perspective, the criticisms directed at the call for indigenous sociology within the framework of the four main questions mentioned above. In an earlier article (Çakı 2003), I presented some criticisms about the call for indigenous sociology. In this article, I re-examine my own criticism as well as those of other sociologists'. The purpose of doing this is to contribute more to the enrichment and development of academic debates in Turkey regarding the call for indigenous sociology.

Objections/Critics to The Call for Indigenization

Just as Western sociology was born as a reaction to socialism, the call for indigenous sociology was born as a reaction to Western sociology. Later, indigenous sociology itself faced some reactions. It is necessary to evaluate what these reactions are, how right/appropriate reactions they are, and whether they are strong enough to completely push this call out of the agenda. In this context, my priority will be to examine what kind of objections/criticisms² come from within Turkish sociology. Where appropriate, objections from the world will also be included.

² On the occasion of the 100th Anniversary of Sociology in Turkey and before that, many articles were published on the state of Turkish sociology. However, the criticisms in these articles should not be confused with criticisms of the call for indigenous sociology.

When the objections/criticisms to the call for indigenous sociology are examined in terms of Turkish sociologists, the most striking point is the general silence of sociologists who do not cross paths with the Sociology Department of Istanbul University Faculty of Letters (IUEF). In this department, those who study sociology at undergraduate or graduate level are more interested in the subject, even if they work in different institutions. In other words, almost all of those who write for or against the call for indigenous sociology are, in one way or another, affiliated with the IUEF Sociology Department.

Since they more or less reflect the general criticisms on the subject, the criticisms of three Turkish sociologists (Çakı 2003; Şan & Şenkaloğlu 2019; Dellaloğlu 2020) will be emphasized here. Criticisms/arguments to the call for indigenous sociology will be presented by classifying them in four items within the framework of the questions asked above.

Failure/Ineffectiveness Argument

One of the important arguments of Turkish sociologists who criticize the call for indigenous sociology is that those who make this call or accept the importance and necessity of this call cannot create a satisfactory success story in producing sociological studies in line with the call's requirements. Şan & Şenkaloğlu (2019: 51) and Dellaloğlu (2020) emphasize this point, as do Çakı (2003: 109), who published the first critical article about this call in Turkey. Çakı (2003) and Şan & Şenkaloğlu (2019) approach this criticism, which is also underlined in international literature³, from a perspective of determining the facts. Çakı (2003: 109) argues that “even though it is a self-consistent and historically valid idea, the efforts for the indigenization of social sciences remained largely a wish and did not achieve concrete success.” That is because, for him, the dependency relationship with Western sociology and the academic infrastructure in the countries where the call for indigenous sociology was made do not allow for successful/effective results for the call. Similarly, Şan & Şenkaloğlu (2019) analyze, as will be explained in detail below, that success does not take place mainly because certain developments in the world and in Turkey make the call for indigenous sociology unnecessary.

Unlike the others, it is seen that Dellaloğlu's (2020) critique is mostly based on political and ideological motivations and on a cynical language and tries to caricature the call for indigenous sociology. According to Dellaloğlu, who published an article titled "The Sociology

³ For example, according to Keim (2011: 128), calls for the indigenization of sociology have appeared to have had little discernible effects on the hierarchies of the discipline more generally, although they have opened up 'spaces for alternative voices' (see also Keim 2008; Bhambra 2013).

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

of Indigenous Sociological Discourse" on the subject on the GazeteDuvar dated May 21, 2020, "the discourse of 'indigenous sociology', which has been chanted continuously since the 1990s⁴, has not yet produced anything worthwhile, to justify itself, at least." In other words, "it could not realize a paradigmatic transformation suitable for the prevalence of this discourse." That is because, he claims, the issue was not "scientific, academic, epistemological." In conclusion, according to Dellaloğlu, "indigenous sociology is an irritating refrain that its defenders complain about all the time and even identify themselves a little bit with this organized complaint culture. Even though users of this refrain do not like or even hate Western sociology, they still fail to create something comparable with it."

Dellaloğlu clearly appears to be unaware of the international literature on this issue, while claiming that the issue was not "scientific, academic or epistemological." In addition, it is undoubtedly clear that indigenous sociology advocates are critical of Western sociology, but it is unclear what Dellaloğlu is relying on while claiming that those advocates "even hate" it. In the aforementioned article, Dellaloğlu tries to determine the class bases of those who claim this discourse, almost without mentioning the main arguments of the indigenous sociology discourse. According to him, although the academic staff produced by the Republic until the 1980s were "generally secularized middle and upper class cadres", "after the 1980s, with the publicization of rural, tradition and religiosity, a new sociological, class base(s) began to reach the university". As a result of its inception, this discourse has gained strength; that is to say, this discourse actually has a "primarily political, sociological and class character, rather than being academic, epistemological, methodological". Therefore, according to Dellaloğlu, the discourse of "indigenization" is "a manifestation of the desire to underline that those sociologists who grew up after the 1980s are different from the first generation sociologists and their teachers." Interestingly, Dellaloğlu also argues that this new generation is "generally a more conservative, more Islamist, more right-wing generation of sociologist".

Almost none of these theses of Dellaloğlu have scientific justification, as will be explained below. Even if his arguments about the class foundations of those calling for indigenous sociology are correct – which they are not – it does not detract from the "scientific, academic, epistemological" value of this call. It is obviously a contradiction that Dellaloğlu does not look at class foundations of Western sociologists whose theories he uses as he wishes but takes the class foundations of those who call for indigenous sociology as a basis. In addition,

⁴ In fact, it should be "since the 1980s or even the 1970s".

in this context, Dellaloğlu puts himself in a position to accuse important sociologists such as Baykan Sezer and Korkut Tuna, the pioneers of the call for indigenous sociology in Turkey, to be somebody who entered the university environment as a result of "the countryside, tradition, and piety" taking a public appearance⁵. How does Dellaloğlu know that this call is "a manifestation of the desire to underline that those sociologists who grew up after the 1980s are different from the first generation sociologists and their teachers"? It is clear that Dellaloğlu does not contribute to the dispassionate evaluation of the controversial call with these arguments, because he speaks like an ideologue rather than a scientist. Even if it is accepted for a moment that Dellaloğlu knows what manifestation of desire those who call for indigenous sociology are making this call for, and even if it is accepted that he knows this correctly, it is still worth asking what is wrong with a scientist's "effort to differentiate himself from the ones before him." If he does not have a scholastic mindset, would not any scientist be expected to do so anyway? Besides how Dellaloğlu measures that the new generation that grew up after the 1980s and embraced this discourse is "generally a more conservative, more Islamist, more right-wing generation of sociologist", it is also worth asking what difference it would make to know this. Does he mean that we can turn a blind eye if any call comes from a conservative, Islamist, right-wing sociologist generation?

Knowing the class background of sociologists in general helps us to better understand their views and suggestions. But knowledge of class background cannot be a just and sufficient reason for us to reject or try to discredit a sociological theory or call. Whether we are the defender or the objector of the call for indigenous sociology, it is necessary to clarify why it did not have the expected effect. However, it seems that Dellaloğlu's arguments do not help us in any way to understand the reasons for this narrow/limited effect. As Bhambra (2013: 303) points out, despite the fact that feminist theory developed at the same time as the call for indigenous sociology, it created much greater interest and influence. Then, what is the best way to understand the limited impact of the call for indigenous sociology? Could it be important changes in the world conjuncture? The next argument will be directly related to this.

The 'New World' and 'New Turkey' Argument

Despite the fact that Şan gives a clear support to the call for indigenous sociology in an article dated 2007, Şan & Şenkaloğlu (2019) in a new article dated 2019, find it inevitable to

⁵ It is enough to look at the biographies of these people in order to understand whether the mentioned professors are "secularized middle/upper class cadres" or the representatives of "the countryside, tradition and piety". It may also be a matter of curiosity what the class basis of Dellaloğlu himself is.

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

review the necessity of this call due to the changing conditions in the world and in Turkey: “Turkey is able to bring unique explanations both within and around the world. However, in today's world, it has become inevitable to reconsider the necessity of indigenous sociology⁶ in the face of rapid change in the world and the rapid change in needs and the rapid differentiation of our recurring problems together with the needs” (Şan & Şenkaloğlu 2019: 50). Well, what kind of change has occurred in the world and in Turkey, and how did these changes affect the call for indigenous sociology?

At this point, Şan and Şenkaloğlu (2019) highlight the developments around postmodernism and globalization. According to them, “After the 1980s, in many parts of the world, with the global process arising from postmodern discourses, change began to occur even more rapidly in all areas of life. With the globalization discourse, the perception that the world is a single place has been accepted and it has been possible to say that the borders have disappeared. [...] We are now in a period in which the globalization process, which has originated from the discourses of postmodernity, has become widespread rapidly. In this period, the fact that the indigenization movement that emerged in the face of the problems arising from the Eurocentric ideology of Western sociology was presented as a solution to the postmodern changes did not matter anymore” (Şan & Şenkaloğlu 2019: 52-53). In other words, according to Şan & Şenkaloğlu (2019: 43), “as a result of the criticism of the Eurocentric understanding, the egocentric western understanding of sociology, which limits the science of sociology, has ceased to be a problem.” Referring to Alatas (2016: 184), Şan & Şenkaloğlu (2019: 43) argue that “in a world where Eurocentrism has lost value, it is futile to oppose Eurocentric understanding, to seek the idea of indigenous sociology or to seek alternative sociology.”

These views of Şan & Şenkaloğlu are one of the ways to bring an explanation to the problem. However, it would be unfair to reduce the call for indigenous sociology to the level of a reaction to the Eurocentric character of Western sociology. Undoubtedly, the reaction to Eurocentrism is one of the most important starting points of the call for indigenous sociology, but it is not limited to it. First of all, the call for indigenous sociology, which accepts that the production of knowledge cannot be independent of power relations, is also a call for the reconstruction of sociology in order to challenge the relations of intellectual dependence. Have the processes of postmodernism and globalization ended the intellectual dependency and power

⁶ According to Yelken (2014), we need to transcend the discussion of "indigenusness" and "indigenous sociology". However, Yelken argues that "we need to think in the context of Islamic Civilization, which includes the Ottoman Empire", which is a kind of call for indigenusness.

relations in question so that the call for indigenous sociology is now "unnecessary"? As Çakı (2003: 110) emphasizes, although the concept of "our interests", which is one of the key concepts of the call for indigenous sociology, continues to remain ambiguous, can we consider them to be the same with the interests of others even in the processes of postmodernism and globalization? In addition, in an environment where postmodernism celebrates pluralism with its openness and tolerance to all kinds of ideas, it is still unclear why the call for indigenous sociology should be seen as "no longer necessary", while the existence of feminist theory with a separate identity and influence is not required to be questioned.

Although the "needlessness" of the call for indigenous sociology has not been fully explained within the framework of new developments in the world, maybe it can be explained by developments in Turkey? In this context, Şan & Şenkaloğlu (2019) offer another explanation by comparing the conditions of old/new Turkey in a way: "When we look at the new relations that Turkey has established with both Western and non-Western societies, we can better evaluate the call for indigenous sociology. Though it has provided new perspectives, it is now clear that it is no longer needed. That is because Turkey is now aware of its own identity and acts according to its interests in the face of Western sanctions in both political and social issues. Turkey is a country that never hesitates to cooperate with the West in line with its political and social interests, but never identifies its identity with the West. The facts that Turkey's relations with Western and non-Western societies have changed over time and that Europe's egocentric/monopolistic attitude has received severe criticism has made the idea of indigenization unnecessary for Turkish sociologists who want to build a better science for the future together with the experience of yesterday. If we look at the issue in terms of the necessity of indigenous sociology, we see that in the new discourse, indigenous sociology (the boundaries of which are determined according to power relations) has lost its function" (Şan & Şenkaloğlu 2019: 54).

Although these analyzes of Şan & Şenkaloğlu bear some truth, it cannot be said that they adequately justify the "needlessness" of the indigenous sociology project. First of all, it does not seem right to reset an academic/epistemological project with an uncertain political conjuncture. Even if we accept that Turkey's power against the West is higher than in the recent past, we have to admit that this power is quite fragile. Aside from the economic fragilities we frequently witness, it should not be forgotten that until 15 July 2016, the West managed to infiltrate and control Turkey's most important institutions through FETÖ, which looked generally quite civilian. Unfortunately, the "new Turkey's power" is not enough to ensure the

extradition of even one of the terrorists wandering in Western countries, despite the joint extradition agreements signed.

My second point of criticism is that the fact that Turkey is “stronger” compared to the past should not be a reason to give up on indigenous sociology; on the contrary it should be considered to be a stronger chance to put it into practice. The fact that the current political power’s expression of aims to be “indigenous and national”⁷ at every opportunity shows that the political conjuncture is also suitable for this chance to come to life. While we do not give up on the aim of being "indigenous and national" in the field of military technology, it is worth asking why we should give up the indigenization of social sciences and why the current political power does not carry out any serious policy in this direction.

Thirdly, if we see the call for indigenous sociology as "no longer necessary" with the acceptance that "we have become a stronger and more independent country" than before, how can we explain the fact that the West produced a Eurocentric sociology during its most powerful periods (in the 19th and 20th centuries)? More importantly, isn't one of the most important reasons for the West to give up its great (Eurocentric) discourses in a time when the challenges to its economic, political and intellectual hegemony in the world (in the 21st century) are rising, to prevent alternative discourses to itself?

As a result of these evaluations, we can say that Şan & Şenkaloğlu's criticism of the call for indigenous sociology with reference to developments in the world and in Turkey is important and valuable but requires further examination and discussion.

The ‘Incompatibility with the Disciplinary Integrity and Scientific Identity of Sociology' Argument

All three sociologists, whose criticisms I have examined against the call for indigenous sociology, are of the opinion that this call has or may disrupt the disciplinary integrity of sociology. In particular, taking into account some of its versions, Çakı states that “the indigenization movement has not yet achieved a harmonious and consistent integration of the criteria of 'indigenusness' and 'scientificity’” that “compromise from being scientific in favor of indigenusness is common” and that “this situation leads to the loss of credibility for the

⁷ By referring to the "national sociology" expressed by Gökalp and the "indigenous sociology" advocated by the Baykan Sezer/Korkut Tuna line, Orçan (2014: 58) argues that 'nationality' and 'indigenusness' signify different things in that one reflects the demands and preferences of the state and the other of the society. On the other hand, Çakı (2003: 110) argues that the solution to social problems in Baykan Sezer's sociology is through the state, and that the main mission of sociology is to convince the state of the wrongdoing of Westernist politics.

current movement” (Çakı 2003: 109). However, this criticism of Çakı points to the necessity of paying more attention to its scientific identity, rather than abandoning the call for indigenous sociology.

On the other hand, Şan & Şenkaloğlu (2019) and Dellaloğlu (2020) seem to accept the inherent incompatibility of the call for indigenous sociology with the disciplinary integrity and scientific identity of sociology. According to Şan & Şenkaloğlu (2019), “a science cannot have belonging and limitations. Our aim as sociologists is not to do Eurocentric or alternative sociology. Our aim should always be doing 'sociology' as sociologists” (Şan & Şenkaloğlu 2019: 43). From these words, we cannot deduce that Şan & Şenkaloğlu think there is only one way to "do 'sociology' as sociologists," but we can at least ask the following question: Don't those who call for indigenous sociology do sociology? Also, if "a science does not belong", why do Giddens and many others present sociology as the science of "modern society"? Why does science turn into a tool of domination of power, as Foucault argues?

On the subject, Dellaloğlu (2020) appeals to the community of sociologists and invites them to accept that sociology is now a science, even "the natural science of society". Based on the view that "just as an indigenous urology is impossible, so is indigenous sociology", Dellaloğlu says that we should not be offended with the fact that sociology is built or invented in the West, "like smart phones in our pockets." Because it now costs all humanity, there can be no 'indigenous sociology or foreign sociology', but 'quality sociology and poor quality sociology' or 'sociology about Turkey as more or less a theme' can be mentioned.

Especially the last sentence of Dellaloğlu (“Sociology with Turkey as more or less as a theme”) shows that he has a narrow understanding of the call for indigenous sociology. Because defenders of indigenous sociology often state that, contrary to what Dellaloğlu thinks, they do not see indigenous sociology as a sociology that focuses only on the local. For example, according to Alver (2014: 33), Turkish sociology should position itself on two main axes. On the one hand, it should be able to develop a method based on society, history and original issues by developing a local perspective, and on the other hand, it should be able to establish a universal perspective by following other worlds, societies, issues and imaginations. As Çav (2019: 110) states, “indigenous sociology is not one that aims to reach a single movement, tradition, ideology, doctrine, system or approach, a limited understanding of region and geography, a world thought and mentality functioning based on rupture, or a sociology closed to outside.” (see also Şan 2007: 81).

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

In fact, Alatas (2006: 87) clearly explains the relation of indigenous sociology to the universal: "It should, therefore, be apparent that the projects involving indigenization of knowledge around the world seek to contribute to the universalization of the social sciences by not only acknowledging but insisting that all cultures, civilizations and historical experiences be regarded as sources of ideas.

Indigenous social scientists should contribute on an equal basis with their Western colleagues to international scholarship." Hence, according to Alatas, there is a very close relationship between indigenization and universalization; even according to him, "indigenization and universalization are one and the same thing" (Alatas 2006: 87).

There is no doubt that the comparison of "indigenous urology / indigenous sociology", which Dellaloğlu presented as a brilliant idea, and the inference that sociology is "like smart phones in our pockets", together with the metaphor of "the natural science of society", will make the defenders of indigenous sociology smile⁸, but it is possible to distinguish between "quality sociology and poor quality sociology". They would not object this distinction because it can also be applied to indigenous studies. However, while talking about a singular sociology or convincing ourselves that there can only be "good" and "bad" ways of doing sociology seems to solve the problem on paper, it is not so easy in practice. For example, among Turkish sociologists, does Ziya Gökalp make a more "quality" sociology, or Prince Sabahaddin? Is Şerif Mardin making a more 'quality' sociology, or Baykan Sezer?⁹ Who will decide on this? Despite the Eurocentric character of their sociology, did sociologists like Marx, Durkheim, and Weber do poor sociology? Should we look at Bourdieu or somebody else as an example of doing quality sociology?

Both Şan & Şenkaloğlu (2019) and Dellaloğlu (2020) are not alone in their critique of the inherent incompatibility of the call for indigenous sociology with the disciplinary integrity and scientific identity of sociology. For example, Margaret Archer (1991), referring to the call for indigenization in the International Sociological Association's (ISA) Presidential Speech titled "Sociology for One World: Unity and Diversity" in 1991, emphasized "the irony of an

⁸ By making a comparison between "left-wing sociologists" and "conservative, Islamist, right-wing sociologists" whom he identifies with the indigenous sociology discourse, Dellaloğlu claims that leftist sociologists contribute more to sociology because "they have more command of the basic criteria and traditions of the field." This is quite an interesting argument because he doesn't explain what kind of research he conducted to measure contributions of those opposite wings and how he reached at such a conclusion. In a sense it sounds like the generalization of "blonds are stupid."

⁹ The western epistemic community would probably adopt Şerif Mardin as a better sociologist. Wonder why?

increasingly globalized society being met by an increasingly localized sociology" and advocated the "basic unity of humanity", which requires a single sociology discipline for "one world" (cited in Adésinà 2002: 94). Archer's *Sociology for One World* is a global sociology whose core concepts are based on Western sociology. The only place given to other voices in this sociology is the translation of these concepts into vernacular idioms. As Adésinà argues, Archer's call for 'one humanity' is one that takes up its unity by refusing to give a voice to non-Western (and non-dominant voices in the West) (2002: 94). For Archer, the West has little to learn from sociologists elsewhere; "just an appreciation of their confirmation of the validity of what was being argued prior to engagement and thus an ability to continue as normal with minimal disruption after engagement" (Bhambra 2014: 84). Sztompka (2011), another term president of the ISA, also, following in the footsteps of Archer's (1991) previous comments, argued that "there is, and can be, only one sociology studying many social worlds" (cited in Bhambra 2014: 105).

It is seen that there is an intersection between Archer's understanding of 'one humanity' and 'sociology for a single world', and Şan & Şenkaloğlu's understanding of "a science cannot have belonging and limitations" and Dellaloğlu's understanding of "no indigenous or foreign sociology". These intersecting views turn into a common rejection of the call for indigenous sociology. Thus, their views imply that the call for indigenous sociology has expired. Adésinà (2002: 95) aptly argues that both the adoption and rejection of the call for indigenous sociology are problematic because they placed the arguments being made into a 'ghetto' removed from critical engagement. Particularly, Dellaloğlu's arguments, which are supposedly based on a class analysis, do not problematize this ghettoization in Turkey, but reinforce it. It will be discussed below whether the call for indigenous sociology has really come to an end or whether it has evolved into another form.

Arguments about the 'Reversal of Eurocentrism' and the 'Limits of Universality'

Çakı (2003) criticizes that many approaches adopted in the name of indigenization and to oppose Eurocentrism, paradoxically, have a reinforcing effect on Eurocentrism (2003: 109), and that at the same time, the indigenization movement, paradoxically again, can take an ethnocentric position while opposing Western Eurocentrism. According to him "indigenization in this respect potentially carries the danger of contributing to the strengthening of racism in the world" (Çakı 2003: 110). Calls for Afrocentrism, for example, move in the opposite direction of Eurocentrism (Keim 2011: 4).

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

If indigenous sociology does not go beyond replacing Eurocentrism with, for example, Afrocentrism or Asiacentrism, then what meaning may it have? In this case, the epistemological problems within Eurocentrism will also be in the nature of indigenous sociology. For example, cultural essentialism may become a fundamental problem of indigenous sociology.

On the other hand, Çakı (2003) argues that the call for indigenous sociology, especially in Turkey, has weakness in meeting the requirements of being in relation, communication and interaction with the international sociological literature on the similar (and different) problems and effects created by the modernization/Westernization processes that go beyond the Turkish society.

Sociologists such as Martin Albrow and Sujata Patel, who participated in the discussions on the subject, share views supporting these criticisms of Çakı. Albrow (1990), for example, in his discussion of the emergence of indigenous sociologies, highlights two key issues that need to be addressed: First, the limits of the potential universality of knowledge produced within the framework of indigenous sociologies; and, second, the difficulties of communicating this knowledge within sociology and globally (1990: 102). Patel, too, is of the opinion that discussions of indigenous sociology have evolved over time from “creating an alternate and autonomous universal theory (as it happened in India) to a discussion and investigation of the ideas, ideologies and practices of constructing scientific knowledge of ‘local’ cultures and to debate the epistemological basis of this local ‘science’” (Patel 2010: 9).

These views and observations of Çakı, Albrow and Patel actually point to the possible paths that the call for indigenous sociology may take, rather than the necessary consequences. If the call for indigenous sociology is to be the 'science of local culture', it will be completely unnecessary, since folklore or cultural anthropology can already fulfill this mission. For this reason, it is possible to evaluate this kind of understanding of 'indigenous sociology' that have entered this path as deviating from their original purpose and mission. It is the basic expectation that the local knowledge produced or can be produced by the call for indigenous sociology overcomes the problem of relativity and contributes to universal learning. Indeed, according to Patel (2010), what makes the call for indigenous sociology meaningful and valuable is to create an 'alternative and autonomous universal theory' against Eurocentrism.

Arguments on the Transformation/Future of the Call for Indigenous Sociology

The criticisms I have examined above are generally that the call for indigenous sociology has expired its life time. Accordingly, Eurocentrism is no longer a problem; now it

is enough to "make quality sociology", so we can give up on indigenous sociology. I have also discussed the limitations of this approach. It should be clear by now that the call for indigenous sociology is not a call that can be thrown out of the agenda immediately. But there are also various real or potential problems with this call. So, what future could the call for domestic sociology have in global sociology? In other words, what is the possibility of this call to evolve by reformulating itself and thus to preserve its existence and contribute to global sociology?

Within the framework of these questions, it is seen that new approaches aiming to neutralize the Eurocentrism critique of the call for indigenous sociology but to maintain the dependence on the main skeleton of Western sociology have emerged. At the same time it is observed that some other approaches aiming to strengthen the bond of the call for indigenous sociology with a global sociology have been developed.

It is seen that one of the approaches that have emerged to neutralize the Eurocentrism critique of the call for indigenous sociology is the approach of multiple modernities. Since the second half of the 1990s, a group of theorists, including Charles Taylor (1995) and Shmuel Eisenstadt (2000), approached modernity differently from traditional modernization theorists who regarded the differences observed in the world in terms of their relations with capitalism and modernity as archaic differences that would disappear through gradual modernization. According to the new approach, there are various ways leading to modernity. Multiple modernities perspective holds that different historical trajectories and sociocultural backgrounds also give rise to quite different forms of modernity in different parts of the world and that these modernities cannot be fully understood in terms of categories and concepts developed to make sense of Western modernity. Defenders of this perspective claim that modernity is crystallized around great human civilizations such as European, Chinese, Indian, Islamic, Latin American civilizations etc. (Patel 2010: 14).

The theory of multiple modernities, too, still maintains a strong belief that there is a European (and Western) phenomenon in the origin of modernity, but unlike the previous one, it accepts that in the process of outward spreading of modernity, various cultures and societies interact with their different traditions and create a certain multiplicity. Thus, as Bhabra (2013: 301) has put, the theory of multiple modernities accepts the structural inclusion of multiplicity within the conceptual framework of modernity as "sufficient modifications to answer the postcolonial critique of modernity as Eurocentric." However, it is difficult to accept this as a sufficient change because this theory, while talking about multiple modernities, emphasizes

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

aspects such as autonomy, emancipation and reflexivity, and evaluates the European model of modernity as the ideal type. On the other hand, it generally accepts other models as pathological by emphasizing their discipline and restrictive controls (see Arnason 2000). According to Bhambra, “theorists of multiple modernities seek to disarm criticism by allowing for multiplicity at the same time as maintaining the fundamental structure of the original argument. The idea of multiple modernities can be argued to represent a kind of global multiculturalism, where a common (Eurocentered) modernity is inflected by different (other) cultures” (2013: 303). In this respect, it can be said that the approach of multiple modernities is similar to the argument of Sztompka (2011), who was the ISA president for a term, as cited above, that “there is, and can be, only one sociology studying many social worlds.”

Considering the specified features and tendencies, it can be said that the approach of multiple modernities cannot actually eliminate the Eurocentrism critique directed by the call for indigenous sociology and therefore cannot replace it. For the so-called “multiple” or “alternative” modernities become mere variants of European modernity, which originally emerged from “Western civilization” and then spread to other “civilizations”. In this respect, this approach reminds the essentialism of Orientalists (Go 2016: 8).

Another candidate approach to neutralize the Eurocentrism critique of the call for indigenous sociology is Ulrich Beck's (2000, 2002, 2006) global cosmopolitanism approach. Close to my point stated at the beginning of the article, “Western sociology has actually made its own ‘indigenous sociology’”, but in another context, Beck also emphasizes the “localism” character of Western sociology. Beck makes this emphasis as a constraint to future developments. For Beck, the problem is “how to avoid the relativism of local knowledges, including that of Western sociology, rather than how to learn from local knowledges elsewhere” (Bhambra 2013: 306).

Beck's (2000, 2006) global cosmopolitanism approach evaluates modernity and the role of sociology in the context of the first and second ages. According to Beck, who accepts that modernity is now multiple, the concepts used in the development of sociological understandings in the first age are no longer sufficient for the task of understanding modernity in the second age. Because the standard concepts of social sciences that emerged in the first age were concepts developed to understand a world consisting of nation-states. However, now that we are in the

second age¹⁰, that is, in the age of global modernity, the concepts of the first age are no longer suitable for understanding the realities of today's world. In the new era we live in, what is needed, according to him, is a new set of categories and concepts that will emerge from the reflection of this new cosmopolitan era of modernity represented by movements towards world society (Bhambra 2013: 307). Therefore, in accordance with the requirements of this new age, Beck calls for a cosmopolitan sociology. These thoughts of Beck and Wallerstein's (2004) well-known world systems theory appear similar to each other; both advise us to shift our provincial perspective from Western nation-states to the "world system" or "global modernity" as a whole.

It seems that Beck is not concerned with the memory of the global past, but simply with how a cosmopolitan vision of the future can have an impact on the politics of the present. However, any vision of the future cannot be shaped apart from past heritage or perceptions of the past. Despite this, Beck, as Bhambra (2013: 307) has identified, pushes aside the inequalities stemming from its historical legacies such as European colonialism, imperialism and slavery, and continues to imagine a world separate from the resolution of these inequalities.

It now becomes clear that both multiple modernities and global cosmopolitanism approaches essentially continue the earlier analytical frameworks associated with Eurocentric modern understandings. By replacing "Modern" with "global", these approaches naturalize an increasingly contentious sociological history, allowing sociologists to avoid the fundamental question between modernity and sociology. Consequently, understandings of "global sociology" appear to emerge with the collection of "new" knowledge from different places, with little consideration of the long-standing connections between the places where knowledge is constructed and produced. As Bhambra (2013: 311) argues, a global sociology that aims to transcend Eurocentrism requires both a forward-looking and a retrospective reconstruction: "global sociology would require sociology itself to be re-thought backward, in terms of how its core categories have been constituted in the context of particular historical narratives, as well as forwards in terms of the further implications of its reconstruction."

Another approach that is an extension of the call for indigenous sociology, but which is tried to be separated from it, is the call of S. H. Alatas (2002, 2006) for the establishment of an autonomous social science tradition. Alatas (2002) argues that this call should not be confused with the previous one and that thinking about the differences between them is not "just a

¹⁰ Behbehani & Burawoy (2011) also call for a "third stage" of sociology with a similar but triple classification. While the "first stage" of sociology examines communities and the second stage nation-states, the third stage "examines the world in terms of global civil society (as cited in Go 2016: 7)

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

discussion of terminology", but rather tries to eliminate the serious deficiencies in the indigenization paradigm (S. H. Alatas 2002: 155). For him, the previous indigenization movement was concerned with the realm of the "relative and particular" rather than the "general and universal", and as such it could not facilitate the development of the social sciences because its focus was on "putting existence [Western social science] into a pre-existing mold" rather than breaking existing schemas of things to create something new" (2002: 155-156).

As it can be understood from here, Alatas presents two implicit criticisms. First, the indigenization project accepts the Western social sciences wholesale and adapts it to suit local conditions. According to this criticism, indigenization has not provided any break from the dominant Western paradigm or has not attempted to create a new tradition different from this paradigm. Instead, indigenization has remained part of the imitative thinking process, which marks the failure to decolonize knowledge and is presented as just a variation of Western social science. Second, this indigenization is locked in a particularist, ethnographic framework that does not try to create universal knowledge (S. H. Alatas 2006: 11).

In order to overcome these problems, Alatas' proposal is the establishment of an autonomous but universally valued social science tradition. The general logic of this proposal can be summarized as follows: "there are regional cultures with their own specificities (civilizations); one of these cultures (Europe) established a tradition of scholarship around its particular epistemologies that became globally dominant; other regional cultures need to mine their deep heritage in order to locate local, yet autonomous-origin, equivalents (for example, Ibn Khaldun) and then develop regional traditions around these foci; once established, these regional traditions can become entangled with the European tradition (which remains both local and global) and thereby create a multicultural global sociology" (Bhambra 2014: 95).

A dispute that arises during the construction of indigenous/autonomous social sciences is what the reference source will be in this process. For Alatas, the source is the views of intellectuals (e.g. Ibn Haldun) who think in terms of local categories and concerns in the past heritages of South/non-Western societies. In contrast, for Akiwowo (1986: 67), this source is folk wisdom and concepts. Indeed, Akiwowo (1986) argues that ritual oral poetry in Yoruba, which aims to oppose Eurocentric social science and "redirect the discipline into African reality", could be the basis of a new sociology. Thus, according to Akiwowo, who introduced the idea of *asuwada*, or "clustering of various *iwa* (entities)" as the new key concept, the concept established in "the intellectual territory of a non-Western community", in contrast to bourgeois

individualism, emphasizes the bonds of social self-sacrifice and spiritual allegiance, and therefore it is more suitable for African communities (1999: 119- 120).

However, in the calls for the construction of indigenous/autonomous social sciences, unsolved problems continue to be the subject of discussion. For example, whatever the reference sources are (whether Yoruban concepts uncovered from deep oral traditions or Ibn Khaldun's concepts of *bedâvet* and *hadâret*), can they help us grasp the global logic of capitalist domination? In other words, how can theories or concepts derived from specific local contexts speak to global social processes? If Eurocentric social theory, because of its locality, falls short for non-Western societies (which there is almost consensus that it does), wouldn't indigenous sociology suffer from the same problem? Wouldn't a mushrooming of particularism then occur?

Another problem concerns the logic of what counts as "indigenous", "Southern" or "Oriental" sociology. Burawoy's question is pertinent: "If there is a Southern sociology, what makes it Southern and sociological?" (cited by Go 2016: 12). Similarly, Çakı asks who the "we" refers to in the concepts of "our interests" and "our point of view", which are key concepts of indigenous sociology (2003: 110). For the most part, advocates of indigenous/Southern sociology remain silent in the face of these questions from Burawoy and Çakı.

Based on the discussions above, it can be concluded that the call for indigenous sociology and its derivatives have not been able to produce sufficient and satisfactory answers to some important criticisms, although they offer a wider repertoire of information to think about and deal with the social world. However, this still does not necessitate throwing the baby out with the water in the tub.

CONCLUSIONS

As a result of the examinations and evaluations made here, many important questions arise regarding the call for indigenous sociology that need further discussion. How meaningful and functional is indigenous sociology in a world where postmodern pluralism and globalization are celebrated? Is indigenous sociology still possible in such a world? Although the call for indigenous sociology has a significant amount of advocates, why can't it produce a success story that fits the call? How will this call be positioned within the integrity and scientific identity of the discipline of sociology? Is it necessary to abandon this call completely? Would it be more appropriate for us to aim for a global sociology rather than an indigenous one? I have discussed each of these questions above. Here I present a few conclusions based on this discussion.

I. Indigenous sociology is not a utopia. We have a concrete example of indigenous sociology in front of us: Eurocentric Western sociology. By building concepts, theories and methods that center the culture, history, epistemology and hegemonic interests of Western civilization, it has succeeded in establishing an epistemological colonialism as well as a power-based colonialism on non-Western societies. With the help of this epistemological colonialism, or in other words, intellectual hegemony, the West has succeeded in attracting non-Western societies to the global network/system it has developed in order to perpetuate its dominance. In this system, which started to function from the 16th century, Western sociology clearly served the Western dominance until the third quarter of the 20th century. From this point on, when things and balances began to change, Western sociology welcomed the postmodernist and globalist discourses due to their contribution to blocking the anti-Western alternative grand discourses. As a result of this, Western sociology applied to a provisional repentance regarding its Eurocentric character. However, this is not a sincere repentance; it is a repentance that is due to its interests.

II. As the call for indigenous sociology argues, the existing sociological concepts, theories and methods, which are the products of the interests and civilizational experiences of the West, are/may be insufficient or invalid to understand and solve the social realities and problems of non-Western societies coming from different historical and cultural backgrounds and social interests compared to the West. For this reason, the proposition that sociology in non-Western societies should be freed from the hegemony of Western sociology and restructured at both epistemological and ontological levels is based on justified grounds. However, there is a widespread belief that this has not been achieved.

III. The success/impact problem of the call for indigenous sociology is handled on the wrong ground. It is mistakenly thought as if the problems of a given country will be resolved and a stronger country will be created against the West as a result of the success of indigenous sociology.¹¹ However, the situation is the opposite. The West has not established dominance in the world because it has been able to build a strong sociology historically, but because it has succeeded in establishing dominance in the world, it has been able to build a strong (and indigenous) sociology. This does not mean that Western sociology has not produced solutions to any of the problems of Western societies. In the face of some problems such as industrialization, urbanization, proletarianization, migration, social movements and revolutions

¹¹ Exactly due to such an understanding, Turkish intellectuals were interested in sociology from the very beginning at a time when the country was facing major problems.

that emerged as the results of exploiting the world, Western sociology has tried to produce solutions without putting the capitalist system at risk; on the other hand, it has played the role of persuading non-Western societies to follow the West. But it is thanks to World domination that sociology can play these roles. Today, no one is going to come after us just because we started a strong indigenous sociology movement. The role that indigenous sociology will play varies according to circumstances. The important thing in today's conditions is to have a sociology that asks the right questions and makes the right analyzes that will enable us to know ourselves and the world well. Indigenous sociology can play other roles in parallel with the changing balance of power in international relations. It is also unfair to expect the call for indigenous sociology to succeed in restructuring sociology without restructuring the academic infrastructure¹² in the country.

IV. Indigenous sociology does not have to be a closed sociology with stereotyped concepts, theories and methods. As the example of Western sociology in front of us illustrates, indigenous sociology can have a flexible and pluralistic character in itself. The important thing is that it is a sociology that is liberated from the intellectual hegemony of the West and that centers our social interests and perspectives within the framework of changing conditions. Whether the 'interest' and 'perspective' here will be based on the state or society is a separate issue (perhaps a basis reconciling the two can also be developed). In this regard, Eurocentric Western sociology can give us an idea. It cannot be said that Western sociologists living in the same period/society or in different periods/societies developed a discourse of history and sociology based on Western interests within the framework of structures similar to masonic organizations. It is more reasonable to think that Eurocentric Western sociology developed and institutionalized spontaneously on the basis of common interests, concerns and feelings. This is how the necessity of the call for indigenous sociology in non-Western societies or civilizational circles will probably emerge and develop.

V. The *applicability* of indigenous sociology is circumstantial; the real problem lies in its *desirability* because indigenous knowledge has the problem of relativity. It is still unclear how all indigenized knowledge, including the example of Western sociology, will contribute to universal learning. One of the ways to overcome this problem, as Beck suggests, is to put the past aside and accept that we are all in the same boat as of today's and future (global) worlds and to construct a "cosmopolitan sociology". Another way is to give a voice to non-Western

¹² It is clear that we do not mean the palliative changes that YÖK (Higher Education Institution) frequently makes.

societies by preserving the dominant voice of Western sociology with the approach of "multiple modernities". However, these proposed ways are not sufficient to break the hegemony of Western social sciences. In addition to these initiatives, advocates of indigenous sociology invite this call to evolve towards the development of "autonomous" and "connected" global sociologies in order to overcome the problems of both relativity and dependency. In this case, "indigenization and universalization are one and the same thing" (Alatas 2006: 87). In this sense, indigenous sociology can "enable us not just to think sociology (and other social sciences) differently, but also to do it (and them) differently" (Bhambra 2014: 146).

VI. Today, the regions where indigenous /global sociology debates are most heated appear as Africa and Far-Asia. Sociologists of these regions, instead of ending the discussions about indigenous /global sociology, develop their terminology and epistemological foundations and continue them in the 21st century and carry them to an international platform. However, Turkish sociologists stay away from the discussions in these international platforms, except for a few names. This distance, on the one hand, limits their capacity to contribute to those discussions; on the other hand, it restricts their opportunities to benefit from those discussions. Thus, the issue is trapped in a vicious circle in a ghettoized state.

Nevertheless, the interest shown in the call for indigenization makes it necessary to examine all its consequences calmly and carefully. The call for indigenization is an invitation to re-examine the structure of sociology/social sciences and to develop suitable strategies for their promotion in the different and challenging situations of modern times, as well as a suitable ground for making new openings and hearing new voices. On the other hand, although the call for 'indigenization' has gained considerable attention, it is far from unanimous as to its applicability and desirability. However, this does not necessitate giving up on it completely. After all, facing new questions and criticism strengthens paradigms against their opponents.

REFERENCES

- Adésinà, J. (2002). Sociology and Yoruba Studies: Epistemic Intervention or Doing Sociology in the “Vernacular”?, *African Sociological Review*, 6(1), 91–114.
- Adésinà, J. (2006). *Sociology, Endogeneity and the Challenge of Transformation*, South Africa: Inaugural lecture in Rhodes University.
- Akiwowo, A. A. (1986). Contributions to the sociology of knowledge from an African oral poetry, *International Sociology*, 1(4), 343–358.
- Akiwowo, A. A. (1988). Universalism and indigenization in sociological theory: Introduction, *International Sociology*, 3(2), 155–160.
- Akiwowo, A. A. (1999). Indigenous Sociologies: Extending the Scope of the Argument, *International Sociology*, 14(2), 115–38.
- Alatas, S. F. (2001). The Study of the Social Sciences in Developing Countries: Towards an Adequate Conceptualization of Relevance, *Current Sociology*, 49(2), 1–27.
- Alatas, S. F. (2003). Academic Dependency and the Global Division of Labour in the Social Sciences, *Current Sociology*, 51(6), 599–613.
- Alatas, S. H. (2006). The Autonomous, the Universal and the Future of Sociology, *Current Sociology*, 54(1), 7–23.
- Albrow, M. (1990). Introduction, M. Albrow and E. King (Ed.), in *Globalization, Knowledge and Society* (3-13), London: Sage.
- Alver, K. (2014). Türk Sosyolojisi: Tarzlar, İçerikler, Sınırlar, *Sosyoloji Divanı (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı)*, 2(4), 25-38.
- Amin, S. (2009). *Eurocentrism: Modernity, Religion, and Democracy*. New York: Monthly Review Press.
- Archer, M. S. (1991). Presidential Address: Sociology for One world – Unity and Diversity, *International Sociology*, 6(2), 131–147.
- Arjomand, S. A. (2000). International Sociology into the New Millennium: The Global Sociological Community and the Challenges to the Periphery, *International Sociology*, 15(1), 5–10.
- Arnason, J. (2000). Communism and Modernity, *Daedalus: Multiple Modernities*, 129(1), 61–90.
- Baber, Z. (2003). Provincial Universalism: The Landscape of Knowledge Production in an Era of Globalization, *Current Sociology*, 51(6), 615–23.
- Beck, U. (2000). The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity, *British Journal of Sociology*, 51(1), 79–105.
- Beck, U. (2002). The Cosmopolitan Society and its Enemies, *Theory Culture Society*, 19(1–2), 17–44.
- Beck, U. (2006). *Cosmopolitan Vision*, Cambridge: Polity Press.
- Behbehanian, L., Burawoy, M. (2011). “Global Sociology, Live!” *ISA.e-Forum* <http://sjdSPACE.sagepub.com/wp-content/uploads/2013/09/EBul-Aug2011-BehbehanianBurawoy.pdf>

A Review of Critics Against the Call for Indigenous Sociology in Turkey

- Bhambra, G. K. (2013). The Possibilities of, and for, Global Sociology: A Postcolonial Perspective, *Political Power and Social Theory*, (24), 295–314.
- Bhambra, G. K. (2014). *Connected Sociologies*, London: Bloomsbury Publishing.
- Burawoy, M. (2010). Facing an Unequal World, M. Burawoy, M.-K. Chang and M. F. Hsieh (Ed.), in *Facing an Unequal World: Challenges for a Global Sociology (3-27)*, Volume One, Taipei: Academia Sinica and the International Sociological Association.
- Çakı, F. (2003). Sosyolojinin Yerlileştirilmesi: Dünya'dan ve Türkiye'den Alternatif Yaklaşımlar, *Tezkire*, 35, 90-114.
- Candela, A. M. (2015). Sociology in Times of Crisis: Chen Da, National Salvation and the Indigenization of Knowledge, *Journal of World-Systems Research*, 21(2), 362-386.
- Çav, E. (2019). Türkiye’de “Yerli Sosyoloji” İmkânı: Cahit Tanyol İle Şerif Mardin’in Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı İncelemesi, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 43, 78-120.
- Connell, R. W. (1997). Why is Classical Theory Classical?, *American Journal of Sociology*, 102(6), 1511-1557.
- Dellaloğlu, B. F. (2020, 21 Mayıs). Yerli Sosyoloji Söyleminin Sosyolojisi. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/05/21/yerli-sosyoloji-soyleminin-sosyolojisi>
- Diawara, M. (2000). Globalization, Development Politics and Local Knowledge. *International Sociology*, 15(2), 365–75.
- Eğribel, E. (2010). Türk Sosyolojisinin Olanakları Üzerine Yeniden Düşünmek: Türk Sosyoloji Geleneği ve Mirasımız Üzerine, E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk Sosyologları ve Eserleri II – Temel Tartışmalar (Sosyoloji Yıllığı 20)* içinde (3-15), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Eğribel, E. (2016). Türk ve Dünya Sosyoloji Tarihini Birlikte Yazmanın Gereği Üzerine: Türk Sosyolojisinin Kimliği, E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de Sosyoloji Üniversitede 101. Yıl (Sosyoloji Yıllığı 24)* içinde (201-216), İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eisenstadt, S. N. (2000). Multiple Modernities, *Daedalus*, 129(1), 1-29.
- Fals-Borda, O., Mora-Osejo, L. E. (2003). Context and Diffusion of Knowledge: A Critique of Eurocentrism, *Action Research*, 1(1), 29–37.
- Gareau, F. H. (1985). The Multinational Version of Social Science with Emphasis upon the Discipline of Sociology, *Current Sociology*, 33(3), 1–165.
- Gareau, F. H. (1988). Another Type of Third World Dependency: The Social Sciences, *International Sociology*, 3(2), 171-78.
- Genov, N. (1991). Internationalization of Sociology: The Unfinished Agenda, *Current Sociology*, 39(1), 1–20.
- Giddens, A. (1990). *Consequences of Modernity*, Polity Press.
- Go, J. (2016). Globalizing Sociology, Turning South Perspectival Realism and the Southern Standpoint, *Sociologica*, 2/2016, 1-41.
- Hountondji, P. J. (1990). Scientific Dependence in Africa Today, *Research in African Literatures*, 21(3), 5–15.

- Kayalı, K. (2009). Sosyoloji Yapmak, Türkiye’de Sosyoloji Yapmak ya da Türk Sosyolojisinin Yapı Taşlarını Oluşturmak, E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), in *Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi II – Anglo-Amerikan Etkisi (Sosyoloji Yıllığı 18)* (177-183), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Keim, W. (2011). Counter Hegemonic Currents and Internationalization of Sociology. Theoretical Reactions and One Empirical Example, *International Sociology, SAGE Publications*, 26 (1), 123-145.
- Kızılçelik, S. (2015). *Yerli Sosyoloji*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köktürk, G. V. (2011). Küresel Sosyoloji Çağrısı ve Türk Sosyolojisinin Tavrı Belirleme Zorunluluğu, *Türk Yurdu*, 31(291), 177-182.
- Oommen, T. K. (1991). Internationalization of Sociology: A View from Developing Countries, *Current Sociology*, 39(1), 67–84.
- Orçan, M. (2014). 21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyolojinin Geleceği, *Sosyoloji Divanı (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı)*, 4, 53-64.
- Patel, S. (2010). Sociology’s ‘Other’: the Debates on European Universals, C. Crothers (Ed.), in *Historical Developments and Theoretical Approaches in Sociology*, II, Oxford: Eolss Publishers.
- Rahbari, L. (2015). Peripheral Position in Social Theory Limitations of social Research and Dissertation Writing in Iran, *Civitas, Porto Alegre*, 15(1), 155-165.
- Şan, M. K. (2007). Sosyal Bilimleri Yeniden Kurgulamak: Avrupa-Merkezci Yaklaşımların Aşılması Çabaları, *Sosyoloji Dergisi*, 3(15), 57-84.
- Şan, M. K., Şenkaloğlu, S. (2019). Batı Sosyolojisi Karşısında Türkiye’de Yerli Sosyoloji Arayışı, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 35-59.
- Seidman, S. (1991). The End of Sociological Theory: The Postmodern Hope, *Sociological Theory*, 9(2), 131-46.
- Sezer, B. (1985). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Sezer, B. (1988). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1993). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sinha, V. (2000). Moving Beyond Critique: Practicing the Social Sciences in the Context of Globalization, Postmodernity and Post-coloniality, *South East Asian Journal of Social Science*, 28(1), 67-104
- Taylor, C. (1995). Two Theories of Modernity, *The Hastings Center Report*, 25 (2), 24-33.
- Wallerstein, I. (1997). Eurocentrism and Its Avatars: The Dilemmas of Social Science, *New Left Review*, 226(6), 93–107.
- Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*, Durham: Duke University Press.
- Wallerstein, I. (Eds.) (1996). *Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences*, Palo Alto: Stanford University Press.
- Xypolia, I. (2016). Eurocentrism and Orientalism, *The Encyclopedia of Postcolonial Studies*. Ray, Sangeeta, Henry Schwarz, José Luis Villacañas Berlanga, Alberto Moreiras and April Shemak (Eds.). Blackwell Publishing, 2016. Blackwell Reference Online.

http://www.literatureencyclopedia.com/subscriber/tocnode.html?id=g9781444334982_c_hunk_g97814443349829_ss1-9

Yelken, R. (2014). Kurtarıcı ve Kurucu Bir Bilim Olarak Sosyoloji, *Sosyoloji Divanı* (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı), 4, 39-51.

17+1 PLATFORMU'NUN BEKLENMEYEN SONUÇLARI: AVRUPA YENİDEN Mİ BÖLÜNÜYOR?

Seven ERDOĞAN*

ÖZ

2000 sonrası dönemde Çin, dünya tarihinin en önemli ekonomik mucizelerinden birini gerçekleştirmiştir. Çin dış politikasının öncelikleri, ülkenin ekonomik hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunacak şekilde belirlenir hale gelmiştir. Doğu Avrupa'da yer alan 17 ülke ile Çin arasında öncelikli olarak ekonomik bağları güçlendirmek üzere tasarlanan 17+1 Platformu, ülkenin ekonomik kazanım elde etmek üzere hayata geçirdiği dış politika mekanizmalarından biridir. 17+1 Platformu Çin'i, Soğuk Savaş'ın ardından değişen dengeler neticesinde Avrupa'nın geleneksel olarak güç ve etki kazandığı bölgelerle buluşturmuştur. Bu çalışmada 17+1 Platformu yoluyla Merkezi ve Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkeleri ile ilişki kuran Çin'in, kapsanan bölgelerde AB'nin yerini almayı hedefleyen bir alternatif haline gelme arayışında olup olmadığı beklenmeyen sonuçlar kavramı üzerinden analiz edilmektedir. Bu kapsamda beklenmeyen sonuçlar kavramı kısaca sunulduktan sonra, 17+1 Platformunun işleyişi, ilişkinin tarafları ve AB'nin Platforma dair algıları ve AB ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihsel süreçteki evrimi üzerinden ele alınmaktadır. Çalışmanın sonunda 17+1 Platformu örneği üzerinden Çin ve AB arasındaki ilişkinin geleceğine dair bir çıkarımda bulunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, 17+1 Platformu, Avrupa, Doğu Avrupa, Avrupa Birliği, Beklenmeyen Sonuçlar.

UNINTENDED CONSEQUENCES OF 17+1 PLATFORM: IS EUROPE DRIFTING APART AGAIN?

ABSTRACT

In the post-2000 period, China achieved one of the most important economic miracles in world history. The priorities of Chinese foreign policy have been determined in a way that will contribute to the country's achievement of its economic goals. The 17+1 Platform, which was launched primarily for the strengthening of the economic ties between China and 17 countries located in Eastern Europe, is also a foreign policy mechanism serving the country's economic interests. The 17+1 Platform has brought China together with a region where Europe traditionally gained power and influence as a result of the changing balances after the Cold War. Within the scope of this study, whether China is seeking to become an alternative to the EU in the Eastern Europe through 17+1 Platform will be analyzed on the basis of the unintended consequences concept. After providing the concept of unintended consequences briefly, the operation of the 17+1 Platform, the parties' and EU's perceptions of the Platform, and the historical dimension of China-EU relations are elaborated. At the end of the study, it is aimed to make an inference about the future of the relationship between China and the EU through the example of 17+1 Platform.

Keywords: China, 17+1 Platform, Europe, Eastern Europe, European Union, Unintended Consequences.

Atıf: ERDOĞAN, S. (2021). "17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden mi Bölünüyor?", İMGELEM, 5 (9): 187-210.

Citation: ERDOĞAN, S. (2021). "Unintended Consequences of 17+1 Platform: Is Europe Drifting Apart Again?", İMGELEM, 5 (9): 187-210.

Başvuru / Received: 8 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 18 Ekim / October 2021.

Derleme Makale/ Review Article.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the emergence of China as a potential alternative of the EU in the Eastern Europe by means of the 17+1 Platform. The study was conducted by considering the issues such as the scope of the relations formed between China and the Eastern

*Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: seven.erdogan@erdogan.edu.tr, ORCID Number: 0000-0001-9991-2074

European countries under the 17+1 Platform, the mutual expectations and doubts of the related parties, the historical development of the relations between China and Europe and the EU's perception of China and 17+1 Platform.

During the Cold War, in which a sharp polarization in the international political system was observed, Europe was divided into two as Western and Eastern Europe. The Eastern European countries, which regained their independence and remembered their European identity, had experienced radical political and economic transformations since the 1990s to become integrated to the rest of Europe and to achieve the ideal of EU membership. As a result, a high number of Eastern European countries became EU member states.

The EU, which played a key role in the political and economic reforms in the Eastern European countries after the end of the Cold War, had lost its capacity to meet the expectations of these countries significantly due to the successive crises coming to its agenda by the 2000s. Under the influence of the frustrations in the relations with the EU, the Eastern European countries started to look for new alternatives and China emerged as an alternative partner for these countries in this period. The development of the relations with China was an apparent exception for the foreign policies of such countries which had followed a heavily Western-oriented path since the end of the Cold War.

The relations between China and Eastern Europe do not have a rooted past. The foundations of their relations are based on the participation of China to the communist bloc in 1949. The split between China and the Soviet Union, acting as the leader of the communist bloc during the Cold War, adversely affected the relations between China and the Eastern European countries. A limited number of countries in the communist bloc, such as Romania, Yugoslavia and Albania, remained related with China during the Cold War due to the heavy reliance of the Eastern European countries to the Soviet Union in foreign-policy related matters.

It took a while for China and Eastern Europe to become related after the end of the Cold War. Global financial crisis of 2008 had a great legacy in motivating the parties to develop their ties. Under the conditions emerging after such a crisis, on the one side, China started to see the Eastern European countries as a good export market and a profitable investment environment for the Chinese capital surplus; on the other side, the Eastern European countries approached China as a strong trade partner and a significant source of investment capital. Besides, China was also seen by the Eastern Europeans as an asset for reaching a certain level of capacity to act independently from the West and to prioritize national interests.

The primary concern of China and the Eastern European countries was to develop bilateral relations at the beginning. China had an open choice for conducting its relations with the Eastern European countries through a regionally-focussed mechanism by 2011 and 17+1 Platform gained existence with its policy leadership. The Platform was thought of as a comprehensive mechanism making cooperation in various fields, such as finance, culture, education, science, possible. While twelve of the Eastern European countries taking part in 17+1 Platform are already EU member states, the remaining five are experiencing the various phases of the EU enlargement process. It is not possible to argue that the Eastern European countries in the 17+1 Platform as a bloc are acting in unity against China. Instead, they are competing with each other in order to gain more profits from their relations with China.

China defined the 17+1 Platform as a win-win relationship which is based on the equal participation and mutual interests of the parties involved. The Platform, which is at the forefront with its economic dimension, has also become questionable with its potential of contributing to the global political standing of China, which is so-called in the process of transforming its rising economic potential to a world-wide political influence. Hence, it was frequently associated with the Belt and Road Initiative of China and listed as one of its important pillars.

Eastern European countries have some unrest about the performance of the 17+1 Platform in meeting their initial expectations, especially regarding the delays in the realization of the profitable investment projects. It is assumed that this unrest has the potential of making them more prone to listen to the warnings and critiques coming from the other EU member states and institutions, and to take some backward steps in the relations with China.

The confusion related to the possible choice of China to use its rising economic power as a political influence in global politics led Europe to act prudently in its relations with China. Accordingly, the EU left its previous categorization of China as a pure strategic partner and became more inclined to see China as a potential threat by caring more about the pressures coming from the United States. China was even labelled as a systemic rival which provided an alternative political system threatening the Western-oriented one. This new EU perception of China also affected the EU's way of considering the 17+1 Platform.

The new categorization of China was not equally embraced by all the EU member states. This was clearly reflecting the historically familiar divisions of the member states in foreign policy matters. Therefore, it is not still possible to argue that the Union has developed a well-defined positioning against the 17+1 Platform which is shared by all the member states. It means

that the member states continue to have various perceptions of China and the unintended consequences of the relations with China play a significant role in their perceptions. In other words, China is both a rival and a partner at the same time for a high number of EU member states. This has made the relations between the EU and China more complicated in recent years.

Despite the tendency to see the rising influence of China in Eastern Europe as a challenge to the existence of the EU in this region, it is not still possible to say that the Eastern European countries put China in the place of the Union. The limited success stories of the 17+1 Platform could not eradicate the negative effects of its unintended consequences, such as the rising trade deficits with China or undelivered Chinese investments. However, it is possible to argue that the rising economic dependencies of the Eastern European countries to China in the fields of trade and investment have the potential of creating a certain level of Chinese political influence and power in the region in the future. As this happens, the relations between China and the EU will become more problematic.

GİRİŞ

Soğuk Savaş sırasında Avrupa, uluslararası siyasi sistemdeki bloklaşmanın en fazla hissedildiği coğrafyalardan biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın ikili blok siyasetinin yansıması olarak Avrupa, doğu ve batı olarak ikiye bölünmüştür. Avrupa'nın iki tarafı arasındaki iletişimin oldukça düşük olduğu bu dönemde Doğu Avrupa'nın¹, Avrupa'nın bir parçası olduğu dahi neredeyse unutulmuş ve Avrupa denince akla yalnızca Batı Avrupa gelir olmuştur. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Doğu Avrupa ülkeleri, ekonomik ve siyasi sistemlerini toptancı bir yaklaşımla yeniden inşa ederek sosyalizmin etkisinden tamamiyle kurtulmayı hedeflemiştir. Bu yeniden inşa sürecinin önemli yapı taşlarından biri de Soğuk Savaş yılları boyunca ayrı kalınan Avrupa'nın batısı ile bütünleşmek olmuştur. Doğu Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmı 1990'ların başında Avrupa Birliği (AB) üyeliği idealini benimsemiş ve bu ideale ulaşmak üzere 1990'larla birlikte kapsamlı ekonomik ve siyasi dönüşümler geçirmiştir. Bunun neticesinde, Doğu Avrupa'da yer alan on iki ülke² 2004 ve 2007 yıllarında AB üyesi haline gelmiştir. Yugoslavya'nın ardından bağımsızlıklarını elde eden Balkan ülkeleri de yüzlerini AB'ye çevirmiş ve kendilerine sunulan üyelik perspektifi

¹ Çalışmada Doğu Avrupa kavramı, Merkezi ve Doğu Avrupa'da yer alan ülkeler ile Batı Balkan ülkelerini birlikte ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu tercih, 17+1 Platformuna iki bölgede yer alan ülkelerin dâhil edilmiş olması nedeniyle yapılmıştır.

² Bulgaristan, Çekya, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya.

neticesinde 2000 sonrasında Doğu Avrupa'ya benzer köklü bir dönüşümü deneyimler hale gelmiştir.

2000 sonrası dönemde, Birlik gündemini ziyadesiyle meşgul eden siyasi ve ekonomik krizler, AB ile ilişkilerinde hayal kırıklıkları yaşayan ve bu ilişkiden elde ettikleri kazançlarla yetinmek istemeyen Doğu Avrupa ülkeleri yeni fırsatların peşine düşmüştür. Söz konusu ülkelerin bu arayış neticesinde yollarının kesiştiği aktörlerden biri de Çin olmuş ve Çin'in liderliğinde 2012 yılında varlık kazanan 17+1 Platformu ile Doğu Avrupa ülkelerinin Çin'le iş birlikleri kurumsal bir görünüm kazanmıştır. Her ne kadar Birlik, Çin ile özellikle 2000 sonrası dönemde büyük bir ivme ile gelişen ilişkilere sahip olsa bile, 17+1 Platformunun Doğu Avrupa ülkelerinin Soğuk Savaş'ın ardından benimsemiş oldukları Batı odaklı dış politika çizgisinin değişimi anlamına gelip gelmediği sorgulanmıştır.

Bu çalışmanın amacı 17+1 Platformu yoluyla Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini çok boyutlu bir iş birliği ağı temelinde geliştirmeyi hedefleyen Çin'in, bu bölgede AB'ye bir alternatif olma arayışında olup olmadığı sorunsalını beklenmeyen sonuçlar kavramı temelinde analiz etmektir. Bu sorunsal, 17+1 Platformu ile Çin ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında kurulan ilişkinin kapsamı ve ilişki kuran tarafların karşılıklı beklentileri, AB'nin tarihsel süreçte Çin'le ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ve Çin tarafından yeni bir ilişki kurma şekli olarak geliştirilen 17+1 Platformunun AB tarafından nasıl algılandığı konuları üzerinde durularak ele alınmaktadır.

Devletlerarası İlişkilerde Beklenmeyen Sonuçlar

Bir aktörün karar veya eylemine ilişkin birincil niyeti ile kararın alınması ya da eylemin gerçekleşmesi neticesinde elde ettiği sonuç ve karşı karşıya kaldığı durum arasında bir sapma söz konusu olabilmektedir (Gillingham 2003: 229). Aktörün beklentileri ile elde ettikleri arasındaki bu fark, ilgili karar ya da eylemin beklenmeyen sonuçlarıdır (unintended consequences). Uluslararası siyasetin halen ayrıcalıklı aktörü konumundaki devletler de dış politikaya ilişkin karar ve eylemleri sonucunda sıklıkla beklenmeyen sonuçlarla karşılaşabilmektedir (Burlyuk ve Noutcheva 2020). Uluslararası siyasal sisteme anarşi ortamının egemen olması, siyasi süreçlerin karmaşık ve anlaşılması zor bir yapıda olması ve devletlerin gücünün siyasi süreçlere dair her faktörü hesaplamaya ya da kontrol altında tutmaya yetmemesi gibi etmenler, devletleri sıklıkla beklenmeyen sonuçlarla karşı karşıya getirmektedir (Karapın ve Feldman 2016: 441).

Uluslararası İlişkiler teorilerinden rasyonel-tercih kurumsalcılığının tarihsel türevine göre beklenmeyen sonuçlar, devletlerin vermiş oldukları kararları ya da eylemlerini anlamak için yol göstericidir. Devletler kısa vadede verdikleri karar ya da attıkları adımların, uzun vadede ne tür etki ve sonuçlar ortaya çıkaracağını öngörmekte çoğunlukla zorlanmaktadır. Ayrıca devletler yanlış ya da eksik bilgi ile hareket etmeleri nedeniyle hata yapma potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla devletler sıklıkla beklenmeyen sonuçlarla karşılaşmaktadır (Pierson 2004: 112, 117).

Bir devletin karar ya da eylemine ilişkin hedefine ulaşip ulaşmadığı, beklenmedik sonuçlar ile karşılaşp karşılaşmadığını anlamak açısından iyi bir kriterdir. Beklenmeyen sonuçlar devletler açısından hem olumlu hem de olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Ancak Uluslararası İlişkiler yazınında beklenmeyen sonuçların, devletleri olumsuzluklarla uğraşmak durumunda bıraktığı varsayımı baskındır (Cortell ve Peterson 2001: 771-772).

Beklenmeyen sonuçlar rasyonel aktör oldukları varsayılan devletler açısından olumsuz etkiler üretse bile, alınan karar ya da yapılan eylemle varlık kazanan düzen için katlanılan maliyet ve kurulan düzenin kısa vadede ortaya çıkardığı ya da uzun vadede üretmesi beklenen olası kazançlar gibi faktörler, devletlerin kurulu düzenden vazgeçmelerini zorlaştırmakta ve onları beklenmeyen sonuçlara tahammül etmeye motive etmektedir (Sangiovanni 2006: 198). Ayrıca beklenmeyen sonuçların, beklenen sonuçlarla eş zamanlı bir şekilde ortaya çıktığı durumlarda, devletler beklenen sonuçların hatırına beklenmeyen sonuçlara katlanmayı tercih etme eğilimi göstermektedir (Burlyuk ve Noutcheva 2020: 4).

Çalışma konusu düşünüldüğünde 17+1 Platformunun kurulması ve işler hale gelmesinin, Doğu Avrupa ülkeleri, Çin ve AB'yi beklenmeyen sonuçlarla karşı karşıya getirdiği varsayımı söz konusudur. Çalışmanın başlığında Avrupa'nın Soğuk Savaş'ta olduğu gibi yeniden bölünmesine yapılan atıf, Platformun sebep olabileceği beklenmeyen sonuçlardan en aşırı örneklerden birine işaret niteliğindedir.

Çin-Doğu Avrupa İlişkilerinin 17+1 Platformu Boyutu

Çin'in, diğer büyük güçlerin aksine Doğu Avrupa ile uzun bir tarihsel geçmişe dayanan ilişkileri bulunmamaktadır. Batı Avrupa'nın denizci ve Asya'daki sömürgeci güçleri ile yüzyıllardır ilişki içinde olan Çin ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin temeli, 1949 yılında ülkenin sosyalist bloka eklenmesi ile atılmıştır. Soğuk Savaş rekabetinde aynı blokta yer alan taraflar arasındaki ilişkiler, Çin'in blok lideri Sovyetler Birliği ile yollarını 1959 yılında ayırmaya karar vermesi ile henüz yeterince gelişim göstermeden kesilmiştir. Soğuk Savaş

koşullarında, özellikle dış politika ile ilgili konularda Sovyetler Birliği'nin iradesini sorgulayamayan Doğu Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamı, Çin'le ilişkilerin kopmasını sessizce kabullenmiştir. Bununla birlikte Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk gibi bazı komünist ülkeler, komünist blok içindeki bölünmenin ardından Çin'le ilişkilerini devam ettirmiştir (Kowalski 2020: 4).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ilişkilere önceki dönemde damgasını vuran uzaklaşmayı hemen ortadan kaldırmamıştır. İlk etapta birbirinden uzak duran tarafların yolları, özellikle 2008 finans ya da borç krizinin ortaya çıkardığı koşullar ile birlikte yeniden kesişmiştir. Söz konusu kriz hem Çin hem de Doğu Avrupa ülkelerinin karşılıklı olarak ilişkileri geliştirme motivasyonlarının artması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çin tarafından Doğu Avrupa ülkeleri, ülkede üretilen mallar için iyi bir ihracat pazarı ve ülkenin sermaye fazlası için kazançlı bir yatırım ortamı olarak görülürken; Doğu Avrupa ülkeleri açısından Çin, sunduğu ticari fırsatlar ve güçlü sermaye kaynağı ile ekonomik büyüme ve kalkınmalarına katkıda bulunacak bir aktör olarak ön plana çıkmıştır (Turcsányi 2020: 63).

Ortaya çıkan fırsat penceresini kullanarak ilişkilerini geliştirmeye hevesli olan Çin ve Doğu Avrupa ülkeleri, bu amaçla ilk etapta ikili ilişkileri geliştirme odaklı davranmıştır. Çin'in 2009 yılında Sırbistan ve 2011 yılında Polonya ile imzaladığı stratejik ortaklık anlaşmaları, bu çabanın örnekleri olmuştur. 2011 yılının ikinci yarısından itibaren ise Çin, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini bölgesel düzeyde iş birliği mekanizmaları oluşturarak geliştirme arayışı içine girmiştir (Szcudlik 2015: 50). Çin Başbakanı Wen Jiaobao 2011 yılında Polonya'ya yaptığı resmi ziyarette, ülkesinin Doğu Avrupa'da yer alan on altı ülke ile yıllık toplantılar gerçekleştirme niyetinde olduğunu açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Çin ile Doğu Avrupa'dan on altı ülkeyi bir araya getiren 16+1 Platformu Varşova'da Nisan 2012'de tüm katılımcıların ilk toplantı için bir araya gelmeleriyle kurulmuştur. 16+1 Platformu ile Çin'in, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini oturtmak istediği bölgesel mekanizma hayat bulmuştur. Çin, Platformu, katılımcıların eşit katılımına ve karşılıklı çıkarlarına hizmet eden bir kazan-kazan ilişkisi olarak tanımlamıştır (Song ve Song 2020: 412).

Doğu Avrupa'da yer alan Baltık ülkeleri (Estonya, Letonya ve Litvanya), Visegrad Dörtlüsü (Çekya, Macaristan, Polonya ve Slovakya) ve Batı Balkan ülkelerinin (Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Slovenya, Romanya) katılımıyla oluşturulan bölgesel mekanizma, ilk olarak Çin'le iş birliğine giren bölge ülkelerinin sayılarından hareketle 16+1 Platformu olarak adlandırılmıştır. 2019 yılında

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

Yunanistan'ın Platforma katılım göstermesi ile Platform, bugün bildiğimiz adıyla, yani 17+1 Platformu olarak anılmaya başlamıştır. 17+1 Platformu kapsamında Çin ile iş birliği yapan ülkelerin on iki tanesi, bu Platformda yer alma tercihinin öncesinde AB üyesi haline gelmiş ülkelerken; kalan beş ülke ise AB katılım sürecinin farklı aşamalarını deneyimlemekte olan ülkelerdir. Diğer taraftan Moldova, Beyaz Rusya ve Ukrayna gibi bazı Doğu Avrupa ülkelerinin 17+1 Platformuna dâhil edilmemiş olmaları, Çin'in Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini Rusya'nın geleneksel olarak bölgede kendi etki sahasında gördüğü ülkeleri içermeyecek şekilde tanzim etmeye özen gösterdiğinin bir işareti olarak görülebilir.

İlk etapta Çin'in küresel siyaset ve ekonomiye katılımında fazlasıyla önemseydiği, ekonomik boyut ile ön plana çıkan Platform, küresel siyasal sistemde özellikle Çin'in yükselişi ve çok kutupluluğa doğru bir kayış yaşandığına dair iddialarla birlikte giderek siyasi bir proje ya da Çin'in siyasal gücünü artırma arayışının bir parçası olarak anılır hale gelmiştir (Budeanu 2018: 5). 17+1 Platformu ile farklı alanlara odaklanan oldukça kapsamlı bir iş birliğinin inşa edilmesi öngörülmüştür. Katılımcı ülkeler arasında bir yandan finans ve yatırım ile ilgili konularda iş birliği öngörülürken; bir yandan da kültür, eğitim ve bilim gibi alanlarda etkileşim hedeflenmiştir. Çin'in liderliğinde gerçekleşen 17+1 Platformunda, katılımcı ülkelerin iş birliği yapılan alanların idaresini üstlenmiştir. Örneğin, Macaristan turizm, Romanya enerji, Kuzey Makedonya kültürel iş birliği, Sırbistan ulaşım altyapısı, Bulgaristan ise tarımdan sorumlu olmuştur.

17+1 Platformu, çok taraflılık temelinde işleyen bir mekanizma gibi görünse de esasında Çin'e, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini çok katmanlı bir şekilde yürütme imkânı vermiştir. Çin, bir yandan bölgesel düzeyde katılımcı ülkelerle etkileşim içine girerken; diğer yandan bu ülkeleri Visegrad ülkeleri, Baltık ülkeleri ya da Güneydoğu Avrupa gibi alt bölgesel gruplara ayırmıştır. Bu iki ayrımın yanı sıra finans, teknoloji, tarım, turizm gibi sektörel alanlardaki iş birliği potansiyelleri itibariyle daha fazla önem atfedilen ülkelerle Macaristan, Sırbistan, Romanya ve Polonya gibi ikili temelde de ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum en nihayetinde Çin'in katılımcı ülkelerle olan iş birliğinde farklılaşmayı beraberinde getirmiştir (Song ve Pavličević 2019: 279, 280). Dolayısıyla Platform aracılığıyla Çin'le ilişkilerini geliştiren 17 Doğu Avrupa ülkesinin, Çin'e karşı yaklaşımları itibariyle görüş birliği içinde tek bir blok olarak hareket etmemiştir. Tam tersine bu ülkeler, Çin'in gözüne girerek daha fazla kazanç elde etmek adına birbirileri ile rekabet etmiştir (Hala 2018a).

Platformun işlerlik kazanması ile birlikte katılımcı ülkeler arasında yoğun ve düzenli bir toplantı trafiği başlamıştır. Katılımcı ülke başbakanları yılda bir kez bir araya gelirken; büyükelçileri yılda dört kez, ulusal koordinatörleri ise yılda iki kez toplanmıştır. 17+1 Platformunun sekretarya ve idari işleri, Çin Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Üst düzey toplantılar dışında katılımcı ülkelerin sürece katılımı ulusal koordinatörler yoluyla gerçekleşmiştir. Çoğunlukla bakan yardımcısı düzeyinde bir yetkili olan ulusal koordinatörler, herhangi bir uzman ya da yetişmiş personel olmadan kendi ülkelerinde uygulanmakta olan projelerden sorumlu kılınmıştır (Hala 2018b: 85).

Senelik toplantılarda genel olarak, bir yıllık dönemde atılan adımlar ve gelecek dönemde ulaşılmak istenen hedefler üzerinde durulmuştur. Resmi düzeyde gerçekleşen bu toplantıların yanı sıra, katılımcı ülkelere uzmanlar ya da akademisyenler teknik konularda görüşmek üzere sivil toplum temsilcilerinin de katılımı ile düzenli olarak görüşmüştür. Ayrıca Platform öncesinde, AB kurumları ya da üye devletler düzeyinde Avrupa ile ilişkilerini yürütmekte olan Çin, 17+1 Platformunun kurulması ile Avrupa ülkeleri içindeki alt bölgelerin farkına varmış ve bu birimlerle ilişkileri önemser hale gelmiştir (Jing 2016: 26). Özetle, 17+1 Platformu katılımcı ülkeler arasında geniş katılımlı ve yoğun bir etkileşim ortamının oluşumunu sağlamıştır.

17+1 Platformu, Çin'in Kuşak Yol Projesi ile yakından ilişkilidir. Hatta bu büyük Projenin önemli alt bileşenlerinden biri olarak da değerlendirilmiştir. Platform sayesinde bir yandan Çin'den Polonya'ya kadar uzanan bir karayolu bağlantısının, diğer yandan da Yunanistan'a kadar gelen bir deniz yolu bağlantısının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu iki ana bağlantı arasındaki bağın ise Yunanistan'dan Budapeşte'ye varan bir demiryolu ile sağlanmasını planlanmıştır (Richet 2019: 154).

Çin'in hâlihazırda AB'ye olan ihracatının yüzde 10 gibi küçük bir kısmının 17+1 Platformu ülkelere olduğu ve 2019 yılı itibarıyla Çin'in Avrupa'daki yatırımlarının büyük bir çoğunluğunun Doğu Avrupa ülkelerinden ziyade daha gelişmiş olan Almanya, Fransa ya da Kuzey Avrupa ülkelerine odaklandığı (Kowalski 2020: 6) dikkate alınarak, 17+1 Platformu ülkelerinin ticari potansiyellerinden ziyade, Batı Avrupa'daki asıl büyük ticari ortaklara hızlı ve kolayca erişim fırsatı sunan transit ülkeler olmaları yönleriyle Çin açısından önemsenmekte oldukları ileri sürülebilir (Lubina 2019: 69). Dolayısıyla Çin 17+1 Platformu yoluyla Doğu Avrupa ülkelerinin yüksek yatırım beklentilerini karşılamanın oldukça uzağında kalmıştır (Garlick 2019: 1394). Bununla birlikte Platform, Yunanistan'daki Pire Limanı, Karadağ

Otoyolu, Sırbistan'da genişletilen Kostolac Termal Enerji Santrali gibi sınırlı sayıda başarılı sonuç ortaya çıkarmıştır (Brînză 2021).

17+1 Platformu Katılımcılarının Karşılıklı Algıları: Beklenti ve Şüpheler

17+1 Platformu katılımcılarının, Platforma dair beklentileri ile Platformun yapısı ve işleyişi sonrasında ortaya çıkan şüpheleri, bu başlık altında Çin ve diğerleri ayrımı temelinde ele alınmıştır.

Lider Çin'in 17+1 Platformundan Beklenti ve Şüpheleri

Çin 1970'lerde dünyanın geri kalanı ile ilişkili olmadan ekonomik olarak büyüyemeyeceğinin farkına varmıştır (Peneva 2020: 33). Bu farkındalıkla Çin, 1978 yılında Deng Xiaoping'in öncülüğünde başlayan ekonomik reform süreci ile uluslararası siyasi sistemdeki diğer aktörlerle kendi ekonomik çıkarlarına hizmet eden ve ilişki kurulan taraflara da kazandıran ilişkiler geliştirmiştir (Naughton 1993). 1990 sonrası dönemde büyük ekonomik ve siyasi dönüşümler geçirmiş ve bu süreçte Batıyla sıkı bir şekilde bütünleşmiş olmalarına karşın, Doğu Avrupa ülkeleri kalkınmışlık açısından diğer Batılı ülkelerin gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte Avrupa'nın batısından geri olması, bölgenin dünyanın birçok yerinden daha az gelişmiş olmasına anlamına gelmemektedir. Henüz doymamış ve büyüme potansiyeli yüksek ekonomileri, kurumsal anlamda istikrarlı yapıları ve pazar büyüklükleri, iyi eğitilmiş ve Batı Avrupa'ya göre daha düşük maliyetli olan işgücü, Batı Avrupa'ya yakın bir coğrafyada olmalarının sağladığı lojistik avantajlar, Batı Avrupa'ya kıyasla daha düşük vergi oranları ile 17+1 Platformu üyeleri Çin açısından caziptir (Szunomár 2018: 74; Giusti 2013: 4). Çin'in Doğu Avrupa ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmesinin ekonomik dayanaklarını oluşturan bu faktörler gösteriyor ki, Çin'in hem 2001'de Dünya Ticaret Örgütü üyesi haline gelmesi ile birlikte hızlanan büyüme eğilimini koruması, hem de Avrupa'nın tamamında daha büyük bir ekonomik etkiye sahip hale gelmesi için 17+1 Platformu kapsamında iş birliği yapılan ülkeler ve bölge iyi bir fırsat sunmaktadır. Bununla birlikte Çin, bölgenin ticaret ve yatırım potansiyelinin AB'nin Batı Avrupalı büyük ülkeleri ile yarışamayacak ve onların yerini alamayacak düzeyde olduğunun farkına varmıştır (Song ve Song 2020: 424).

Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olmaları ya da Birlik üyeliği yolunda ilerlemeleri, bu ülkelerin Çin tarafından cazip görülmelerini sağlayan bir diğer faktördür. 17+1 Platformunda yer alan on bir AB üyesi ülkenin, Birlik düzeyinde alınan kararlarda etkili olduğunu hesaplayan Çin, bu yolla kendi lehine kararlar alınmasını sağlamak ve kendi çıkarlarına aykırı olan kararları engellemek niyetindedir (Kaczmarek ve Jakóbowski 2015: 2).

AB'ye gelen dış yatırımlar içindeki payı giderek artmakta olan Çin'den, daha fazla sermayeyi çekmek isteyen 17+1 Platformu içindeki AB üyesi ülkeler arasında bu konuda bir rekabet söz konusudur. Çin sermayesine kalkınma süreçlerinde ihtiyaç duyan AB üyesi ülkelerin, hassas konularda Çin'e baskı uygulayabilme kabiliyetleri artan bağımlılıkları oranında kaybolmaktadır (Šteinbuka vd. 2017: 101). Bunun yanı sıra AB üyesi ülkeler arasındaki uyumsuzluk ve fikir ayrılıklarını kendi lehine kullanma hevesindeki Çin, kendi ile yakın ilişkiler geliştiren AB üyesi ülkeler aracılığıyla Avrupa'dan elde etmeyi umduğu kazanımlara erişmeye ya da Avrupa'nın kendisini hedef alan olumsuz çıkışlarını bertaraf etmeye çabalamaktadır. Son yıllarda Yunanistan'daki Pire limanına yaptığı yatırımların geri dönüşü olarak Yunanistan'ın, AB'nin insan hakları temelinde Çin'i eleştiren bir açıklamasını veto etmesi Çin'in politikasının işe yarar nitelikte olduğuna bir örnektir (Berkofsky 2019: 2). AB makamlarıyla ilişkisinde uzun zamandır sorunlar yaşayan Rusya'nın bu yolu uzun zamandır kullanmakta olduğu ve bu stratejinin denenmiş olduğu da aşikârdır (Kuzemko 2014: 70). Yani Çin, 17+1 Platformuna katılan ülkeleri ekonomik olarak kendisine bağımlı kılarak, AB'nin kendisine karşı eleştirel bir tutum içinde davrandığı insan hakları, Hong Kong'daki durum ya da Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetleri gibi konularda Birlik içinde kendisine destekçi elde etme peşindedir (Morozowski 2020: 55). 6 Ekim 2020'de 17+1 Platformunda yer alan on iki ülkenin (Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Estonya, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya), BM çatısı altında Çin'in etnik ve dini azınlıkları hedef alan Sincan ve Tibet'teki insan hakları ihlallerini ve Hong Kong'da uluslararası yükümlülükleri ile bağdaşmayan faaliyetlerini kınayan bir açıklamaya imza atmış olmaları Çin'i bu iş birliği açısından beklenmeyen bir sonuçla yüzleştirmiştir (Heusgen 2020).

Çin ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atıyor olsalar bile Doğu Avrupa ülkeleri siyasi ve ekonomik konularda halen AB'yi öncelikli olarak görmeye devam etmektedir. Yani Çin'le ilişkilerini daha ileriye taşımak adına AB ile aralarındaki ilişkilerde sorunlara sebep olacak ileri adımlar atmaları bu koşullar altında mümkün görünmemektedir. Ayrıca Doğu Avrupa ülkelerinin dış politikasında gözlemlenen bariz eğilimlerden biri de ABD odaklı olmalarıdır (Kowalski 2020: 5). Hatta bu ülkeler, ABD'nin uluslararası meşruiyet açısından sorunlu olan 2003 Irak İşgali sırasında görüldüğü üzere, dış politika konularında AB'nin geri kalanı, özellikle de Almanya ve Fransa gibi büyük ülkelerle, ters düşerek ABD'ye yakın konumlanmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla, ABD ve Çin arasındaki gerilimin yükselmesi, Doğu Avrupa ülkelerinin Çin'den uzaklaşmalarına neden olabilir. Nitekim ABD tarafından 17+1 Platformu Çin'in etki alanı inşa etme çabası olarak yorumlanmış

ve ABD Çin'in bu adımına çevreleme mantığını harekete geçirerek cevap vermiştir. Bu kapsamda Platformda yer alan ülkelerden 5G teknolojisinin ABD tarafından bir güvenlik tehdidi görülen Çinli Huawei aracılığıyla hayata geçirmeme taahhüdü alınmış ve bu ülkelerin ABD tarafından siber tehditlere karşı kurulan Temiz Ağ Programına (Clean Network Programme) katılmaları sağlanmıştır (Brînză 2021). Bu yolla ABD'ye göre uluslararası örgütleri kendi ekonomik, güvenlik ve dış politika çıkarlarına hizmet eden araçlar olarak kullanarak etki alanları oluşturma peşinde olan Çin'e etkin bir cevap verilmesi hedeflenmiştir (Lau 2021).

Çin'i Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkisinde düşündüren bir diğer gelişme de merkezi Çin hükümeti ile sorunlar yaşamakta olan Tibet bölgesi lideri Dalai Lama'nın, Doğu Avrupa ülkelerine son yıllarda yaptığı ziyaretlerde pek çok ülke tarafından üst düzey bir konuk muamelesi görmesi olmuştur (Turcsányi ve Qiaoan 2020: 406). Kendisi açısından oldukça hassas olan bir konuda 17+1 Platformu ülkelerinin bu tür bir davranış içinde olması, Çin'i büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu da gösteriyor ki 17+1 Platformu Çin'e ulusal çıkarları açısından hassas gördüğü insan hakları, Tibet ya da Hong Kong gibi meselelerde Doğu Avrupa ülkelerinin desteğini arkasına alma lüksünü yaşatmayarak bu konularda Çin'i beklenmeyen sonuçlarla yüzleştirmiştir.

Doğu Avrupa Ülkelerinin 17+1 Platformundan Beklenti ve Şüpheleri

Çin ekonomik performansı ile dünya genelinde kalkınma hamleleri yapmak isteyen tüm ülkelerin dikkatini çeken bir rol model haline gelmiştir. Bunun neticesinde Doğu Avrupa ülkelerinin de Çin'le iş birliklerini geliştirmeye istekli olmalarında ekonomik motivasyonlar büyük rol oynamıştır. Bu kapsamda Çin sermayesini çekmenin yanı sıra daha büyük piyasalara üretim yaparak ölçek ekonomisinin avantajlarından yararlanma, vatandaşlarının hayat düzeylerini geliştirme, tüketicilere geniş tercihler sunarak tüketicilerin düşük fiyatlı ürünler alabilmelerini sağlama ve yeni teknolojilere erişim gibi hesaplamalar bu ülkelerce Çin'le ilişkileri derinleştirmede dikkate alınmıştır (Jaklič ve Svetličič 2019: 97). Çin'in birtakım ekonomik kazanımları, herhangi bir koşula bağlamadan ya da belirli dönüşümleri dayatmadan sunması da Doğu Avrupa ülkeleri açısından cazibesini arttırmıştır (Giusti 2013: 8). AB mali yardımlarına erişmek için karşılanması gereken koşullar ve katlanması gereken zaman alıcı idari süreçler dikkate alındığında, Çin bu ülkeler için ulusal kalkınma noktasında daha cazip bir fon sağlayıcısı olarak belirmiştir (Khaze ve Wang 2021: 1).

Doğu Avrupa ülkeleri açısından Çin’le ilişkiler, AB ve ABD’den dış politikada bağımsızlıklarını simgeleyen bir adım olarak da görülmüştür (Kavalski 2019: 413). Zira bu ülkeler son yıllarda ciddi bir şekilde AB üyeliklerini sorgular ve AB’nin bazı politika ve uygulamalarına meydan okur hale gelmiştir. Birleşik Krallık’ın uzun yıllar bu tür bir sorgulama yaşayarak AB üyeliğini sonlandırdığı bir ortamda, Birlik açısından bu tür sorgulamalar büyük meydan okumalar olarak algılanabilmektedir. Benzer şekilde Birlik, Batı Balkanlarda yer alan aday ülkeleri de katılım koşullarını kabul ederek uygulamaya ikna etme sürecinde de zorluklar yaşamıştır. Bu durumun arkasında Birlikle ilgili dinamiklerin etkisi olsa bile, Çin’in 17+1 Platformu gibi araçlar yoluyla bu ülkeler nezdinde AB’nin yerini doldurabilecek bir aktör olarak belirmesinin de etkisi olmuştur. Ek olarak, hukukun üstünlüğü, temel haklara saygı ya da güçler ayrılığı gibi liberal demokrasinin bazı kilit önemdeki ilkelerine aykırı hareket etmeleri temelinde Macaristan ve Polonya’nın AB bütçesinden aldığı payda kesintiye gidilmesine karar vermek gibi uzun zamandır tartışılan olası finansal Birlik yaptırımları, Benner ve Weidenfeld (2018)’e göre bu ülkeler açısından AB üyeliğini daha az cazip hale getirme ve dayatmacı siyasal koşullar içermeyen Çin alternatifini daha cazip bir konuma taşıma sonucunu ortaya çıkarabilir.

Doğu Avrupa ülkeleri, 2020 yılı itibariyle Çin’in 17+1 Platformu yoluyla kendilerine vaat ettiklerini sunmak noktasında, özellikle ekonomik anlamda bu ülkelere kazanç sağlayacak projelerin hayata geçirilmesinde yavaş hareket etmesinden rahatsızlık duymuştur (Brattberg ve Le Corre 2020: 4). Platformun kurulmasının ardından taraflar arasındaki ticaret ve yatırımda önemli artışlar meydana gelmiş olsa bile, bu ilişkinin bariz kazanan tarafının Çin olması da Doğu Avrupa ülkelerinin beklentileri ile uyumlu olmamıştır. Bu süreçte Doğu Avrupa ülkelerinin Çin’le ticaretlerinde verdikleri açıklar genişlemiştir. Kuzey Makedonya ve 22 Mayıs 2021 tarihinde Platformdan ayrılan Litvanya dışındaki on beş ülke Çin’le olan ticaretlerinde açık vermektedir. Örneğin, Platform üyeleri arasında Çin’le en büyük ticaret hacmine sahip olan Polonya’nın Çin’den ithalatı, ihracatının altı katı düzeyindedir (Dünya Bankası 2019). Çin yatırımı denen sermaye ise çoğunluklu olarak Çinli bankalar tarafından verilen krediler şeklinde gelmiştir. Bu da yatırımların karlı olup olmamasından bağımsız olarak, bu paralar faizi ile sonradan geri ödenmesini gerektirmektedir. AB’den gelen transferler ise daha çok hibe şeklindedir (Makkat 2019). Ayrıca yapılan yatırımların büyük bir kısmının, Çinli kamu iktisadi teşekkülleri yoluyla hayata geçirilmesi sağlanarak bir yandan Çin’in arz fazlası tüketilmekte ve bu yolla da Çin ekonomisinin büyümeye devam etmesine katkı sağlanmaktadır. Bu noktada 2000 sonrası dönemde Çin’in AB ile ticaretinde meydana gelen artış ve Çin mallarının yarattığı yüksek rekabet baskısından, üretimlerinin büyük bir kısmını yoğun emek girdisi ile yapan

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

ülkeler olarak sermaye yoğun ve geniş hizmet sektörlü Batı Avrupalı ülkelere kıyasla daha fazla etkilendiği de hatırlanmalıdır (Yıldırım 2020: 632). Çin'le 17+1 Platformu ile kurumsallaşan ilişkilerde de beklentileri karşılanmayan Doğu Avrupa ülkeleri bu durumun neden olduğu hayal kırıklığının etkisi ile gelecek dönemde halen en büyük yatırım ve ticaret ortakları konumundaki AB üyesi ülkelere gelen uyarı ve eleştirileri daha fazla önemser hale gelerek Çin'le ilişkilerinde geri adımlar atabilirler (Kavalski 2019: 404). Litvanya'nın Platform'dan çekilme kararı alması Kavalski'nin öngörülerini doğrulamıştır. Karara ilişkin yapılan açıklamada Platformda yer alan diğer AB üyesi ülkeler, Litvanya tarafından Platformun Birlik üzerindeki olası bölücü etkisinin farkında olmaya ve Çin'le olan ilişkilerini tüm AB üyesi ülkeleri kapsayan 27+1 yaklaşımı ile yapılandırmaya davet edilmiştir (Euractiv 2021). Estonya da Çin'in Batılı değerlere meydan okumasını ve insan hakları ihlallerini hesaba katarak 17+1'dan çıkmayı tartışır hale gelmiştir (Gupta 2020).

AB ya da ABD ile kurulan ilişkiler kadar dayatmacı olmasa bile 17+1 Platformunun yapısı, Doğu Avrupa ülkeleri ile Çin arasında hiyerarşik bir ilişkiyi barındırmaktadır ve bölge ülkeleri Pekin'den gelen direktiflerin pasif alıcısı konumuna düşürmektedir (Hala 2018b: 85). Bu da zaten Batılı aktörlerle aralarındaki benzer bir ilişkiden rahatsızlık duyan Doğu Avrupa ülkelerini ziyadesiyle olumsuz etkilemektedir.

17+1 Platformunda yer alan ülkelerin birçoğu iki bloklu bir rekabete dayanan Soğuk Savaş yılları boyunca, Çin ile aynı blokta yer alarak benzer siyasi rejimlere sahip olmuştur. Ancak taraflar arasında son on yılda gelişen ilişkilerde, bu tarihsel ortaklığın payı neredeyse hiç yok gibidir. Bu durum Doğu Avrupa ülkelerinin pek çoğunda gözlemlenen bariz komünizm karşıtlığının doğal bir sonucudur. Bu ülkeler, komünist dönemden kalma anıt, cadde ismi gibi sembolleri ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmış ve komünist dönemdeki hatıraların unutulmamasını sağlamak üzere müzeler kurmuştur. Çin'in bu hatırlanmak istemeyen geçmişi yansıtan bir siyasi rejime sahip oluşu, şimdiye kadar büyük bir sorun olarak görülmemiştir. Ama Çin'le gerçekleştirilen toplantılarda, Çin tarafından ortak geçmişe ya da eski dostluğa atıf yapılmasından rahatsızlık duyulmuştur (Turcsányi ve Qiaoan 2020: 405, 407).

17+1 Platformunun hayata geçmesinin ardından Doğu Avrupa ülkeleri ile Çin arasında yaşanan en büyük gerginlik, 2019 yılında Polonya ve Macaristan'ın, Çinli telekomünikasyon şirketi Huawei'yi hedef alan casusluk iddialarında bulunması olmuştur. Bu kapsamda ülkelerde 5G teknolojisinin kurulum sürecinden şirketin dışlanması ve bu şirkete ait teknolojik ürünlerin kamu görevlilerince kullanılmaması gündeme gelmiştir (Kavalski 2019: 403). Çin son dönemde

Platformdaki AB üyesi ülkelerin Platforma ve Çin'e dair şüphelerini yok etmekte ciddi şekilde zorlanmaktadır. Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya gibi AB üyesi ülkelerin Platformun üst düzey görüşmelerine bile katılım göstermemeleri bu durumun kanıtıdır (Lau 2021).

Avrupa-Çin İlişkilerinin Değişen İklimi ve 17+1 Platformuna Birliğin Tepkisi

Çin'in küresel ekonomide artan ağırlığını küresel siyasette ne şekilde kullanacağına dair kafa karışıklıkları, Avrupa'yı Çin'le olan ilişkilerinde ihtiyatlı olmaya sevk etmiştir. Bunun neticesinde Avrupa'nın Çin'e dair bakış açısı, Çin'i tamamıyla bir stratejik ortak olarak görmekten uzaklaşmış ve Avrupa'da Çin'i bir tehdit olarak algılama eğilimi giderek artmıştır. Çin'in artan gücü karşısındaki bu yeni konumlanış, Çin liderliğinde hayat bularak işlerlik kazanan 17+1 Platformuna dair şüpheleri de beraberinde getirmiştir. Bu başlık altında Avrupa'nın Çin'e dair bakış açısında meydana gelen değişim ve Birliğin 17+1 Platformu algısı üzerinde durulmuştur.

Avrupa Birliği ve Çin: Stratejik Ortaktan Stratejik Rakibe Geçiş

Çin'in 1970'li yıllarda Soğuk Savaş'ın Batı Bloku ile ilişkilerini düzeltmek adına adımlar atması ile AB-Çin ilişkilerinin temelleri atılmıştır. Taraflar, 1975 yılında karşılıklı olarak diplomatik temaslarda bulunmuştur. Sonrasında karşılıklı fayda, eşitlik, saygı ve güven temelinde sürekli olarak gelişen ilişkiler, 2003 yılında derinleştirilerek stratejik ortaklık seviyesine taşınmıştır. Birçok alanda iş birliği yapar hale gelen taraflar arasındaki bağımlılıklar önemli derecede artmıştır. Ekonomik alanda yapılan yoğun iş birliğinin yanı sıra taraflar hassasiyetlerinin yüksek olduğu konularda bile birbirlerine taahhütlerde bulunmuştur. AB, Çin'in toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu her fırsatta yinelerken, Çin de Avrupa bütünleşmesine olan desteğini sıklıkla belirtmiştir (Avrupa Birliği Dış İlişkiler Birimi 2013).

Geçmişte, özellikle 19. yüzyılda, Avrupalılar Çin'e gidip onun imkânlarını sömürmek üzere birbirleriyle kıyasıya bir rekabete girmiştir. Günümüzde ise Çin ve Avrupa'nın uluslararası siyasette değişen rolleri, Çin'in bu sefer Avrupa'nın imkânlarından faydalanmak üzere Avrupa'ya gelmesine olanak tanımıştır. Bu durum Kavalski (2020: 16) tarafından Çin'in tam anlamıyla bir Avrupa gücü haline gelmesi olarak ifade edilmiştir. Bugün gelinen noktada AB, Çin'in en büyük; Çin de AB'nin en büyük ikinci ticari ortağıdır ve taraflar arasındaki ticaretin günlük hacmi 1,5 milyon Avro'nun üzerindedir. İki aktör arasında giderek artan ticaret hacmine karşılık bu ticarete avantajlı olan taraf, Avrupa'nın giderek artan ticaret açığından dolayı Çin'dir (Wang vd. 2017: 2). Aynı zamanda taraflar ilişkilerini daha derin bir hale

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

getirmek ve karşılıklı kazançlarını maksimum kılmak üzere kapsamlı yatırım anlaşması imzalamaya yönelik müzakereler gerçekleştirilmektedir. Bu anlaşma yoluyla taraflar arasındaki yatırım ve ticari ilişkileri arttırmanın yanı sıra, bu ilişkilerin piyasa koşullarına daha uygun ve eşitlikçi bir düzlemde yürütülmesinin sağlanması da hedeflenmektedir (Avrupa Birliği Dış İlişkiler Birimi 2020).

Çin son on yıllık dönemde imza attığı dönüşümle gelişmekte olan bir ülkeden, uluslararası siyasal sistemin kilit aktörlerinden biri haline gelmiştir. Çin'in dönüşümü neticesinde sistemdeki tüm aktörler, karşı karşıya kaldıkları yeni Çin gerçeği ile uyumlu olacak şekilde, Çin ile ilişkilerini kapsamlı bir şekilde gözden geçirmek durumunda kalmıştır. AB de Çin'in sunduğu fırsat ve meydan okumaları dikkate alarak Çin'e yönelik tutumunu ve Çin'le ilişkilerindeki dengeleri yeniden hesap etmek durumunda kalmıştır. Son yıllara kadar birçok konuda iş birliği yapılan Çin, bu süreçte giderek daha fazla şüphe duyulan bir aktör haline gelmiştir. Hatta Çin, ABD'nin bu konudaki baskılarının da etkisi ile teknoloji gibi birçok konuda da rekabet edilen ve alternatif yönetim biçimleri ortaya koyan sistemik bir rakip olarak anılmaya başlamıştır (Avrupa Komisyonu 2019).

AB düzeyinde son dönemde meydana gelen Çin'e dair bu yeni kavramsallaştırmayı, dış politika konularında tarihsel olarak uyum içinde davranamayan AB üyesi ülkelerin tamamının aynı şekilde kabullenmeleri söz konusu olmamış ve bunun neticesinde de 17+1 Platformuna dair de Avrupa'da farklı sesler yükselmiştir. Çünkü Birlik üyesi ülkelerin Çin algısı birbirinden farklıdır. 2003 yılından beri resmi olarak stratejik ortaklık olarak niteleniyor olsa da AB üyesi ülkelerin tamamı Çin'i eş zamanlı olarak hem ortak (partner) hem de rakip (rival) olarak görme eğilimindedir. Bu durum Birliğin, Çin'e dair resmi tutumuna da yansımıştır. Mart 2019'da Çin, yoğun iş birliği yapılan bir aktör olmasının yanı sıra, eş zamanlı olarak sistemik bir rakip (systemic rival) olarak tanımlanmıştır (EU-China – A Strategic Outlook, 2019). Hatta bazı AB üyesi ülkelerin algıları ise duruma ya da konuya göre değişkenlik göstermiş ve bunun sonucunda hem AB'nin hem de AB üyesi ülkelerin, Çin'le ilişkileri karmaşık bir hal almıştır. 17+1 Platformunda yer alan ülkelerin, ABD'ye 5G teknolojisini Çin aracılığıyla inşa etmeme sözü vermesi ve 5G teknolojisinin inşasına ilişkin konularda Çin'i açıkça rakip olarak konumlandıkları kanıtıdır. AB'nin Çin'e karşı değişen tutumunun arkasında Çin'in dış yatırımlarının liberalizme aykırı olması ve bu kapsamda Çin devlet şirketlerinin AB pazarında giderek daha fazla pay elde etmesi, Çin'in AB ile ticaretindeki dengeleri kendi lehine çevirmek üzere yaptığı hamleler, Çin ile ABD arasındaki ticaret rekabeti, 5G teknolojisinin kuruluşu sırasında Çinli şirket Huawei'ye ilişkin tartışma ve endişeler, Çin'in başarısız insan hakları

karnesi, ekonomik ilişkilerde özellikle Avrupalı yatırımcıların Çin piyasalarına erişiminde karşılıklı olmaması, Çin'in Alman Kuka ve Finli Supercell gibi yüksek stratejik önemde ve ileri teknoloji bilgisi uygulamalarına sahip firmaları satın alması, çevresel standartlara ilişkin farklı yaklaşımlar ve Çin'in dünya siyasetindeki artan rolü ile birlikte Avrupa'nın önüne geçeceğine dair endişeler etkili olmuştur (Morozowski 2020: 44; Makkat 2019; Šteinbuka vd. 2017: 101; Song ve Pavličević 2019: 296).

Daha önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, Çin'in Avrupa'da, özellikle de kıtanın doğusunda, son yıllarda giderek artan varlığı söz konusudur. Avrupa'nın kalanının, Çin'in artan gücünü dikkate alarak, kıtanın doğusunda ortaya çıkan Çin etkisini güvenlikleştirme eğilimi bulunmaktadır (Rogelja ve Tsimonis 2020). Çin'in Birlik üyelerinin fikir ayrılıklarını derinleştirerek bölünmelerine sebep olacağı ya da Birlik ülkelerinin Çin'in otoriter siyasal sisteminden ilham alarak demokrasiden uzaklaşacaklarına dair söylemler bu güvenlikleştirme eğilimin sonuçları olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Çin, Avrupa ile ilişkilerini ilk etapta, ticaret, yatırım, teknoloji, kalkınma gibi hesaplamalar neticesinde kıtanın gelişmiş büyük ülkeleri üzerinden geliştirdiği ve bu sayede bugün gelinen noktada Çin ile Avrupa'nın büyük ülkeleri arasında halen 17+1 ülkeleri ile girilen ilişkilerin ötesinde boyutlara erişmiş olan ilişkiler söz konusu olduğu da özellikle dikkate alınmalıdır. Ek olarak, 2018 yılından itibaren ABD'nin stratejik Çin mallarını hedef alan korumacı önlemlere başvurur hale gelmesi, Çin'i Batının diğer kanadını teşkil eden AB ile ilişkisinde daha tedbirli olmaya sevk etmiştir. ABD ile ticari ilişkilerde sorun yaşayan Çin, diğer önemli ticari ortağı AB ile ilişkisini koruma motivasyonu ile davranır hale gelmiştir (Hackler 2020: 252).

17+1 Platformu ve Avrupa Birliği

Tüm AB üyesi ülkeleri tek bir çerçeve içinde ele alan kapsayıcı bir yaklaşımın, Çin tarafından arzu edilen sonucu ortaya çıkarmadığı görülmesi, Çin'i 17+1 Platformunu geliştirerek kapsanan bölgenin kendine has dinamiklerini dikkate alan mekanizmalar ve araçlarla yoluna devam etme tercihini hayata geçirmeye sevk etmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere AB, Soğuk Savaş sonrası dönemde 17+1 Platformunun kapsadığı bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Bölge ülkeleri açısından cazip bir model olarak görülen Doğu Avrupa ülkelerinin, neredeyse tamamı AB üyesi haline gelmeye çaba harcar hale gelmiştir. AB, bu bölgedeki ayrıcalıklı konumunu yani düzen belirleyici ve model alınan aktör olma avantajını korumayı istemektedir. 2014 yılında Batı Balkan ülkelerinin Birliğe katılım sürecine ivme kazandırmak üzere başlatılan Berlin Süreci, Birliğin bölgedeki konumunu koruma çabasının bir

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

örneğidir. AB'nin bölgenin ekonomik kalkınmasına daha fazla katkı sunmasının yanı sıra bölge ülkelerin dış politikalarının AB ile uyumlu hale gelmesinin de Berlin Süreci kapsamında belirlenen öncelikler arasında yer alması, Birliğin Çin'in bölgede artan varlığına bir cevap verme amacını taşıdığına kanıtı olarak görülebilir (Pavličević 2019: 460-461).

Batı tarafından uzun yıllardır tüm dünyaya pazarlanan liberal-demokratik ekonomik ve siyasi modelin ya da Avrupa özelinde düşünüldüğünde AB modelinin bütünleşme tarihinde birbiri ardına gelen krizlerle büyük meydan okumalarla sorgulandığı bir dönemde, Doğu Avrupa ülkeleri için alternatif ve kendi dinamiklerinden beslenen ekonomik kalkınma modeli fikri ile ön plana çıkan Çin'in bir tehdit olarak görülmesi kaçınılmazdır (Geeraerts 2019: 284; Vangeli 2018: 2). Hatta AB içinde Soğuk Savaş yılları boyunca Avrupa'nın yaşadığı bölünmüşlüğe atıfta bulunularak, 17+1 Platformu yoluyla Doğu Blokunun yeniden inşa edilmekte olduğunu ileri sürenler bile vardır (Hala, 2018b). Çin tarafından 17+1 Platformu, Doğu Avrupa'daki katılım ülkelerinin AB'ye üye olmasını kolaylaştıran ve Birliğin bölge kalkınmasına yönelik attığı adımları tamamlayan, bu adımlarla uyumlu ve AB ile Çin'i birbirine daha da yakın hale getiren bir mekanizma olarak sunulmaktadır (Kavalski 2020: 10; Pepe 2017: 7). Bu kapsamda Birlik ile Çin arasında işlemekte olan stratejik ortaklığı tamamlayan bir girişim olarak lanse edilen 17+1 Platformunun, Doğu Avrupa ülkeleriyle gelişen ilişkiler sayesinde AB ile olan bağlarını da daha kuvvetli bir hale getireceği umulmaktadır. Esasında Çin'in bu yaklaşımı, söz konusu alt bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen ve mevcut ekonomik durumu nedeniyle bu farkları azaltmak için yeterince kaynağa sahip olmayan AB'nin çıkarına hizmet etmektedir.

Dünya siyasetindeki rolünü ABD'ye açık bir şekilde meydan okumadan arttıran Çin, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirirken AB ile ve Çin'in önemli ticari ortakları konumundaki Almanya ve Fransa gibi AB'nin lider ülkeleriyle sorun yaşamadan yoluna devam etmeye özen göstermiştir. Bunu yaparken Çin, aynı zamanda 17+1 Platformunun isteyen tüm AB üyesi ülkelerin katılımına açık olduğunu da vurgulamıştır (Jing 2016: 27). AB'nin 17+1 Platformuna dair kaygılarının gün yüzüne çıkmasının ardından Çin'in kendisi hakkındaki endişeleri gidermeye yönelik adımları da söz konusu olmuştur. Üst düzey Çinli yetkili ve liderler tarafından bu girişimin AB üyesi ülkeler arasında bir bölünme oluşturmayı amaçlamadığı vurgulanmış (Pavličević 2019: 464) ve 17+1 Platformunun 2018 Sofya Toplantısında Platform kapsamında atılan adımların AB tarafından öngörülen kural, politika ve standartlara uygun olarak gerçekleşeceği ifade edilmiştir. Ek olarak, 17+1 Platformu çerçevesinde her sene düzenlenen üst düzey katılımlı toplantıya, dillendirilen şüpheleri yok

etmek adına AB'yi temsilen daimî bir gözlemcinin katılmasına müsaade edilmiştir (Karásková vd. 2020: 31). Bunlara karşın, Çin'le ihtiyatsız bir şekilde kurulacak olan çok yakın bir ilişkinin, AB üyesi ve katılım ülkelerinin giderek AB sisteminden uzaklaşmasına neden olarak Birliği zor bir duruma sürükleyebileceği de akıllara gelmeye devam etmiştir. Nitekim AB'de 17+1 Platformunun, AB üyesi ülkeleri bütünden farklı hareket etmeye sevk ederek Birlik içinde bölünmeye sebep olmasından; Çin yatırımlarına çekmek üzere AB üyesi ülkelerin çevre alanındaki yüksek standartlardan geri adımlar atmasından ve AB üyesi olmayan Batı Balkan ülkeleri gözündeki Birliğin çekiciliğini yok etmesinden endişe duyulur olmuştur (Jing 2016: 26; Godement vd. 2011). Ayrıca yatırımlar ve ticaret arasındaki sıkı bağlantıdan dolayı AB, Çin'in girişimlerinin Avrupa'da uzun yıllardır işlemekte olan ortak pazara ve geçerli olan kurallara zarar verebileceği endişesi taşımaktadır. Bu kapsamda yatırımlara ilişkin düzenlenecek ihalelerde geçerli olacak kurallara ilişkin, şeffaflık ve ayrımcılık yasağının geçerli olması noktasında, ciddi kaygılar söz konusudur (Gruebler 2020: 14).

İlişki kurulan aktörün Çin olması, 17+1 Platformunun katılımcı ülkelerin ötesinde Avrupa'nın geleceğine dair tartışmaların bir parçası olmasını beraberinde getirmiştir. AB, Çin konusunda, dış politika alanında pek çok konuda olduğu gibi bölünmüş bir görünüm sergilemiştir. Bununla birlikte AB genelinde Çin'e dair şüpheler giderek artmıştır. Batı Avrupa ülkelerinde Çin'i rakip olarak görme eğilimi bariz bir şekilde görülürken, Doğu Avrupa ülkeleri Çin'e dair bazı şüpheler taşısalar ve Çin'le ilişkilerinde giderek daha ihtiyatlı bir tutum benimser hale gelseler bile bugün gelinen noktada halen Çin'i sıkı iş birliği yapılabilecek bir ortak olarak görme eğilimine sahip olmaya devam etmiştir. Çin'e dair bakış açısındaki farklılaşma, AB kurumları ve üye devletleri Çin'e karşı dayanışma içinde hareket etmekten mevcut durumda alıkoymuştur.

SONUÇ

Özellikle son on yıllık dönemde Çin tartışmasız bir hız ve ölçekte yükselen bir güç görünümünde olmuştur. Sıklıkla Çin'in küresel ekonomi alanında artan etkinliğine odaklanan bu yükseliş, aynı zamanda Çin'in uluslararası siyasetteki ağırlığında artışı beraberinde getirmiştir. Bugün gelinen noktada Çin'in yükselen bir güç olarak uluslararası siyasette nasıl bir konumlanışa sahip olacağı ve artan gücünü uluslararası siyasal sistemde ne tür değişimlerin yaşanması adına kullanacağı büyük bir merak konusudur. Bu belirsizlik ortamı, sistemde yer alan diğer aktörlerin Çin algılarını değiştirerek, onları Çin'le ilişkilerini zorunlu olarak gözden geçirmeye sevk etmiştir. Bu tespitten hareketle, makale kapsamında da Çin'in, Doğu

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

Avrupa'daki ülkelerle ilişkisine kurumsal bir görünüm kazandıran 17+1 Platformu üzerinden Çin'in hem bu bölge hem de Avrupa ile ilişkilerine hâkim olan dinamikler üzerinde durulmuştur.

Çin'in henüz yapım aşamasında olan küresel bir güç olduğuna yönelik tartışma alevlendikçe Avrupa-Çin ilişkilerinde yapısal değişimler meydana gelmiştir. Çin'in uluslararası siyasetteki yükselişine dair ortak şüphelerine karşın, Avrupalılar bu süreci anlamlandırma ve verilen anlama göre Çin karşısında ortak bir tutum geliştirme açısından şimdiye kadar zayıf bir performans sergilemiştir. AB'nin genel tutumunu belirlemede de ağırlıklı bir role sahip olan Batı Avrupa'da Çin'i rakip ya da tehdit olarak görme eğilimi giderek daha baskın hale gelirken, 17+1 Platformuna katılarak Çin'le ilişkilerini derinleştiren Doğu Avrupa ülkelerinin güçlü bir ekonomik fayda motivasyonu ile hareket etme eğilimi ön planda olmuştur.

17+1 Platformu, hiçbir sorun barındırmayan bir iş birliği çerçevesi olarak görülmemelidir. Platformun kurulmasının ardından Çin'den beklenen yatırımların gelmemesi ve Çin'le olan ticarete verilen açıklar, Doğu Avrupa ülkeleri açısından çalışmada yer verilen kavramsal çerçeve temelinde ifade ederse beklenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Kısa vadede de belirgin bir şekilde gözlemlenen ve hayal kırıklığı unsuru olarak endişe yaratan bu beklenmeyen sonuçlar, Doğu Avrupa ülkelerini Çin'le ilişkilerini daha ileri noktalara taşıma noktasında tereddütle hareket etmeye ve hatta bazılarını bu yapının dışına çıkmaya sevk etmiştir. Günümüzde Çin, bölgede etkinliğini arttırmakta ve Platformu bir kazan-kazan ilişkisi olarak sunmakta bir hayli zorlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, 17+1 Platformunun kısa vadede ortaya çıkardığı beklenmeyen sonuçlar, Avrupa'nın yeniden bölünmesini en azından kısa vadede tasavvur edilemez hale getirmiştir. Doğu Avrupa'da artan Çin etkisi, bölgede AB'nin özellikle Soğuk Savaş sonrasında elde ettiği güç açısından ilk etapta bir meydan okuma olarak hissedilse bile, mevcut durumda Doğu Avrupa ülkelerinin AB'nin yerine Çin'i koymaları söz konusu olmamıştır. Ancak gelecek dönemde Çin'in Doğu Avrupa'da yalnızca ekonomik gibi görülen adımlarının, yatırım ve ticaret gibi konularda Çin'e olan bağımlılıkların artmasıyla siyasi etki ve güç olarak geri dönüşünün olması halinde, AB ile Çin arasındaki ilişkiler ne kadar yeni alanlara yayılsa ve derinleşse bile giderek daha fazla sorun barındırır bir hal alacaktır. Dolayısıyla gelecek süreçte 17+1 Platformu da dâhil olmak üzere Avrupa'da Çin tarafından atılan tüm adımlara dair endişe ya da sorgulamaların artması muhtemel görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Dış İlişkiler Birimi. (2013). EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation. https://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/eu-china_2020_strategic_agenda_en.pdf (Erişim: 08.04.2021).
- . (2020). EU-China Relations Factsheet. https://eeas.europa.eu/topics/external-investment-plan/34728/eu-china-relations-factsheet_en (Erişim: 16.03.2021).
- Avrupa Komisyonu. (2019). EU-China – A Strategic Outlook. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf> (Erişim: 16.03.2021).
- Benner, T. ve J. Weidenfeld. (2018). Europe, don't let China divide and conquer. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/europe-china-divide-and-conquer/> (Erişim: 22.06.2021).
- Berkofsky, A. (2019). China and the EU: “Strategic Partners” No More, Institute for Security and Development Policy Issue Brief.
- Brattberg, E., Le Corre, P. (2020). The EU and China in 2020: More Competition Ahead. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2020/02/19/eu-and-china-in-2020-more-competition-ahead-pub-81096> (Erişim: 22.05.2021).
- Brînză, A. (2021, 10 Şubat). How China's 17+1 Became a Zombie Mechanism. <https://thediplomat.com/2021/02/how-chinas-171-became-a-zombie-mechanism/> (Erişim: 29.08.2021).
- Budeanu, A. I. (2018). 16+1 in China-EU Relations: A Vehicle for a Sustainable Connectivity Platform, *China-CEE Institute Working Paper*.
- Burlyuk, O., Noutcheva, G. (2020). *Unintended Consequences of EU External Action*, Routledge.
- Cortell, A. P. ve S. Peterson. (2001). Limiting the Unintended Consequences of Institutional Change. *Comparative Political Studies*, 34(7), 768-799.
- Dünya Bankası. (2019). China: Country Profile. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/LTST/TradeFlow/EXPIPI> (Erişim: 29.08.2021).
- Euractiv. (2021, Mayıs 24). Lithuania quits 'divisive' China 17+1 group. <https://www.euractiv.com/section/china/news/lithuania-quits-divisive-china-171-group/> (Erişim: 29.08.2021).
- Geeraerts, G. (2019). The EU-China Partnership: Balancing between Divergence and Convergence. *Asia Europe Journal*, 17, 281-294.
- Gillingham, J. (2003). *European Integration 1950-2003: Superstate or New Market Economy*, Cambridge University Press.
- Giusti, S. (2013). China: An Emerging Stakeholder in Eastern Europe, *ISPI Analysis*, 53.
- Godement, F., Parello-Plesner, J. ve Richard, A. (2011) The Scramble for Europe. European Council on Foreign Relations Policy Brief.
- Gruebler, J. (2020). The People's Republic of China Connecting Europe?, *ADB Working Paper*, 1178.

- Gupta, P. (2020, Eylül 18). The “17+1” initiative: Is China losing its charm in Central and Eastern Europe?. <https://www.orfonline.org/expert-speak/17-plus-1-initiative-china-losing-charm-central-eastern-europe/> (Erişim: 30.08.2021).
- Hackler, M. (2020). Rapprochement amid Readjustment: How China Sees Issues and Trends in its Changing Relationship with the EU, *Asia Europe Journal*, 18, 251-258.
- Hala, M. (2018a). Europe's new 'Eastern bloc. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/europes-new-eastern-bloc-china-economy-model-belt-road-initiative/> (Erişim: 15.05.2021).
- . (2018b). Forging a New “Eastern Bloc”, *Journal of Democracy*, 29(2), 83-89.
- Heusgen, C. (2020, Ekim 6). Statement by Ambassador Christoph Heusgen on behalf of 39 Countries in the Third Committee General Debate. <https://web.archive.org/web/20201008061047/https://new-york-un.diplo.de/un-en/news-corner/201006-heusgen-china/2402648> (Erişim: 30.08.2021).
- Jaklič, A., Svetličič, M. (2019). China and Central and Eastern European Countries within ‘16+1’: Group or Bilateral Relations?, *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 7(2), 83-100.
- Jing, L. (2016). The Transition of EU's Attitude Towards “16+1”. Afterthoughts: Riga 2016 International Forum of China and Central and Eastern European Countries, *Latvian Institute of International Affairs*.
- Kaczmarek, M., Jakóbski, J. (2015). China on Central-Eastern Europe: ‘16+1’ as Seen from Beijing, *OSW Commentary*, 166.
- Karapınar, R., Feldman, L. (2016). Editor's Note: Unintended Consequences, *Polity*, 48(4), 441-444.
- Karásková, I. vd. (2020). Empty Shell No More: China's Growing Footprint in Central and Eastern Europe, *Choice Policy Paper*.
- Kavalski, E. (2019). China in Central and Eastern Europe: the unintended effects of identity narratives, *Asia-Europe Journal*, 17, 403-419.
- . (2020). The Unexpected Consequences of China's Cooperation with Central and Eastern Europe, *International Studies*, 57(1), 1-19.
- Khaze, N. M., Wang, X. (2021). Is China's rising influence in the Western Balkans a threat to European integration?, *Journal of Contemporary European Studies*, 29(2), 1-17.
- Kowalski, B. (2020). Central and Eastern Europe, China's Core Interests, and the Limits of Relational Politics: Lessons from the Czech Republic in the 2010s, *East European Politics and Societies and Cultures*, 20(10), 1-24.
- Kuzemko, C. (2014). Ideas, power and change: Explaining EU–Russia energy relations, *Journal of European Public Policy*, 21(1), 58-75.
- Lau, S. (2021, Şubat 9). China's Eastern Europe strategy gets the cold shoulder. <https://www.politico.eu/article/china-xi-jinping-eastern-europe-trade-agriculture-strategy-gets-the-cold-shoulder/> (Erişim: 30.08.2021).
- Lubina, M. (2019). Three boards: security, economy and the new unknown: The complicated relationship between China and Central and Eastern Europe, *Nowa Polityka Wschodnia*, 4(23), 61-81.

- Makkat, D. (2019). China in Europe: Intra-EU Factionalism and its Impacts on Chinese Presence in Europe, Chennai Center for China Studies Issue Map. <https://www.c3sindia.org/business-economics/china-in-europe-intra-eu-factionalism-and-its-impacts-on-chinese-presence-in-europe-by-devika-makkat/> (Erişim: 13.03.2021).
- Morozowski, T. (2020). Don't Make a Rival Out of the Dragon: Rethinking the EU-China Policy, *The Copernicus Journal of Political Studies*, 1, 41-62.
- Naughton, B. (1993). Deng Xiaoping: The Economist, *The China Quarterly*, 135, 491-514.
- Pavličević, D. (2019). Structural power and the China-EU-Western Balkans triangular relations, *Asia Europe Journal*, 17, 453-468.
- Peneva, T. (2020). China's Silk Road to Europe – Strategies and Investment, *Economic Studies*, 29(3), 29-60.
- Pepe, J. M. (2017). China's Inroads into Central, Eastern, and South Eastern Europe: Implications for Germany and the EU, *SSOAR Working Paper*, 3.
- Pierson, P. (2004). *Politics in Time*, Princeton University Press.
- Richet, X. (2019). The Chinese presence on the periphery of Europe. The "17 + 1 Format": The Trojan horse of China?, *Global Economic Observer*, 7(1), 152-167.
- Rogelja, I., Tsimonis, K. (2020). Narrating the China Threat: Securitising Chinese Economic Presence in Europe, *The Chinese Journal of International Politics*, 13(1), 103-133.
- Sangiovanni, M. E. (2006). Introduction: The 1992 Project: Supranational vs Intergovernmentalist Bargaining, Mette Eilstrup Sangiovanni (Der.), *Debates on European Integration* içinde (181-202), Palgrave Macmillan.
- Song, L., Pavličević, D. (2019). China's Multilayered Multilateralism: A Case Study of China and Central and Eastern Europe Cooperation Framework, *Chinese Political Science Review*, 4, 277-302.
- Song, W., Song, L. (2020). Assessing China's '16+1 Cooperation' with Central and Eastern Europe: A Public Good Perspective, Francisco B. S. José Leandro ve Paulo Afonso B. Duarte (Der.), *The Belt and Road Initiative: An Old Archetype of a New Development Model* içinde (411-432), Londra: Palgrave Macmillan.
- Šteinbuka, I., Muravska, T. ve Kuznieks, A. (2017). Cooperation Formats of China and Europe: Synergies and Divergences, *Baltic Journal of European Studies*, 7(1), 97-117.
- Szczudlik, J. (2015). Coming out of the shadows: The Polish perspective on China–Central and Eastern Europe relations, *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 24(3), 49–59.
- Szunomár, Á. (2018). One Belt, One Road: Connecting China with Central and Eastern Europe?, Y. Cheng, L. Sung ve L. Huang (Der.), *The Belt & Road Initiative in the Global Arena* içinde (71-85), Londra: Palgrave Macmillan.
- Turcsányi, R. (2020). China and the Frustrated Region: Central and Eastern Europe's Repeating Troubles with Great Powers, *China Report*, 56(1), 60-77.
- Turcsányi, R., Qiaoan, R. (2020). Friends or foes? How diverging views of communist past undermine the China-CEE '16+1 platform', *Asia Europe Journal*, 18, 397-412.

17+1 Platformu'nun Beklenmeyen Sonuçları: Avrupa Yeniden Mi Bölünüyor?

- Vangeli, A. (2018). 16+1 and the re-emergence of the China Threat Theory in Europe, *China-CEE Institute Working Paper*, 19.
- Wang, X., Ruet, J. ve Richet, X. (2017). One Belt One Road and the reconfiguration of China-EU relations, *CEPN Paper*, 4.
- Yıldırım, N. E. (2020). Kuşak ve Yol Girişiminin Finansmanı: Çin'in Borç Tuzağı Mı?, *Alternatif Politika*, 12(3), 621-643.

CULTURE OF SILENCE: SCRUTINISING THE UN’S “ZERO TOLERANCE” APPROACH TO SEXUAL EXPLOITATION AND ABUSE IN PEACE KEEPING OPERATIONS

Orhan ORHUN*

Adem PALABIYIK**

Ali Rıza SAVAŞ***

ABSTRACT

The peacekeeping operations of the United Nations for bringing peace and stability, which have been accepted by the country and have great expectations from the people, sometimes fail to give the desired contribution but confront the people of the country, especially women and young girls. The habit of sexual abuse and exploitation, which is gained in almost every operation in which the United Nations intervenes and carries out a peacekeeping operation with another problem such as sexual abuse and exploitation, is now turning into a trust problem towards the United Nations. The complex post-war environment in which the United Nations intervened through peacekeepers is further complicated by this widespread and exposed problem posed by these forces. In this sense, it becomes as important as necessary to investigate the reasons why sexual abuse and exploitation are so widespread and permanent. The solutions that the United Nations tries to bring to this problem are not effective enough, and an effective method cannot be developed for the solution of this problem that has become permanent. Sexual abuse and exploitation, which is already a big problem in the legal context, is a complex problem that needs to be also solved in the illegal context. In this study, the reasons for the emergence of this problem, which has become unacceptable especially for women and young girls, have been discussed, and the efforts of the United Nations for a solution and the adequacy of this effort have been examined through examples.

Keywords: Culture of Silence, Peace, Sexual Abuse, United Nations, Zero Tolerance.

SESSİZLİK KÜLTÜRÜ: BM’NİN BARIŞ KORUMA OPERASYONLARINDA CİNSEL SÖMÜRÜ VE İSTİSMARA YÖNELİK ‘SIFIR TOLERANS’ YAKLAŞIMINI İNCELEMELİK

ÖZ

Barış ve istikrarın tesisi için iç karışıklık yaşayan ülkelerin kabul ettikleri ve büyük umutlar besledikleri Birleşmiş Milletlerin barışı koruma hareketleri zaman zaman istenilen katkıyı verememenin yanında cinsel istismar ve sömürü gibi başka bir sorunla ülke halkını, özellikle kadın ve genç kızları, karşı karşıya bırakır. Birleşmiş Milletlerin müdahalede bulunduğu ve barışı koruma hareketlerini yürüttüğü hemen her operasyonda cinsel istismar ve sömürü konusunda kazanılan alışkanlık artık Birleşmiş Milletlere karşı bir güven problemi haline dönüşmektedir. Birleşmiş Milletlerin barış gücü askerleri aracılığıyla müdahalede bulunduğu savaş sonrası karmaşık ortam yine bu güçlerin sebep olduğu ve yaygın bir şekilde gerçekleşip ifşa edilen bu sorunla daha da karışık bir hale gelmektedir. Bu bağlamda cinsel istismar ve sömürünün bu denli yaygın ve kalıcı olmasının nedenlerini araştırmak önemli olduğu kadar gerekli bir hale de gelmektedir. Birleşmiş Milletlerin bu soruna ilişkin getirmeye çalıştığı çözüm yolları yeteri kadar etkili olmayıp kalıcı hale gelen bu sorunun çözümüne dair etkili bir yöntem de geliştirilememektedir. Yasal zeminde halihazırda büyük bir problem olan cinsel istismar ve sömürü yasal olmayan bağlamda da çözüme ulaştırılması gereken karmaşık bir sorundur. Bu çalışmada özellikle kadın ve genç kızlar için kabul edilemez hale gelen bu sorunun ortaya çıkış nedenleri tartışılıp çözümü üzerine Birleşmiş Milletlerin ortaya koyduğu çaba ve bu çabanın yeterliliği örnekler üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Barış, Birleşmiş Milletler, Cinsel İstismar, Kültürü, Sıfır Tolerans.

* Dr. Araştırma Görevlisi, Batman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: orhanorhun06@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0002-3735-2865

** Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: apalabiyik@beu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-9209-9313

***Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve idari bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, E-mail: a.savas@beu.edu.tr, Orcid Number: :0000-0003-0112-8033

Culture of Silence: Scrutinising the UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

Atf: ORHUN, O., PALABIYIK, A., SAVAŞ, A. R. (2021). “Sessizlik Kültürü: BM’nin Barış Koruma Operasyonlarında Cinsel Sömürü ve İstismara Yönelik ‘Sıfır Tolerans’ Yaklaşımını İncelemek”, İMGELEM, 5 (9): 211-227.

Citation: ORHUN, O, PALABIYIK, A., SAVAŞ, A. R. (2021). “Culture of Silence: Scrutinising The UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations”, İMGELEM, 5 (9): 211-227.

Başvuru / Received: 10 Ağustos /August 2021.

Kabul / Accepted: 8 Aralık / December 2021.

Derleme Makale/ Review Article.

INTRODUCTION

“Bombs and missiles kill men and women indiscriminately, but other aspects of war affect women and girls disproportionately.”

(Ashford - Huet 2004: 431).

The peacekeeping operations (PKO) of the United Nations (UN) have greatly contributed to bringing peace and stability to countries emerging from war (General Assembly 2005: 1) The disclosure of the widespread occurrences of sexual abuse and exploitation (SEA) in UN PKOs, perpetrated by UN peacekeepers, has clouded the UN’s exemplary record (General Assembly 2005) SEA does not only damage the image of a PKO, it mars its credibility (General Assembly 2005: 9) The persistence of SEA in virtually every PKO illustrates that the measures in place are manifestly inadequate (General Assembly 2005: 1).

This article scrutinises reasons for the persistence of SEA in PKOs. The article focuses especially on an appraisal of the UN’s (legislative) responses. At the centre of the analysis is the Secretary General’s Bulletin 2003 (SGB 2003). The article argues the premise that a purely legal solution to the persistence of SEA in PKOs cannot offer viable solutions. Instead, the problem requires solutions that recognise external factors of the legal frameworks. This was recognised by the 2006 “Resolution on the Involvement of U.N. Forces in Sexual Abuse in Liberia and Haiti”, issued by the European Parliament (European Parliament Resolution on the Involvement-EPRI 2006). The resolution pointed to the “culture of silence” in the peacekeeping culture (EPRI 2006: 1). Accordingly, the article’s methodological approach includes elements of socio-legal- and feminist analysis. The subsequent proposals seek an amalgamation of the different elements of the analysis in order to provide meaningful recommendations.

The article restricts its scope to SEA as a human rights violation. Moreover, it is important to acknowledge that SEA does not only affect women and young girls. The media

has played an important role in shedding light on male victims (Delva 2011). Nevertheless, the focus of this study is predominantly limited to SEA perpetrated against women and young girls.

The aim of the article is to scrutinise the multifaceted factors which facilitate and perpetuate SEA in PKOs. The research statement questions how can the UN's zero tolerance policy contribute more effectively to put an end to the persistence of SEA in PKOs. Aware that resolving the problem of SEA in PKOs requires the combined effort of the UN, its bodies, and the Member States (General Assembly 2005: 2) this article solely focuses on the role of the UN. Therefore, the scope excludes a profound discussion of the responsibility of troop-contributing states and host states. This article argues that SEA in PKO is a complex problem within the legal context as well as outside of it. Therefore, the main sub-question addressed in the analysis is why does, despite the UN's zero tolerance policy, SEA continue to persist.

A thorough analysis of the persistence of SEA in PKOs requires defining the concept of SEA and placing it in a historical context of gender based crimes in international law. In addition, this part includes a general introduction to PKOs. Thereafter, the article outlines the legal framework of SEA concerning peacekeeping forces. It has been looked into legislative responses here. The third part analyses the main research question; the persistence of SEA in PKOs. A case study on SEA in the UN Stabilisation Mission in Haiti (MINUSTAH), preceding this analysis, illustrates the associated difficulties. The last part of the article seeks to make viable and relevant recommendations to put an end to SEA in PKOs. Subsequently, the main findings of the article are concluded.

International Regulation of Sexual Exploitation and Abuse

Sexual exploitation and sexual abuse are two separate concepts. SEA is defined as “any actual or attempted abuse of a position of vulnerability, differential power, or trust for sexual purposes, including, but not limited to, profiting monetarily, socially or politically from the sexual exploitation of another” (The Secretary-General 2003: 1-3). Sexual abuse constitutes an “actual or threatened physical intrusion of a sexual nature, whether by force or under unequal or coercive conditions” (The Secretary-General 2003: 1-3). These definitions of SEA, found in the SGB 2003, omit any reference to the age of the victims and render consent immaterial (Ndulo 2009: 146). The rationale for this stems from acknowledging the unequal power relations between the peacekeepers and the local population and the protective nature of the job (Ndulo 2009). Consequently, peacekeepers are held to a higher standard than any ordinary person (Ndulo 2009). The jurisprudence of the International Criminal Tribunal for the former

Culture of Silence: Scrutinising the UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

Yugoslavia (ICTY) and the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) constitute an important shift to rectifying international law’s initial apathy towards gender-based and sexual crimes (Ndulo 2009: 127). In the *Tadic* case, sexual violence was formally recognised as an international crime, and the *Akayesu* case concluded that rape could constitute genocide – given that the specific intent to destroy a particular group in whole or in part could be established (Ndulo 2009: 134). By codifying forms of sexual assaults and sexual violence as crimes against humanity, the Rome Statute achieved another major stride (Ndulo 2009). Priority crimes of that nature were perceived as an unfortunate but inevitable consequence of war (Ndulo 2009: 131). Women were regarded as spoils of war.

PKOs have emerged in the decolonisation process, emanating from the need to stop hostilities and prevent conflicts from developing into broader conflicts (Ndulo 2009: 128). They are designed to work out a political solution and to address the underlying causes of a conflict (Ndulo 2009). The dramatic increase in PKOs after the end of the Cold War has led to the emergence of a major problem: SEA committed by UN peacekeepers on local populations in the context of the mission (Ndulo 2009: 129). The first allegations emerged in November 2001 (Ndulo 2009: 141), although many scholars argue that the first warning signs appeared in the early 1990s (Alexandra 2011: 369). These early signs have concerned a rise in prostitution and human trafficking in Cambodia as a result of the UN peacekeepers' presence there (Alexandra, 2011). Accusations have evolved around sex trafficking, soliciting prostitutes, forced prostitution of children, sexual relations with minors, and fathering and leaving behind babies (Ndulo 2009: 129).

Since then, it has been found that SEA is not confined to peacekeepers from a particular region (Ndulo 2009: 130). It is a widespread phenomenon including military and civilian personnel at all levels of the UN, meaning that high-level UN officials are not excluded from the charges (Ndulo 2009; Defeis 2008: 187).

The Legal Framework Concerning SEA for Peacekeeping Forces

A UN PKO is established by a Security Council resolution and is, thus, a subsidiary organ of the UN. As a subsidiary organ, a PKO enjoys the UN's status, privileges, and immunities stipulated in Article 105 of the Charter and the 1946 Convention on the Privileges

and Immunities of the UN (CPIUN) (Murphy 2006: 533). The legal framework for UN forces usually includes a Security Council Resolution, a Status-of-Forces Agreement (SOFA), a Memorandum of Understanding (MOD), and the Force Regulations issued by the Secretary-General (Murphy 2006). Pursuant to the UN, the military and police personnel are “first and foremost members of their own national service and are then seconded to work with the UN” (Vezina 2012: 449). A MOD is formed between the UN and the troop-contributing Member State in service to the UN. The MOD details conditions of deployment, resources provided, and response times (Vezina 2012: 450). In 2007 the UN developed a Model MOD, which requires troop-contributing countries to inform the UN about investigations and sanctions against a peacekeeper or an alleged perpetrator of SEA (Simić 2010: 192): It furthermore enables the UN to support an investigation to conduct its own investigation and to follow up (Simić 2010). The SOFA is formed between the UN and the host State. Pursuant to a clause in the SOFA, “basic privileges and immunities of a [UN] peacekeeping operation flow from the” CPIUN (Vezina 2012: 450).

According to the CPIUN, a Member State is obliged to waive immunity if it impedes the course of justice. Until today, this provision has not been invoked (Vezina 2012). It is important to note that this refers to functional immunity. Thus, the immunities do not apply for acts outside of his official capacity (Vezina 2012). This matter has been further complicated by the SOFA, which usually provides that offenders are subject to the exclusive jurisdiction of their home state. As a consequence, a host state cannot exercise jurisdiction (Vezina 2012: 451).

The 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) has provided women with a certain degree of protection. Yet, women remain vulnerable to SEA, torture, slavery, rape, and other crimes against humanity (Murphy 2006: 534). The 2000 UN Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security focused on rape and other forms of sexual abuse in armed conflicts and called upon the full implementation of international humanitarian and human rights law to protect the rights of women and girls in conflict and post-conflict situations (Ndulo 2009: 132). Furthermore, the resolution mandated the peacekeeping commanders’ recognition of the differential impact of their actions on men and women; gender-sensitive training; as well as an expansion of the role of women in the field-based operations (Defeis 2008: 193).

In 2003 the SGB 2003 was promulgated as a set of rules that governs disciplinary matters relating to SEA in PKOs and provides sanctions for violations (Ndulo 2009: 147).

Culture of Silence: Scrutinising the UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

Pursuant to the SGB, “solicitation of prostitutes, engaging in sex with minors under age 18, the withholding of goods or services until demands for sex are met, and the exchange of money and other items for sex or sexual favors” are prohibited (Alexandra 2011: 370). In other words, the SGB 2003 does not only prohibit child prostitution; it forbids prostitution in general (Kanetake 2010: 201). This general prohibition is important and to be contrasted with other human rights documents. CEDAW and the 1989 Convention on the Rights of the Child both envisage the prevention and suppression of exploitation of the prostitution of women or children, not (child) prostitution itself (Kanetake 2010). The scope of application of the SGB 2003 covers all UN staff (Ndulo 2009: 147). It is important to note that uniformed personnel falls under the jurisdiction of their governments. Thus, the Bulletin is not legally binding on them, and the UN cannot subject them to their disciplinary procedures (Ndulo 2009: 149). In this case, the Bulletin constitutes a code of conduct.

In the 2004 ‘comprehensive strategy to eliminate future sexual exploitation and abuse in United Nations peacekeeping operations’ (Zeid report), the Secretary-General acknowledged a manifest inadequacy of the procedures in place (Defeis 2008: 188). The Zeid report constitutes the “first comprehensive analysis of the problem of” SEA “by United Nations peacekeeping personnel” and is a result of the collaboration between Kofi Anan and Prince Zeid Ra’ad Al-Husseini, Permanent Representative of Jordan (General Assembly 2005: 2). The Zeid Report has resulted in the adoption of a two-year plan of action, aiming to address the problem of SEA in UN peacekeeping missions (Defeis 2008: 194). In addition to these UN-based responses, it is important to note that two publications regulate peacekeeper’s conduct: both “Ten Rules: Code of Personal Conduct for Blue Helmets” and “We Are United Nations Peacekeepers” explicitly contain prohibitions of sexual exploitation (Defeis 2008).

Investigating allegations of offences relating to SEA are dealt with by the UN’s Office of Internal Oversight Services (OIOS). This, however, excludes allegations against members of the national contingents. The OIOS is known to suffer from insufficient resources, as acknowledged by the Secretary-General (Defeis 2008: 197). As a consequence, it has a backlog of serious misconduct that has not yet been investigated (Defeis 2008). The Conduct and Discipline Teams (CDTs) constitute a forum where sexual exploitation complaints can be received and assessed. Allegations concerning discrimination, sexual harassment and abusive behaviour, are subject to either the Special Investigation Unit, the Military or UN police or ad-hoc panels.

Minustah – A Case Study

On the 1st of June 2004, Security Council Resolution 1542 creating MINUSTAH was passed in response to an armed conflict in Haiti constituting a threat to international peace and security (Vezina 2012: 434). In 2008 the media reported on 114 UN peacekeepers facing SEA charges (Tamil Guardian 2008). Reference was made to Amnesty International reporting as early as in 2001 on a “marked rise in allegations of rape by police, army and navy personnel” (Tamil Guardian 2008). The subsequent repatriation of the 114 peacekeepers of Sri Lankan origin has constituted one of the largest single withdrawals of soldiers from a UN PKO. The OIOS stated that it was to assist in the pending legal proceedings that were initiated by the Sri Lankan Government to ensure accountability of the peacekeepers (Tamil Guardian 2008). Furthermore, the OIOS confirmed the frequency and widespread nature of the acts of SEA, referring to acts of SEA against children involving exchanging small amounts of money and food or mobile phones in exchange for sex (Tamil Guardian 2008). Trading sex for food or money or jobs and acts of rape disguised as prostitution have been commonplace in other PKOs (Defeis 2008: 188). In 2011, the media reported on a mobile phone video depicting the assault of a young Haitian man by UN peacekeepers (MacFarquhar 2011).

While these two examples constitute the two most widely reported examples of SEA in MINUSTAH, along with recent reports on the sentencing of two Pakistani peacekeepers for rape (BBC 2012), the widespread nature of SEA was addressed by the Security Council (Security Council 2011) The acknowledgement and condemnation included reference to “grave violations against children” and the “widespread rape and other sexual abuse of women and girls” (Security Council 2011). Indeed, numerous reports surfaced, describing how peacekeeping troops offer girls between the ages of thirteen to fifteen a small amount of money (\$1-\$3) in exchange for performing sexual acts (Vezina 2012: 439). Younger girls between the ages of ten and fourteen years have been subjected to sexual assault by UN peacekeepers (Vezina 2012).

In the case of the 114 repatriated Sri Lankan peacekeepers, the OIOS recommended that the men should be charged with rape because the victims were under the age of eighteen (Vezina 2012: 442). The Sri Lankan government later promised the UN to “look into” the allegations that “its soldiers paid for sex, in some cases with underage girls” (Simić 2010: 191). Five Uruguayan peacekeepers identified in the mobile phone video were returned to Uruguay to face prosecution by either the Uruguayan government or military tribunal (Vezina 2012: 442). It

Culture of Silence: Scrutinising the UN's "Zero Tolerance" Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

was, however, reported that these men were later released when authorities failed to obtain the testimony of the Haitian victim. According to the associated press, the young Haitian man stated that he had not been asked to testify (Vezina 2012: 443). Both cases demonstrate the limited power of the UN to discipline the offending tops when the peacekeepers are returned to their home countries to face prosecution (Vezina 2012).

Why does SEA continue to persist?

In the aftermath of the issuance of SGB 2003, a concerted effort by the UN found that the overwhelming majority of SEA allegations were addressed against the Department of Peacekeeping Operations (DPKOs) (Alexandra 2011: 370). From the 1st of January 2004 until the 9th of December 2005, 278 investigations against peacekeeping personnel resulted in the repatriation of 122 military personnel on disciplinary grounds and 16 members of formed police units and resulted in the dismissal of 16 civilians (Murphy 2006: 532). In 2005 the aforementioned allegations peaked, amounting to the total number of 373 (Alexandra 2011: 370). In other words, SEA remains a major concern (Alexandra 2011).

It is important to note that PKOs do not include a homogenous group of personnel. Operations include a civilian, military, and police component (General Assembly 2005: 10). In these three broad components, five categories of personnel can be identified. These include members of national military contingents (blue helmets), civilian police, civilian staff, UN volunteers, and military observers (Murphy 2006: 533). As a consequence of the potpourri of personnel, each category is subject to a distinct legal status and is governed by different rules and disciplinary procedures ((Ndulo 2009: 147; General Assembly 2005: 10). Pursuant to the status of forces agreement, troop-contributing countries are responsible for the conduct and discipline of their own troops in accordance with national law and military regulations (Ndulo 2009: 147).

A short depiction of the different categories of a PKO helps in understanding "the extensive mosaic of provisions" dealing with SEA which have been "drafted at varying points in time and with varying degrees of legal force" (General Assembly 2005: 12). The CPIUN stipulates that UN personnel enjoy functional immunity from criminal prosecution by national authorities, unless this immunity is waived by the Secretary-General (Defeis 2008: 200). Furthermore, UN staff is subject to standards of conduct, which are set out in the Staff Regulations and Rules as well as in subordinate administrative issuances (General Assembly,

2005: 10). Enforcement is achieved under the Organization's disciplinary procedures (General Assembly 2005). Immunity is extended to UN volunteers through recent SOFAs. Their conduct is governed by their rules of conduct and disciplinary procedure (General Assembly 2005: 11). Individual consultants and contractors are subject to local law and are governed by the Organisation's standard conditions of contract (General Assembly 2005). The status and privileges and the immunities of the CPIUN are extended to civilian police and military observers (General Assembly 2005). They, moreover, sign other documents, such as an "undertaking" in which they declare themselves bound by mission standards and other procedures, policies, directives and issuances, as well as mission-specific directives and guidelines (General Assembly 2005).

Military members of national contingents benefit from the privileges and immunities set out in the SOFA (General Assembly 2005). These agreements identify the troop-contributing country as having criminal and disciplinary jurisdiction over military members of the contingents (General Assembly 2005). The Secretary-General can order the repatriation of any military member of the contingent, found culpable of serious misconduct in an investigation (General Assembly 2005). Prohibitions of SEA stipulated in the 2003 SGB have been included in mission-specific guidelines (General Assembly 2005: 12). It is important to note that as guidelines, they only present a model that does not need to be strictly adhered to (General Assembly 2005).

One of the most important shortcomings is that the SGB 2003 is not applicable to all categories (General Assembly 2005: 10). This unsatisfactory fact has been addressed by the Zeid Report, but the issue continues to persist (Murphy 2006: 534). As a result, only UN staff members are "unquestionably bound" by the SGB 2003 (General Assembly 2005: 12). Military observers and civilian police are bound by directives that incorporate a summary of the prohibitions (General Assembly 2005). Military members of contingents, on the contrary, can only be subjected to binding rules with the agreement of and action by the respective troop-contributing country (General Assembly 2005). Disciplining SEA in PKOs is highly uneven and troop-contributing countries have been found to have a poor record of holding perpetrators accountable (Defeis 2008: 192, 207). This contributes to a culture of impunity. In addition, the belief that peacekeepers can get away with SEA considerably contributes to the culture of impunity (Ndulo 2009: 144). This has often been linked to the remote location of PKOs. This is likely to lead to a breakdown of accepted standards of sexual conduct and increases the likelihood of misconduct going unpunished (Alexandra 2011: 373).

Culture of Silence: Scrutinising the UN's "Zero Tolerance" Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

Despite peacekeepers not being a homogenous group, the overwhelming majority of peacekeepers are men (Defeis 2008: 191). Consequently, the existence of a "hyper-masculine culture" is likely to encourage SEA (Defeis 2008). This masculine culture has several repercussions. First, instances of SEA are at the risk of being dismissed as a "boys will be boys" problem – as previously done by an UN official (Defeis 2008). Secondly, masculine culture, as found in police departments, militaries, and fraternities, has been found to allow for a "wall of silence" and to stigmatise "whistle-blowers" (Defeis 2008: 192). Therefore, instances of SEA may go unreported (Defeis 2008).

Women are underrepresented in the role of female peacekeepers. It can be argued that the underrepresentation and absence of women in PKOs undermine the legitimacy of such missions. Charlesworth and Slaughter make this observation about international organisations (Charlesworth & Slaughter 1995: 79). They argue that not only the relevance but more importantly the legitimacy, of international institutions are undermined by "their exclusion of over half the world's population – women – from their process" (Charlesworth & Slaughter 1995: 79-80). As a consequence, the nature of the institution can only be seen as a "veiled representation and projection of a masculine which takes itself as the unquestioned norm" (Charlesworth & Slaughter 1995: 79-80). This underrepresentation is particularly striking when considering the UN's institutional commitment to the equality of men and women through the preamble of its Charter (Charter of the United Nations 1945).

Post-conflict environments are characterised by power differentials between peacekeepers and the local population (Ndulo 2009: 130). This is perpetuated by the absence of the rule of law, corruption, weak judicial systems, and collapsed economies (Ndulo 2009). These factors lead to an increased vulnerability of local populations to SEA (Ndulo 2009). Economic conditions, in particular poverty and high rates of unemployment, are similarly contributing factors to the pervasiveness of SEA (Ndulo 2009: 144). Through poor economic conditions and the extreme economic disparity between the local population and peacekeepers, prostitution becomes a source of income for women and girls ((Ndulo 2009; Alexandra 2011: 373). This goes even so far as regarding the exchange of food or money for sexual favours as an act of altruism (Alexandra 2011: 374).

There is much contention as to the question of the agency of women involved in prostitution. Alexandra writes that male, as well as female peacekeepers, regarded local women as "active agents in pursuit of sexual relationships with male peacekeepers" (Alexandra 2011).

Ndulo argues that the agency of older women should not be disregarded (Ndulo 2009: 144). In a number of cases, older women and girls are not forced into prostitution but willingly engage in it (Ndulo 2009). This can have detrimental repercussions for the UN investigations seeking to verify the accusations of SEA. A number of girls in Bunia were not cooperating in the investigations out of fear that an investigation confirming the allegations would “eliminate what they described as their only source of income” (Ndulo 2009). In other words, the economic incentive to report prostitution is lacking (General Assembly 2005: 10). The debate on agency has to be seen in a context where prostitution is perceived as the only source of income, or rather as the only means of survival (Ndulo 2009: 144). Spencer argues along the same lines by emphasising that the exchange of sex or sexual acts is *misunderstood* as an expression of agency (Spencer 2004: 171). This form of agency stemming from a sheer sense of survival cannot serve as an excuse for the deeds of the peacekeepers, or worse, conceal them as acts of altruism (Ndulo 2009: 144).

A further factor to be considered is the association of masculinity with sexuality (Alexandra 2011: 373). In the past sexual interactions between the local women and peacekeepers were encouraged on the basis of men’s innate sexual needs and, thus, the construction of masculinity which privileges sexual needs (Alexandra 2011). This emanated from the belief that “it would improve the work-related function of stressed (male) peacekeepers” (Alexandra 2011). The appropriateness of contributing war-trained soldiers as peacekeepers has been questioned. Thereby, the enculturation into militarised masculinities has been identified as one of the root causes for the persistence of SEA (Alexandra 2011: 371). In addition, it has been argued that the organisations structure of the military results in a misogynist version of masculinity that facilitates SEA (Alexandra 2011). While findings that SEA is mainly committed by military personnel corroborates this analysis, it is important to resist the temptation of an overgeneralisation, as this would perpetuate “a unitary idea of male soldiers” that unanimously engage in SEA (Alexandra 2011).

Recommendations

The preceding analysis of the causes of SEA has demonstrated a multifaceted problem by explaining different underlying causes. Turning to the main research question, this section of the essay addresses how the UN’s zero-tolerance policy can contribute more effectively to end the persistence of SEA in PKOs? The main challenge that will need to be met is ending

Culture of Silence: Scrutinising the UN's "Zero Tolerance" Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

impunity and prosecuting the perpetrators. The foregoing analysis and case study have pointed out the difficulties associated with this. Here, it was shown that the UN could only partially be responsible for putting a stop to the persistence of SEA in peacekeeping operations (Kanetake 2010: 201). The responsibility of the troop-contributing country and the host country are equally important in implementing the UN's zero tolerance policy to SEA. At the same time, it has been acknowledged that not all victims endorse the strategy and, therefore, might not cooperate (Kanetake 2010). The UN lacks the legal authority to prosecute the perpetrators and – at most – can repatriate a peacekeeper to their country of origin. That is to say that it, similarly, cannot ensure the prosecution of the peacekeeper in their country of origin (Murphy 2006: 532).

One necessary proposal is the enforcement of the SGB 2003 for all categories of a PKO (Murphy 2006: 542). While the standards of the SGB 2003 have been incorporated into various legal documents, standards of conduct for members of military contingents continue to present an area of concern (Defeis 2008: 196). Rules of conduct often only reflect guidelines in troop-contributing countries and, consequently, may not be regarded as legally binding (Defeis 2008). Detailed prohibitions on SEA need to have the status of binding rules and cannot only be guidelines (General Assembly 2005: 12). A further step would be the elimination of the phrase in the SOFA, giving the troop-contributing country exclusive exercise jurisdiction (Spencer 2004: 177). As pointed out by the case study on Haiti, perpetrators often go unpunished or only receive light sentences. Similarly, a viable recommendation would be the establishment of a central monitoring system concerned with tracking the process and outcome of home state prosecution (Murphy 2006: 542).

In response to the immunity of UN personnel from criminal prosecution pursuant to the CPIUN, the creation of a new international convention, which does not undermine the UN's immunity but facilitates waiving the immunity of individuals, has been proposed (Defeis 2008: 200). This proposed draft Convention is, however, problematic in a number of aspects. One of the most controversial omissions is that the exchange of food or money for sex does not appear to be a crime within the meaning of the proposed Convention (Defeis 2008: 201). This stands in contrast to the SGB 2003, which stipulates that such an act would violate the set out standards (Defeis 2008). The recognition that prostitution in the peacekeeping context and is inherently coercive in nature is particularly important (Defeis 2008: 205). Prostitution in this context has to be demarcated from 'voluntary prostitution', which may be legal under a state's national law (Defeis 2008).

Concerns about establishing a better functioning investigative mechanism has resulted in proposing the establishment of an independent and permanent investigative mechanism within the DPKO (Defeis 2008: 197). Such a mechanism, dealing with both severe and less severe complaints of SEA within one institution could, furthermore, lead to a stronger mechanism. An independent and permanent mechanism could build up a strong area of expertise that would ensure more effective and timely functioning. Furthermore, the need to improve the investigation itself by including on-site courts-martial as well as DNA and fingerprinting technology has previously been addressed (Defeis 2008). The wearing of uniforms is a point of contention when it comes to investigative measures. It has been held that victims might be more prone to approach a female peacekeeper than a male one (Simić 2010: 195). Yet, Norwegian female peacekeepers reported that the individuals generally react to the authority exuded by the uniform, not to their sex (Simić 2010). As a consequence, the investigative procedures should be careful to incorporate this experience.

In the same manner, as the purpose of the previous analysis was to carve out that solutions do not purely lie in the law, it is therefore important to emphasise the prevention of SEA and to build an environment that discourages SEA. The focus on prevention should go hand in hand with in field-level implementation of reporting monitoring and improving the investigative structures (Spencer 2004: 172). Similarly, reporting mechanisms should be made more accessible and more aware of to the local population (Spencer 2004: 176). Since a number of women do not report because they fear negative repercussions, the confidentiality of an investigation should be ensured (Spencer 2004: 177).

Simple preventive measures could include practicable ideas such as the wearing of uniforms at all times, telephone hotlines and of-limits areas (Defeis 2008: 198). Despite an increase in female peacekeepers in recent years, there is unanimous recognition of the need for greater participation of female peacekeepers (Defeis 2008: 199). It is argued that increased participation of female peacekeepers, particularly at the senior level, would discourage the enculturation into military masculinities. This would result in an environment that discourages SEA (Defeis 2008). At the same time, UN officials have noted that child- and female victims have been more comfortable dealing with a female officer due to the culturally and emotionally sensitive nature of SEA (Defeis 2008). A notable example was the deployment of an all-women team of UN peacekeepers by India in Liberia (Defeis 2008). While the definite effects of increased participation of female peacekeepers cannot be predicted, it can be argued that only

Culture of Silence: Scrutinising the UN's "Zero Tolerance" Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

the inclusion of women in the peacekeeping process can ensure the embracement of women's experiences and close the gendered lacunae (Charlesworth & Slaughter 1995: 83).

The increased participation of female peacekeepers has, at the same time, been a point of contention. The implication that female peacekeepers have a pacifying presence and reduce aggressiveness and hypermasculinity is visible from a statement by the DPKO (Simić 2010: 189-190). The assumptions harboured in this argument imply that women are more peaceful than men and that their presence potentially decreases SEA by their male colleagues (Simić 2010: 190). Yet, observations on the Indian all-female police unit in Liberia supported the argument that instead of changing the military hypermasculine environment, women tend to fit in with it (Simić 2010: 194). Similarly, a 2008 report found that female peacekeepers are not more willing to break the culture of silence by reporting male colleagues (Simić 2010: 195).

The increased participation of female peacekeepers could, however, counteract the marginalisation of women in PKOs. Puechguirbal argues that women are not seen as actors or agents in post-conflict situations (Puechguirbal 2010: 172). Women are solely defined along the lines of civilians, victims, in association to children, or described as vulnerable (Puechguirbal 2010: 172). Increasing the participation of female peacekeepers could, thus, shift the focus to seeing women as social subjects and give them a role at the peace negotiating table (Puechguirbal 2010: 177). Similarly, it would address the imputed correlation between the "failure to promote women to high level in the UN peacebuilding system and a lack of advocacy for women's rights in peacebuilding" (Puechguirbal 2010: 182).

Lastly, poor economic conditions have been identified as a major underlying factor, often resulting in the complex problem of prostitution. It would be pivotal to promote sustainable economic development so as to reduce the vulnerability of the local population to SEA by peacekeepers (Ndulo 2009: 145). This could be counteracted by the promotion of self-sufficiency. In other words, women should be provided with "jobs, loans to start small businesses, education" and skills training so as to eliminate their dependency on humanitarian aid (Spencer 2004: 173).

CONCLUSION

The widespread occurrence of SEA in post-conflict situations is influenced by a variety of legal, social, economic, and gendered factors. The heterogeneous group of UN peacekeeping personnel is subject to a complex mosaic of provisions, applicable with varying degrees of legal

force. The consequently uneven disciplining of peacekeepers results in a culture of impunity, aggravated by different social factors. The quasi absence of female peacekeepers has been addressed, as well as the problem of prostitution being a direct consequence of poor economic conditions.

SEA is a problem requiring the action of several actors. If evidence of wrongdoing confirms conduct of SEA in a UN PKO, the UN lacks the legal authority to prosecute the perpetrators. While the UN can repatriate a peacekeeper to his country of origin, the prosecution cannot be ensured. The persistence of the problem indicates that SEA is either not perceived as wrong by the peacekeepers committing these acts or that they simply do not fear serious repercussions for their actions. As a consequence, it is pivotal to address the peacekeeper's accountability and to put a stop to impunity. This should involve prosecution and appropriate punishment. An anticipated consequence of appropriate punishment would be the deterrence of other peacekeepers to commit similar crimes in the future (Ndulo 2009: 145). This proposal should go hand in hand with improved investigative and monitoring mechanisms. It is equally important to address the underlying factors that facilitate situations in which SEA occurs and to implement preventive measures. In this context, the recommendations have critically questioned the actual effects of increased participation in female peacekeepers and have recommended the promotion of self-sufficiency to counteract the detrimental effects of poor economic conditions.

Culture of Silence: Scrutinising the UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

REFERENCES

- Alexandra, K. (2011). Peacekeepers’ Privilege and Sexual Abuse in Post-Conflict Populations, *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 23(3), 369-376.
- Ashford & Huet-Vaughn in Hynes, H. (2004). On The Battlefield of Women’s Bodies: An Overview of The Harm of War to Women, *Women’s Studies International Forum*, (27), 431-445.
- BBC (2021, 13 March), Two Pakistani UN Soldiers Jailed for Raping Haitian Boy, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-17351144> (Access: 19 May 2020).
- Charlesworth, H., Slaughter, A. M. (1995). The Gender of International Institutions, *American Society of International Law Proceedings*, (89), 79-84.
- Charter of the United Nations. (1945). Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (Access: 9 May 2020).
- Defeis, E. (2008). U.N. Peacekeepers and Sexual Abuse and Exploitation: An End to Impunity, *Washington University Global Studies Law Review*, 7(2), 185-214.
- Delva, J. (2011, 9 May). U.N. Haiti peacekeepers face outcry over alleged rape. http://www.huffingtonpost.com/2011/09/05/un-haiti-peacekeepers-f_n_949195.html (Access: 13 May 2020).
- European Parliament Resolution on the Involvement of U.N. Forces in Sexual Abuse in Liberia and Haiti. Eur. Parl. Doc. P6_TA (2006)0606.
- General Assembly, Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects, A/59/710, 24 March 2005.
- Kanetake, M. (2010). Whose Zero Tolerance Counts? Reassessing a Zero Tolerance Policy against Sexual Exploitation and Abuse by UN Peacekeepers, *International Peacekeeping*, 17(2), 200-214.
- Mac Farquhar, N. (2011, 7 September). *Peacekeepers’ Sex Scandals Lingers, On Screen and Off*. <http://www.nytimes.com/2011/09/08/world/08nations.html?pagewanted=all&r=0> (Access: 19 May 2020).
- Murphy, R. (2006). An Assessment of UN Efforts to Address Sexual Misconduct by Peacekeeping Personnel, *International Peacekeeping*, 13(4), 531-546.
- Ndulo, M. (2009). The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Peacekeepers during Peacekeeping Missions, *Berkeley Journal of International Law*, 27(1), 127-161.
- OHCHR. (2020, 25 May). 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>
- Puechguirbal, N. (2010). Discourses on Gender, Patriarchy and Resolution 1325: A Textual Analysis of UN Documents, *International Peacekeeping*, 17(2), 172-187.
- Security Council, Security Council Authorizes One-Year Extension of Haiti Stabilization Force, Also Approves Withdrawal of Some 2,700 Troops, Police, SC/10411, 14 October 2011.

- Simić, O. (2010). Does the Presence of Women Really Matter? Towards Combating Male Sexual Violence in Peacekeeping Operations, *International Peacekeeping*, 17(2), 188-199.
- Spencer, S. (2004). Making Peace: Preventing and Responding to Sexual Exploitation by United Nations Peacekeepers, *Journal of Public and International Affairs*, (16), 167-181.
- Tamil Guardian. (2008, 9 April). UN confirms sex charges against Sri Lankan troops in Haiti child abuse. <http://www.tamilguardian.com/article.asp?articleid=1652> (Access: 19 May 2020).
- The Secretary-General, (2003, 9 October). Secretary-General's Bulletin, Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse, at para 1. U.N. Doc. ST/SGB/2003/13.
- Vezina, R. (2012). Combating Impunity in Haiti: Why the ICC Should Prosecute Sexual Abuse by UN Peacekeepers, *Ave Maria International Law Journal*, 1(2), 431-460.

Culture of Silence: Scrutinising the UN’s “Zero Tolerance” Approach to Sexual Exploitation and Abuse in Peace Keeping Operations

TURİZMDE JEOSEMİYOTİK: BİR META-SENTEZ ÇALIŞMASI

Ceren AVCI*

ÖZ

Gösterge, başka bir şeyi temsil etmek için kullanılabilir herhangi bir şey olarak tanımlanmaktadır. Gösterge sistemlerinin çalışmasına göstergebilim denmektedir. Jeosemiyotik ise, mekân göstergebilimi, görsel göstergebilim ve etkileşim düzeni bileşenlerinden oluşmaktadır. Mevcut çalışmada jeosemiyotik ve turizm kapsamında gerçekleştirilmiş alan araştırmalarının meta-sentezi yapılmıştır. Bu amaçla ilk olarak çeşitli veri tabanları taranarak konuyla ilgili çalışmalara ulaşılmış, ardından bu çalışmalar bir elemeye tabi tutularak toplamda 14 çalışmanın ortaya koyduğu ortak temalar belirlenmiş ve bu temalar yorumlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, İngilizce'nin bir statü veya bir ayrıcalık göstergesi, bir dışlanma ve içerilme aracı olarak kullanılabilen olduğu, özellikle otantik bir deneyim amaçlandığında ise küresel göstergelerin yerini yerel göstergelere, yerel dil kullanımlarına bırakmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca dışlanma ve içerilmeye ilişkin göstergeler en çok turistlerin kendini ayrıcalıklı hissetmek istediği lüks veya alternatif turizm türleriyle kitle turizmi arasındaki ayrımında gerçekleşmektedir. Sonuç kısmında, sentezde ulaşılan temel noktalar özetlenmiş ve araştırmanın, takip eden araştırmalara bir yol çizmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jeosemiyotik, Jeosemiyoloji, Turizm ve Jeosemiyotik, Meta-Sentez.

GEOSEMIOTICS IN TOURISM: A META-SYNTHESIS STUDY

ABSTRACT

A sign is defined as anything that can be used to represent something else. The study of sign systems is called semiotics. Geosemiotics, on the other hand, consists of spatial semiotics, visual semiotics and interaction order components. In the present study, the meta-synthesis of field studies carried out within the scope of geosemiotics and tourism has been made. For this purpose, firstly, various databases were searched and related studies were reached, then these studies were subjected to a screening and common themes revealed by a total of 15 studies were determined and these themes were interpreted. According to the research findings, it has been revealed that English can be used as a status or a sign of privilege, a tool of exclusion and inclusion, and global indicators are replaced by local indicators, local language usages, especially when an authentic experience is aimed. In addition, the indicators of exclusion and inclusion mostly occur in the distinction between luxury or alternative tourism types and mass tourism, where tourists want to feel privileged. In the conclusion part, the main points reached in the synthesis are summarized and it is aimed that the research will set a path for the following researches.

Keywords: Geosemiology, Geosemiotics, Tourism and Geosemiotics, Meta-Synthesis.

Atıf: AVCI, C. (2021). "Turizmde Jeosemiyotik: Bir Meta-Sentez Çalışması", İMGELEM, 5 (9): 229- 247.

Citation: AVCI, C. (2021). "Geosemiotics In Tourism: A Meta-Synthesis Study", İMGELEM, 5 (9): 229-247.

Başvuru / Received: 2 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 18 Ekim / October 2021.

Araştırma Makalesi/ Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

What many international tourists are looking for is to escape from everyday life for a while and experience exoticism that is so different from their routine. Tourism will have a strong anthropological dimension as people seek new lands to travel to, based on the signs they read and enriching themselves, for new experiences, new signs, and new landscapes (Berger 2011). Since this anthropological dimension includes the process of culturally constructing

*Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, E-mail: ceren.avci@windowslive.com, ORCID Number: 0000-0002-9937-7531

meaning, it also includes the interpretation of all the signs that the tourist encounters in a foreign country. Indicators refer to concrete or abstract elements that gain meaning by being interpreted functionally or symbolically around a certain discourse. In the present study, semiotics has been discussed within the scope of geosemiology. Geosemiology differs from other semiotic analyzes in that it deals with the reflections of signs on human behavior. Studies dealing with semiotic analysis in the field of tourism generally used Peirce's indicator analysis, in this sense, in shaping the study, it was taken into account that geosemiological analysis offers a new approach to tourism, thus it is aimed to contribute to the literature on a subject on which studies are limited. A data collection process was carried out in July 2021 by typing the terms “tourism and geosemiotics” and “tourism and geosemiology” in the keywords section of Taylor and Francis, Springerlink, Sage Journals Online, Jstor, Emerald, Wiley Online Library and Google Scholars databases. research article was obtained. Among these articles, 21 articles not directly related to tourism or geosemiology were eliminated and the remaining 14 articles were meta synthesized. The determination of the themes was guided by the most frequent themes found in more than one study in the findings of the studies examined. In the thematic analysis of the articles, common themes were included in the theming to the extent that they could reveal a specific phenomenon. In the first of the three main themes that emerged, it was determined that English was used in commercial or movement-related applications. This shows once again that language has a symbolic meaning as well as its functional use. English can be used as a status or a sign of privilege, a tool of exclusion and inclusion. When it comes to tourism, English assumes its functional identity and becomes a “common communication tool”. While local uses of language are preferred in cases where the traditional identity is decisive, the use of language in themes related to modernism is in favor of English. Especially in cases where multilingualism is in question, tourism becomes a tool for multilingualism. In this context, it can be said that tourism has a positive role in the experience of multilingualism, which is also an indicator of cosmopolitanism. Cosmopolitanism has become a phenomenon that is experienced more intensely with globalization, and the usage preferences of indicators can also be directly related to globalization. Emphasis on leisure lifestyle and the privilege of this lifestyle, the use of global indicators as a form of communication even in societies that attach importance to traditional values, the preference of global indicators when it comes to norms that must be followed, point to the reflections of the multinational corporations that have a role in the construction of these indicators. However, the use of global indicators can also have a positive function, with examples such as activating local values or being linguistically guiding in the implementation

of norms, rather than having only negative aspects. Exclusion and inclusion through signs can vary depending on whether the functional or symbolic meaning is at the forefront of the signs. Geosemiology emphasizes that the functional meaning of the indicators should not be ignored. In this respect, for example, indicators that have turned into building materials in unofficial residences and those that produce the symbolic meaning of being privileged in Grand Hotel Kempinski cannot be evaluated in the same category. Symbolic signs are especially constructed around a theme of exclusion and inclusion. The opposition to exclusion and inclusion requires that the sign have a discursive value. In this context, various exclusion and inclusion indicators are constructed around these discursive values. The discourse that was constructed before and the current discourse can be in conflict from time to time, and at this point, the subject has to determine around which discourse he will make the interpretation of the indicators. Within the framework of the mentioned points, it is possible to say that tourism contains global indicators because it is related to globalization in fact, and that it has a dominant structure in English because it is a common communication tool functionally. Especially when an authentic experience is aimed, global indicators leave their place to local indicators and local language usages. It is possible to see examples of this, especially in destinations that come to the fore with tourism. These destinations are aware of the fact that the different attracts attention, and can attribute both global and local meanings to the indicators, which are not only communication systems, but also offer a spatial setup. It is possible to say that the indicators of exclusion and inclusion are mostly realized in the distinction between luxury or alternative tourism types, where tourists want to feel privileged, and mass tourism. Alternative types of tourism offer the promise of greater satisfaction by enduring greater financial sacrifices. The activities carried out in the tourist bubble. often paint a picture outside of the actual dynamics of the place where it takes place. It is the tourist's choice to feel privileged by staying in or out of the bubble, but the indicators related to this separation and inclusion relationship have been determined with precision in the tourism setup. It is possible to predict that this setup will change with the changing tourist expectations, but it has not been possible within the scope of the current study to say in what direction this will happen, to what extent the separation or inclusion will become sharper or disappear. In the current study, a meta-synthesis study was carried out in order to make a synthesis of the studies carried out in the field of tourism and geosemiology. Within the scope of the analysis, three main themes that stood out in the studies were determined. These themes are the dominant language in the use of indicators, inclusion or exclusion in the indicators and the globality of the indicators. As a result of the analysis, it has

been revealed that English can be used both symbolically and functionally, to create a common form of communication or to be a status and privilege indicator. It has been determined that the use of English is essential especially when it comes to tourism, but the use of local languages is also possible in cases where the local atmosphere is desired to be emphasized. In addition, it has been revealed that tourism also includes global indicators because it is related to globalization as a fact. The practices of exclusion and inclusion in the indicators were examined by referring to alternative tourism and mass tourism and discussed within the framework of the tourist bubble concept. It is stated that whether the tourist will feel privileged by staying in or out of the tourist bubble depends on the tourist, but the tourism setup will follow this dynamic process as a structure shaped according to tourist expectations. In addition, it has been mentioned that each fiction is shaped around a certain discourse and that these discourses can sometimes contradict each other in the eyes of tourists. The possible contribution of the study to the field of tourism is the examination of the indicators from the holiday planning process to the post-holiday stage. Although the indicators that can be encountered on site (during vacation or travel) are mainly discussed in the study, it is expected that the current study will guide the applied studies that can be carried out in the field of geosemiology and tourism in the future, as it presents a synthesis of the studies carried out within the framework of geosemiology. The studies covered within the scope of meta-synthesis are those that directly or indirectly include geosemiotics, but only two of these studies have examined the meaning of indicators on human behavior in detail. Subsequent studies may illuminate the impact of indicators on human behavior through various interpretations in the context of geosemiotics, either through direct observation or through detailed discourse analyses.

GİRİŞ

Pek çok uluslararası turistin aradığı şey, bir süreliğine günlük hayattan kaçmak ve rutinlerinden çok farklı olan egzotikliğı deneyimlemektir. İnsanlar okudukları işaretlere dayalı ve kendilerini zenginleştirecek yeni deneyimler, yeni göstergeler ve yeni manzaralar için seyahat edecek yeni topraklar arayışında oldukça, turizmin güçlü bir antropolojik boyutu olacaktır (Berger 2011). Bu antropolojik boyut, kültürel olarak anlam inşa etme sürecini de barındırdığı için, turistin, kendine yabancı olan bir ülkede karşılaştığı tüm göstergelerin yorumlanmasını da içerir. Göstergeler, işlevsel veya sembolik olarak belirli bir söylem etrafında yorumlanarak anlam kazanan somut veya soyut unsurları ifade etmektedir. Bir turist için bu göstergeler, yemek yiyeceğı restorandaki menü, yol tabelaları, seyahat ettiği şehirdeki mimari unsurlar veya oturduğu bir kafede kullanılan renkler olabilmekteyken, literatürde göstergelerin

incelenmesini kapsayan göstergebilimin kökenini de oluşturması sebebiyle özellikle dilsel göstergelerin incelenmesi yaygındır (Lou 2017; Sowa 2000; Torkington 2014).

Mevcut çalışmada, göstergebilim, jeosemiyoloji (yer göstergebilimi) kapsamında ele alınmıştır. Jeosemiyoloji, göstergelerin insan davranışlarına olan yansımalarını konu edinmesi itibarıyla diğer göstergebilim analizlerinden ayrılmaktadır. Turizm alanında göstergebilim analizini konu edinen çalışmalar genel itibarıyla Peirce'in gösterge analizini kullanmıştır. Bu anlamda çalışmanın şekillenmesinde, jeosemiyoloji analizinin turizme yeni bir yaklaşım sunması göz önüne alınmış, böylece literatüre, üzerine gerçekleştirilen çalışmalar sınırlı olan bir konuyla ilgili katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Jeosemiyoloji çerçevesinde, çalışmada, turizm ile doğrudan ilgili olan araştırmaların bir meta-sentezinin yapılması amaçlanmıştır. Böylece, alanda uygulama düzeyinde gerçekleştirilecek çalışmaların yönünün daha rahat belirlenebilmesi ve çalışmaların konu olarak kurgulanmasına ışık tutulması mümkün olacaktır.

Çalışmada, ilk olarak semiyotik ve jeosemiyotik üzerine kavramsal bilgilendirmelere yer verilmiş, yöntem kısmında hangi veri tabanları taranarak kaç çalışmaya ulaşıldığı ve eleme sonucunda kaç çalışmanın değerlendirilmeye alındığı, çalışmalara ilişkin bir detaylandırma yapılarak ele alınmış, ardından çalışmalardaki ortak temalar belirlenerek bu temalar üzerinden bulgular genelleştirilmiştir. Son olarak sonuç kısmında çalışma bulguları özetlenmiştir.

Kuram

Bir gösterge ya da temsil, herhangi bir bakımdan biri için bir şeyin yerine geçen bir şeydir. Birine hitap eder, yani o kişinin zihninde eşdeğer bir işaret ya da belki daha gelişmiş bir işaret yaratır. Yarattığı bu göstergeye ilk göstergenin yorumlayıcısı denir. Gösterge bir şeyi, onun nesnesini temsil eder. O nesneyi her bakımdan değil, bir tür fikre göndermede bulunarak simgeler (Sowa 2000). Dil, jestler, belgeler, sanat, din ve giyim, belirli anlamları iletmek için kullanılan göstergeleri içerir. Gösterge sistemlerinin çalışmasına göstergebilim denir. İşaretler anlam yaratmak ve iletmek için kullanıldığından, göstergebilim anlamın yapısının incelenmesi olarak da anılır. Göstergebilim, anlamın doğrudan, dolaylı, kasıtlı ve kasıtsız biçimlerinde iletişimini inceler. Ontolojik olarak, göstergebilim, 'gerçekliği' dilin birincil rol oynadığı, gösterge sistemlerinden oluşan sosyal bir yapı olarak görür. Yapısalcılığa benzeyen bu yaklaşım, insanı yapının yaratıcısı olarak görür ve daha sonra insan gerçekliğinin bu yapılar tarafından tanımlandığını kabul eder (Echtner 1999).

Turist olma durumu, turizm başka yerlere, anlamlandırılması gereken yerlere seyahat etmeyi gerektirdiğinden, bu günlük yorumlama eylemini ön plana çıkarması bakımından semiyotik bir aktivitedir. Turist söz konusu olduğunda, Peirce'in (1998) ikon, indeks ve sembol kategorileri, turistlerin yerleri nasıl ayırt ettiğini anlamının ve bir yerden geçerken neye dikkat edeceklerini belirlemenin bir yolunu sunar. Her şey turist için eşit derecede ilgi çekici değildir (Metro-Roland 2009). İkon, gösterge ve nesne arasındaki benzerliğe dayanmaktadır (örneğin, bir resim ile sahibi arasındaki benzerliğe). İndeks, nesne ve gösterge arasındaki anlam birliği gibi içsel ve varoluşsal yönleri dayanır (örneğin duman ateşin göstergesidir). İki tür indeks göstergesi vardır: i. Nesneyle (teknik olarak) doğrudan ve fiziksel bir ilişkisi olan indeks ii. Nesneyle doğrudan ve fiziksel bir ilişkisi olmayan, ancak yine de nesne yorumuyla (metaforik olarak) ilişkili olan indeks. Semboller ve kamusal göstergeler ise yorumlayan ile nesne arasındaki ilişkiyi ve gösterge temelini ortaya koyan sözleşmelerdir (örneğin, saygı göstergesi olarak şapkayı baştan çıkarmak) (Parsae vd. 2015).

Peirce'e göre (1998) her yorum yeniden yorumlanabilir. Eco, "sınırsız semiyosis" ifadesini, Peirce'in sisteminin bir dizi ardışık yorumlayıcıya sonsuza kadar yol açabileceğine atıfta bulunmak için kullanmıştır (Zhang 2017). Bir model olarak Peirce'ci semiyotik, oldukça esnekler: göstergeler, nesnelere ve yorumlayıcılar "maddi" veya "maddi olmayan" biçimlerde gerçek ve hayali, somut ve soyut olabilir (Chumley 2017). Örneğin Thomsen ve Vester (2015), sembolik otantikliğin yeni bir tanımını da kapsayacak şekilde kültürel miras turizmine yönelik olarak semiyotik temelli bir tipoloji belirleyebilmişlerdir.

Jeosemiyotik ise göstergelerin ve söylemlerin maddi yerleşiminin ve maddi dünyadaki eylemlerimizin sosyal anlamının incelenmesidir. Jeosemiyotik ile söylemlerin günlük hayatımızdaki anlamlarının bu 'yerinde' yönü yakalanmaya çalışılır (Scollon ve Wong Scollon 2003). Jeosemiyotiğin ilk bileşeni olan yer göstergebilimi, mikro düzeyde sosyal etkileşim ve dil kullanımı çalışmalarını sosyal mekân araştırmalarıyla ilişkilendirmek için Scollon ve Wong Scollon (2003) tarafından geliştirilmiştir. Mekânsal organizasyonun anlam sistemi ile ilgilidir ve kullanımlarına göre bir mekân tipolojisi içerir, örneğin sahne önü ile sahne arkası, özele karşı kamusal, teşhir alanı ile geçiş alanı. Yer göstergebilimi, sadece dil kullanımındaki bağlam olarak değil, aynı zamanda kendi içinde bir semiyotik araç olarak mekânı dikkate almanın önemini vurgular. İkinci sistem bileşeni, 'resimlerin (işaretler, görüntüler, grafikler, metinler, fotoğraflar, resimler ve bunların ve diğerlerinin tüm diğer kombinasyonlarının) üretilme biçimleri olarak tanımlanan görsel göstergebilimdir (Lee ve Lou 2019). Üçüncü bileşen ise diğer insanlarla kurduğumuz ve sürdürmeye çalıştığımız sosyal ilişkiler dizisi olarak

tanımlanan etkileşim düzenidir (Lou 2017). Örneğin Ye ve Jeon (2020), Çin'in marka imajının yaratılmasında, tüketici değerlerinin semiyotik bir haritalandırmasını çalışmıştır ve bu çalışma bir etkileşim düzenine işaret etmektedir. Benzer şekilde, Zhang ve Sheng (2017), Çin'de Anne Ay olarak da bilinen yerel anlamda üne kavuşmuş bir kişinin sosyal olarak yüklendiği anlamları ve birbiriyle çelişen yorumlamaları gösterge bilimsel açıdan incelemiştir ve bu çalışma da etkileşim düzenini temel alan bir çalışmadır. Öte yandan, Tsaur, Liao ve Tsai (2020), Asya Pasifik ülkelerinin turizm pazarlama sloganları ve logolarını göstergebilimsel açıdan araştırmıştır ve bu araştırma bir görsel göstergebilimi araştırması örneğidir. Görsel göstergebilim üzerine bir diğer çalışmayı Lourençao, de Moura Engracia Giraldi ve de Oliveira (2020) gerçekleştirmiştir ve destinasyon reklamlarında kullanılan göstergelerin analizini gerçekleştirmiştir.

Jeosemiyotik, göstergelerin bağlam-bağımlılığının özelliğini ifade eden dizinselliğe verdiği önemden dolayı faydalı bir yaklaşımdır. Dizinsellik, kullanıcıların belirli bir ortamda kendileri ve diğerleri de dahil olmak üzere göstergeleri yalnızca daha büyük, soyut söylemlere atıfta bulunarak değil, aynı zamanda çevrelerindeki diğer işaretlerle ilişkili olarak fiilen nereye yerleştirildiklerine atıfta bulunarak yorumlamaları anlamına gelir (Peters 2017).

Dilin kullanımı, kimlik veya güç gibi unsurlarla bağlantılıdır ve bu durumda kullanılan dilin konumu, sembolik bir yapı kazanabilir (Fierman 2009). İdeoloji artık hayatın içinde yer almaktadır ve gösterge alanına taşınmıştır. Politik ekonomi ile post-modern toplumsal hayatın dil yapılarının birleşmesi söz konusudur (Denzin 1987). Bu bağlamda, özellikle göstergelerin yönünün son zamanların belirleyici olgusu küreselleşme veya dilin sembolik kullanımı doğrultusunda olacağı beklenebilir.

Yöntem

Taylor and Francis, Springerlink, Sage Journals Online, Jstor, Emerald, Wiley Online Library ve Google Scholars veri tabanlarında anahtar kelimeler kısmına “turizm ve jeosemiyotik” ile “turizm ve jeosemiyoloji” terimleri yazılarak bir veri toplama işlemi Temmuz 2021 tarihinde gerçekleştirilmiş, arama sonucunda 35 araştırma makalesi elde edilmiştir. Bu makalelerden doğrudan turizm veya jeosemiyoloji ile ilgili olmayan 21 makale elenmiş ve geriye kalan 14 makale, meta senteze tabi tutulmuştur. Meta sentez, “temel unsurları keşfetmek ve sonuçları nihai ürüne dönüştürmek amacıyla bir grup çalışmanın toplanması ve orijinal sonuçların yeni bir kavramsallaştırmaya dönüştürülmesi”dir (Beck 2002: 214).

Turizmde Jeosemiyotik: Bir Meta-Sentez Çalışması

Tablo 1. Turizm ve Jeosemiyotik Üzerine Gerçekleştirilmiş Çalışmalar

Araştırmanın Adı	Araştırmanın Yayınlandığı Yıl	Araştırmanın Kapsamı	Araştırmanın Örneklemi	Araştırmanın Yöntemi
Language in the Material World: Multilinguality in Signage	2010	İşaretler sisteminin, yaratıcısının niyeti ve hedef kitlenin muhtemel okumaları arasındaki anlam uzlaşması bağlamında değerlendirilmesi.	Delhi'nin jeosemiyotik peyzajı ve büyük çaplı, iyi bilinen bir Hint şirketinin reklamları	Göstergebilim analizi – araştırmada belirtilmemiştir
Chinatown transformed: Ideology, power, and resources in narrative place-making	2010	Washington Dc Chinatown'ındaki etnik bir billboard reklamının gerisindeki anlatıcıların inşasında kullanılan çeşitli kaynakların tespiti	Washington DC'de yer alan Chinatown'daki billboard reklamları	Göstergebilim analizi
Articulating spaces: inscribing spaces and (im)mobilities in an Israeli commemorative visitor book	2011	Yüksek derecede sembolik bir kaynak olan savaş merasimi ziyaretçi defteri aracılığıyla ziyaretçilerin yazdıklarında bulunan söylem ve mekânın ideolojik boyutta incelenmesi.	Doğu Jerusalem'de yer alan İsrail savaş merasimine yönelik ziyaretçi defteri	Eleştirel göstergebilim analizi ve çoklu biçimli analiz
Translated for the dogs: Language use in Cape Town signage	2012	Cape Town'daki resmi ve resmi olmayan göstergelerin çoklu dile sahip bir toplumu ne kadar yansıttığı, resmi Cape Town göstergelerinde hangi	Cape Town'daki Sea Point destinasyonu, Muizenberg, Kirstenbosch ve Langa ile Masiphumelele'nin ilçelerinde yer alan dilsel göstergeler.	Söylem analizi - araştırmada belirtilmemiştir

		dillerin kullanıldığı, turistik alanlarda hangi dillerin kullanıldığı ve resmi olmayan işletmelerde hangi dillerin kullanıldığının belirlenmesi.		
Tourism-related mobilities and discursive landscaping in the Algarve	2014	Semiyotik peyzajda ortaya çıkan birtakım metinlerin çeşitli dolaşımında olan söylem pratikleri olarak nasıl birer bağlantı noktası olarak görüldüğünün belirlenmesi.	Algarve kıyı resort göstergeleri, Vilamoura ve Transilvania'da yer alan göstergeler	Söylem analizi
Spatial interaction in Sámi land: Regulative and transitory chronotopes in the dynamic multilingual landscape of an indigenous Sámi village	2014	Kuzey İskandinavya'daki yerli bir Sami köyünün kamuya açık alanlarında yer alan kamusal göstergelerdeki çok dilliliğinin araştırılması.	Sami köyü kamusal göstergeleri	Göstergebilim analizi
Mapping the linguistic landscape of Athens: the case of shop signs	2016	Atina'nın dilsel peyzajında yer alan ticari göstergelerin dilsel kompozisyonunun belirlenmesi.	621 alışveriş merkezi göstergesi	Nicel dağılım analizleri ve görsel göstergebilim analizi
The discursive production and	2017	Süper zenginlere yönelik sosyal	Metinsel veriler ve alan verileri	Göstergebilim analizi

Turizmde Jeosemiyotik: Bir Meta-Sentez Çalışması

maintenance of class privilege: Permeable geographies, slippery rhetorics		anamlara ve kültürel eklemlemeye işaret eden göstergelerin belirlenmesi.		
Sharing space or meaning? A geosemiotic perspective on shared space design	2017	Oslo'nun merkezinde yer alan kent meydanındaki sosyo-mekansallığın jeosemiyotik yaklaşımla incelenmesi.	Oslo merkez meydanındaki 111 kişi, 200 not ve 13 derinlemesine görüşme katılımcısı	Göstergebilim analizi
Basque gastronomic tourism: Creating value for Euskara through the materiality of language and drink	2019	Bask Bölgesi'ndeki gastronomi turizminin son zamanlardaki büyümesinin Bask dilinin kullanımı tarafından nasıl etkilendiği ve dilin kullanımını nasıl etkilediğinin ve çoklu dil pratiklerinin araştırılması.	İçecek etiketleri ve dilsel peyzaj	Göstergebilim analizi
Spectacular sea turtles: Circuits of a wildlife ecotourism discourse in Hawai'i	2019	Hawai'deki bir plajı popüler bir deniz kaplumbağası destinasyonuna dönüştüren deniz kaplumbağası ekoturizminin söylemsel pratiklerinin araştırılması.	Laniakea Plajı'nı bir deniz kaplumbağası destinasyonuna çeviren birbirinden ayrı turlarda kullanılan söylemsel iyileştirme biçimleri	Söylem analizi
Tourist tongues: High-speed rail carries linguistic and cultural urbanisation	2019	Guangxi'deki yeni yüksek hızlı tren altyapısının ağ yapısı ve söylem yapısında kullanılan somut ve	Guangxi'de turizm amaçlı kullanılan yüksek hızlı tren göstergeleri	İçerik analizi, göstergebilim analizi - araştırmada belirtilmemiştir

beyond the city limits in Guangxi, China		dilsel özelliklerin araştırılması.		
The ordinary semiotic landscape of an unordinary place: spatiotemporal disjunctures in Incheon's Chinatown	2019	Chinatown temsilinin mekânsal, dilsel, semiyotik ve somut kaynaklar aracılığıyla nasıl inşa edildiğinin analiz edilmesi.	Incheon, Güney Kore'de yer alan Chinatown'ın semiyotik peyzajı.	Görsel söylem analizi - araştırmada belirtilmemiştir
Im/politeness on the move: A study of regulatory discourse practices in Slovakia's centre of tourism	Araştırma yayın sürecinde	Mekanda var olan jeo-kültürel küreselleşme sürecinde homojenlik ve heterojenlik arasındaki ana gerilime yönelik dşavurumların belirlenmesi.	Strbske Pleso Holiday Resort'da yer alan 122 gösterge	Söylem analizi

Analiz ve Bulguların Yorumlanması

Araştırmanın bu kısmında makalelerde yer alan ortak temalar belirlenmiştir. Temaların belirlenmesi, incelenen araştırmaların bulgularında birden fazla çalışmada rastlanan ve en sık yer verilen temalar yönlendirmiştir. Makalelerin tematik incelemesinde, ortak temalar, belirli bir olgu ortaya koyabildiği ölçüde temalandırmaya dahil edilmiştir. Temalar aşağıda yer verildiği gibidir:

Baskın Dil ve Dilin Sembolizmi

“Algarve'deki kıyı tatil beldelerinden herhangi birine yapılacak bir ziyaret, İngilizcenin günümüzde bu bölgede görünüşte “her yerde” olduğu konusunda hiç kimsede şüphe bırakmayacaktır. Kamusal alanlarda konuşulan İngilizceyi duymanın yanı sıra, yerel tabelalarda yazılı İngilizce de oldukça görünürdür. Bununla birlikte, işaretlerin çeşitli nedenlerle çeşitli sosyal aktörler tarafından üretildiği dilsel peyzajın “semiyotik toplamı” içinde İngilizce'nin gerçekleştirdiği söylemsel işlevlerin, turizmle ilgili ticari uygulamalarda (mal ve hizmetlerin alım satımı) veya hareketle ilgili uygulamalarda (insan, mal, bilgi, para vb.) ortaya çıktığı görülmektedir (...). Sembolik bir belirteç olan İngilizcenin yaygın kullanımı, mekân için

yalnızca turist dostu değil, aynı zamanda kozmopolit bir kimlik oluşturmaya da yardımcı olmaktadır” (Torkington 2014: 50). Algarve’de İngilizce’nin yaygın olarak kullanıldığı ve sembolik bir anlam edindiği görülmektedir.

“Örneğin, Çince ‘Çin Sokağı’ yazısı sadece ana kemerde bulunurken, daha az gösterişli yan kemerler Korece ve İngilizce olarak yazılmıştır, hatta Korece Çin Mahallesi aslında ‘Chinatown’ un İngilizce çevirisidir. Etkinlikler ve sergiler için afişler neredeyse yalnızca Korece yazılır, kafeler ve marketler gibi görünürde modern küresel işletmelerin göstergelerinde ise İngilizce hakimdir” (Lee ve Lou 2019: 11). Burada yerelin ve küreselin harmanlanması söz konusu olmuştur. İngilizce kullanımı yine modernizmin göstergesi olarak sembolik bir anlam edinmiştir.

Baskın dilin İngilizce olduğu bir diğer örnek şudur: “Yeni Delhi’de, göze çarpan ticari işaretlerin neredeyse tamamı yalnızca İngilizce’dir. (Bazı bankalar istisnadır.) Yerel yönetim tabelaları bazen tek bir tabelada, bazen fiziksel olarak ayrı çiftler halinde, biri Hintçe ve diğeri İngilizce olmak üzere yazılır. Ancak baskın dilin İngilizce olduğuna kesinlikle şüphe yoktur (...) Raj Kamal Hotel, farklı dilleri kullanan kitlelere hitap eden bir metin örneği sunar. Tabelaları üç dildedir (yani, Panjabi, İngilizce ve Hintçe)” (Agnihotri ve McCormick 2010: 67).

“Havaalanına vardığınızda İngilizce tabelalarla karşılaşacaksınız; havaalanından ayrılırken size İngilizce teşekkür edilecek; ve N2 (sizi şehir merkezine götüren ana yol) boyunca ilerlerken, büyük gecekondular yerleşimlerini fark edeceksiniz, ancak hiçbir şey size sakinlerinin İngilizce’den başka bir dil konuştuklarını söyleyemez (...) Oradaki sahil gezinti yeri köpek gezdirenler için favori bir yerdir, ancak bununla ilgili gösterge, köpeklerini gezdiren kişilerin İngilizce konuştuğunu varsaymaktadır. Burada, yalnızca İngilizce konuşanların evcil hayvanlara sahip olduğu baskın bir kültürü onaylayan ve varsayan yukarıdan aşağıya bir gösterge örneğimiz var” (Dowling 2012: 245). Burada İngilizce yine sembolik bir işlev edinmiş ve üst kültürün bir göstergesi haline gelmiştir.

“Yerel dil kullanımı ile elma şarabı deneyimi ve içeceğin tüketimi de değer kazanıyor. Bu değer, tüketici için kültürel sermaye, yurtdışındaki tüketicilere elma şarabı ihracatına eklendiğinde ekonomik değer veya elma şarabı deneyimi yurtdışında tekrarlandığından Bask kültürü ve dili için oluşan değer şeklinde yorumlanabilir” (Lesh 2019: 17). Yerel dil kullanımının da değer yarattığı örneklerden biri budur.

Dilin sembolik kullanımıyla ilgili bir örnek de Atina’dandır: “Atina’daki mağaza tabelalarında dil seçimine ilişkin olarak, frekans dağılımları, Yunanca’nın yanında İngilizce,

İtalyanca ve önemli ölçüde daha az ölçüde Fransızca'nın varlığını göstermektedir. İngilizce, daha sembolik bir işlevi olan birincil göstergelerde tercih edilen dil gibi görünürken, Yunanca, daha faydacı amaçları yerine getiren ikincil göstergeler için tercih edilen dildir. Dükkân türleri arasında dil dağılımının kalıpları ile ilgili olarak, yabancı diller kozmopolitliği, şehirliliği ve teknolojik gelişmişliği ifade eden alanlarda kullanılırken, Yunanca esas olarak hukuk büroları ve ameliyathaneler gibi bilgi kaygılarının büyük ölçüde sembolik değerlendirmeleri geçersiz kıldığı profesyonel alanlara ayrılmıştır” (Nikolao 2016: 15).

“Inari dilsel peyzajında iki hâkim kronotop var gibi görünmekte. Düzenleyici kronotop, istikrar ve normatifiğe yönelmiş durumda ve tipik olarak yetkililer tarafından yapılan kurumsal göstergelerde bulunmaktadır. Tipik düzenleyici türler, çeşitli kurumlar için yol göstergeleri ve isim göstergeleridir. Diğer kronotop - geçici kronotop - melezlik ve çokluğa odaklanmaktadır. Turizm ve kültürel faaliyetlerde kullanılmakta ve reklam türlerinde kendini göstermektedir” (Pietikainen 2013: 488). Burada söz konusu hâkim dile yönelik herhangi bir bulgu olmasa da dilin işlevsel, sembolik, geçici ve düzenleyici işlevleri ele alınmaktadır.

Dışlanma ve İçerilme

Bir satırda "Dünyanın en gözde yerlerine şık bir şekilde seyahat etmeyi seven insanlar için mutlaka görülmesi gereken bir butik etkinlik" yazıyor. Web sitesinin başka yerlerinde, tipik bir üstünlük ve ayırım sözcükleri olan "ayırt edici", "en iyi", "kişiyeye özel", "en iyi" terimlerine tekrar tekrar atıfta bulunulmakta (...). Karşılama, bir süit rezervasyonu yapmak ve bunun için ödemeyi göze almak gibi bir dizi koşulun yerine getirilmesine bağlı. Karşılama Merkezi'nin, otelin alanını 'anklavik' olarak indeksleyen bir etkileşim alanı olarak nasıl çalıştığını görebiliriz (...) Burj Al Arab'ın farklılığı, örneğin altın kaplama musluklar ve Banyolarda Hermés ürünleri, lobide bir 'Rodeo Drive' giyim mağazası ve 'Swarovski sınırlı sayıda minyatür koleksiyonu' (yani otelin kopyaları) satılmasıyla gerçekleşiyor. Bu, lüksün kendisini yamyamlaştırmasıdır, metinler arası ve söylemler arası diğer elit biçimlerine yapılan göndermelerden türetilen bir seçkinlik biçimidir” (Thurlow ve Jaworski 2017: 12). Mevcut metinden, göndermelerin de göndermelerden türemiş olduğuna ilişkin bir çıkarım yapılabilir. Söz konusu olan sadece dilsel göstergeler değil, mekânsal düzenlemelere yönelik göstergeler ve bunların insan davranışlarına olan etkisidir de. Bu konudaki bir başka örnek şudur: “Örneğin, turistler Laniākea Plajı'na vardıklarında, deniz kaplumbağalarının korunmasına yönelik bu sahil boyunca yer alan alternatif bir söylemle karşılaştıklarında genellikle şaşırırlar. Bu kumsalda her gün deniz kaplumbağalarının çevresine, turistler ile deniz kaplumbağaları arasında 3 m'lik bir mesafe

olması gerektiğini belirten gönüllü gruplar tarafından göstergeler ve halatlar yerleştirilmiştir (...) çeşitli dilsel geçmişlerden gelen turistler bu deniz kaplumbağası koruma altyapısıyla ilk kez karşılaşıyorlar, onların yerleşik somutlaşmış uygulamaları, bu koruma söylemi ile muhteşem deniz kaplumbağalarının turizm söylemi arasında ortaya çıkan dinamik bir gerilimi ortaya koyuyor” (Lamb 2019: 12). Burada da belirli göstergeler insanları belirli davranışları yerine getirmek üzere konumlanmıştır. Aynı zamanda klasik ve alternatif söylemler arasındaki gerilim gündeme getirilmektedir. Her iki örnekte de göstergelerin belirli bir söylem etrafında anlam kazanmasından dolayı gerçekleşen bir içerilme veya dışlanma vardır. İlk örnekte, seçkin olmayanlar dışarıda bırakılırken, ikinci örnekte insanlar belirli davranışları gerçekleştirme şartıyla içerilmektedir.

“Güney Afrika'da, pek çok reklam panosu ve bilgilendirme levhası, gayri resmi konutlar için yapı malzemelerine dönüştürüldüğü için dizinsel önemini yitirmektedir” (Dowling 2012: 251). Bu örnekte de bir içerim söz konusudur. Göstergeler, kurgu amacından bağımsız da olsa, işlevsel ve tamamen kurgu ile bağlantısız olarak insanları içermekte, insanlar için bir araç olmaktadır.

Küreselleşme

“İngilizceyi bu kadar görünür bir şekilde kullanarak, İngilizce konuşan insanlar bu manzaraya “ait” olarak konumlanıyorlar ve peyzajın sağladığı olanaklar, belirli bir tür boş zaman yaşam tarzını işaret eden küresel sosyal uygulamalarla yoğun bir şekilde ilişkilendiriliyor. Bu özel yerde bu tür bir yaşam tarzını yaşama hakları bir şekilde meşrulaştırılıyor. Kısacası, ayrıcalıklı yer kimlikleri, potansiyel yaşam tarzı göçmenleri için peyzaj aracılığıyla şekilleniyor ve aynı zamanda “rüyayı yaşayanlar” için de pekiştiriliyor” (Torkington 2014: 56). Boş zaman yaşam tarzının küresel bir kabule dayalı onayı, bu yaşam tarzına ilişkin göstergelerin dolaşımında olmasını beraberinde getirmiştir. “(...) Bu nedenle küreselleşmeyi, biçimleri ve kalıpları tek yönlü olarak aktaran homojenleştirici bir süreç olarak değil, en belirgin biçimde gelenekselleştirilmiş dolaylılık ve ticari pozitif nezaket örneğinde olduğu gibi, yerel kaynakları harekete geçiren bir süreç olarak görüyoruz” (Ferencik baskıda: 15).

Küreselleşme, kullanılan dil kadar yapı veya mimari biçimlere, dokuya yansımaktadır: “Aniden, bu mezra, yerel mimariye uymayan, bunun yerine ulusal ölçekte istasyon mimarisini koordine eden Guangxi dışından gelen tek tip standartlara uygun bir bina ile donatıldı. Dış mimari formlar ve malzemeler bu alanı ilk kez dönüştürmüyor. Merkezi planlama ile birçok

kırsal mezra Çin'de bulunan tuğla ve mavi çatı stillerine uygundur; mimari zaten merkezi kontrolün bir indeksidir. Bununla birlikte, bu istasyonlar, Çin'in çağdaş kentsel mimarisıyla tutarlı olan malzeme yeniliği, ölçeğin ihtişamı (örneğin konsollu çelik kanopiler) ve yerel olmayan dokular (örneğin parlak mermer basamaklar) sergilemektedir. İstasyonların bazıları istasyonların dışından da görülebilen iki dilli Mandarin-İngilizce tabela ekranlarına sahiptir” (Grey 2019: 11).

Küreselleşme sürecinde pay sahibi olan işletmelerin de birer gösterge yaratıcısı olduğunu savunan çalışmaya göre: “Günümüzde bu tür yapıların önemi, mahalle dostu bir kamu imajı oluşturmaktan çok daha fazlasıdır. Aslında şirketler, Washington DC'deki Chinatown gibi kentsel mahalleler de dahil olmak üzere, dünya çapındaki yerlerin maddi yeniden inşasında aktif olarak yer almakta ve bu süreci yönlendirmektedir” (Lou 2010: 643).

“McDonald's gibi küresel zincirlerin sembollerini taşıyan fast food ambalajlarının çöpe atılmasında hem dizinsellik hem de simgeleştirme ortaya çıkıyor (...) Bask Ülkesi'nde çöpün bu şekilde yerleştirilmesi, şehirde çöplerin atılmasıyla ilgili normlara uyulmaması nedeniyle daha metaforik bir sembolizasyon yaratıyor” (Lesh 2019: 21). Böylece ‘Batılı’ çöplerin çöp kutularına atılması, sembolizasyonun konusu iken, normatif bir davranışın gerçekleştirilmesini Batılı olan bu çöplerin sağlaması bir dizinsellik konusudur.

Ortaya çıkan üç ana temanın ilkinde, İngilizce'nin ticari uygulama veya hareketle ilgili uygulamalarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum, dilin işlevsel kullanımının yanı sıra, sembolik bir anlam da taşıdığını bir kez daha göstermektedir. İngilizce bir statü veya bir ayrıcalık göstergesi, bir dışlanma ve içerilme aracı olarak kullanılabilir. Turizm söz konusu olduğunda İngilizce işlevsel kimliğine bürünmekte ve “ortak bir iletişim aracı” olmaktadır. Geleneksel kimliğin ön planda olmasının belirleyici olduğu durumlarda dilin yerel kullanımları tercih edilmekte iken, modernizm ile bağlantılı temalarda dilin kullanımı İngilizce'den yana olmaktadır. Özellikle çok dilliliğin söz konusu olduğu durumlarda ise turizm, çok dillilik için bir araç olmaktadır. Bu bağlamda turizmin, kozmopolitanizmin de bir göstergesi olan çok dilliliğin yaşanabilmesinde olumlu bir rolü olduğu söylenebilir.

Kozmopolitanizm, küreselleşme ile daha yoğun yaşanan bir olgu olmuştur ve göstergelerin kullanım tercihleri doğrudan küreselleşme ile de bağlantılı olabilmektedir. Boş zaman yaşam biçimi vurgusu ve bu yaşam biçiminin ayrıcalıklandırılması, geleneksel değerlere önem veren toplumlarda dahi bir iletişim biçimi olarak küresel göstergelerin kullanılmaya başlanması, uyulması gereken normlar söz konusu olduğunda küresel göstergelerin tercih

edilmesi, bu göstergelerin inşasında rolü olan çok uluslu şirketler düzeninin yansımalarına işaret etmektedir. Fakat küresel göstergelerin kullanımı salt olumsuz yönleri olmaktan ziyade, yerel değerlerin harekete geçirilmesi veya normların uygulanmasında dilsel açıdan yönlendirici olması gibi örneklerle, olumlu bir işleve de sahip olabilmektedir.

Göstergeler aracılığıyla dışlanma ve içerilme, göstergelerde işlevsel anlamın mı, sembolik anlamın mı ön planda olduğuna göre değişebilmektedir. Jeosemiyoloji, göstergelerin işlevsel anlamının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgusunu yapar. Bu doğrultuda, örneğin gayri resmi konutlarda yapı malzemesine dönüşmüş göstergeler ile Grand Hotel Kempinski'de ayrıcalıklı olmanın sembolik anlamını üreten göstergeler aynı kategoride değerlendirilemez. Sembolik göstergeler özellikle bir dışlanma ve içerilme teması etrafında kurgulanmaktadır. Dışlanma ve içerilme karşıtlığı ise göstergenin bir söylemsel değer barındırmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, çeşitli dışlanma ve içerilme göstergeleri bu söylemsel değerler etrafında kurgulanmaktadır. Daha önce inşa edilen söylem ile mevcut söylem, zaman zaman çatışma halinde olabilmektedir ve bu noktada öznenin, göstergelerin yorumlanmasını hangi söylem etrafında gerçekleştireceğini belirlemesi gerekmektedir.

Değinilen noktalar çerçevesinde turizmin olgusal olarak küreselleşme ile ilgili olmasından dolayı küresel göstergeler içerdiğini, işlevsel olarak ise ortak bir iletişim aracı olması sebebiyle iletişimde İngilizce baskın bir yapı sergilediğini söylemek mümkündür. Özellikle otantik bir deneyim amaçlandığında ise küresel göstergeler yerini yerel göstergelere, yerel dil kullanımlarına bırakmaktadır. Bunun örneklerini özellikle turizm ile ön plana çıkan destinasyonlarda görmek mümkündür. Bu destinasyonlar, farklı olanın ilgi çektiğinin farkındadır ve birer iletişim sistemi olmakla kalmayıp birer mekân kurgusu da sunan göstergelere hem küresel hem yerel anlamlar yükleyebilmektedir.

Dışlanma ve içerilmeye ilişkin göstergelerin ise en çok turistlerin kendini ayrıcalıklı hissetmek istediği lüks veya alternatif turizm türleriyle kitle turizmi arasındaki ayrımın gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Alternatif turizm türleri, daha fazla maddi fedakarlığa katlanarak daha kapsamlı bir tatmin elde etme vaadi sunmaktadır. Turist baloncuğu (Metro-Roland 2011) içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler, çoğu zaman gerçekleştiği yerin asıl dinamiklerinin dışında bir tablo çizmektedir. Baloncuk içerisinde kalarak veya baloncuk dışına çıkarak ayrıcalıklı olduğunu hissetmek turistin tercihidir fakat turizm kurgusunda bu ayrılma ve içerilme ilişkisine ilişkin göstergeler hassasiyetle belirlenmiştir. Bu kurgunun ise değişen turist beklentileriyle değişeceğini öngörmek mümkündür fakat bunun ne yönde olacağı, ayrılma

veya içerilme olgularının ne derece keskinleşeceği veya ortadan kalkacağını söylemek mevcut çalışma kapsamında mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

Mevcut çalışmada turizm ve jeosemiyoloji alanında gerçekleştirilmiş olan çalışmaların bir sentezinin yapılabilmesi amacıyla bir meta-sentez çalışması gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında çalışmalarda öne çıkan üç ana tema belirlenmiştir. Bu temalar göstergelerin kullanımındaki baskın dil, göstergelerde içerilme veya dışlanma ile göstergelerin küreselliğidir. Analiz neticesinde, İngilizce'nin hem sembolik hem işlevsel boyutta, ortak bir iletişim biçimi oluşturmak veya bir statü ve ayrıcalık göstergesi olması amacıyla kullanılabilirdiği ortaya çıkmıştır. Özellikle turizm söz konusu olduğunda, İngilizce kullanımının elzem olduğu, fakat yerel atmosferin vurgulanmak istendiği durumlarda yerel dillerin kullanımının da olası olduğu saptanmıştır. Ayrıca turizmin, olgusal olarak küreselleşme ile ilgili olmasından dolayı küresel göstergeler de içerdiği ortaya konmuştur.

Göstergelerde dışlanma ve içerilme pratikleri, alternatif turizm ve kitle turizmine değinilerek incelenmiş ve turist baloncuğu kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Turistin kendisini turist baloncuğu içinde mi yoksa dışında mı kalarak ayrıcalıklı hissedeceğinin turiste bağlı olduğuna fakat turizm kurgusunun turist beklentilerine göre şekillenen bir yapı olarak bu dinamik süreci takip edeceğine yer verilmiştir. Ayrıca her bir kurgunun belirli bir söylem etrafında şekillendiği ve zaman zaman bu söylemlerin turist nezdinde birbiriyle çelişebileceğine değinilmiştir.

Çalışmanın turizm alanına olası katkısı, tatil planlama sürecinden tatil sonrası aşamaya kadar devrede olan göstergelerin incelenmiş olmasıdır. Çalışmada yerinde (tatil veya seyahat esnasında) karşılaşılabilecek göstergeler ağırlıklı olarak ele alınmışsa da jeosemiyoloji çerçevesinde gerçekleştirilmiş çalışmaların bir sentezini sunması itibariyle mevcut çalışmanın ileride jeosemiyoloji ve turizm alanında gerçekleştirilebilecek uygulamalı çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir. Meta-sentez kapsamında ele alınan çalışmalar doğrudan veya dolaylı olarak jeosemiyotiğe yer vermiş olan çalışmalardır fakat bu çalışmaların yalnızca ikisinde göstergelerin insan davranışları üzerindeki anlamı detaylı olarak incelenmiştir. Takip eden çalışmalar, jeosemiyotik kapsamında göstergelerin insan davranışlarında çeşitli yorumlamalar aracılığıyla yol açtığı etkiyi doğrudan gözlem aracılığıyla veya detaylı söylem analizleriyle aydınlatılabilir.

KAYNAKÇA

- Agnihotri, R. K., McCormick, K. (2010). Language in the Material World: Multilinguality in Signage, *International Multilingual Research Journal*, 4(1), 55–81.
- Beck, C. T. (2002). A Meta-Synthesis of Qualitative Research, MCN, *The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 27(4), 214–221.
- Berger, A. A. (2011). Tourism as a Postmodern Semiotic Activity, *Semiotica*, 183.
- Chumley, L. (2017). Qualia and Ontology: Language, Semiotics and materiality; An Introduction, *Signs and Society*, 5(1), 1–20.
- Denzin, N. K. (1987). On Semiotics and Symbolic Interactionism, *Symbolic Interaction*, 10(1), 1–19.
- Dowling, T. (2012). Translated For The Dogs: Language Use In Cape Town Signage, *Language Matters*, 43(2), 240–262.
- Echtner, C. M. (1999). The Semiotic Paradigm: Implications For Tourism Research, *Tourism Management*, 20(1), 47–57.
- Ferenčík, M. (baskıda). Im/politeness On The Move: A Study Of Regulatory Discourse Practices İn Slovakia's Centre Of Tourism, *Journal of Pragmatics*, 134, 183–198.
- Fierman, W. (2009). Identity, Symbolism and the Politics of Language in Central Asia, *Europe-Asia Studies*, 61(7), 1207–1228.
- Grey, A. (2019). Tourist tongues: High-speed Rail Carries Linguistic and Cultural Urbanisation beyond the City Limits in Guangxi, China, *Applied Linguistics Review*.
- Lamb, G. (2019). Spectacular Sea Turtles: Circuits of a Wildlife Ecotourism Discourse in Hawai'i, *Applied Linguistics Review*.
- Lee, J. W., Lou, J. J. (2019). The Ordinary Semiotic Landscape of an Unordinary Place: Spatiotemporal Disjunctures in Incheon's Chinatown, *International Journal of Multilingualism*, 1–17.
- Lesh, K. N. (2019). Basque Gastronomic Tourism: Creating Value for Euskara through the Materiality of Language and Drink, *Applied Linguistics Review*.
- Lou, J. (2010). Chinatown Transformed: Ideology, Power and Resources in Narrative Place-Making, *Discourse Studies*, 12(5), 625–647.
- Lou, J. J. (2017). Spaces of Consumption and Senses of Place: A Geosemiotic Analysis of Three Markets in Hong Kong, *Social Semiotics*, 27(4), 513–531.
- Lourenço, M., de Moura Engracia Giraldo, J., and de Oliveira, J. H. C. (2020). Destination Advertisement Semiotic Signs: Analysing Tourists' Visual Attention and Perceived Ad Effectiveness, *Annals of Tourism Research*, 84.
- Metro-Roland, M. (2009). Interpreting Meaning: An Application of Peircean Semiotics to Tourism, *Tourism Geographies*, 11(2), 270–279.
- Metro-Roland, M. M. (2011). *Tourists, Signs and the City: The Semiotics of Culture in an Urban Landscape*, Great Britain: Ashgate.
- Nikolaou, A. (2016). Mapping the Linguistic Landscape of Athens: The Case of Shop Signs, *International Journal of Multilingualism*, 14(2), 160–182.

- Noy, C. (2011). Articulating Spaces: Inscribing Spaces and (İm)Mobilities in an Israeli Commemorative Visitor Book, *Social Semiotics*, 21(2), 155–173.
- Parsaee, M., Parva, M. and Karimi, B. (2015). Space and Place Concepts Analysis Based on Semiology Approach in Residential Architecture, *HBRC Journal*, 11(3), 368–383.
- Peirce, C. S. (1998). The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings, Peirce Edition Project (Ed.), Vol. 2 – 1893-1913, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Peters, S. (2017). Sharing Space or Meaning? A Geosemiotic Perspective on Shared Space Design, *Applied Mobilities*, 1–21.
- Pietikäinen, S. (2013). Spatial interaction in Sámiland: Regulative and Transitory Chronotopes in the Dynamic Multilingual Landscape of an Indigenous Sámi Village, *International Journal of Bilingualism*, 18(5), 478–490.
- Sowa, J. F. (2000). Ontology, Metadata and Semiotics, *Conceptual Structures: Logical, Linguistic, and Computational Issues*, 55–81.
- Thomsen, R. C., Vester, S. P. (2015). Towards a Semiotics-based Typology of Authenticities in Heritage Tourism: Authenticities at Nottingham Castle, UK, and Nuuk Colonial Harbour, Greenland, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(3), 254–273.
- Thurlow, C., Jaworski, A. (2017). The Discursive Production and Maintenance of Class Privilege: Permeable Geographies, Slippery Rhetorics, *Discourse & Society*, 28(5), 535–558.
- Torkington, K. (2014). Tourism-related Mobilities and Discursive Landscaping in the Algarve, *Dos Algarves*, 24, 40-63.
- Tsaur, S. H., Liao, Y. L. and Tsai, C. F. (2020) Analyzing the Important Implications of Tourism Marketing Slogans and Logos in Asia Pacific Nations, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 25 (4), 355-368.
- Ye, Z., Jeon, H. Y. (2020). Chinese City Brands and Semiotic Image Scales: A Tourism Perspective, *Social Semiotics*, 1–24.
- Zhang, X., Sheng, J. (2017). A Peircean Semiotic Interpretation of a Social Sign, *Annals of Tourism Research*, 64, 163–173.

AFRİKA'DA ASKERİ-POLİTİK FAALİYETLERİN SOSYO EKONOMİK YAPILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: GABON CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Cihan DABAN*

ÖZ

Dünyanın en büyük coğrafyasına sahip kıtalardan biri olan Afrika, aynı zamanda, çok kültürlü sosyolojik yapılara, çok çeşitli ekonomik gelirlere ve çok yönlü politik gelişmelere de sahiptir. Dahası, tarihsel bir sürece de öncülük etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Afrika, üç aşamayla irdelenebilir. İlki sömürge öncesi evre, ikincisi sömürge dönemi ve üçüncüsü de bağımsızlıktan bugüne dek yaşanan evrelerdir. Bu üç evre içerisinde ikinci ve üçüncü evreler, Afrika'nın çetrefilli ve karmaşık bir duruma dönüşmesine neden olmuştur. Çünkü bu dönemlerde kıta, şiddetli çatışmalara yol açan sömürgecilik olgusuyla tanışmıştır. Bu çatışmalar toplumda kimlik temelli şiddetlere yol açarken, yönetimlerde ise askeri darbe girişimlerine yol açmıştır. Bu bağlamda makale, Gabon'daki askeri darbe girişiminin temel nedenlerini ele almakla birlikte, ülkedeki politik uygulamaların sosyo-ekonomik yapılar üzerindeki etkilerini de irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika Kıtası, Bağımsızlık Hareketleri, Gabon ve Askeri Darbeler.

THE EFFECTS OF MILITARY-POLITICAL ACTIVITIES ON SOCIO-ECONOMIC STRUCTURES IN AFRICA: THE CASE OF THE GABONESE REPUBLIC

ABSTRACT

Africa, which is one of the continents with the largest geographies in the world, also has multicultural sociological structures, very diverse economic incomes and multidimensional political developments. Besides, it has pioneered a historical process. In the historical process, Africa may be discussed under three stages. These stages are in order the precolonial stage, the colonial stage and stages that have been experienced since independence up to now. Among these, the second and third stages have led Africa to turn into a challenging and complicated situation. This is because, in these periods, the continent was introduced to the phenomenon of colonialism that led to violent conflicts. While these conflicts led to identity-based violence in societies, they led to military coup attempts in governments. In this context, the article discusses the main reasons for the military coup attempt in Gabon and investigates the effects of the political practices in the country on socio-economic structures.

Keywords: African Continent, Independence Movements, Gabon and Military Coups.

Atıf: DABAN, C. (2021). "Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti Örneği", İMGELEM, 5 (9): 249-279.

Citation: DABAN, C. (2021). "The Effects of Military-Political Activities on Socio-Economic Structures in Africa: The Case of The Gabonese Republic", İMGELEM, 5 (9): 249-279.

Başvuru / Received: 3 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 14 Ekim / October 2021.

Derleme Makale / Review Article.

EXTENDED ABSTRACT

The independence movements that started in a broad scope after WWII led to the independence of several Asian and African states. Several African countries became independent with especially the draft resolution 1514 by the UN General Assembly on "Declaration on the granting of Independence of Colonial Countries and Peoples" that was accepted in 1960. It was seen that the peoples who refused to live under colonialism in Africa

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: dabanchan@gmail.com, ORCID Number: 0000-0002-2890-2415

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

met a different picture after the years of independence. This picture was a bloody and hurtful one. This was because the leaders of the states that gained their independence in Africa harmed their own peoples more than colonialist states did. One of the main reasons for this was that they did not want to leave their rule and wanted to keep raw material resources with high economic value in their hands. Strangely, another reason was that, although the leaders had fought against colonialists for years, they acted in cooperation with these colonialists later.

Besides these reasons, start of fights for power with independence was also among such reasons. This is because this situation resulted in both attempts of military coups and conflicts among peoples. This also started a new period where formed colonialists began to look for opportunities. Among the colonialists, France did not completely sever its ties with almost any region it had colonialized. It followed strategies and political practices towards the formerly colonialized regions. One of these was the Gabonese Republic. In comparison to other African countries, Gabon has a different internal structure. In other words, while there were not tribal or religious wars in Gabon, there was also no serious military coup except for the coup of 1964. However, the government/power was always in the hands of leaders determined and supported by France.

The Gabonese, who became independent on August 17, 1960, went to the poll to choose the head of state. However, none of the parties constituted a majority in the elections. Thereupon, Prime Minister Leon Mba put forward the idea that the parties should work together. This idea has been welcomed by all parties. However, the constitutional provisions put forward by Mba were met with reaction. Because Mba envisaged the presidential system in De Gaulle France for the Gabon constitution. Therefore, he met with a great reaction in the country. Among those who reacted was also Head of Parliament Paul Gondjout. In response, Mba, on the other hand, resorted to political activities with military impositions, dissolved the parliament and sent Gondjout, who opposed the constitution, to prison. In the face of this disorder, Jean Hilaire Aubame, one of the important names of Gabon political life, joined Mba's views and stood by him. Thus, in the elections held in 1961, Mba took office as the head of state and Aubame as the Minister of Foreign Affairs.

After Mba became president, he implemented some policies across the country to consolidate his office. Mba, who was at the forefront with democratic methods until the end of 1963, took a one-party step by uniting Aubame's party with his own party. This situation was met with a great reaction at the beginning of 1964 and led to internal disturbances in the country.

This policy of Mba caused great unrest, especially in the army wing, and led to a military coup against Mba in February 1964.

Aubame and Gondjout also took part in the military coup attempt against Mba. But soon, with the intervention of France, the coup failed and Mba was supplied to remain in power. France announced to the public that this intervention was carried out in accordance with the Protection Agreement signed with Gabon during the independence in 1960. In 1966, Mba enacted a new law. The law proposed that in the event of the death of the head of state, his deputy shall be replaced. Therefore Mba, who died in 1967, was replaced by his pro-French deputy Albert Bongo.

Although Albert Bongo tried to follow a moderate policy as soon as he came to power, he soon showed his influence with anti-democratic implementations. In the beginning, he tried to take an inclusive and equal attitude towards all by releasing all political prisoners temperately. However, he soon moved away from moderate politics, having all political parties closed on the grounds that they were part of the colonial system. Moreover, he started the one-party era by founding the Gabon Democratic Party.

The administration of Albert Bongo also continued as the French wanted. Albert Bongo, after meeting the Libyan leader Muammar Gaddafi in 1973, adopted Islam and changed his name Albert to Omar. He was known as Ömer Bongo until 2003, and then he added Ondimba to the end of his name and made his name Ömer Bongo Ondimba. During the Omer Bongo period, the most troubled period of Gabon was the 1990s. Both the gradual increase in economic difficulties and the exacerbation of tensions among people have greatly shaken the course of the administration. This situation led to coup attempts. As a matter of fact, the coups were suppressed immediately with the support of France. Ömer Bongo, who won all the elections after this date, served as the head of state until 2009. He died of a heart attack on June 8, 2009 while on a trip to Spain. Rose Francine Rogombe, Head of Parliament, undertook the duty of the interim head of state until the elections were held. 17 candidates competed for the presidential elections, and on September 3, 2009, the son of Ömer [Omar] Bongo Ondimba, the current President Ali Bongo Ondimba was elected as the Head of State by winning the elections.

Ali Bongo won the elections with a margin of 41.7 per cent. Ali Bongo served as president until 2016, as elections are held every seven years. In this period, there could be disturbances in the relations between Ali Bongo and France. In 2013, energy companies of the 18 states received licensing products in the Gabon petroleum licensing round. Among these

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

companies were also the French companies Elf and Total. However, Total was excluded from the licensing product, as it had previously merged with Elf Energy company. The following year, the Government of Gabon issued and ordered Total to pay a bill stating that the company had missed an unfounded tax and that the amount it had to pay retroactively was a fee of \$805 million. As a result of this situation, rifts in the relations between the two countries have begun to take effect as well as Total moving away from responding to this situation. For this reason, Ali Bongo had a very difficult time in the 2016 elections, which France did not fully support. Ali Bongo, who also won the 2016 elections, has witnessed fluctuations in both the army wing and bilateral relations with France since then. As a result of these situations, there was an unsuccessful military coup attempt in Gabon in January 2019 while Ali Bongo was abroad.

It is not a surprising outcome that the coup attempts that took place on 7 January 2019 failed. This is because, the declaration of a coup by a few soldiers led to a very strange and interesting political environment. However, the issue that needs to be considered here is who supported these soldiers. It is with whose support and directions they attempted such a thing. Although the answers to these questions seem difficult, they are actually simple. Although the USA positioned troops to the border one day before the coup, Jean Ping, who was born in Gabon, is of Chinese-descent and the brother in-law of Ali Bongo showed an opposition attitude, and the step brother of Ali Bongo, Frederic Bongo, made harsh statements and performed harsh acts towards him, it may be guessed that France, which had established a base in Gabon since 1843, was behind the coup attempt. It may be seen that the worst period in about 180 years of Gabon-France relations was the last two years. Ali Bongo shut down TV channels owned by France and issues extensive restrictions in bilateral relations. Although this was seen as a hard hit on the 180 years of relations by Ali Bongo, it may be stated that France threatened Ali Bongo by the coup attempts on 7 January 2019. This is why it is possible to describe this coup attempt as an “attempt of threat”.

GİRİŞ

Afrika kıtasının göze çarpan en önemli özelliği, büyük bir coğrafyaya sahip olmasıdır. Bu yönüyle kıta; arazi, ortam ve özellikle de insan kültürü hakkında genellemeler yapılamayacak ölçüde değişiklik göstermektedir. Tarım alanlarının geniş yer kaplaması, çok kültürlü sosyolojik bir yapının bulunması, önemli ölçüde çeşitli ham madde kaynaklarının var olması, delta ve ovaların yanı sıra şelalelerin bulunması kıtayı önemli bir jeolojik konuma sahip kılmıştır. Jeolojik konumuyla birlikte jeopolitik bir öneme de sahip olan kıta, dünya

devletlerinin politik merkezi haline gelmiştir. Bu durum 21. yüzyıl Afrika'sında önemli bir etki oluştursa da kıtanın tarihi geçmişi ele alındığında, 14. ve 15. yüzyıllar politik bağlamda daha belirleyici olmuştur. Bu dönemi, Avrupa kıtasından dünya coğrafyasının neredeyse her bölgesine yayılmaya başlayan ve geniş bir etki oluşturan sömürgecilik olgusuyla bağdaştırmak mümkündür (Gilbert ve Reynolds 2016: 48-52).

14. yüzyılda Afrika kıtasındaki tarımsal, ham madde olarak da altın ve elmas zenginliği, sömürgeci Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiştir. Bu dönemde sömürgeciler tarafından yapılan araştırmalar, kıtanın 15. yüzyıldan itibaren sömürülmesine yol açmıştır. Sömürgecilik faaliyetlerini başlatan ilk Avrupa devleti ise Portekiz olmuştur. 15. yüzyıl boyunca, Portekizliler Asya'ya giden deniz yollarını aramışlardır. Bu süreçte Batı Afrika sahilini keşfetmiş ve bölgede önemli ölçüde ticaretin yapıldığını fark etmişlerdir (Smiley 1981: 64-68). Bu durum Portekizlilerin burada, ticaret merkezleri kurmalarını sağlamıştır. Dahası, bölgede bulunan imparatorlukların da büyük bir etki oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Mali, Songhay ve Gana gibi büyük imparatorluklar bu dönemde etkili olmuş ve zenginlikleri neredeyse dünyanın tüm bölgelerinde duyulur olmuştur. Bundan dolayı Afrika kıtası, öncelikli olarak Avrupa devletleri tarafından sömürülmeye başlanmıştır. Portekiz başta olmak üzere, İspanya, Hollanda, Fransa, Britanya, 19. yüzyılda ulusal birliklerini tamamlayan Almanya, İtalya ve Belçika tarafından yörunge altına alınmıştır (Boahen 1980: 9-13).

15. yüzyılda başlayan sömürgecilik faaliyetleri, 19. yüzyılda ulusal birliklerini tamamlayan Almanya, İtalya ve Belçika devletlerinin kuruluşlarına kadar, Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve Britanya tarafından devam etmiştir. Fakat bu devletlerin ulusal birliklerini tamamlamaları ve Afrika'da yer almak istemeleri, sömürgeci Avrupa devletlerinin ortak bir anlaşma yapmalarına yol açmıştır. Bu dönemde büyük bir güç olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve dağılma dönemlerine girmiş olması da Avrupa devletleri için önemli bir fırsat olmuştur (Kavas 2017: XIX-XXI).

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlıların yenilmiş olması ve Afrika'dan çekilmeye başlaması, sömürgeci Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetlerini artırmalarına yol açmıştır. Ardından 1884-85 Berlin Afrika Konferansı ile Afrika kıtası, sömürgeci Avrupa devletleri tarafından paylaşılmış ve hangi devletin hangi bölgede etkili olması gerektiği konusunda bir anlaşma sağlanmıştır. Ancak kendi aralarında anlaşma yapmış olsalar da birbirleriyle de mücadele etmişlerdir (Craven 2015: 31-34).

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Özellikle I. Dünya Savaşı’nda yenilen Almanya’nın Afrika kıtasından çekilmeye başlaması, hem kıtadaki güç odaklarının denge politikasını ve bölgesini değiştirmiş hem de şiddetli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kıtada yoğunluklu olarak Fransa ve Britanya arasında şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Batı Afrika’da büyük bir etki oluşturan Fransa, bu bölgede rakibi Britanya ile çatışmıştır. Batı Afrika bölgesinin yanı sıra, Orta Afrika ve Kuzey Afrika’da da önemli bir güç haline gelen Fransa hem Afrikalı kabilelerle hem de Britanya’yla orantısız güç mücadelesine girmiştir. II. Dünya Savaşı devam ederken başlatılan dekolonizasyon süreci durumu daha da farklılaştırmıştır. Çünkü dekolonizasyon süreciyle birlikte, kıtada denge ve politika değişmiştir. Bu sürece Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin dâhil olması ise kıtadaki güç dengelerinin frenlenmesini sağlamıştır. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sürerken Britanya Başbakanı Winston Leonard Spencer-Churchill ile ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt’in bir araya gelerek bir beyanname yayınlaması, sömürge toplumlarında bağımsızlık hareketlerinin yolunu açmaya başlamıştır (Betts 2018: 50-54).

Churchill ile Roosevelt, 12 Ağustos 1941 tarihinde Kanada’da New Foundland açıklarında “Prince of Wales” savaş gemisinde buluşarak ortak bir beyanname yayınladılar. 14 Ağustos 1941 tarihinde Washington ve Londra’da açıklanması planlanan bu beyanname, müttefik devletlerin II. Dünya Savaşı sonrasına ilişkin amaçlarını ve hedeflerini içermiştir. ABD bu beyannameden 4 ay sonra savaşa katılarak II. Dünya Savaş’ının son bulmasında önemli bir aktör olmuştur (Hazar 2018: 133-134). Beyanname’nin en önemli niteliği, savaş sonrasına ilişkin uluslararası barış ve güvenlik ile ilgili görüşleri içermiş olması ve Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatının kurulmasını sağlamış olmasıdır. Nitekim en önemli tarafı, sömürge düzenine son vermeyi amaçlamış olmasıdır. 14 Ağustos 1941 Atlantik Beyannamesi’nin temel ilkeleri içerisindeki en önemli maddeleri; egemen haklarından ve öz-yönetim hakkından zorla yoksun bırakılmış halkların bu hakları kendilerine geri verileceği ile tüm halkların, yönetimi altında yaşayacakları hükümet biçimini seçmeye hakları olduğu, ilkeler olmuştur. Fakat bu durum sömüren ile sömürülenler arasında büyük bir anlaşmazlığa yol açmış ve yeni bir çatışma ortamına sebebiyet vermiştir (Hatcho 2003: 123-125).

Beyanname’nin ilan edilmesiyle, Asya kıtası başta olmak üzere, Afrika ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bağımsızlık hareketleri başladı. Nitekim Afrika’daki bağımsızlık hareketleri dünyada büyük bir yankı uyandırdı. Britanya ve diğer bazı sömürgeci devletler sömürge halklarına bağımsızlıklarını vermeye başladı. Fakat Fransa, sömürgelerine bağımsızlık verilmemesi konusunda ısrarcı oldu. Bu tutum yeni bir çatışma ortamına yol açtı (Marshall

2018: 136-138). Özellikle de Fransa'nın büyük oranda egemen olduğu Batı ve Orta Afrika bölgeleri çatışmaların merkezi haline geldiği ileri sürülebilir. Akabinde Fransa'yı takiben Britanya'nın da sömürgelerine bağımsızlık vermek istememesi, yeni çatışma ve şiddet olaylarına neden oldu. Çatışmaların büyük bir kısmı ise Fransa'nın egemen olduğu bölgelerde yaşandı. Britanya ve Fransa'nın baskıcı politikalarına rağmen, çok sayıda Afrika halkları bağımsızlıklarını elde edebilmiştir. Özellikle BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1960 tarihinde kabul ettiği 1514 sayılı, "Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge" başlığını taşıyan Karar Tasarısı sonucu dekolonizasyon sürecinin resmiyet kazanmasıyla çok sayıda Afrika ülkesi bağımsızlığını elde etmiştir (United Nations 1960: 1-2).

Fakat bu bağımsızlık sürecinde Fransa, kendi bölgelerinde kendilerine yakın olan liderleri başkan olarak atadı. Fransız sömürgeciliğinin Orta Afrika'daki giriş kapısı olan Gabon Cumhuriyeti de bu bölgelerden biridir. 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını ilan etmesine rağmen yine de Fransız yörüngesinde kalmaya devam eden Gabon, Fransız yanlısı Leon Mba liderliğinde yönetildi. Bağımsızlık öncesi Mba, Fransız yönetimine karşı sürdürdüğü muhalefeti nedeniyle 1933 yılında sürgüne gönderilmişti (Sibieude 2016: 50-53). Ancak 1960 yılında Gabon bağımsızlığını kazanınca, Fransızlar tarafından başbakan olarak yönetime getirildi ve bir yıl sonrasında da devlet başkanı olarak görevde yükselmiştir. Mba, kısa sürede aşırı tutucu bir Fransız yanlısı olmuş ve tüm kurumlarda tek adamlık yönetimine kaymıştır. Bu tutumu ise, halk tabanında büyük bir huzursuzluğa yol açtı. Askeri kanadında da baskıcı bir politika uygulamaya çalışan Mba, 1964 yılının başlarında bir askeri darbeyle devrildi. Ancak Fransa'nın müdahale etmesiyle tekrar yönetime getirildi. Başka bir ifadeyle darbe, Fransa'nın müdahale etmesiyle başarısız oldu. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Afrika'da askeri-politik faaliyetlerin sosyo-ekonomik unsurlar üzerindeki etkilerini Gabon Cumhuriyeti özelinde kaleme almakla birlikte, tarihsel gelişim içerisinde Gabon-Fransa ilişkilerini de ele almaktadır (Britannica 2019).

Bu bilgiler ışığında makale yöntemsel olarak yerli ve yabancı birçok kaynaktan faydalanmanın yanı sıra, basın organlarının, akademisyenlerin ve devlet yöneticilerinin eserlerinden de faydalanılarak hazırlanmıştır. Fakat yerli kaynakların az olmasından dolayı makale çoğunlukla yabancı eserlerden esinlenerek kaleme alınmıştır. Bu minvalden hareketle ilk olarak Gabon Cumhuriyeti'nin Afrika kıtasındaki yerinden ve öneminden bahsedilmiş olmakla birlikte, sömürge öncesi ve dönemi süreçlerine de kısaca değinilmiştir. Sömürge döneminde etkili olan Fransa'nın askeri politik faaliyetleri de ele alınmış ve Gabon'un

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

bağımsızlığıyla birlikte, askeri-politik faaliyetlerin ne ölçüde sosyo-ekonomik yapılar üzerinde etkili oldukları kaleme alınmıştır.

Gabon Cumhuriyeti'nin Afrika Kıtasındaki Yeri ve Önemi

Afrika kıtasının orta batı bölümünde yer alan Gabon Cumhuriyeti, kuzeyinde Kamerun, kuzeybatısında Ekvator Ginesi, güney ve güneydoğusunda Kongo Cumhuriyeti ile komşudur. Batısında ise Gine Körfezi'ni de içine alan Atlas Okyanusu bulunmaktadır. Ülkenin ismi bölgeye ilk kez ayak basan Portekizliler tarafından, Portekizce bir kelime olan gabao kelimesinden gelmektedir. Bu isim Türkçe'de "şapka" anlamındadır. İlk defa gelen Portekizli denizciler Mbe nehriyle karşılaşmışlardır. Nehrin şapka şeklinde olması, Portekizlilerin bölgeye bu ismi vermesine neden olmuş ve halen kullanılmaktadır (Rich 2002: 1-3).

Atlas Okyanusu kıyılarından içe doğru Kongo Havzası'na kadar uzanan bir bölgede yer alan Gabon, 267.667 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Ülke önemli nehlere sahip olmakla birlikte, en önemli nehri Ogowe'dir. Ülkenin başkenti ise Fransızca'da özgür şehir anlamına gelen Libreville olup, nüfusun çoğunluğu burada toplanmıştır. Afrika'nın en az nüfusa sahip ülkelerinden biri olan Gabon, 2021 tahminlerine göre 2 milyon 284 bin 914 civarında bir nüfusa sahip. Dahası, 9 il ve bu illere bağlı 37 ilçeden oluşan Gabon, harita I'de görüldüğü gibidir (The World Factbook 2021).

Harita I: Gabon Cumhuriyeti ve İdari Bölgeleri

Kaynak: (URL-1).

17 Ağustos 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanan Gabon, haritada görülen sınırlarla çizilmiştir. Gabon'un tarihi geçmişi irdelendiğinde, bağımsızlık öncesi sınırlarının daha geniş olduğu görülecektir. Bu nedenle tarihi geçmişi bağımsızlıkla sınırlı olmayıp, Milattan Önce (M.Ö.) 5. yüzyıla kadar dayanmaktadır. 2 milyonu aşkın az bir nüfusa sahip olsa da çok çeşitli etnik yapılardan oluşmaktadır. 40 farklı etnik gruptan oluşan Gabon'da en büyük etnik grubu, Mpongwe, Fang, Mbete, Bapunu, Tsabatis, Batazis, Nzebi, Bandjabi ve Pigmeler gibi etnik yapılar oluşturmaktadır (Knight 2003: 90-92).

Gür ormanlara sahip olmakla da Afrika'da önemli bir yere sahiptir. Ormanların varlığı, ekonominin önemli bir kalemi olmuştur. Çünkü Gabon'un ekonomik yapısında kerestecilik önemli bir gelir kaynağıdır. Kerestecilik önemli olsa da ekonominin diğer kalemleri arasında, ham petrol, manganez ve uranyum da önemli birer kaynak olarak görülmektedir. Bu ekonomik kalemlerden dolayı sömürgeci Avrupa devletleri tarafından sömürülen ülke, aynı zamanda askeri darbe girişimlerine, baskıcı politik uygulamalara ve sosyo-ekonomik dengesizliklerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu bilgiler ışığında Gabon'un bağımsızlıktan günümüze kadarki dönemi boyunca yaşanan askeri darbe girişimleri, iç/dış politika dengesizlikleri ve ekonomik gelir eşitsizlikleri gibi konuların anlaşılması, kavranması ve açıklığa erişilmesi hususunda tarihsel geçmişinin kısaca irdelenmesi gerekmektedir (Oliver ve Fage 1978: 121-123).

Sömürge Öncesi Dönemde Gabon

Arkeolojik kazı çalışmalarına göre Gabon'un tarihi geçmişi M.Ö. 5. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Bölgede yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 4. yüzyıl ile M.Ö. 1. yüzyıllar arasında demirin kullanıldığı tespit edilmiştir. İlk yerleşimciler, avcı ve toplayıcılıkla uğraşan pigme etnik grubudur. Pigmeler, Bantu etnik gruplarınca bölgeden sürgün edilmiştir. Bantu grubunun ataları, bugünkü Gabon'da yaşayan Mpongwe halkları olduğu düşünülmektedir. Bu dönemden başlayarak 20. yüzyıla kadar Afrika'nın çeşitli yerlerinden Fang etnik grubu başta olmak üzere, çok sayıda etnik grup bugünkü Gabon sınırına yerleşmişlerdir. Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi, Gabon'un da kıta dışından ilk teması, 15. yüzyılda sömürgeci Avrupa devletleriyle başlamıştır (Marine Corps Intelligence 2010).

Sömürge Döneminde Gabon

Sömürgecilik faaliyetlerinin başlamasında birincil aktör Portekizlilerdir. Portekizlilerin Afrika'daki ilk temasları ise kuzey-güney doğrultusunda Batı Afrika sahilleri olmuştur. Ancak öncelikli olarak 1415 yılında bir Portekiz filosunun (Kuzey Afrika'da) Fas yakınlarında zengin bir ticaret merkezi olan Ceuta'yı ele geçirmekle, sömürgecilik faaliyetlerini başlattıkları ileri

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

sürülmektedir. Gabon bölgesini ilk keşfeden Portekizli denizci ise Lopo Gonçalves olmuştur. Bölge Gonçalves tarafından 1472 yılında keşfedilmiştir. Fakat ilerleyen yıllarda diğer sömürgeci Avrupa devletlerinin de uğrak yeri olmuştur. Böylelikle Portekizliler dışında, İspanya, Hollanda, Britanya ve Fransa da bölgeye gelmiştir (Luraghi 2000: 251-252).

15. yüzyılın sonlarında büyük bir imparatorluk haline gelen Portekiz, Afrika'da başta köle ticareti olmak üzere, abanoz ve fildişi ticaretine girişmiştir. Portekiz ile birlikte İspanya'nın da bulunduğu Gabon'da, Portekiz İmparatorluğu 1777-78 yıllarında İspanya ile imzaladığı Ildefonso ve Pareto antlaşmalarıyla bölgeyi İspanya'ya bırakmıştır. Fakat İspanya, bölgede aktif bir politika uygulayamadı. Bu dönemde Fransa da bölgede yerini alan sömürgeci devletlerden oldu. Fransa'nın izlediği politika, İspanya'nın aksine aktif ve hızlı olmuştur. Bu nedenle Gabon bölgesinde daimî bir güç olarak bulunan sömürgeci devletlerden biri Fransa'dır. Bu dönemden itibaren 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar etkisini koruyabilmiş ve korumaya da devam etmektedir (Ferro 2011: 101-102).

Fransa, 19. yüzyılda, Amiral Louis Edouard Bouet Willaumez tarafından Gabon topraklarına ayakbastı. Willaumez (Vilome) 9 Şubat 1839 tarihinde Gabon'a ayak bastığında ilk teması Mpongwe etnik grubun lideri Denis Rapontchombo ile gerçekleşti. Dahası, başka gruplarla da temas kuran Fransızlar, bölgede yaşayan etnik grupları ve bölgeyi, diğer sömürgeci devletlere karşı korumak için anlaştı. Bu politik uygulama sayesinde Fransa, bölgenin koruyucu bir gücü olarak sistematik bir şekilde bölgeye yerleşmeyi başardı (Bucher 1977: 149-151). Ardından 1843 yılında Komo Nehri'nin denize döküldüğü noktada, *Fort Aumale* adında ilk deniz üssünü de kurdu. Giderek faaliyetlerini arttıran Fransa, 1849 yılında serbest bırakılan köleler için Gabon'un başkenti Libreville'de bir yerleşim alanı oluşturarak köleleri buraya yerleştirdi. Böylece bölgeye Libreville ismini de Fransızlar vermiş oluyordu (Delêtre 2010: 98-99).

Bölgede koruyucu bir güç olarak bugünkü Ekvator Ginesi, Kamerun ve Kongo topraklarında bulunan Fransa, sistematik bir sömürü düzeninin temelini atmış olsa da başlangıçta bu düzeni pek önemsememiştir. Hatta 1886 yılında, Britanya'nın egemenliğinde bulunan bugünkü Gambiya'yı kendi egemenliğindeki Ekvator Ginesi'yle değiştirme fikrini de taşımıştır. Fakat Gabon'un iç kesimlerine doğru (doğu yönünde) keşif yapmaya başlayınca bu fikrinden vazgeçmiştir. Çünkü verimli tarım alanlarının ve orman zenginliğinin yanı sıra, kauçuk üretiminin varlığı, Fransa'nın bölgede kalmasını ve fikrinden vazgeçmesini sağladı (Oliver ve Fage 1978: 156-159).

Öte yandan Fransa, harita I'de görüldüğü gibi, Gabon'un güneydoğu sınırında bulunan Franceville'de bir istasyon kurarak bölgedeki kalıcılığını bir kararname ile duyurdu. Çünkü Kauçuk üretiminin varlığı, Fransa için büyük bir önem arz ediyordu. Aynı zamanda savaş endüstrisinde de kullanılan kauçuk, Fransa için önemli bir sanayi kaynağı da olmuştur. Kauçuğu, bölgede bulunan kabilelere toplattıran Fransa, kauçuk toplama esasına göre de vergi alıyordu. Böylelikle Gabon, 1886 yılında açıklanan bu kararnameyle Fransa'nın resmi bir sömürge bölgesi oldu. Çünkü 1884-85 Berlin Afrika Konferansıyla her sömürgeci devlet, elde ettiği topraklarda egemenliklerini kurabilecekti. Bu nedenle Fransa da başta Gabon olmak üzere, Batı, Orta ve Kuzey Afrika bölgelerinin birçok yerinde egemenlik tesis edebilmiştir (Koponen 1993: 130-134).

1900 yılında Fransa, İspanya ve Almanya arasında sınırların çizilmesi için Paris Antlaşması imzalandı. Böylelikle Gabon bölgesi (bugünkü Kongo Cumhuriyeti dâhil olmak üzere) netlik kazanarak Fransa'nın egemenliğine geçti. Bu antlaşmayla birlikte Libreville, 1903 yılına kadar Kongo Cumhuriyeti'nin de başkenti oldu. Nitekim 1903 yılında yapılan bir değişiklikle başkent Libreville'nin yerini Brazaville aldı. 1910 yılından itibaren de Gabon bölgesi, Fransız Ekvatorial Afrika'sının önemli bir parçası haline geldi. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı ise kıtadaki dengelerin değişmesine sebebiyet vererek yeni bir güç mücadelesinin başlamasına yol açtı. Fakat II. Dünya Savaşı'nda farklı bir tablo ortaya çıktı. Bu tablo yerli halkın ayaklanmasını ve bağımsızlıklarını kazanmasını sağlayacak olan dekolonizasyon sürecini başlatıyordu (Gueye ve Boahen 2000: 117-119).

Dekolonizasyon Sürecinin Bağımsızlık Ürünü: Gabon Cumhuriyeti

I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemin Gabon'unda kabilelere yönelik şiddet ve çatışma olayları Fransızlar tarafından arttırıldı. Fransızlar tarafından uygulanan şiddetin temel sebeplerinden biri, daha fazla kauçuğun toplanmasını sağlamak ve bölgedeki egemenliğini baskı yoluyla kurmak olmuştur. Bu nedenle zorunlu çalışma koşullarını gereğinden fazla abarttılar. Sömürge döneminden önce Gabon'da açlık ve kıtlık önemli bir sorun değilken, sömürge ve bağımsızlık sonrası dönemde hem açlık ve kıtlık hem de çatışmalar önemli bir sorun olarak ortaya çıktı. Bu sorun halen devam etmektedir. Yerli halka gözdağı vererek baskıcı bir askeri-politik faaliyet yürütmeye başlayan Fransa, 1920'li yıllardan itibaren zaman zaman kabile ayaklanmalarıyla karşılaşmıştır. Ancak bu ayaklanmaları şiddetle bastırarak binlerce insanın yaralanmasına ve ölümüne sebep olmuştur (Warson 2017: 156-159).

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

II. Dünya Savaşı devam ederken, 1941'de Britanya ve ABD tarafından Atlantik Beyanname'si'nin ilan edilmiş olması, dekolonizasyon sürecini başlatmış ve hızlandırmıştır. Bu süreçle birlikte, çok sayıda Afrika halkları bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve devletlerini kurabilmişlerdir. Savaş sırasında Gabon, başlangıçta Vichy Fransası'nın¹ yanında yer aldı. Fakat Britanya'nın baskıları sonucu tekrar Fransız Ekvatorial Afrika'sına bağlılığını ilan etti. Bu dönemde Fransa Devlet Başkanı Charles De Gaulle'nin liderliğindeki *Forces Françaises Libres* safına katılan Gabon, diğer sömürgeci güçlere karşı kendini koruma altına almayı amaçlamıştır (Reeves 2012: 12-15).

De Gaulle (Dö Gol), 1944 yılında bugünkü Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti Brazzaville'de gerçekleştirdiği bir konferansla Gabon'u, Fransa'ya bağlı deniz aşırı bir bölge olarak ilan etti. Aynı zamanda köleliği de bu konferansta (1944 Brazzaville Konferansı) yasakladı. Başka bir ifadeyle Gabon'u, Fransa'nın bir uzantısı olarak duyurmuştur. Öte yandan bu tarihten itibaren Gabon halklarından, Fransa meclisine temsilci göndermesini de istemiştir. Fakat böyle bir istek, Gabon'da Jean Hilaire Aubame, Leon Mba ve Paul Gondjout gibi bazı isimlerce karşı çıkmıştır (Reed 1987: 285-287).

Aubame (Obam), Mba (Emba) ve Gondjout (Gonju) gibi isimler 1940'lı yıllarda Gabon'un siyasal hayatında öne çıkan isimlerdir. 1947 yılında Aubame, *Gabon Demokratik ve Sosyal Birlik* girişimini kurdu. Mba ise tüm Afrika kıtasında etkili olan *Afrika Demokratik Topluluğu*'nun bir kolu olarak Gabonluları temsilen *Karışık Gabonlular Hareketi*'nin önderi oldu. 1952 yılında da Gondjout tarafından *Gabon Demokratik Bloğu* kuruldu. Bu üç hareket, Gabon'un siyasal hayatında önemli etkiler bıraktı (Emerson 1965: 62-67).

1950'li yıllarda Gondjout ile Aubame, Gabon anayasasını oluşturmak amacıyla birlikte hareket ettiler. Bu birliktelik, Gabon'un bağımsızlığından ziyade De Gaulle'ün yönetiminde özerk bir bölge olmayı hedeflemiştir. Nitekim 1958 yılında Fransız Ekvatorial Afrika'sının ortadan kaldırılmasıyla Gabonlu liderler, bağımsızlık yolunda daha kararlı adımlar attılar. 1959 yılında Fransa'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olduğunu ilan ettiler. Bu süreçte Mba başbakan, Gondjout ise meclis başkanı oldu. Akabinde 17 Ağustos 1960 tarihinde Fransa'dan bağımsız bir ülke olduklarını ilan ettiler (Oliver ve Fage 1978: 249-252).

¹ II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı yenerek, Fransa'nın Vichy şehrinde kurmuş olduğu bir devlet. Bu devlet, Almanya'ya tabi kukla bir devlet olmuştur.

Bağımsızlığın İlk Yıllarında Gabon Cumhuriyeti

1960 yılında bağımsız olan Gabonlular, devlet başkanını seçmek için seçimlere gitti. Fakat seçimlerde herhangi bir parti çoğunluğu elde edemedi. Bunun üzerine Başbakan Mba, partilerin birlikte çalışması gerektiği fikrini ortaya attı. Bu fikir tüm partiler tarafından olumlu karşılandı. Ancak Mba'nın ortaya attığı anayasa maddeleri tepkiyle karşılandı. Çünkü Mba, Gabon anayasası için De Gaulle Fransa'sındaki başkanlık sistemini öngörüyordu. Bu nedenle ülkede büyük bir tepkiyle karşılaştı. Tepki verenlerin arasında Gondjout da vardı. Buna karşılık Mba ise askeri dayatmalarla politik faaliyetlere başvurup, parlamentoyu da feshederek anayasaya karşı çıkan Gondjout'yu da cezaevine gönderdi. Bu kargaşa karşısında Aubame, Mba'nın görüşlerine katılmış ve yanında yer almıştır. Böylelikle 1961 yılında yapılan seçimlerde Mba devlet başkanı, Aubame da ülkenin dışişleri bakanı olarak göreve başladı (Plantey 2012: 13-15).

Şekil I: Gabon Cumhuriyeti'nin Künyesi

Devlet Başkanları	1960-1967 Leon Mba 1967-2009 Omar Bongo Ondimba 2009-..... Ali Bongo Ondimba (Görevde)
Başbakan	Rose Christiane Raponda (Temmuz 2020)
Dışişleri Bakanı	Pacôme Moubelet Boubeya (Temmuz 2020)
Bağımsızlık Tarihi	17 Ağustos 1960
Yönetim Şekli	Cumhuriyettir
Başkenti	Libreville
Yüzölçümü	267.667 km ²
Nüfusu	2 milyon 285 bin civarında
Konuşulan Diller	Fransızca resmi dildir. Fang, Myene, Punu konuşulan başlıca yerel dillerdir.
İhracat Ürünleri	Ham petrol, manganez, petrol yağları, altın
İthalat Ürünleri	Kümes hayvan eti, pirinç, yük taşıma, otomobil vb.

(Şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Mba başkan olduktan sonra kendi makamını sağlamlaştırmak için ülke genelinde bazı politikalar uyguladı. 1963 yılının sonlarına kadar demokratik yöntemlerle ön planda olan Mba, kendi partisiyle birlikte Aubame'nin partisini de birleştirerek tek partili bir adım attı. Bu durum 1964 yılının başlarında büyük bir tepkiyle karşılanarak ülkede iç karışıklıkların çıkmasına yol açtı. Mba'nın bu politikası özellikle ordu kanadında büyük bir huzursuzluğa neden oldu ve 1964 yılının şubat ayında Mba'ya yönelik bir askeri darbenin yapılmasına sebebiyet verdi.²

Askeri darbe girişiminde Mba'ya karşı Aubame ve Gondjout da yer aldı. Ancak çok geçmeden Fransa'nın müdahale etmesiyle darbe başarısızlıkla sonuçlandı ve Mba'nın iktidarda kalması sağlandı. Fransa bu müdahaleyi, 1960 yılında bağımsızlık esnasında Gabon'la imzalamış olduğu *Koruma Anlaşması*'na istinaden gerçekleştirdiğini kamuoyuna duyurdu. 1966 yılında Mba, yeni bir yasa çıkarttı. Yasa, devlet başkanının hayatını kaybetmesi durumunda, yerine vekilinin getirilmesini öngören tasarıdır. Bu nedenle 1967 yılında hayatını kaybeden Mba'nın yerine Fransız yanlısı vekili Albert Ömer Bongo getirildi (Gardinier 1982: 67-71).

Albert (Omar/Ömer) Bongo Ondimba Dönemi

Albert Bongo Ondimba iktidara gelir gelmez, ılımlı bir politika izlemeye çalışsa da kısa sürede anti-demokratik uygulamalarla etkisini gösterdi. Başlangıçta ılımlı bir şekilde tüm siyasi tutukluları serbest bırakarak herkese karşı kucaklayıcı eşit bir tavır sergilemeye çalıştı. Ancak çok geçmeden bütün siyasi partileri sömürge sisteminin birer parçası olduğu gerekçesiyle kapattırarak ılımlı politikadan uzaklaştı. Dahası *Gabon Demokratik Partisini* kurarak tek parti dönemini başlattı. Bu uygulamalardan hareketle Albert Bongo'nun iktidarda kalmasındaki en büyük destekçisi Fransa olmuştur. Fransa'nın Gabon'la ilişkileri bilindiği gibi 1800'lü yıllara dayansa da bu ikili ilişkiler bağımsızlıkla birlikte daha da güçlenmiştir. Bu ilişkiler askeri, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel gibi birçok alanda etkisini göstermiştir (Valery 2012: 11-12).

Gabon'un ekonomisi, Fransa'nın bölgeye geldiği 19. yüzyılda, her ne kadar, kereste ve kauçuk gibi ürünlere dayalı olsa da özellikle 20. yüzyılda uranyum, petrol, altın ve manganez gibi önemli madenlerle de çeşitlilik göstermesi, Fransa'nın bölgeye kalıcı olarak yerleşmesini sağladı. Öte yandan Fransa'nın bir uzantısı gibi görülmesine ve her alanda etkisini göstermesine de sebebiyet verdi. Fransa, Gabon'da nüfuzunu korumak amacıyla askeri üs kurdu. Bugün

² ____, "Abortive Military Coup-Intervention by French Forces-General Elections", *Keesing's Record of World Events (formerly Keesing's Contemporary Archives)*, Volume 10, April, 1964, s. 1-4.

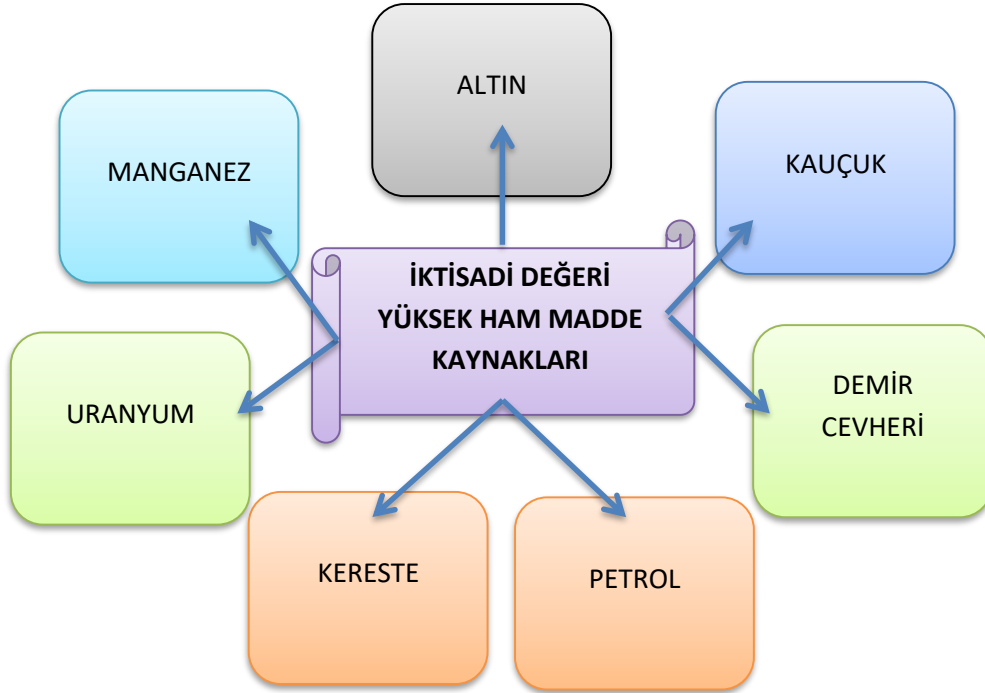
gelenen noktada Fransa'nın Afrika'daki en büyük üssü Cibuti'de, ikinci büyük üssü ise Gabon'da bulunmaktadır (Lersch ve Sart 2014: 90-93).

Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili ve Senegal'de de Fransa'nın askeri üsleri mevcuttur. Önemli ham madde kaynaklarına sahip bu ülkeler, Fransa'nın askeri gücüyle sınırlandırılmaktadır. Gabon'da ilk darbe girişimi 1964 yılında yapılmış ve dönemin başkanı Mba, görevden uzaklaştırılmıştı. Ancak Fransa'nın askeri bağlamda bir müdahalede bulunması, 1964 darbe girişimini tersine çevirmiş ve Mba'nın yönetimde kalmasını sağlamıştı. Başka bir ifadeyle Fransa Gabon'da, askeri yönüyle politik faaliyetlerini etkin bir şekilde işlemeye çalışmış ve çalışmaya devam etmektedir (Sun ve Zoubir 2011: 83-85).

Böylelikle hem ham madde kaynaklarının gelirlerini kontrol etmekte hem de yönetimdeki siyasi gücünü hissettirmektedir. Bunların yanı sıra toplum üzerindeki gücünü de göstermekte olup, ekonomik alanda da hedefine ulaşmaya çalışmaktadır. Kısacası askeri-politik faaliyetlerle sosyo-ekonomik düzeni kontrol edebilmektedir. Siyasetteki gücünü de Fransa yanlısı liderlerle ön plana çıkartmaktadır. Mba ve Bongo bu duruma somut birer örnektir. Esas itibariyle Fransa bu politikasını Gabon'un bağımsızlığıyla birlikte oluşturmamıştır. Bilindiği üzere, 1839 yılında Gabon'a ayak basan Fransa, 1843 yılında kurmuş olduğu ilk deniz üssü ile böyle bir politikayı uygulamaya başlamıştır. Yaklaşık 180 yıllık bu politika halen devam etmektedir. Çünkü hem askeri-siyasal nüfuzunu oluşturabilmiş hem de iktisadi ve sosyokültürel yapılar üzerinde etkinliğini sağlayabilmiştir (Burgess 2018: 10-12). Gabon'daki iktisadi kaynaklar şekil II'deki gibidir.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Şekil II: Gabon Cumhuriyeti'nin Sahip Olduğu Ham Madde Kaynakları

Şekil II: Gabon coğrafyasında bulunan temel iktisadi kaynaklar (şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Albert Bongo yönetimi de Fransızların istediği gibi devam etti. Albert Bongo, 1973 yılında Libya lideri Muammer Kaddafi'yle karşılaştıktan sonra İslam dinini benimseyerek Albert ismini de Ömer olarak değiştirdi. Ömer Bongo ismiyle 2003 yılına kadar anılmış ve ardından Ondimba'yı da isminin sonuna ekleyerek Ömer Bongo Ondimba yaptı. Ömer Bongo döneminde Gabon'un en sıkıntılı dönemi 1990'lı yıllar olmuştur. Hem ekonomik sıkıntıların giderek artması hem de halk arasında gerginliklerin alevlenmesi yönetimdeki gidişatı büyük ölçüde sarsmıştır (Iheukwumere 2014).

Bunun üzerine Ömer Bongo, Mart/Nisan 1990'da düzenlediği Ulusal Konferans'la ülkedeki sıkıntıların giderilmesi için çalışmalara başladı. Konferansta alınan kararlar, ülke genelinde olumlu karşılandı. Bu kararlardan bazıları;

1	Ulusal senatonun oluşturulması
2	Devlet gelirlerinin eşit dağıtılması
3	Yurt dışı çıkışlarının kolaylaştırılması
4	Basın özgürlüğünün getirilmesi ve

Fakat aynı yıllarda meydana gelen iki darbe girişimi söz konusu oldu. Darbe girişimleri hemen bastırılrsa da sıralanan bu uygulamaların tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermiştir. Ardından 1993 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde oyların çoğunluğunu alan Ömer Bongo, tekrar devlet başkanı olarak göreve başladı. Diğer seçimlerde de başarılı olan Ömer Bongo, 2009 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürüttü ve bu yılda (8 Haziran 2009) İspanya seyahatindeyken kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Yerine ise seçimler yapıncaya kadar, geçici devlet başkanlığı görevini meclis başkanı Rose Francine Rogombe üstlendi. Devlet başkanlığı seçimleri için 17 aday yarıştı ve 3 Eylül 2009 tarihinde Ömer Bongo Ondimba'nın oğlu bugünkü Devlet Başkanı Ali Bongo Ondimba seçimleri kazanarak devlet başkanı seçildi (Jansson vd. 2009: 8-10).

Ali Bongo Ondimba Dönemi

Ali Bongo Ondimba (doğum ismi, Alain Bernard Bongo), Gabon yönetiminin etkili isimlerinden biri olup, siyasette farklı görevler aldı. 1989-1991 yılları arasında Dışişleri Bakanı, 1991-1999 yıllarında Bongoville şehrini temsilen Milletvekili, 1999-2009 yılları arasında da Milli Savunma Bakanı olarak görev yaptı. Babasının ölümü üzerine de seçimlerde aday oldu ve devlet başkanı olarak seçildi. 2009 yılında devlet başkanlığı görevini üstlenen Ali Bongo Ondimba Fransız yanlısı olsa da Fransa ile bazı sıkıntılar yaşadı (Coleman 2018).

Esas itibariyle Fransa'nın Gabon ile ilişkilerinin tarihsel seyri 19. yüzyıla kadar götürülebilmekle birlikte, özellikle de bağımsızlığın kazanıldığı 1960'tan bu yana daha sıkı ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Fakat Ali Bongo döneminde ikili ilişkilerde bazı sorunların yaşandığı gözlemlenmiştir. Giderek artan bu sorunlar özellikle 2016 seçimlerinden sonra etkisini gösterdi. Bu nedenle bağımsızlıktan bugüne dek ikili ilişkileri kısaca değerlendirmek yerinde olacaktır.

Gabon-Fransa İlişkileri

Gabon'da sömürge döneminden kaynaklanan güçlü bir kültürel, politik ve askeri Fransız etkisi söz konusudur. Sömürge döneminden beri var olan ve başkent Libreville'deki havaalanının yakınlarında bulunan Fransa'nın Camp de Gaulle (Kamp dö Gol) askeri üssü, Gabon'un politikasında etkili olduğu ileri sürülebilir. Fransa bu askeri üssünü bölgesel operasyonlar ve Gabon'da gerçekleşmesi muhtemel iç çatışmalar için kullanmaktadır.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Gabon'da ilk askeri darbe girişimi 1964'te Fransız yanlısı Başkan Mba Yönetimine karşı gerçekleşti. Bunun üzerine harekete geçen Fransız ordusu isyanları bastırmak için birçok kez Port-Gentil bölgesinde konuşlandı. Böylece Gabon ordusunun düzenlediği darbeyi bastıran Fransız ordusu hem Mba'nın yönetimde kalmasını hem de ülkedeki iktisadi çıkarlarının korunmasını sağladı. Öte yandan 1967 yılında hayatını kaybeden Mba'nın yerine de Albert Bongo Ondimba'nın iktidara gelmesinde etkili oldu. Fransa'nın desteğiyle Albert Bongo kırk iki yıl yönetimde kaldı. Yani hayatını kaybettiği 2009 yılına kadar Gabon'u yönetti (Marine Corps 2010).

Albert Bongo iktidarında Gabon, 1974 ve 1985'te Fransa ile karşılıklı bir savunma anlaşması imzaladı. Anlaşma gereği Gabon ordusunun önemli kademelerinde Fransız danışman ve komutanlar yer alabilecek ve onları yönetebileceklerdir. Ayrıca iç karışıklıklarda Fransa'nın Gabon Hükümeti'ne destek vermesi de öngörüldü. Buna ek olarak Fransa'nın çıkarlarına yönelik bir tehdit oluştuğunda Fransa ordusu müdahale etme hakkına da sahip olabilecektir. Esasen Fransa, Gabon'daki iktisadi çıkarlarını korumak amacıyla yaklaşık 180 yıldır bölgede faaliyet göstermektedir. Bu nedenle güçlü bir siyasi ve ekonomik nüfuza sahiptir. Özellikle bağımsızlıktan bu yana Gabon'da giderek artan bir Fransız nüfusuna rastlanmaktadır. Restoranlardan otellere, sosyal tesislerden şirketlere kadar pek çok alanda etkili olan Fransızlar, aynı zamanda en iyi yaşam koşullarına da sahiptir. Bu durum yerli halkların Fransa'ya, Fransız yurttaşlarına ve Gabon Hükümeti'ne karşı bir rahatsızlık duymasına sebebiyet vermiştir. Ancak bazı Gabonlular Fransızların varlığını içerleseler de hem siyasi ve askeri hem de sosyal ve ekonomik açıdan ülkede etkin olduklarını da kabullenmektedir. Çünkü Fransız danışmanlar sadece orduda değil, siyasi açıdan Hükümet'te, ekonomik yönden şirketlerde ve sosyokültürel bağlamda da toplum üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle Gabonlular Fransızların etkisini kabul etmekle birlikte, özellikle ekonomik yönden ticari ilişkiler yapmak ve onlarla çalışmak gibi eylemlere de girişmektedir (Burgess 2018: 13-15).

Askerî açıdan bakıldığında Fransa'nın Afrika kıtasındaki en büyük askeri üslerinden biri Gabon'da bulunmaktadır. Bin kişiden fazla askeri personeli ile hem kendi çıkarlarını hem de Fransızların güvenliğini korumakla yükümlü olan bu askerler, aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyokültürel alanlara da müdahale edebilmektedir. Albert Bongo döneminden bu yana Gabon rejimine karşı herhangi bir ayaklanma ve saldırı durumunda Fransız askeri desteğinin garanti sözünün de verilmiş olması, bu üssün ülkedeki etkisinin ne ölçüde güçlü olduğunun da bir kanıtıdır. Fransızların etkisi sadece zikredilen bu alanlarla sınırlı değildir, aynı

zamanda eğitim sistemi üzerinde de önemli bir etki oluşturmuş durumdadır. Resmi dili Fransızca olan Gabon'da eğitim sistemi Fransız modeline dayanmaktadır. Çoğu seçkin ve elit Gabonlu gençler Fransa'da veya Fransızca konuşulan başka ülkelerde eğitim almaya gitmektedir. Bu nedenlerden dolayı Gabon'da güçlü bir sosyokültürel ve eko-politik Fransız etkisi oluşmuş durumdadır. Bunların yanı sıra ülkede bulunan iktisadi değeri yüksek ham madde kaynaklarıyla da bu etkinin güçlendiği gözlemlenmektedir (Sıradağ 2014: 107-108).

İkili ilişkilerin ana ekseninde uranyum ve petrol gibi iktisadi değeri yüksek ham madde kaynaklarının öncelikli sırada yer aldığı söylenebilir. Özellikle uranyum her devlet için ayrı bir öneme sahiptir. İlk kez 1789 yılında Alman kimyager Martin Heinrich Klaproth tarafından keşfedilse de 1890'lı yıllarda Fransız fizikçi Antoine Henri Becquerel tarafından da radyoaktif bir yöntemle uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (Aczel 2012: 29-31).

Bu tarihten itibaren uranyum devletlerarası ilişkilerde de önemli bir yer işgal etmiştir/etmektedir. Çünkü uranyumun kullanım alanları itibariyle, bir devletin savunma gücünü oluşturmakta ve bu güçle nüfuzunu korumaktadır. Çünkü uranyum dünyanın en tehlikeli bomba türlerinden biri olan plütonyum hidrojen bombasının yapımında da kullanılmakta olup, nükleer yakıt olarak da enerji alanında işlev görmektedir. Ayrıca nükleer patlayıcı olarak da kullanılabilen uranyum, aynı zamanda, uranyuma sahip olan devletlerin güçlü olduğunu da göstermektedir. Gabon'u yaklaşık 180 yıldır yörüngesinde barındıran Fransa, 1970'li yıllardan bu yana uranyumun burada bulunmasıyla birlikte, bölgede daha da güçlü bir aktör olarak yer almaya çalışmıştır/çalışmaktadır. Nitekim bu politikasını askeri-politik faaliyetlerle başarılı bir şekilde sürdürmektedir (Gardinier 1982: 69-72).

Enerji alanında önemli olan bir diğer ham madde kaynağı ise petroldür. Petrol, benzin ve gazyağı kullanımından mazot kullanımına, uçak ve jet yakıtının kullanımından buharlı geminin kullanımına, çelik ve seramik üretiminden asfalt yapımına kadar birçok alanda işlenmektedir. Özellikle uçak ve jet yakıtında kullanılıyor olması, her devlet için ayrı bir değerdir. Çünkü bir devletin savunma sahasından biri de hava sahası olup, burada uçaklardan faydalanılmaktadır. Gabon'da hem uranyumun bulunması hem de petrolün olması, Gabon'u Fransa için apayrı bir değere sahip kılmıştır. Ancak Fransa'nın Gabon'daki faaliyetleri, yerli halk arasında büyük bir rahatsızlığa sebebiyet verdiği de söylenebilir. Bu durum Gabon bağımsızlığının ilk yıllarında etkisini gösterdi. Çünkü 1964 yılında Fransız yanlısı Mba'ya yönelik yapılan askeri darbe girişiminin Fransa tarafından engellenmiş olması bu durumu örneklendirmektedir (Terheggen 2011: 37-38).

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

1970'lerden itibaren ABD ve Çin gibi küresel aktörler de Gabon ile ikili ilişkiler geliştirmeye başladı. Özellikle 2000 sonrası dönemde Gabon'un ABD ve Çin ile ikili ilişkilerindeki yakınlaşması Fransa'nın gözlerinden kaçmadı. Gabon'un Çin ile askeri ve ekonomik ilişkilerinin artmaya başlaması, Fransa kanadında ister istemez bir rahatsızlık uyandırdı. Bu rahatsızlık 1999-2009 yılları arasında Milli Savunma Bakanı olarak görev yapan Ali Bongo döneminde etkisini gösterdi. Bu nedenle Fransa'nın Ali Bongo'ya yönelik politikalarında dalgalanmalar söz konusu olabilmıştır/olabilmektedir. Hatta Fransa'nın Ali Bongo'nun iktidara gelmesi ihtimaline karşı muhalefetleri harekete geçirmeyi planladıkları söylentileri de dillendirilmiştir. Esasen Ömer Bongo'nun ABD Büyükelçisi R. Barrie Walkley'e "Fransızlar oğlumu sevmiyor" sözleri de bu planı güçlendirmektedir (URL-2).

2009 yılında hayatını kaybeden Ömer Bongo'nun yerine aday olan Ali Bongo seçimleri yüzde 41,7'lik bir farkla kazandı. Seçimler yedi yılda bir yapıldığından 2016 yılına kadar Ali Bongo başkan olarak görev yaptı. Bu dönemde Ali Bongo ile Fransa arasındaki ilişkilerde rahatsızlıklar söz konusu olabilmıştır. 2013 yılında Gabon petrol lisanslama turunda 18 devletin enerji şirketi lisanslama ürünü aldı. Bu şirketler arasında Fransız şirketlerinden Elf ve Total de yer aldı. Ancak daha önce Elf Enerji şirketi ile birleştiği için Total şirketi lisanslama ürününün dışında kaldı. Ertesi yıl Gabon Hükümeti, Total'e, şirketin asılsız bir vergi kaçırdığından ve geriye dönük ödemesi gerektiği miktarın 805 milyon dolarlık bir ücretin olduğunu faturasını çıkardı ve ödemesini emretti. Bu durum üzerine Total yanıt vermekten uzaklaştığı gibi iki ülke arasındaki ilişkilerde çatlaklar da etkisini göstermeye başladı (Cocks 2021).

2013'ten 2016 yılına kadarki dönemde Ali Bongo Fransa'nın faaliyetlerine yönelik bazı kısıtlamalar getirdi. Enerji şirketlerine yönelik kısıtlama politikalarından televizyon ve radyo programlarındaki Fransız kültürünün tanıtılmasına kadar bazı alanlarda kısıtlama oldu. Ancak bu süre zarfında muhalefet partilerinin sayısı da arttı. Değişim için Muhalefet Cephesi, Gabon Halk Birliği, Sosyal Demokrat Parti, Bağımsızlar ve diğerleri olmak üzere birçok parti 2016 seçimlerinde yerlerini aldılar. Bundan dolayı 2016 seçimleri Ali Bongo'yu oldukça zorladı.

2016 Seçimleri

Ali Bongo'ya karşı en güçlü aday kız kardeşinin eşi Çin asıllı Jean Ping oldu. Üvey kardeşi Frederic Bongo da muhalif edenlerden biriydi. Daha açık bir ifadeyle 2016 seçimleri özellikle aile içi anlaşmazlıkların ve rekabetlerin yaşandığı bir seçim olarak kayıtlara geçti. Her iki kardeş ve enişte, Ali Bongo'ya yönelik çok ağır söylemlerde bulunarak sert bir politika

izlediler. Bu durum Gabon'daki politikayı önemli ölçüde etkiledi. Ali Bongo, en prestijli Fransız askeri okulu Saint-Cyr'da subay olarak eğitilip mezun olan üvey kardeşi Frederic Bongo'ya, hem ordu hem de istihbarat alanlarında önemli görevler vermişti. Buna rağmen Frederic Bongo, Ali Bongo'ya karşı 2016 seçimlerinde bir rakip olarak sahalarda yerini aldı. Yani Frederic Bongo'nun da yönetimde önemli görevler üstlendiği ve yürüttüğü söz konusudur (Pickett 2017: 62-65).

Ping, 1990'dan 2014 yılına kadar Gabon'un siyasetinde önemli bir figürdür. Bu yıllar arasında bir dizi üst düzey bakanlık görevlerinde bulundu. Aynı zamanda 2004-2005 Birleşmiş Milletler Kuruluna ve 2008-2012 yıllarında Afrika Birliği Komisyonuna başkanlık eden eski bir diplomattır. 2014 yılında desteklediği Ali Bongo'nun partisinden ayrılarak Değişim için Muhalefet Cephesi'ni kurdu. 2016 seçimlerine katılarak oyların yüzde 48,23'ünü aldı. Ancak Ali Bongo yüzde 49,80 oranında çok az bir farkla seçimleri kazanmayı başardı. Daha açık bir ifadeyle 373 bin 310 kişinin oy kullandığı bu seçimde Ali Bongo 177 bin 722 kişinin oyunu alırken, Ping ise 172 bin 128 kişinin oyunu aldı. Devlet başkanlığı yarışını kıl payı kaybeden Ping'in destekçileri ise seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla sokaklara indi. Çıkan kargaşada yüzlerce insan yaralanırken askerlerin de olduğu onlarca kişi hayatını kaybetti (URL-3).

Seçim sonrası Ali Bongo'ya yönelik Fransa'daki Gabon Muhalefet Diasporasının faaliyetleri arttı. Diaspora, siyasi olarak etkili hale geldi. Diaspora aktörleri hem Ali Bongo rejimini hem de muhalefet partilerinin zayıflıklarını eleştirmekle algı oluşturmaya başladı. Buna rağmen Fransa Hükümeti'nden herhangi bir tepki gelmedi. Kısacası diaspora, 2016 seçiminden sonra krizin bir parçası oldu. Hızla çoğalan diaspora dernekleri Gabon ulusal siyasetinde yankı uyandırırken, rejim yanlısı birçok yapının zayıflamasına da sebebiyet verdi. Öte yandan uyuşuk ve verimsiz siyasi muhalefete karşı da yerel seferberlik başlatan diaspora, bu yönüyle sivil toplum örgütlerini harekete geçirdi. Bu gelişmeler somut siyasi sonuçlardan ziyade daha çok medyanın sivil toplum kuruluşlarının ilgisinde oldu. Ancak bağımsızlıktan bu yana Gabon'da yeni bir dönem olarak da kaydedilen bu durum, Fransa tarafından da müdahale edilmeden izlendi. Fransa'nın müdahale etmemesindeki ana neden, bilindiği gibi, Ali Bongo yönetimi ile yaşanan dalgalanmalı politik uygulamalardır. Özellikle 2013-2018 yılları arasındaki süreç Gabon-Fransa ikili ilişkilerinin en kötü dönemlerinden birini oluşturduğu söylenebilir (Isbell ve Bhoojedhur 2018: 8-9).

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Ham madde kaynakları bakımından son derece zengin olan Gabon, uranyum ve petrol ile birlikte manganez madeni bakımından da zengin bir ülkedir. Dünyadaki manganez rezervlerinin neredeyse yarısı Gabon’da diğer önemli kısmı ise Rusya Federasyonu, Avustralya ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nde bulunmaktadır. Manganez, demir-çelik üretiminde kullanılmakta olup, ağır tonajlı yüklerin taşınmasında da yerini almaktadır (Cannon 2014: 1-2). Bu nedenle Gabon, Fransızlar için bir Fransa eyaleti veya şehri gibi görülmektedir. 2016 yılında tekrar devlet başkanı seçilen Ali Bongo Ondimba, 2019 yılının Ocak ayında hiç beklenmedik bir darbe girişimiyle karşılaştı. Bu süreçte Ali Bongo Ondimba’nın Suudi Arabistan’da düzenlenen bir konferansta olması, kendisine verilebilecek bir zararı engelledi. Dahası, darbe girişiminde bulunan küçük bir asker grubunun olması da girişimin başarısız olmasını sağladı. Fakat küçük bir grup tarafından gerçekleşen bu girişim başarısız olsa da darbelerin ansızın olabileceğinin ve devam ediyor olduğunun kanıtını gösterdi (URL-4).

Ali Bongo Ondimba’nın Suudi Arabistan Ziyareti ve Darbe Girişimi

Gabon, 1960’lı yıllardan beri bir petrol üreticisidir. Aynı zamanda Fransa’nın Afrika’daki en iyi ilişkilere sahip ülkesidir. Aslında Gabon, Fransa’nın bir sınır uzantısı olarak düşünülebilir. Çünkü Fransa bölgede büyük bir etkiye sahiptir. Ülke yönetiminde kimin olacağını bile Mba ve Ömer Bongo’da görüldüğü gibi, Fransa’nın etkisi söz konusudur. Bilindiği üzere Gabon’da, önemli miktarda kereste, petrol ve manganez gibi kaynaklar bulunmaktadır. Fransa’nın da Gabon’da, bu kaynaklara yönelik şirketleri söz konusudur (Belkin 2011: 11-13).

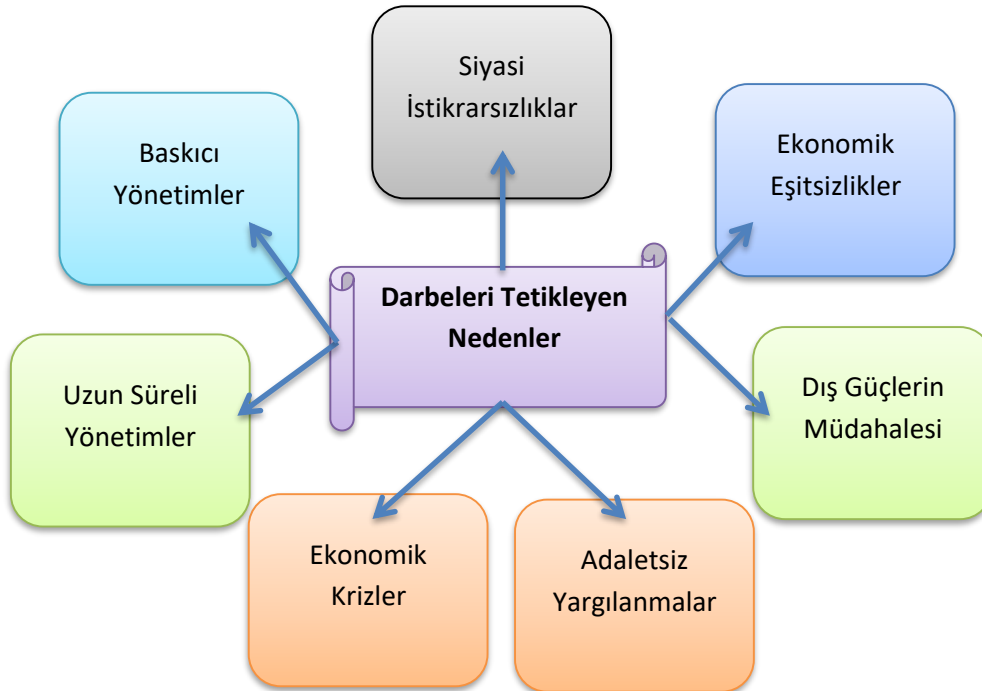
50 yıldan beri bölgede faaliyet gösteren Rougier SA grubu, bir Fransız kereste şirkettir. Bu şirkete bağlı Owenda, Mevang ve Haut-Abanga gibi önemli fabrikalar bulunmaktadır. Petrol alanında Elf ve Total şirketleri önemli bir faaliyet yürütürken, manganez kısmında da COMILOG/ERAMET şirketi önemli bir faaliyet yürütmektedir (URL-5). Bu şirketler sayesinde Fransa, Gabon’daki ekonomiyi kontrol edebilmektedir. Fakat Ali Bongo’nun Fransa’ya yönelik politik uygulamaları son yıllarda Fransa’yı rahatsız etmiş durumda (Pouyenne 2018).

Ali Bongo, 24 Ekim 2018 tarihinde Suudi Arabistan’da düzenlenen “Geleceğe Yatırım Girişimi Konferansı’na” katılmak üzere Gabon’dan ayrıldı. Fakat konferanstayken geçirdiği bir felç rahatsızlığından dolayı hastaneye kaldırıldı. Bir süre hastanede kaldıktan sonra, Fas Kralı 6. Muhammed’in daveti üzerine 29 Kasım’da Fas’taki bir hastaneye sevk edildi. Yaklaşık bir

ay boyunca Ali Bongo'dan net bir haber alamayan Gabon Hükümeti Bongo'nun yokluğunda bazı önemli değişikliklere gitmeye karar verdi. Bu bağlamda Başbakan Emmanuel Issoze Ngondet, 15 Kasım'da Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak başkanın bazı yetkilerini kendisine verilmesini talep etti. Anayasa Mahkemesi Başkanı Marie-Madeleine Mborantsuo bazı yetkileri geçici olarak başbakana devretti (Husted ve Arieff 2019: 1-4).

Mborantsuo Gabon yargısında önemli bir şahsiyettir. 1991 yılından bu yana Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Fransa ile Gabon Hükümeti arasındaki ikili ilişkiyi sağlayan önemli bir figürdür. Ali Bongo'nun uzun süren tedavisi, Gabon'da tepkilere yol açtı. Özellikle 1 Ocak gecesi yayımladığı yeni yıl mesajında halsiz ve durumunun çok da iyi olmadığı kameralar önünde görülünce, ordu kanadında bazı olumsuz hareketlenmeler yaşandı. Bu olumsuz hareketlenmeler 7 Ocak 2019 tarihinde bir darbe girişimiyle etkisini gösterdi. Fakat girişim çok kısa sürede bastırılarak önledi. Çünkü sayıları 10'u bile bulmayan bir avuç asker grubun engellenmesi kolay oldu. Ancak buradaki düşündürücü unsur, darbeyi tetikleyen etkenlerin neler olduğudur. Çünkü darbelerin ansızın ortaya çıkmadıkları ve darbe girişimlerini etkileyen temel bazı unsurların olduğunu söylemek mümkündür (URL-6). Esasen darbelere yol açan bazı önemli faktörler Şekil III'te görüldüğü gibi ifade edilebilir.

Şekil III: Darbelere Yol Açan Temel Faktörler

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Şekil III: Gabon'daki Darbe Girişiminin Ana Sebepleri (şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Şekil III temel alındığında, Gabon'daki darbe girişiminin de bu yönde olduğu söylenebilir. Afrika açısından bakıldığında özellikle dış güçlerin müdahalesi ilkesi daha ağır basmaktadır. Bunun yanında uzun süreli yönetimlerin olması da darbe girişimlerinin ana nedenlerini oluşturmaktadır. Uzun süreli yönetimlerde, zamanla monarşi, tiranlık ve despotluklar etkili olabilmektedir. Bu nedenle adaletsiz yargılanmalar, baskıcı yönetimler, ekonomik eşitsizlik ve krizler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise isyanlara ve bazen de Gabon'da görüldüğü gibi darbe girişimlerine yol açabilmektedir. Ancak Gabon'daki darbe girişiminin baş adımlarından birinin son yıllarda Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde yaşanan sorunlar olduğu ileri sürülebilir (Peterson 2017: 2-5).

Gabon'da ulusal medya aracılığıyla yönetime el koyduklarını ilan eden Teğmen Kelly Ondo Obiang oldu. Kendisini Cumhuriyet Muhafızlarının komutan yardımcısı ve Gabon Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri Yurtsever Gençlik Hareketi Başkanı olarak ilan etti. Öte yandan, darbe girişiminin sebebini de açıkladı. Ali Bongo'nun sağlığı nedeniyle ülkeyi yönetemeyeceğini ve ülkenin baskıcı bir yönetimden kurtulması gerektiğini duyurdu. Ayrıca ulusal toprak bütünlüğünün korunması gerektiğinin de altını çizdi. Öte yandan 2016 yılındaki seçimlerde ölen asker arkadaşlarını hatırlatarak onları asla unutmayacaklarını da ifade etti (Powell 2019). Fakat duyuru yapıldığı esnada çatışmalar çıkmıştı ve darbeci askerlerden 2'si çıkan çatışmalarda öldürülürken geriye kalan 7'si ise tutuklanarak gözaltına alındılar. Bu durum darbenin kısa sürede bastırılmasını ve böylelikle darbe serüveninin de bitmesini sağladı. Ancak buradaki önemli nokta darbenin bitmiş olması değildir. Asıl önemli nokta sayıları 10'u bile bulmayan bir avuç askeri, böyle bir girişime iten nedenlerin neler olduğudur (Husted ve Arieff 2019: 2-4).

Darbe girişiminin engellenmesinde Fas istihbaratının önemli bir payının olduğu ileri sürülmektedir. Ali Bongo, Fas yetkilileriyle babadan gelen bir dostluğa sahiptir. Bundan dolayı Fas istihbaratının darbe girişimini erkenden Gabonlu yetkililere duyurduğu belirtilmektedir. Ancak Bongo ailesi ile Fas yetkilileri arasında geçmişten gelen dostluklar söz konusu olsa da Fas'ın, Fransa'nın eski bir sömürgesi ve Fransa ile iyi ilişkilere sahip olduğu unutulmamalıdır. Esasen bu durum Gabon'daki Fas istihbaratı konusunda düşündürücü bir tutumu ortaya çıkartmaktadır (URL-7). Özellikle de 2013-2018 yıllarında, Gabon-Fransa ilişkilerinin kötüleşmiş olması, duruma ayrı bir düşündürücülük katmaktadır. Bu düşündürücü nedenlerden dolayı, Fas istihbaratının tek başına hareket etmediği, Fransa istihbaratıyla birlikte hareket ettiği

ileri sürülebilir. Ayrıca 2018 yılında Fransız TV kanallarının ülkedeki huzuru bozmaya çalıştığı gerekçesiyle kapatılmış olması da gözden kaçmamalıdır. Bunların yanı sıra Anayasa Mahkemesi Başkanı Mborantsuo'nun söylem ve eylemleri de dikkat çekmektedir. Çünkü Fransa kanadından darbe girişimine yönelik herhangi bir açıklama gelmezken, Mborantsuo'nun, Gabon'da anayasal düzen devam edecektir, açıklamasından hemen sonra Fransa tarafından bir kınamanın yapılmış olması da dikkat çekici olmuştur (Louw-Vaudran vd. 2019: 4-7).

Başarısız darbe girişiminden bir hafta sonra Ali Bongo, tedavi gördüğü Fas'tan ülkesine geri döndü. Kendi yokluğunda bir darbe girişiminin düzenlenmiş olması, Ali Bongo'yu yönetimde bazı değişikliklerin yapılmasına itti. Bu doğrultuda 2016 yılında Başbakan olarak atanan Isoze-Ngondet'u darbe girişimine engel olamadığı gerekçesiyle, 12 Ocak 2019'da görevden aldı ve yerine Julien Nkoghe Bekale'yi atadı. Nitekim bir buçuk yıl aradan sonra Bekale de görevden alınarak yerine Temmuz 2020'den bu yana Rose Christiane Raponda geçti. Ali Bongo, ülkedeki düzeni sağladıktan sonra sağlık nedeniyle tekrar Fas'a gitti (Louw-Vaudran vd. 2019: 13-15). Fakat Gabon'daki darbe girişimi bastırılmış olsa da çok sayıda soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Bu soru işaretlerinden bazılarını ABD ve Çin oluştururken, bazılarını da Ali Bongo'nun ailesi ve Fransa ile ikili ilişkileri oluşturmaktadır. Darbe girişiminden bir gün önce 6 Ocak 2019'da ABD tarafından Gabon sınırlarına asker konuşlandırılmış olması, Ping'in sert söylemleri ile ordu ve istihbaratta etkili olan Frederic Bongo'nun tutum ve davranışları da dikkat çekici olmuştur (Hoogstraten vd. 2019).

Genel Gözlemler

2010 yılından itibaren Gabon, küresel bağlamda networkünü genişletmeye başladı. Babası Ömer Bongo'dan farklı olarak Ali Bongo'nun dış politikasında ABD ve Çin'in etkisi giderek artış göstermektedir. Bu nedenle 2010'dan itibaren Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu ilişkilerden eğitim mecrası da etkilendi. Çünkü Ali Bongo, oğlunu eğitim için Fransa yerine ABD'ye göndermeyi tercih ederek ABD'ye yönelik ziyaretlerini de artırmaya başlamıştır. Esasen bu durum Fransa açısından hoş karşılanmamıştır. Öte yandan Gabon'un ABD'ye ve Çin'e yönelik dış politikasındaki proaktiflik, Fransa'nın 2016 seçimlerine karışmasına sebebiyet verdi. Çünkü Fransa, 2016 seçimlerinde Ali Bongo'ya karşı Jean Ping'i destekledi. Ping'e tam destek vermese de Ali Bongo'ya yönelik bir siyasi gözdağı vermeye çalıştığı ileri sürülebilir. Ancak Ali Bongo, yine de ABD ve Çin ile olan ikili ilişkilerde geri adım atmadı. 2017 yılında iktidara gelen Macron, ikili ilişkileri düzeltmek

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

amacıyla görüşmeler yaptıysa da, bu görüşmelerin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir (Stiftung 2020: 32-33).

Aralık 2017 tarihinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping; Ali Bongo ve eşi Sylvie'yi, kapsamlı bir ortaklık anlaşması için Pekin'e davet etti. Anlaşma gereği, Gabon'un sanayileşmesini hızlandıran adımların atılması, Gabon altyapı inşaatının yapılması ile ekonomik bağlamda Gabon Hükümeti'ne yardımların yapılması gibi ilkeler öngörüldü. Gabon Hükümeti ise Çin yatırımlarının destekleneceği sözünü vererek birçok alanda ikili anlaşmalar sağladı. 2018'de Gabon, petrol fiyatları konusunda cazip sözleşme koşulları oluşturacak yeni bir hidrokarbon yasası getirmeyi planlamıştı. Ancak Ali Bongo'nun ani hastalığı ile Ocak 2019'da yaşanan darbe girişimi, bu yasanın ertelenmesine yol açtı. Fransa merkezli Total ve Shell gibi petrol şirketlerinin hem Elf ile birleşmesi hem de bu şirketlere Gabon Hükümeti tarafından lisanslama verilmemesi sonucu bu şirketler Gabon'dan çekildiler. Nitekim bunların yerine Elf şirketi faaliyetlerine devam etmektedir (Stiftung 2020: 33-34).

Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde kötü dalgalanmalar olsa da tamamen kopmuş değildir ve tamamen kopma seviyesine de gelmeyecektir. Bu durum 180 yılı aşkın Gabon'da var olan Fransız askeri ve sosyokültürel politik uygulamasından anlaşılmaktadır. Nitekim Gabon'un, ABD ve Çin gibi küresel güçlerle ikili ilişkileri sıkılaştırırsa da Fransa'dan tamamen bağımsız bir politika yürütemeyeceğinin de altı çizilmelidir. 2019'da yaşanan darbe girişimi, esasen bu durumu özetlemektedir.

SONUÇ

Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine paralel olarak askeri darbe faaliyetleri de artış göstermiştir. Bugün gelinen noktada BM tarafından tanınan 54 ülkeli Afrika kıtasında, son 60 yıl içerisinde başarılı-başarısız binlerce askeri darbe faaliyeti yaşanmıştır. Bu nedenle bağımsızlık sonrası Afrika ülkelerinde sömürgeci aktörler tarafından askeri faaliyetler ön plana çıkarken, bu faaliyetlerin politikada da etkili oldukları gözlemlenmiştir. Ordunun siyasete müdahil olması ya da siyaset üstü bir konuma gelmeye çalışması, Afrika'nın genelinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Aynı durum Gabon'da da söz konusudur. Gabon'da uygulanan politika, bağımsızlıktan bugüne dek doğrudan olmasa da genel olarak Fransa'nın isteğiyle şekillenmektedir. Nitekim bu politik uygulamanın arka perdesinde yüzyıllardan beri Fransa'nın askeri nüfuzu yer almakla birlikte hem Fransız yurttaşlarının nüfusu hem de enerji şirketlerinin

sayısı da oldukça etkili olmuştur. Fransız enerji şirketlerinin varlığı, Gabon'un ekonomisini etkilerken, Fransız yurttaşlarının sayısı da sosyokültürel alanı etki alanına almaktadır.

Esas itibariyle 1960 yılında bağımsızlığını elde eden Gabon, 61 yıldır sadece üç devlet başkanı tarafından yönetile gelmiştir. Mba, Gabon'un ilk devlet başkanı olup, Fransızlar tarafından desteklenerek yönetime geçti. Bilindiği gibi 1964'te Mba'ya yönelik gerçekleşen askeri darbe, Mba'nın yönetimden uzaklaşmasına neden olmuştu. Ancak kısa sürede Fransa'nın müdahale etmesiyle Mba, tekrar yönetime geldi. Nitekim 1967'de hayatını kaybettiği için yine Fransa destekli Ömer Bongo yönetimi devralmıştı. Bongo 2009 yılına kadar yönetimde kalarak Fransa ile ikili ilişkilerin bozulmamasına dikkat etmişti. Ancak 2009'da hayatını kaybetmesi üzerine oğlu Ali Bongo yapılan seçimle yönetime geldi. Esasen Ali Bongo'nun yönetime geçmesi de Fransızların isteğiyle gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü yüzyıllardan beri Fransa'nın Gabon'da güçlü bir nüfuza sahip olması, politikanın şekillenmesinde öncü aktör olarak görüldüğü ifade edilebilir. Nitekim Ali Bongo yönetimi Fransa'ya karşı rahatsız olduklarını Fransa yönetimine hissettirebilmiş ve bu konuda Fransa'nın Gabon'daki bazı faaliyetlerine kısıtlama getirmeye başlamıştı. Ancak giderek artan bu sıkıntılardan dolayı 2019'da Ali Bongo'nun Suudi Arabistan ziyareti sırasında küçük çaplı bir askeri darbe girişimi söz konusu oldu. Darbeye birçok çevreden tepki gelse de Fransa başlangıçta tepki göstermedi. Gabon Anayasa Mahkemesi'nin darbeyi kınamasından sonra Fransa'nın da tepki gösterdiği ve darbeyi kınadığı gözlemlendi. Ancak darbe sonrası ikili ilişkilerde iyileşme görülebilmektedir. Sonuç itibariyle; genel olarak Afrika kıtasında, özel olarak da Gabon'da sömürgeci aktörlerin söz sahibi olmaya devam ettiklerinden bahsedilebilir. Özellikle neredeyse iki yüz yıldır Gabon'da etkisini sürdüren Fransa'nın, askeri üslerle siyaseti etkilediği ve siyaset üzerinden de sosyo-ekonomik yapılara müdahale ettiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- _____, (1964). Abortive Military Coup-Intervention by French Forces-General Elections, *Keesing's Record of World Events (formerly Keesing's Contemporary Archives)*, 10, 1-4.
- Aczel, A. D. (2012). *Uranyum Savaşları: Nükleer Çağı Başlatan Bilimsel Rekabet*, B. Gönülşen (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Belkin, P. (2011). France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S.-French Relations, *Congressional Research Service*, 14.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

- Bertelsmann Stiftung. (2020). BTI 2020 Country Report: Gabon, *Country Report*.
- Betts, R. F. (2018). *Dekolonizasyon: Dünyada Sömürgelerin Bağımsızlaşma Süreci 1945-1997*, Y. Yazar (Çev.), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Boahen, A. A. (1980). *Topics in West African History*, London: Longman Press.
- Bucher, H. H. Jr. (1977). The Settlement of the Mpongwe clans in the Gabon estuary: an historical synthesis, *Revue française d'histoire d'outre-mer*, 64(235).
- Burgess, S. (2018). Military Intervention in Africa: French and US Approaches Compared, *ASPJ Africa & Francophonie*, 2nd Quarter.
- Cannon, W. F. (2014). Manganese: It Turns Iron Into Steel (and Does So Much More), *USGS Mineral Resources Program*, Reston, VA: U.S. Geological Survey.
- Coleman, D. Y. (2018). Gabon: 2018 Country Review. <http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B394694Q.01c.pdf> (Erişim: 01.02.2019).
- Craven, M. (2015). Between law and history: the Berlin Conference of 1884-1885 and the Logic of Free Trade, *London Review of International Law*, 3(1).
- Deletre, M. (2010). The ins and outs of manioc diversity in Gabon, Central Africa: A pluridisciplinary approach to the dynamics of genetic diversity of *Manihot esculenta* Crantz (Euphorbiaceae), Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Trinity College: Botany Department School of Natural Sciences University of Dublin.
- Emerson, R. (1965). *Sömürgelerin Uluslaşması*, T. Ataöv (Çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Ferro, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, 2. baskı, M. Cedden (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gardinier, D. E. (1982). France in Gabon since 1960, *Proceedings of the Meeting of the French Colonial Historical Society*, 6(7).
- Gilbert, E., Reynolds, J. T. (2016). *Dünya Tarihinde Afrika: Tarihöncesinden Günümüze*, M. Demirkaya (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları.
- Gueye, M., Boahen, A. A. (2000). African initiatives and resistance in West Africa, 1880-1914, A. A. Boahen (Ed.), *General History of Africa VII: Africa under Colonial Domination 1880 1935*, Paris: UNESCO Publishing.
- Hatcho, Y. (2003). The Atlantic Charter of 1941: A Political Tool of Non-belligerent America, *The Japanese Journal of American Studies*, 14.
- Hazar, N. (2018). *Sovyet Tehdidinin Gölgesinde Türk Dış Politikası: Kuzey Afrika Örneği*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- Hoogstraten, J. S. F., Weinstein, B. and Gardinier, D. E. (2019, January 15). Gabon. <https://www.britannica.com/place/Gabon> (Erişim: 15.02.2019).
- Husted, T. F. and Arieff, A. (2019, January 9) Failed Coup Attempt in Gabon, CRS INSIGHT. <https://fas.org/sgp/crs/row/IN11013.pdf> (Erişim: 08.02.2019).
- Iheukwumere, E. O., Iheukwumere, C. A. (2019). Colonial Rapacity and Political Corruption: Roots of African Underdevelopment and Misery.

- <http://studentorgs.kentlaw.iit.edu/jicl/wp-content/uploads/sites/5/2014/01/Colonial-Rapacity.pdf> (Erişim: 28.01.2019)
- Isbell, T., Bhoosedhur, S. (2018). In Gabon, views on elections darken in wake of 2016 contest seen as less than free and fair, *Afrobarometer*, 13.
- Jansson, J., Burke, C. and Jiang, W. (2009). Chinese Companies in the Extractive Industries of Gabon & the DRC: Perceptions of Transparency, Centre for Chinese Studies, University of Stellenbosch.
- Kavas, A. (2017). *Geçmişten Günümüze Afrika*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Knight, J. (2003). Relocated to the Roadside: Preliminary Observations on the Forest Peoples of Gabon, *African Study Monographs*, 28.
- Koponen, J. (1993). The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?, *Nordic Journal of African Studies*, 2(1).
- Lersch, B. S., Sart, J. S. (2014). The Establishment of Foreign Military Bases and the International Distribution of Power, *UFRGS Model United Nations*, 2.
- Louw-Vaudran, L., Atta-Asamoah, A. and Diatta, M. (2019). Focus on 32nd A summit: elections could see big powers return to the PSC, *Peace & Security Council Report*, 109.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*, H. İnal (Çev.), İstanbul: E Yayınları.
- Marine Corps Intelligence Activity. (2010). Gabon Cultural Field Guide. <https://info.publicintelligence.net/MCIA-GabonCultureGuide.pdf> (Erişim: 18.01.2019).
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita*, M. Doğruer (Çev.), İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Merlin, K. L. H. (1990). The Challenge of Democracy in Gabonese Post-Colonial Context: The National Conference National Event of 1990. https://www.academia.edu/34030179/THE_CHALLENGE_OF_DEMOCRACY_IN_GABONESE_POST-COLONIAL_CONTEXT_THE_NATIONALCONFERENCE_EVENT_OF_1990 (Erişim: 01.02.2019).
- Oliver, R., Fage, J. D. (1978). *A Short History of Africa*, New York: Penguin Books Press.
- Pickett, C. D. (2017). French political economic interests in francophone Africa: Weighing the merits of dependency theory and modernist theory in the political and economic relations between France and her former African colonies, Senior Honors Projects, Spring.
- Plantey, A. (2012). The First Steps: Political Liberation and 'Limited Sovereignty, J. Ping (Ed.), *And Africa Will Shine Forth: A Statesman's Memoir*, New York: International Peace Institute Press.
- Pouyanne, P. (2018, March 15). Registration Document 2017: Including the Annual Financial Report. <https://www.total.com/sites/default/files/atoms/files/ddr2017-va-web.pdf> (Erişim: 07.02 2019).
- Powell, A. (2019, January 8). Gabon Coup Attempt May Have After Effects. <https://www.voanews.com/a/gabon-coup-attempt-may-have-after-effects/4733811.html> (Erişim: 12.02.2019).
- Reed, M. C. (1987). Gabon: A Neo-Colonial Enclave of Enduring French Interest, *The Journal of Modern African Studies*, 25(2).

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

- Reeves, M. L. (2012). African Agency in the Rally of French Equatorial Africa, August-November 1940, Honors College Capstone Experience/Thesis Projects, USA: Western Kentucky University.
- Rich, J. (2002). King or Knave?: Felix Adende Rapontchombo and Political Survival in the Gabon Estuary, *African Studies Quarterly*, 6(3).
- Sıradağ, A. (2014). Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism, *Afro Eurasian Studies Journal*, 3(1).
- Sibieude, B. (2016). The Daily Lives of Françafrique: French Expatriate Communities in Port-Gentil, Gabon, 1960-1989, *Global Histories*, 2.
- Smiley, X. (1981). Present-day Alignments, M. Cornell (Ed.), *Europe and Africa: Issues in Post-colonial Relations*, London: Overseas Development Institute.
- Sun, D., Zoubir, Y. (2011). Sentry Box in the Backyard: Analysis of French Military Bases in Africa, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 5(3).
- Terheggen, A. (2011). The tropical timber industry in Gabon: a forward linkages approach to industrialisation, *Centre for Social Science Research*.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2019). Leon M'ba. <https://www.britannica.com/biography/Leon-Mba> (Erişim: 13.01.2019).
- The World Factbook. (2021). Republic of Gabon. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/gabon/#people-and-society> (Erişim: 15.07.2021).
- United Nations General Assembly. (1960). "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples", Resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, https://unctad.org/sections/gds_appu/docs/CONF-RES-109-V_en.pdf (Erişim: 10.01.2019).
- URL-1: "Detailed political map of Gabon". <https://www.mapsland.com/africa/gabon/detailedpolitical-map-of-gabon> (Erişim: 16.01.2019).
- URL-2: "Gabon-France Relations". <https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/gb-forrel-fr.htm> (Erişim: 29.07.2021).
- URL-3: "Gabon Cumhuriyeti'nde Başkanlık Seçimleri 2016". <https://www.electionguide.org/elections/id/2571/> (Erişim: 29.07.2021).
- URL-4: "Gabon President Ali Bongo Hospitalised in Saudi Arabia". <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/gabon-president-ali-bongo-hospitalised-saudi-arabia-181029152942267.html> (Erişim: 05.02.2019).
- URL-5: "Tomorrow Begins: 2017 Eramet Registration Document". http://www.eramet.com/en/system/files/publications/pdf/eramet_group_2017registration_document.pdf (Erişim: 11.02. 2019).
- URL-6: The Coup in Gabon Surprised Everyone, Why Forecasts, and the Plot, Failed". <http://www.polity.org.za/article/the-coup-in-gabon-surprised-everyone-why-forecasts-and-the-plot-failed-2019-01-16> (Erişim: 10.02.2019).
- URL-7: "Gabon Thwarts Military Coup Attempt in President's Absence". (2019, 7 Ocak). <https://www.thedailyherald.sx/international/84280-gabon-thwarts-military-coup-attempt-in-president-s-absence> (Erişim: 12.02.2019).

- Valery, P. (2012). *Backward March: The Walk of the Crayfish*, J. Ping (Ed.), *And Africa Will Shine Forth: A Statesman's Memoir*, New York: International Peace Institute Press.
- Warson, J. (2017). Protecting empire from without: francophone African migrant workers, British West Africa and French efforts to maintain power in Africa, 1945-1960, Andrew W. M. Smith and Chris Jeppesen (Ed.), *Britain, France and the Decolonization of Africa: Future Imperfect?*, London: UCL Press.
- Wesley, E., Peterson, F. (2017). Is Economic Inequality Really a Problem? A Review of the Arguments, *Journal of Social Sciences*, 6 (147).

**Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri:
Gabon Cumhuriyeti**

INFLATION AS AN INSTRUMENT OF MONETARY REGULATION

Hasan ALPAGO*

ABSTRACT

Inflation is one of the fundamental parameters that provide information about the progress and general outlook of an economy. The main aim of this study is therefore to evaluate economic competence in the fight against inflation using a scientific system. The more information that is disseminated about a problem and its solution, the greater the chances of success. Because the fight against inflation is not just a fight that the central bank will wage alone. If inflation is a problem especially for the lower- and middle-income brackets, information dissemination is particularly important here. With the invention of money, the economic power that manages money struggled with inflation, which reduced the value of money. From this perspective, inflation from the past to the present has been the focus of a constant debate. On the other hand, everyone knows more or less the concept of inflation. However, there are very different opinions about its causes and consequences. So that, due to the importance of the topic, inflation, along with its causes and consequences, was viewed pluralistically in this study. Here the causes and consequences of inflation are examined, particularly within the framework of mainstream theories. This is the inflation perspective of economists like Smith, Ricardo, Marks, Fisher, Keynes, and Krugman. The problem scrutinized as part of a comparative analysis.

Keywords: Inflation, Deflation, Value, Crisis, Devaluation, Devaluation.

PARASAL DÜZENLEME ARACI OLARAK ENFLASYON

ÖZ

Enflasyon bir ekonominin performansı ve genel görünümü hakkında bilgi veren temel parametrelerin başında gelmektedir. İşte bundan dolayı bu çalışmanın temel amacı enflasyon ile mücadelede ekonomik okuryazarlığı bilimsel bir sistematikte değerlendirmektir. Gerçekten de bir sorunun kaynağı ve çözümü hakkında bilgi taba yayıldıkça başarı şansı daha da artar. Çünkü enflasyonla mücadele sadece merkez bankasının tek başına yürüteceği bir mücadeleden ibaret değildir. Enflasyon özellikle düşük ve orta gelirli sınıf için bir sorun olduğunda bilginin tabana yayılması burada ayrı bir önem arz etmektedir. Paranın icadıyla birlikte parayı yöneten ekonomi erki paranın değerini azaltan enflasyonla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında geçmişten günümüze enflasyon sürekli bir tartışma konusunun merkezinde olmuştur. Öte yandan enflasyon kavramını herkes az çok bilir. Ancak buna rağmen sebep ve sonuçları hakkında oldukça farklı görüşler söz konusudur. Konunun bu önemine binaen bu çalışmada enflasyonu sebep ve sonuçlarıyla plüralistlik bir bakış açısıyla mercek altına alınmıştır. Burada özellikle ana akım teorileri çerçevesinde enflasyonun neden ve sonuçlarını irdelenmiştir. Smith, Ricardo, Marks, Fisher, Keynes ve Krugman gibi ekonomistlerin enflasyon bakış açıları bu. Çerçeve de karşılaştırmalı bir analizle mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Deflasyon, Değer, Kriz, Devalüasyon, Devalüasyon.

Atıf: ALPAGO, H. (2021). "Parasal Düzenleme Aracı Olarak Enflasyon", İMGELEM, 5 (9): 281-293.

Citation: ALPAGO, H. (2021). "Inflation As an Instrument of Monetary Regulation", İMGELEM, 5 (9): 281-293.

Başvuru / Received: 12 Eylül / September 2021.

Kabul / Accepted: 18 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

INTRODUCTION

Most people without a general economic education perceive inflation as just a negative progress. However, inflation is a mechanism that regulates the concept of value. This situation continues to act as a stabilizing element in the barter-like exchange system and in the paper

* Dr. Faculty Member, Nişantası University, IISBF, E-mail: hasan.alpago@nisantasi.edu.tr, ORCID Number: 0000-0001-7695-2794

Inflation As an Instrument of Monetary Regulation

money system as well. Below zero, i.e., negative inflation, is an undesirable situation in this respect, or an inflation rate of over two percent is undesirable. In other words, a very low inflation rate leads to deflation, i.e., an overvaluation of a country's currency, while high inflation makes the currency extremely worthless.

From the invention of money to the present day, a money-related topic has not been discussed as much as inflation. Indeed, inflation is a fact that has been constantly debated by economists, managers, and citizens from yesterday until today. More importantly, economists have tried to explain inflation by developing theories and models on the subject and strategizing to find a solution to it, and research in this direction is ongoing.

On the other hand, inflation is always present at different rates in each country. In this respect, inflation is one of the central banks' main tasks. Because inflation is a parameter that threatens price stability. Therefore, economic administrations generally set an inflation target according to the conditions in which they find themselves and the economic indicators available to them. They pursue a monetary and fiscal policy in this direction. As a rule, the uncertainty band is set at 2 points above and below the inflation target and tightened if there is a deviation from it. Today, a higher inflation rate is sought for underdeveloped and developing countries than for industrialized countries. The reasons for this approach lie in the difficult economic framework conditions. The main reasons are chronic economic problems, structural problems, non-transparent management style and, above all, insecurity in all areas.

Within the framework of these general perspectives, in this study, we tried to bring a more universal approach to the subject by focusing on the causes, consequences and solution proposals of inflation within the framework of different theoretical approaches. In the study, in particular, the approaches of Keynes, Hayek, Marx and Krugman were evaluated with a comparative analysis. As a result, an attempt was made to make the subject more understandable through a pluralistic method.

Theoretical and Conceptional Framework

The term inflation is of Latin origin and corresponds to the common medical term inflammatory reaction, which means high fever or extreme reaction. In medicine, inflammation is the body's normal response to any harm. Inflammation means that our white blood cells protect us from an external factor such as bacteria or viruses, and inflammation occurs with any disability. For example, when one has difficulty exercising, the injured area usually becomes

painful, swollen, and inflamed. Similarly, inflation is the situation faced by excessive monetary devaluation in the economic literature.

Deflation can be defined as the opposite of inflation. However, it can have just as negative an impact on an economy as inflation. Deflation leads to a sustained decline in the price level. It can decrease because the circulation of money is declining or because the overall economic supply exceeds the overall economic demand. As a result, continuous price reductions can lower wages and increase unemployment in the medium and long term. In this way, the country's overall economic performance is falling. For example, if we try to explain it medically, it means the contraction and narrowing of the vessels. Here, as with high blood pressure, as the fever rises, the body is slowed down so much by blood withdrawal and the slowing down of the blood vessels that it can no longer carry out its functions, i.e., its activities. Consequently, while inflation can be thought of as blood pressure above normal, deflation is the slowing down of blood pressure so that it cannot complete the cycle.

The research questions of this work are:

- Why and how does inflation arise?
- How do theories rate inflation?

Inflation and Deflation and Economic Equivalent

In order to cope with the economic difficulties caused by the corona pandemic, the governments adopted stimulus packages and borrowed billions of euros. However, deteriorated economic equilibria are not easy enough to be resolved with such palliative approaches. Inflation in particular is a reality that must be vigorously combated in this process (Risse 2021). When inflation is seen as a significant threat to economic stability and growth, USA as well as supranational unions such as the European Union, as in every country, make it their basic principle to keep inflation at a certain rate in order to realize their economic targets. In this respect, the monetary policy of the European Union is based on an inflation target of 2%. There are two main reasons for this inflation policy of the EU (Benati 2009):

- To prevent inflation from falling below zero to avoid deflation
- To prevent inflation from rising above 2% to ensure price stability.

The EU follows a policy of balance in the economic field as well as in the political field. In this framework, monetary policy and fiscal policy are based on specific objectives. Here, the primary objective is to maintain a sufficient distance from the zero percent inflation rate in line

Inflation As an Instrument of Monetary Regulation

with the monetary policy. In this way, it is desired to prevent inflation from falling below zero, that is, from turning into deflation. In other words, very low inflation is not desired due to the deflationary effect. In other words, deflation, like inflation, is seen as a threat to the economy. The second and most important target is low inflation for price stability. Thus, both very low inflation and very high inflation are combated. As a result, an equilibrium policy is followed in the economy.

The Sources of Inflation

There are two main types of inflation. These are classified as supply and demand inflation. On the other hand, there are several reasons for inflation. For example, supply inflation is characterized by rising raw material prices or production factors such as wage and non-wage costs. This makes the manufacturing process of many goods more expensive. Because of this, companies raise the prices of their products and pass additional costs on to consumers. As a result, purchasing power decreases over time. Because consumers need to get less value for their money than before. Furthermore, such deflation can force investors to postpone costly investments so that continuing existing resources without additional investment can raise the prices of goods and services. This cost inflation can be caused by an increase in the prices of imported goods. For example, when the price of crude oil quadrupled worldwide, as it did during the 1973 oil crisis, so did the cost of energy resources, which are the main driver of production. Thus, the production cost increased. Thus, the companies reflected these costs in their prices and the tendency to new investments decreased. As a result, unemployment and inflation began to rise at the same time (Bordo 2010).

In contrast, when there is inflation in demand, prices rise because consumers demand certain goods or services more frequently. However, if demand exceeds supply and there is speak to full employment at the same time, demand can inflate. In this case, companies may not be able to meet the increasing demand by increasing production. Thus, consumer prices are increasing. In fact, the investment is made because of a long-term process. However, short-term volatility causes monetary fluctuations such as inflation and interest rates. The other causes of inflation can be listed as follows (Bryan 1997):

- Imbalance in income distribution
- The long-term slow pace of cyclical economic activities
- Government policy to reduce household incomes in the form of taxes

Inflation Theories

Inflation is generally defined as a process of continuous increase in the average price level. Inflation can be observed to a greater or lesser extent depending on the conditions of a country's economy. Various theoretical approaches in macroeconomics try to explain the phenomenon of inflation. These inflation theories can be classified mainly according to two main institutional frameworks, monetary and non-monetary (Birinci 2011).

Inflation, which is defined as the rapid and continuous increase in the general level of prices, does not mean that the price or the price of anything has increased only once in any given period. According to this definition, inflation is an imbalance situation that arises from a dynamic rather than a static process. From this point of view, inflation is an economic parameter that measures whether the goods and services circulating in the market are in equilibrium. Therefore, an equilibrium situation can be created by lowering or increasing the rate of inflation to maintain market equilibrium. To put it more clearly, it is an economic instrument that regulates and measures money-related imbalances in the market.

Monetary Inflation Theories

According to the classical theory, an increase in the money supply is the only cause of inflation. In fact, the classical school's conception of inflation is based on theories developed in the sixteenth century. According to this theory, the rise in the general price level develops in relation to the rise in the money supply. At a time when in the 16th the general price level. Ricardo later embodied this view further and gave the shape of quantity theory to the classical school of quantity. Ricardo defended the view that the money market is a dynamic mechanism and will balance itself without interference. Ricardo inspired this thesis by Bodin and Hume. Fisher, who is considered to be one of the most important representatives of the classical school, later expressed this approach empirically with the formula (Erdoğan 2005).

$$M \cdot V = P \cdot T.$$

The free monetary policy of traditional institutions has two main pillars. The first of these is that money is only kept as a tool for shopping. According to this, rational people will not prefer to hold money for long because they only hold money for shopping and thus there will be no unused money in the market. Second, according to the classic school view, every supply creates its own demand. Thus, money supply and demand as well as goods and services are automatically balanced (Tobin 1972).

Inflation As an Instrument of Monetary Regulation

Monetary inflation theories can be evaluated in two sub-headings, mainly the quantity theory and the monetary explanatory approach of Keynesian theory. According to the quantity theory, the purchasing power of money, expressed as units of goods, is largely determined by the quantity of money. The degree of this determines the value of money.

The quantity theory is expressed as $MV = PT$. The left side of this equation reflects the product of the amount of money in circulation in the economy during a given period and the rate of exchange of hands (MV). The right-hand side represents the product of the amount of goods and services that change hands in a certain period (one year) and the average price of these transactions (PT). Accordingly, the monetary value (MV) of the volume of transactions in the economy is equal to the sum of the payments during these transactions.

The value of money is inversely proportional to the prices of goods and services. In economics, when the general price level rises, when the general price level rises, the monetary value rises. The value of money is expressed by the formula as follows (Illing 2009):

$$\mu = 1 / P$$

μ = monetary value

P: General price level

The decline in the purchasing power of money in relation to other goods and services means that it can buy less of them than before.

$$M = kPT$$

$$P = M / Kpt$$

$$k = 1 / v$$

$$k = 40 / 200 = 1 / 5$$

Accordingly, the fact that $k = 1/5$ in an economy shows that people want to keep 1/5 of their income as money in their wallets or demand bank accounts.

The expected inflation is stated as the expected increase in the general price level. It is determined by multiplying the ratio between the expected increase in the price level in the current period and the price level in the previous period by 100.

$$\pi^e = \frac{(P_t^e - P_{t-1})}{P_{t-1}} \times 100 = \frac{\Delta P_t^e}{\Delta P_{t-1}} \times 100$$

For example, let's say a service cost \$ 1,000 last year. However, this year it is expected to pay \$ 1,008 for the same service. In this case, considering the increase in the price of the product as inflation, the rate of inflation can be calculated as follows (Steele 1989): $\text{Inflation} = (1008 - 1000) / 1000 = 0.8$ results. In this case, the inflation rate for this service is accepted as 0.8%.

Monetary inflation theories consider excessive expansion of money supply relative to real production of goods and services as the most important cause of inflation. In other words, these theories mainly focus on the money supply as an explanatory factor for inflation. The price level is then ultimately determined by the quantity of money in circulation and the velocity of circulation. Increasing amounts of money inevitably lead to inflation. Monetarism, which is a school of thought in the field of monetary inflation theories, therefore considers a restrictive monetary policy as a basic approach in the fight against inflation. Basically, monetarists think that money supply control has only a real short-term economic effect. In addition, monetarists are skeptical of the fundamentally real economic effects of neoclassical theorists' monetary policy. Consequently, there is a direct link between monetary policy and inflation (Görgün 2012).

According to Friedman, it is the Keynesian approach that reduces the role of money in economic analysis. However, according to Friedman, inflation is a monetary phenomenon, and the main cause of inflation is an increase in the money supply. In addition, the inflationary effect of public expenditure (G) depends on how public expenditure is financed. On the other hand, approaches like the structuralist school, in contrast to the classics, argue that economic structure and its changes are the main cause of inflation (Friedman 1995).

Non-Monetary Theories of Inflation

These theories try to explain inflation in terms of structural changes on the supply or demand side of goods. Accordingly, we talk about demand pull inflation or supply pressure inflation (cost pull inflation). Demand inflation results from rapidly increasing demand for goods for which supply cannot be adjusted fast enough. Price increases are the result. In the case of supply pressure inflation, rapidly rising production costs, such as labor costs or raw material prices, cause prices to rise (O'Neill 2017):

- **Demand Pull Inflation:** In this case, inflation exceeds the total economic supply of general economic demand that can be created with current production capacities. In this way, the supply does not meet the demand and the producers prefer to increase their

Inflation As an Instrument of Monetary Regulation

profits by raising their prices and selling the same goods at a higher price in response to the increasing demand. Thus, an increase in the general level of prices occurs.

- **Cost Push Inflation:** Here, if costs such as wages, taxes, loan costs, intermediate imports increase faster than productivity increases, inflation increases.
- **Profit Push Inflation:** Generally, market dominating forces such as monopoly and oligopoly firms cause inflation by emphasizing that profit is the determinant of prices.
- **Imported inflation:** It is the transfer of external inflation to the domestic market.
- **Politically Caused Inflation:** In the view of political inflation theories, inflation is a problem of power and political opportunity or a result of the central bank's anti-inflation policy.

From Adam Smith to Keynes Inflation

Adam Smith brought the power of the free market to inflation and value to the fore in his magnum opus, "The Wealth of Nations". Smith tried in his masterpiece to explain this with the theories of "homoeconomicus" and the "invisible hand". Smith's arguments, however, are not strong enough to guide policy in the case of an economic crisis. In fact, these questions were later analyzed more vividly by economists such as Keynes, Hayek, Ricardo, and Fisher.

The expansion of the money supply may initially result in a lower interest rate. This stance stimulates investment activity and consequently leads to an increase in aggregate demand through the income multiplier effect. Thus, inflation occurs when there is full employment in the first case. In this direction, Keynes establishes a connection between the level of employment and inflation. In a Keynes economy, falling unemployment tends to be associated with rising inflation.

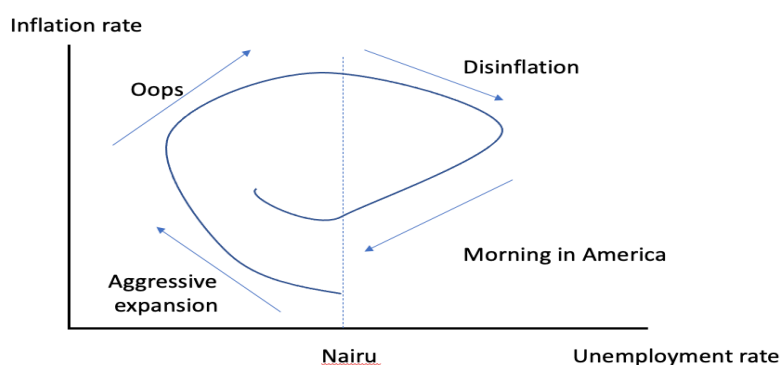
Keynes argues that the economy defended by classical theories is not full employment, rising unemployment and imbalances cannot be automatically eliminated by the market mechanism, and the view that the downward flexibility of wages and prices is viewed as full employment is not confirmed. Keynes also notes that the view that the interest rate equates investment and growth in order to realize the full use of resources is wrong. The technical conditions of Keynes, the wage level, the size of the unused capacity of the factory and its workforce as well as the market and competitive situation determine the delivery conditions for individual products (Akalin 2016).

Monetary policy in the US is not very effective, according to Krugman. In this respect, the Fed should raise its inflation target. Like the ECB, the Fed's main goal is to keep interest

rates under control within the 2% target. However, neither the ECB nor the Fed manage to achieve this goal, so they must revise their inflation expectations from time to time. From this point of view, one can say that today's economists like Krugman have more realistic approaches (Sever and Demir 2015).

Krugman suggests inflation as a tool to mitigate the effects of the crisis. Krugman argues that insufficient domestic demand and a slowdown in investment in a country cause the economy to enter a deflationary process, and high inflation can be a solution to get out of this situation. According to Krugman, there is an advantage in holding money as money in a deflationary environment where prices are falling as opposed to an inflationary environment. However, it has other costs to the economy. As a remedy, Krugman suggests that the central bank make more money available to the market, which sets off an inflation boom. According to Krugman's thesis, when inflation develops in the economy, when people realize that the real value of their savings has declined, people will inevitably tend to spend and, as a result, domestic demand will revive. Meanwhile, nominal interest rates, kept below inflation, will encourage companies to invest and the country will break the vicious circle that led to the crisis. Krugman added that the possibility of a country's currency depreciating further as the money supply increases could increase the risk of depreciation. However, this is less damaging than the deflationary effect (Krugman 2021).

Figure I. The Relationship between Inflation and Unemployment

Source: Krugman, P. (2021).

As seen in Figure I, unless there are structural solutions in an economy, there is a vicious circle process between inflation and unemployment rate. In this case, when the economy management follows a policy to reduce unemployment, this time inflation starts to rise. However, when inflation-reducing policies are followed, this time, on the contrary, unemployment begins to increase.

Hayek and Keynesian Inflation Approaches

The Austrian school economists like Hayek and von Mises propose neither inflationary nor deflationary policies to business leaders. Particularly, von Mises does not encourage governments to change the market's choice of medium of exchange.

After the global crisis period known in economic literature as the Great Recession of 1929, the depression-deflation crisis was replaced by another economic crisis dominated by the inflation-unemployment spiral. Hayek argues that given this stagflations situation, Keynesian theories are insufficiently explanatory. Here Hayek has added another dimension to the crisis and inflation discussions by analyzing the phenomenon of stagflation in business cycle theory.

Keynes suggested that based on increasing public spending as a way out of the great depression of 1929, the state should take over the function of regulating the market without disrupting the functioning of the market economy. According to Keynes, increasing demand for consumer goods will, under certain conditions, increase investment. However, Hayek argues that this assumption is wrong. While Hayek defends the cyclical functioning of the liberal economy depending on the Austrian school, he sees the excessive expansion of the credit volume through state intervention in banks as the main reason for the crises (Atbaşı 2016).

As a result of the pressure from entrepreneurs on the state to provide low-interest money to increase investments, according to Hayek the market interest rate will be reduced, and the credit volume expanded. Thus, lowering the interest rate extends the production process and enables the capital goods industry to expand. In addition, the prices of consumer goods are rising because the consumer goods produced are not sufficient to be able to afford such a long production process. In this case, the price of capital goods goes down and investors lose. This disrupts the entire production structure and shifts the equilibrium. This disturbed equilibrium is restored by the rise in interest rates because of the rise in the price level of consumer goods compared to the price level of capital goods (Alpago 2018).

While the new loans created by the banks raise the price level, people who cannot increase their income at the same pace reduce consumption and thus the economy is forced to save. However, when credit inflation stops, the forced saving created by credit expansion is left to consumer spending, which allows the consumer goods industry to expand. The price increases caused by the expansion of the consumer goods industry reduce the profit rates in the capital goods industry and cause economic damage.

These changes in the capital structure of the economy cause economic waves consisting of rises, crises and depressions. On the other hand, Hayek, who argued that the Keynesian Accelerator Effect, which claimed that increasing demand for consumer goods would increase demand for capital goods, was not always valid, instead advocated the concept of the Ricardo Effect. Ricardo and Hayek believe that an increase in real wages will lead to greater use of labor in the economy, which in turn means an increase in capital. While the real wage increase aims to increase the demand for consumer goods, one counteracts the fact that the production of capital-intensive goods is increasing (Steele 1989).

According to Hayek, the reason for the economic waves is the changes in the production structure that are caused by the monetary effects of the banking and credit structure of the capitalist system. Hayek sees the main reason for the crisis as the fact that Keynesian policies are causing credit inflation by lowering interest rates. According to Hayek, lowering investment costs through cheap credit opportunities without changing savings behavior and artificially increasing the return on investment by supporting effective demand are the causes of future inflation (Acar 2007).

Hayek also said that competitive practice can be a significant achievement in tackling money-related inflation. Allowing individuals to use a currency of their choice provides control against inflation and allows citizens to hold assets denominated in any currency. Governments will have more options to avoid inflation. Because a devaluation unit will direct people to other currencies.

Hayek and Marxist Theory

In contrast to Hayek's liberal approaches and resolutions, value in Marxist economics is based on the demand for that commodity by those who have money as opposed to the labor it takes to mine a particular commodity. Since it determines the true cost of a good or service, currency price fluctuations are negligible compared to the increase and decrease in the cost of labor of a good. Moreover, according to Marxist approaches, the proletariat, that is, the labor force, is the cornerstone of the functioning and balance of economic and social life. Accordingly, economic crises such as inflation, currency crises, current account deficits, with which the capitalist system is constantly confronted and also known as "market cleansing", will not repeat themselves once a labor-based system is established. Marx argues that the real nature of inflation lies in the cost of production as measured by labor. Due to the classical labor theory of value, it only depends on whether more or less work is required to produce a certain product at the required speed (Hiç Birol 2013).

CONCLUSION

In the simplest sense, inflation can be defined as the increase in the amount of money in the market and the real depreciation of money due to this nominally increasing amount of money. In such a case, it is necessary to spend more than this currency to buy a product whose value remains constant. In other words, inflation describes the swelling of money and all kinds of money substitutes according to the volume of goods.

On the other hand, seeing inflation as the result of poor monetary and fiscal policy, rather than as the cause of economic crises, will be more effective in making more accurate decisions about how to fight inflation. Above all, inflation should be viewed as an indicator that measures the success or failure of an economic program pursued by a government. In this respect, the effectiveness and results of monetary and fiscal policy can be understood by evaluating the resulting inflation figures. Accordingly, measures can be taken, and program strategies changed. Against this background, the following conclusion can be drawn; inflation is a poor indicator of an economy, but it is also a warning sign of a recession, a crisis that ultimately warns of total economic collapse.

Despite different perspectives, inflation can be accepted as a monetary variable. Inflation rates are the most important parameter that indicates the purchasing power of money. In this respect, inflation rates, especially with globalization, are gaining particular importance for the domestic and foreign economic reputation and thus the credibility of the countries. From time to time, some countries seek to take advantage of not reflecting inflation numbers as they actually are in order to attract more FDI and provide economic stability. However, this approach not only undermines the international credibility of countries and institutions, but also complicates the ability to adequately deal with structural problems.

In this respect, the fight against inflation should be transparent and coordinated. As a result, there are different opinions about the causes and consequences of inflation, but inflation means a crisis for every economy in the medium and long term. To put it more clearly, inflation weakens this function of money, which is almost the only medium of exchange that enters our lives. Inflation will be a part of economies unless there are alternative means of exchange and valuation to money. It is important here how this relationship is regulated and how the balance is achieved. Although it seems that the rapid spread of cryptocurrencies will change the approach to inflation, a radical deviation and change in functionality, however, should not be expected.

REFERENCES

- Acar, M. (2007). Milton Friedman ile Özgürlük, Piyasa, Hayek, Keynes ve Pinochet Üzerine, *Liberal Düşünce Dergisi*, (48), 181-197.
- Alpago, H. (2018). *İktisadi Düşünce Tarihi (Güncel ve Eleştirel Bir Bakış Açısıyla)*, Çizgi Kitabevi, Konia.
- Atbaşı, F. D. (2016). Kriz, Kapitalizm ve Keynes, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6), 67.
- Akalın, U. S. (2016). Sunuş: Keynes ve Genel Teori Üzerine Kısa Bir Not, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6).
- Benati, L. (2009). *Long Run Evidence on Money Growth and Inflation*, Social Science Research Network, Rochester, NY 10.
- Bordo, M.D. (2010). Monetary policy, history of, in *Monetary Economics*, London: Palgrave Macmillan UK.
- Bryan, M. (1997). *On the Origin and Evolution of the Word Inflation*, in *Economic Commentary*, October 15.
- Birinci, Y. (2011). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47, 1-4.
- Erdoğan, S. (2005). Alternatif Para Politikası Stratejileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 34-54
- Friedman, M. (1995). The Role of Monetary Policy, in *Essential Readings in Economics*, Macmillan Education UK, London.
- Görgün, S. (2012). Enflasyon ve Stagflasyon, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(10).
- Illing, G. (2009). *Makroökonomie*, 5. Edition, Pearson Studium, München.
- Hiç Birol, Ö. (2013). Klasikler, Marx, Keynes ve Sonrası:Laissez-Faire Liberalizminden Günümüz Piyasa Ekonomisine, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), 95-110 .
- Krugman, P. (2021). Stagflation revisited. Did we get the whole macro story wrong?. <https://paulkrugman.substack.com/September2021>
- O'Neill, R. (2017). What Is Inflation? In: *Inflation*. Springer International Publishing, Cham Risse, S. 82021), Die Inflation kommt, E-Books, FinanzBuch Verlag, München.
- Steele, G. R. (1989). Introduction, in *Monetarism and the Demise of Keynesian Economics*, London: Palgrave Macmillan UK.
- Sever, E., Demir, M. (2015). Enflasyon Hedeflemesi Sürecinde Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliği İlişkisinin Analizi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (1), 41-63
- Tobin, J. (1972). Inflation and Unemployment, *The American Economic Review*, 62 (1/2), 1–18.

DEVELOPMENT OF THE INVENTORY OF TRADITIONAL AND MODERN APPROACHES TO PARENTING: RELIABILITY AND VALIDITY

Huri Gül BAYRAM GÜLAÇTI*

ABSTRACT

The main aim of this study** was to develop a reliable and valid measurement tool for exploring parents' traditional and modern approaches to parenting. Although some scales focus on attitudes about parenthood, many of those are out of date or do not appropriately focus on parents' attitudes toward parenting in the Turkish culture. Thus, a new scale measuring parental attitudes in the Turkish cultural context is needed for proper assessment. With that goal, this study was undertaken with three separate samples including mothers and fathers. Principal component analyses were carried out to determine the factor structure of the scale and results showed that the scale has two dimensions: traditional and modern approaches. Confirmatory factor analyses were also conducted to check the two-factor structure and suggested that the scale has an acceptable model fit. Finally, the internal consistency scores and significant associations demonstrated that the scale has good psychometric properties in terms of reliability and validity. The current study has thus provided a reliable and valid scale for researchers to investigate and assess parents' traditional and modern attitudes toward parenting.

Keywords: Traditional Approach, Modern Approach, Parenting, Reliability, Validity.

EBEVEYNLİĞE GELENEKSEL VE MODERN YAKLAŞIMLAR ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ: GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK

ÖZ

Mevcut çalışmanın temel amacı, ebeveynlerin ebeveynliğe geleneksel ve modern yaklaşımlarını araştıran güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı geliştirmektir. Bazı ölçekler ebeveynlikle ilgili tutumlara odaklansa da, bazıları güncelliğini yitirmiş veya Türk kültüründe ebeveynlerin ebeveynliğe dair tutumlarına uygun bir biçimde odaklanmamıştır. Bu nedenle, doğru bir değerlendirme için Türk kültürel bağlamında ebeveyn tutumlarını ölçen bir ölçeğe ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, anne ve babalardan oluşan üç ayrı örneklem bulunmaktadır. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek için Temel Bileşen Analizleri yapılmış ve sonuçlar ölçeğin geleneksel ve modern yaklaşımlar olmak üzere iki boyutunun olduğunu göstermiştir. Ayrıca iki faktörlü yapıyı test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizleri yapılmış ve ölçeğin kabul edilebilir bir model uyumuna sahip olduğu önerilmiştir. Son olarak, iç tutarlılık puanları ve anlamlı ilişkiler, ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik açısından iyi psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Özetle, mevcut çalışma, araştırmacılar için ebeveynlerin ebeveynliğe dair geleneksel ve modern tutumlarını araştırmak için güvenilir ve geçerli bir ölçek göstermektedir. Ölçek, ebeveynlerin ebeveynliğe yönelik geleneksel veya modern tutumlarını değerlendirmek için kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Yaklaşım, Modern Yaklaşım, Ebeveynlik, Güvenirlik, Geçerlik.

Atıf: BAYRAM GÜLAÇTI, H. G. (2021). "Ebeveynliğe Geleneksel ve Modern Yaklaşımlar Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik", İMGELEM, 5 (9): 295-311.

Citation: BAYRAM GÜLAÇTI, H. G. (2021). "Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity", İMGELEM, 5 (9): 295-311.

Başvuru / Received: 24 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 15 Ekim / October 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

* PhD, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Psychology, E-mail: hurigulbayram@gmail.com, ORCID Number: 0000-0002-1766-7050

** Ethical approval was received from the institutional ethics board at Middle East Technical University in Ankara, Turkey (Approval Date: 03.05.2016, Approval Number: 2016-SOS-093)

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

INTRODUCTION

Individuals' gender role ideologies could be categorized as encompassing traditional or non-traditional gender roles (Blackstone 2003). Traditional and non-traditional gender role attitudes pertain to different roles within the family and are associated with the power-related differences between partners. In the traditional approach, homemaker and childcare roles are attributed to women while provider and breadwinner roles are attributed to men (Corrigan & Konrad 2007; Rogers & Amato 2000). On the other hand, the non-traditional roles emphasize more balanced power relations between women and men, such as the equal sharing of financial, household, and childcare responsibilities (Corrigan & Konrad 2007; Rogers & Amato 2000).

Over the years, it has become evident that gender role ideologies may be altered by socioeconomic and cultural changes (Rogers & Amato 2000; Scott 2006). However, the impacts of these attitudes on domestic roles (Copur et al. 2007), views about parenthood (Bernhardt & Goldscheider 2006), and parenting practices (Nangle et al. 2003) remain to be elucidated. Even in dual-earner families, there is often a traditional division of labor between women and men (Bartley et al. 2005). For example, in Turkey, despite many women having negative attitudes toward traditional gender roles, they largely remain responsible for all domestic tasks (Copur et al. 2007) while men are less likely to share the housework with women (Copur et al. 2010).

Moreover, gender role attitudes are among the important factors associated with perceptions of parenthood (Bernhardt & Goldscheider 2006). Men and women who embrace more traditional gender roles evaluate the benefits (i.e. positive outcomes) and costs (i.e. negative outcomes) of being a parent differently than those who advocate egalitarian or non-traditional gender roles. In particular, men with traditional gender role attitudes have more concerns about the negative outcomes of being a parent compared to men with non-traditional egalitarian attitudes (Bernhardt & Goldscheider 2006). On the contrary, women with traditional gender role attitudes are more likely to perceive the benefits of having children compared to women with non-traditional egalitarian attitudes (Bernhardt & Goldscheider 2006).

Researchers have also observed the impact of traditional views about parenting on childcare attitudes and practices. For example, it was found that fathers in families with non-traditional gender role attitudes tended to be involved in childcare more than those in traditional families (Nangle et al. 2003). Similarly, fathers with more egalitarian gender role attitudes were more likely to engage in parenting responsibilities (Coltrane et al. 2004). Some studies have emphasized the relationship between traditional and egalitarian (non-traditional) attitudes and

parenting practices (Marks et al. 2009; Sabattini & Leaper 2004). Marks et al. (2009) suggested that traditional views and parenting styles might be related, implying the relationship between an authoritarian parenting style and the traditional approach to gender roles. It was also reported that traditional paternal attitudes toward household labor and specifically childcare were associated with disengaged parenting, whereas egalitarian attitudes were linked to an authoritative parenting style (Sabattini & Leaper 2004). Moreover, while maternal traditional attitudes were related to the authoritarian style, egalitarian attitudes were associated with a permissive style of parenting (Sabattini & Leaper 2004).

When looking more specifically at families in Turkey, traditional attitudes seem to be maintaining their impact on parenthood (Erkal et al. 2007). Although some recent studies have focused on paternal involvement in childcare (Uludağlı 2017; Ünlü-Çetin & Olgan 2021) and interventions have been conducted to increase paternal involvement (Kılıç 2010), mothers are still perceived as the primary caregivers and are more involved in childcare compared to fathers. Mothers tend to engage in more interaction with, take more responsibility for, and be more accessible to their children (Erkal et al. 2007). Therefore, there is a need for a culturally appropriate, valid, and reliable scale to measure these attitudes.

Although various scales exist for measuring traditional and non-traditional gender role attitudes (García-Cueto et al. 2015; Kerr & Holden 1996), these measurements are insufficient in the context of traditionality and modernity in parenting. The Traditional Motherhood Scale (TMS) and Traditional Fatherhood Scale (TFS) (Whatley & Knox 2005) were designed to measure traditional views about motherhood and fatherhood separately. Both scales were adapted into Turkish by Altınbilek (2012) and Yurtsever Kılıçgün and Kılıçkaya (2016, 2018). In Altınbilek's study (2012), the attitudes of university students toward traditional motherhood and fatherhood were investigated. Moreover, in Yurtsever Kılıçgün and Kılıçkaya's studies (2016, 2018), the scales' reliability and validity were confirmed for Turkish parents with children aged between 3 and 6 years. Both scales investigated individuals' attitudes concerning parenthood according to their own and society's beliefs and perceptions. Although the Turkish versions of the scales were found to have good psychometric properties, there are still some concerns regarding the possibility of adequate measurement. The most crucial point to be considered is that all items in the TMS have a positive connotation and motherhood is aggrandized, as exemplified by items such as "Motherhood is what brings women to their fullest potential" and "The mother has a better relationship with her children." As opposed to the TMS, the TFS consists of statements with negative connotations, such as "Fathers should never stay

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

at home with the children while the mother works” and “Fathers punish children more than mothers do.” The presence of positive items on one scale and negative items on the other may result in subjects responding in socially desirable ways; accordingly, ceiling or floor effects may occur. For that reason, there is a clear need to focus on both positive and negative statements in any scale. A new measurement tool was therefore developed in this work to balance such statements by adding egalitarian parenthood-related items. In addition, some TMS and TFS items may not have facilitated proper translation into Turkish. For instance, the item “Most men make horrible fathers [*Birçok erkek kötü babadır*]” may create a negative impression for the respondent or “Mothers are more sympathetic to children who have hurt themselves [*Anneler kendilerini inciten çocuklara daha anlayışlı davranır*]” may not be understood correctly. In light of such problematic items, the new scale presented here was developed to measure traditional attitudes toward parenthood and address the problems and shortcomings of previous scales. Furthermore, in earlier studies conducted in the Turkish context (Altınbilek 2012; Yurtsever Kılıçgün & Kılıçkaya 2016, 2018), the attitudes of either university students or parents with children in a particular age range were examined and the TMS and TFS were validated for those participants. However, we suggest that parents’ attitudes toward parenting may change based on the differing ages of their children. Accordingly, the new scale was designed to extend the age range of the children of participating parents. In contrast, the usage of the previous scales has occurred in parallel with a lack of measurement of traditional and modern approaches to parenting for parents having children in a wider age range.

The Parental Modernity Scale is also used to assess parents’ attitudes toward childrearing and educational beliefs (Schaefer & Edgerton 1985). This scale has two factors, namely parental traditionality and parental modernity. Parental traditionality is evaluated with items referring to authoritarian practices, whereas parental modernity is evaluated with items emphasizing progressive and democratic practices. While this scale does focus on parental traditionality and modernity attitudes in terms of practices, it does not address traditional and non-traditional gender roles. Furthermore, although this scale has been used in recent years (Tocu 2014), it was developed three decades earlier and attitudes may have changed since 1985.

For these reasons, it was aimed to develop a reliable and valid attitude scale to examine traditionality and modernity in parenting and investigate their psychometric properties. Based

on the literature, the present study was begun with the assumption that traditional parenthood attitudes would depend on traditional gender role attitudes and the adoption of an authoritarian parenting style. At the same time, it was assumed that modern parenthood attitudes would be based on egalitarian views in childcare and an authoritative parenting style.

Method

Participants

A total of 513 mothers (Sample I), 106 fathers (Sample II), and 356 mothers (Sample III; Bayram Gülaçtı, H. G. 2020) who had at least one child between the ages of 0 and 18 years participated in this study. Due to the unequal number of participating mothers ($n = 513$) and fathers ($n = 106$), both principal component analysis (PCA) and primary confirmatory factor analysis (CFA) were conducted based on the data gathered from the mothers ($N = 513$) (Sample I). Another CFA was then conducted for fathers to confirm the data fit for fathers (Sample II), as well. A third CFA was undertaken for mothers in a separate sample including 356 mothers who had at least one child attending school from the 5th grade to the 12th grade (Sample III). Sample III of this study consists of mothers who had participated within the scope of the author's PhD thesis and those analyses were performed as part of the PhD research (Bayram Gülaçtı, H. G. 2020). Descriptive statistics for the samples are given in Table 1.

Table 1. Descriptive Statistics for Samples I, II, and III

<i>Sample I (mothers in the main data pool for PCA and CFA)</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Age	502	33.06	7.17	20.00	52.00
Education	512	4.23	1.24	1.00	6.00
<i>Sample II (fathers in the main data pool for CFA)</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Age	98	41.08	8.22	20	72
Education	106	4.47	1.07	1.00	6.00
<i>Sample III (mothers in the separate data pool for CFA)</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Age	354	40.45	4.27	29.00	55.00
Education	353	2.46	1.43	1.00	6.00

Considering the education levels of the participating mothers (Sample I), 8.4% had graduated from primary or middle school, 23.2% had a high school diploma, 57.3% had a two-

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

year college or university degree, and 10.9% had either a master's or PhD degree. More than half of the mothers (58.7%) reported perceiving their socioeconomic status (SES) as a middle SES.

Considering the education levels of the fathers (Sample II), 4.7% had graduated from primary or middle school, 15.1% had a high school diploma, 70.7% had a two-year college or university degree, and 9.4% had a master's or PhD degree. The majority of the fathers perceived themselves as middle SES families.

In Sample III, 36.8% of the mothers had a primary school diploma, 16.6% had a middle school diploma, 28.4% had graduated from high school, 3.4% had graduated from a two-year college, 13.5% had a university degree, and 1.4% had a master's or PhD degree.

Measures

Demographic Information Sheet. This form included demographic statements or questions addressing the age, gender, education level, education of the spouse, number of children, income level, and perceived SES of the participants.

Ambivalent Sexism Inventory (ASI). The ASI is a 22-item self-report scale to assess attitudes toward sexism. It was originally developed by Glick and Fiske (1996) and was adapted to Turkish by Sakallı-Uğurlu (2002). It includes two factors: a) hostile sexism (11 items) and b) benevolent sexism (11 items). Hostile sexism is measured by items such as "Women seek power by gaining control over men" and "Women are too easily offended" while benevolent sexism is measured by items such as "Women have a superior moral sensibility" and "Men are incomplete without women." The scale was designed as a 6-point Likert-type scale where 1 = Totally disagree, 2 = Disagree, 3 = Somewhat disagree, 4 = Somewhat agree, 5 = Agree, and 6 = Totally agree. The Cronbach alpha scores of the subscales in the Turkish version were found to be .86 for hostile sexism and .78 for benevolent sexism. In the current study, the data collected from mothers indicated that the Cronbach alpha scores were .85 for hostile sexism and .82 for benevolent sexism.

The Traditional Motherhood Scale (TMS) (Whatley & Knox, 2005). The TMS is an 18-item scale used to assess attitudes about traditionalism in motherhood and it has been adapted to Turkish (Altınbilek 2012). This 7-point Likert-type scale measures the traditional views of motherhood with two factors. The first factor measures thoughts about individual perceptions related to motherhood with 8 items. The second factor assesses thoughts about acts,

society, and traditions concerning motherhood with 10 items. The reliability coefficient of the total scale was .93 in the Turkish adaptation. The total score was used in the current study, with higher scores representing more traditional views about motherhood. The Cronbach alpha of the total score was .92 for mothers in the current study.

The Traditional Fatherhood Scale (TFS) (Whatley & Knox, 2005). The TFS includes 10 items measuring views about traditional fatherhood and it was adapted to Turkish (Altınbilek 2012). Like the TMS, it is a 7-point Likert-type scale with two factors. The reliability coefficient of the total scale was .80 in the Turkish version. Similar to the TMS, the total score was used in the current study with higher scores representing more traditional views about fatherhood. The Cronbach alpha of the total score was .79 in the current study.

Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting (ITMAP). The ITMAP was developed by the authors of the current study to measure attitudes toward traditional and modern approaches to parenting and parental role division in the family.

Development of the ITMAP. As the first step in the development of the ITMAP, the literature was reviewed to identify possible factors reflecting traditionality and modernity in parenthood. Based on the literature, several items were selected by nine graduate students from developmental and social psychology programs and a faculty member of the Department of Psychology. As the second step, interviews were carried out with six parents to generate additional items. After writing 72 items, the scale was given to a group of psychology graduate students for evaluation of the items in terms of content, grammar, and face validity. Based on this evaluation and a final review of the scale by the authors, 10 items were deleted. After making the necessary changes to the scale, a 62-item final version was formed, data were collected, and analyses were performed based on these items.

Final Version of the ITMAP. This 15-item scale is composed of two factors: the *traditional approach* and the *modern approach* to parenting. The traditional approach is measured with 9 items (e.g. “Fathers should take a more active role in disciplining the child/Çocuğu disiplin etmede babalar daha etkin bir rol almalıdır” and “When children have a problem, they should first share it with their mothers/Çocuklar bir sıkıntılarını olduğunda öncelikle bunu anneleriyle paylaşmalıdır.” The modern approach is measured with 6 items (e.g. “Children’s opinions should also be taken when making decisions at home/Evde kararlar alınırken çocukların da fikirleri alınmalıdır” and “Parents should support their children in expressing themselves/Ebeveynler çocuklarını kendilerini ifade etmeleri konusunda

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

desteklemelidir.”). The ITMAP was designed as a 6-point Likert-type scale with possible responses ranging from 1 (“Totally disagree”) to 6 (“Totally agree”).

Procedure

Ethical approval was first obtained from the Human Subjects Ethics Committee of Middle East Technical University. The scales were then distributed to participants in a paper-and-pencil format or an online format using Qualtrics. In paper-and-pencil format, data were gathered from the three different cities of Ankara, Denizli, and Erzincan, whereas in an online format data were collected from a number of cities. Before the scales were administered, participants signed the informed consent form, and all participants voluntarily participated in the study. Confidentiality was also guaranteed. Participants completed the demographic information sheet, ITMAP, ASI, TMS, and TFS.

Results

Construct Validity

In order to form a reliable and valid scale investigating traditional and modern approaches to parenting, exploratory factor analyses including PCA and CFA were conducted using *mother-only data* (Sample I) due to the unequal numbers of participating mothers and fathers. CFA was then conducted using *father-only data* (Sample II) to confirm the scale for fathers and again using separate *mother-only data* (Sample III) to confirm the scale with another data pool obtained from mothers.

Principal Component Analysis (PCA). Before conducting factor analyses, correlations between the items were checked and found to be at low to moderate levels; thus, we decided to include all items in the analysis (with Sample I). In order to check the factorability of the data, Tabachnick and Fidell (2013)’s recommendations were followed. First, the Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy was investigated. The result was found to be .86, which is above the cut-off point of .5, and Bartlett’s test of sphericity was significant ($\chi^2(1891) = 8853.566, p < .001$). Based on these statistical results, the data could be analyzed with PCA. The scree plot and eigenvalues were then examined. The initial result demonstrated that there were 18 components with eigenvalues of greater than 1 explaining 58.59% of the total variance. However, the scree plot revealed that a two-factor solution was appropriate.

PCA with oblique rotation was repeated by restricting the number of factors to two. In the analysis, a two-factor solution explained 22.77% of the total variance. The items were

retained on each factor if they had loadings above .40 (Howard 2016). Communalities were also checked in order to explore the common variance for the items. For the communalities of the items, those items with low communality scores were excluded as recommended by Costello and Osborne (2005). There is uncertainty regarding the cut-off score for communalities and it has been suggested that it is arbitrary (Santos et al. 2019). Exclusion of the items showing communality scores lower than .20 (Child 2006), .30 (Ibikunle et al. 2015), and .40 (Suni & Pesonen 2019) has been advocated by different researchers. In the current study, 47 items with communality scores of $\leq .30$ were excluded from further analyses. Finally, a two-factor solution explained 45.28% of the total variance (31.31% and 13.97% for the first and second factors, respectively) and it was accepted as the final structure. The first factor was named *traditional approach* (9 items) and the second factor was named *modern approach* (6 items) (see Table 2 for the factor structure of the ITMAP). Based on the PCA results, the factor loadings of the first factor were between .57 and .74 while the factor loadings of the second factor ranged between .56 and .76 (see Table 2).

Table 2. Factor Loadings of Traditional and Modern Approaches to Parenting Based on PCA and CFA

Factors/Items	Mother-Only Data (Sample I)		Father- Only Data (Sample II)	Mother Data (Sample III)
	PCA Factor Loadings	CFA Factor Loadings (λ)	CFA Factor Loadings (λ)	CFA Factor Loadings (λ)
Factor 1: Traditional Approach				
I think that fathers have a more decisive role than mothers in planning the future of their children.	.742	.634***	.483***	.678***
I think that while mothers are responsible for the child's daily needs, fathers are responsible for their future needs.	.738	.703***	.696***	.680***
When children misbehave, it is better for their father to warn them.	.726	.670***	.761***	.679***
When children want permission for something, they should first ask their fathers.	.673	.647***	.788***	.568***

**Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting:
Reliability and Validity**

Table 2 (Continued).

Factors/Items	Mother-Only Data (Sample I)		Father- Only Data (Sample II)	Mother Data (Sample III)
	PCA Factor Loadings	CFA Factor Loadings (λ)	CFA Factor Loadings (λ)	CFA Factor Loadings (λ)
Fathers should take a more active role in disciplining the child.	.647	.530***	.461***	.494***
Father's words should be the most valid ones at home.	.632	.570***	.594***	.575***
When children have a problem, they should first share it with their mothers.	.627	.575***	.627***	.575***
Fathers are responsible for meeting the financial needs of their children.	.600	.595***	.791***	.603***
Meeting the child's basic needs (such as eating, sleeping, toilet) should mostly be the mother's responsibility.	.566	.617***	.617***	.634***
Factor 2: Modern Approach				
Parents should share the workload in raising children.	.757	.656***	.565***	.688***
Fathers should be as knowledgeable as mothers about raising children.	.708	.667***	.547***	.694***
I think that parents should perceive their children as individuals and regulate their behavior accordingly.	.701	.605***	.756***	.699***
When necessary, the father should also be able to comb the hair of his daughters.	.652	.586***	.559***	.680***
Parents should support their children in expressing themselves.	.583	.503***	.668***	.688***
Children's opinions should also be taken when making decisions at home.	.563	.447***	.565***	.622***

Note. Standardized parameters are shown; *** $p < .001$

Confirmatory Factor Analysis (CFA). CFA was conducted with the AMOS 23 software program for the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting (ITMAP) to test the two-factor solution determined through PCA. Çokluk et al. (2010) suggested that a model is acceptable when the following fit criteria are met: $\chi^2/df < 5$, $TLI \geq .90$, $CFI \geq .90$, and RMSEA

$\leq .08$. Based on these criteria, CFA conducted with mother-only data (Sample I) showed an acceptable model fit: $\chi^2/df = 2.99$, $p < .001$, CFI = .91, TLI = .90, RMSEA = .06.

In addition, CFA was conducted for data obtained from fathers (Sample II) to determine whether or not this scale structure could be applied to fathers. Similar to the former analysis run with mother-only data, the model indicated an acceptable model fit with the data from fathers: $\chi^2/df = 1.419$, $p = .006$, CFI = .93, TLI = .92, RMSEA = .06.

Lastly, CFA was applied to show the construct validity of the scale with data from another sample of mothers (Sample III). These results again indicated an acceptable model fit: $\chi^2/df = 2.54$, $p < .001$, CFI = .92, TLI = .90, RMSEA = .07.

Criterion-Related Validity

After the determination of a two-factor solution, the criterion-related validity of the ITMAP was tested through the correlations between the factors and other related constructs. For this purpose, Pearson correlation coefficients were calculated for mother-only data (Sample I). Descriptive statistics for the scale are given in Table 3 and the results of bivariate correlations are given in Table 4. The moderate and significant correlations between the factors (traditional and modern approaches to parenting), the TMS, the TFS, and the ASI demonstrated that the ITMAP has good criterion-related validity. Specifically, the traditional approach to parenting was negatively associated with the modern approach to parenting ($r = -.346$, $p < .001$) but positively associated with the TMS ($r = .538$, $p < .001$), the TFS ($r = -.455$, $p < .001$), benevolent sexism ($r = .586$, $p < .001$), and hostile sexism ($r = .381$, $p < .001$). In contrast, the modern approach to parenting was negatively associated with the TFS ($r = -.203$, $p < .001$) while the negative correlation between the modern approach to parenting and hostile sexism indicated marginal significance ($r = -.008$, $p = .06$).

Table 3. Descriptive Statistics of the ITMAP, ASI, TMS, and TFS Scores for Mother-Only Data (Sample I)

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Traditional approach	2.752	.959
Modern approach	5.575	.423
TMS (Traditional Motherhood Scale)	5.446	.985
TFS (Traditional Fatherhood Scale)	2.864	1.031
Hostile sexism (Ambivalent Sexism Inventory, ASI)	3.477	.953
Benevolent sexism (Ambivalent Sexism Inventory, ASI)	3.712	.902

**Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting:
Reliability and Validity**

Table 4. Correlations between Traditional and Modern Approaches to Parenting, TMS (Traditional Motherhood), TFS (Traditional Fatherhood), and ASI (Hostile and Benevolent Sexism) for Mother-Only Data (Sample I)

	Traditional approach	Modern approach	TMS	TFS	Hostile sexism	Benevolent Sexism
Traditional approach	1	-.346***	.538***	.455***	.381***	.586***
Modern approach		1	-.087	-.203***	-.008 ^a	-.044

* $p < .001$, ^a marginal significance

Reliability

In order to check whether the scale was reliable or not, internal consistencies were estimated for the two factors separately. The internal reliabilities showed that the Cronbach alpha coefficients for mothers (Sample I) were .85 for “*traditional approach*” and .75 for “*modern approach*.” The Cronbach alpha coefficients for fathers (Sample II) were .87 for “*traditional approach*” and .78 for “*modern approach*,” while for the mothers in Sample III, they were .84 for “*traditional approach*” and .84 for “*modern approach*.” These scores indicate quite high internal reliability for the ITMAP.

Discussion

There are some measurement tools assessing parental traditionality and/or modernity (Whatley & Knox 2005; Schaefer & Edgerton 1985); however, none of them include both traditional and egalitarian views for both fathers and mothers. It is important to assess these attitudes with culturally appropriate, reliable, and valid measurements. Therefore, in the current study, it was aimed to develop a reliable and valid scale assessing parents’ traditional and modern attitudes to parenting. The findings of the current study indicate that the ITMAP is a reliable and valid scale including two factors, namely *traditional approaches* and *modern approaches*.

Although the TMS and TFS (Whatley & Knox 2005) are instruments designed for measuring attitudes toward traditional parenthood, as mentioned above, these scales are not able to evaluate modern approaches toward parenthood and they focus on stereotypes, being applicable only for mothers and only for fathers as two separate scales. Moreover, the TMS emphasizes positive thoughts about motherhood but the TFS emphasizes negative aspects of fatherhood with items lacking in semantic nuance. Finally, these scales were validated in

Turkish for university students (Altınbilek 2012) and parents with children between the ages of 3 and 6 years (Yurtsever Kılıçgün & Kılıçkaya 2016, 2018). Some concerns have also arisen about the Parental Modernity Scale (Schaefer & Edgerton 1985). It could be described as outdated and it focuses on traditional and progressive parenting practices rather than parental gender roles or role division in childcare. However, the ITMAP evaluates both modern and traditional thoughts on parenting from a more general point of view. In particular, the ITMAP emphasizes traditional and progressive parenting styles as well as parental traditional and egalitarian roles in childcare for parents with children of a wider age range. In that respect, it can be suggested that the ITMAP has closed this measurement gap in the literature.

The new scale also offers good psychometric properties in terms of reliability and validity as verified by factor, correlation, and reliability analyses. The coherent factor structure indicates two different but associated constructs of parenthood in terms of traditionalism and modernity. Furthermore, significant correlations between the factors of traditional and modern approaches in the ITMAP and the TMS, the TFS, and the ASI (benevolent and hostile sexism) were also found. Results showed that mothers with high levels of hostile and benevolent sexism toward women reported more traditional approaches to parenting. Those individuals focused on stereotypical gender roles in parenting, in line with previous findings in the literature. For instance, benevolent sexism and hostile sexism were found to be linked with men's authority and women's low status, referred to as traditional gender roles in marriages (Chen et al. 2009). Furthermore, mothers with lower scores of hostile sexism toward women had a tendency to engage in modern approaches to parenting. It could be speculated that parents with less hostile sexist attitudes toward women tend to see women and men in a more egalitarian way, being less likely to behave according to traditional gender roles. There were also significant correlations between traditional/modern approaches and traditional motherhood and fatherhood. Mothers with higher TMS and TFS scores were more likely to report more traditional views about parenting. In contrast, more egalitarian and modern individuals reported fewer stereotypical thoughts about motherhood and fatherhood roles. In this regard, not only the findings from factor analyses but also the moderate yet significant correlations between the constructs showed that the ITMAP is a valid measurement tool. CFA performed with different datasets (Samples II and III) further supported the factor structure of the scale determined with Sample I. In addition to its confirmed validity, the ITMAP was found to be a reliable measure for investigating traditional and modern approaches to parenting as the internal reliabilities showed coefficients ranging between .75 and .87 (Cortina 1993).

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

Limitations and Future Suggestions

The current study has contributed to the literature with the development of an index assessing traditional and modern approaches to parenting with good psychometric properties. However, there are some limitations, as well. First, data were obtained with two different approaches: paper-and-pencil and online distribution of scales. However, paper-and-pencil and online formats were found to yield similar results in the literature (Anderson et al. 2005). Second, the responses given to items evaluating the modern approach may have been influenced by social desirability bias as parents might have reported their expectations or idealized approaches to parenting. Therefore, it should be kept in mind that these responses may reflect beliefs and attitudes rather than actual behaviors. Last but not least, analyses were conducted with separate samples. First, mother and father samples were divided as Samples I and II because of the unbalanced sample sizes. Moreover, Sample III of this study comprised mothers who had participated within the scope of the author's PhD thesis and those analyses were based on data collected from only mothers. Thus, the reliability and validity of the scale were evaluated with a second sample including mothers. In future studies, the scale could be further validated with whole parent samples including both mothers and fathers.

Conclusion

The present study has provided a reliable and valid scale for researchers to investigate parents' traditional and modern attitudes toward parenting. The development of this scale in the Turkish cultural context has contributed to the national literature, and further research examining the relationship between these constructs and other mechanisms may provide more guidance for family studies in Turkey.

Acknowledgement

I would like to thank Prof. Dr. Sibel Kazak Berument for her supervision and supportive feedback during the manuscript writing process.

REFERENCES

- Altınbilek, E. S. (2012). Turkish translation and validity-reliability study of traditional motherhood and fatherhood scales, Unpublished Master Thesis, Near East University.
- Anderson, H. M., Cain, J. & Bird, E. (2005). Online student course evaluations: Review of literature and a pilot study, *American Journal of Pharmaceutical Education*, 69(1), 34 – 43.
- Bartlett, M. S. (1954). A further note on the multiplying factors for various chi-square approximations in factor analysis, *Journal of the Royal Statistical Society*, 16, 296-298.

- Bartley, S. J., Blanton, P. W. & Gilliard, J. L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor, and equity, *Marriage & Family Review*, 37(4), 69-94.
- Bayram Gülaçtı, H. G. (2020). The Predictors of Parental Differential Treatment and Dyadic Relations with Sibling Attachment, Unpublished doctoral dissertation, Ankara- Middle East Technical University.
- Bernhardt, E., Goldscheider, F. (2006). Gender equality, parenthood attitudes, and first births in Sweden, *Vienna Yearbook of Population Research*, 4, 19-39.
- Blackstone, A. (2003). Gender roles and society, In J. R. Miller, R. M. Lerner & L. B. Schiamberg (Eds.), *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments* (335–338), Springer.
- Chen, Z., Fiske, S. T. & Lee, T. L. (2009). Ambivalent sexism and power-related gender-role ideology in marriage, *Sex Roles*, 60(11-12), 765-778.
- Child, D. (2006). *The essentials of factor analysis*, London: Continuum International Publishing Group.
- Coltrane, S., Parke, R. D. & Adams, M. (2004). Complexity of father involvement in low-income Mexican American families, *Family Relations*, 53(2), 179-189.
- Copur, Z., Erkal, S., Dogan, N. et al. (2010). Sharing and spending time on domestic tasks: A Turkish sample. *Journal of Comparative Family Studies*, 41(1), 87-109.
- Copur, Z., Erkal, S., Dogan, N. et al. (2007). Relationship between Gender Roles in the Family and Performing Domestic Tasks, *Indian Journal of Social Work*, 68(2), 259-281.
- Corrigall, E. A., Konrad, A. M. (2007). Gender role attitudes and careers: A longitudinal study, *Sex Roles*, 56(11), 847-855.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications, *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98-104.
- Costello, A. B., Osborne, J. W. (2005) Best practices in exploratory factor analysis: four recommendations for getting the most from your analysis, *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 10(7), 1-9.
- Erkal, S., Copur, Z., Dogan, N. et al. (2007). Examining the Relationship Between Parents' Gender Roles and Responsibilities towards Their Children (A Turkish Example), *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35(9), 1221-1234.
- García-Cueto, E., Rodríguez-Díaz, F. J., Bringas-Molleda, C. et al. (2015). Development of the gender role attitudes scale (GRAS) amongst young Spanish people, *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(1), 61-68.
- Glick, P., Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512.
- Howard, M. C. (2016). A review of exploratory factor analysis decisions and overview of current practices: What we are doing and how can we improve?, *International Journal of Human-Computer Interaction*, 32(1), 51-62.
- Ibikunle, P. O., Oladipo, S. E., Chukwu, J. N. et al. (2015). Establishing the reliability and construct validity of the Igbo version of screening activity limitation and safety awareness scale in persons with Hansen disease, *Leprosy Review*, 86(3), 220–228.

Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting: Reliability and Validity

- Kerr, P. S., Holden, R. R. (1996). Development of the gender role beliefs scale (GRBS), *Journal of Social Behavior and Personality*, 11(5), 3-16.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye'deki örnekleri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 99-111.
- Marks, J. L., Lam, C. B. & McHale, S. M. (2009). Family patterns of gender role attitudes, *Sex Roles*, 61(3-4), 221-234.
- Nangle, S. M., Kelley, M. L., Fals-Stewart, W. et al. (2003). Work and family variables as related to paternal engagement, responsibility, and accessibility in dual-earner couples with young children, *Fathering*, 1(1), 71-90.
- Rogers, S. J., Amato, P. R. (2000). Have changes in gender relations affected marital quality?, *Social Forces*, 79(2), 731-753.
- Sabattini, L., Leaper, C. (2004). The relation between mothers' and fathers' parenting styles and their division of labor in the home: Young adults' retrospective reports, *Sex Roles*, 50(3-4), 217-225.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Santos, R. D. O., Gorgulho, B. M., Castro, M. A. D. et al. (2019). Principal component analysis and factor analysis: Differences and similarities in nutritional epidemiology application, *Revista Brasileira de Epidemiologia*, 22(2), e190041.
- Schaefer, E. S., Edgerton, M. (1985). Parent and child correlates of parental modernity, I. E. Sigel (Ed.), *Parental belief systems: The psychological consequences for children* (287–318), Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Scott, J. (2006). *Family and gender roles: How attitudes are changing*, GeNet Working Paper No. 21.
- Suni, J., Pesonen, J. (2019). Hunters as tourists—an exploratory study of push–pull motivations, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19(2), 175-191.
- Tabachnick, B., Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics*, (6th ed.), Boston: Pearson.
- Tocu, R. (2014). Study on the parental beliefs and attitudes towards child rearing and education, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 137, 153-157.
- Uludağlı, N. P. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-92.
- Ünlü-Çetin, Ş., Olgan, R. (2021). The effect of perceived intergenerational paternal involvement on fathers' involvement in the lives of their 0-to-8-year-old children, *Early Child Development and Care*, 191(1), 93-107.
- Whatley, M., Knox, D. (2005). Scales for measuring college student views of traditional motherhood and fatherhood, *College Student Journal*, 39(3), 588-596.
- Yurtsever Kılıçgün, M., Kılıçkaya, A. (2016). Geleneksel Annelik Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(8), 2867-2881.
- Yurtsever Kılıçgün, M., Kılıçkaya, A. (2018). *Geleneksel Babalık Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. 1. Uluslararası Eğitimde Yeni Arayışlar Kongresi (146-148). İstanbul, Turkey.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Pegem Akademi.

**Development of the Inventory of Traditional and Modern Approaches to Parenting:
Reliability and Validity**

RAYONISM IN EARLY MODERN ART – A FLEETING RAY OF LIGHT

Mikail PUŞKİN*

ABSTRACT

Current research paper explores the fleeting Russian avant-garde artistic movement of the first half of the 20th century known as Rayonism (Rayism or Luchizm). Comparative formalist and conceptual analysis with its contemporary movements and predecessors (Cubo-Futurism, Orphism, Cubism, Futurism) are chosen as the main methods of research as permitting some clarity based on the objectively observable elements while remaining aware of ideological connotations. The article opens up with the introduction of the movement and then proceeds with comparative analysis infused with relevant elements of historical and ideological context highlighting evident similarities and distinct unique features of Rayonism as art and idea. The article is concluded with discussion of possible reasons for the (inevitable) decline of the movement (trauma of the main artists, lack of provocative edge) as well as its conceptual weaknesses (lack of genuine innovation). Its role in the greater context of the artistic world evolution is attributed to the reconceptualization of the role of artist as scientist and providing a shift from objective representation towards pure abstraction.

Keywords: Russian Avant-garde, Rayonism, Orphism, Futurism, Cubism

ERKEN MODERN SANATTA RAYONİZM – KISACIK BİR IŞIK IŞINI

ÖZ

Bu çalışmada, Rayonizm (Rayism veya Luchizm) olarak bilinen 20. yüzyılın ilk yarısının geçici Rus avangart sanatsal hareketi araştırılmaktadır. İdeolojik çağrışımların farkında kalırken nesnel olarak gözlemlenebilir unsurlara dayanan bir miktar netliğe izin veren çağdaş hareketler ve öncülleriyle (Cubo-Fütürizm, Orfizim, Kübizm, Fütürizm) karşılaştırmalı biçimci ve kavramsal analizler ana araştırma yöntemleri olarak seçilmiştir. Çalışma, hareketin tanıtılmasıyla başlamakta ve ardından Rayonizmin sanat ve fikir olarak belirgin benzerliklerini ve farklı benzersiz özelliklerini vurgulayan tarihsel ve ideolojik bağlamın ilgili unsurları ile aşılannış karşılaştırmalı analizlerle devam etmekte ve hareketin (kaçınılmaz olarak) düşüşünün olası nedenlerinin (ana sanatçıların travması, kışkırtıcı üstünlüğün olmaması) ve kavramsal zayıflıklarının (gerçek yeniliklerin olmaması) tartışılmasıyla sona ermektedir. Çalışma, sanatsal dünya evriminin daha geniş bağlamındaki rolüne sanatçının bilim insanı olarak rolünün yeniden kavramsallaştırılmasına ve nesnel temsilden saf soyutlamaya doğru bir geçiş sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rus Avangardı, Rayonizm, Orfizim, Fütürizm, Kübizm.

Atıf: PUŞKİN, M. (2021). “Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light”, İMGELEM, 5 (9): 313–327.

Citation: PUŞKİN, M. (2021). “Erken Modern Sanatta Rayonizm – Kısacık Bir Işık Işını”, İMGELEM, 5 (9): 313–327.

Başvuru / Received: 25 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 4 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

INTRODUCTION

The social environment of the first half of the 20th century proved to be a fertile soil for a wide range of (modern) art movements not only in the West but also in the East of Europe. An abundance of movements and styles both interconnected and conflicting inescapably caused confusion aggravated by the fact that some artists switched between the styles, experimented

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, E-mail: pushkin169@gmail.com, ORCID Number: 0000-0003-0467-1699

by integrating elements of various styles, belonged to several artistic movements at the same time, got mislabeled, etc. This necessitates deciphering the differences and identifying common traits of the art movements. Current research paper provides comparative analysis of Russian avant-garde art movement named Rayonism with its predecessors and contemporaries (Cubo-Futurism, Orphism, Cubism, Futurism). Structurally, it opens with a brief introduction to Rayonism and provides several peculiar points on how it is particular. It then proceeds with comparative analysis of the movement with its identifiable roots and coexisting styles that influenced it. Where necessary, historical context is brought into focus. Such comparison provides for a better insight into the movement itself. The ultimate goal of the paper is to identify the elements that influenced the particular pattern of success of this movement, ones that perhaps had a negative influence on its perception by contemporaries and the following generations. The research also considers the elements that Rayonism brought into the art scene, which survived the movement itself. The paper concludes with the results of the conducted research.

What is Rayonism?

Among the various movements of the early Russian avant-garde, Rayonism (also known as Luchizm or Rayism) stands aside in many ways. Although originated as early as 1909 with Larionov's painting "Glass", the style has not been introduced to the artistic community up until 1913 at the "Target" exhibition, when the manifesto written a year prior has been made public. Interestingly, the painting was possibly backdated by Larionov in his attempt to obscure Rayonist roots in Italian Futurism.

"While it can't be denied that in later years some of Russia's literary Futurists tried to forestall any doubts about their originality by obscuring the dates of their early publications, it is important to note that the Italian painting manifestos and the full impact of Futurist painting itself appeared somewhat later than Marinetti's first manifesto, so that it is quite certain that whatever effect they had on Russian painting was superimposed on an already lively interest in the new theories of art from France and Germany" (Douglas 1975: 229-230).

The new movement has rapidly succeeded in gaining popularity, however, has only lasted for under two years. In 1914 "Larionov was drafted into the army. He was injured in the battle of the Masurian Lakes and spent three months in a hospital. The injury affected his ability to concentrate and resulted in the decline of his artistic energy" (Barok 2020). Whether it was the consequence of Larionov's injury or the following immigration of his and Goncharova's to

France is debatable, but Rayonism ceased to exist by 1915. Although a distinctive style, it has never truly been largely practiced by artists aside from the family of its creators – Michael Larionov and Natalya Goncharova. This lack of following and a short success span make it appear in retrospective as a bright flash on the horizon of Russian art scene on the verge of pure abstract art epoch.

One of the more efficient ways to proceed with visual and conceptual analysis is by comparing a movement to its predecessors and co-occurring movements, rather than describing it on its own. Rayonism has a number of clearly identifiable avant-garde roots, all traceable in its artworks: Cubism, Futurism and Orphism. Furthermore, Rayonism is also known in some sources as Cubo-Futurism: “two of the first Cubo-Futurist artists, Larionov and Goncharova, merged elements of Russian folk art and modern French art in their effort to preserve Russian folk art” (Dietrich 2018: 6). Such attribution is however, misleading, as Cubo-Futurism preceded Rayonism.

Cubo-Futurism and Rayonism

The term Cubo-Futurism was “first used in 1913 in a lecture, later published, by the Russian art critic Korney Chukovsky” (Parton 2003), though elements of artistic style appeared in Goncharova’s works as early as 1909, which focused on reinterpretation of cubist techniques with their somewhat rigid concepts of objects fragmentation. However, it added the movement and daring colors of Futurism, partially even mocking predecessors with folk motives (the cow in example) vastly common for Russian avant-garde. Rayonism, in contrast, constructed objects from rays of light, rather than fragmenting them into cubes and focused on the color and force elements of Futurism more than on the movement. Rayonism also featured a consistent framework expressed in manifesto, while Cubo-Futurism was not so centralized and specific.

Figure 1
Kazimir Malevich,
Cow and Fiddle, 1913.
Wood, oil, The State
Russian Museum, Saint-
Petersburg

Figure 4
Man with a Violin,
Pablo Ruiz y Picasso,
1911-1912.
Oil on canvas,
Estate of Pablo Picasso,
New York

almost purely abstract and innovative in a wide range of aspects: concepts of objects, colors, composition, movement, space (dimensionality).

Orphism and Rayonism

Amongst the aforementioned styles, Orphism (also sometimes referred to as Orpho-Cubism) stands, perhaps the closest to Rayonism, literally in all aspects. The very core of

Comparing the two given paintings even on the superficial level, one can clearly notice the pronounced decentralized character of the Rayonist composition as well as the use of irregular geometric forms in it. Furthermore, “Green and Yellow Forest”, Figure 1, possesses the notion of movement, expressed through the semi-chaotic arrangement of elements and the “traces” particularly evident with the yellow section above the middle. Whereas “Cow and Fiddle”, Figure 2, is still rigid and centralized, with much more regular polygonal shapes, just like the cubist works it was somewhat mocking. Malevich’s work

is clearly referential to variations of “Violin” paintings by Braque and Picasso, Figure 3, Figure 4, which makes it difficult to claim Cubo-Futurism as a distinctively new movement. There are also Cubo-Futuristic works with brighter color palette, more abstract arrangement and more evident movement element, like “The Knifegrinder or Principle of Glittering”, Figure 5, however, the geometric shapes used in construction appear similar.

Rayonist painting, in comparison is

Figure 2
Yellow and Green Forest,
Natalia Goncharova, 1913.
Oil on canvas, Staatsgalerie
Stuttgart, Stuttgart

Figure 3
Violin and pitcher,
Georges Braque,
1910.
Kunstmuseum
Basel, Basel

Figure 5
The Knifegrinder or Principle
of Glittering,
Kazimir Malevich, 1912-13.
Oil on canvas,
Yale University Art Gallery,
New Haven

Orphism with the title coined by Guillaume Apollinaire in 1912, France, consisted of very few people and the movement is commonly attributed to Sonya and Robert Delaunay (a family couple, like with Rayonist key figures). Like Rayonism, it only lasted a few years: between 1911 and 1914. There is, however a certain share of controversy surrounding the attribution of artists to this movement. Although the Puteaux Group is used sometimes synonymously with Orphism, - their uniform attribution to its stated principles is possibly misleading. A third artist working with Delaunays can likewise be credited as the founder of Orphism is František Kupka, who however denied the critic's definition of Orphic Cubism leading to his exclusion from the critic's works.

“Guillaume Apollinaire [...] first used the word Orphism at the 1912 Salon de la Section d'Or. [...] Some accounts, including Kupka's, said he first used the word to refer to Kupka's Amorphous works. [...] Apollinaire wrote extensively on Orphism, though he sometimes varied his terminology, as in his 1913 essay, “Quartering Cubism” where he referred to “Orphic Cubism”, [...] “from cubism there emerges a new cubism. The reign of Orpheus is beginning” (Apollinaire 1913 cited in Seiferle: 2021). Indeed, in this essay, he divided Cubism into four categories, although his categorization of painters within the different categories was somewhat arbitrary. Kupka resisted his inclusion in Apollinaire's definition of Orphism, finding it simplistic. He insisted that “in 1911, I created my own uniquely 'abstract' way of painting, Orphism, disregarding all other cultural systems except that of Greece” (Apollinaire 1911 cited in Seiferle: 2021).

Similarly, among the artists working in Rayonist style only few names are identifiable: “In Russland arbeiten auser Larionov, Alexander Schewtchenko, Michail Le Dantu und Sergej Romanowitsch auf rayonistische weise” (Kowtun 1998: 136). There also does not seem to be much controversy with attribution, save for calling some of Goncharova's works Rayonist or Cubo-Futurist depending on the source.

There is a certain lack of information regarding the link between Orphists and Rayonists, beyond mentioning that Larionov has most likely been familiar with their works. Therefore, it is debatable, whether Rayonism really developed out of Orphism, or it was a co-development, considering the time of their appearance and earlier Rayonist works of Larionov before the manifesto.

Both styles can be characterized as emphasizing the role of colors and approaching the depiction thereof from a science-based perspective. However, while for Rayonism colors are

used as means to depict rays “The ray is depicted provisionally on the surface by a colored line” (Larionov & Goncharova 1913: 2), becoming in themselves representational of the artist's vision of the object “The objects that we see in life play no role here, but that which is the essence of painting itself can be shown here best of all--the combination of color, its saturation, the relation of colored masses, depth, texture.” (Larionov & Goncharova 1913: 2). For Orphism, color really is the central figure: “The essential discovery of Orphism was proclaimed as a realization that “color is both form and subject.” After an exquisite series of “Windows”, Delaunay freed himself from representation and based his designs on the effects of simultaneous color contrast” (Gowing 2019).

Even the scientific elements of Rayonism and Orphism illustrate a different conceptual paradigm and approach. For Orphism, according to Delaunay, “In painting contrasts that form the structure . . . and not is form and subject. It is the sole theme that psychological or otherwise. Color is a function ... I used the scientific word of Chevreul: 'the one would express himself in” (Delaunay 1913 cited in Chipp 1958: 61). In other words, a specific scientific paradigm is implemented based on Michel Eugène Chevreul's *E la loi du contraste simultanée des couleurs* (On the law of the simultaneous contrast of colors) of 1839.

Rayonism, however, illuminates a forthcoming theme of an artist as the scientist of image, constructing the scientific aura of its content through the very wording: “The sum of rays from object A intersects the sum of rays from object B; in the space between them a certain form appears, and this is isolated by the artist's will...” (Larionov & Goncharova 1913: 2). The conceptual paradigm, presented in the manifesto could have been formed earlier – around the time of “The Glass” creation, nonetheless, its formulation and semi-scientific rhetoric method could have come from a specific context in the field of photography: According to John E. Bowlt, Larionov and Goncharova's Rayonist theory could have drawn upon the developments in photography: “[In] 1912-13 the Moscow photographer A. Trapani invented the photographic technique of “ray gum” - a version of the gum-arabic process - which enabled the photographer to create the illusion of a radial, fragmented texture...” (Bowlt 1988: 92-93). Furthermore, if one were to look back to an even earlier time – one would find a very close source not only of manifesto's contents, but of the whole style, which is also the major critique of it on the plagiarism grounds. “Of possible relevance to Larionov's theory of Rayonism was the peculiarly “broken” texture that Mikhail Vrubel favored in so many of his works in the 1890s and 1900s [...]. Moreover, Vrubel's theory of visual reality came very close to Larionov's formulation, as

the following statement by Vrubel would indicate: “The contours with which artists normally delineate the confines of a form in actual fact do not exist - they are merely an optical illusion

Figure 6
The Demon Seated, Mikhail Vrubel, 1890. Oil on canvas,
Tretyakov Gallery, Moscow

that occurs from the interaction of rays falling onto the object and reflected from its surface at different angles. In fact, at this point you get a 'complementary color' - complementary to the basic, local color...” (Vrubel 1958 referenced in Bowlt 1988: 92-93). One can pay close attention to the background to the right from the “The

Demon Seated”, Figure 6, which is very similar to Rayonist abstraction, albeit not as sharp with angles of rays and less intense in color.

If one could look at Orphism and Rayonism from perspective of two similar currents situated at the break-even age of the objective and representational art becoming abstract and

Figure 7
Hommage à Blériot, Robert Delaunay, 1914, Glue
tempera on canvas, Kunstmuseum Basel, Basel

none-representational (in the objective sense), one could probably position Orphism in the first half and Rayonism – pointing to the future one. Although both styles later shifted into pure abstraction, and have predecessors (Cezanne for Orphism, Fauvists for Rayonism) one can still contrast them as visionaries of a different future: the image of an artist-scientist-constructor (of objects from rays they reflect) with artist-musician-poet (which is clear from the very reference to Orpheus). In a way it can be seen as an opposition between senses and logic.

The stylistic technical difference is also clearly evident in the images, where Rayonists are almost exclusively limited to the use of angles, straight lines and sharp shapes, Orphists seem to be more unrestricted and softer in terms of the use of forms, shapes and colors (which identifies closer link between Rayonism and Futurism). The difference in terms of dissimilar degrees in diversity of the elements is perhaps determined by the adherence to the manifesto on the side of Rayonists and lack thereof for Orphists, since even the members of the movement are not definitely identifiable.

Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light

The opposition is rather clear – both paintings are abstract, however, Rayonist painting is sharper, more radical in the clash of color-forces even with the title containing the word “Domination”, Figure 8. Orphist work is softer, shapes are round and colors communicate different emotional image – that of euphoria as opposed to struggle. Furthermore, in the background of “Hommage à Blériot”, Figure 7, one can notice Eifel Tower, and a certain propeller to the front left, while “Domination of Red” features only colors, lines and a certain heavy materiality of the paint, but no objects. This is opposed by the light, although not absent of presence oil paint of Delaunay’s painting. Both paintings are dimensional, however, dimensions of Orphism are dimensions of objects and planes, while those of Rayonism are dimensions of rays intertwining and piercing each other with every line of color.

Figure 8
Rayonist Composition: Domination of Red, Mikhail Larionov, 1912-13 (dated on painting 1911). Oil on canvas, Museum of Modern Art, New York

Cubism and Rayonism

The cubist relation is very clear – it determined the formal properties to the extent of introducing representation of objects through reassembling and portraying from various perspectives at a time. Similarly, Rayonism is deconstructing an object into a set of rays that it reflects, therefore permitting the artist to depict an object regardless of the perspective or point of view consideration, since rays are both reflected and altered by various surfaces and the will of the artist. “Consequently, if we wish to paint literally what we see, then we must paint the sum of rays reflected from the object. But in order to receive the total sum of rays from the desired object, we must select them deliberately - because together with the rays of the object being perceived, there also fall into our range of vision reflected reflex rays belonging to other nearby objects. Now, if we wish to depict an object exactly as we see it, then we must depict also these reflex rays belonging to other objects - and then we will depict literally what we see ...” (Larionov 1913: 97). By introducing new ideas into the climate of Cubism and linking it with the notions of the 4th dimension, an entirely new kind of analytic deconstruction, suggesting a vision of the world, created through the rays of light more real than their real appearance, because the result is created through the artists will (similar to Mondrian’s ideas about expressing the human soul through his abstract paintings). The idea of the 4th dimension in general was no less important for the artists at that time than the “manifesto mania” or “-isms

mania”, however much more useful in terms of generating new conceptual ideas (while manifestos were most useful for the spreading of ideas). Despite a common misinterpretation of the mathematical conception, the notion of other scientifically proven additional super-dimension found a large resonance and fountain of fresh reinterpretations in artistic environment. The 4th (or n-th for some) dimension was seen as the one where all objects are perceived at the same time, or where time itself is one of the dimensions and all objects and their actions exist in this dimension at the same time, as a spiritual kind of reality, which artist can perceive and depict. For Rayonism this reality is a particular multidimensional (definitely not the flat canvas 2 dimensions, but many more) space, where not the objects, but rays of force (light) exist – rays are not bound by time or space therefore, alternation in terms of time and space is evident in paintings linking the various ideas of the n-th dimension in one concept and making them subject to artists’ will (an almost theosophical parallel). One could perhaps, suggest an analogy, although partially a mocking one, to Plato's idea of people (artists) sitting in a cave and seeing not the objects, but their shadows (rays) reflected upon the wall and then painting them, however, shadows are dimensional and time, like the rays, is floating in various directions. “Perception, not of the object itself, but of the sum of rays from it, is, by its very nature, much closer to the symbolic surface of the picture than is the object itself” (Larionov 1913: 97). This denial of an object in favor of the rays coming from it is already a manifestation of the shift towards pure abstraction, where the object itself becomes unnecessary and eventually disappears.

Comparing “Castle at la Roche-Guyon” Figure 9, and the “Cats (rayist percep.[tion] in

Figure 9
La Roche-Guyon, The Castle, Georges Braque, 1909. Oil on canvas, Moderna Museet,

rose, black, and yellow)”, Figure 10, one can clearly see a shift towards more abstract vision. While cubist example offers a recompilation of a very well-recognizable type of an object – a castle surrounded by the green of the forest; Rayonism provides a picture of decompiled objects (cats) conveying the impression of the depicted animals through the non-uniformly directed color lines and angles. There is a certain

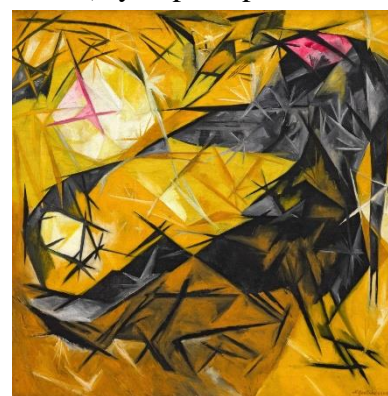

Figure 10
Cats (rayist percep.[tion] in rose, black, and yellow), Natalia Goncharova, 1913. Oil on canvas, Solomon R. Guggenheim Museum, New York

similarity in terms of space organization, since the figures in Braque's work are slightly aligned

Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light

in the direction from lower left to upper right corner and decentralized. Similarly, decentralized depiction features in Goncharova's painting. There is also a hint to directions, although they are represented in various incomplete ellipsis figures of the cat's bodies. It also features a clear visual opposition – the dark of the “imposing” cat to the bottom-right and the shine of the light source (moon or sun?) closer to the upper-left corner. “Cats (rayist percep.[tion] in rose, black, and yellow)” is furthermore conveying a sense of motion of the figures and the space itself through smeared strokes and “sparks” of white as if reflected in a crystal of a glass. Braque's painting, although not static, conveys impression of trees moved by the wind through their clear directedness, which is in a sense mimetic. The color palette used in Goncharova's work is much more vivid and associative (perhaps reminiscent of the famous Steinlen's “Chat Noir”, Figure 11). Comparing to “naturalistic” coloring of “Castle at la Roche-Guyon”, it features a whole new degree of abstraction, though is also somewhat “lyrical” in the subject matter. Braque's work furthermore, features a very careful and detailed technique of depiction, although not strictly mimetic, in which it is somewhat reminiscent of impressionist works.

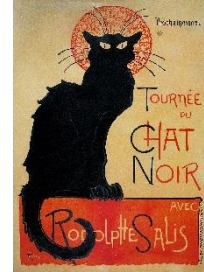

Figure 11
Tournée du chat noir, Theophile Alexandre Steinlen, 1896. Zimmerli Art Museum at Rutgers University, New Brunswick

Futurism and Rayonism

This establishes a smooth link to the influence of Futurism, which has already partially surfaced earlier with its particular attention to movement, force and industrialization of space. Historically it was introduced to Russian art scene in 1912 with an art-group Hylaea and its rather radical manifesto “A slap in the face of public taste”, similar in content to Italian one, but, not to its honor, full of hatred directed at particular writers in person (Bunin, Dostoyevsky...). Ideologically Larionov took from them the idea of establishing a new cannon and a new artist role concept, however, without as much loathing towards the old ways: “it represented the true freeing of art from the former realistic conventions that had oppressed the artistic community” (Larionov 1913: 78).

Figure 12
Red Rayonism, Mikhail Larionov, 1913.
Watercolor on paper, The Merzinger
collection, Switzerland

(paradoxically though, this blurred second head is counter to how it should have been in case of the right to left movement, illustrating the new dimension concept) Figure 13. Comparing to the “Armored train” by Severini, Figure 14, which is largely cubist in approach to objects (but not in style of depiction), a

Figure 14
Armored Train in Action, Gino
Severini, 1915. Oil on canvas,
The Museum of Modern Art, New
York

progress towards different dimension with its own time and space is evident in rayonist works.

Considering the ideological part, Rayonism differed from Futurism in a sense of being non-violent and much less industrial in thematic. Instead Rayonism commonly featured impressions of animals, plants, trees and objects before shifting to complete abstraction, thus ridding itself of association with fascism, or industrialization of people. Despite being a revolutionary style in the context of Russian avant-garde (but not so innovative if Vrubel is considered), and personal rebellious acts of Larionov (“In 1910, Larionov was expelled by the Moscow School of Painting for organizing a demonstration against the school's teaching methods.” (Barok 2020), Rayonism managed to strip Futurism of its negative associations.

Speaking more about folk notions and nature motives, which are intertwined in Russian avant-garde, one should notice that they are interested in a different kind of common folk comparing to Europeans: factory workers for the latter as opposed to villagers for the former. From hence a substantial amount of nature and county pets come into painting (like in an earlier

Similarly to Futurism in painting, the rays of Rayonism are in constant motion, and movement is a reoccurring theme in the paintings. It is either the chaos of rays resembling moving factory lights “Red Rayonism”, Figure 12 or an expression of brim and sunlit cockerel spreading its fiery wings in agitated motion also emphasized by doubling of his head, as if already shifted in space and time

Figure 13
The Cockerel: A Rayonist Study,
Mikhail Larionov, 1912.
The State Tretyakov Gallery,
Moscow

Rayonism in Early Modern Art – A Fleeting Ray of Light

example of “Cow and Fiddle”). Avant-garde in Russia inherited a vast range of European techniques and ideas, born in and adapted mainly to city life, without so much of urban-centrism in subject matter (in this sense more similar to Impressionists and Post-Impressionists).

CONCLUSION

Despite the positive progressive impression that one might get from the brief comparison, Rayonism did not last long. Reasons are quite diverse with one of the key ones being Larionov getting wounded in the war and being then unable to continue painting (or losing interest). His and Goncharova's leaving for Paris in 1915, never to return to Russia (a country, which also disappeared around that time). Their change of interests from painting to theater costumes and decorations design. This essentially left the painting movement without its ideological leaders and rooted it out of the context in which it was born instead of having it evolve.

Figure 15
Jazz, Alexander Vasilyevich Shevchenko, 1935.
Oil on cardboard, Russian Museum, Saint-Petersburg

Among other members, who could have continued the style, the most prominent figure was, perhaps, Le Dantu. However, establishing of a new artistic core through him has never happened, since he died in 1917 during the war. Another member, - Alexandr Shevchenko did not follow with this style and instead joined VKHUTEMAS, his paintings also did not inherit the ideas of Rayonism and instead went into the direction of Cubo-Futurism, as seen in “Jazz”, Figure 15.

One of the main reasons for the movement’s decline was also the spirit of the time, which required a new kind of art that Rayonism has provided the “seeds” for: pure abstract art. Despite the object being deconstructed and then reconstructed in a ray form on the canvas, - it was stated in the manifesto as present, therefore even when the objective representation disappeared from Rayonist paintings, it was still there in theory, and a shift to theory becoming at times more important than artworks was evident (to name Malevich’s “White square on white” for example). A wide range of Rayonist works also feature quite specific references to objects and scenery elements. The ideas regarding the new dimension of vectors of force in the ray form are hinted at but not fully explored, neither is the element of the time.

Furthermore, Vrubel's earlier theory offered most of what Rayonism was concerned with, but in an older art language, so that contemporaries perhaps did not feel significantly

inspired by the debatable freshness of Larionov's manifesto despite a considerable difference in the terminology and resulting paintings.

What was, perhaps, most important and what survived far into Soviet Union times was the implied role of the artist as a conscious constructor of new reality based on scientific knowledge (optics and photography) if only on canvas for Rayonism. Less than a decade later artists like Tatlin would take the triangular semi-abstract figures into reality with “Monument to the Third International”, Figure 16,

Figure 17
Shroeder House, Gerrit Rietveld, 1924. Utrecht

and would furthermore charge them with new political ideology and propaganda.

While De Stijl architect Gerrit Rietveld, whose vision was that of lines and colors rather than rays, took the idea of

constructing the world where people would live from the artistic conceptual perspective into its material realization with the “Rietveld-Schröder” house project, Figure 17.

Furthermore, a certain passiveness in the Rayonist manifesto lacked the propensity to shock the public and create an outcry. Neither did it carry on with aggressive rhetoric of Futurism, nor did it dwell on the notion of new kind of politicized artist.

It steps ahead in terms of visual elements and claims superiority of the new vision abstracted from the depicted objects by description of their rays, however, it is still talking about description and essentially a large number of paintings feature recognizable objects, somewhat pinning Rayonism to an earlier epoch of representative artworks (of genres like still life or landscape).

Figure 16
Monument to the Third International, Vladimir Tatlin, 1920. Saint-Petersburg

REFERENCES

- Barok, D. (2020). Lariónov Mikhail Fiódorovich. - Monoskop. https://monoskop.org/Mikhail_Larionov, 23 September 2020.
- Bowlt, J. E. (1988). *Russian Art of the Avant-Garde: Theory and Criticism*. New York: Thames and Hudson.
- Chipp, H. B. (1958). Orphism and Color Theory, *The Art Bulletin*, 40 (1), 55-63.
- Dietrich, A. (2018, 17 Ağustos). Russian culture - 20th century. - Humanities Institute. <http://humanitiesinstitute.org/assets/russia46246.culture.20.pdf>
- Douglas, C. (1975). The New Russian Art and Italian Futurism, *Art Journal*, 34 (3), 229-239.
- Gowing, L. (2019, 1 Kasım). Cubism and its consequences. - Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/art/Western-painting/Cubism-and-its-consequences>
- Kowtun, J. (1998). *Michail Larionow 1881-1964*, Bournemouth: Parkstone Press.
- Larionov, M. (1913). *Rayonist Painting*, Moscow: The Donkey's Tail and Target.
- Larionov, M., Goncharova, N. (1913). *Rayonists and Futurists: A Manifesto*, Moscow: Oslinyj Khvost i Mishen.
- Parton, A. (2003). Cubo-Futurism. - Grove Art Online.
- Seiferle, R. (2021). Orphism Movement Overview and Analysis. - TheArtStory.org. <https://www.theartstory.org/movement/orphism/history-and-concepts>

ARTWORKS

- Figure 3:** Yellow and Green Forest, Natalia Goncharova, 1913. Oil on canvas, Staatsgalerie Stuttgart, Stuttgart
- Figure 4:** Kazimir Malevich, Cow and Fiddle, 1913. Wood, oil, The State Russian Museum, Saint-Petersburg
- Figure 3:** Violin and pitcher, Georges Braque, 1910. Kunstmuseum Basel, Basel
- Figure 4:** Man with a Violin, Pablo Ruiz y Picasso, 1911-1912. Oil on canvas, Estate of Pablo Picasso, New York
- Figure 5:** The Knifegrinder or Principle of Glittering, Kazimir Malevich, 1912-13. Oil on canvas, Yale University Art Gallery, New Haven
- Figure 6:** The Demon Seated, Mikhail Vrubel, 1890. Oil on canvas, Tretyakov Gallery, Moscow
- Figure 7:** Hommage à Blériot, Robert Delaunay, 1914. Glue tempera on canvas, Kunstmuseum Basel, Basel
- Figure 8:** Rayonist Composition: Domination of Red, Mikhail Larionov, 1912-13 (dated on painting 1911). Oil on canvas, Museum of Modern Art, New York
- Figure 9:** La Roche-Guyon, The Castle, Georges Braque, 1909. Oil on canvas, Moderna Museet, Stockholm
- Figure 10:** Cats (rayist percep.[tion] in rose, black, and yellow), Natalia Goncharova, 1913. Oil on canvas, Solomon R. Guggenheim Museum, New York
- Figure 11:** Tournée du chat noir, Theophile Alexandre Steinlen, 1896. Zimmerli Art Museum

at Rutgers University, New Brunswick

Figure 12: Red Rayonism, Mikhail Larionov, 1913. Watercolor on paper, The Merzinger collection, Switzerland

Figure 13: The Cockerel: A Rayonist Study, Mikhail Larionov, 1912. The State Tretyakov Gallery, Moscow

Figure 14: Armored Train in Action, Gino Severini, 1915. Oil on canvas, The Museum of Modern Art, New York

Figure 15: Jazz, Alexander Vasilyevich Shevchenko, 1935. Oil on cardboard, Russian Museum, Saint-Petersburg

Figure 16: Monument to the Third International, Vladimir Tatlin, 1920. Saint-Petersburg

Figure 17: Shroeder House, Gerrit Rietveld, 1924. Utrecht

DICKENSIAN CONCEPT OF ANDROGYNY: GENDER RELATIONS IN DAVID COPPERFIELD

Nazan YILDIZ*

ABSTRACT

Dickens wrote in times when women were officially possessions of their husbands, fathers or of any male who was acknowledged as the head of the family. Families forbade their girls to read novels whose heroines were contentious such as Anne Brontë's *The Tenant of Wildfell Hall* and Charlotte Brontë's *Jane Eyre*. Although Dickens is widely attacked for his feeble female characters in line with the angel in the house doctrine, according to his great granddaughter Lucinda Dickens Hawksley, he is the fruit of the able women in his life aside from the Victorian ideals. Elizabeth Dickens, his paternal grandmother, was a housekeeper who inspired him with her kind nature and storytelling. It was his mother, Elizabeth Barrow, who taught him mathematics, literacy and Latin. According to Dickens, to be a complete human being, the masculine sides of men should be harmonized with the feminine traits of women. Similar to the influential women in his life, Dickens' weak, angelic female characters are, at the same time, the women who complete a lack in men and enable them to become ideal human beings via their feminine characteristics. In this respect, a new type of androgyny, which the paper names as the Dickensian androgyny, might be observed in Dickens' male characters. Accordingly, this paper aims to dwell on Dickens' concept of androgyny to grow into a complete human being through the harmony of male and female characteristics as mirrored in his character David in *David Copperfield*.

Keywords: Charles Dickens, David Copperfield, Androgyny, Gender Relations.

DICKENS'İN ANDROJENLİK KAVRAMI:

DAVID COPPERFIELD'DA TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİ

ÖZ

Dickens kocaları, babaları veya resmi olarak ailenin başı olarak kabul edilen herhangi bir erkeğin kadınların sahipleri sayıldığı zamanlarda eserlerini verdi. Aileler kızlarının tartışmalı kadın karakterleri olan Anne Brontë'nin *Wildfell'in Kiracısı* ve Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* gibi eserlerini okumalarını yasaklardı. Dickens evdeki melek doktrini doğrultusunda çizdiği zayıf kadın karakterleri yüzünden genellikle eleştirilse de torununun çocuğu Lucinda Dickens Hawksley'e göre, Dickens Victoria dönemi ideallerinin yanı sıra hayatındaki güçlü kadınların eseri idi. Kâhya olan babaannesi Elizabeth Dickens ona iyi kalpli doğası ve anlattığı hikâyelerle ilham vermişti. Dickens'a matematik, okuma yazma ve Latinceyi öğreten kişi ise annesi Elizabeth Barrow'du. Dickens'a göre, bütün bir insan olabilmek için erkeklerin erkeklere özgün taraflarının kadınların kadınlara özgü özellikleriyle uyum içinde olması gerekliydi. Hayatındaki onu etkileyen kadınlara benzer bir şekilde, Dickens'ın zayıf ve meleğimsi kadın karakterleri aynı zamanda erkeklerdeki eksikleri tamamlayan ve kadına özgü özellikleriyle onların ideal insanlar olmasını sağlayan kadınlardı. Bu bağlamda, Dickens'ın erkek karakterlerinde, makalede Dickens'ın androjenisi olarak adlandırılan yeni bir tür androjeni kavramını gözlemlemek mümkündür. Bu doğrultuda, bu makale *David Copperfield*'daki David karakteri üzerinden kadın ve erkek özelliklerinin uyumlu bir şekilde bir araya gelmesiyle bütün bir insana dönüşmeyi içeren Dickens'ın androjenlik kavramını incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Charles Dickens, David Copperfield, Androjenlik, Cinsiyet İlişkileri.

Atıf: YILDIZ, N. (2021). "Dickens'in Androjenlik Kavramı: David Copperfield'da Toplumsal Cinsiyet İlişkileri", İMGELEM, 5 (9): 329-347.

Citation: YILDIZ, N. (2021). "Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield", İMGELEM, 5 (9): 329-347.

Başvuru / Received: 14 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 4 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

*Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: nazanyildiz1@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0002-5776-0268

INTRODUCTION: THE CONCEPT OF ANDROGYNY, CHARLES DICKENS AND GENDER RELATIONS

The concept of androgyny has been widely treated in literature and underscored the merging of male and female characteristics to contribute to becoming a complete human being. The term has sometimes been used as a resistance against the patriarchal discourse as in the case of Virginia Woolf who is the very writer of the depiction of androgyny in literature. Unlike Woolf, in its traditional reading, androgyny seems to be a huge contrast to Dickens' writing since he is acknowledged as a masculine figure. Yet, this paper brings forward a new type of androgyny, which is termed as the Dickensian androgyny. In this new type of androgyny, the Victorian ideal woman type, the angel in the house, is of great importance because through her characteristics unique to women, as Dickens suggests, she completes the lack in man and provides him with an androgynous aspect. Thus, the paper aims to contribute to the studies on Dickens and to the studies of androgyny in literature along with its novel attitude towards this highly debated concept.

It is important to have some sense of what androgyny is in order to evaluate the Dickensian concept of androgyny. The word androgynous derives from the Latin word "androgynē" with a Greek origin. The Greek word was formed with the combination of two words, "andras" (man) and "gynē" (woman) referring to the mix of male and female physical characteristics (Stuart and Thatcher 113). Androgynous characters appear often in Greek mythology, personifying a blend of male and female features such as Tiresias, the blind Theban seer. According to *The Oxford Advanced Learner's Dictionary*, "androgynous" means "*having both male and female characteristics*" ("androgynous" def. 1a, 1995: 39). These characteristics might include outer appearance and physical look along with behaviour and personality. For Marilyn Farwell, androgyny refers to "*either an interplay of separate and unique elements or a fusion of one into the other*" (1975: 434) In this fusion, the masculine traditionally becomes the dominant part while the feminine is the subordinate. Aaron Shaheen describes androgyny as a psychological and spiritual quality exceeding the border of conscious (9). To Sakine Uçar, the concept of androgyny, rather than a sexual identity, is a kind of guide or a model to shed light on people's lives to create an ideal human being (3). Similarly, Carolyn Heilbrun claims that androgyny refers to a "*complete human being*" (146). Finally, according to Samuel Taylor Coleridge, "*a great mind must be androgynous*" (51). Then, the concept of androgyny might be examined as a notion which enriches the individual mentally and paves the way to creativity and human completeness.

Regarding the history of androgyny, Plato occupies a very momentous place. The concept of androgyny was first used in Plato's *Symposium* in the part he talks to Aristophanes. In this part, Aristophanes talks about the first phase of humanity. To Aristophanes, the human race has three sexes rather than two. This third sex consists of the blend of the male and the female. Moreover, in the Golden Age, human figure was round with two heads, four arms, two sexes and four legs. According to the story of Aristophanes, the male was born from the sun, the female from the earth, and the androgyne from the moon. The third sex was so strong and mighty. One day, those of third sex irritated the gods and the gods cursed them and divided them into two. That is why, to Aristophanes, human beings are in a constant quest to find a partner to reach their missing other half. So they feel incomplete without the presence of the other (251). The story of Aristophanes also justifies the idea of completeness embodied in androgyny. Influenced by the notion of the third sex and the concept of androgyny, Sigmund Freud writes about Leonardo Da Vinci. According to Freud, Da Vinci was a homosexual who, raised without a mother, had to suppress his love to his mother and to replace her with something else (191). Da Vinci was also close to androgyny with his motherly affection since, as underlined by Freud, he was kind, elegant and full of love. Freud also associates Da Vinci's artistic talent with sexuality (153). Carl Gustav Jung also deals with the essence of individual and concept of androgyny. To Jung, individual reaches to completeness at the end of an individuation process. The indispensable elements of this process are two terms: "anima" and "animus". Jung continues that it is a fact that sexuality is largely determined by female and male genes. The genes belonging to the other sex are in minority, yet, they don't disappear. Therefore, in each male, there is a feminine aspect and in each female, there is a masculine aspect generally not recognized. Jung calls them "anima" and "animus" respectively (284).

Deliberating over androgyny in literature, Virginia Woolf comes to forth as she appears as an iconoclast with her concept of androgyny. Woolf discusses the concept of androgyny in her *A Room of One's Own* and states that "*it is fatal for anyone who writes to think of their sex. It is fatal to be a man or woman pure and simple; one must be woman – manly or man – womanly*" (1981: 105). Therefore, she argues that the mind has two sexes which must be unified to attain a thorough fulfilment. That is how the mind becomes a whole and creative (Lockhart 1986: 4). Then, Woolf defines androgyny as a "*marriage of opposites*" (1981: 108) of masculine and feminine traits. In fact, to Woolf, as argued by Mina Urgan, "*to be androgynous is a must to be able to become a complete human being. Women and men are physically different from each other, yet, in reality, there are not certain boundaries between the two sexes on the*

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

psychological grounds” [my translation] (2009: 152). Androgyny is at the very heart of Woolf’s fantastic novel *Orlando*. In *Orlando*, Woolf writes: “Different though the sexes are, they intermix. In every human being a vacillation from one sex to the other takes place, and often it is only the clothes that keep the male or female likeness while underneath the sex is the very opposite of what it is above” (2006: 189). Accordingly, Orlando violates the boundaries between male and female and halfway through the novel turns into a female. The novel begins in the sixteenth century when Orlando is a young nobleman fond of poetry. Running away from a lover, he comes to Turkey and one day after a several days long sleep, he wakes up and finds himself transformed into a woman. That is how Woolf’s concept of androgyny is fictionalized in *Orlando*. A female now Orlando does not lose his/her creativity and goes on writing her poems. Through the consolidation of male and female characteristics in one person, Woolf highlights the significance of androgynous mind for creativity and depicts how androgyny defies the separation between male and female sexes. In time, Orlando possesses an androgynous identity and harmoniously brings male and female characteristics together in him/herself.

Different from the androgyny embodied in one person in *Orlando*, in *To the Lighthouse*, Woolf underlines androgyny by bringing masculine and feminine characteristics together in her two characters, Mr. and Mrs. Ramsay, rather than in one character. Whereas the former stands for rationality and reason, the latter embodies emotions and imagination. That is to say, Mr. and Mrs. Ramsay encapsulate Woolf’s androgyny concept as the example of marriage or harmony of the opposites. In her article, “Virginia Woolf’s *To The Lighthouse*: The Concept of Androgyny”, Ana Lucia Gazolla defines this harmony as a kind of androgynous vision and states that similar to Mrs. Ramsay who keeps an androgynous vision, “Mr. Ramsay, in spite of his presentation of a “masculine” approach to life, is another example of the androgynous vision. He is not as a character as Mrs. Ramsay. He remains too much a type, but in some moments we realize that there is an integration between him and Mrs. Ramsay” (75). Gazolla completes her article by stating that “a sense of oneness is achieved by the characters that undergo the androgynous experience” (79) which points out the appreciation of both male and female traits by characters. In relation to Woolf’s use of androgyny in *To the Lighthouse*, X. P. Shang claims that through this type of androgyny, “Woolf applies the idea of harmony to an ideal relationship between men and women, which is a state of harmony of the two genders, emphasizing different social division of labour according to different careers and different

temperament or characteristics” (1) which is in line between the gender roles in the Victorian society.

This type of treatment of androgyny, similar to Woolf’s androgyny in her *To the Lighthouse*, can be traced in Charles Dickens’ *David Copperfield*. This type of androgyny combines the feminine and masculine traits in the fusion of two characters and it also features the sex-role stereotypes or social roles. Therefore, before discussing androgyny in *David Copperfield*, it seems proper to focus on the social roles of men and women in the Victorian period. The gender roles were strongly determined in the Victorian society. The main role of Victorian woman was to marry and perform the motherly and wifely duties and it was accepted as the best way to support her husband who was to deal with business matters in the professional life. Thus, before marriage, Victorian women needed to acquire housewife skills- weaving, cooking, washing, and cleaning- and had to live in their private spheres, at home. Contrary to Victorian women, Victorian men were supposed to take part in the public sphere and keep professions to look after their families. In line with the gender roles, Victorian women were expected to be gentle and nurturing, the feminine traits, whereas Victorian men were required to be tough, assertive and dominant, the masculine traits. The ideal Victorian woman possessing the mentioned traits was named as “the Angel in the house” and widely treated in literature. Due to the assigned roles to the males and females, Victorian man was active and dominant unlike Victorian woman who was passive and subordinate. Yet, women in the Victorian world still grew into guides and supporters for Victorian men with their feminine traits:

[...] women were expected to deal with domestic affairs and serve as a moral guide. It was believed that women were protected against worldly evils and possessed a moral influence that can correct men’s missteps. Victorian society believed that a woman’s contribution to the masculine world is emotional and moral guidance which constitutes a woman’s responsibility as a wife or mother. They were seen as the divine guide, purifier, inspirer of man, and their mission was to help man to resist the evils and temptations of the world (Gökçek 2021: 143).

The lack of these mentioned feminine characteristics in men was observed as a missing part and incompleteness by Charles Dickens on the way to become a complete and successful human being. In other words, as depicted in Jung’s terms, “anima” stands for the feminine other in men and “animus” for the masculine other in women. Within the Victorian context, it was so difficult for men to unveil their feminine aspect and for women to their masculine aspect as the gender roles were strongly determined. Dickens, however, notices this as a lack in men, similar to Aristophanes, extols the feminine qualities and supports that this lack can be eliminated by

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

the feminine traits of women to lead to a complete human being. Therefore, to Dickens, not necessarily in one person, the masculine traits of men should be reconciled with the feminine traits of women of a typical type, the angel in the house. This combination brings out the Dickensian androgyny, which can be exemplified in his character David in *David Copperfield*. Of his unforgettable works, Dickens regards his *David Copperfield* as his favourite child (Dyson 1968: 16). *David Copperfield* is mostly taken as a novel about marriage. According to J. Hillis Miller, “*David Copperfield* is the first of [Dickens’] novels to organize itself around the complexities of romantic love. For the first time marriage, in a more than conventional way, is seen as offering a solution to the problem of solitude and dispossession” (qtd. in Dyson 1968: 16). On the contrary, Kelly Hager supports that “*Copperfield* presents us with a view of marriage as an institution that does not solve problems of identity and selfhood, but rather creates such problems” (1996: 990). No matter how marriage is reflected, with its ramifications or contributions, true marriage and devotion to the home are the main subjects of the novel. Portraying different kinds of marriage, Dickens tries to underline the significance of true marriage in *David Copperfield*. In fact, the theme of marriage is related to all of the characters of the novel, males and females: David, Dora and Agnes, Steerforth and Emily, Aunt Betsey and her mysterious husband, Peggotty and Barkis and the Micawbers which bring gender matters to the foreground of the novel. As stated, the androgyny depicted in *David Copperfield* is similar to that of *To The Lighthouse* and it is epitomized in the gender relationships in the novel, particularly through David and Agnes. Discussing the gender relationships in relation to androgyny in *David Copperfield*, it seems convenient to have some insights into Dickens’ attitudes towards women and the relationship between men and women. Although in his life time Dickens experienced the transformation of the traditional English woman from the *meek submissive model* of the 1830s to the more *self-aware* and *self-assertive* woman of the 1860s, it can be stated that Dickens’ beliefs were typical of his age [my emphasis]. As stated by Michael Slater, Dickens idealised the domestic Victorian woman, nursing, housekeeping, and he was devoted to the traditional attitudes of male towards her (1983: 301). Like many of his contemporaries, Dickens believed that nature and psychology of woman were entirely disparate from that of man and he was strictly bound to the traditional male role as reflected by Virginia Woolf: “[h]e has to perfection the virtues conventionally ascribed to the male: he is self-assertive, self-reliant, self-assured; energetic in the extreme” (qtd. in Slater 1983: 302). In a parallel way, in Dickens’ novels, the adjectives manly and womanly are frequently used and women are reflected as child, doll, angel, Magdalen and so on. Indeed, as discussed by Natalie

McKnight, Dickens' characterization of women was shaped by his relation to his mother and sister, sentimentalised women like in the conduct books (2008: 186) and his female characters reflect the gender expectations of young Victorian women. In sum, it can be supported that Dickens' heroines are shaped by dominant ideology of his time and they are women with a "true- angelic, domestic-nature" (John 2001: 199), weak and obedient which is presented in Patmore's *The Angel in the House* (1845-6) and Ruskin's *Of Queens' Gardens* (1865). However, as discussed throughout the paper, this type of angelic woman takes an active role in the Dickensian concept of androgyny by completing the lack in men.

Dickensian Concept of Androgyny in *David Copperfield*

Apart from his ideas on women emblematic of his age, Dickens, yet, also believed that womanliness was a matter of nature and was complementary to manliness in that each sex should try to obtain more of the virtues within the other (Slater 1983: 302); that is how he accentuates androgyny to become a complete human being. Furthermore, according to Dickens, woman was a kind of natural priest and she was closer to God than a man (Slater 1983: 302). Woman could be also a means for spiritual strength and encouragement especially in the case of death which was referred to as the Angel of Death in the Victorian age. Consoling David after his wife Dora's death, Agnes Wakefield of *David Copperfield*, David's second wife, is the most appropriate example of the Angel of Death whom David prays at the end of the novel: "[o]h Agnes, oh my soul, so may thy face be by me when I close my life indeed; so may I, when realities are melting from me like the shadows which I now dismiss, still find thee near me, pointing upward!" (DC 745).[†] David, indeed, is about to be drown after Dora's death, but Agnes's letter gives him life when he is abroad. In other words, Agnes is the ideal woman, an angel in the house, who fills the missing part in men and makes them more mature through her feminine traits. Here in two examples, David tells how Agnes turns into his spiritual guide by her supportive feminine nature which enables David to become more conscious of himself:

The very years she spoke of, were realities now, for my correction; and would have been, one day, a little later perhaps, though we had parted in our earliest folly. I endeavoured to convert what might have been between myself and Agnes, into a means of making me more self-denying, more resolved, more conscious of myself, and my defects and errors. (695)
She was so true, she was so beautiful, she was so good,—I owed her so much gratitude, she was so dear to me, that I could find no utterance for what I felt.

[†] All Dickens quotations are taken from *David Copperfield* (2000). Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited.

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

I tried to bless her, tried to thank her, tried to tell her (as I had often done in letters) what an influence she had upon me. (712)

Besides spiritual guidance, Dickens' ideal woman should also guide her husband morally and should be an uplifting wife like again Agnes does in *David Copperfield*. Unfortunately, as observed by Joseph Gold, to recognize the significance of Agnes, who is his better angel, David has to reach maturation (1972: 181). Dickens' ideal woman, moreover, is portrayed as a mother-protector who underlines the significance of religion, family, social responsibility and emotional attachments. Dickens also reflects women as both "*objects of beauty and as persons capable of intelligence, understanding, creativity, and sensitive inner beauty, who can make male characters find inspiration from [. . .]*" (McGuire 1995: 9) which again emphasizes human wholeness. The main reason behind this ideology was the belief that woman came from heaven "*to work wanders in the home*" (McGuire 1995: 10). Additionally, the ideal woman in Dickens' novel is the one who leaves her own desires aside to nurture others to create a complete community. Therefore, "*the non-competitive, non-aggressive, and self-aggressive and self-sacrificing economy of women- with its insider knowledge of birthing, nurturing and dying- mediated the competitive, aggressive, and acquisitive nature of male economy and its total dedication to work, success, and money*" (Houston 1994: 91). Employing Victorian gender-based codes of behaviour, Dickens shows that the void in man is to be filled through the female who is self-denying, nourishing mother and wife while the male is hungry child crying at night (Houston 1994: 92). Then, it can be supported that by affirming that the missing parts in the males should be completed by females through their opposite characteristics, Dickens highlights the significance of androgyny to become a creative and complete human being.

Dickens' attitudes towards women and the relationship between men and women mentioned above are all reflected in *David Copperfield*. Different from contemporary women writers-especially Charlotte Bronte, who portrays strong and active female characters like Jane of *Jane Eyre* (1847), or George Eliot, who presents courageous, determined and strong-willed Maggie Tulliver of *The Mill on the Floss* (1860), Dickens idealizes the angelic woman. According to Patricia Ingham and Merryn Williams, Dickens' female characters can be easily categorised into three types that are dominant in Victorian literature: angels, fallen sisters, and eccentrics (qtd. in Gold 1972: 6). In *David Copperfield*, there are two of the mentioned types, the angel and the fallen woman. Agnes Wickfield ideally stands for the Victorian angel in the house, the ideal woman for Dickens and she is a prize for every man as well as for David. The

Dickensian angel symbolises a model of womanhood which was generally prevalent in the 1840s and 50s. Agnes performs a role substitute for wife to her father and sister to David, thus, exemplifies the traits of the angel in the house with her endurance, thoughtfulness and commitment. David's aunt states that Agnes is a role model for the young girls around her: "*If she trains the young girls whom she has about her, to be like herself, [...] 'Heaven knows, her life will be well employed! Useful and happy [...]*" (711). According to Doris Alexander, Agnes, in fact, is the heroine of the novel as she embodies love and truth and after many errors and great sufferings David could reach her (1991: 77) (beginning with his terrible childhood in the hands of his violent stepfather Mr. Murdstone, dying of his mother, his difficult times in school at Salem House to his wrong marriage to Dora and his wrong job choices along with financial difficulties).

Furthermore, the angelic Dickensian woman gives "*unconditional love and support to her less moral male counterpart even if he nearly ruins her life until he finally reforms*" (Gold 1972: 6), as in the case of Agnes. Not on the moral grounds, yet, Agnes still gives unconditional love and support to her father, Mr. Wickfield, and creates a heaven for him. Thereby, Dickens underlines the significance of the ideal womanhood to hearth and home and describes how Agnes "*set glasses for her father, and a decanter of port wine*" (DC 194), or how "*Agnes made the tea, and presided over it*" (DC 195). Acting her traditional gender role as the angel in the house, Agnes turns into a mother-protector figure mentioned before. That is how Agnes fills the void in his father. The ideal androgyny is defined by Farwell as such "*neither side is reduced to the other in defeat, but each contributes to dynamic tension which defines the unity*" (1975: 442). In the Dickensian androgyny, there is a unity between the sexes, however, compared to Woolf's androgyny which highlights equality of both sexes to use their full potential as human beings, in Dickens' androgyny shaped by the patriarchal Victorian society, the androgynous identity is dominated by the masculine and the feminine plays the subordinate role as women live in their private spheres.

In addition to the Angelic woman, Agnes Wickfield, *David Copperfield* portrays the failure of angel in the house through Dora Spenlow and in this respect Dora can be taken as a foil for Agnes. John McGowan points out that David's loss of his mother at the beginning of the novel is interpreted as he is expelled from a garden and his first marriage, with Dora, is an attempt to regain this lost paradise (1979: 12). In fact, later David realizes that the earlier happiness is impossible and the loss of his mother is inevitable: "*[w]hat I missed, I still regarded-I always regarded- as something that had been a dream of my youthful fancy; that*

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

was incapable of realisation; that I was now discovering to be so, with some natural pain, as all men did" (DC 593). Thereby, David cannot regain his lost paradise since Dora represents the clashes within the domestic life at home. Dickens, indeed, is one of the few authors who depict the angel in the house with domestic chaos. When David marries his Victorian angel, Dora, he expects domestic bliss to follow in accordance with the Victorian myth which suggests that *"a woman by nature diffuses a charm and order that turn the home into a refuge from the capitalist competition of the marketplace"* (Langland 1992: 298). However, David's choice is wrong and he later refers to his unfortunate choice of a wife as the *"first mistaken impulse of an undisciplined heart"* (DC 594) which serves as the beginning point of David's journey to growth (Newey 2004: 111) in which he can analyse his past objectively (Needham 1954: 104). Dora's failure as an angel in the house might be traced in her housekeeping just by looking at the dinner time since nothing is ever on time in the home. The cook serves dinner after five when they were to have eaten at four; and David asks: *"[d]o you think Mary Anne has any idea of time?"* (DC 541). The food, when it finally arrives, is overcooked. While David's professional life progresses like clockwork -the household's clock regresses: *"Dora glanced wistfully at the clock, and hinted that she thought it was too fast. On the contrary, my love, said I, referring to my watch, it's a few minutes too slow"* (DC 541). Therefore, as Jennifer Ruth argues, the discordancy of the couple is also apparent in their diverse attitudes to time (323). As another example, one day David invites Traddles to dinner and asks Dora to prepare the meal, yet they encounter row oysters. David's words in relation to Dora's housekeeping summarize how a bad housewife Dora is: *"I doubt whether two young birds could have known less about keeping house, than I and my pretty Dora did"* (540).

David tries to achieve completeness as a human being and an agent is required to fill the void in him and to bring his household into line with his accomplishments in professional life. Yet, this agent is not Dora, but Agnes who is her father's housekeeper since her childhood. While the novel displays Dora's domestic failures which directly clash with the ideology of the angel in the house, it portrays Agnes as the domestic angel and David defines her as *"[his] guide, and best support"* and *"the source of every worthy aspiration [he] ever had; the centre of [himself], the circle of [his] life and [his] soul"* (DC 732, 734). In fact, Agnes's success in housekeeping is given as an aspect of her nature and she becomes, at home, a symbol of authority, power, control and a tool of management. Thus, through Agnes, Dickens presents the ideal woman who is powerful, fills the void in man and who helps the male to reach completeness in life. Treated as a *"pet"* (DC 347) by her family, unlike Agnes, Dora fails in

the role of angel in the house. Different from Dora, grown as her father's housekeeper, Agnes recognizes the significance of home for women. For example, when David goes after success in his academic life via schooling and examinations, Agnes never receives education, as she utters, "[my father's] housekeeper must be in his house, you know" (DC 198). Here again the male domination in androgyny comes forward along with the self-sacrifice of the female. Consequently, David's true angel is not Dora but Agnes since what is missing in Dora can be found in Agnes and what is missing in David can be found in Agnes. David learns from his experiences, gets matured and is rewarded with a woman, not only a "little housekeeper but who, instead of merely sharpening pens and copying the odd page of manuscripts as Dora does, is David's creative inspiration, beside him at the end as he writes his final words" (Gordery 2008: 372). Agnes becomes the inevitable part of David's life without whom he feels incomplete.

Apart from the angel in the house and the failure of the angel in the house, in *David Copperfield* Dickens introduces the fallen woman through Emily Peggotty. Unlike the angel in the house type, this type of woman, like Dora who stands for the failure of the angel in the house type, is not the woman who can complete the lack in men. For Fielding, Emily's "seduction or fall had been planned from the first number when she told David she wanted to be a lady and run to the sea" (1965: 133). The chapter titles alone can also indicate Dickens' scorn for Little Emily who rejects the love of the honest Ham Peggotty to run away with James Steerforth (DC 312) like in the chapter "Good and Bad Angels". Chapter XXX, "A Loss" describes the death of Peggotty's husband, Barkis, but Dickens entitles Chapter XXXI, describing Emily's fall and disgrace, "A Greater Loss" which underlines the position of the fallen woman in the eyes of Dickens. Running away with Steerforth, Emily leaves a letter behind her telling about the reason for her running away: "it will be never to come back, unless he brings me back a lady" (DC 386) which is consistent with the Victorian ideal for a woman whose ideal is to become a lady. Twenty-eight chapters earlier, Dickens foreshadows Emily's fall when David remembers how little Emily run dangerously to the sea:

[t]here has been a time since-I do not say it lasted long, but it has been-when I have asked myself the question, would it have been better for little Emily to have had the waters close above her head that morning in my sight; and when I have answered Yes, it would have been (DC 381).

Therefore, it can be stated that Emily cannot possess a room in Dickens' conservative realm and exile to Australia is the penalty for her wickedness. Furthermore, Dickens leaves no ground for Emily's marriage and for love of which Emily sadly states: "that's gone for ever"

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

(DC 611). At the end of the novel, Dickens leaves Emily alive but remorseful, passing the time instructing children, caring for the patients, and for her ardent uncle. As K. J. Fielding argues, Dickens leaves Emily alone “as a wilting spinster” (1965: 26): “A slight figure, kiender worn; soft sorrowful blue eyes; a delicate face; a pretty head, leaning a little down . . . That’s Em’ly” (DC 738). Then, similar to the failure of the angel in the house type, Dora, the fallen woman type, Emily, is introduced as the foil to the angel in the house type, Agnes, who is the ideal woman to fill the lack in men.

What is more, in relation to women’s role to complete the void in men, Dickens believed the emotional and moral superiority of the female and was fascinated with the idea of sisterhood among women which is demonstrated in *David Copperfield* in the relationship between Agnes and Dora, and Agnes and Emily. Filled with admiration, Dickens wrote that women were “so much quicker to feel [. . .] all tenderness and pity [. . .] than the nature of men” which was central in Dickens’ portrayal of the feminine ideal in *David Copperfield* (McGuire 1995: 38). In this context, in *David Copperfield*, we witness the solidarity between the fallen woman and her angelic sister since Agnes eases Emily before her journey to Australia to find a safer world. The rapport between the fallen woman and her angelic sister in the novel pleases the woman readers, who glorify the ties of sisterhood bringing angelic and fallen woman together. The ties, however, are destroyed via exile which is the fate found suitable for the fallen woman. Dickens is not the only one to penalize the fallen woman, yet, according to Gold, Dickens’ treatment of the fallen woman is tougher than the punishments of George Eliot, and Thomas Hardy (1972: 12). Gold’s opinions are open to discussion since it can be also supported that Dickens has a modern attitude towards his fallen woman Emily since without judging her, he sends her Australia for a new beginning unlike in Eliot’s and Hardy’s novels where the fallen woman’s fate is death like Hetty Sorrel of *Adam Bede* and Tess of *Tess of the d’Urbervilles*.

Besides the sisterhood between the fallen woman, Emily, and her angelic sister, Agnes, the sisterhood between the angelic woman, Agnes and her foil Dora is also depicted in *David Copperfield*. When David sees Agnes and Dora together, he utters the following words reflecting Dickens’ belief in sisterhood: “I never was so happy. I never was so pleased as when I saw those two sit down together, side by side. As when I saw my little darling looking up so naturally to those cordial eyes. As when I saw the tender, beautiful regard which Agnes cast upon her” (DC 520). With the same token, Slater points out that

Agnes and Dora, the Angel/Sister and the Fairy/ Kitten, avatars of Mary Hogarth and Maria Beadnell, between them incorporate everything that

Dickens found exciting, loveable, fascinating, admirable and inspiring in woman; and their instant mutual affection [. . .] forms the crown of David's joy in them. (1983: 43)

That is how Dickens presents his male protagonist, David, as the one who shapes his knowledge of life and masculinity while he goes through several stages of growth. David is at first an innocent boy, then he goes through life, becomes educated and experienced and tries to reach completeness as a human being through interactions with the women around him. While growing up, David questions the happenings around him and most importantly questions the expectations of masculinity, as Irina Strout phrases, “*where men are placed on the scale of masculinity and what is expected of them*” (2009: 31) and he evaluates his self. In fact, *David Copperfield*, a bildungsroman, a novel of individual growth to artistic and moral maturity, can be also read as a novel about the search for self. Searching for his self, David realises that his masculinity should be completed by femininity to achieve the completeness. Thus, David's attitudes towards masculinity and femininity also change throughout the novel when he reaches Agnes, the angel of the house, after Dora. This realization underlines the significance of androgyny in his journey to self-discovery. During the time he spent away from England, David survives through the support of Agnes, realizes the significance of her on his way to learn from his regrets and begins a new life by highlighting her feminine characteristics:

Thoughtfully, for I could not be here once more, and so near Agnes, without the revival of those regrets with which I had so long been occupied. Softened regrets they might be, teaching me what I had failed to learn when my younger life was all before me [...] (710)

You will find her,' pursued my aunt, 'as good, as beautiful, as earnest, as disinterested, as she has always been. If I knew higher praise, Trot, I would bestow it on her.' There was no higher praise for her; no higher reproach for me. Oh, how had I strayed so far away! (711)

Unlike Agnes, Dora is not the type of woman who helps David to reach an androgynous vision. At the beginning, David is so happy with Dora, yet later he realizes that his marriage is a failure and Dora is not the right woman for him. Indeed, Dora's father's death and his aunt's bankruptcy make him increase his efforts to win Dora and he turns into a chivalric knight saving Dora (Newey 2004: 143): “*woodman's axe [. . .] cutting at those trees in the forest of difficulty*” till he came to Dora. “*Great was the labour, priceless the reward. Dora was the reward, and Dora must be won*” (DC 443). Therefore, in his relationship with Dora, David plays his role as a masculine figure by having superiority over Dora whom he protects, teaches and regards as a doll, a child wife.

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

Unlike Dora, Agnes is the woman who contributes to David's growth by playing her role completely as an angel in the house- nurturing, subordinate, devoted wife and housewife. Thus, although Dora symbolizes the domestic chaos at home, Agnes typifies domestic bliss at home. After Dora, David's attitudes towards femininity and masculinity change in his relationship with Agnes since she is the woman who fills the void in him. David's competitive and aggressive male nature is balanced by Agnes's nurturing, self-sacrificing character. Therefore, David, in Huoston's terms, the hungry child crying at night, is calmed down by the feminine traits of Agnes. As Myers argues, the adult David must rediscover and reintegrate into a coherent sense of self having the aspects of his male selfhood together with the feminine. Indeed, it is the state of androgyny completely achieved at the end of the novel. For example, David's artistic and moral impulses are identified as feminine which he loses in early adulthood when he adopts a strictly masculine identity. For him, his marriage to Agnes is a means of reclaiming the feminine aspects of his androgynous selfhood. Their marriage also symbolizes the reconciliation of the feminine with the masculine and the private with the public (1985: 120-122). Consequently, it can be argued that through Agnes, David discovers his androgynous aspect. Furthermore, after Dora's death, David stays in Europe which enables him to recover what he lost through Agnes. After Dora's death, David tells of his regrets, errors, predicament and undisciplined heart as such:

It was a long and gloomy night that gathered on me, haunted by the ghosts of many hopes, of many dear remembrances, many errors, many unavailing sorrows and regrets. [...] As a man upon a field of battle will receive a mortal hurt, and scarcely know that he is struck, so I, when I was left alone with my undisciplined heart, had no conception of the wound with which it had to strive. (691)

It can be suggested that the "undisciplined heart", which is repeated throughout the text for David, refers to his errors and regrets, accordingly sorrows of immature David and it is disciplined by Agnes's soft nature unique to women. David returns to life via Agnes's letters and support, leaves his regrets and errors behind and begins a new life as a more mature man which he underlines as impossible without Agnes:

She gave me no advice; she urged no duty on me; she only told me, in her own fervent manner, what her trust in me was. She knew (she said) how such a nature as mine would turn affliction to good. [...] She knew that in me, sorrow could not be weakness, but must be strength [...] I read her letter many times.[...] I told her that I had been in sore need of her help; that without her I was not, and I never had been, what she thought me; but that she inspired me to be that, and I would try. (693)

Hence, the novel features the loss of Agnes as the appropriate wife for David. Away from her in Europe, David recognizes the significance of Agnes in his life: *“I had always felt my weakness, in comparison with her constancy and fortitude; and now I felt it more and more. Whatever I might have been to her, or she to me, if I had been more worthy of her long ago, I was not now, and she was not. The time was past. I had let it go by, and had deservedly lost her”* (695). The characteristics David highlights for Agnes, constancy and fortitude, are the feminine traits which are missing in David. Moreover, many critics argue that Agnes represents the selfhood which David requires to discover and recover. For example, J. Hillis Miller sees Agnes as the creator of David’s selfhood *“without whom he would be nothing”* and according to the religious analogy of Miller, *“David has that relationship to Agnes which a devout Christian has to God”* (qtd. in Myers 1985: 125). Similarly, another critic Alexander Welsh states that the definition of self *“becomes crucial at death, after which he [the hero] will be nothing unless the heroine can save him”* (qtd. in Myers 1985: 126). All this argument is in parallel with Dickens’ choice of Agnes since his heroine acts as the agent of male perfection by contributing much to the growth of David by her female traits. In marriage, David and Agnes complete the concept of androgyny with their masculine and feminine traits respectively. Within the light of the given information, it can be supported that the novel reconciles the feminine aspect with the masculine character through the marriage of David and Agnes which is a kind of androgynous reunion revealing itself in David’s praise of Agnes’s feminine traits such as self-sacrificing and constancy. David also tells of the change in him through Agnes and how he reaches maturity:

In the beginning of the change that gradually worked in me, when I tried to get a better understanding of myself and be a better man, I did glance, through some indefinite probation, to a period when I might possibly hope to cancel the mistaken past, and to be so blessed as to marry her. [...] I had reposed in her, her knowledge of my errant heart, the sacrifice she must have made to be my friend and sister, and the victory she had won. (695)

Furthermore, Agnes calms down David with her “tranquillity” and “unerring instinct”, which can be also counted as feminine characteristics, and becomes his angel: *“With her own sweet tranquillity, she calmed my agitation [...] With the unerring instinct of her noble heart, she touched the chords of my memory so softly and harmoniously, that not one jarred within me; I could listen to the sorrowful, distant music, and desire to shrink from nothing it awoke. How could I, when, blended with it all, was her dear self, the better angel of my life? (713)*. In the same manner, David praises the gentle and soft nature of Agnes: *“More than that, Agnes, I knew, almost as if I had known this story, that there was something inexplicably gentle and*

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

softened, surrounding you” (716). In another example, David calls Agnes as his guide, support, and second nature as he grows up together with Agnes and how she fills the gap in him: “*Agnes! Ever my guide, and best support! [...] we grew up here together [...] But you were so much better than I, so necessary to me in every boyish hope and disappointment, that to have you to confide in, and rely upon in everything, became a second nature, supplanting for the time the first and greater one of loving you as I do!*” (732). Finally, the novel ends with David’s words in which he describes Agnes as the one who lightens his life to recognise the world and find himself; without whom he is nothing and with whom he will always go further:

And now, as I close my task, subduing my desire to linger yet, these faces fade away. But one face, shining on me like a Heavenly light by which I see all other objects, is above them and beyond them all. And that remains. I turn my head, and see it, in its beautiful serenity, beside me. My lamp burns low, and I have written far into the night; but the dear presence, without which I were nothing, bears me company. O Agnes, O my soul, so may thy face be by me when I close my life indeed; so may I, when realities are melting from me, like the shadows which I now dismiss, still find thee near me, pointing upward! (745)

At the end of the novel, like in the case of Woolf’s *A Room of One’s Own* and *Orlando* in which the act of writing is accentuated to realise oneself, and androgyny as the requisite characteristic of a successful writer, David turns back to writing. Feeling complete by the presence of his angel in the house by his side, David becomes more secure and self-confident in his professional life. Through the feminine characteristics of Agnes, David fills the missing part in him, balances his masculine identity and reaches completeness.

CONCLUSION

Dickens is known for his ideas on gender relations typical of his age and for his masculine character. Accordingly, his *David Copperfield* portrays the Victorian stereotypes, the angel in the house and the fallen woman. Yet, Dickens also believes that men have a lack in them which should be completed by the feminine characteristics of the ideal Victorian woman, the angel in the house. Therefore, in the novel, unlike the fallen woman, the angel in the house type woman is depicted as the one who completes the lack in man via her ideal feminine characteristics and forms the Dickensian androgyny. In this type of androgyny, similar to the androgyny in *To the Lighthouse*, the female and male characteristics come together not in one person, but in the harmony of the characteristics of a woman and man and their realization of the necessity of having the characteristics of each other to become a complete human being, which Gazolla names as “an androgynous vision” (75). In this type of vision or androgyny, unlike the traditional androgyny, the Victorian female and male stereotypes are still

in effect along with a fusion of these characteristics. Consequently, the male traits of David are harmonized with the feminine traits possessed by Agnes in *David Copperfield*. David's "undisciplined heart", thus, is disciplined through Agnes. David matures and finds his androgynous aspect by giving a room in himself for the feminine as well as for the masculine and achieves a happy marriage with his true angel Agnes. That is how Dickens idealises the domestic Victorian woman, who fills the void in man with her feminine characteristics and paves the way for a complete and successful human being as depicted in David's words for Agnes: "I have often thought since, you have ever been to me. Ever pointing upward, Agnes; ever leading me to something better; ever directing me to higher things!" (716). Similar to Mr and Mrs. Ramsay, David and Agnes embody the concept of androgyny as an example of the harmony of the opposites, of male and female characteristics. Questioning his male identity, David, at the end of the novel, finds the answer in the feminine identity to remove the lack in himself as a male and discovers his androgynous aspect with the fusion of his male traits with the feminine. That is to say, the feminine characteristics of David's angel in the house, Agnes, - domestic knowledge, tranquillity, endurance, fortitude, devotion, powerful instincts, self-sacrificing, nurturing and subordinating nature- are integrated into David's masculine identity and form an androgynous union. In the end, to use Aristophanes' terms, David finds his missing half as Agnes becomes the other half of him which grows him into a complete human being.

REFERENCES

- Alexander, D. (1991). *Creating Characters with Charles Dickens*, Pennsylvania: Pennsylvania University Press.
- "Androgynous." (1995). *The Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Coleridge, S. T. (1835). *Specimens of the Table Talk of the Late Samuel Taylor Coleridge*, New York: Harper and Brothers.
- Dickens, C. (2000). *David Copperfield*, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited.
- Dyson, A. E. (1968). *Dickens: Modern Judgements*, London: McMillan.
- Farwell, M. R. (1975). Virginia Woolf and Androgyny, *Contemporary Literature*, 16 (4), 433-451.
- Fielding, K. J. (1965). *Charles Dickens: A Critical Introduction*, London: Longman.
- Gazolla, A. L. (20017). Virginia Woolf's to The Lighthouse: The Concept of Androgyny, *Texto do Artigo*, 73-80.
- Gold, J. (1972). *Charles Dickens: Radical Moralists*, Minneapolis: Minnesota University Press.
- Gordery, G. (2008). David Copperfield. D. Paroissien (Ed.), in *A Companion to Charles Dickens* (369- 379), Oxford: Blackwell.

Dickensian Concept of Androgyny: Gender Relations in David Copperfield

- Gökçek, A. (2021). Social Position of Victorian Women: Vilette and Emma, *Comparative Literature: East & West*, 4(2), 143-155.
- Hager, K. (1996). Estranging David Copperfield: Reading the Novel of Divorce, *ELH*, 63(4), 989-1019.
- Heilbrun, C. (1973). *Toward A Recognition of Androgyny*, New York: Harper and Row.
- Houston, G. T. (1994). *Consuming Fictions: Gender, Class and Hunger in Dickens's Novels*, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- John, J. (2001). *Dickens's Villains, Melodrama, Character, Popular Culture*, Oxford: Oxford University Press.
- Jung, C. G. (1991). *Collected Works: The Archetypes and the Collective Unconscious*, F. C. Hull (Trans.), London: Routledge.
- Langland, E. (1992). Nobody's Angels: Domestic Ideology and Middle-Class Women in the Victorian Novel, *PMLA*, 107 (2), 290-304.
- Lockhart, G. A. (1986). The Problem of Androgyny in Virginia Woolf's A Room of One's Own, Unpublished Undergraduate Thesis, Oklahoma State University.
- McGowan, J. P. (1979). David Copperfield: The Trial of Realism, *Nineteenth-Century Fiction*, 34 (1), 1-19.
- McGuire, M. J. (1995). *The Role of Women in the Novels of Charles Dickens*, Montreux: Minerva.
- McKnight, N. (2008). Dickens and Gender. David Paroissien (Ed.), in *A Companion to Charles Dickens (186-198)*, Oxford: Blackwell.
- Myers, M. (1985). The Lost Self: Gender in David Copperfield, *Gender Studies: New Directions in Feminist Criticism*, (161), 120-132.
- Needham, G. B. (1954). The Undisciplined Heart of David Copperfield, *Nineteenth-Century Fiction*, 9(2), 81-107.
- Newey, V. (2004). *The Scriptures of Charles Dickens: Novels of Ideology, Novels of the Self*, Hants: Ashgate.
- Plato (2004). *Plato's Symposium: A Translation by Seth Benardete with Commentaries*, A. Bloom and S. Benardete (Trans.), Chicago: Chicago University Press.
- Ruth, J. (1999). Mental Capital, Industrial Time, and the Professional in David Copperfield, *Novel*, 32(3), 303-330.
- Shaheen, A. (2010). *Androgynous Democracy: Modern American Literature and the Dual-Sexed Body Politic*, Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Shang, X. P. (2014). An Analysis of Virginia Woolf's Theory of Androgyny in to The Lighthouse, Unpublished Master Thesis, China.
- Sigmund, F. (2001). *Leonardo da Vinci*, A. Tyson (Trans.), London and New York: Routledge Classics.
- Slater, M. (1983). *Dickens and Women*, London: J. M. Dent & Sons.
- Strout, I. I. (2009). Bridging Bildungsromane from London to Russia- Paradigms of Masculinity in Charles Dickens's and Leo Tolstoy's Fiction, Unpublished Dissertation, Tulsa University.

- Stuart, E., Adrian, T. (1996). *Christian Perspectives on Sexuality and Gender*, Wiltshire: Cromwell Press.
- Uçar, S. (2015). Orlando ve Aşık Kadınlar'da Androjini, Unpublished Master Thesis, Ankara-Ankara University.
- Urgan, M. (2009). *Virginia Woolf*, İstanbul: Yapı Kredi Publications.
- Woolf, V. (1981). *A Room of One's Own*, New York: Hartcourt Brace and Company.
- . (2006). *Orlando*, Orlando: A Harvest Book.

THE DARK SIDE OF TURKEY-BULGARIA ROUTE*

Süleyman KÖKSAL**

ABSTRACT

Illegal affairs and dark relationships can always be encountered in any place. International links and officials can also be seen in these illegal affairs. When the communists came to power in Bulgaria in 1944, there were a significant minority of Turks. Refugee Turks arrived in the following years and some Turks from Turkey began to participate in illegal affairs in Bulgaria. The cooperation in the underground worlds of Bulgaria and Turkey, which are at opposite ends of the cold war period, is remarkable. Why do those who participate in illegal affairs in Turkey flee to Bulgaria or other Balkan countries? In this study, illegal affairs and dark relations in Turkey and Bulgaria has been discussed. Turks are the most important ethnic minority in Bulgaria. However, Bulgaria allowed Turks from Turkey involved in illegal affairs to enter the country. At the same time, black propaganda was made in the publications of the Communist Party. It was aimed to create chaos in Turkey's internal and foreign policy. A negative perception of Turkey was formed. Turks carried on their illegal affairs and dark relations after the communist period. Bulgaria is a crucial exit point between east and west in the arms and drug trafficking. Official confessions made in Bulgaria after the communist period give clues about illegal affairs and the system of dark relations.

Keywords: Bulgaria, Turkey, Illegal Affairs, Dark Relations, Smuggling.

TÜRKİYE-BULGARİSTAN GÜZERGÂHININ KARANLIK TARAFI

ÖZ

Yasadışı işler ve karanlık ilişkiler her yerde ve her zaman karşımıza çıkabilir. Bu yasadışı işlerde uluslararası bağlantılar ve resmi görevliler de görülebilir. 1944 yılında komünistler Bulgaristan'da iktidara geldiklerinde önemli bir Türk azınlığı vardı. İlerleyen yıllarda mülteci Türkler geldi. Türkiye'den bazı Türkler de Bulgaristan'da yasadışı işler yapmaya başladılar. Soğuk savaş döneminin zıt uçlarında yeralan Bulgaristan ve Türkiye'nin yeraltı dünyalarındaki işbirliği dikkat çekicidir. Türkiye'de yasadışı işlere karışanlar neden Bulgaristan'a ya da diğer Balkan ülkelerine kaçıyor? Bu çalışmada Türkiye ve Bulgaristan'daki yasadışı ilişkiler ve karanlık ilişkiler ele alınmıştır. Türkler, Bulgaristan'daki en önemli etnik azınlıktır. Ancak Bulgaristan, Türkiye'den yasadışı faaliyetlerde bulunan Türklerin ülkeye girişine izin vermektedir. Aynı zamanda Komünist Parti'nin yayınlarında kara propaganda yapılarak Türkiye'nin iç ve dış politikasında kaos yaratılmak istenmiştir. Türkiye hakkında olumsuz bir algı oluşturulmuştur. Türkler, komünist dönemden sonra da yasadışı işlerini ve karanlık ilişkilerini sürdürdüler. Bulgaristan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığında doğu ile batı arasında önemli bir çıkış noktasıdır. Bulgaristan'da komünist dönemden sonra yapılan resmi itiraflar, yasadışı işler ve karanlık ilişkilerin sistemi hakkında ipuçları vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Türkiye, Yasadışı İşler, Karanlık İlişkiler, Kaçakçılık.

Atıf: KÖKSAL, S. (2021). "Türkiye-Bulgaristan Güzergâhının Karanlık Tarafı", İMGELEM, 5 (9): 349-365.

Citation: KÖKSAL, S. (2021). "The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route", İMGELEM, 5 (9): 349-365.

Başvuru / Received: 16 Eylül / September 2021.

Kabul / Accepted: 13 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

INTRODUCTION

When we look at the world map, we see Turkey standing like a bridge at the junction point in the middle of three continents. Bulgaria is also Turkey's gateway to Europe. Bulgaria like other Balkan countries, emerged with the disintegration of the Ottoman Empire, which ruled on three continents. There is a significant Turkish population in the Balkans. Turks

* This study is based on Author's PhD thesis.

** PhD., Karadeniz Technical University, Department of Foreign Languages, E-mail: skoksal@ktu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-0514-9256

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

emerge as a vital element of internal and foreign policy in Bulgaria. Every Bulgarian administration attempted to assimilate Turks and forced them to migrate through pressure and exile. With communism in 1944, positive steps toward minorities were taken at first in Bulgaria, but then the pressure on minorities increased.

Relations between Bulgaria, a member of the Eastern bloc, and Turkey, which acts with Western countries, are not good during this period known as the Cold War. Bulgaria is engaged in various activities towards its neighbor Turkey, the Bulgarian Turks and the Turks of Turkey. There are also refugee Turks in Bulgaria who fled from Turkey and believed in communism. As in all of the Eastern bloc countries, Bulgaria is a country where strict controls are made as required by the regime. However, it is also a country where many Turks from Turkey conduct illegal affairs. These Turks have close ties with Bulgarian officials. International events occur in this system of dark relations that have an impact on Turkey's internal and foreign policies. According to the Bulgarians, the Pope's assassination demonstrates that Turkish nationalists are terrorists and murderers who serve imperialism. Illegal relations and activities of the Turks continued for a long time also in the post-communist multi-party democracy period in Bulgaria. Drug trafficking, arms trafficking and illegal luxury vehicle trade were just a few of these activities. The visit of the terrorist chief Abdullah Öcalan to Bulgaria and the terrorist organization PKK's (Partiya Karkeren Kurdistan) use of the route to Bulgaria demonstrate the different dimensions of the system of dark relations. Who benefits from this dark relationships? How are these relations reflected and reacted to society?

The effects of the events mentioned above on the stability of the region's geography are very important. It is for the benefit of the people of the region to investigate the inside of these events and reveal the facts. The need for research was made in order to confirm the view of the people of the region on these issues. It is seen that extreme speculations were made in the events described and the facts were distorted. Some facts need to be uncovered and clarified. In this study, field research in Bulgaria and literature review in different libraries in Bulgaria were conducted as a method. However, some archival sources in Bulgaria could not be accessed by saying that they are prohibited. The publications in Turkey were also used. The study, whose content analysis was carried out, was updated with some additions and presented to the scientific world. This study is the result of a qualitative research. The confessions used in this study and some examples given may show that the research is accurate.

The clues of this system of dark relations can be seen in the media organs of the Bulgarian Communist Party, post-communist Bulgarian publications and publications in Turkey. Bulgaria's EU membership and approach to the Western world have made dark relations and illegal affairs more difficult and have shifted to other geographies.

Bulgarian Turks and Their Population

According to the census conducted in 1878, Bulgarians are in majority in Tarnova, Vidin and Sofia and Turks in other regions. However, the Turkish population is decreasing with migration. In 1914, the Turkish population was 885,000. Despite the migrations, the Turkish population is higher in some regions than the Bulgarians. In the statistics of 1934, it was seen that Turks were the majority in some regions (Keskiöglü 1985: 25, 26). According to some Bulgarian Turkish journalists, there were 1,300,000 Turks in Bulgaria in 1943 (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 1943). In 1944, when the Russian troops entered Bulgaria, the communists took power. The communist regime, which started a new era, sent positive messages to every group of the country and asked for their support. The most important group was the Turks. They were also promised to get their rights. They were said to be religiously free and able to practice their faith freely. However, a few years later, Turkish schools were nationalized. The Turkish peasants' lands were taken under the guise of cooperatives. Pressures and intimidation began. Meanwhile, some Turks had immigrated to Turkey. The number of Turks attempting to migrate was also gradually increasing. These developments prompted the communist administration. For a long time, Turks did not immigrate, which increased the Turkish population. These were supposed to be removed from Bulgaria. On August 10, 1950, Bulgaria presented a note to Turkey. The perception of immigration for Bulgarian Turks was formed both before and after this date. Bulgaria wanted hundreds of thousands of Turks to be admitted to Turkey within three months. The only option of the Turks in the face of these pressures was to emigrate (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 1946). So they migrated once more again.

The actual number of Turks in the census in Bulgaria is not given correctly. In 1948, in addition to official figures, Bulgarian Turks also made researches the Turkish population in their region. According to the population determination made by the students of the Turkish School 'Nüvvab', the Turks are around 1,500,000. In 1965, another study was carried out by the 'Bulgarian Turkish Youth Organizations Association'. Accordingly, there are 2,200,000 Turks. In the same year, the 'Bulgarian Statistical Institute' lowered the number of Turks by one-third, giving it 800,000. Confidential information received from Bulgarians working in this

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

institution confirms the determination of the Turks. It was understood that the figure is 2,225,000. Ahmet Şerif Şerefli, one of the Turkish intellectuals in Bulgaria, stated that the population of Bulgaria, which was 9 million in 1989, fell to 7 million due to immigration, of which 4 million 500 thousand were Christians and 2 million 500 thousand were Muslims (Şerefli 2002: XX, XXI). From the establishment of the Republic of Turkey in 1923 until 1980, immigration from Bulgaria to Turkey continued intermittently. In this period, around 500 thousand Bulgarian Turks came to Turkey (Şimşir 1992: 65).

On November 9, 1989, the ‘Berlin Wall’ barrier between the two of Germany was lifted. The Eastern bloc started to dissolve. Travel and immigration were allowed. On January 14, the wall began to collapse. On November 10, 1989, Todor Jivkov was overthrown in Bulgaria and the period of multi-party democracy started. About six months ago, tensions between Turkey and Bulgaria reached their peak. Because the persecution of Turks in Bulgaria had reached a climax. The Prime Minister of the Republic of Turkey Turgut Özal said, “We can take all the Bulgarian Turks”. Hundreds of thousands of Bulgarian Turks piled up at the Kapıkule border gate to immigrate to Turkey. The number of people coming from Bulgaria in the summer of 1989 exceeded 300 thousand (Aydın Tarihi 1989: 4). On August 21, 1989, Turkey closed its border to those coming from Bulgaria. Turgut Özal stated that the decision was taken to close the border to attract Todor Jivkov to the table of agreement (Aydın Tarihi 1989: 1).

Assimilation policies were applied to the Turkish minority in Bulgaria before communism. It was thought that Turkey supported the Bulgarian Turks. The wish to do with all these developments is as follows; it was to create a negative perception of Turks and Turkey towards the aims of the Bulgarians. Communist parties in socialist countries have always taken the Soviets as a sample in their ideology, organization and activities. The Soviet state was the model of the future (Jelavich 2006: 205). The policies implemented in Bulgaria were also an indication that the Soviets were taken as a model and the communist rulers in Bulgaria imitated the Soviet Russians. During the period of the regime, the influence of the Russians was clearly seen. The communists, who seized power, pursued a policy strictly adhering to the principles of nationality and Slavicism, with the directive of Moscow, and continued their oppression on the Turks from where the previous administration left off (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 1946).

Turks from Turkey began to be seen in Bulgaria during the communist period. Some of them had been pressured for having defended communist ideology and had gone to Bulgaria.

Some Turks from Turkey were also engaged in illegal affairs. Bulgaria is located on a vital transit route. The Turkish press and publications of the communist regime are used for perception. Refugee Turks are also the polemicists of the communist regime with their writings. In dictatorial regimes where rulers have weaknesses, the people are directed from a single center by the publications of the communist party, since there is no freedom of the press.

Turks from Turkey in Bulgaria

While the Ottoman state was falling apart, there was a national struggle in Anatolia. Various groups wanted to be effective in this struggle and have a right in the administration of the new state to be established. Communists were one of these groups. A congress was held in Baku, Azerbaijan with the participation of a significant portion of those who were influenced by the ideas of communism. It was decided to unite all communist groups and organizations in Turkey and Russia under the umbrella of the Communist Party of Turkey (TKP). In addition, it was asked to support the national movement in Turkey. It was accepted that the TKP should be transferred to Anatolia in order to establish the rule of workers and peasants in Turkey and they also wanted to instill the idea of communism. In congress, the election of the TKP Central Committee was also made. TKP was established on 15 September 1920 in Baku, outside of Turkey. Mustafa Suphi was elected as the Head of the Central Committee (Aslan 1997: 241-244).

In the confrontation during the cold war, Bulgaria took part in the Eastern bloc led by the Soviet Union, and Turkey in the Western bloc led by the United States. The Soviet Union had plans for Turkey. It supported communist activities in Turkey. Meanwhile, there were pressures and arrests of communists in Turkey. Communist thinkers were going abroad in different ways. Some wanted to go illegally. One of them was Sabahattin Ali, a Turkish intellectual killed at the border in March 1948 while trying to escape to Bulgaria.

Bulgaria has become a country where those fleeing from Turkey take shelter due to the pressure of ideas. It has also been one of the vital external centers of the TKP. A group of members of the TKP operating in Bulgaria was formed. TKP General Secretary and Russians supported and followed up the activities in Sofia. TKP members in Sofia have important roles in communist activities in European countries. Meanwhile, Turks who are refugees are forced to serve in the country where they took refuge. Tuğrul Deliorman, a communist refugee and has served communism for years, has occasionally participated in discussions in the TKP, where internal conflicts were experienced. He had regrets. But he tried not to reflect them. But one

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

day: “A refugee means a lackey.” he confessed to the situation they were in (Alper 1999: 398).

Bulgaria has an important position in terms of TKP. As it is on the way to transition to European countries, many socialist/communist-minded people in Turkey yearn for it. Those who find the opportunity go to Bulgaria. However, not all Turks who went to Bulgaria could get what they wanted in an ideological sense. Many Turks have even disappeared within the borders of Bulgaria. Fatma Yalçın and Savaş Üstünel, one of the leaders of the TKP, also were imprisoned with some Bulgarian Turks. They had a love for their homeland (Turkey). Perhaps because of their love, they both died in a mystery. They were quietly buried (Şerefli 1990: 223). Unknown perpetrators were regarded as normal in repressive regimes. No one could find the cause of death of anyone, nor dared to find it.

One of the Bulgarian Turks, İshak Raşid, who worked in the media organs of the Bulgarian Communist Party, ‘Halk Gençliği Newspaper’ and ‘Radio Bulgaria’, took refuge in Turkey with his family. When İshak Raşit was in Bulgaria, he hated communism and showed his feelings. He was using the words effectively. He worked as a literature teacher in Turkey. He tried to express the experiences of the Bulgarian Turks at every opportunity. The Bulgarian administration was uncomfortable with this situation. For this purpose, journalist Ahmet İlyazov and a team were sent from Bulgaria to Istanbul in 1982 to kill İshak Raşid. İshak Raşid did not want to meet, knowing that the people who came to him did not have good intentions. However, inexplicably, he was found dead in his home (Şerefli 2006: 30, 31). Communist rule in Bulgaria had dark relations. Those who did not serve this system of dark relations, those who opposed it, were mysteriously disappeared.

Turks and Dark Relationships

During the communist period, there were Turkish drug traffickers in Bulgarian prisons (Şerefli 1990: 299). In a regime with frequent controls, illegal activities without the knowledge of the security forces bring to mind that these events are under the surveillance of the state. Before the 1970s, ‘city surveillance cameras technology’ was used in Bulgaria. Security in this country is made with the advanced technology of that period. At the same time, this technology emphasizes that people are taken care of as an element of pressure (Merkez İzliyor 1969).

The visit of a foreign citizen to Bulgaria or other Eastern bloc countries is closely monitored from beginning to end. At the same time, the citizens of this country travel under strict control. Minority Turks in Bulgaria are potential power. Turks are opponents of the regime. It is thought-provoking for citizens of Turkish origin involved in many illegal activities

to do business in a communist country. During the communist period, Bulgaria was involved in many international smuggling incidents (Tata 1993: 114).

Armenians smuggle drugs and weapons in connection with terrorist organizations. They have important roles in the route from the Middle East to Western countries (Somer 1984: 22, 23). Syrian national M. Akil Çubukçı was detained in Turkey in the 1970s on charges of smuggling weapons and bullets through Bulgaria. M. Akil Çubukçı explained in detail the smuggling he has been doing since the 1960s. He also explained his connections in Turkey. The inner circle of such smuggling incidents; M. Akil Çubukçı and Garabet Serkis Abriyan of Armenian origin. In the case where M. Akil Çubukçı and Garabet Serkis Abriyan were tried, Abuzer Uğurlu, one of the important names of the Turkish underground world, was also tried. Abuzer Uğurlu gave his address as Arh Milanov Street No: 18 Sofia, Bulgaria (Mumcu 2011: 53).

Abuzer Uğurlu is someone who fled to Sofia and then to Munich, Germany in order not to be arrested for his smuggling in Turkey. Abuzer Uğurlu lived illegally in Munich and Sofia until 1974. Seven kilograms of cocaine sent from Sofia to Abuzer Uğurlu in 1995 were seized at the Turkish border. Mehmet Eymür, one of the former heads of the National Intelligence Organization (MİT), announced that Abuzer Uğurlu was first used by the MİT and then by the Bulgarian secret service and the Soviets as the chief agent. It has been tried to give the impression that Abuzer Uğurlu and another famous name Bekir Çelenk are connected with some of the 'Idealists' in Turkey. This perception was deliberately made by Bulgarians and Soviets. Thus, it was aimed to confuse the various crimes committed, including the assassination of the Pope. If M. Ali Ağca had been successful in the assassination of the Pope, the Christians would have turned against Turkey. The 'Idealists/Nationalists', who were abroad, would have been the number one target of the security forces of Western countries. Bekir Çelenk smuggled arms between Germany and Bulgaria between 1966 and 1969. He returned to Turkey by taking advantage of the amnesty issued in 1974. He went abroad after the military coup of 12 September 1980. When Bekir Çelenk came to Bulgaria after the assassination of the Pope, he was arrested and sentenced to 31 months in this country. Bekir Çelenk states that he knows Abuzer Uğurlu from Sofia. Another interesting event was that these two names fled to Sofia from coffee smuggling in the 1960s (Mercan 2001: 26-28). One of the important centers of Bekir Çelenk was Sofia. He had versatile relations with Bulgarian official authorities and his relationship with the Armenians was remarkable (Mumcu 2002: 77, 78).

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

In 1967, 1070 submachine guns, 400 guns and many bullets were seized in Trabzon's Sürmene district. These were sent from Varna, the port city of Bulgaria, by Şaban Vezir, who were living in Sofia and managing arms smuggling here (Mumcu 1981: 83). Şaban Vezir is a Syrian national. He had many adventures in Turkey. However, this famous smuggler was protected by some people who had important positions (Mumcu 2002: 77).

Erhan Kandemir, one of the Turkish hijackers who smuggled a plane from Turkey to Bulgaria during the communist period, took refuge in Bulgaria and worked in many jobs. He met some members of the Turkish and Kurdish underworld who were staying in a hotel in Sofia. After contacting them, he visited the communist refugee Turks in Sofia and stated that he wanted to benefit from the opportunities of the business by showing the gold and silver bars next to them (Alper 1999: 466). As can be seen from these events, the communist regime turns a blind eye to the questionable deeds of these people coming from Turkey.

Smuggled weapons were caught in Tuzla, Istanbul in 1974. In the researches, it was determined that weapons were brought from Bulgaria. These weapons belonged to Avni Karadurmuş, known as 'Yellow Avni' in the underworld. Avni Karadurmuş changed his surname to Musullulu before fleeing to Bulgaria in 1980. Avni Karadurmuş had a close commercial relationship with the state company 'Kintex' in Bulgaria. Smuggled weapons brought from Bulgaria to Turkey were sold by Avni Karadurmuş to right and left political groups. Weapons were used in political murders that resounded across the country (Mumcu 2000: 91, 92). Another incident occurred in June 1977. A Cyprus-flagged ship was caught by Turkish customs while passing through the Bosphorus with weapons loaded by the state company 'Kintex' from the Bulgarian port of Burgas (Mumcu 2011: 167-169).

Especially during the 'Cold War' period, some states began to use terrorism for their own interests and to establish relations with terrorist organizations. Thus, the phenomenon of state-sponsored international terrorism emerged. The state that supports terrorism provokes international events, creates an atmosphere of fear in the target country, demoralizes the people and forces them to consume the country's material resources. The target country is desired to be weakened economically, politically and militarily. This is planned by supporting terrorism as a tool of foreign policy (Kedikli 2013: 122,123).

The Soviet regime model is applied in Bulgaria. It should not be thought that Bulgaria had dark relations, unaware of the Soviet Union, which was the leader of the Eastern bloc, in both its internal and foreign policy. It must be considered that the Soviets directed the countries

in the Balkans against Turkey. According to A. Sayılğan, the Soviets are very careful about their games. They even provoke internal quarrels of the parties of their target countries. The Soviets used Bulgaria in provoking the increasing anarchy in Turkey since the 1970s. As in the case of the Pope, even the weapons to be used by some adventurous (Turkish) nationalists (!) are pre-selected. The Soviets asked, and the Bulgarian Dimitır Şişmanov wrote a book called ‘Gunshots in the Bosphorus’. Thus, anarchy in Turkey was extolled. No other explanation is possible (Sayılğan 2009: 527).

Terrorist incidents in Turkey have caused an international concern along with M. Ali Ağca. M. Ali Ağca was caught after shooting the Pope on 13 May 1981 and made a statement at the Roman prosecutor’s office. In his statement, he explained that he moved to Bulgaria between 10-15 July in 1980 and stayed in different hotels in Sofia for 40-50 days. There was Bekir Çelenk in one of these hotels. He was using a fake ID issued in the name of Necati Çelik. Ağca explained that during his stay in Sofia, he met some people connected with illegal affairs and passed to Belgrade issuing fake passports (Mumcu 1981: 46, 47). Ağca also stated that he received training from Bulgarian experts in a camp in Syria (Ağca: Suriye’de 1985).

The world press wrote that the Bulgarians were behind M. Ali Ağca’s shooting on the Pope, which concerns Turks and creates an international agenda. Bulgaria was unexpectedly drawn into this assassination. The Bulgarians claimed that right-wing fascists were behind Ağca, who shot the Pope. Two years after the Pope was shot, a series of articles was published in the media organ of the Communist Party of Bulgaria (BKP) ‘Yeni Işık Newspaper’. In these articles, it was written that Ağca was a fascist member of the ‘Gray Wolves’ organization. It was also stated that Ağca was involved in murders other than the murder of Abdi İpekçi in Turkey. The author of the article, Yona Andronov, researched in Bulgaria, Italy and Turkey. He met with many people such as Bekir Çelenk in Bulgaria, Uğur Mumcu and Abdi İpekçi’s wife Sibel İpekçi in Turkey. In the article series, it was explained that the Bulgarians or the socialist world did not have a hand in M. Ali Ağca’s shooting on the Pope. It was stated that Ağca stayed in Sofia before shooting the Pope, but who he met and what he did during this time were not disclosed (Andronov 1983). After a few years, the agenda about Ağca was formed again. Based on a police officer from Germany, the Bulgarians said that Ağca was linked to the extreme rightist, namely fascists, in Turkey and Germany. It was also stated that Ağca was linked to the Israeli intelligence agency and those who pulled the trigger were the collaborators of the imperialists (İbrahimov 1981).

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

The Bulgarian press continued to react to the news that the Bulgarians had a hand in M. Ali Ağca's shooting on the Pope. Comments were made in the Bulgarian press based on information from a book published in Germany. The Bulgarian press stated that Western country newspapers and American intelligence were deliberately libeling. And the press in Bulgaria wrote that there were no Bulgarians and the Soviet Intelligence Service KGB behind Ağca. It was aimed to restart the cold war. For this purpose, Ağca was used. The Pope was shot as a result of an assassination stemming from the relations between Turkish neo-fascists, called 'Gray Wolves', and neo-fascists in Germany. Ağca was a murderer under the command of the 'Gray Wolves' (Gerçek Gizlenemez! 1985). Socialist/communist publications of different countries also supported the Bulgarians. In these reports, it was stated that the news that there were three Bulgarian citizens behind the shooting of the Pope was unreal (Yalan ve İftira 1985). Bulgarians try to show that socialists are innocent by blaming the nationalists in Turkey. A book was published in Bulgaria for this purpose. This book claims that Bulgarians are unaffiliated with terrorism. International connections of M. Ali Ağca and Turkish nationalists were mentioned.¹ The facts were distorted in these publications by reporting to Bulgarian Turks that Turkey is a troubled country in chaos.

Hikmet Sevcan is another important smuggler who fled to Bulgaria after the 12 September 1980 coup. He is someone who was on the search list by Interpol as a drug, gun and gold smuggler. He had a partnership with the state company 'Kintex' in Bulgaria. He owned many companies and was promoted as a respected businessman. Hikmet Sevcan is said to have protected Alaattin Çakıcı, a Turkish underworld bully, in Bulgaria (Aydın 1998). It is understood that Bulgaria was one of the main transition points of drug and arms smuggling during the communist period and played an important role. Meanwhile, Colombia, one of the centers of the world drug market, has close relations with Bulgaria. These relations demonstrate that Bulgaria is an important component of the system of dark relations in the region (Douglas & Potes 1984: 41-44). Ships of the Tamil Tigers terrorist organization stop by the ports of Bulgaria, Greece and some European countries and obtain weapons through non-governmental organizations, terrorist and organized crime organizations (Bal & Özeren 2010: 189). Those who smuggle drugs and weapons may not have any ideological aims. However, it is inevitable for them to establish relations with terrorist groups in terms of their interests in the marketing of their goods (Somer 1984: 20).

¹ See for detailed information Krasimir Drumev, *İftiranın Karşısında Gerçek*, Sofia Pres, Sofia, n.d., (Possibly published in 1985).

In Bulgaria, where illegal affairs such as arms smuggling and drug smuggling are carried out internationally, many Turkish citizens are also involved in these works. Turkey's internal and foreign policies have been harmed as a result of these events. The intention of those who seek profit from these businesses is obvious. There is also a dangerous situation in terms of the security of the region. The weaknesses of the security forces of Turkey and Bulgaria are obvious. These actions damage both countries. Meanwhile, a pro-Kurdish formation in Bulgaria emerges during the post-communist period. While the PKK is said to have a pleasant working atmosphere in Bulgaria, there is a long-standing relationship with the activities of the terrorist organization.

The PKK terrorist organization has been involved in many illegal activities since its establishment. The organization initially received commissions from drug activities. In the following years, he took part in these activities himself due to the high economic return. The organizational area of the organization in the region stretching from the Middle East to Europe is the Balkan route, which is one of the most important drug trafficking routes in the world. Turkey borders the "golden crescent" region (Pakistan, Afghanistan, Iran) where drugs are produced, transported and marketed illegally. Some of the drugs reaching European markets are transported through Turkey. The PKK plays an active role in this marketing and takes an important share (Alkan 2008: 142, 143). The price of the drug increases astronomically as you get closer to the areas of use from the production areas and the longer the trade route. For example, a unit of drugs costs 2,2 USD in Iran, 13,5 USD in Germany and 158,5 USD in the USA (Somer 1984: 20).

The terrorist chief, Abdullah Öcalan, was living in Syria before he was captured in February 1999 and brought to Turkey. It is stated that Öcalan went to different countries in Europe from time to time during these periods. Bulgaria is one of these countries. When Öcalan explained his relations with Bulgaria, he said that they have an office in the city center of Sofia. He also announced that he stayed in Bulgaria in 1982 and 1987 for the support of Bulgaria for the fight of the terrorist organization PKK against Turkey. According to Şamil Tayyar, Bulgaria has become a strategic country in terms of PKK's arms supply. Russian weapons have been delivered to the PKK through this country. Bulgaria is also an important drug-trafficking route for the PKK. The communist regime also used its relationship with the PKK as a tool to exert pressure on the Turks (Tayyar 2011: 292). The Ministry of Internal Affairs of Bulgaria, which is known to have relations with the PKK and supports members of the terrorist organization, reported that there are no PKK training camps in Bulgaria. It has been also stated that it is not

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

possible for Bulgaria to support terrorist organizations (Bizde PKK 1997). However, even in the early 2000s, it was known that there was an office of the PKK on Stamboluski Street in Sofia and members of the organization gathered here. The PKK received logistical support, campsite and training support from many countries, including Bulgaria and some other European countries (Bal & Özeren 2010: 90).

The first years of the multi-party democracy period in Bulgaria passed with uncertainty. This situation paved the way for some people in important positions in the communist regime to commit illegal acts. Many people took advantage of the transition period and tried to expand their money-making systems during this period. Bulgarian Prime Minister Ivan Kostov warned the public and asked not to pay tribute to the mafia. Explaining that 60 percent of the state's internal revenue is under the control of the mafia, the prime minister said that they would save Bulgaria from the image of the mafia state (Mafyaya haraç 1997).

Halis Okan is one of the Turkish refugees forced to flee to Bulgaria due to his communist beliefs. He served a prison sentence during the communist period. However, despite this, he achieved a luxurious life that very few people had. Halis Okan became one of the richest people in Bulgaria during the post-communist democracy period. He had a political party, seven newspapers, three foundations, banks, hotels, shops, houses and a farm before his death in the 2000s. His antique collection was exhibited in a state gallery. The police chiefs of the communist dictator Todor Zhivkov were at his disposal and served him. It is said that Halis Okan came to this situation by laundering the money of the communist administrators. During the period of democracy, Halis Okan was also mentioned with a new religion supported by socialism. Halis Okan unified Marx, Jesus and Muhammad, and created a new religion. Halis Okan claimed that he had received revelation for 14 years and tried to spread this religion from the Balkans to the whole world (Aydın 1992-1993: 18-24).

Since the illegal affairs in Bulgaria are known, this country has been especially popular with some Turkish citizens during the multi-party democracy period. Another name of the Turkish underground world, Kürşat Yılmaz, also entered Bulgaria illegally and was caught during this period. It is remarkable that Reni Tzanova, who defended the oppressive dictator of the communist period, Todor Jivkov, was the advocate of Kürşat Yılmaz (Aydın 1998). Many businessmen and well-known figures have been spotted in Bulgaria, where they have entered the country illegally. One of them is Süleyman Demirel's nephew, one of Turkey's former presidents. Murat Demirel, banned from going abroad, tried to enter Bulgaria illegally by sea

from Turkey on December 31, 2004. There was also a large amount of money with him. When the current Bulgarian Prime Minister Boyko Borisov was the Chief of Police, Murat Demirel was apprehended and handed over to the Turkish authorities by Borisov himself (Tunca and Gün 2005). It should not be forgotten that Bulgaria is a country with easy access through such roads.

Security flaws, the democratic process of the country and dark connections appear as illegal activities in different ways. Bulgarian highways, which are a nightmare for Turks working in Europe and those traveling to European countries for various reasons, reveal yet another facet of the country's illegal activities. Events such as robbery and extortion are seen almost every day, and people are killed. Even diplomats were attacked in the 2000s. Turkish Consul Mehmet Koza, who was attacked on his way from Plovdiv to Burgas in Bulgaria, was brought to Turkey and treated (Saldırıya uğrayan 2000).

However, following the September 11 attacks, and under the pressure of Western countries, illegal activities in Bulgaria began to be taken under control. Bulgaria's attempts to become a member of NATO and the EU also tightened these controls. Bulgaria became a member of NATO in 2003 and an EU in 2007. During this period, it was observed that the citizens of Turkish and Middle Eastern origin in Sofia were cleared of their regions under the guise of commercial activity. It is seen that democracy has begun to settle in Bulgaria and the controls are being taken seriously, albeit slowly. As a result, dozens of groups against international criminal organizations were destroyed by joint operations by Turkish and Bulgarian officials (Türk meslektaşlarımızla 2005). There are actually police chiefs who fight against illegal work. These are the nightmare of the underworld. But the strength of these police chiefs is not enough to fight. The system either liquidates them, ostracises them, or retires them. Those who keep up with the system get a share of the pie and are promoted (Yurdakul 2012: 128).

Now there is a period of multi-party democracy in Bulgaria. Some of the illegal work done during the communist period have been documented by official sources. State officials announced that M. Ali Ağca stayed in Bulgaria for 37 days in 1980, shortly before the conspiracy of the Pope. M. Ali Ağca was registered as a citizen of India and used the name Yogender Singh, according to the information given by the General Secretary of the Interior Ministry, General Boyko Borisov. Ağca's activities during his stay in Bulgaria were expressed as 'inexplicable' (Ağca'nın Hindu 2005). Meanwhile, Boyko Borisov became prime minister a

The Dark Side of Turkey-Bulgaria Route

few years later. And Borisov continued his duty until the parliamentary elections held on April 4, 2021. The list of bureaucrats who were agents during the communist period was also published. It has been announced that 191 diplomats, including 33 ambassadors, 8 charge d'affaires, and 4 consuls, acted as agents on behalf of their country during the communist period. Prime Minister Boyko Borisov said those still active would be dismissed (Süleyman 2010).

Bulgaria is the first country where the Turkish underworld's famous names flee illegally. Bulgaria is also known for being the source of smuggled cigarettes before and after Turkey's 1980 coup. This system of dark relationships, which existed both during and after communism, made money from drugs, weapons, and later, illegal luxury vehicles. In addition to the well-known names of the underground world, Turks who smuggle the money of those they have defrauded through the illegal cryptocurrency trade are on the agenda these days. In connection with people in the system of dark relations, these well-known names and cryptocurrency cheaters have fled to the Balkan countries once again. However, since Bulgaria joined the EU, the legal understanding has changed, external pressures have increased and illegal affairs have become more difficult. Thus people in dark relationships have turned to other Balkan countries such as Macedonia, Kosovo, Montenegro and Albania. For example, Sedat Peker, one of the leaders of organized crime organizations in Turkey, has been to different Balkan countries for more than a year. Nowadays, Peker admits the dark relationships he has experienced in the past with his internet broadcasts from Dubai and threatens top state administrators.

As a result of the developments, an anti-mafia party was founded in Bulgaria. It is called 'Get Up! Mafia Out!'. The parliamentary elections held on April 4, 2021, had fourteen deputies.² The public reaction to the activities that disrupt the building blocks of society is a positive development.

CONCLUSION

It is understood in this international system of dark relations that citizens and officials from the Eastern and Western bloc countries act in an organized manner. The organized group of people from various countries, ethnic and religious backgrounds, regimes, and government officials indicates that this system is managed globally by a higher mechanism. Or, similarly, it

² In the parliamentary elections held again on July 11, 2021, the 'Get Up! Mafia Out!' party had thirteen deputies but increased its votes even more.

can be thought that there are dark power centers protected by the higher authorities of the state in countries where these relations exist. Bulgarians and Turks who lived together for five centuries under the Ottoman rule and were influenced by common cultures have known each other well. As a way of assimilating and suppressing minority Turks in Bulgaria, some elements in internal and foreign policy were used as propaganda tools. These elements are some Bulgarian Turks, refugee Turks under the roof of the TKP and some of the famous names of the Turkish underworld. The perceptions formed by these propagandistic activities were used to create chaos in Turkey's internal and foreign policy. Thus, the bond between Turkey and the Bulgarian Turks would be weakened. Being a potential opposition force, the Turks would be easily controlled and even assimilated. If necessary, the Turks would be exiled and forced to migrate.

In Bulgaria, whose economy degraded during the communist period, it was attempted to contribute to the country's economy with unregistered income through dark relations and illegal affairs. As in the study here, international system of dark relations is often seen as linked to Eastern bloc countries or dictator regimes. In such countries, dictatorial governments lack community support, and the majority are economically poor. On the other hand, measures taken with international balances and pressures yield positive results. The fields of dark relationships and illegal activities are shrinking. Dark relationships increase or decrease according to regimes and legal systems. Despite the measures and security systems taken, thieves also improve their methods. Today, dark links are made on the internet, using digital technology.

The hidden connections of the international system of dark relationships, which humanity sees as a global threat, cannot be fully clarified. Some facts are not disclosed by high-level state officials as a 'state secret'. This situation suggests that some officials are a possible part of an international system of dark relationships engaged in illegal organized work. In Bulgaria, the sanctions imposed by the EU membership, the government's opposition to illegal affairs, and the public's reaction by supporting the anti-mafia party, narrow the range of activities for those in the international system of dark relationships. Since they cannot be at ease in Bulgaria, Turks involved in illegal affairs flee to other Balkan countries. Turks involved in illegal affairs generally prefer Balkan countries. These people can easily obtain official assurance by using their financial power and dark relationships in these countries. The reason for this must be that criminals do not believe they are safe under the rule of law.

REFERENCES

- “Ağca: Suriye’de eğitim gördük”. (1985, 7 Haziran). Cumhuriyet Gazetesi.
- “Ağca’nın Hindu adı kullanarak Bulgaristan’da kaldığı ortaya çıktı”. (2005, 25 Nisan-1 Mayıs). Bulgaria Zaman Gazetesi.
- Alkan, N. (2008). *Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri*, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Alper, O. R. (1999). *Mülteci Komünist*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aslan, Y. (1997). *Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydın, G. (1992-1993). Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis, *Aktüel Dergisi*, (78), 18-24.
- Aydın, G. (1998, 15 Eylül). Çakıcı’nın izini sürerken Hikmet Sevcan’a rastladık. *Hürriyet Gazetesi*.
- Aydın, G. (1998, 15 Eylül). Kürşat Yılmaz’ın komünist avukatı. *Hürriyet Gazetesi*.
- Aydın Tarihi Dergisi. (1989, 20 Ağustos). No: 4.
- Aydın Tarihi Dergisi. (1989, 22 Ağustos). No: 1.
- Bal, İ., Özeren, S. (2010). *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1943, 18 Haziran). 30-10-0-0_243-645-4_1.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1946, 1 Ağustos). 030-0-010-000-000-243-646-6.
- “Bizde PKK kampları yok”. (1997, 25 Haziran-1 Temmuz). Bulgaria Zaman Gazetesi.
- Douglas, R., Potes, C. (1984). Bulgaria, Gnosticism, and the drug Mafia, *EIR*, 11(32), 41-44.
- “Gerçek Gizlenemez!”. (1985, 5 Yanaari). Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi.
- İbrahimov, B. (1981, 20 Yuni). Tetiği çeken belli ya çektiren?. Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi.
- Jelavich, B. (2006). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kedikli, U. (2013). *Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu*, Ankara: Nobel Yayın.
- Keskioğlu, O. (1985). *Bulgaristan’da Türkler Tarih ve Kültür*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- “Mafyaya haraç vermeyin, devlete verginizi ödeyin”. (1997, 2-8 Temmuz). Bulgaria Zaman Gazetesi.
- Mercan, F. (2001). Abuzer’in En Esrarengiz Yılları, *Aksiyon Dergisi*, 348, 26-28.
- “Merkez İzliyor”. (1969, 14 Ocak). Yeni Işık Gazetesi.
- Mumcu, U. (1981). *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Mumcu, U. (2000). *Papa-Mafya-Ağca*, İstanbul: Umag Vakfı Yayınları.
- Mumcu, U. (2002). *Terörsüz Özgürlük*, Ankara: Umag Vakfı yayınları.
- Mumcu, U. (2011). *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Ankara: Umag Vakfı Yayınları.
- “Saldırıya uğrayan Burgas konsolosu”. (2000, 21-27 Kasım). Bulgaria Zaman Gazetesi.

- Sayılgan, A. (2009). *Türkiye’de Sol Hareketler*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Somer, T. (1984). Ermeni Terörü ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, in Uluslararası Terörizm Sempozyumu 17-18 Nisan 1984 (19-28), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Süleyman, B. (2010, 20-26 Aralık). Başbakan: Ajan diplomatlarımızla vedalaşmamız gerek. *Bulgaria Zaman Gazetesi*.
- Şerefli, A. Ş. (1990). *Türk Doğduk Türk Öldük*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şerefli, A. Ş. (2002). *Bulgaristan’daki Türkler 1879-1989*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şerefli, A. Ş. (2006). *Giderayak*, Ruse: Goren Dunav Vakfı Yayını.
- Şimşir, B. N. (1992). Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, in Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildiriler 7 Haziran 1985 (47-66), 3rd ed., Ankara: TTK Yayınları.
- Tata, S. (1993). *Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tayyar, Ş. (2011). *Kürt Ergenekonu Derin PKK’nın Gizli Kodları*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tunca, E., Gün, E. (2005, 10-16 Ocak). Tekneyle Bulgaristan’a kaçan Demirel yakalanıp Türkiye’ye iade edildi. *Bulgaria Zaman Gazetesi*.
- “Türk meslektaşlarımızla onlarca organize grup çökerttik”. (2005, 31 Ocak-6 Şubat). *Bulgaria Zaman Gazetesi*.
- “Yalan ve İftira”. (1985, 12 Yanaari). *Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*.
- Andronov, Y. (1983). *Kurdun izinde*. no. 87, 88, 89, 90, 91, *Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*.
- Yurdakul, D. (2012). *Abi Kabadayılar, Mafya ve Derin Devlet*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

GOODBYE TO THE BODY AND THE SOUND OF SILENCE IN THE EXAMPLE OF THE MOVIE SOUND OF METAL

Mihriban ŞENSES*

ABSTRACT

In this text, the movie "Sound of Metal" is discussed in terms of body philosophy, body anthropology, and health sociology. Sound of Metal is about the experiences of a person and couple after hearing loss. This film has been examined especially with reference to David Le Breton's important works titled *Goodbye to the Body*, *Anthropology of Pain* and Ivan Illich's *Medical Nemesis: The Expropriation of Health*. In the film, Ruben's focus on bodily loss and the process of not being able to cope with it are actually discussed through the mind-body distinction of the modern age, the desire of man to transform into a mind or a machine, and the social and cultural iatrogenesis that Illich mentions. It is also emphasized in the text that health, illness, physical "losses" are cultural, political or sociological phenomena rather than individual, physiological, medical issues and that they should be approached differently. In addition, it has been argued that human ontologically is an ear/hearing/speech/language/meaning entity, but modern scientific, medical and technological culture imprisons humans in a mechanical, visual and technical world. The result of such a culture is undoubtedly the loss of meaning that many thinkers bring to the agenda in their criticism of modernity. Therefore, the scientific, technological, medical culture we live in has to be re-evaluated based on these philosophical and sociological criticism points.

Keywords: Goodbye Body, Medicalization, İatrogenesis, Mind-Body Distinction.

SOUND OF METAL FİLMİ ÖRNEĞİNDE BEDENE VEDA VE SESSİZLİĞİN SESİ

ÖZ

Bu metinde "Sound of Metal" ("Metalin Sesi") filmi beden felsefesi, beden antropolojisi, sağlık sosyolojisi mülahazalarından hareketle ele alınmaktadır. Sound of Metal filmi bir insanın ve çiftin işitme kaybı sonrasında yaşadığı deneyimleri konu edinmektedir. Bu film özellikle David Le Breton'un *Bedene Veda, Acının Antropolojisi* adlı önemli çalışmalarından ve Ivan Illich'in *Sağlığın Gaspi* eserinden hareketle incelenmiştir. Filmde Ruben'in bedensel kayba odaklanması ve bununla baş edememe süreci aslında modern çağın zihin-beden ayrımı, insanın zihne ya da makineye dönüşme arzusu ve Illich'in sözünü ettiği sosyal ve kültürel iatrojenez üzerinden tartışılmıştır. Metinde aynı zamanda sağlığın, hastalığın, fiziksel "kayıp"ların bireysel, fizyolojik, tıbbi meseleler olmaktan çok kültürel, politik ya da sosyolojik fenomenler olduğu ve bunlara farklı şekilde yaklaşılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca insanın ontolojik olarak kulak/işitme/söz/dil/anlam varlığı olduğu, fakat modern bilimsel, tıbbi, teknolojik kültürün insanı mekanik, görsel, teknik bir dünyaya hapsedtiği ileri sürülmüştür. Böyle bir kültürün sonucu da hiç kuşkusuz birçok düşünürün modernite eleştirisinde gündeme getirdiği anlam kaybıdır. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz bilimsel, teknolojik, tıbbi kültür felsefi ve sosyolojik bu eleştiri noktalarından hareketle yeniden değerlendirilmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Bedene Veda, Tıbbileştirme, İatrojenez, Zihin-Beden Ayrımı.

Atf: ŞENSES, M. (2021). "Sound of Metal Filmi Örneğinde Bedene Veda ve Sessizliğin Sesi", İMGELEM, 5 (9): 367-379.

Citation: ŞENSES, M. (2021). "Goodbye to the Body and the Sound of Silence in the Example of the Movie Sound of Metal", İMGELEM, 5 (9): 367-379.

Başvuru / Received: 23 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 18 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

INTRODUCTION

In the text in your hand, the movie "Sound of Metal" has been tried to be interpreted from different philosophical, anthropological and sociological perspectives. This film is about

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-mail: mihrisenses@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-8021-9835

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

the transformations in the life of an individual with hearing loss and the couple due to this loss. In the following section, firstly, the summary of the film is included, then the content analysis of the film is made based on *Goodbye to the Body* and *Anthropology of Pain* which are the important works of David Le Breton and *Medical Nemesis: The Expropriation of Health* by Ivan Illich. In this text, the reason why the movie *Sound of Metal* was chosen in terms of content analysis is that the topics discussed in the mentioned texts are compatible with the movie.

David Le Breton explains “Goodbye to the Body” through the mind-body distinction of Plato (form-matter), Christianity, gnosticism and the tradition that started with Descartes in the modern age. According to this distinction, the essence is the mind, not the body. In these traditions, the body represents the deteriorating and decaying side of humankind. According to this, human is actually a mind being rather than a body being. In the modern age, this understanding, which is combined/blended with science, technology and especially medical culture, has brought along the process of transcending the body, transforming human into the mind, machine/artificial intelligence. Undoubtedly, Newtonian mechanical universe and modern mechanical human understanding also have a share in the emergence of this process. This understanding has transformed the human into a machine in the medical world, through industrialization, the development of technology and capitalism. But, of course, man is not a machine, and diseases or losses are not phenomena to be approached mechanically or biologically. Likewise, man is not just a mind being.

In this text, the movie *Sound of Metal* is discussed through the aforementioned goodbye to the body, transcending the body, transforming into a being of mind, and the criticism of mechanical approaches. The fact that Ruben thinks that he can live his old life in the same way thanks to a device after his hearing loss in the movie is exactly the result of the above-mentioned approaches or understandings. Unfortunately, Ruben could not solve the meaning problem in his life with a hearing aid that would enable him to hear, which could not provide enough natural sense of hearing, and he could not continue his routine from where he left off. After all, modern medicine (along with science, technology, industrialization and capitalism) is responsible for clinical, social and cultural iatrogenesis in many other cases, as in Ruben's case, as Illich emphasized. It is possible to evaluate Ruben's inability to cope with his hearing loss and his behavior as an "addict" to this loss in the movie *Sound of Metal* as a kind of social and cultural iatrogenesis. Here based on all these, in this text, the problem of coping with illness, loss, pain or giving meaning to them is also discussed with reference to the book *Anthropology of Pain*.

Finally, in this study, it is emphasized that human beings are not only a mental being, that they cannot be seen as a machine, and that humans are actually a language and meaning being. Therefore, it has been argued that the current understandings of science, technology and medicine should be subjected to criticism -both philosophically and sociologically-, and revised and organized accordingly.

Year: 2020 Director: Darius Marder Screenplay: Darius Marder, Abraham Marder Cast: Riz Ahmed, Olivia Cooke, Paul Raci, Lauren Ridloff, Mathieu Amalric, Domenico Toledo, Chelsea Lee et al.

Summary of the Movie:

The name of the film, which was awarded the best editing (Mikkel E.G. Nielsen) and best sound awards at the 2021 Oscar Awards, is "Sound of Metal"; however, in fact, this sound is neither the sound of music nor the sound of metal music, but the sound of restlessness, confusion, addiction and the artificial sound of machine.

The film, which deals with hearing loss and its aftermath, begins by introducing us to the daily lives of Ruben and Louise couple. This couple, who used drugs and attempted suicide a few years ago, actually saved each other's lives. At the end of this process, they started to make metal music together and live in a caravan. Director Marder starts the film with a night where this couple makes music. As we understand from the stage, both drummer Ruben and vocalist Louise take great pleasure in making music. Because of this opening scene of the movie, the audience initially thinks that Sound of Metal, that is, the name of the movie, describes the sound of music or metal music. However, from the chaos of the night, it can be understood that the music performed is also a harbinger of unrest. In the next scene, we see sequences of Ruben and Lou's life in the caravan. Ruben prepares a healthy breakfast for his girlfriend Lou. However, he also gives an important detail here: "You'll hate it, it's disgusting, but it's healthy," he says of the fruit puree he prepares.

As everything is going on in its normal course, Ruben realizes that he hears very little, that is, hearing loss, and goes to the doctor. The doctor tells Ruben that his hearing loss is very advanced, that he will not be able to hear it again, that the music he makes will cause him to lose his hearing completely, so he has to quit music and he can continue his life with a hearing aid implant from now on. Unfortunately, this hearing aid is also extremely expensive. The radical transformation in Ruben and Louise's life begins right after that. Because, after Ruben's hearing loss, he will no longer be able to make music, hear the world, nature and sounds as

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

before, and will not be able to communicate with people as before. However, soon after learning about his hearing loss, Ruben wants to continue music and they perform with Lou. From this, we understand that human do not want to give up their lifestyle quickly; even if this lifestyle costs them their health. This will turn into an existential problem for Ruben to question his identity(s) in life.

As Ruben tries to find himself again, he meets a community of former addicts with hearing loss. The leader of this community is Joe, a former alcohol addict who lost his hearing in the Vietnam War. Joe tries to explain to Ruben that he must accept this process and learn to live with this "loss". Although Ruben does not want to accept this situation, he joins this community with Lou's persuasion. In fact, there are some rules that the community applies to avoid or get rid of all addictions in life. For example, instead of seeing hearing loss as a defect, deficiency or deterioration, people here try to live with it and try to shape or live their lives away from all kinds of addictions (they are forbidden to use phones, computers, etc.). Here, Ruben, with Joe's guidance tries to learn to be on his own, to listen to silence or stillness. Here he makes good friends and learns sign language.

While everything is going well, Ruben watches a video of his girlfriend and wants to go back to his previous life. He sells his caravan and musical instruments and, thinking that everything will be the same as before, gets the implant he so wanted. Because he has sold everything, Ruben has no job, no money to sustain his life, and no place to stay until the implant is active. He asks Joe if, with the help of the Church (which helps such communities), he can borrow some money from the community and let him stay in the community for a few weeks. Unfortunately, Joe's answer to Ruben is negative; Joe tells him with a very impressive expression that he looks and speaks just like an addict. In fact, Joe is consistent and right, given his and the community's purpose. Because people in this community do not see a disorder in their bodies that needs to be repaired and eliminated. Therefore, Ruben's presence in the community will harm the order, body and life perception or imagination of the people here. As a result, Joe says that Ruben can find himself in his next life, that he can reach the silence (actually different voice) and calmness inside him when he needs it, and he parted ways with Ruben.

Once the hearing aid device is activated, a much more challenging process begins for Ruben. Because the sounds provided by the implant are far from meeting Ruben's expectations. Ruben takes his disappointment with him and goes to his girlfriend Lou. Lou has moved in with

his long-lost father, whom she blames for his mother's death, and although there is no one else in her life, she is no longer the person Ruben had dreamed of, or expected; because not only her physical appearance, the traces of his suicide attempt, but also her whole life has changed. All these changes are accompanied by the radical change that Ruben experienced after his hearing loss. Ruben's way of communicating with music, people and the world has changed, and he has actually lost touch with Lou. Both are aware that they can no longer return to their old lives, and Ruben quietly walks out of Lou's life because of this; In silence, he makes his way to the world where he will find or hope to find the voice again.

Goodbye To The Body and The Sound Of Silence In the Example of “Sound of Metal”

“I can't be that set of organs called the body.”

René Descartes

Although the synopsis of the film can be limited as above, the subject to be discussed in this text is much more comprehensive. The subject(s) covered in this movie will be tried to be evaluated based on some considerations in body philosophy, body anthropology, body sociology, and health sociology in general. First of all, let's start with David Le Breton's book *Goodbye to the Body*, who mostly works on body anthropology.

Breton begins this book with Descartes' quotation, "I cannot be that set of limbs called the human body" (Breton 2019:9). In fact, it is possible to trace the way of thinking that is meant to be expressed in this sentence back to Plato. The idea that emerged in the philosophy of both Plato and later Descartes as the founder of modern philosophy (It is possible to evaluate modern philosophy as a return to Plato in the sense of emphasizing mathematics, geometry, rational, measurable and calculable) is "goodbye to the body". So what does it mean to say goodbye to the body?

Saying goodbye to the body in Plato's philosophy means that the world of ideas or forms takes priority over the material world/world of shadows, and the mind over the body. In Plato's thought, "the body is the tomb of the soul." (2019: 9) Unlike the soul, the body represents the world of imperfect, deteriorating and decaying matter. However, the soul belongs to the world of forms-ideas that are not subject to corruption. Therefore, the essence of Plato's thought is the soul and the mind. (A philosopher is also a person who can escape from the world of matter/shadows and reach the world of ideas/forms with his mind.)

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

In fact, Plato, with his negative view of the body, reduced man to a kind of "pure mind". (Heidegger 2011: 421-422) Because in the history of Western thought, the negative point of view that we have mentioned about the body has preserved its existence since the pre-Socratics. It is possible to see the reflections of this point of view in Christianity and gnosticism.

“Gnostics take the hatred of the body to its extreme, seeing it as an incurable shame. The soul falls into the body... and is wasted there. Skin is man's cursed share of predestined aging, death and disease. It is 'carrion', it is 'flesh'”ⁱ (2019: 19).

Actually, the modern age have also followed the Platonic tradition we mentioned above and approached the body negatively. As it is known, the mind-body dualism crystallized with Descartes, who is accepted as the founder of modern philosophy or epistemology. Together with the ego cogito/thinking ego, man is reduced to the "thinking animal", to the "pure mind".

“Descartes breaks the link between intelligence and flesh and blood body. The body is for him the mechanical shell of a presence, in the final analysis it can be substituted, because the essence of man is primarily in the *cogito*. According to this premise of the 'hard disk' in Artificial Intelligence; Man consists of his intelligence, and the body is only a hindrance” (2019: 15).

As Breton stated, modern man aims to get rid of the body, which represents weakness, defect, deterioration and decay. In the modern era, too, “the body is the embodiment of evil; it is a draft that can be corrected” (2019: 12). According to today's dominant understanding of science and technology, man suffers from a corporeality that constantly reminds him of his inability. Modern man

“resents his body, which bears the mark of original sin, that is, of not being a pure object of scientific-technical creation. The body is an endemic disease of the mind or the subject... The task of rehabilitating or eliminating the body, a harmful invention of human history, falls to genetics, robotics or informatics” (2019: 12).

It is also possible to associate this approach, which is seen as a mechanical approach to the human or the body, with the Newtonian understanding of the universe. Together with the Newtonian understanding of the mechanical universe and the Cartesian way of thinking, the universe and human were perceived as machines.ⁱⁱ According to this mechanical understanding of human and the universe, human and the universe work just like a clock or a machine. The laws and rules of this functioning process/algorithm can be known, determined and regulated absolutely. According to this understanding, man and the universe can be controlled like a machine. According to this understanding, the body is a machine that can be removed, repaired and recreated.

Today, we constantly interfere with this machine to sleep, stay fit, become thin or more muscular, reduce anxiety, be more energetic. In this way, we want to transform the body, which we find inadequate, into a machine that functions more effectively, responds more to the system or is more accepted in the system. In fact, we want to attain salvation by changing the body, to bid farewell to the body and become pure mind, that is, actually a kind of God. Breton deals with this in a very impressive way in his book *Goodbye to the Body*, with examples such as piercing, tattooing, body art, body building, drugs, subcutaneous implants, in vitro fertilization (child manufacturing), genetic engineering, and the virtual world (2019: 19-23).

Today's people can gain a new identity with piercings, tattoos, body building, body art, aesthetic operations, implants, transform their body into a showroom where the image is displayed, hide the "flaws" and weakness of the body, and could possess symbolic capital through the body, as Pierre Bourdieu stated. All this also means transcending the body and believing that man can transform themselves into God.

In this understanding, human is not a mentally and physically integrated being. Human is no longer an entity trying to understand and listen to himself/herself, his/her feelings, and his/her body. Because, as Breton stated, it has the power to suppress, silence, eliminate anxiety, fatigue, pain, suffering, everything that is seen as a defect, deficiency, inadequacy in the body; moreover, this power is often as close to him as a pill. Biochemical tools, prostheses, products are always at the service of man to silence the body. However, unfortunately, people fail to see that daily life and routine are medicalized to a terrible extent, their effects are limited and they forget their side effects (2019: 61-62).

Today, science, technology, in particular biology, genetic engineering and health have become religions. Today we live or feel compelled to live by the rules, precepts and sometimes dogmas of these new religions and clergy (scientists, experts, technocrats, medics, pharmacologists etc.) As science, technology and medicine surround our whole life, we seek the remedy in the rules or products that these fields offer us to feel what we need to feel and to turn our ears to the body's "protest" (2019: 63).

So what can be said about "Sound of Metal" based on all these? First of all, it is possible to argue that there can be a kind of "Goodbye to the Body" reading in the movie, especially through the character of Ruben. Ruben began to experience an existential panic during the hearing loss process and saw what he was experiencing as a malfunction in the machine, a breakdown and something that needed to be repaired urgently. Because Ruben also suffers from

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

the mind-body dualism we mentioned above and/or the mechanical understanding of man and the universe. This is exactly why Ruben does not try to understand or listen to himself, his lifestyle, and silence for a moment. Since he believes that what he perceives as a defect, defect or deficiency can be easily solved through science, medicine and technology, he wants it to be repaired as soon as possible.

However, it is possible to argue that science, technology and medicine represent the last stage when it comes to problems or diseases in human life. For example, Ruben relied on the solutions found by technology and medicine, even though it was his lifestyle, the drugs he used, the loud music he made that caused his hearing loss.

In fact, while people are getting sick, getting depressed and suffering because of today's stressful life conditions, social order (actually its chaos), ecological problems, what they eat, drink, etc.; Instead of looking at the big picture, experts, doctors, scientists, politicians and technocrats try to reduce health to an individual issue and to produce “artificial”ⁱⁱⁱ solutions to the problems and diseases produced by the current order through medicine, science and technology. However, health and illness are not only individual but political issues or phenomena.

In the social order we live in today, or in the health system in particular, health is presented as if it is an individual issue, and the products that individuals should use to stay healthy, healthy foods they should consume, living conditions or styles are imposed on them, every day through the media what is “needed” is pumped, culture is medicalized and the individual is approached as if he is responsible for his own health and illness in the current order (Sezgin 2011). However, as in the Ruben example, the individual is not solely responsible for his lifestyle, the products he eats/drinks, the polluted air he breathes, the stressful life conditions, the negative consequences of industrialization, the wrong political decisions, the damages or side effects of the products or drugs he uses. Of course, people act and make choices with their "free will" to some extent.^{iv} However, for example, in the case of the USA, blacks, Latinos, Mexicans die more due to heart attacks, (deaths of Navajo Indians due to alcoholism – which they see as fate due to their painful experiences, traumas) strokes, traffic accidents, hypertension, have less health insurance, more mental hospitals, about forty percent of US citizens suffer from obesity, diets are not just about individuals' choices. In terms of health sociology, all these are issues that need to be addressed socially, culturally, economically and politically (Aytaç and Kurtdaş 2015).

Going back to the film, we can argue that it is also possible to discuss the issue of iatrogenesis mentioned by Ivan Illich through the subject discussed here and Ruben. As it is known, Illich deals with iatrogenesis under three headings in his work called *Medical Nemesis* which is accepted as one of the important texts in the sociology of health. Clinical iatrogenesis refers to the disease or harm of the patient due to clinical, treatment, diagnosis. Social iatrogenesis is a type of iatrogenesis that describes the medicalization of life and the dependence of society on medicine. Cultural iatrogenesis means that individuals no longer have traditional ways of coping with pain, illness, and death, and people become completely helpless against them without medical expertise (Illich 2017). In the movie "Sound of Metal", this cultural iatrogenesis issue is actually discussed. In the film, Ruben is described as "addicted" when he enters a community trying to make sense of and resolve hearing loss through sign language and calmness, and when he is concerned about hearing loss there. Because Ruben does not know how to deal with this loss or how to try to make sense of this loss, and he is suffering. This is the social and cultural iatrogenesis itself. According to mechanical medicine and human understanding, when a malfunction occurs in the machine, with the effect of cultural iatrogenesis, people cannot resist and cope with this disruption. Since the human body is perceived as a machine here, the malfunction in this body must be corrected immediately and the machine must continue to function. In the film, it is possible to see the effects of this mechanical understanding in Ruben's hearing loss process. Ruben wants to make up for his loss immediately, and instead of listening to himself and the silence for a moment in this process, he seeks an urgent solution because he believes that the problem can be easily solved through science, medicine and technology.

It is also possible to associate this urgent search for solutions with the approach of modern medicine and culture to pain. Modern medicine and culture see pain as a mechanical thing that needs to be relieved and eliminated as soon as possible like other diseases and ailments. However, pain is not just a physical and biological issue, but it is a phenomenon with cultural and anthropological dimensions. Breton, in his *Anthropology of Pain*, deals with pain in its entirety with these different dimensions (Breton 2015).

For example, pain was also seen as a form of excitement in the Aristotelian tradition. In the Cartesian tradition, pain is associated with the body and sensations. Accordingly, pain is an overstimulation of the senses. But in fact, pain does not just have a sensory dimension. (So man is not a machine and pain cannot be seen as a mechanism.) Pain is essentially about human

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

experience of the world. Pain harms our relationship with the world and injures us spiritually (2015: 9-13).

“Although modernity sees a painful archaism that medicine must eradicate as soon as possible, one cannot always escape it. Pain also has social functions, and indeed it is an instrument that can be pulled in many different directions. For example, the old-time Christian forgives his pain and repays his debt because of Jesus' sacrifice. In this case, every suffering is a proof of love, a worship... Pain is a sacred wound in the sense that it tears people away from themselves and brings them face to face with their limits... When it strikes, it leaves no pleasure in living, on the contrary, it reactivates this pleasure when it goes away. It reminds of enthusiasm for life. It is a *memento mori* that leads to the essential” (2015: 15,16).

In fact, people do not realize their bodies, the meaning of life, life or death, their daily routines, social relations, unless they are sick, feel bodily discomfort or pain. Pain makes one become aware of all these and their meanings. Canguilhem therefore defined health as: “The state of being unaware of one's body” (2015: 19). A person begins to become aware of his body with illness or pain and actually wants to make sense of the suffering. The disease takes on deeper meanings as it causes a complex relationship with the world. As Breton stated, understanding “one's pain is another way of understanding one's life” (2015: 99).

With the emergence of pain, man's relationship with the world, with other people, and with himself is transformed. Because pain is also a threat to a person's sense of identity. Because of pain, people give up or run away from themselves and social relations. However, whether pain is physical, social, spiritual, etc., it cannot be evaluated with its negative dimensions.^v (2015: 21) Breton demonstrated this by examining the mechanisms by which different cultures perceive, make sense of, or cope with pain differently.

For example, as we mentioned above, pain was perceived as a form of excitement in Ancient Greece, and in the Greek tradition, a person who cannot cope with his pain is actually an unhappy person (Illich 2017: 108). “According to the Stoic moral understanding, pain is a wound that comes from a natural phenomenon in man. It gnaws at the body, but does not leave its mark” (Breton 2015: 69). Pain is often associated with sin in religions (especially Eastern religions). However, in Judaism, Christianity, and Islam, the reactions to pain or the way they make sense of it differ. For the Christian, suffering is associated with original sin. In Christianity, suffering is a form of purification, the possibility of salvation or atonement. In Jewish tradition, unlike Christianity, there is no room for asceticism or humiliation when it comes to suffering. People can resort to different ways to cope with their pain. Suffering in Islam is an expression of the transience of this world, and people should not give up their faith

because of pain, on the contrary, they should take refuge in God and be patient (Breton 2015: 73-97).

In other words, past societies, religions and societies where modern medicine has not yet been developed or adopted have attributed very different meanings to pain and tried to cope with it differently. For example, before the development of modern medicine, hypnosis methods were used in surgeries so that the person who had the surgery did not suffer. Pascal tried to counter his relentless toothaches by engaging in mathematics and having fun. Suffering from gout, Kant focused on concepts or objects so that he could forget his pain or sleep. As in all these examples, pain is not simply a biological phenomenon; has different meanings and can be attained or dominated (2015: 66,71).

Unfortunately, since modern medicine focuses on pain and disease, not the patient and human being, pain has also turned into a purely mechanical, biological phenomenon. In the world we live in, despite all the optimistic discourses about modern medicine and the search for "miracle molecule", people continue to experience distress due to their diseases, ailments, aches or pains (2015: 17). As we can see in the movie *Sound of Metal*, the character of Ruben also suffers from this mechanical dimension of modern medicine, the medicalization^{vi}, the social and cultural iatrogenesis that Illich talks about

CONCLUSION

As a result, it is possible to argue that the perspectives on human, disease and society in the modern age have been shaped by the dichotomy of soul-body, mind-emotion, mechanical universe, mechanical human, mechanical society understandings that have become effective with the development of modern science, philosophy and technology. Ruben is also under the influence of the soul-body distinction we have mentioned. We have stated that this distinction actually results in man in the position of God (with the idea of God as man), as Breton indicated. Modern man tries to become a pure mind, a perfect machine, or turn into God. Because of mechanical approaches, modern man tries to overcome and to eliminate completely illness, pain or death instead of confronting them. However, the more natural and "normal" health and life are, the more natural and normal are sickness and death. And what makes man human, what makes it ontologically meaningful, is that he/she is a mortal being. Man gives meaning to life, himself or existence with death. Undoubtedly, he/she does this with language, or more accurately, in language (Dastur 2019).

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

As the hermeneutic tradition insistently emphasizes, human is basically the being of language and meaning. However, according to the modern way of thinking, human is a mind being. The most basic characteristic of a human being is to be able to think or to have reason. However, there is no doubt that the human mind does not think in a vacuum, and thought (actually, thinking is speaking) is impossible without language. Language is the biggest symbol system of human and social life. Man always thinks in symbols or symbol systems.

If the most basic feature of man is that he has language and meaning, then the most basic organ of man becomes the ear (According to the hermeneutic tradition, the most basic feature of man is not to have reason, but to be able to hear and speak). However, according to the modern age, the important thing is not the audible, word, but the visible, measurable, calculable and quantifiable. In this sense, the modern age is not the age of ear or hearing, but the age of eye or vision/ocularcentric age. Vision/eye culture^{vii} is images, mechanical, numerical, mathematical (mathematical is not numerical, numerical is mathematical^{viii}), technical or material culture. In this culture, there is no place for the openness to Being, the voice of Being, the truth, or the voice of truth that Heidegger speaks of (Modern culture cares about reality, not truth; truth is about language, word, and meaning; reality is with facts and images.)

Again, according to this culture, people have lost their meaning when it comes to health and illness, as in other areas of life. In "Sound of Metal", Ruben's hearing loss is actually a loss of meaning, and Ruben unfortunately thinks that he can fix this loss of meaning with a "cold" machine. Unfortunately, as we understand from the movie, “Sound of Metal” is not the sound of music, but the sound of chaos and addiction; “Sound of Metal” is not sound of Being or meaning; but the sound of machine/metal.

REFERENCES

- Aytaç, Ö., Kurtdaş, M. Ç. (2015). Sağlık-Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 231-250.
- Breton, D. L. (2015). *Acının Antropolojisi*, İ. Yerguz (Trans.), İstanbul: Sel.
- Breton, D. L. (2019). *Bedene Veda*, A. U. Kılıç (Trans.) İstanbul: Sel.
- Dastur, F. (2019). *Ölümlerle Yüzleşmek*, S. Oruç (Trans.), İstanbul: Pinhan.
- Ellul, J. (2012). *Sözün Düşüşü*, H. Arslan (Trans.), İstanbul: Paradigma.
- Heidegger, M. (1998). *Bilim Üzerine İki Ders*, H. Hünler (Trans.), İstanbul: Paradigma.
- Illich, I. (2017). *Sağlığın Gasptı*, S. Sertabiboğlu (Trans.), İstanbul: Ayrıntı.
- Sezgin, D. (2011). *Tibbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*, İstanbul: Ayrıntı.
- Zimmerman, M. E. (2011). *Heidegger/Moderniteyle Hesaplaşma: Teknoloji, Politika, Sanat*, H. Arslan (Trans.), İstanbul: Paradigma.

ⁱ “‘Skin’ Cioran says, ‘is mortal to the extent of folly, to the extent of madness; it is not only the hotbed of diseases, it is the disease itself; it is the incurable nothingness, is a fabrication that has degenerated into a scourge.’” Breton, *ibid.*, p.10.

ⁱⁱ One of the best examples of this understanding is undoubtedly the work called *Machine-Man* by the philosopher and physician Julian Offray de La Mettrie (1709-1751), one of the important names of French materialism.

ⁱⁱⁱ “Technologies are not content with enveloping daily life, they infiltrate into private life, enable people to get used to life and soothe him/her. The person finds the solution in technologies to feel what he needs to feel about the world around him. By programming himself pharmacologically, man extends his powers beyond his ordinary universe. Psychotropic substances present themselves as technical assistants of life, adjust the approach of the person to daily life, establish the fantasy of self-control in the face of the chaos of the world, lead to the cyborgization of the individual, the erasure of the boundaries between what is related to the self in a behavior and what is related to an external technique.” Breton, *ibid.*, p.63.

^{iv} The free will debate is not yet philosophically or theologically over. Both freedom as a value and the existence of free will are highly controversial.

^v As it is known, pain also has social functions. For example, pain has an educational function. Pain also has a socially unifying dimension. Pain is about socialization, acceptance: initiation rituals are a prime example of this. Again, pain is not something that is often avoided in sports. “The athlete... thinks of pain as a raw material of the work he performs with his body... What is violence for society is pain for the boxer.” Breton, David Le, *Acının Antropolojisi*, p.195, 196. On the social functions of pain, see, *ibid.*, pp.163-207.

^{vi} As culture has been medicalized, people have come to a point where they do not know what to do without experts. In fact, as in the Ruben example, the "losses" and "deficiencies" in people's bodies (ears, arms, legs, etc.) can be eliminated in some way or there can be a solution (hearing aids, prostheses). However, when there is no solution or a solution cannot be reached, medical culture says nothing about what people will do, how they will make sense of what they see as a loss or deficiency.

^{vii} See about it, Ellul, Jacques, *Sözün Düşüşü*, trans. Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012.

^{viii} See also Heidegger's impressive account of this, Heidegger, Martin, *Bilim Üzerine İki Ders*, trans. Hakkı Hünler Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998.

Goodbye to the Body and The Sound of Silence in the Example of the Movie “Sound of Metal”

TÜKETİMİN KİRLİ FOTOĞRAFI: THE TRUE COST BELGESELİNİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

Yonca ALTINDAL*

Sevde EROĞLU**

ÖZ

Tüketim insanlığın var olduğu andan beri çeşitli şekillerde gerçekleşse de Sanayi Devrimi sonrasında kapitalizm dalgasının tezahür etmesi sonucu etkisini yıkıcı boyutlarda göstermeye başlamıştır. Post-fordist üretim tarzı ile tüketim anlam değiştirerek seri ve hızlı bir hal almıştır. Bunun sonucu ise daha çok ve daha hızlı tüketim gerçekleşmesi normalleşmiş, bilinçsiz tüketim hareketleri ise yaygınlaşmıştır. Tüketimin gerek bireyler ve gerekse toplumlar üzerinde farkında olunamayan bir boyuta ulaşmıştır. Bu olumsuzluğu önlemek adına sınıfsal ve ayrıştırıcı yönü yanında ekolojik ve sosyal anlamda tahribata sebep olmayan sürdürülebilir tüketimlerin gerçekleşmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma tüketim hareketlerinin değişmesi sonucu toplumda yaşanan hızlı tüketim olgusunun etkilerinin konu edinildiği “*The True Cost*” belgesel filmini, sınıfsal eşitsizlik ve ayırmaya sebebiyet veren boyutuyla sosyolojik pencereden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma tüketim toplumunun yarattığı ayrıştırıcı yönleri ve diğer pejoratif etkilere 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ekseninde bakılarak nasıl uygulan(a)madığı eleştirel bir perspektif ile sunulacaktır. Ayrıca çalışma karakterler, söylemler, imgeler, metaforlar ve dikotomilerin kullanılış şekillerine yer verilerek çalışma görünümünün ardındaki ortaya çıkarmayı hedeflemekte ve bunu sosyoloji disiplinin geniş yelpazesindeki anlamsallığı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Tüketim Toplumu, Moda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, The True Cost.

THE DIRTY PHOTO OF CONSUMPTION: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF *THE TRUE COST* DOCUMENTARY

ABSTRACT

Although consumption has taken place in various ways since the moment of humanity’s existence, it has begun to show its impact in destructive dimensions as a result of the manifestation of the wave of capitalism after the Industrial Revolution. By changing the meaning of consumption with the post-fordist production style, it has become serial and fast. As a result, the realization of more and faster consumption has been normalized, and unconscious consumption movements have become widespread. Consumption has reached a level that cannot be realized in both individuals and societies. In order to prevent this negative effect, it is important to realize sustainable consumption that does not cause destruction in an ecological and social sense, as well as its class and separating aspect. This study aims to analyse the documentary film “The True Cost”, in which the effects of the phenomenon of rapid consumption experienced in society as a result of changing consumption movements are the subject of the sociological window with its dimension that causes class inequality and segregation. In this context, this study will be presented with a critical perspective on how it is cannot applied by looking at the discriminative aspects and other pejorative effects created by the consumer society in the context of the Sustainable Development Goals adopted in 2015. In addition, the study aims to reveal what is behind the work by including the use of characters, discourses, images, metaphors and dichotomies, and will be explained by its semantics in the wide range of sociology discipline.

Keywords: Consumption, Consumer Society, Fashion, Sustainable Development Goals, The True Cost.

Atf: ALTINDAL, Y., EROĞLU, S. (2021). “Tüketimin Kirli Fotoğrafi: *The True Cost* Belgeselinin Sosyolojik İncelemesi”, İMGELEM, 5 (9): 381- 418.

Citation: ALTINDAL, Y., EROĞLU, S. (2021). “The Dirty Photo of Consumption: A Sociological Analysis of *The True Cost* Documentary”, İMGELEM, 5 (9): 381- 418.

Başvuru / Received: 8 Ekim / October 2021.

Kabul / Accepted: 3 Aralık / December 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

*Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: yoncaaltindal@balikesir.edu.tr, yoncaaltindal@yahoo.com.tr, ORCID Number: 0000-0002-1240-127X

** Sosyolog, E-mail: sevdeeroglu123@gmail.com, ORCHID Number: 0000-0003-1028-2227

EXTENDED ABSTRACT

The fashion and textile sector, where consumption activities are increasing the most as a result of the rapid depletion of limited resources, is one of the most polluting sectors in the world after the oil industry. In addition to the consumption of natural resources in developing countries, underdeveloped countries are under colonial rule after the danger of depletion of natural resources 3rd World has started producing for its countries and negative effects have started to be seen in many areas such as rights violations, ecological destruction, work accidents, low wages, class divisions.

Morgan is trying to uncover the negative aspects of consumption. With the documentary *The True Cost*, he raises awareness in this field. The documentary presents that companies can have cheap products at costs that they do not reflect to consumers as a result of competition from employees and the environment. Morgan, presented the facts behind the fast fashion movement and the exploitation experienced by underdeveloped countries with the documentary “*The True Cost*”.

Textile and fashion, especially male employees, experienced problems due to the oppression and the inability to make their voices heard with the threat of dismissal; It can also become a dark sector where employers benefit from the silence and obedience of women and children. Therefore, as a result of the fact that women and children are especially in poverty, they are directly affected by the discriminatory aspect of consumption at a much higher level.

Before the theoretical framework of the study was determined, the literature was scanned in line with the relevant studies. The data obtained in accordance with the purpose of the study were used. In addition, the meaning between cinema and sociology, sociology of consumption and sustainability are mainly discussed. As a result of the research, it was determined that the most appropriate qualitative data analysis for the study was critical discourse analysis.

In this study, critical discourse analysis technique, which is suitable for research but is a type of qualitative data analysis, was used. In accordance with the critical discourse analysis, the documentary examined in this study is “*The True Cost*”. A sociological examination of the opposing and prominent opinions in the documentary was carried out.

Critical discourse analysis method was used for the study. First, information about the method of the documentary film was given. Then there is information about the structure and summary of the documentary film. Character analysis is included in the next section. In that

section, six main characters were analyzed: Shima Akhter, Lucy Siegle, Benjamin Powell, Kate Ball-Young, Safia Minney, Stella McCartney. Then the location analysis was carried out. Here, the main places in the documentary are discussed. Space analysis; Shima's home is textile factories, covered bazaars and trains. Images have been presented to make the documentary film more understandable. There are three images: Sun, Lipstick and Water. The important metaphors in the documentary are; it consists of five metaphors: Shoes, soil, truck-sheep, blood and 'gray' lives. Then four contrasts are presented in the title of dichotomies. These are 'Meta-Meta Fetishism, Shut Up/and Shut up (being silen), Awareness/Diversity Advocates, Machine Mechanized Labor. Finally, the documentary film's importance within the framework of sustainable development goals was emphasized and the results section was examined and the research was terminated.

One of the images in the documentary, 'The image of the Sun', is based on the fact that the sun differs according to the location of birth in developed and underdeveloped countries, and that workers long for the sun. The image of 'lipstick' is a means of embellishment that workers make to feel good about themselves by imposing the imposition of not being a 'good mother'. In the image of 'water', it is presented that although water is known as a source of life, it is presented as the cause of death due to pollution in the countries where it is produced. The metaphors are as follows; The metaphor of 'shoes' is that while heels are worn in the countries where consumption is made, only slippers can be worn due to class differences in the countries where production is made. In the metaphor of 'soil', the soil is presented in line with the productivity of women with productive soil known as mother earth. It is seen that the reproductive health of women living in these lands is impaired by soil contamination as a result of unconscious consumption. At the same time, it is important for the suicide, class inequality and discrimination of workers working on the land. Another metaphor is 'Truck-Sheep'. It is seen that textile workers go to work every day in truck crates carrying cargo and animals. On the other hand, it is noteworthy that individuals who consume, like sheep, consume in shopping malls. Another metaphor, 'Gray Lives', refers to the fact that the houses where the workers live are gray, the sky is always covered with gray smoke in the country where the production is made, and that they live a life that is caught in the middle, just like gray. The metaphor 'Blood' refers to the contamination of the blood of the workers trapped under the collapsed building into the clothes they produced in the documentary. It means it can't be easily cleaned from the blood-so-contaminated space. Dichotomies in the documentary; First of all, it describes the alienation of workers to the products they produce with 'Meta-Meta Fetishism'. The dichotomy

of ‘Shut Up (ma) and Shut Up (being silent)’, presents those who experience inequalities and distinctions and those who remain silent. Awareness/Difference Advocates’ dichotomy analyzed the opinions of supporters of this system and those who tried to change the system. The dichotomy of ‘Machined/Mechanized Labor’ emphasized that the workers who produce the products are mechanized and their efforts are not visible.

It is seen as the applicability of the Sustainable Development Goals as a solution to the consequences of decomposition. With the documentary film “The True Cost”, the effects of the fast fashion movement and the negativity it gives to society and the environment are clearly conveyed by raising awareness. As a result, Sustainable Development objectives; it becomes mandatory for all sectors and individuals to be compliant. The solution is for the country’s government to produce effective policies and projects with academia and non-governmental organizations. Thus, it is possible to get rid of these negatives caused by consumption.

GİRİŞ

Tüketim, her zaman var olan bir olgudur. Günümüzdeki haliyle bu olgunun sahneye çıkışı ise I. Dünya Savaşı’ndan ve 1929 Ekonomik Buhranı’ndan sonra kapitalizmin derin etkisiyle birlikte gerçekleşmiştir. Kapitalizmin ortaya çıkması beraberinde az maliyetle çok sermaye elde etme ilkesini temel alınmasına yol açmıştır. Bu ilkeye bağlı kapitalistler işçi sınıfını uzun saatler ve insanlık dışı bir muamele ile çalıştırmış ve verimi böylelikle maksimize etme derdine girişmişlerdir. Zamanla vahşi kapitalizmin temel nüveleri insanlar arasındaki kutuplaşma daha da belirginleşmiştir. 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise tüketim olgusu oluşmaya ve hızla yayılmaya başlamıştır. Tüketimin anlamının değişmesi nedeniyle sınıflar arası fark da böylece görünür hale gelmiştir. Tüketim hareketlerinin bu belirleyiciliği bireyler hatta toplumlar arası ayrışmalara yol açarak çeşitli alanlarda etkisini sürdürmüştür. Moda da tüketimin içerimleri doğrultusunda değişime uğramış ve özellikle 3.Dünya ülke işçilerinin sömürülmesi ekseninde alanını genişletmiştir.

Sınırlı kaynakların hızla yok olması sonucu tüketim faaliyetlerinin en çok arttığı moda ve tekstil, petrolün ardından dünyayı en çok kirleten sektörlerin başında gelmiştir. Doğal kaynakların hızla ve acımasızca ortadan kalkmaya başlaması ile de çok daha hissedilir olmaya başlamıştır. En çok kaynak tüketimini uygulayan ülke olan Amerika, kendi ülkesinde üretim yapmak yerine sömürgesi altında olan 3. Dünya ülkelerinde üretim gerçekleştirmektedir. Ardından az gelişmiş ülkelerde, doğal kaynak tüketimi yanında hak ihlalleri, ekolojik yıkımlar, iş kazaları, düşük ücretler, sınıfsal ayrışmalar gibi pek çok alanda olumsuz etkiler

görülmektedir. Bu alanda yaşanan olayları tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermeye çalışan Andrew Morgan, 2015 yılında çekmiş olduğu “*The True Cost*” belgeseli ile farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır. Belgeselde firmaların rekabet ederken yansıtılmayan maliyetleri, işçiler üzerinden ve ucuza ürün sahibi olabileceği yönündeki yaşam üzerinden sunulmaktadır. Ürünü ortaya çıkaran işçilerin aldıkları düşük ücretleri ve oluşan sömürü düzeninde sosyal yaşamdan geri kalmaları söz konusudur.

Tüketim faaliyetlerinin artması moda ve tekstil sektörüyle bağlantılı olarak olumsuz belirtiler göstermektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre ise tüketimin hızlanması alanında yaşanan ayrışmalar farklılık göstermektedir. Üretim yapılan fabrikaların az gelişmiş ülkelere kaydırılması temelde eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Gerek üretim gerekse tüketim ve sonrası aşamalarda perde arkasında kalan tüm oluşumlar “*The True Cost*” belgesel filmi ile perde önüne taşınmaya çalışılmıştır. Bu belgeselde yönetmen Morgan’ın; sınıfsal farklılığının, tüketim çılgınlığının, işçi ücretlerinin, hakların, hak arayışlarının üzerinde *adil ticaretin* önemini ve sürdürülebilirliğin artan değerini ekrana yansıttığı görülmektedir. Bu çalışmada da perdede esas olarak sunulan bu toplumsal yönlerin aydınlatılması ve görünmeyen noktaların sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada metaforlara ve imgelere yer verilmesinin yanında çeşitli var olan gerçeklerin zıtlıklarla birleştirilmesi ile dikotomiler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sosyolojik bir okuma ile ele alınmış olup, konu detaylı şekilde eleştirel söylem analizi yöntemiyle irdelenmiştir.

Tüketim Toplumu Ekseninde Görülen Ayrışma

İnsanlığın var olduğu günden beri yaşanmakta olan tüketim ilişkileri değişen toplum yapısıyla birlikte çeşitlenmiştir. Tüketim alışkanlıklarının da devingenliği nedeniyle tüketilen ürünlerin; üretim, tedarik, dağıtım ve satış kısmında da çeşitli ayrışmalara yol açmıştır. Böylelikle tüketim tamamıyla sosyolojik bir perspektifle okunması gereken bir olgu haline bürünmüştür.

Tüketimin ortaya çıkışı tarihsel olarak her ne kadar oldukça eski dönemlere dayanıyor olsa da Batılı anlamda tüketim toplumunun ortaya çıkışı Fransız ve Sanayi Devrimlerinin ardından gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi ile başlayan makineleşmenin de artmasıyla birlikte kapitalist sistem, tüketimin yolunu açan baş etken olmuştur. Ortaya çıkan kapitalist sistemin yapısı gereği mal-sermaye-emek akışını sınırlandırmaktadır. Sistem sonsuz sermaye ve üretim üzerine kurulmuştur. Sonuç olarak seri üretime bağlı olarak tüketim artışı yaşanması ile toplumsal araştırmaların yanında tüketim toplumu araştırmalarının da ortaya çıkmasına zemin

hazırlanmıştır (Tatar 2020: 31). Kitle toplumunda üretim döngüsünün sürdürülebilmesi için tüketim hareketlerinin devamlılığı beklenmektedir. Zamanla bireysel anlamda varsıllığın çoğalması ve piyasa koşullarının da etkisiyle tüketim hareketleri daha yoğun olarak yaşanmıştır. Bunun yanında 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, I. ve II. Dünya Savaşı, 1970'ler ve sonrasında derinden etkileyen petrol krizi gibi sosyolojik olgular neo-liberal politikalar ekseninde tartışılmayı gerekli hale getirmiştir.

Weber'in bahsettiği Protestan ahlakının temeli olan çalışarak birikim yapmanın kutsal sayıldığı anlayıştan kopulmuş, insanlar artık birikim ve tasarruf yapmaktan çok tüketme yolunu tercih eder hale gelmiştir. İnsanların, boş vakitlerini kentlerde sayısı her geçen gün artan alışveriş merkezlerinde tükettiği ürünler ile kimlik edinmeye dair yönelimi egemen kılması söz konusudur (Urry 2018: 313). Tüketici hareketlerinin yaygınlık kazanması, toplumsal değişimlerin yanı sıra modanın da varsıllara hitap eden bir şey olmaktan çıkmış ve bireylerin benliklerinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla sosyal ve kültürel bir boyut kazanmasıyla tüketim, bireylerin statü kazanmak için yapmakta olduğu bir eylem haline gelmiştir. Bunun yanında günümüz toplumunda insanların ne ürettiği veya ne düşünmekte olduğu önemsizleşirken, asıl önemli olan şey tüketilen ürünler ve giyilen marka kıyafetlerle elde edilen geçici imajların sunumuyla tanımlanması olmuştur.

Marx'ın üzerinde durduğu malların değişim değeri artık önemini kaybederek gösterge değerlerin önemi artmıştır. Bunun yanında kapitalistlerin kâr elde etmek için işçileri sömürdüğü bir sistemden, insanları tüketime yönlendiren ve koşullandırarak sömüren bir sisteme geçilmiştir (Fromm 1996: 14-41). Tüketimin hem oldukça kısa sürede gerçekleşmesi, hem de piyasada satılmasına tanık olunmaktadır. Tüketim toplumunun bireyleri, Bauman'ın (1999: 43) aktarımıyla "*tez canlı, huzursuz, kolay heyecana kapılıp yine kolaylıkla ilgileri dağıldığında*" indirimlere, hızlı değişen moda uyararak yaşayanlardan oluşmaktadır. İşçi sınıfı da boş vakitlerinde kültürel faaliyetlere katılacak zamanı ve ekonomik gücü bulunamamakla birlikte ilgisini giyim sektöründe tüketici olmaya yöneltmektedir. Böylelikle satın alınan ürün ile geçici bir mutluluk elde edebilme yoluna gidilmektedir. Ancak bir mavi yakalının daha fazla tüketim yapabilmek adına uzun mesai saatleri boyunca çalışması gerekmektedir ki haliyle emeği de sömürülmektedir. Bireylerin bu yoğunluğunu, çalışma stresini, mutsuzluğunu ortadan kaldırmasının bir yolu olarak görülen tüketim faaliyetleri, beraberinde tüketimin değerlerini de değişime uğratmıştır. Bu durumda psikolojik, toplumsal ve kültürel boyutlar etrafında tüketim de etkilenmektedir. Bu etkilerden biri de sınıfsal eşitsizliği körüklemesi ve ayrışmalara neden

olmasıdır. Tüketimin etkilerini görebilmek için üretimin gerçekleşme aşamasına, dağıtım ve satışa bakılması gerekmektedir.

Kapitalizm sadece bir maddi ilişkiler ağı üzerinden tanımlanamamalıdır. Appleby'ın da vurguladığı gibi kapitalizm davranışlar ve alışkanlıklar üzerinden de açıklanabilir (2012: 24). Davranışlar ve insan ilişkileri bağı sonucu ortaya çıkabilen kapitalist sistem, toplumsal bir üretim halini almaktadır. Böylelikle temel odağın üretimden çok tüketime geçtiği, kapitalizmin ise altın çağını yaşadığı yıllar olarak bilinen 1970'li yılların ardından, tüketimin etkileri '*toplumsal yıkımlar*'a yol açmıştır. Bu tüketimin kültür boyutu incelemesi ile birlikte Eleştirel Teorilerin var olmasının önemi de artmıştır.

Frankfurt Okulu teorisyenleri ile geliştirilen ve Eleştirel Teorinin en etkili olduğu alan olarak bilinen Adorno ve Horkheimer'in yapmış olduğu kültür endüstrisi eleştirisi, kitlelerin kapitalizm içinde yanıltmalarla ve vaatlerle nasıl aldatıldıklarının eleştirel bir portresini çizmeye çalışmaktadır (Küçükcan 2002: 10). Statü ve kişilerin tüketim alışkanlıkları arasındaki bağ, sınıfsal ayrışmanın temel noktasını oluşturan öğelerden oluşmaktadır. Bu kültürün üst ve alt sınıfın arasındaki uçurumu körüklediği de bilinmektedir. Tüketmeden var olmaya çalışmak aslında bir çeşit dışlanma nedenidir. Tüketimi rıza yolu ile bireylere aşıl原因an kültür endüstrisi, her geçen gün ortaya çıkardığı yeni söylemler ile ayrışmayı yeniden üretmektedir.

Toplumda herkesin alım gücüne uygun ürünler üretilmeye başlanması, orta ve üst sınıf arasındaki farkı esas olarak markaların inisiyatifine bırakır hale gelmiştir. Ürünün bir süre sonra ise piyasaya imitasyonu çıkmaktadır. Alt sınıfın ise bu imitasyon ürünü kullanarak o sınıfa ait olma arzusunu hissetmesi söz konusu olsa da bu arzuya ulaşması tam anlamıyla gerçekleşmemektedir.

Tüketim faaliyetleri İskandinav ve 3. Dünya ülkeleri arasında fark yaratmaktadır. Gelişmiş ülkeler tüketim çılgınlığı içerisindeyken, azgelişmiş ülkeler tüketmekten çok üretmek ile meşgul olmaktadır. Bauman, 3. Dünya ülkelerinde görülen tüketim toplumundaki yoksulluğu normal düzeyde olan insanî gereksinimlerden eksik kalma ve toplumda mutlu bir hayat sürebilmek için bütün imkânlardan mahrum kalma durumu (1999:60) olarak tanımlamaktadır. Mevcut olan toplum sürekli tüketimin yapıldığı bir toplum olmaktadır yoksullar bu tüketim imkânlarından geri kalmaktadırlar. Tüketim toplumunda mutlu bir yaşam sürmek ise daima yeni şeylere sahip olunduğu, sıkıntıdan ve doyumdan uzak kalındığı takdirde gerçekleşir. Bauman'ın tanımladığı "*tüketim toplumunda yaşayan yoksullar, mutlu bir yaşam bir kenara, normal düzeyde yaşama imkânlarına dahi sahip olamayan insanlar olmaktadır*"

görüşü hızlı moda akımının yaygınlık kazandığı bu toplumda sadece kıyafetlerin üreticisi olarak kalabildiklerini göstermektedir. Bundan dolayı yoksullar yeterli tüketimi gerçekleştiremedikleri için özellikle kapitalist emek piyasası tarafından “*yetersiz, kusurlu, arızalı*” olarak tanımlanmaktadır (Bauman 1999: 60-61).

Altındal’ın da belirtmiş olduğu gibi “azgelişmiş ülkeler, kapitalizmin hegemonik merkezleri tarafından etkilenmektedir. Süreç boyunca sahip olabildikleri düşük artışlar sebebiyle de kalkınma sürecinde gelişmiş ülkelerle aralarında büyük uçurumlar bulunmaktadır. Ekonomik farkın yok olması gerekirken büyümesi nedeniyle her yıl geride kalmaya da devam etmektedirler” (2020a: 2203). Bunun sonucu da eşitsizliklerin ve ayrışmaların sıklıkla hemen hemen her alanda rastlanması olasıdır. Özellikle belgeselde ele alınan üretim merkezleri ve tüketim merkezleri olarak gelişmiş ve azgelişmiş ülke ayrımının belirgin olması Altındal’ın bu söyledikleri ile kesişir yöndedir. Aynı toplum içinde de sınıf farklılıklarını belirgin hale getiren tüketim, sınıf içinde yaşam standartlarını göstergeleşmiş değer haline getirmiştir (Baudrillard 2018). Bourdieu da (2010) Baudrillard ile benzer görüşü paylaşarak sınıflar arasındaki ilişkileri gücün ve hiyerarşik sistemin şekillendirmiş olduğu alanların belirlediği vurgusunu yapmaktadır. Sermaye dağılımı ise bu gücün kimde olduğu ile belirlenmektedir. Ekonomik sermaye başta olmak üzere sosyal ve kültürel sermayenin aynı toplum içerisinde sınıfsal ilişkilerde özellikle belirleyici rol üstlendiği bir gerçektir.

Tüketimin bu ayrıştırıcı yönünden en fazla etkilenenler arasında da kırılgan gruplar yer almaktadır. Herhangi bir geliri bulunmayıp, sağlıklı bir bedenden yoksun olan, ülkenin sınırları içinde azınlık konumunda bulunan gruplar kırılgan olarak nitelendirilirken aynı zamanda ötekileştirilen gruplar da olmaktadır (Altındal 2020c: 134). Kırılgan grup, asıl olarak “insan hakları hukukunun pratiği aracılığıyla literatüre girmiştir. Yaş, cinsiyet, etnisite, azınlık olma durumu ve sağlık durumu, özgürlükten mahrum bırakılma hali gibi durumların insan hakları hukuku kapsamında” (Marowa 2003: 140) tanımlanmaktadır. Kırılgan grup tanımının içerisinde yer almakta olan çocuk ve kadın işçilerin sayısının en fazla olduğu sektörlerden tekstil ve moda sektörü, aynı zamanda hak ihlallerinin yaşandığı ve işçilerin ucuz emek olarak görüldüğü alanların da başında gelmektedir. Tekstil ve moda, özellikle erkek çalışanlar tarafından maruz kalınan tahakkümün ve işten atılma tehdidiyle seslerini duyuramamalarından kaynaklı sorunların yaşandığı; işverenlerin kadınların ve çocukların bu sessizliğinden, itaatkârlığından faydalandığı kapkaranlık bir sektör haline de gelebilmektedir. Dolayısıyla kadınların ve çocukların özellikle yoksulluk içerisinde yer almaları sonucu tüketimin ayrıştırıcı yönünden doğrudan etkilenmeleri çok daha yüksek düzeydedir.

Tüketimin en sık yaşandığı hazır giyim sektöründe hammaddenin, enerji ve işgücünün maliyetli olması gelişmiş ülkelerin üretimlerini az gelişmiş ülkelere kaydırmasına yol açmıştır. Baudrillard'a (2018) göre de kapitalizm ile büyüme ideolojisi içine giren bütün toplumlar bir yarış halindedir ve toplumsal eşitsizliklerin büyüme ile giderilebileceği düşüncesi pompalanırken asıl gerçek, makasın arasının çok daha fazla açılmasına dairdir.

Tüketimin Ayrıştırıcı Yönüne Karşı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Kalkınma sadece ekonomik olarak diğer ülkelerden ileri olmakla değil, fırsat eşitliğinin uygulandığı, sosyal politikaların sosyal adalet içerisinde gerçekleştiği, toplumsal yönden de kalkınmanın sağlanabildiği topyekûn bir süreçtir. Sağlık, eğitim, ulaşım başta olmak üzere temel haklara erişimin yetersizliği ve güçlüğü orada sosyal politikanın etkisinin düşük olduğunu ve açıkça uygulanmadığını gösterir. Sosyal politikaların sosyal adalet ilkesi etrafında gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda 2015 yılında kabul edilip 2030 yılına kadar sürmesi beklenen *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının* gerçekleştirilebilmesi için ekonomik, toplumsal ve çevresel olarak üç alanda da düzenlemeler yapılmıştır (UNDP Erişim: 25.11.2021). Bu düzenlemeler belirlenen amaçlar dâhilinde her sektöre ve alana uygulanabilir olması önem taşımaktadır. Bu alanlardan biri de tüketimin artışında en göze çarpan olgu olan modadır.

Moda, hızlı moda akımının artış gösterdiği 1990-2000 yıllarla beraber değişim göstermiştir. Çevresel, ekonomik ve toplumsal olarak artık daha yıkıcı belirtiler ortaya konmaya başlamıştır. Bu yıkıcı yanların yapıcı hale getirilebilmesi için modada da sürdürülebilirlik adeta zorunluluk haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik kavramının içinin boşaltılıp sadece kâr odaklı hareket eden pek çok marka halen bulunmakla birlikte anlayıştaki değişim bütünüyle söz konusu ol(a)mamıştır. Markaların inisiyatifine bırakılan tüm süreçlerde yol açtıkları zararlara bakıldığında dünyanın yeni vizyonu *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*'nın ihlal edilip uygulanmadığı görülür. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları; Yoksulluğa Son, Açlığa Son, Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam, Nitelikli Eğitim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Temiz Su ve Sanitasyon, Erişilebilir ve Temiz Enerji, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı, Eşitsizliklerin Azaltılması, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Sorumlu Üretim ve Tüketim, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam, Karasal Yaşam, Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar ile Amaçlar İçin Ortaklıklar olmaktadır. Belgesel içerisinde temel alınan '*İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme*' amacı; çocuklar için uygun yaşa (18) gelene kadar çocuk işçi olarak çalıştırılmamasıyla, yetişkinler için aile üyelerinin ve kendisinin

ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde maaşa/ücrete sahip olabilmesiyle, yaşlılar için yaşanabilir düzeyde emekli gelirlerinin olmasıyla, kadın çalışanlar için ise insana yakışır iş tanımı ucuz işgücü olarak görülüp saatlerce çalıştırılmadan eşit ücretler alabilmesiyle ve aynı zamanda işyerinde kadın oldukları için mobbinge uğramamalarıyla nitelendirilmektedir (Erdut 2003: 148). İşçilerin tekstil fabrikalarında çalışma koşullarına bakıldığında ise durum yukarıda yazılanlarla tam aksi şekilde cereyan etmektedir. Tekstil fabrikalarında, insanî bir yaşam için yetersiz ücret alınması, kadınların mobbinge, erkek tahakkümüne maruz kalarak, hak arayışlarında şiddetle karşılaşmaları, çocuk işçilerin sayısının yaygınlığı, fason iş doğrultusunda uzun ve esnek çalışma saatleri gibi durumlar görülebilmektedir. Bu nedenle moda ve tekstil sektörü için belgesel içerisinde 8. Amacın uygulanması zaruri hale gelmiştir.

Az gelişmiş ülkelerde ve bu ülkelerde bulunan gecekondularda yaşayan insanlar için temel ihtiyaçlar Altındal'a göre "bundan sonra sadece su, yiyecek, giyim, barınma yeri değil, sağlık, eğitim, siyasi katılım ve kamusal alandaki yaşama katılım, güvenlik ve saygınlık kriterlerini de kapsamaktadır" (2020a: 2203). Bu temel ihtiyaçları dahi karşılamakta güçlük çeken az gelişmiş ülkelerde tekstil ve moda sektöründe çalışmakta olan işçilerin ücretleri ILO'ya göre "küresel ortalama ücretlere göre %35 daha düşüktür ve Bangladeş, Hindistan, Pakistan, Kamboçya ve Sri Lanka gibi üretici ülkelerde en düşük asgari ücret uygulanmaktadır" (ILO 2014: 16-17). Bu şekilde kırılğan gruplar içinde yer alan çocuk ve kadın tekstil işçilerinin de yoksulluklarının yeniden üretildiği açıkça görülmektedir.

Endüstriyel su kirliliğinin tahmini %17-20'sini tekstil boyama ve işlemede kullanılan sentetik kimyasallar kaynaklıdır (Ditty 2015: 12). Bunun yanında kıyafetlerde tercih edilen "sentetik liflerin üretimi çevreye zarar vermesiyle birlikte doğada yok olması 30-40 yıl sürmektedir" (Gürcüm ve Yüksel 2012: 49). Sudaki yaşamın, karasal yaşamın, iklim eylemlerinin hızlı moda sektörünün getirisi ile bozulduğu da bir gerçektir. Bu gerçekler sadece bu alanlar ile sınırlı kalmayarak; insan hakları, çevre ve işçi hakları alanına da kaymaktadır. İş kazaları, çocukların çalışması sonucu eğitim olanaklarından geri kalması, kadınların eşit fırsatlara sahip olamaması, sorumlu üretimin ve tüketimin gerçekleştirilememesi, eşitsizliklerin tam anlamıyla önüne geçilememesi, insana yakışır bir iş ve büyümenin sağlanamaması gibi daha pek çok hak ihlalleriyle beraber tüketimin sınır tanımadan yaşanmasına tanık olunmaktadır.

Madalyonun Diğer Yüzünün “The True Cost” Belgeseli Üzerinden İrdelenmesi

Diken ve Laustsen’a göre sinema günümüzde toplumdaki tüm sorunlara karşı farkındalıklara sahip olmaya yönelik fikir ve bilgilerin yaygınlık kazanması açısından en etkin alanlardan biridir (2019: 23). Bu çalışmada ise toplum da bilinçsiz tüketim alışkanlıklarının yol açtığı sonuçların ele alındığı “The True Cost” belgesel filminin kalkınma ile ilişkisini irdeleyebilmek ve tüketiminin günümüzdeki kapitalist sistem içerisindeki konumunu açıklayabilmek amacıyla sosyolojik bir perspektifle analiz yapılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak analizin yöntem kısmı hakkında bilgi verilecektir. Ardından 2015 yılında yayımlanan “The True Cost” belgesel filminin yönetmeni ve senaristi olan Andrew Morgan hakkında kısaca bilgi verilip, belgeselin yapısı üzerine durulacaktır. Beraberinde filmin akışı, karakterler ve mekânlar üzerinden sosyolojik okuma yapıp eleştirel söylem analizi yöntemi temel alınarak belirlenen imge, metafor ve dikotomiler tüketimin günümüzdeki çizmiş olduğu karanlık ve kirli fotoğrafı ile aktarılacaktır.

Yöntem

Bu çalışmanın teorik çerçevesinin çizilmesinde belirlenen konuya ve amaca uygun olarak literatür taraması yapıp veriler yansıtılmıştır. Aynı zamanda daha önce yapılmış olan sinema sosyolojisi ve tüketim sosyolojisi alanındaki çalışmalardan da faydalanılmıştır. Çalışma literatüre ve olgulara uygun olması nedeniyle nitel araştırma yöntemi çerçevesinde ele alınmıştır.

Nitel araştırma, karmaşık bağlamların ve ayrıntıların net bir şekilde idrak edilebilmesini sağlamaktadır (Mason’dan aktaran Kuş 2003). Kuş’a göre de “nitel araştırmalarda derine gidilerek, yüzeyin altındakini çıkarmak esastır” (Kuş 2003: 78). Bunun yanında nitel araştırma yöntemi yorumlama yapılabilmeye de daha elverişli olmaktadır. Nitel araştırma, yapısı ve yöntemi itibariyle toplumsal araştırmalarda kullanılan en uygun yöntemdir. Kültürel özellikler bir yana toplum içerisinde farklılaşan bakış açılarını gözler önüne serer. Genel itibariyle nitel analiz, toplumu sorun edinir ve bu yönde teknikler geliştirir (Keith 2016: 118).

Nitel analizlerde kavramların iyi derecede anlaşılabilmesi adına önem verilen üç nokta bulunmaktadır. Bunlar; Betimleme, Analiz ve Yorumlama olmaktadır. Betimleme, araştırmanın konusuna uygun olarak sorulan soruların, alınan yanıtların, çalışma sırasında ortaya koyulan bulguların ‘ne’ olduğuna yönelik belirlemedir (Yıldırım ve Şimşek 2000). Aynı zamanda incelenen çevrenin ve kişilerin de analizini yapmada kolaylık sağlar niteliktedir (Kuş 2003: 83).

İkinci önemli husus olan Analiz kısmında ise, direkt bakıldığında verilerde görülemeyen konular arasında bir anlam ilişkisi saptanması ve ‘neden’, ‘nasıl’ sorularının sorulabilmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2000: 156). Üçüncüsü ise Yorumlama kısmı olmaktadır. Bu kısım veri analizi sırasında asıl olarak anlamın görünür kılındığı kısımdır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular kendi içerisinde yorumlanabilir ve sahip olduğu anlam belirginleştirilebilir (Yıldırım ve Şimşek 2000). Nitel araştırma yöntemleri içerisinde bulunan eleştirel söylem analizi yöntemi bu çalışmada temel alınmış ve bu çalışma için en uygun yöntem olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırmalarda eleştirel söylem analizi yöntemi, elde edilen “metinsel ve görsel verilerin analiz edilmesinin yanında verilerin belirli bir disiplin çerçevesinde toparlanması, araştırma verilerinde elde edilen bulguların çözümlenmesi kısmında detaylı bir şekilde analiz edilebilmesi ile bu bulguların objektif bir biçimde çözümlenmesi aşamalarından oluşmaktadır” (Creswell 2013: 179). Bu nedenle nitel çalışmalarda eleştirel söylem analizi kullanımı oldukça yaygındır. Bu alanda çalışmalar yapmış önemli bir isim Van Dijk’tır.

Bu çalışma için eleştirel söylem analizi esas alınışının temel nedeni, “sosyal güç istismarı, baskınlık ve eşitsizliğin sosyal ve politik bağlamda metin ve konuşmalarla yeniden üretilmesi ve karşı koyulması yöntemini inceleyen bir tür söylem analitik araştırma” (Van Dijk 2001: 352) olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada da eşitsizliğin oluşmasında baş etkenlerden biri olan hızlı moda akımı, bilinçsiz tüketim alışkanlıkları ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını yok sayarak sınıfsal eşitsizliği yeniden üreten tüketim sisteminin ele alınması söz konusudur. Eleştirel söylem analizi de sosyal eşitsizliğin çözümlenmesinde etkin rol oynamasıyla ön plana çıkmaktadır.

Van Dijk’a göre ideoloji, bilişsel modeller ile birlikte belirip gündelik yaşamı temsil etmektedir. Böylelikle toplumsal temsilleri yapılandırmaktadır. Söylem, temsil sistemin yanında küçük parçalar halinde vurgulanarak meydana gelir. Göstergeler söylemi oluşturur ve kitle iletişim araçları yoluyla da ideoloji yaygınlık kazanır. Bu şekilde söylem üretilirken evren, görseller, yazılı olan medyalar ve işitsel medyalardan oluşur. Her nesne de bu noktada ideolojik bir anlam taşır (Van Dijk 2015: 45).

Van Dijk, söylemin analiz edilebilmesi için makro ve mikro olmak üzere iki yapı kısmına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Çünkü söylem, toplumsal yapı içerisinde makro ve mikro yapılardan oluşur. Bunlar kurumsal ilişkiler olabilirken bireysel ilişkiler de olabilmektedir. Çalışmalarda da bu iki düzeyin bir araya getirilerek incelenmesi gerekir (Van

Dijk 2015: 40). “Dil kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve iletişim, sosyal düzenin mikro düzeyine aittir. Gruplar arasındaki güç, egemenlik ve eşitsizlik analizin temel düzeyine ait terimlerdir. Eleştirel Söylem Analizinin, sosyolojide yapısal ayrımlardan mikro ve makro yaklaşımlar arasında doğan boşlukta köprü kurması gerekir” (Van Dijk 2001: 354). Van Dijk’ın yapmış olduğu bu açıklamaya göre de mikro yapılar içerisinde “metnin sesleri, sözcükleri, cümle yapıları ve anlamları”, makro yapılar içerisinde de “metnin teması, tematik yapısı ve konusu gibi söylemin bütün boyutları ele alınmaktadır” (Devran 2010: 64).

Bu çalışmada da yöntem olarak, araştırma konusuna uygun olmakla birlikte nitel veri analizinin bir türü olan eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Sinemada da nesnelere film içerisinde öyküleme yapılırken sembolik ve anlamlı bir bütün olacak şekilde oluşturulmaktadır. Çünkü sinema, toplumun düşünce ve hareketlerinde yönlendirme yapabilecek anlamlar inşa etmektedir. Bu çalışmada da eleştirel söylem analizi ile belgesel içerisindeki söylemler analiz edilerek bulgular sosyolojik perspektif ekseninde sunulmuştur.

Eleştirel söylem analizine uygun olarak seçilen ve bu çalışmada incelemesi sunulacak olan belgesel film 2015 yapımı “*The True Cost*”tur. Analiz için ilk olarak belgesele dair sosyolojik olgular temelinde okuma yapılmıştır. Belgesel içerisinde yer alan karşıt görüşler ve açıkça dillendirilen vurgular temel alınmıştır. Ardından elde edilen bulgular ekseninde veriler sunulmuştur.

Çalışmada öncelikle belgesel film hakkında genel bilgiler sunularak filmin künyesi ve filmin yönetmeni hakkında bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında film akışı ve karakterler analiz edilmiştir. Bir sonraki kısımda mekân analizi yer almaktadır. Burada belgeselde yer alan pek çok ülkenin yanında daha dikkat çeken noktalardan oluşan kentler seçilerek incelenmiştir. Ardından belgesel filmin daha iyi anlaşılır kılınması için İmgeler başlığı altında; Güneş, Ruj ve Su olmak üzere üç imge açıklaması yapılmıştır. Belgesel içerisinde yer alan metaforlar; Ayakkabı, Toprak, Kamyonet-Koyun, Kan, ‘Gri’ Yaşamlar olarak belgesel ile bağlantısı kurulup sosyolojik anlamı sunulmaya çalışılmıştır. Daha sonra bir diğer önemli kısım olan Dikotomilerde; ‘Meta-Meta Fetişizmi, Sus(ma) ve Sus(turulma), Farkındalık/Farklılık Savunucuları, Makine-Makineleşen Emek’ olmak üzere dört başlığa yer verilmiştir. Son olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları etrafında belgesel filmin önemi vurgulanmış ve sonuç kısmında sosyolojik analizi yapılarak tüketimin kirli görünümü eleştirel bakış etrafında aktarılmıştır.

Belgesel Filmin Yönetmen ve Senaristi Andrew Morgan

Yapımcı, yönetmen, senarist ve besteci olarak dört farklı kimliğe bürünen Andrew Morgan, “*The True Cost*” belgesel filminin yönetmenliğini ve senaristliğini yapmıştır. Daha önce on altı kez film yönetmenliği yapmış olmasına karşın senaristliğini üstlendiği ilk çalışması olması bakımından dikkat çekmektedir. “*The True Cost*” ilk olarak Cannes Film Festivali’nde gösterime girmiş ardından ABD’de sinemalarda gösterime girmiştir. Aynı zamanda Morgan’ın ortaya koyduğu bu belgesel film on dokuz farklı dile çevrilerek dünya genelinde büyük oranda yankı uyandırmıştır.

Belgesel Filmin Yapısı

Sinema filmlerinde kameranın her çektiği sahne bir anlam ifade ederken, aynı zamanda kameranın çektiği görüntünün izleyiciye sunulma tarzı ve biçimi de farklı anlamlar içerebilmektedir. Filmin yönetmeni ise bu çekilen görüntüleri sıralı şekilde veya vurgulanması gereken noktada sunarak anlamını genişletmektedir. Belgesel incelendiğinde de bir sahnede İskandinav ülkelerinde çalışan beyaz yakalı bir çalışanın şık görünümüyle alışveriş merkezinde yaptığı alışveriş gösterilirken diğer yanda ise hemen ardından 3. Dünya ülkelerinde tekstil ve hazır giyim sektöründe çalışan işçilerin çalışma koşulları sunulmaktadır. Bu dikotomi ile izleyiciye asıl verilmek istenen hızlı moda akımının görünen ve görünmeyen boyutu perde arkasından perde önüne taşınmaktadır. “*The True Cost*” belgesel filminin yapısına bakıldığında 2010 yılından sonra etkisini arttıran interaktif belgesel yapısından öte geleneksel yöntemlerle çekilmiş bir belgesel olduğu görülmektedir.

Belgesel film çeşitlerinden ise toplumsal belgesel kategorisine girmektedir. Bir üst ses ve anlatıcının yer aldığı belgeselde verilen görüntüler sıralı ve anlamlı bir bütün halinde sunulmuştur. Belgesel içinde reklamların, haber bültenlerinin, fotoğrafların, animasyonların, röportajların yer aldığı melez bir yapı olduğu görülmektedir. Alanında farklı alanlardaki uzmanların röportajlarının yanı sıra işçilerin ve işverenlerin hayat öykülerine de yer verilmiştir. Bu yaşam öyküleri anlatıcı yönetmen tarzıyla ve iç konuşmalarla şekillenerek yorumlanmıştır.

Belgesel Filmin Akışı

Belgesel ilk olarak yönetmenin “*Bu Bir Giyim Hikâyesi*” nitelemesiyle başlamaktadır. Bu sözüyle belgesel boyunca anlatılmak istenen; giysilerin geçtiği yollar, dünyanın dört bir yanından ülkeler ele alınarak üretim, tedarik, ham madde, tüketim ve sonrasında geçtiği tüm aşamalarda ne etkiler yarattığı ile geride neler bıraktığının aktarılmasıdır. Gücü elinde bulunduranların ve yoksulluğa mahkûm olanların karşıtlığı, doymak bilmeyen tüketim

toplumunun ve hayatta kalabilmek adına bu koşullara boyun eğen yoksul toplumların hikâyesidir.

Morgan, giyilen kıyafetlerin gerçek bedelini kimlerin ödediğini ortaya koymak için bir kıyafet üretiminde var olan tedarik zincirinin en alt basamağından başlayarak pamuk tarlalarına, tohum ve ilaç kullanımına kadar geniş bir yelpazede konunun ciddiyetine dikkat çekmiştir. Ardından üretim aşamasında tekstil fabrikalarının yer aldığı ülkeleri ziyaret edip, Kamboçya ve Bangladeş'te yaşanan tekstil facialarını, işçilerin durumlarını ve yaşamlarını konu edinmiştir. Kullanılan kimyasallar ve zararlı atıklardan zarar görüp çeşitli hastalıklara sahip olan bireyleri, iş kazasında bir uzvunu kaybeden, yaralanan ve hayata tam katılamayan işçileri, düşük ücretlerle geçinmeye çalışan yoksul kadınlar, çalışan çocuk işçiler yani kısaca buradaki kırılgan gruplar tasvir edilmiştir. Çünkü Altındal'a göre de kırılgan gruplar “gelirden yoksun, temel iktidarı elinde bulunduran erk'ek olmayan, genç ve sağlam ideal sağlık bedeninden yoksun ve ülke içinde azınlık olarak tanımlanan gruplar olmaktadır. Aynı zamanda da adeta paspas/bozuk para gibi değer kaybına uğrayan öznelerin hikâyelerini konu edinmektedir” (Altındal 2020c: 134).

Moda üzerinde araştırmalar yapan gazeteci Lucy Siegle'nin belgeselin 13. dakikasında sormuş olduğu “*Bu kadar doymak bilmeyen bir sektör, bir avuç insan için bu kadar büyük kâr elde ediyorsa nasıl oluyor da milyonlarca işçisini destekleyemiyor, neden onların güvenliğini sağlayamıyor?*” Sorusu ile belgesel boyunca temel derdin yani gerçek bedelin ne olduğunun yanıtı aranmaktadır. Maliyeti azaltmaya giden fabrikalarda iş güvenliği görmezden gelinerek işçilerin hayatı tehlikeye atılmaktadır. Bu, Bangladeş'te meydana gelen tekstil sektörünün en büyük faciası olarak nitelendirilen *Rana Plaza*'nın çökmesi örneğinde görülmektedir. Fabrikada çalışan işçilerin çatlaklar ve kırıkları fark ederek o gün binaya girmek istememelerine rağmen işten çıkarılma tehdidi ile çalışmaya zorlanmaları sonucunda aynı gün fabrika ortadan kalkmıştır. Bina içerisinde binlerce çalışan yaralanırken 1137 işçinin ise kumaş parçaları arasında cansız bedenlerine ulaşılmıştır. Modacıların ve kapitalist sistemin çarklarının gereklerini acımasızca yaşayan ve yaşatan tekstil sektörü marka liderlerinin işçi hakları ihlallerine, çevreye ve topluma verilen çeşitli zararlara nasıl göz yumdukları röportajlar ile sunulmaktadır. Bunlara karşılık belgesel içinde bu görüşlerin karşısında neler yapılabileceğini anlatan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda, üretim esnasında her işlemin adil şekilde yürütülmesini yani *adil ticareti* esas alarak hareket eden modacıların görüşlerine de yer verilmiştir. Bunun yanında işçilerin hak arayışları ile oluşturdukları eylemlerde bastırılma biçimleri ile şiddet en pür haliyle izleyiciye aktarılmıştır.

Karakterler

Belgeselde Lucy Siegle, Stella McCartney, Livia Firth, Safia Minney, Orsola De Castro ve Larhea Pepper ana konuşmacı konumundadırlar. Bunun yanında çevreciler, hazır giyim işçileri, fabrika sahipleri ve *adil ticaret* şirketlerini destekleyen ve sürdürülebilir giyim üretimini teşvik eden insanlar da dâhil olmak üzere moda endüstrisinin farklı aktörleri ve etkileycileri ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Filmde yer alan diğer bazı kişiler arasında ekonomist Richard D. Wolff, John Hope ve çevreci Vandana Shiva da yer almaktadır. Filmde ayrıca Texas Tech Üniversitesi Serbest Pazar Enstitüsü Müdürü Benjamin Powell ve moda markası *Joe Fresh*'in eski kaynak yöneticisi Kate Ball-Young gibi düşük maliyetli fiyatları savunan karşıt görüşlere sahip insanlar da izleyiciye farklı bir bakış açısını göstermek amacıyla aktarılmıştır. Bunun yanında fabrika çalışanlarının, Doktor Araştırmacılarının, Psikoloji Profesörlerinin, ekonomistlerin ve yazarların da röportajları bulunmaktadır. Ancak karakter analizi başlığı altında yalnızca belgeselde özellikle görüşleri vurgulanmış olan kişilere yer verilmiştir.

Karakterler arasında öne çıkan Shima Akhter ile yapılan görüşmelerde, yaşam koşulları ve sözleriyle izleyiciye etkili mesajlar iletilmektedir. Tutunacağı bir iş olarak gördüğü tekstil fabrikasına girebilmek için 12 yaşında dikiş dikmeyi öğrenen Akhter, tekstil sektöründe çalışan %85'inin kadınlardan oluştuğu bir tekstil fabrikasında çalışmaktadır. O, işverenler tarafından eril tahakküme maruz kalarak, emeklerinin değersiz görüldüğü bir ortamda gerek sözel gerekse fiziki olarak şiddetin her boyutuna maruz kalan kadınlardan biridir. Kızı Nadia ile Bangladeş'te yaşam standartlarının altında aldığı ücretle hayatta kalmaya çalışmaktadır. Ayrıca Akhter, uzun süreler boyunca çalışmak zorunda olduğu için kızına bakacak vakti bulamamaktadır. Bu nedenle tek seçeneği kızını kimyasalların ve yüksek sıcaklığın olduğu olumsuz koşulları barındıran fabrikaya götürmek iken bu duruma razı olamayarak yılda bir ya da iki kere görebileceğini göze alıp annesinin ve babasının yaşadığı köyüne göndermektedir. Toplumun dayattığı eril rol kalıpları kızına annesi bakması gerektiği yönünde olmaktadır; ancak çocukların bakımı sadece kadına atfedilen bir görev değildir. Bu sebeple eril rol kalıpları içerisinde Shima'nın kızından ayrılırken yaşadığı üzüntü ve kendisini suçlu görmesi cinsiyetçi yapıdan kaynaklanmaktadır.

Belgesel filmde diğer dikkat çeken nokta ise gazeteci ve yazar olan Lucy Siegle olup, on yılı aşkın süredir moda sektörünün toplumsal ve çevresel boyutu üzerinde çalışmasıdır. Siegle, kendisini tüketim konusunda farkındalığı oluşana kadar sürekli alışveriş yapmasına rağmen yine de giyecek hiçbir şeyi olmadığını düşünen biri olarak tanıtmaktadır. Ardından ise

sürdürülebilirlik alanında çalışmaları ile adından söz ettirmektedir. Buna karşın Texas Tech Üniversitesi Serbest Pazar Enstitüsü Müdürü Benjamin Powell'ın belgesel içerisinde röportajına da yer verilmiştir. Röportajda kapitalist bir anlayışla, işçilerin zaten sektörde çocuk işçilerin sayısının çokluğuna, iş kazalarına dair herhangi bir önleminin alınmadığına, düşük ücretlere ve uzun mesai saatlerine dikkat çekmiştir. Powell, bu olumsuz koşullara karşın işçilerin bu işleri tercih etmelerini de söylemiştir.

Benzer görüşe sahip bir diğer kişi ise moda markası olan *Joe Fresh*'in eski kaynak yöneticisi Kate Ball-Young'tır. İşçilerin bu koşullarda bir ömür geçirmesinin onu rahatsız etmediğini; '*Daha da kötü koşullarda çalışabilirlerdi*', '*Terziliğin, dikiş dikmenin zararlı bir yönü yok*' diyerek kâr odaklı bakış açısına sahip olduğu ortaya koymaktadır. Belgesel film içerisinde belirtmiş olduğu fikirleriyle öne çıkan Safia Minney de önemli bir etki yaratmaktadır. Kurucusu olduğu Çin'de bulunan *People Tree* markası giyim şirketi ve fuarları ile sürdürülebilir moda yanlısı ve *adil ticareti* savunan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer modacıların aksine işçisine değer veren, kibar davranan, hiyerarşi ve emek sömürsünü uygulayan patron davranışından çok onlara yol gösterici olan ve kalkınmayı önceleyen profil sunmaktadır. Minney, sürecin her aşamasına hâkim olarak daima işçilerin yanlarında olabilmeyi amaç edinerek çalışmaktadır. Bu özelliği dayanışmayı benimseyen bir karakter olarak diğer kişilerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir moda tasarımcısı olan Stella McCartney de diğer modacılar arasında tasarladığı ürünlere sadece bir kumaş parçası veya yaratıcı modellere sahip bir kıyafet tasarımı olarak bakmayarak "*Bunu gezegenime zarar vermeyecek şekilde yapacağım*" ifadesiyle farkındalığını ortaya koymaktadır. McCartney'e belgeselin farklı noktalarında söz hakkı verilerek bu farkındalık düzeyi daha belirgin olarak sunulmaya çalışılmıştır. Böylelikle sektörde var olan asimetrik ilişkiler bir yana, hiyerarşi üretmeyen davranışları sahip modacıların da var olduğu göze çarpmaktadır.

Mekânlar

Yönetmen Morgan belgesel içerisinde çoklu mekân çeşitlerine yer vererek tekstil sektörünün yarattığı etkileri dünyanın dört bir yanından incelemeye çalışmıştır. Birleşik Krallık, Bangladeş, Kamboçya, Çin, Danimarka, Fransa, Haiti, Hindistan, İtalya ve Uganda ülkeleri izleyiciye sunulmuştur.

Shima'nın Ailesinin Yaşadığı Ev

Belgeselde Shima'nın kızını ailenin yanına bırakması sahnesinde görülen ev, bir ev olmaktan öte barınak denilebilecek mekân olmaktadır. İçerisinde anne ve babanın dışında çocukların ve farklı yetişkinlerin de kaldığı bu küçük mekânda, duvarlar teneke ile kaplanarak izolasyon yapılmaya çalışılmıştır. İçerisinde çok fazla eşya bulunmamakla birlikte ahşap ve tahtadan eşya yapımına gidildiği görülmektedir. Yemek zamanı geldiğinde tüm ailenin yer sofrasında yuvarlak bir şekilde toplanarak oturması ise bu ailede var olan birliği temsil etmektedir. Geniş bir aile olarak kalınan bu mekânda kişilerin bedenlen zayıflıkları ve çocukların saç boylarının daima kısa olması ise dikkat çeken noktalardandır.

Tekstil Fabrikaları

Shima ve diğer binlerce tekstil işçisinin günlerinin büyük çoğunluğunu geçirdikleri tekstil fabrikaları belgesel içerisinde izleyiciye sunulan diğer bir mekândır. Mekânın özelliğine bakıldığında işçilerin çalışırken birbirlerine yakın mesafelerde çalışmasına rağmen aslında geniş çalışma imkânlarının sunulmadığı öğrenilmektedir. Tüm gün dikiş makinesinin başında oturarak yaptıkları yorucu iş için sadece bir tabure kullanılmıştır. Uzun saatler boyunca burada bel-omuz-eklem ağrıları yaşamaları bir yana çalışmaya mecburen devam etmektedirler. Bu fabrikalarda kumaş tozu veya kimyasallara karşı önlem alınmadığı ve maske kullanımının çok düşük olduğu yerlerdir.

Kapalı Çarşı

Belgeselde Shima'nın gitmiş olduğu şehirde bulunan kapalı çarşı, gelişmiş ülkelerde bulunan alışveriş merkezlerinden farklılık göstererek halkın yerel giysi, kumaş, örtü, nevresim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan bir mekândır. Toplumsal alanda mesleklerin cinsiyetleri belirlenebilirken, kamusal alanın çeşitli mekânlarında da bu durum söz konusudur. Tam da Altındal'ın "*Başkentte Kasaba Kültürü İle Biçimlenmiş Bir Mekân: Tandoğan Kapalı Çarşısı*" adlı makalesinde bahsetmiş olduğu küreselleşme olgusunun mekân üzerinde yarattığı değişim ve bunun mekânda bulunan ilişkileri de etkilediği durum belgeselde yer alan kapalı çarşı mekânıyla uyumaktadır. Burayı cinsiyetlendirilmiş mekân algısı üzerinden "alışveriş yapanın ve esnafın erkek olmaları sebebiyle erkek mekânı olarak betimlemek yanlış olmayacaktır" (Altındal 2010: 80). Dolayısıyla belgeselde yer verilen bu mekân genellikle erkek cinsiyetinin ağırlıkta olduğu erkek satıcılar tarafından sahiplenilmiş eril bir mekân olma özelliğini taşımaktadır. Bu eril mekânlar kadınların kamusalda da hareket haklarını sınırlayabilmektedir. Kapalı çarşı içerisinde kadın tüketici sayısının az oluşu bu durumu destekler niteliktedir.

Tren

People Tree'nin kurucusu Safia Minney'in ulaşım için kullanmış olduğu tren, yapısı itibariyle eski bir görünüme sahip olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde de kullanılan temel ulaşım aracı olan tren, aynı zamanda sınıfsal bir özellik taşımaktadır; çünkü her sınıftan insanın dâhil edilebilmesini içermektedir. Ulaşım araçlarının varlık ile yoksul arasında nasıl kullanıldığı da oldukça önemlidir. Kent yapısında kullanılan toplu taşıma araçlarının ise işçi servisleri, atlı araçlar ve yük taşıma araçları olarak görülen kamyonetlerle sınırlı oldukları bilgisi belgeselde paylaşılmaktadır.

Belgesel Filmdeki İmgeler

Bu bölümde “*The True Cost*” belgeselinin içerisinde yer alan Güneş, Ruj ve Su imgeleri ele alınmıştır. Bu imgelerde görünenin arkasındaki alt metin okumalarla sosyolojik ve eleştirel perspektifle analiz edilecektir.

Güneş İmgesi

Geçmişten bugüne değin sıklıkla kullanılan “*yarın ola hayrola*” söyleminden de anlaşılacağı üzere yeni bir güne başlamanın var olan sorunların çözüleceği, ferahlık verici yanı olduğu ve umut dolu bakılması gerektiği yönünde kaderci bir anlayış bulunmaktadır. Güneşin batması ise yaşamdan bir gün daha eksildiği ve bugünün bittiğine dair hüznü duygusunu anımsatmaktadır.

Belgesel filmin ilk saniyeleri gün batımının gösterimi ile başlamaktadır. Belgesel içerisinde güneşin konumu iki şekilde ele alınabilmektedir. Birincisi güneşin gösterimi belirli sahnelerde İskandinavya ülkelerinde doğarken veya güneş tam tepedeyken sunulurken, 3. Dünya ülkelerinde ise bu durum güneşin batmasıyla tasvir edilmektedir. Aynı zamanda

Tüketimin Kirli Fotoğrafı: *The True Cost* Belgeselinin Sosyolojik İncelemesi

kalkınmanın Asya, Afrika ve Latin Amerika'da söylemlerle ve uygulamalarla yapıcı olmaktan uzak derin yıkıcı etkileri olduğu da bir gerçektir. Yönetmenin burada izleyiciye sunmak istediği; ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre güneşin konumudur. 3. Dünya ülkelerinde güneş daima batar. Bu ülkelere hüznün hâkimdir ve işçi sınıfı üzerinde bu hüznün sıklıkla görülmektedir.

İkinci dikkat çeken anlam ise tekstil fabrikasında çalışan işçilerin gün doğumunu göremeden çok erken saatlerde başladıkları işlere yine uzun saatler boyunca çalışarak gün battıktan sonra eve dönmeleri ise güneşi görememelerine yol açmaktadır. İşçiler bu koşullarda yıllardır çalışmaktadırlar ve geçinebilmeleri için bu koşullara razı olmaktadır. Razı oldukları aslında gün ışığına erişememektir.

Ruj İmgesi

Kadınlar kendilerini güzel görme ve iyi hissetme ihtiyacı için de makyaj yapmaktadırlar. Bunu, özel bir gün olmasına gerek duymadan günlük yaşantılarında da yapabilmektedirler. Güzel ve temiz olmak, yeni kıyafetler giymek her bireyi iyi hissettirdiği gibi, güzelleştiği bedeni aynada izlemek de bir o kadar iyi duygular yaşatmaktadır.

Belgeselde Shima uzun saatler boyunca çalışması gereken tekstil fabrikasındaki işi dolayısıyla çocuğu ile ilgilenememeyi eril ve cinsiyetçi kodlarla bezenmiş toplum yapısı nedeniyle vicdani sorumluluk taşımaktadır. Bu eril yapı nedeniyle Shima kendisinin 'iyi anne' olmadığını düşünmektedir. Ataerkil yapı toplumsal cinsiyet olgusu ile beraber ele alınmaktadır. Bu olgu, Oakley ve Connell'in da dikkat çektikleri üzere biyolojik temelde cinsiyet ayrımından farklı bir noktaya değinir. Var olan eril toplum yapısının cinsiyetlere yüklemiş olduğu eşitsizlik üzerine kurulu olan rolleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Oakley 1972; Connell 1998). Kadınlara yüklenen bakımlı, narin, itaatkâr ve 'iyi eş, iyi ev kadını' olma kalıpları kadınları belirli kalıplara sokmaya çalışırken, tekstil sektöründe uzun saatler boyunca çalışan bu kadınlar

bu eril kodların farklı yönleriyle muhataptırlar. Shima'nın aynanın karşısında kızıyla süslenerek kendisine ruj sürmesi de 'iyi anne' olamadığını düşünerek yaşadığı üzüntüyü bir nebze olsun bastırıldığı ve kendisini iyi hissetmeye yardımcı bir eylem olarak nitelemek mümkündür.

Su İmgesi

Su, insan yaşamı için gerekli olan en temel ihtiyaçlardan biridir. Aynı zamanda su, bir besin kaynağı olarak içmenin yanı sıra hijyen ve temizlikte, besin üretebilmek için tarımda, ulaşımda, meta üretimi için gerekli olan sanayi kollarında, ürünün işleme aşamasında ve hızlı moda akımının artmasıyla birlikte tüketimine neden olan tekstil sektöründe sıkça kullanılmaktadır.

Eski kabilelere bakıldığında yerleşik hayata geçmek için hep bir su kenarı arayışı bulunmaktadır. Çünkü suyun olduğu yerde yaşam vardır. Fakat bireylerin yaşamı için bu kadar önemli olan suyun kirlenmesi, kullanılabilir durumdan çıkması ve tükenmesi ile özellikle yakın geçmişte karşı karşıya kalınmıştır. Belgeselde sıkça yer verilen su kenarlarının kirli olması, tekstil atıkları ve çöp yığınları ile dolu olması vurgusu suyun tehlikeli bir hâl aldığına göstergesidir. Kimyasalların suya salınması o bölgede yaşayan insanların beden ve çevre temizliklerinde, tarım mahsullerinde, içme sularında bu suyu kullanmakta olduklarının bilinmesine rağmen gerçekleştirilmektedir. Tek içme su kaynakları olan yeraltı sularına ise krom karışmıştır. Tehlikeli hale gelen suyun kullanımı bölge halkının sarılık, cilt ve iç organ kanser çeşitleri ile doğumlarda kusurlar gibi çeşitli hastalıklara yakalanmalarına yol açmaktadır. Bu yüzden su aslında yeniden var edecekken aksine suyun olduğu yerde yaşam anlamını yitirmiştir.

Az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun getirdiği ekonomik sıkıntı çocukların da yetersiz beslenmesini, hasta olmasını ve hijyen sağlanamadığı için saçların uzun olmayıp bir anlamda soruna çözüm olarak daima kısa kestirilmesine yol açmaktadır. Bu mecburiyet aslında ister istemez beden tahakkümünü de ortaya çıkarmaktadır. Temel yaşam gereksinimi olan su gelişmiş ülkelerde evlere hoş bir manzara olması sağlarken yoksul ülkelerde ise tüm canlılar için ciddi anlamda tehlike oluşturmaktadır. Her ne kadar 'hayat suda başlar' sözü geçerlilik gösterse de belgeselde yer alan gerçekler ile burada 'hayat su yüzünden bitmektedir'.

Belgesel Filmdeki Metaforlar

Nitel araştırmalarda eleştirel söylem analizi yöntemi kullanımında metaforlarla anlamın gün yüzüne çıkarılmaya çalışılması önemlidir. Bu bölümde de "The True Cost" belgeselinde yer alan metaforlar incelenmiştir. Yönetmenin izleyiciye sunduğu bu anlamlar fark edilip

sosyolojik bağlamda incelenmeye çalışılmıştır. Belgesel filmde bulunan metaforlar “Ayakkabı, Toprak, Kamyonet-Koyun, Kan, ‘Gri’ Yaşamlar” olmak üzere beş başlık halinde açıklanmıştır.

Ayakkabı Metaforu

Ayakkabıların temel yapılaş amacı, bedeni ayakta tutan ayakları dış etkenlere karşı korumaktır. Ayakkabı, şıklık yaratacak ve pek çok farklı modeli çıkararak her toplumsal kesime hitap edecek şekle dönüşmektedir. Belgeselde yer alan ayakkabı çeşitleri mankenlerin, beyaz yakalılarının giydiği topuklu ayakkabı ve şık görünümlü çeşitli ayakkabılar yerini az gelişmiş ülkelere kamera çevrildiğinde sıklıkla kadın işçilerin ve yerli halkın terlik giymesine bırakmaktadır. Alt yapı bozuklukları az gelişmiş ülkelerin temel problemlerinden biridir ve bu şartlarda yerler çamur, kir-pas olsa dahi insanlar terlik giymektedir. Kameralar gelişmiş Batı ülkelerine çevrildiğinde ise düzgün alt yapıya sahip yollarda, podyumlarda, şirketlerde kadınlar topuklu ayakkabıyla adeta özdeşleşmiştir.

Günümüzde zarafeti ve aynı zamanda dişiliği öne çıkaran, kimi zaman şuhluk ile eş tutulan, hatta topuklu ayakkabı giyen/giymeyen, tercih eden/etmeyen kadınlar arasında da erilliği yeniden üretecek karşılıklı damgalamaların yaşandığını simgeleyen ve kadınlar için güçlü olma duygusu hissettiren topuklu ayakkabılar, belgesel içerisinde sınıfsal bir sembol halinde sunulmuştur. Yönetmenin podyumda topuklu ayakkabı ile yürüyen şık görünümlü kadınların tekstil işçileri tarafından üretilen yeni sezon kıyafetlerin sergilenmesi söz konusudur. Bunun yanında ise hemen ardından bu kıyafetleri üretmek için “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme” kalkınma amacının yok sayıldığı koşullarda uzun saatler boyunca, iş güvenliği görünmezden gelinerek çalışanların %80’inin kadın nüfusunu oluşturduğu tekstil işçilerini görmezden gelmek mümkün değildir.

Bangladeş Dhaka ilçesinde 2013 yılında *Rana Plaza* adlı tekstil fabrikasının çökmesi sonucu binada çalışan işçilerden kalan bir terlik belgeselde izleyiciye sunulmaktadır. Burada, üreten ve tüketen topluluk arasında olan ülke farklılığı büyük bir sınıfsal eşitsizlik vurgusu egemendir. İnsanların giydiği ayakkabıların ekonomik koşullara ve statülere göre farklılaştığı açıkça görülmektedir. Marx'ın da görüşleri ekseninde bakıldığında sınıflı bir toplumda egemen olan sınıfı zengin etmek için çalışan işçiler yani hayatta kalabilmek için tek çaresi emeğini satabilmek olan “modern ücretli işçi sınıfının” (Altındal 2020b: 93), örgütlenme çalışmaları belgeselde aktarıldığı gibi, kolluk kuvvetleriyle karşılaşma anlarında da hak arama mücadeleleri kan dökülmesiyle sonuçlanmıştır. Pek çok kişinin hayatını kaybettiği bu mücadelede ülkenin insana verdiği değerinin olmadığı ve işçi haklarının yok sayıldığı en açık göstergeleridir.

Toprak Metaforu

Toplumda eski çağlarda toprağa verilen değer ‘toprak ana’ metaforuyla nitelendirilmektedir. Bunun sebebi topraktan temel besin kaynağı olan gıdaların karşılanabilmesi, toprağın bitki örtüsü sunması, yaşamın toprak üzerinde kurulup idame ettirilmesi toprağa verilen değeri dışileştirerek kutsallık atfedilen adeta bir anne kavramına büründürülmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında İslam coğrafyasında Cahiliye Dönemi olarak adlandırılan dönemde kız çocuklarının bir yük ve utanç kaynağı olarak görülmesi sonucu diri diri toprağa gömülmesi yaşanmıştır. Evrenselde ise kadın işçilerin/kölelerin toprağa gömülmesini sömürü düzeni ile açıklamak mümkündür. Toplumda yer alan ‘*Topraktan geldik toprağa gideceğiz*’ deyişi de biyolojik olarak topraktan var olduğumuz ve ölünce de toprağa gömülerek yok olacağımız anlamını pekiştirmektedir.

Tekstil ve moda sektörünün dünyaya zarar veren sektörlerden petrolün ardından ikinci sırada geliyor oluşu toprağın kirlenmesine yol açan en büyük etkidir. Moda sektörünün atıklarının toprağın üzerinde çöp yığınları/dağları oluşturması toprağa tamamiyle zarar vermektedir. Kimyasal atıkların doğrudan suya karışmasıyla da toprak bu suyu emmektedir. Tarımda kullanılan su da yine bu kimyasalla karışmış suya dönüşmektedir. Bunun yanında pamuk üretiminde kullanılan pestisit gibi çeşitli kimyasal gübrelerin, böcek ilaçlarının toprağın verimliliğini de en aza indirdiği bilinmektedir. Bu tür aşamalar ile toprağın kirlenmesi söz konusudur. Yıllarca değer verilen ‘toprak ana’ metaforu yok edilmektedir. En çok pamuk üretimi yapılan Hindistan’da araştırma yürüten Doktor Pritpal Singh, belgeselin 30.dakikasında “*Her köyde 70-80 çocukta çeşitli zihinsel hastalığa ve fiziksel engele rastlamanız çok olası*”

sözlerini kullanarak toprağa verilen zararın insanlar üzerinden bozulmalara yol açtığı hatta doğum kusurları sebebiyle yeni gelen neslin sağlıklı olmamasına neden olduğu açıkça vurgulamaktadır. Toprağın verimsizleşmesindeki var olan kimyasallar, toplumların geleceği için de tehlike oluşturmaktadır. Burada sağlık sosyolojisi bağlamında yaratılan sağlık riskinin her toplum için aynı şekilde yaşanmaması söz konusudur. Sınırlı olan imkânlarla varsıl ile yoksul aileler sağlık hizmetlerinden eşit derecede faydalanamamaktadır. Aralarında sağlanamayan fırsat eşitliği belgesel içerisinde çocukların ölümleriyle ve yetişkinlerin hastalık deneyimleriyle sıkça görünür kılınmıştır.

Toprağın bozulması konusunda belgeselin 32.dakikasında bulunan bir röportajda Hindistan'da pamuk tarlası çiftçisinin ifadesine göre “*Son 16 yılda Hindistan'daki kayıtlara göre 250 binden fazla çiftçi intihar etti. Bu her yarım saatte bir çiftçiye tekabül ediyor. Ayrıca bu tarihte bilinen en büyük intihar dalgası*” olmaktadır. Pamuk çiftçilerinin intihar dalgası Durkheim'ın tanımladığı, insanların ve toplumların yaşamlarında ani değişim yaratacak hareketlenmelerin sebep olduğu *anomik (kuralsızlık)* intihar türüyle benzeşmektedir. Ani bir ekonomik gelişme de olsa, beklenmedik bir yıkım da yaşansa, toplum yapısında önemli değişim ve düzenlemeler yaşandıkça, insanlar kendilerini intihara sürüklemektedirler (Durkheim 2014: 280-281). Belgeselde de çiftçilerin tohumda tekelleşme yaşanmasıyla bu tohumların yüksek ücretlerini karşılayamamasından ve eski düzenlerinden çıkıp olumsuz anlamda bir değişimle karşı karşıya kalınmasından dolayı intihar etmeleri izleyiciye en can alıcı noktalarıyla aktarılmaktadır. Tüketimi bir araç olarak toplumsal konum belirlemede ve bir sınıfsal unsur olarak kullanmada yararlananlar yanında, üretimin en alt basamaklarında yer alan çalışanların kapitalist sistem içinde mağlup düşmeleri göz ardı edilemez bir konudur. Temel olarak ‘toprak ana’ olarak metaforlaştırılan ve değer gösterilmesi gereken toprağın doğurganlık özelliği insan eliyle bozulduktan sonra o bölgede yaşayan insanların da doğurganlık özelliklerinde bozulmalar görülmektedir. Aynı zamanda toprağın görmüş olduğu bu zarar insan yaşamında gerek sağlık koşulları gerekse ekonomik sıkıntılar gibi olumsuzluklarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Oysa 3. Dünya ülkelerine yaptırılan üretim ve buraya gönderilen tekstil atıkları nedeniyle kirlenen toprak, hava ve suyun oluşturduğu riskin *Bumerang Etkisi* ile üretimi gerçekleştirilmeyen ülkeleri de derinden etkileyebileceği gözden kaçırılmakta ve belki de umursanmamaktadır. Beck'in de (2019: 63) vurguladığı gibi Bumerang Etkisi, risk dağılımını ve zenginlik dağılımını farklılaştırmaktadır. Riskler ise ülke sınırlarını aşıp, tüm dünyayı etkisi altına alabilmektedir.

Kamyonet-Koyun Metaforu

Kamyonetler bir yerden belirli bir yere kasasında gerek küçükbaş hayvan gerekse eşya taşımak için kullanılan araçlardır. Kamyonetler kasalarında yük taşımaya dayalı ulaşım araçları olmasına karşın, belgeselde bu işlevinin tam tersi şekilde kasasında küçükbaş hayvan, eşya taşımak yerine tekstil fabrikalarına giden işçiler için servis aracı görevi görmektedir. Sağlıklı bir birey için temel yaşam imkânları sunulmasından çok kamyonet kasasında ayakta, kalabalık ve sıkışıklık yaratan bir ortamda can güvenliğini tehlikeye atacak şekilde ulaşım gerçekleşmektedir.

Tekstil işçileri işveren tarafından insanca yaşamdan oldukça uzak bir şekilde pasifize edilerek ve öznellikleri yitirilerek adeta itaatkâr nesnelere dönüştürülmüştür. Makineleşmenin, ekonomik ve toplumsal yaşamın üzerinde yarattığı işsizlik problemine yönelik bir sistem eleştirisi gözüyle ifade bulan, 1936 yılında gösterime girmiş olan Charlie Chaplin'in '*Modern Zamanlar*' filminde de işçilerin makinelerin bir uzvu haline gelmesi gibi değersizleştirilmesi söz konusudur. Onlar da tıpkı Charlie Chaplin gibi sistem sayesinde makinenin birer çarkı haline gelmiştir. Marx da kapitalist toplumlar içerisinde kendilerini tıpkı metalar gibi satmak durumunda kalan emekçiler için kendilerinin de bir meta olduğu ifadesini kullanarak işçilerin durumlarını ortaya koyar (Marx 1867; 1967). Bunun yanında Charlie Chaplin'in filminde yer alan işçilerin koyun sürüsü metaforuyla resmedilmesi durumuna benzer olarak küçükbaş hayvan taşıma amacıyla kullanılan kamyonlar, bu belgeselde işçilerin servisi olarak kullanılmaktadır. Kamyon kasasında işçileri taşımasıyla da işçilerin nasıl bir sistem kölesi haline getirildikleri bir kez daha gözler önüne serilmektedir. İşçiler vahşi kapitalizmin bir göstergesi olarak insanlık dışı her muameleye maruz bırakılmaktadırlar.

Ritzer'in (2003), tanımladığı '*yaşayan ölümlerin adaları*' olan alışveriş merkezlerinde indirim günlerini takip eden insanların işçilerin yok sayılan emekleriyle üretilen ürünleri alabilmek için mağazaları yağmaladıkları görülmektedir. Kapitalizme özgü '*özel günler*', yaşam kaynağı kadar değerliymiş gibi gördükleri kıyafetlere ulaşırken görünen tüketicileri koyun sürüsü metaforuyla ortaya koyabilmektedir. Boş zaman geçirme aktivitesi olarak alışveriş merkezinde insanların tüketim faaliyetlerinde bulunmasının kapitalist yapıda artık alışkanlık haline gelmiş olması durumu hâkimdir. Bu durum da düşünmeden tıpkı bir koyun sürüsünün ardından hareket eder gibi moda ve tüketim döngüsünde yer almasıyla benzerlik taşımaktadır.

'Gri' Yaşamlar

Gündelik yaşamda insanların doğa ile iç içe olması daha özgür hissetmelerine yardımcı olmaktadır (Kılıç 2019: 19). Belgeselde yer alan 3. Dünya ülkelerinde yaşayan kişilerin ise hayatları renksiz, yıkık-dökük duvarların ve binaların arasında geçmektedir. Doğayla iç içe olmak bir yana çevrede yeşilliğin oldukça az olduğu, bitki örtüsünün bozulduğu, suların kirlendiği göze çarpmaktadır. Burada imkânsızlıklarla dolu bir yaşam süren yerli halkın eskimiş gri binalar arasında özgür hissedemediği, tıpkı gri renk gibi ne beyaz kadar aydınlık ne de siyah kadar karanlık, arada kalmış bir hayat sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

Bangladeş'te yıkılan *Rana Plaza* tekstil fabrikasının içerisinde hayatını kaybeden 1137 işçi olduğu bilinmektedir. Bunun yanında yaralı kurtulan ve artık hayata eksik katılan bireyler haline gelen kişiler de bir o kadar yüksek orandadır. Bu felaket sonrası yıkılan boyasız 'gri' binanın, çalışanlar üzerinde de artık 'gri' bir hayat bıraktığı görülmektedir. Kaza sonrası bacaklarını kullanamaz hale gelen bir işçinin yaşadığı o anı anlattığı sahnede, yine gri renkte bir metalden yapılan tekerlekli sandalyeye mahkûm olması göze çarpmaktadır. Aynı zamanda

bu kadının boyasız ‘gri’ bir evde yaşamasıyla, bölgedeki gökyüzünün kirlenmesi sonucu grileşmesiyle işçilerin hayatlarındaki belirsizliklerin, yarının ne olacağını bilmeden çalıştıkları enformel işlerinin yarattıkları bu hayatlardan sıkışıp kalmaları çaresizlik ile anları tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Bu hayatlardan biri olan Shima’nın uzun saatler çalışmak zorunda olduğu için kızına ayıracak vaktinin olmamasından dolayı köye ailesinin yanına bıraktığı belgeselin 82. dakikasında şu şekilde dile getirilmektedir:

“Çok iyi bir insan olacak ve insanlar diyecekler ki Shima bir giysi fabrikasında çalıştı ve Dhaka’da çocuğundan uzakta yaşıyordu; ama yine de çocuğunu okuttu ve örnek bir insan yetiştirdi. Evladım devlette kendisine bir iş bulursa ya da iyi birisiyle evlenirse insanlar benden de bahsedecek ve bundan gurur duyacağım”.

Shima, tekstil fabrikasında uzun saatler boyunca çalışıp takdir göremediği işlerde kızının çalışmasını kesinlikle istememekte buna karşın ‘garanti bir meslek’ olarak görülen devlet memuru olmasını istemektedir. Eğer iş bulamazsa bile ‘ya da’ sözcüğünde yapmış olduğu kıyasla iyi birisiyle evlenmesini maddi olarak sıkıntı çekmemesi isteği ile eş tutmaktadır. Shima’nın kendisinin sahip olamadığı ekonomik, sosyal, beşerî sermayenin kızının güzel bir iş veya iyi eşi olmasıyla sahip olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Kendisinin göremediği takdiri ve gururu, kızını iyi yetiştirdiği için çevresinden duyma isteği bulunmaktadır. Kısacası Shima sahip olduğu bu ‘gri yaşam’dan kızının uzaklaşıp çok daha renkli hayatlarda mutlu olmasını arzu etmektedir. Burada alt sınıfa mensup kişilerin sınıf atlama isteğinin ekonomik gelir ile elde edebileceği düşüncesi belgeselde açıkça aktarılmaktadır. Aynı zamanda kullanılmış olan ‘ya okumak ya da iyi bir eş bulmak’ ayrımının buradaki işçilerin saygınlık kazanabilmek için tek seçenekleri olabildiği görülmektedir.

Kan Metaforu

Kan, aslında yaşam için en temel ve gerekli olan, yetersiz veya eksik olduğunda çeşitli hastalıklara ve can kaybına yol açan en hayati sıvıdır. Kanın bir diğer özelliği de bulaştığı yerden kolay temizlenememesi ve arınamamasıdır. Belgesel içerisinde asıl belirtilmek istenen, temas ettiği yerden kolay bir şekilde temizlenemeyen kanın, tekstil işçilerinin kanları olmasıdır. Varsıl ailelerin arzu odaklı ihtiyaçları, hızlı moda akımı ile bir araya geldiğinde ortaya iş güvenliği yok sayılmakta ve işçiler iş kazalarında hayatlarını kaybetmektedirler.

Shima’nın belgeselin 61.dakikasında söylediği ‘Hiç kimsenin kanımızla üretilen giysileri giymesini istemiyorum’ sözünden sadece çalıştığı fabrikanın sahibine değil tüm haklarını ihlal eden işverenlere, modacılar, tüketicilere olan derince yerleşmiş nefret

duygusunda görülebilmektedir. Belgeselde işçilerin hak arayışlarına karşı kolluk kuvvetleri tarafından bastırılmaları, şiddet ve kan görüntüleri de işçilerin güvenlik görevlilerine de karşı gelebilecek ve burada yaralanacaklarını bile bile göze almaları ne kadar cesur olduklarının göstergesidir. Dolayısıyla kan lekesinin beyaz bir kıyafetten çıkmasının zor oluşu gibi yoksulluk ailelerin üzerine çıkmayacak adeta bir kan lekesi halini almıştır. Yoksulluk bir noktada kader haline bürünmüştür.

Belgesel Filmdeki Dikotomiler

Çalışmanın bu bölümünde “*The True Cost*” belgesel filminde yer alan; ‘Meta-Meta Fetişizmi, Sus(ma) ve Sus(turulma), Farkındalık/Farklılık Savunucuları, Makine-Makineleşen Emek’ olmak üzere dört dikotomi üzerinde eleştirel analiz yapılmıştır.

Meta-Meta Fetişizm

Tekstil sektöründe çalışan işçilerin bu ürünleri üretirken emeklerinin karşılığında ücretler alamadıkları sunulmuştur. Bu ürünler tüketicilerin ellerinde kutsallaşana kadar meta özelliğini koruyup ardından fetişleşmektedir. Toplumda tüketim faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler öncelikli olarak işçilerdir. Çalışma zamanları dışında kalan sürede tüketici konumundadırlar. Fakat tekstil ve moda alanında çalışan işçiler göz önüne alındığında üretimi gerçekleştiren ülkeler tarafından ortaya konulan ürünleri satın alabilecek güce sahip olmadıkları görülmektedir. İnsan emeği ile üretilen nesnelere üretildikleri andan itibaren bir meta olarak nitelendirilirler. Belgeselde yer alan tüketici kişilerin metalara adeta bir kutsallık atfettikleri görülmektedir. Marx için “metalar, insan emeğinin ürünleri olarak var olmaktadır. Bununla birlikte yaratıcılarının gereksinimleri ve amaçlarından farklılaşabilmektedirler. Öyle ki alışverişin değeri de meta da zamanla bağımsızlaşarak adeta mistik bir anlamı içererek gerçeklik kazanmaya başlamaktadır” (Marx 1867; 1967). Değişen bu anlamıyla meta, meta fetişizmi haline dönüşmektedir (Dant 1966; Sherlock 1997). Metaların fetişizmi, ekonomiye, eyleyenin dışında ve eyleyeni zorlayan bağımsız, nesnel bir gerçeklik verir. Bu biçimde bakıldığında metaların fetişizmi, şeyleşme kavramına dönüştürülür (Lukâcs 1922; 1968; Sherlock 1997). İnsanlar, ekonominin görünen nesneliği ve otoritesiyle büyülenmiş hâle gelirler. Marx’a göre ekonomi, nesnel, doğal bir şey olmaktan öte özellikle önemli bir egemenlik biçimidir. Tam da bu anlamda insanlar ona göre toplumsal ilişkilerin ve toplumsal yapıların tüm çeşitlerini şeyleştirirler (Altındal 2020: 100).

İşçiler hızlı moda akımını yaratan ünlü markalar için ürünler üretirken, bu ürünlere aldıkları ücretler ile sahip olamamakta, haliyle Marksist jargondan bakıldığında ürüne ve

beraberinde yaşama yabancılaşmaları söz konusudur. Çünkü Marx'a göre yabancılaşma kavramında işçinin kendi ürettiğine karşı uzaklaşması/laştırılması söz konusudur. "İşçi hayatını nesneye koyar; ama artık hayatı kendine değil, nesneye aittir" (2013: 79). Bu şekilde de seri üretimde ürettiği ürüne yabancılaştığı gibi kendi yaşamına ve ilişkilerine de yabancılaşmış olur. Bunun yanında belgesel içerisinde bir tarafta başkalarının giydiği ve attığı kıyafetler ile hayatına devam eden insanlar diğer tarafta ise onlarca kıyafeti arasında giyecek hiçbir şey bulamayanların kıyafetin hegemonyası ile hiyerarşik güç ilişkilerinin toplumsallığı açıkça resmedilmektedir.

Baudrillard'ın (2018: 170) tüketim toplumu olarak nitelendirdiği bu toplum tiplemesinde arzu nesnelere asıl olarak bedenler iken belgesel içerisinde alışveriş merkezlerine birbirlerinin üstünden ezerek geçip bir kıyafete sahip olma amacıyla saatlerce sıra bekleyen kalabalıkların sunulmasıyla yeni 'modern arzu nesnelere' kıyafetlere evrildiği görülmektedir. İnsanlar nesnelere tarafından bu kadar kolay kontrol altına alınabilirken kendileri de tüketilebilir duruma gelmektedirler. Moda endüstrisinde bedenin de tüketim nesnesi olarak görülmesi ve sosyal çevre tarafından tüketilmesi söz konusudur. Kişilerin markalara ve kıyafetlere böylesine iştahla sahip olma arzusu sahte ihtiyaçlara bağlı olmaktan öte tamamıyla bağımlı olduğu gerçeğini de gün yüzüne çıkarmaktadır.

Sus(ma) ve Sus(turulma)

Belgesel filmin içerisinde bulunan bir diğer dikotomi hızlı moda akımının yaratmış olduğu tüm pejoratif etkilere karşın susanlar ve karşısında bu işi yaptırdıkları çalışanların susturulmaları yer almaktadır. Susanlar bu üretim sürecinin bozuk işlevine müdahale etmeden, üzerinden sadece kâr elde etmeye çalışan kapitalist marka sahipleri ve buna hizmet etmeye devam eden modacılar yanında tüketim zincirinin içerisinde yer alan aktif tüketiciler de

olmaktadır. Belgeselde susturulma eylemini gerçekleştirenlerin, çalışanlar üzerinde dilin hegemonyası ile sınırlı kalmayarak hem kolluk kuvvetlerinin hem de patronların işçiler üzerinde şiddet uyguladıkları pek çok kez açıkça vurgulanmaktadır.

Kaylı'ya göre (2016: 40) cinsiyetçi roller nedeniyle kadınlar dişil becerilerini kullanabileceği 'hafif' olarak görülen bazı meslek gruplarına yönlendirmekte ve bir kez daha eril hiyerarşiyi ve tahakkümü pekiştirmektedir. Tekstil sektörüne bakıldığında dikiş, nakış gibi 'dişil yetenekler' kadınlara atfedilerek erkeklere de daha kol gücü kullanabileceği görevler ve yöneticilik pozisyonları yüklenmektedir. Bu yönetim de kadınlar üzerinde denetim kurması için işveren tarafından meşrulaştırılmaktadır. Bunun belgesel içerisindeki sunulması ise Shima'nın ve diğer tekstil fabrikası çalışan kadınların sendika hareketinde seslerini çıkarmak istemeleri sonucu sadece hak ettikleri ücretleri istedikleri için susturulma eylemine maruz kalmalarında görülmektedir.

Belgeselin 23.dakikasında yer alan Bangladeş tekstil işçisi Shima'nın şu sözleri dikkat çekmektedir:

“İşyerinde bir sendika kurdum. Kurulduğundan beri de sendikanın başkanlığını yapıyorum. Bir talep listesi oluşturduk ve patronlara ilettik. Patronlar listeyi aldıktan sonra onlarla aramızda büyük bir tartışma çıktı. Ondan sonra da patronlar kapıyı kilitledi. 30-40 kadar personel bize saldırmaya başladı. Bizi çok fena dövdüler. Sandalyelerle, sopalarla, ölçeklerle, makaslarla üzerimize geldiler. Çoğunlukla bize tekme ve yumruk attılar ve kafamızı duvarlara vurdular. Vurduklarında da hep göğsümüze ve karnımıza vurdular. Yani en çok acıtan ve görünmeyen yerlerimize”.

Bu ifadeye göre 1947 yılında kurulmuş, anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış sosyal bir hak olan sendikalaşmanın içerisinde yer almanın engellendiği anlaşılmaktadır. Oysa sendikalar Koray'ın da özellikle dikkat çektiği gibi “çıkarları koruyabilmek, işçilerden yana çalışma koşullarını iyileştirebilmek, hak edilen ücretleri koruyabilmek adına önemli bir örgütlenmedir. Bu önemli hakkın üretim sürecinde olumsuz koşullarda, düşük ücretler ile çalıştırılan işçilerden maruz bırakılması bir suç teşkil eder. Özellikle işçi sendikalarının sosyal politikalarda bir güç olduğu bilinmektedir” (Koray 2000: 72).

Bunun yanında çalıştıkları yerde yetkili kişilerin onlara uyguladıkları şiddet, tahakküm ve yok sayılmanın sessiz kalınarak toplumsal yaşamda görünür kılınmadığı öğrenilmektedir. Sessiz kalınmanın arkasında ise işten atılma endişesi ve genel olarak yoksulluk yatmaktadır. Nihayetinde işveren ve işçi arasında gücün meşrulaştırılması durumu ile keskin hiyerarşiye

dayalı ilişkiler söz konusudur. Bu durumda anlaşılmakta olan şey ise, alınan yasa ve önlemlerin ‘önleyici değil sembolik’ olduğudur.

Bernauer’a göre (2005: 232) orduda her nasıl ki güç; bireyler üzerinde bir itaatkârlaşma yaratılıyorsa aynı şekilde fabrikalardaki emeğin üretimini gerçekleştiren bireylerin de verilen itaatlere uymaları yönünde uysallaştırılmaktadır. Foucault’un *panoptikon* kavramında bahsettiği iktidar ve gözetleme amacının hapisanelerin yanı sıra günümüzde de özellikle fabrikalarda yaşanması söz konusudur. Shima’nın çalıştığı tekstil fabrikasında ve diğer tekstil fabrikalarında da görülen benzer bir olay fabrika sahibinin işçiler üzerinde denetim kurma isteğidir. Belgeselde yer alan bu görüntüde fabrika sahibi Mowla Chowdhury’nin çalışanlarını daima gözlem, kontrol ve denetim altında tutarak adeta Foucault’nun (1992) *panoptikon* kavramıyla benzerlik taşıyan yönler barındırmaktadır.

Susmak zorunda bırakılanların bu hayat pratiklerine devam etmesi nedeniyle de işçiler arasında bir ‘suskunluk sarmalı’ oluşur. Çünkü suskunluk sarmalı, hâkim olan görüşe karşı fikir sunabilecek durumda ol(a)mayan kişilerce görüş bildirmek ve hak aramaktan çok sadece dayatılan hâkim düşünceye, baskın olan davranışa ve yönlendirilmeye uymaktan başka çaresi ol(a)mayan kişilerin girdabı, bir anlamda yok oluşudur (İrvan 1997: 426). Elisabeth Noelle Neumann’ın ortaya koyduğu bu kurama göre de bu kişiler toplumdan dışlanma korkusuyla suskunluk sarmalına girebildiği gibi, demokratikleşemeyen toplumlarda bireyin üstünde onları susturan kişilerin varlığı da bu girdaba girmesini kolaylaştırmaktadır. Debord’un “gösteri, insanların olup bitenleri görmezlikten gelmelerini ve yine de anlaşılabilen bir şey varsa bunu derhal unutturmaya büyük bir ustalıklarla başarır” (2020: 172) söyleminden de anlaşılacağı gibi artık toplumda var olan sorunlar ve toplumu ilgilendiren önemli olaylar dahi görmezlikten gelinmektedir. Gözle görülen yanlışlara susabiliyorken, medyanın yansıttığı gerçeklere de göz

yumularak tüketimin verdiği hazzı kolaylıkla geri dönülebilmektedir. Bütün toplumları ilgilendiren konulara bu tavır alınabiliyorsa da gerçekliklerin bizlere artık birer gösteri alanı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Farkındalık/Farklılık Savunucuları

Belgeselde yer alan en temel dikotomilerden biri; bir tarafta farkındalık oluşturmak için çabalayan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını uygulayan modacılar ve aktivistler; diğer tarafta ise hızlı moda akımı ile bireylerin diğerlerinden farklı olması gerektiğini dayatan markalar ve modacıların karşıtlığı olmaktadır. Bu şekilde belgesel içerisinde yer alan Serbest Pazar Kurumu Müdürü Benjamin Powell'ın düşüncelerine bakıldığında belgeselin 14. dakikasında şu sözleriyle farklılık savunucularının tarafında olduğu açıkça aktarılmaktadır.

“Bu düşük ücretli imalat veya sweatshop denilen şey işçileri yalnızca en az kötü olan seçeneği değil, zamanla yaşam standartlarını yükselten, daha yüksek ücretlerle daha iyi çalışma şartlarına götüren bir sürecin parçasıdır”.

Sweatshop, 3. Dünya ülkelerinde uzun saatler boyunca düşük ücretlerle köle gibi çalıştırılan, iş yasalarına ve güvenliklerine uyulmayan, çocuk işçilerin kaldığı çalışma yerleridir. Ancak Benjamin Powell, mecbur kalmadıkça kimsenin çalışmak istemeyeceği bu olumsuz koşullara sahip işyerlerinde tekstil işçilerinin isteyerek tercih ettikleri ve daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilmeleri için gereken bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde *Joe-Fresh* markasının eski ihale Müdürü olan Kate Ball-Young, belgeselin 15. dakikasında kötü koşullara sahip fabrikalarda emeklerinin sömürülmesiyle bir ömür geçirmelerine karşı bu durumdan rahatsızlık duymadığını belirtmektedir.

“Bir iş yapıyorlar. Yapabilecekleri çok daha kötü şeyler var. Dikiş dikmenin kendi başına kötü bir yanı yok. Göreceli olarak güvenli bir sanayi var ortada. Kömür madenciliği, petrol işçiliği gibi değil. Yapılan pek çok diğer iş daha tehlikeli”.

Diğerde aslında kullandığı ifadelerden farklı bölgelerde, cinsiyette, statülerde, sınıflarda olan işçileri ‘*kendi gibi görmeyerek*’ görünmeyen gizli bir güç ilişkisini yeniden ötekilik üzerinden kurmaktadır. Bu düşüncelerin karşısında ise *adil ticareti* ve sürdürülebilirliği amaç edinen, bu alanda araştırmalarını sürdüren, fikirleriyle farkındalık oluşturmaya çalışan bambaşka bir taraf da bulunmaktadır. Bunlar, işçilerin daha önce görme imkânı bulamadığı Batı ülkelerine gitmelerini sağlayıp buradaki tüm süreçleri de gözlemlemeleri sağlayan kişilerdir.

Makine/Makineleşen Emek

Tekstil fabrikasında dikiş makinelerin başında uzun saatler boyunca üretim yapan tekstil işçilerinin de ürettikleri artık emeklerinin karşılığını alamadıkça makineleştikleri söylenebilir. Hızlı moda akımının dayattığı hızlı iş-düşük ücret modelinde işçilerin uzun saatler boyunca çalıştırılmaya mecbur bırakılmalarına tanık olunmuştur. Bir üretim makinesi ile saatlerce çalışmanın vermiş olduğu bedensel ve aynı zamanda zihinsel zarar çalışan işçiyi makinenin bir uzvu haline dönüştürmektedir. İnsanların sahip olduğu düşünme, yaratıcılık, çözüm üretme gibi pek çok yetenek bu yüzden köreltilmektedir ve artık dışarıdan birinin kontrolüyle çalışan, farklılıktan çok tekdüze şeyler üretmeye yatkın olan makine gibi kullanılmaktadır.

İşçiler üretim aşamasında yer aldıkları makine başında kendileri de zamanla adeta hem birer makine haline gelmekte hem de aldıkları ücretleri harcarken de tüketim eyleminin içerisinde nesneleşmektedirler. Bu durum belgesel içerisinde 35. ve 36. dakikada yer alan genç kadınların YouTube kanallarında satın aldıkları ürünleri tanıtırken aktardıkları şu ifadelerden de açıkça anlaşılır kılınmaktadır.

“Birkaç gün önce alışverişe gittim ve tam anlamıyla çıldırıp bir sürü şey aldım”.

“İlk olarak H&M’den birkaç parça şeyler aldım. Hiç sorgulamadım bile. Bunu almak kaderimde varmış. Elim doğrudan buna gitti. Uçarak bana doğru geliyor olsaydı gelirdi”.

“Bilmiyorum aldım; ama bunu giyecek miyim acaba? Çok fazla da beğenmedim gibi”.

Bu göstermelik tüketimler aslında statü sergileme ve saygınlık elde etme amacıyla hizmet etmektedir. Aynı zamanda ürünün satın aldıktan sonra cazibesinin bittiğine dair kapitalist anlayışın egemen olmasıyla birlikte yeni ürünlerin peşinden koşma arzusuyla bezenmiş *yalan dünyalar içerisindeki yaşamlar* söz konusudur. Bu süreç adeta bir makine gibi işlemektedir. Dolayısıyla sadece üretim kısmında değil tüketim kısmında da insanlar üzerinde makineleşme yaşanabilmektedir ki bu süreç “*Hızlı Yaşa Genç Öl*” post-modern söylemleriyle, tüketilen ürünlerle sınıfların konumlandırıldığı noktada farkında olmadan hatta çok da sorgulanmadan kabul edilmektedir. Kimliklerin metalar yolu ile kazanılmaya çalışıldığı bu toplumda insanların bilinçsiz tüketimlerinin yol açtığı yıkıcı etkiler de göz ardı edilerek ‘genç ölümlere’ yol açmaktadır. Üretilen sahte ihtiyaçlar artık ciddi anlamda risk taşımaktadır. Beck’in (2019: 82) de dikkat çektiği üzere “açlık giderilebilir, ihtiyaçlar karşılanabilir; ama riskler dipsiz bir ihtiyaç kuyusu gibidir”. Nitekim bu risklerin doğurduğu ihtiyaçlar karşılanamamaktadır. Toplumun geldiği bu noktada artık riskler de tıpkı ihtiyacın, yeni bir

ihtiyacı doğurduğu gibi kendini üretecektir. Yol açılan risklerin varlığının kamuoyu tarafından algılanışı ve yol açanların gizli özne olarak kalmaya devam edişi doğrultusunda Baudrillard'ın (2018: 40) tanımladığı “çöp sepeti uygarlığı” yaşanmaktadır. Bu uygarlık aslında gelişmenin görüldüğü bir tarz olmaktan çok uzaktır.

Fromm, bireylerin davranış kalıplarının sahip olma isteği üzerine kurulu olduğunu düşünmektedir. Bu sahip olma isteğiyle sürekli tüketim yapma döngüsüne giren toplum, “Ben, sahip olduğum ve tükettiğim şeyler dışında bir hiçim” (Fromm 2003: 52) söylemiyle kendisini tanımlamaktadır. Bu şekilde insanlar artık ihtiyaçlarının dışında tüketim yapmakta ve aldıkları ürünleri kullanmadan kolayca atabilir hale gelmektedirler. Bu atıkların çevreye verdiği zararın farkındalığı 1968 yılından itibaren yeni toplumsal hareketlerin önem kazanmasıyla oluşan çevrecilik hareketleriyle birlikte gerçekleşmiştir. Sürdürülebilirlik çalışmaları da bu farkındalık ekseninde ortaya çıkmaya başlamıştır. “1970’lerle sürdürülebilir kalkınma olgusu tanımlanmış, çevre bilinci de temel hedeflerden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla çevrenin korunması, sağlıklı yaşam ve kalkınma hedeflerinin 7. ilkesi olarak belirlenen ‘erişilebilir ve temiz enerji kullanımı’ etkili olmaya, sosyal politika alanlarını şekillendirmeye ve yönlendirmeye başlamıştır” (Altındal 2019c: 2). Bu açıdan söylenebilir ki, her bireyin modaya uyma şekilleri farklılık göstermekle beraber günümüzde modanın geldiği nokta pejoratif bir anlama bürünmüştür. Moda artık toplumsal ve çevresel açıdan bir risk haline gelmiştir. Çünkü “ontolojik açıdan risk, doğanın toplum üzerindeki etkisinin gerçek, ölçülebilir ürünüdür” (Çakı 2020: 32-33). Bunun yanı sıra oluşan bu risk toplumunun getirdiği belirsizlikler, küresel eşitsizlikleri doğurarak dezavantajlı grupta yer alan bireylerin yoğun etkisi altında kalmasının önünü açmıştır. Tarımda kullanılan kimyasallar, tekstil ve moda sektörünün yarattığı tüm ekolojik yıkımlar, sera etkisi ve temiz havadan artık mahrum kalma gibi durumlar küresel eşitsizlik boyutunda az gelişmiş ülkelere mal edilmektedir. Yani yarımın belirsizliğini dezavantajlı gruplar daha derinden hissetmek durumunda kalmaktadırlar (Altındal 2020c: 150).

SONUÇ

Post-fordizm ile geçilen ‘seri üretimden seri tüketime’ anlayışı, moda kavramının anlamı da değiştirmiştir ve artık hızlı moda kavramı önem kazanmıştır. “*The True Cost*” belgeselinin analizi sonucu, bu çağda tüketim hareketlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ekseninde yeterli düzeyde uygulan(a)madığı görülmüştür. Böylelikle ortaya çıkan sömürü toplumu; sınıfsallığı ve ayrışmayı gözle görülür boyutta etkili kılarak, etik ve insani değerleri hiçe sayarak, “büyük balığın küçük balığı yuttuğu/yutabildiği/yutması gereken” eşitsizliklerle örülü ve karambollerle dolu çıkmaz bir sokak halindedir. Tüketimin yarattığı eşitsizlik

boyutunda, üretim aşamasında yaşanan ayrışmaların görünür hale gelmesi üretici sınıfın en temel hakkı olan barınma hakkında da asgari yaşam standartların altında kaldığını göstermektedir. Altındal'ın özellikle ifade ettiği gibi “barınma hakkına dahi sahip olamayan ve eşit yararlanamayan toplumun diğer sağlık, eğitim gibi temel haklarından da yararlanamaması mümkün değildir. Toplumda böyle bir ayrışmanın da kabul edilemeyeceği bir gerçektir” (2020: 2204).

Goffman'ın *dramaturji* kavramı ile bağdaşan bu belgeselde tüketim olgusu “*sahne önü ve sahne arkası*” olarak sunulmuştur (2004). Sahne önünde; göz boyayan reklamlar, defileler varken belgesel asıl olarak sahne arkasındaki tüketicinin görünmeyen kirliliğini ortaya koymayı amaç edinmektedir. Bu sayede Andrew Morgan, yapmış olduğu bu belgesel film ile gerçekliği gün yüzüne çıkararak görünmek istenmeyen, ötelenen durumları tüm açıklığıyla ve tüm cesaretiyle aktarmıştır. Morgan, hızlı moda akımının ardında yatan gerçekler ile birlikte az gelişmiş olan ülkelerde yaşanan sömürü portresini izleyiciye açıkça sunmuştur. Bu sunuşta ise toplumun ‘ben’ci istekleri sonucu arzuya dayalı tüketicinin egemen kılınması söz konusudur. Ürünlerin düşünmeden çöpe atılabildiği ve yerine hemen bir yenisini alma arzularına yenik düşen insan silsilesi açıkça görülmektedir.

Tüketim faaliyetlerinin artması ise işçilerin daha çok ve hızlı çalışmasını gerektirmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları etrafında hareket edip asıl olarak *adil ticareti* uygulayan modacıların var olmasına çalışılmaktadır. Modacıların görüşleri her nasıl ki toplum tarafından kolayca kabul görülebiliyorsa aynı şekilde öncü üretim ve tüketim yapan kitleler tarafından da kabul görebilir. Bu şekilde moda ve modacıların aslında bir medya gibi iktidarın önemli bir ideolojik organı durumuna geldiği dillendirilebilir. Hızlı moda akımının yarattığı yıkımlara karşı yavaş moda hareketinin yaygınlık kazanması yine modacıların belirleyiciliğine, dolayısıyla söz sahibi olmalarına bağlıdır. Yavaş moda yaklaşımı ile tüketim faaliyetlerinin azalmasının yanında *adil ticaret* tarzı uygulanarak daha uzun ömürlü kıyafetler üretilip işçi hakları ihlallerinin de önüne geçilmesi mümkün olabilir.

Yoksulluğun yeniden üretildiği, sömürünün önüne geçilemediği için de orta sınıf kavramının yok olduğu açıkça hissedilebiliyorken, bir ülkenin orta sınıfının yok olmasının varsıl ile yoksul arasındaki uçurumu daha da belirgin hale getirmesi gerçeği bir kez daha tüm çıplaklığıyla ortadadır. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının ‘*Yoksulluğa Son*’ ilkesinin kırmızı alarm vermesi özellikle çevrecileri ve çevrenin tehlikelerle dolu olmasına karşı duyarlı toplumları harekete geçirmesi söz konusudur. Baudrillard'ın (2018: 63) da dediği gibi boş vakit,

sessizlik, doğa ile iç içe olmak, temiz doğal kaynaklar, su kaynakları gibi aslında herkesin kolayca ulaşabileceği şeyler artık birer lüks haline gelmiştir. Bunların yarattığı sınıfsal eşitsizlikler ise hayati boyuttadır. Eşitsizliklerin gözle görünür sonuçlarına çözüm olarak ise Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının uygulanabilirliği en berrak haliyle ortadadır.

“*The True Cost*” belgesel filmi ile hızlı moda akımının getirilerini ve aynı zamanda toplumdaki, çevreden, bireylerin yaşamlarından kayıplarını gözler önüne sererek farkındalık düzeyi kazandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına tüm sektörlerin ve kişilerin uyumlu şekilde hareket etmesi zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çözüm akademi, sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ve yönetim kademesinde söz sahibi olanlar tarafından etkili, kalıcı ve hayata dokunan, eşitsizliğin önünü tıkayıcı holistik politika, proje ve çözüm önerilerine gereksinim duyulmasında yatmaktadır. Ancak bu şekilde tüketimin var olan dayanılmaz hafifliği, üretirken tüketimin nesnesi olma, metalaşmadan kaçınmayan sığınaksızlıktan kurtulmak mümkün hale gelecektir. Doğanın, tüm habitatın yaşamsallığı bir kıyafet daha fazla tüketmekle sınıf atladığını düşünen oysa geçici akışkan kimliklerle var olan simülasyonlarda değil, gerçekliğin sosyolojik izdüşümlerinin tüm yaşamı savunan ve bunu sosyal adalet ve eşitlik ilkesiyle var eden yönüne evrilmesiyle görünür kılınabileceğini söylemek zaruri hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Altındal, Y. (2010). Başkentte Kasaba Kültürü ile Biçimlenmiş Bir Mekân: Tandoğan Kapalı Çarşısı, *Kent ve Toplum*, 1(1), 57-83.
- Altındal, Y. (2019). Jeotermal Enerji Santraline Direnişin Medya Hali: Birgün Gazetesi Örneği, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 1-20.
- Altındal, Y. (2020a). Kentsel Adaletin Temsil Edil(e)memesi Ekseninde Ekümenopolis (Ucu Olmayan Şehir) Filminin Sosyolojik Okuması, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 2200-2230.
- Altındal, Y. (2020b). Karl Marx'ta ve Marksizmde İktisat ve Toplum. M. Y. Alptekin (Ed.), *İktisat Sosyolojisi* içinde (89-103), Ankara: Nobel Yayınları.
- Altındal, Y. (2020c). Yeryüzündeki “Çirkin Ördek Yavru”larının Hapşırık/Öksürük ile İmtihani: Sosyolojik Bir Açıklama, F. Çakı (Ed.), *Modernitenin Pandemik Halleri, Maskeli Mesafeli ve Kırılğan* içinde (131-155), Ankara: Nobel Yayınları.
- Appleby, J. (2012). *Amansız Devrin Kapitalizm Tarihi*, Ali C. Akkoyunlu (Çev.), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*, N. Tural ve F. Keskin (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Ü. Ökten (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Beck, U. (2019). *Risk Toplumu*, K. Özdoğan ve B. Doğan (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

- Bernauer, J. W. (2005). *Foucault'nun Özgürlük Serüveni*, İ. Türkmen (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri, M. M Şahin ve A. Z. Ünal (Der.), *Sosyal Sermaye içinde* (45-75), İstanbul: Değişim Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakı, F. (2020). Afetler Sosyolojisi Bağlamında Pandemiye Bakış, Fahri Çakı (Ed.), *Modernitenin Pandemi Halleri, Maskeli Mesafeli ve Kırılgan* içinde, (27-56), Ankara: Nobel Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, M. Bütün ve S. B. Bütün (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Dant, T. (1996). Fetishism and the Social Value of Objects, *Sociological Review*, (44), 495-516.
- Debord, G. (2020). *Gösteri Toplumu*, A. Ekmekçi ve O. Taşkent (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Devran, Y. (2010). *Haber, Söylem, İdeoloji*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Diken, B., Laustsen, C. B. (2019). *Filmlerle Sosyoloji*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ditty, S. (2015). Fashion Revolution: It's Time for a Fashion Revolution Whit Paper, <https://www.fashionrevolution.org/> (Erişim: 20.03.2021).
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İş Bölümü*, Ö. Ozankaya (Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erdem, T. (2009). *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Erdut, Z. (2003). *Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Goffman, E. (2004). *Günlük Yaşamda Beleşin Sunumu*, C. Bezar (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürcüm, B. H., Yüksel, C. (2012). Moda Sektörünü Yavaşlatan Eğilim: Eko Moda ve Moda'da Sürdürülebilirlik, *Akdeniz Sanat*, 4 (8), 48-51.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, M. A. Kılıçbay, (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Fromm, E. (1996). Çağdaş Toplumların Geleceği, G. Kaya ve K. H. Ökten (Çev.), İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*, A. Arıtan (Çev.), İstanbul: Arıtan Yayınları.
- ILO. (2014). Wages and Working Hours in The Textiles, Clothing, Leather and Foot Wear Industries, Geneva: International Labour Office.
- İrvan, S. (1997). Suskunluk Sarmalı Kuramı ve Elisabeth Noelle-Neumann'ın Özgeçmişi, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6, 421-450.
- Kaylı, E. Ş. (2016). Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bir Bakış, D. Şaşman Kaylı ve F. Şahin (Der.), *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri: Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet* içinde (27-58), Ankara: Nika Yayınları.
- Keith, F. P. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, D. Bayrak, H. Bader Arslan ve Z. Akyüz (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

- Kılıç, L. (2019). *Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Koray, M. (2000). *Sosyal Politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi Nitel mi?*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçükcan, Ü. (2002). Frankfurt Okulu ve Kitle Kültürü Çalışmaları, *Kurgu Dergisi*, 19(1), 247-259.
- Lukács, G. (1922/1968). *History and Class Consciousness*, Cambridge: Mass MIT Press.
- Marx, K. (1867; 1967). *Capital: A Critique of Political Economy*, Vol. 1. New York: International Publishers.
- Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları*, M. Belge (Çev.), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Marowa Alexander, H. E. (2003). Vulnerability as a Concept of International Human Rights Law, *Journal of International Relations and Development*, 6(2), 139-155.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*, London: Temple Smith.
- Ritzer, G. (2003). Islands of the Living Dead, *American Behavioral Scientist*, 47(2), 119-136.
- Sherlock, S. (1997). The Future of Commodity Fetishism, *Sociological Focus*, (30), 61-78.
- Tatar, T. (2020). İktisat Sosyolojisi, M. Y. Alptekin (Ed.), *İktisat ve Toplum içinde* (1-39), Ankara: Nobel Yayınları.
- UNDP. (t.y). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Erişim: 25.11.2021).
- Urry, J. (2018). *Mekânları Tüketmek*, R. G. Ögdül (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Van Dijk, T. (2001). Critical Discourse Analysis, *The Handbook Of Discourse Analysis*. Deborah Schiffrin vd. (Ed.), United Kingdom: Malden Blackwell Publishers
- Van Dijk, T. (2015). *Söylem ve İdeoloji: Çok Anlamlı Bir Yaklaşım*, *Söylem ve İdeoloji*, N. Ateş (Çev.), İstanbul: Su Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DÜZENSİZ GÖÇMENLERDE SOSYO-KÜLTÜREL ENTEGRASYON: ANKARA'DA YAŞAYAN AFGAN-ÖZBEK TÜRKLER

Abdülkadir YELER*

ÖZ

Araştırmanın amacı Türkiye'ye düzensiz ya da yaysın bir ifadeyle yasa dışı yollarla göç etmiş bireylerin ve grupların sosyo-kültürel bakımdan entegrasyon düzeylerini, entegrasyon alanlarını ve bunları belirleyen faktörleri araştırmaktır. Araştırmanın örneklemi, Afganistan'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapmış olan ve Ankara'da ikamet edip, çalışan 15 Özbek Türktür. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veriler, görüşme, doğrudan gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri ile toplanmıştır. Görüşmede yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ülkemizde yaşayan düzenli ve yasal göçmenlere kıyasla, Özbek grubun hâkim toplumun sosyal hayatından izole edilmiş bir yaşama, adeta kültürel gettolarına sıkıştıkları tespit edilmiştir. Yine Özbek Türklerin izolasyonu tercih etseler bile birçok alanda uyumsuz sayılabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmalarında, yasa dışı olmaları dolayısıyla ülkeden çıkarılabilecekleri endişesi, hâkim toplum ile benzer dil ve kültüre sahip olmaları ve aynı dine mensup oluşlarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Entegrasyon, Afgan-Özbek Türkleri.

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF IRREGULAR IMMIGRANTS: TURKISH AFGHAN - UZBEKS LIVING IN ANKARA

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate, socio-cultural integration level, integration areas and the factors that determine integration of irregularly or illegally immigrant that live in Turkey. The research sample consist of 15 Turkish Uzbek who immigrated illegally from Afghanistan and residence in Ankara. Qualitative research methods are used in the study. Data were collected through semi-structured interviews, direct observation and participatory observation techniques. As a result of this research, it is seen that the Uzbek group is stuck in an isolated and cultural ghetto that is isolated from the social life of the majority society compared to the regular and legal immigrants living in Turkey. Even though the Uzbeks prefer isolation, their avoidance of attitudes and behaviours that can be considered incompatible in many areas is determined by their concern that they are illegal and that they may be expelled from the country. It was also found that having a similar language and culture with the majority society and being a member of the same religion were effective in their integration.

Keywords: Irregular Migration, Integration, Turkish Afghan-Uzbeks.

Atıf: YELER, A. (2021). "Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler", İMGELEM, 5 (9): 419-445.

Citation: YELER, A. (2021). "Socio-Cultural Integration of Irregular Immigrants: Turkish Afghan-Uzbeks Living in Ankara", İMGELEM, 5 (9): 419-445.

Başvuru / Received: 29 Ekim / October 2021.

Kabul / Accepted: 3 Aralık / December 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

International migration has always been experienced widely across different countries due to common push factors such as wars and economic problems. Since the 1990s, Turkey has been receiving intense immigration and has become a destination country for immigrants from Balkan countries and the Middle East, including countries such as Iran, Iraq, Afghanistan and Syria.. The 2011 political crisis in Syria increased international migration and reinforced

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: abdulkadir.yeler@medeniyet.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-4791-6118

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Turkey's position as a destination country. During this process, Turkey has also become a transit country for those who aim to reach Europe. The wars and economic inadequacies in the Middle East as well as the improvement in Turkey's living conditions and socio-economic situation have been important factors in Turkey's becoming an extremely attractive country for international migration.

In Turkey, which has been heavily involved in illegal immigration in recent years, public attention generally focuses on immigration from Syria. However, despite the lack of public attention, illegal migration from Afghanistan to Turkey has become extremely important and Afghan nationals have an important place among irregular migration to Turkey. Turkey is one of the most preferred countries by Afghans migrants due to unfavorable living conditions, economic inadequacies and political turmoil in Afghanistan. Migrations from Afghanistan to Turkey are generally illegally organized by a team that receives money from immigrants, and they follow the Afghanistan - Iran - Turkey route.

Illegal migrations from Afghanistan to Turkey both cause dramatic stories in the migration process and lead Afghans in Turkey to experience significant problems such as failure at social integration in Turkey. This migration journey lasts for an average of one month, and immigrants suffer from hunger and thirst, and sometimes deaths occur due to accidents. In the province of Van, on Turkey's border with Iran, a cemetery for the orphans was established where those who died while immigrating illegally are buried, and the number of people buried in the cemetery is increasing day by day.

Despite the dramatic stories and deaths experienced during the migration years, despite the difficulties and troubles in the social and business life of Afghan nationals in Turkey, illegal immigration from Afghanistan to Turkey continues to increase. It is not possible to give an exact figure about the number of Afghan nationals in Turkey. While some of the Afghan nationals are legally in Turkey, many more have immigrated to Turkey illegally and are in Turkey illegally. For example, Afghan nationals rank first among the illegal immigrants caught in Turkey in the last 7 years, with more than 500 thousand numbers. The number of illegal immigrants who have not yet been caught is also unknown.

Irregular immigrants of Afghan nationals in Turkey are employed informally in various jobs for low wages. This informality excludes them from social security system, which brings along various problems. For example, when they experience a work accident, they do not have

the opportunity to be treated. Sometimes, when they want to leave their job, they cannot get their wages.

There are also important problems regarding the social cohesion and integration of Afghan nationals in Turkey. Afghan nationals generally live in their own ghettos in isolation from society. They do not have a social life and cultural network where they can develop healthy social relations with the local people. In recent years, the social maladjustment of Afghans in Turkey and their active role in some criminal events have been frequently mentioned in the public opinion. This increases the prejudice against Afghan nationals in Turkey.

Although irregular migration from Afghanistan to Turkey is extremely important, it has not received the necessary attention in terms of migration studies until recently. It has been overshadowed by the massive migration from Syria to Turkey in the last decade.

Ethnic, religious and cultural differences of Afghanistan are visible in Afghan nationals who have immigrated to Turkey. For this reason, it is not possible to generalize by seeing the Afghan nationals in Turkey as a homogeneous society. Because the reasons for the migration of Afghan immigrants to Turkey differ in terms of economic, political and social aspects, and their attitudes and attitudes in daily social life also differ according to their ethnic, religious and cultural characteristics. This study focuses on Uzbek Turks of Afghan nationals who immigrated to Turkey illegally from villages of Bedahshan province, also known as 'Afghan Turkistan'. Uzbek Turks of Afghan nationality display different characteristics from other Afghan nationals in Turkey in terms of their reasons for coming to Turkey, language, religion, ethnic characteristics and cultural structures. For this reason, the findings of this study are limited to Afghan Uzbek Turks and cannot be generalized other Afghan nationals living in Turkey. The study aims to investigate experiences of Afghan Uzbek Turks living in Turkey in terms of their socio-cultural integration level, integration areas and the factors that determine integration of irregularly or illegally immigrant that live in Turkey

The research sample consists of 15 Turkish Uzbek who immigrated illegally from Afghanistan and residence in Ankara. Qualitative research methods are used in the study. Data were collected through semi-structured interviews, direct observation and participatory observation techniques. Within the scope of the research, the participants were asked about their social life in Afghanistan, the reasons for emigrating to Turkey, their experiences in the migration process and post-migration process, social cohesion and integration and similar

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

issues. Their social life in Turkey, their assessment of social cohesion and integration, and the problems they encounter in their working life were discussed as a group.

Findings of this study indicate that the informants are stuck in an isolated and cultural ghetto that is more secluded from the social life and the majority society compared to regular and legal immigrants living in Turkey. Even though informants noted that the Uzbeks prefer isolation, their avoidance attitudes and behaviors can be considered incompatible in many areas, and these are informed by their concern of being illegal migrants and their fear to be expelled from the country. It was also found that having a similar language and culture with the majority of the Turkish society and being a member of the same religion were effective in their integration.

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye’ye yönelik büyük göç dalgaları oluşturan Afganların trajik göç yolculukları, göç yollarındaki ölümler ve Türkiye’ye göç etmiş Afgan uyrukluların dahil oldukları sosyal ve kriminal olaylar basın yayın organlarında sıkça yer almaktadır. Özellikle Nisan ve Mayıs aylarında, karların erimesiyle birlikte göç yollarında ortaya çıkan cesetler, Van’da isimsiz mezar taşlarıyla, hızla büyüyen kimsesizler mezarlığı (BBC 2021) ve benzeri örnekler, Afganların göç hikayelerine dair önemli veriler sunduğu gibi, göçlerin trajik boyutlarını da ortaya koymaktadır. Göç yollarındaki dramatik deneyimler, Afgan göçmenlerin Türkiye’nin sosyal yapısında karşılaştıkları zorluklar ve hatta Türkiye kamuoyunda Afganlara yönelik olumsuz algı ve tepki sosyal hafızada varlığını korurken, Afganistan’dan Türkiye’ye yasa dışı yollarla yapılan göçler her sene artarak devam etmektedir.

Güncel verilere göre, 2016 yılından bugüne kadar Türkiye’de yakalanan kaçak göçmenler arasında 480 bin civarında Afgan uyruklu bulunmaktadır (Göç İdaresi 2021a). Türkiye’de oturma izni olanları ve kaçak durumda olup da henüz yakalanmayanları da hesaba kattığımızda, burada zikredilenden çok daha fazla sayıda Afgan uyruklu göçmen bulunduğu anlaşılmaktadır. Afganistan’dan Türkiye’ye yasa dışı yollarla yapılan göçler, hem göç yollarındaki trajik deneyimler, yasa dışı göç organizasyonu ve göçmen kaçakçılığı açısından hem de Afganların Türkiye’deki sosyal hareketliliğe, kriminal olaylara, kayıt dışı istihdama ve hatta Türkiye’nin göç politikalarına etkisi açısından önem arz eden bir konudur. Son yıllarda göç sosyolojisi araştırmalarında Afgan uyruklu göçmenlerin de konu edildiği gözlemlenmekle birlikte, bu konunun akademik ilgi bakımından yakın zamana kadar gerekli ve yeterli ilgiye muhatap olduğu söylenemez. Bu durumu, son on yılda göç araştırmalarında Suriyelilerin başat

konu olması ve Afganların dikkatten kaçması ile izah etmek mümkün olduğu gibi, Afganların sosyo-kültürel yapıları, göç ediş biçimleri, kamusal alanda görünürlüklerinin az olması vb. sebeplerle kamuoyunun ve araştırmacıların dikkatinden kaçması ile izah etmek de mümkündür.

Bu çalışmada, son yıllarda dünyanın birçok farklı bölgesine yasal veya yasa dışı yollarla göç etmeye çalışan Afgan uyruklu göçmenlerden, Türkiye'ye göç etmiş olan Özbek Türkleri konu edilmiştir. Çalışma içeriğinde, Türkiye'ye yönelen göçlerin tarihi süreci kısaca özetlenmiş, ilgili kavramlar açıklanmış ve ardından araştırmanın yöntemine dair bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın bulguları kısmında ise, elde edilen veriler analiz edilmek suretiyle, Afganistan'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla göç eden katılımcıların göç yolları ve deneyimlerine dair bulgular özetlenmiş ve Türkiye'de yaşadıkları bölge dikkate alınarak kültürel entegrasyonları analiz edilmiştir.

Türkiye'nin Göç Tarihi ve Afganistan'dan Türkiye'ye Düzensiz Göç

Uluslararası göç literatürü ve göç politikaları bakımından Türkiye bugün, geçiş ülkesi yahut transit göç ülkesi kategorisinde zikredilmektedir. Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında eski Osmanlı coğrafyasından genellikle Türk kökenli göçmenlerin geldiği, göç alan bir ülke iken, 1950'li yıllardan itibaren Avrupa'ya iş gücü göçü veren bir ülke haline gelmiş, 1980'lerden itibaren de uluslararası göç açısından bir kavşak ülke veya transit göç ülkesi haline gelmiştir. 2011 yılında başlayan ve halen devam eden Suriye krizi ile birlikte artık Türkiye hem bir transit göç ülkesidir hem de Suriye, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelere gelenlerle, aynı zamanda hedef ülke olmuştur. Türkiye'nin uluslararası göçler açısından hedef ülke olmasında coğrafi konumu ve son dönemde Ortadoğu'nun savaş ve kriz ortamına dönüşmesi etkili olmakla birlikte, Türkiye'nin yaşam koşullarında ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki artışın da önemli bir etkisi söz konusudur.

Coğrafi konum açısından bakıldığında bu bölgenin aslında asırlardır farklı sosyal, siyasi veya ekonomik sebeplerle göçlere muhatap olduğu görülecektir. 1492 yılında İspanya'dan Osmanlı topraklarına yapılan Yahudi göçleri, Türkiye'nin uluslararası göç tarihinde bir başlangıç olarak kabul edilebilir (Karpat 2015: XXXIX). Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesiyle birlikte, kaybettiği topraklardan gelen göçler, kitlesel boyutta yapılmış göçlerdir. Nitekim, Osmanlı Rus Savaşları ve bilhassa Kırım Savaşıyla Osmanlı topraklarına yoğun göçler yaşanmıştır (Kale 2015: 161-163). 1860'lı yıllardan itibaren de Rusların baskısından kaçan 1 milyon civarında Çerkez'in Osmanlı topraklarına sığınması (Efe 2018: 21) tarihteki önemli göç olaylarından biridir.

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Osmanlı'nın dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte oluşan yeni ortamda, nüfus mübadeleleri ile birlikte önemli göç hareketlilikleri olmuştur. Bu dönemdeki göç hareketleri genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin politik yapılanmasıyla ilgili olmuş, Cumhuriyetin Türk ve Müslüman bir ulus oluşturmak amacına paralel olarak, Balkanlardan 1,3 milyon Müslüman göçmen ülkeye gelmiş ve 3 milyon civarında gayrimüslim ülkeyi terk etmiştir (İçduygu ve Biehl 2012: 3). 1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesinde Türkiye'de bulunan yaklaşık 1,2 milyon Hıristiyan Rum vatandaşı Yunanistan'a göç ederken, 500 bin civarında Müslüman Türk de Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşek 2020: 263). Bulgaristan'dan Türkiye'ye farklı tarihlerde yapılan göçler de bu kapsamda göç hareketleri olmuştur. 1925 yılında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi çerçevesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler yapılmış, İkinci Dünya Savaşından sonra da bu göçler devam etmiştir. Son olarak, 1989 yılında Bulgaristan ülkesindeki Türkleri göçe zorlamış ve 200 binden fazla Türk kökenli göçmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir (Efe 2018: 24).

Türkiye'nin uluslararası göç serüveninde 1990'lı yıllar yeni bir dönemi yansıtmaktadır. Bu tarihten itibaren kitlesel göç bağlamında Türkiye'ye sığınmacı akımlarının yöneldiği görülmektedir. Bunların ilki, 1991'de başlayan Körfez krizinin devamında Irak'tan gelmiştir. 460 bin Iraklı Türkiye'ye sığınmıştır. İkincisi, 1992 yılında Bosna Savaşı döneminde 25 bin Bosnalının Türkiye'ye sığınması ile gerçekleşmiştir. Üçüncü olarak da 1999'daki Kosova savaşı sırasında Türkiye çok sayıda Kosovalı sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır (Deniz 2011: 95-96; Yaman 2019: 121-122). 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte 3 milyon 500 binden fazla Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Günümüzde geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sayısı 3 milyon 700 binden fazladır (Göç İdaresi 2021c). Son yıllarda Irak, İran, Afganistan, Suriye gibi ülkelerden Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerine bakıldığında, Türkiye'nin göçmenler açısından cazip, hedef ülke olduğu aynı zamanda uluslararası kitlesel göçler açısından transit göç ülkesi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Son yıllarda Türkiye için önemli bir gündem haline gelen düzensiz göç hareketleri birtakım tedbirleri ve politikaları da beraberinde getirmiştir. 2015 yılından itibaren, düzensiz göçle mücadele strateji belgeleri ve ulusal eylem planları hazırlanarak düzensiz göçün yönetilmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Son olarak, 2021-2025 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Bu eylem planında tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile, düzensiz göçlerle ilgili birtakım çalışmaların yürütülmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmalar özetle şu şekildedir (Göç İdaresi 2021d):

- Düzensiz göçü kaynağında önlemeye yönelik ulusal ve uluslararası mekanizmalar ve iş birliklerinin güçlendirilmesi,
- Sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçlerle mücadele alanında tedbirler geliştirilmesi,
- Yabancı işgücü göçünün etkin ve kapsamlı politikalarla yönetilmesi,
- Düzensiz göçmenlerin insan hakları standartları çerçevesinde geri gönderilmesi sisteminin güçlendirilmesi ve yeniden uyumlarının sağlanması.

Türkiye'ye yönelik sığınmacı ve düzensiz göçmen hareketlerinde Afgan uyruklular önemli bir yer tutmaktadır. Farklı tarihlerde Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerde, bu süreci belirleyen iki olgudan söz edilebilir. Bunlardan biri, 1978 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgali, diğeri de işgalin ardından ülkede süregelen iç çatışmalardır. Afganistan'dan Türkiye'ye kitlesel göçler 1978 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgaliyle başlayan ve farklı biçimlerde günümüze kadar devam eden bir süreçtir. 1978'den önce Özbeklerle birlikte, Kazak, Türkmen ve Kırgız Türkleri çoğunlukla Afganistan'ın Kuzey bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bu tarihten itibaren Afganistan'daki savaş ortamından dolayı mülteci durumuna düşen çok sayıda Afgan uyruklu Türk, bireysel olarak Batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Mülteci durumuna düşen bu Türklerin bir kısmı ilk zamanlarda Pakistan'a yerleşmiştir. Türkiye'ye resmi makamların onayıyla ilk geliş tarihleri 1982'dir. Bu tarihte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin gerçekleştirdiği 13 uçak seferiyle 4195 Afgan Türkü Pakistan'dan Türkiye'ye getirilmiştir. Bu Türkler Hatay, Van, Tokat, Şanlıurfa ve Gaziantep illerine yerleştirilmiştir (Göçmez 2008: 2).

1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte Türkiye'yi hem sığınma ülkesi konumuna getiren hem de uluslararası göçler açısından transit göç ülkesine dönüştüren başlıca sebepler arasında, komşu ülkelerdeki iç karışıklıklar, Ortadoğu'da meydana gelen savaşlar, sosyal, siyasi ve ekonomik krizler, aynı zamanda Türkiye'nin daha cazip olan sosyal ortamı ve ekonomik imkanları ve Doğu'nun Batı'ya açılan kapısı konumunda olması sayılabilir. Bu sebeplerle doğrudan alakalı olarak, son yıllarda Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik yasa dışı göç hareketlerinin yoğunlaşması ve Türkiye'de sığınmacı ve yasadışı göçmen nüfusu arasında Afganların önemli bir yer tutması anlamlı görünmektedir.

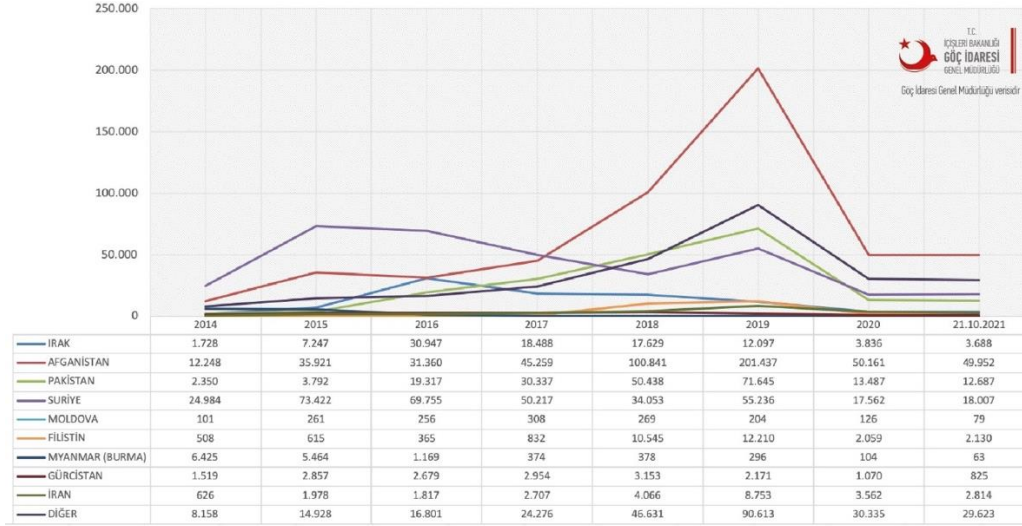
Türkiye'deki Afganların sayısına ve konumuna Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verileri referans alınarak bakıldığında; bir kısmı öğrenci veya kısa süreli ikamet iznine sahip olmakla birlikte, ikamet izni ile Türkiye'de bulunanların toplam sayısı 52.857'dir (Göç

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

İdaresi 2021a). Buna ilaveten 2016 yılından itibaren bugüne kadar yakalanan kaçak göçmenler arasında 480 bin sayı ile Afganlar ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de bulunup da uluslararası koruma talebinde bulunanlar arasında da yine Afganlar 22.606 başvuru ile ilk sırada yer almaktadır (Göç İdaresi 2021e). Güncel kaynaklara bakıldığında Türkiye’de farklı statülerde bulunan Afganların sayılarına dair veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte, henüz resmi olarak kayıt altına alınmamış, yasadışı göçmen statüsünde bulunanların da varlığı düşünüldüğünde, Türkiye’deki Afgan uyrukluların sayısı hakkında kesin bir rakam bildirmek oldukça zor görünmektedir.

Tablo1’de 2014-2021 yılları arasında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruğa göre dağılımı yer almaktadır. Bu verilerden de anlaşıldığı üzere, son 7 yılda Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afgan uyruklular 527 bin civarında bir sayıyla ilk sırada yer almaktadır.

Tablo1: Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruğa göre dağılımı

Kaynak: (Göç İdaresi 2021b)

Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

2000 yılında dünyadaki göçmen nüfusu 150 milyon iken (IOM 2020: 10), Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2019 yılı itibariyle Dünyada 272 milyon göçmenin bulunduğunu rapor etmiştir. Bu rakam günümüzde göçün ne denli yaygın ve yoğun gerçekleştiğini, dolayısıyla göç meselesinin de önemini göstermektedir. Yine aynı rapora göre, bu uluslararası göçmenlerin %74’ü 20-64 yaş aralığında olan, çalışma yaşındaki bireylerdir (IOM 2020: 2-3). Göçlerin başlıca nedenlerinden sayılan iç çatışmalar, uluslararası savaşlar ve yoksulluk, yerel ve küresel çözümlerle sonlandırılmadığı sürece göçün, göçmenliğin, yerinden

edilmişliğin ve bu durumların yol açtığı sosyo-kültürel, ekonomik vb. sorunların artarak devam etmesi muhtemeldir.

Göçlerin yoğunluk, yaygınlık ve çeşitlilik açısından geçirdiği değişimlere paralel bir şekilde göç araştırmalarının paradigmalarında değişiklikler olmuştur. Bu süreçte göçün sonuçlarına odaklanılmış ve göçün disiplinler arası araştırmalara konu edilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Oysa bilhassa Avrupa'ya işgücü göçünün yaşanmaya başladığı 1950'li yıllarda göç çoğunlukla ekonomik bir olgudan ve bir nüfus hareketinden ibaret sayılmıştır. Bugün ise araştırmacıların göç analizlerinde yeni arayış ve kavramsallaştırmalara yöneldikleri, yeni durumları, yeni sonuçları ifade edebilecek kavramlara ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bazen de mevcut kavramlara yeni anlamlar yüklenmekte veya kavramların sınırları yeniden belirlenmektedir.

Araştırmada, konunun disiplinler arası olduğu göz önünde bulundurulmakla birlikte, göç sosyolojisi merkezli kavramlar ve yöntemler kullanılmıştır. Göçle ilgili klasik tanımlar çoğunlukla göçün '*bir idari yerleşim biriminden diğerine*' hareket etme niteliğini merkeze almaktaydı (Faist 2003: 41). Zamanla, bu niteliğin günümüzdeki göçleri ifade etmeye yetmeyeceği, göçün basit bir mekânsal hareket olmadığı anlaşılmış ve göç artık ekonomi, savaş, iç çatışmalar, eğitim, inançsal ve etnik baskı ve ayrımcılıklar, iklim değişikliği gibi çok çeşitli nedenlerle "*coğrafi, toplumsal ve kültürel*" bir yer değiştirme olarak değerlendirilmeye başlamıştır (Yalçın 2004: 13).

Göç sosyolojisinde, göçün bazı nitelikleri esas alınarak sınıflandırmalara gidilmiştir. Göç şayet ülke sınırları içerisinde gerçekleşiyse iç göç, ülke sınırları dışında bir hedefe yönelmişse dış göç veya uluslararası göç denilmiştir. Hukuki yönden ise, uluslararası anlaşmalar veya ülkelerin konu ile ilgili hukukuna uygun gerçekleşen göçler yasal veya düzenli göç, izinsiz ya da kaçak gerçekleşiyse yasa dışı veya düzensiz göç adı verilmiştir. Yine göçmenlerin ülkeden çıkarılma veya savaş gibi durumlardan dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları suretiyle gerçekleşen göç zorunlu göç, bireylerin nispeten kendi istek ve iradeleriyle göç etmelerine ise gönüllü göç denilmiştir. Diğer bir sınıflandırma ise göç edenlerin hareket tarzına odaklanan, bireysel ve kitlesel göç ayrımıdır.

Göçmen ise, bir ülkeden diğerine veya aynı ülke içinde bir idari birimden diğerine göç eden kimseyi ifade etmektedir. Ancak literatürde, göçmen ifadesinin göç eden ilk kuşağın gidilen ülkede dünyaya gelen diğer kuşaklarını da kapsayıp kapsamayacağı tartışılmıştır. Çoğunlukla konunun ele alınışını kolaylaştırmak için göçmenlerin diğer kuşakları için de aynı

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

adlandırma yapılmaktadır. Bunun diğer bir nedeni ise, ilk kuşağın bazı niteliklerinin, sonraki birkaç kuşakta da sürdürüldüğünün gözlenmesidir.

Göçmenden daha farklı ve daha zorunlu gerekçelerle göç eden birey olarak kabul edilen mülteci ise, 1951 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'nin birinci maddesinde şu şekilde tarif edilmiştir: *“İrki, dini, milliyeti, mensubu olduğu sosyal grubu veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği korkusuyla ülkesinden ayrılan ve bu korku nedeniyle ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi”* (BMMYK 1998: 68).

Bu araştırmanın temel kavramlarından olan düzensiz göç yahut kayıt dışı göç olgusunda, düzensiz oluştan kasıt, hedef ülkenin yani göç edilen ülkenin, uluslararası göçmen kabul etme kurallarına uyulmamasıdır. Benzer şekilde, göç edilen ülkede oturma ve çalışma izni ile ilgili mevcut yasalara uymamak da düzensiz göç kategorisinde yer almaktadır. Göç sosyolojisi açısından ise, düzenli göçün ve düzensiz göçün gerek nedenleri gerekse de sonuçları itibariyle farklı sosyolojik olgu ve durumları işaret ettiği düşünülmektedir.

Asimilasyon, entegrasyon veya uyum gibi kavramlara gelince, bunlar; kültürlerin karşılaşması sırasında ortaya çıkan sosyal süreçleri ifade etmektedir. Göçmenlerin yöneldiği hedef devletler, farklı kültürlerden gelen göçmenlerin kendi toplumlarına adapte veya asimile olmadıkları takdirde toplumsal sorunlara yol açacağı endişesi taşımaktadırlar. Öte yandan bir sosyal gerçeklik olarak da farklı kültürlerin karşılaşması birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Göç hedef olan devletler tarih boyunca bu sorunları azaltmak ve çözüm üretmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejiler asimilasyon talebinden entegrasyon beklentilerine uzanan bir yelpazede yer almaktadır. Modern dönemin tarihsel süreci içinde, göçler sonucu birlikte yaşama konusunda geliştirilen ilk çözüm asimilasyon olmuştur (Schnapper 2005: 194). Asimilasyon, bireyin veya grubun kendi kültürel kimliğinden, yaşam tarzından uzaklaşarak, başka bir kültürü özümsemesi sürecidir. Asimilasyon, davranışlarda da zihniyette de dönüşümü ifade etmektedir (Bilgin 1994: 75). Üstelik bu dönüşüm süreci hâkim toplumun kültürünü benimseme ve böylece onlardan ayırt edilememe ile sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte asimilasyonun daima doğrudan baskı yöntemiyle gerçekleştirilmediği de düşünülebilir. Zira köken kültüründen farklı bir kültür ortamında uzun süre yaşayıp zamanla kendiliğinden kendi kültürüne yabancılaşmak ve içerisinde yaşamakta olduğu toplumun tüm kültür unsurlarına uyum sağlamak, hatta kültürlerarası evlilik gerçekleştirmek veya din değiştirmek suretiyle asimile olmak mümkündür. Kendiliğinden asimile olmanın hemen

gerçekleşeceği düşünülmemelidir. Çoğunlukla birkaç kuşak sonra gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte, kendiliğinden ve uzun bir süreçte gerçekleşen asimilasyon ile baskı ve zorlamayla gerçekleştirilen asimilasyonun sonuçları arasında önemli farklılıklar söz konusudur.

Entegrasyon veya uyum ise sosyolojideki genel anlamıyla, toplumdaki gruplar, kurumlar ve sosyal yapının diğer unsurları arasındaki uyumu ifade etmektedir (Günay 1998: 310). Durkheim'in modern toplumlarda iş bölümüyle gerçekleşeceğini ifade ettiği toplumsal bütünleşme (Durkheim 2014: 89), daha çok bünyesinde toplumsal düzene etki edecek düzeyde farklı etnik ve kültürel grupların bulunmadığı nispeten homojen toplumlardaki bütünleşmeyi açıklamaktadır. Çok kültürlü ve heterojen toplumlarda ise yapısal ve kültürel uyumun sağlanması çok yönlü ilişkileri kapsayan bir süreçtir. Böyle toplumlarda iş bölümü veya kurumlar arasındaki uyum, entegrasyonu sağlamada yeterli olmayabilmektedir. Heterojen toplumlarda uyum yahut entegrasyon, ülkede yaşayan tüm etno-kültürel grupların ülkedeki her türlü imkândan eşit ölçüde yararlanabilmesini, aralarında çatışmanın olmamasını ve uyumlu bir yaşam sürdürmelerini kapsamaktadır (Toksöz 2006: 36).

Entegrasyon kavramının tanımları veya uygulamadaki politikalar incelendiğinde, kavramın bazen uyumu ifade ederken, bazen asimilasyonu kastedecek anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Ancak asimilasyon kavramının sevimsiz çağrışımlar içermesi, asimilasyon isteğinde olan kimi devletlerin entegrasyon kavramını kullanmakla birlikte asimilasyon hedefinde olduklarını görmek mümkündür. Asimilasyon ile entegrasyon arasında kesin bir sınır çizmek oldukça zordur (Somersan 2004: 92). Fakat yine de entegrasyonun, çoğunluk kültürü içerisinde erimek ve asimile olmak anlamına geldiği düşünülmemelidir. Aksine, entegrasyonun azınlık gurubun öz kimlik ve kültürünü terk etmesi hedefine sahip olmayışı, entegrasyonu asimilasyondan farklılaştıran önemli bir nitelik olarak kabul edilebilir (Yaman 2017: 106).

Ev sahibi topluma uyum sürecinde, göçmenlerin yaşadığı zorluk, bir yandan çoğunluk toplumun normlarına ve kültürüne duyarlı olmaya çalışırken, diğer yandan kendi kimlik ve kültürlerini koruma hedefine sahip olmalarıdır. Yabancı ülkeye göçlerinin ilk dönemlerinde bu durum onlar için daha zordur. Çünkü ilk aşamada bir kültür şoku yaşanacaktır. Köken kültüründen farklı bir kültürle karşılaşma ve yaşama durumunda kalan birey veya grupların, bu yeni kültüre uyum konusunda yaşadıkları sıkıntılara ve sergiledikleri tepkilere kültür şoku denmektedir (Güvenç 1996: 122).

Kültür şokuna ve uyumun sıkıntılı bir süreçten sonra gerçekleşmesine rağmen, başarılı entegrasyon imkânsız değildir. Avrupa ülkelerinde göç ettikleri ülkeye kurumsal ve toplumsal

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

açından uyumlu olan göçmen iş insanları ve bilim insanları, etnik ve kültürel geçmişleriyle ve anavatanlarıyla ilişkilerini sürdürerek uyum göstermenin mümkün olduğuna iyi bir örnektir (Faist 2003: 422).

Peki niçin uyum veya entegrasyon konusu gündeme geldiğinde, kendilerinden uyum beklenen taraf ev sahibi toplum değil de sadece göçmenler olmaktadır? Diğer bir ifadeyle niçin ev sahibi toplumun göçmenlerle uyumlu olması tartışılmamaktadır? Bunun başlıca nedeni, azınlık durumundaki grubun sonradan katıldığı topluma uymada sorunlar yaşayacağına dair ön kabuldür. Diğer bir neden ise kamu düzeninin, yasal düzenlemelerin hâkim toplumun sosyo-kültürel yapısıyla uyumlu olup, bunları göçmenler için değiştirmenin kabullenilememesidir. Göçmenler, sorun çıkararak ve entegre edilmesi gereken grup olarak nitelendirildiğinde, hem göçmenlerin ayrımcılığa uğraması olasılığı artacak, hem de kendi kimliklerini mitleştirmeleri ve hâkim toplumdan uzaklaşmaları söz konusu olacaktır (Beaud ve Noiriel 2003: 21-23). Entegrasyonu asimilasyondan ayıran en belirleyici nitelik, entegrasyonun azınlık mensubu birey veya grubun öz kimlik ve kültürünü terk etmesini talep etmemesidir. Kültürel azınlıklara, kültür miraslarına sahip çıkma ve geliştirme hakkının tanınması entegrasyon politikasının en önemli vasıflarındandır.

Buna göre göçmenlerin ve ev sahibi toplumun birbirlerinin kültürel özelliklerinden haberdar olmaları ve etkilenmeleri normal karşılanmalıdır. Kültürel uyumda tüm tarafların kültürlerinde göreceli bir değişim gerçekleşecektir. Herhangi bir tarafın kendi öz kültüründen tamamen vazgeçmesi söz konusu olmamakla birlikte, süreç genellikle hâkim kültürün azınlık kültür üzerinde etkisinin daha fazla olduğu bir tarzda gerçekleşmektedir. Uzun vadede uyum hâkim toplum bireylerinin ve girişimcilerinin de göçmenlerin de ekonomik açıdan ilerlemesini sağlamaktadır (Heckman 1997: 283). Bu nedenle uyumu isteyen taraf yalnızca hâkim toplum olmamalıdır. Çünkü göçmenlerin de kendilerini yaşadıkları toplumda ifade etmeleri ve sosyo-ekonomik ilerleme sağlamaları için uyuma ihtiyaçları söz konusudur.

Entegrasyonun sağlanmış olup olmadığına dair ölçütlerin tespit edilmesi oldukça zordur. Bir bütün halinde toplumda uyumun bulunup bulunmadığını tespit etmek kolay olmamakla birlikte, toplumun norm ve kurallarına uyum önemli bir parametredir. Ancak çok iyi düzeyde entegre olduğu düşünülen bir azınlık grubun üyelerinden bazılarının topluma zarar verici bir davranışı o azınlık grubunun bütün olarak uyumsuz sayılmasına neden olabilmektedir. Bu durumda bilhassa hâkim toplumun genel kategorileştirmelerden ve önyargılardan

uzaklaşması gerekmektedir. Uyum sürecinin hem kendi kültürünü korumayı hem de diğer kültürlerle saygıyı kapsadığı unutulmamalıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evreni Türkiye'ye yasadışı yollarla göç eden Afgan uyruklu Özbek Türkleridir. Örneklem ise Ankara'da yaşayan Afgan-Özbekler arasından belirlenmiştir. Araştırma çerçevesinde toplam 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Örnekleme kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırmada konunun ve evrenin niteliği de göz önünde bulundurularak nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çünkü niteliksel araştırmada, araştırılan evren hakkında genellemelere varma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle evreni sayısal oranda veya belli kriterler bazında temsil edebilecek bir örneklem seçimi söz konusu olmayıp, konu hakkında fikirleri olan, tecrübesi olan ve yaşantıları incelenerek konu hakkında bilgi edinilebilecek kişilerden örneklem oluşturulabilmektedir (Kümbetoğlu 2005: 96). Öte yandan nitel veriler elde edilirken araştırmacı ile katılımcı arasındaki birebir iletişimin de katkısıyla daha doğal bir gözlem ve ayrıntılı bir değerlendirmeye ulaşılmaktadır. Hatta araştırmacının önceden tahmin etmediği durumları ve değişimleri de gözlemlene fırsatı da doğmaktadır. Mülakat yapılan kişilerin anlatım ve ifadelerinden, tavırlarından kişiyi ve içinde yaşadığı çevreyi hatta bu çevre ile etkileşim şeklini ve yönünü anlamak mümkün olabilmektedir (Kümbetoğlu 2005: 72).

Katılımcılar Türkiye'ye vize almadan, kaçak yollarla giriş yapmış kişilerden seçilmiştir. Dolayısıyla hepsi düzensiz yahut yasadışı göçmen olarak adlandırılan kategoriye dâhildir. Katılımcıların Türkiye'ye gelişlerinde ve hangi şehirlere gidecekleri hususunda, daha önce Türkiye'ye gelmiş olan tanıdıklarının yönlendirici ve belirleyici oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya kaynaklık eden görüşmeler 02 Eylül – 10 Ekim 2020 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde katılımcıların iş ortamlarında doğrudan gözlem gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşmelerin büyük bir kısmı yaşam mekânlarının özelliklerini belirlemek amacıyla ikamet ettikleri evlerinde yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, demografik sorular, göç güzergâhları ve yöntemleriyle ilgili sorular, uyumu belirlemeye yönelik sorular, hâkim toplum ile mesafeyi ölçen sorulardan oluşturulmuştur. Görüşmelerde katılımcıların izni alınarak ses kaydı yapılmıştır.

Katılımcıların iş yerlerinde gözlem yapılırsa da uyum durumları tek taraflı yani göçmenlerin ifade ve tutumlarından hareketle değerlendirilmiştir. Türk toplumunun bu

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**

göçmenleri uyumlu kabul edip etmedikleri veya göçmenlerle uyum içerisinde yaşayıp yaşamadıklarını belirlemek araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Eğitim Düzeyi	Yaş	Cinsiyet	Medeni durum	Meslek	Maaş (TL)
K1	İlkokul	26	Erkek	Bekâr	Bulaşıkçı	1700
K2	Ortaokul	23	Erkek	Bekâr	İşsiz	-
K3	Lise	22	Erkek	Bekâr	Garson	1800
K4	Ortaokul	24	Erkek	Bekâr	Çoban	2000
K5	İlkokul	21	Erkek	Evli	İşsiz	-
K6	Lise	19	Erkek	Bekâr	Garson	1700
K7	İlkokul	18	Erkek	Evli	İşsiz	-
K8	İlkokul	22	Erkek	Bekâr	Çoban	1700
K9	İlkokul	22	Erkek	Bekâr	Çoban	1700
K10	Lise	34	Erkek	Bekâr	Garson	1800
K11	Ortaokul	21	Erkek	Bekâr	Kebapçıda komi	2000
K12	Lise	23	Erkek	Bekâr	Garson	2000
K13	Lise	25	Erkek	Bekâr	İnşaat işçisi	1800
K14	Lise	19	Erkek	Nişanlı	Lokantada komi	1800
K15	Lise	20	Erkek	Bekâr	Kebapçıda komi	1700

Katılımcıların tamamı erkektir ve çoğu evli değildir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, Türkiye’de yaşayan diğer düzensiz göçmen veya sığınmacı gruplardan farklı olarak, Afgan uyrukluların büyük bölümünü erkekler teşkil etmektedir. Buna göre Türkiye’deki UNHCR’ye kayıtlı olan Afgan uyruklu göçmenlerin %57’si erkek, %15’i kadın ve %28’i çocuklardan oluşmaktadır (UNHCR 2019). Ancak, UNHCR’nin 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren sığınmacıları veya yasadışı göçmenleri kayıt altına almadığı ve bu tarihten sonra uluslararası koruma başvurularının Türk makamlarının yürüttüğü prosedüre göre belirlendiği de belirtilmelidir. Afgan göçmenlerin büyük bölümünün erkeklerden oluştuğu göz önünde bulundurularak, bu çalışmada sadece erkeklerden oluşan bir

örneklem belirlenmiştir. Dolayısıyla uyum konusunda cinsiyeti bir değişken olarak kullanma imkânı olmayacaktır.

Katılımcıların aylık maaşlarına dair veriler, saha araştırmasının yapıldığı 2020 yılı Eylül ve Ekim aylarındaki maaşlarını yansıtmaktadır. Örneklem grubundan bazı isimlerle 2021 yılı Ekim ayında yeniden görüşme yapılarak güncel maaşları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre; katılımcıların güncel maaşlarının 2500 -3800 TL arasında değiştiği, özellikle çoban olarak çalışanlarda, bakmakla sorumlu oldukları hayvan sayısı arttıkça maaşların da arttığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Göç Yolları ve Deneyimler

Bu araştırmadaki katılımcıların tamamı Afganistan'ın 'Afgan Türkistanı' (Saray 1992: 291) olarak da bilinen Bedaşan vilayetinin çeşitli köylerindedir ve tamamı Özbek'tir. Türkiye'ye zor şartlar altında, kaçak yollarla göç etmelerinin temel sebebi ekonomiktir. Katılımcıların ortak görüşlerine göre; memleketlerinde aileleri çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar, geçimlerini sağlayamamaktadırlar. Özellikle evlenme çağındaki gençler, biraz para kazanmak ve ailelerine destek olmak amacıyla yasadışı yollarla Türkiye'ye göç etmektedirler.

2013-2019 yılları arasında farklı zamanlarda, 15, 20, 30 gün gibi farklı sürelerde Afganistan'dan Ankara'ya ulaşmış göçmenlerin her birinin ayrı göç hikayesi ve hem göç sürecine hem de çalışma hayatına dair ilginç deneyimleri bulunmaktadır.

Katılımcıların benzer görüşlerinden anlaşıldığı kadarıyla; Afganistan, İran ve Türkiye hattında Afganların yasadışı göçlerini organize eden, birbiriyle irtibatlı bir ekip söz konusudur. Afganistan'dan çıkıp Türkiye'ye gelmek isteyen kişi, bu ekibin Afganistan'daki üyesiyle irtibata geçerek, istedikleri parayı ödemekte ve belirlenen tarihte 30, 40, 60 gibi farklı sayılarda gruplarla göç süreci başlamaktadır. Yasadışı göç işini organize edenlerden bir grup, göçmenleri Afganistan'dan alıp İran sınırına kadar getirmekte, sınırdan İran'a geçildiğinde, başka bir ekip devreye girmektedir. Göçmenleri İran-Türkiye sınırına kadar getiren ekip, Türkiye tarafındaki üyeleriyle iş birliği yaparak, sınırda polis kontrolünün olmadığı noktalarda, göçmenleri tel örgülerden geçirek Van'a girişlerini sağlamaktadır. Bu şekilde Van'a kadar getirilen göçmenler, kimi zaman orada kendi haline bırakılmakta, kimi zaman da Sivas'a kadar toplu halde getirilip dağ başında herhangi bir noktada kendi haline bırakılmaktadır. Katılımcılardan bazılarının aktardığı deneyimler, yasadışı göç sürecini özetler mahiyettedir:

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Göç yolculuğumuz günlerce dağlardan yürüyerek geçiyor. Buraya günlerce yemek yemeden, su içmeden, bilet almadan, otobüse binmeden geldik. Bizi Türkiye'ye getirenlere 2014 yılında 1000 dolar ödemiştik ve daha rahat bir yolculuk yapacağımızı söylemişlerdi. Van ile İran arasında anlaşmalı adamlar var. Aralarında hem İranlı var hem Türk var. İranlılar bir noktaya kadar bizi getirdikten sonra Türklere devrediyorlar. Paramızı alıyorlar, önceden söz verdikleri şekilde biletlerimizi bile almıyorlar. Ne halin varsa gör deyip sınırdan içeri bırakıyorlar. Afganları Van'da, Ağrı'da veya Sivas'ta bırakıyorlar. Sonra da telefonlarını kapatıyorlar ve onlara bir daha ulaşamıyoruz. Ankara'ya gelmek için ya 15 gün yürüyoruz ya da 4-5 kişi 2500 TL ödeyerek taksi tutuyoruz (K1).

Türkiye'ye gelmek çok zor oldu. 1300 Dolar ödedim. 28 gün boyunca dağlarda yürüdüm. Aç susuz kaldım. Yürürken çantamızda bisküvi veya ekmek bulundurarak karnımızı doyurmaya çalışıyorduk. Sınırdan Türkiye'ye gireceğimiz zaman, akşam hava karardığında polis kontrolü artıyor. Yarım saatte bir polis arabası geçiyor. Polislerin olmadığı bir anda sınırdan giriş yaptık. Türkiye'ye gelince 80 TL verip sim kart almıştık. Bu kartlar 15 gün sonra kapanıyor. Başkalarına satıyorlar. Van'dan Sivas'a iki gün boyunca yürüyerek geldik. Sivas'ta polis yakaladı. Bize 15 gün geçerli olmak üzere izin belgesi verdiler. Şehirlerarası yürürken, ana yolları ve yoldaki tabelaları takip ederek ilerliyoruz (K3).

Türkiye'de yakalanırsak, geri gönderilmemiz için resmi işlemler yapılması ve uçakla geri gönderilmemiz gerekiyor. Bu yüzden, Türkiye'ye giriş yaparken yakalanırsak, bizi Türkiye'ye sokmadan sınırdan geri döndürmeye çalışıyorlar. Biz buraya gelirken 50 kişilik gruptuk. Türk askeri herkesi yakaladı. İki tane ayakkabım vardı. Askerler, Türkiye'ye gidemesin diye ayakkabılarımı yaktılar. Biz iki kişi askerlerden kaçtık. Bir süre sonra kaçakçılar gelip bizi aldılar. Ayakkabılarımız yoktu, ayakkabı verdiler ve başka bir yoldan götürerek Türkiye'ye girişimizi sağladılar (K4).

Afganistan'da iki tane öküzüm vardı, tarla sürerdim. Geçinmiyordum. İki sene İran'da çalıştım. Vizemin süresi biterken Türkiye'ye kaçtım. 60 kişilik gruptuk. Van'dan Sivas'a kadar toplu halde geldik. Sivas'ta polis yakaladı. Altı gün boyunca karakolda kaldık. Yeme, içme, yatak hepsini verdiler ve iyi baktılar. Herkesin pasaportu var mı, çıkartın, kontrol edeceğiz dediler. Gruptan sadece 9 kişinin pasaportu vardı. Onları serbest bıraktılar. Bizi toplu halde Ankara'ya Afganistan elçiliğine getirdiler. Geri göndermek istiyorlardı. Elçiliğin önünde polislerden kaçtım ve bu şekilde burada kaldım. Diğer arkadaşları uçakla Afganistan'a göndermişler (K6).

Yasadışı yollarla Türkiye'ye gelen Afganların yasal kimlikleri olmadığı için şehirlerarası yolculuklarda otobüsleri kullanamadığı ama bu sorunun çözümü için de kimi zaman otobüs şoförleri, kimi zaman da taksiciler üzerinden farklı yöntemler geliştirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de farklı şehirlerde çalışırken, şehirlerarası seyahatleri nasıl yaptıklarını açıklayan katılımcılar otobüs ve taksi gibi ulaşım araçlarını nasıl kullandıklarına dair bilgiler vermektedir:

Konya'dan Ankara'ya gelmek için terminale gittim. Bilet alacaktım ama kimliğim olmadığı için bilet vermediler. Bir otobüs şoförüyle tanıştım. 'Kardeş sen bana 100 TL ver, ben seni biletsiz götüreyim ve Ankara girişinde bırakayım. Oradan

dolmuşlara binersin ve Ankara'ya gidersin' dedi. Bu şekilde Ankara'ya geldim ve zaman zaman bu şekilde yolculuk yaptım (K6).

Urfa'da çalışıyordum. İşten ayrılınca Ankara'ya dönmek istedim. Kimliğim olmadığı için bilet vermediler. 10-15 taksiciyle görüştüm, beni Ankara'ya götürmelerini istedim. Polis yakalarsa ceza keser diye hiçbirisi kabul etmedi. Sonra bir taksiciyle 2500 TL'ye anlaştım. Urfa-Ankara arasında sadece iki yerde polis durdurdu. Taksici polislerle görüştü ve benim Türkiye'ye yasal yollarla geldiğimi söyledi. Polisler gitmemize izin verdi (K8).

Son yıllarda Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların yoğunluğu ve görünürlük açısından ön planda olmaları, kamuoyunun dikkatini Suriyelilere odaklamasına sebep olmaktadır. Bu durum, Afgan uyruklu düzensiz göçmenlerin kamusal alanda fazla dikkat çekmeden daha rahat hareket edebildiklerini düşündürmektedir. Nitekim, şehirler arası seyahat konusunda Afgan bir katılımcının aktardıkları, Afganların bazı zamanlarda Suriyelilere sağlanmış birtakım imkanlardan yararlandıklarını ve Suriyeliler arasında kamufle olduklarını düşündürmektedir:

Ben Türkiye'ye 2016 senesinde geldim. Van'dan Ankara'ya kadar otobüsle geldim. Normalde, biz kaçak olduğumuz için bizi otobüslere almıyorlar. O dönemde Suriyeliler çok hareketliydi. Bizi Suriyeli sandılar, biz de herkese kendimizi Suriyeli olarak tanıttık. Bu şekilde otobüse binebildik (K2).

Araştırmamıza konu olan Afganların seyahatlerinde sorun olan yasadışılık, çalışma izni ve iş kazalarına karşı sosyal güvenlik konusunda da çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Araştırmaya katılan Afganlardan birinde İstanbul Valiliği tarafından kendisine verilmiş "İkamet İzin Belgesi", bir diğerinde de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından verilmiş ve ilgilinin uluslararası korunma talebini Türk makamlarına ileten bir belge vardır.[†] Bu belgelerin ilgili kişilere çeşitli kolaylıklar sağladığı, bu türden belgelere sahip olmayan diğer katılımcıların ise çalışma izni, seyahat, sosyal güvenlik vb. imkanlardan istifade edemedikleri anlaşılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından 18/07/2018 tarihinde Afgan sığınmacı adına düzenlenen belgede şu ifadeler yer almaktadır: *"İş bu belge ile, Afganistan uyruklu, Bay/Bayan H. B. 'ın, Türkiye'de uluslararası koruma talebinde bulunmak istediğini bilgilendirmekteyiz. BMMYK, Ankara'da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile temasa geçmiş ve yapılan yönlendirme neticesinde başvuru sahibi – ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler- Türk makamlarına kaydolmaları için YOZGAT Valiliği altındaki, İl Göç İdaresi'ne*

[†] Belge sahibinin aktardıklarından anladığımızı göre; bir iş yerinde kaynak işinde çalışırken elektrik çarpmış. Hastaneye yatmasını mümkün kılacak kimliği ve masrafların ödenmesini sağlayacak sosyal güvenlik imkanı olmadığı için, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, ilgili kişinin tedavi masrafını üstlenmiş ve işlemleri yasallaştırmak adına Afgan sığınmacı adına belge düzenlemiştir.

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

yönlendirilmiştir. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna göre, kişinin iltica başvurusunun ilgili şehirdeki il Göç İdaresi tarafından gecikmeden kayıt altına alınması gerekmektedir.”

Belgeden de anlaşıldığı üzere, 2018 yılına kadar, Türkiye'ye yasadışı yollarla gelmiş ve uluslararası koruma talep edenler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından kayıt altına alınmaktadır ve işlemlerinin yürütülmesi için yetkili makamlarla istişare edilerek Türkiye'de bir şehre yönlendirilmektedir. Bu belgeyi taşıyan ve Yozgat'a yönlendirilmiş olan katılımcı, belgeyi aldıktan sonra Yozgat'a gittiğini ama orada arkadaşlarından uzak, tek başına durmak istemediği için tekrar Ankara'ya döndüğünü ve uluslararası koruma talebine dair süreci takip etmediğini belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 10 Eylül 2018 tarihinde aldığı bir kararla, Türkiye'de uluslararası koruma talebinde bulunan sığınmacıların kaydını almayı ve sevk işlemlerini gerçekleştirmeyi sonlandırmıştır. Bu tarihten itibaren, sığınmacı kaydının yapılması ve uluslararası koruma taleplerinin alınarak işlemlerinin yürütülmesi İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin sorumluluğuna bırakılmıştır (UNHCR 2018).

Çalışma izinleri ve herhangi bir sosyal güvenlik imkânı olmayan Afganların zaman zaman çalıştıkları yerlerden maaşlarını alma konusunda yaşadıkları sıkıntılar ve herhangi bir iş kazası veya hastalık durumunda tedavi konusunda karşılaştıkları zorluklar, dramatik hikayeleri beraberinde getirmektedir. Katılımcıların ifade ettiklerinden anladığımız kadarıyla; herhangi bir hastalık durumunda hastaneye gidip muayene olmalarını mümkün kılacak bir kimlikleri yoktur. Doğal olarak hastaneler de bu kategorideki hastaları kabul etmemektedir. Herhangi bir hastalık halinde, ya tanıdıkları bir eczaneden para karşılığı ilaç almaktalar ya da 112'yi arayıp 'hastamız var' diyerek ambulans çağırırmaktalar ve sonrasını da ambulans görevlilerinin insafına bırakmaktadırlar. Kaynak işinde çalışırken ağır bir iş kazası geçiren ve beş ay süreyle hastanede tedavi olmak zorunda kalan bir Afgan'ın hikayesi bu konuda dikkat çekici bir örnektir:

Daha önce çobanlık yaptım, restoranda çalıştım, soğuk demir işinde çalıştım. Kaynak işinde çalışırken kaza yaptım, elektrik çarptı. Hastaneye götürdüler. Hastane masraflarını ödeyecek imkânım olmadığı için Birleşmiş Milletler yetkilileri bana belge düzenlediler ve tedavi masraflarını karşıladılar. Beş ay hastanede kaldım, sekiz kez ameliyat oldum. Henüz iyileşmedim, bir ameliyat daha olmam gerekiyor. İşyerinde çalıştığım patron beni sahiplenmedi. Param yok, ben sana bakamam dedi. Birleşmiş Milletlerin bana verdiği belgeyle, patronuma dava açtım ama ne aşamada olduğunu bilmiyorum. Bir yıldır çalışmıyorum, burada arkadaşlarımdan desteğiyle karnımı doyuruyorum (K2).

Çalıştıkları yerlerden paralarını alamamaları veya çeşitli vaatlerle kandırılmaları, çalıştıkları iş ortamlarında dışlanmaları katılımcıların çoğunun ortak sorunu gibi gözükmektedir. Aynı zamanda, kayıt dışı iş gücü olarak Afganları çalıştıran bazı işletmelerin usulsüz uygulamaları hakkında da fikir vermektedir:

Afganların da çalıştığı bir markette çalışmak için İstanbul'a gittim. İşe almak için benden 5 bin TL istediler. Senin vereceğin 5 bin TL burada duracak, kayıtlı kalacak, burada bir ay çalış, 500 dolar vereceğiz dediler. Bir ay çalıştım, herhangi bir maaş vermediler. 'Bize birkaç arkadaşını daha getir, onlar da 5 bin TL versinler, onları da işe alalım. O zaman senin maaşını yükseltiriz' dediler. Beni kandırdılar, başka arkadaşlarımı kandırmasınlar diyerek paramı almadan işi terk ettim ve tekrar Ankara'ya döndüm (K4).

Daha önce inşaat işinde çalışıyordum, aylık 2900 TL alıyordum. Aynı yerde çalışan bir Türk beni polise şikâyet etti. Deli raporu olan bir adamdı. Terörist olduğumu iddia ettiler. Bomba atıyor dediler. Polisler işyerine geldiler ve beni sorguladılar. Arkadaş şikâyet etmiş, hepsi yalan dedim. Üç gün karakolda kaldım, imza falan aldılar. Herhangi bir suçum olmayınca serbest bıraktılar ama patronum tekrar işe almadı ve birikmiş paramı da vermedi (K5).

Katılımcıların aktardıklarından anlaşıldığı üzere yasadışı göçler, uluslararası alanda organize olmuş bir ekip tarafından yürütülmektedir ve göç süreçleri kimi göçmenlerin yolda öldüğü, hayatta kalanların da çok çeşitli zorluklara katlanarak tamamladıkları süreçlerdir. Bütün zorluklara rağmen Türkiye'ye ulaşanlar için de, sosyal güvenlik imkanından mahrum olma, sosyal dışlanmaya muhatap olma ve ekonomik açıdan istismar edilme gibi, insan hayatını zorlaştıran hatta bir drama dönüştüren zorlukların söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal İlişkiler ve Entegrasyon

Her biri 6-7 yıl gibi bir süredir Türkiye'de yaşayan ve ne zaman ülkelerine dönecekleri hatta ülkelerine dönüp dönmeyecekleri bile belli olmayan Afgan-Özbeklerin, yaşadıkları bölgedeki halkla sosyal uyum ve entegrasyon durumlarının tespiti önemli görülmektedir. Kamuoyuna yansıyan haberlere bakıldığında Afgan uyrukluların Türkiye'de zaman zaman çeşitli sosyal sorunlara kaynaklık ettikleri, yaralama veya cinayet gibi kriminal olaylara karıştıkları görülmektedir (Cumhuriyet 2017; Hürriyet 2019; NTV 2021). Katılımcıların söylemleri ve gündelik yaşamları dikkate alındığında, örneklem grubunun ve yakın iletişimde buldukları Afgan uyrukluların münferit bazı olaylar dışında toplumda büyük çaplı uyumsuzluk ve çatışma sergilemedikleri anlaşılmaktadır. Devlet kurumlarının yasadışı göçmenlere ve sığınmacılara kucaklayıcı bir tavırla yaklaşması ve uyumu teşvik edici bir tarzda hareket etmesi, aynı zamanda Türk toplumunun önemli bir kesiminin bu türden göçmenlere ve sığınmacılara karşı yüksek kabul tutumu içinde olması uyumsuzluğu ve çatışmayı engelleyen

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

önemli bir sebep olarak görülebilir. Nitekim, katılımcıların ortak düşüncesine göre, bir iş yerinde çalışırken veya dışarıda dolaşırken güvenlik güçleriyle karşılaştıklarında herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar ve hatta Afgan olduklarını söylediklerinde koruyucu bir tavıra muhatap olmaktadır. Ayrıca, restoran, market gibi müşteriyle doğrudan muhatap olunan işyerlerinde çalışanlar da müşterilerin kendilerine sempati ile baktıklarını ve iyi davrandıklarını söylemektedirler. Nitekim, müşteriyle doğrudan temas kurulabilen bu tür işyerlerinde çalışanların müşterilerden gelen bahşişlerle aylık maaşlarına ilave bir gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Afgan-Özbeklerin buldukları bölgelerde sosyal hayata katılımlarında dikkat çekici nitelikte uyumsuzluk ve çatışma görülmemekle birlikte, mevcut durumlarının entegrasyon konusunda oldukça zayıf ve olumsuz olarak değerlendirilmesi mümkündür. Yasadışı göçmenlerin çalışma izninin olmaması, bazılarının işsiz olması ve bir meslek veya beceri sahibi olmadıkları için sosyal ilişkileri geliştirebilecekleri iş ortamlarında çalışmamaları entegrasyonu zorlaştıran sebeplerden sayılabilir. Özellikle yasadışı göçmenlerin veya sığınmacıların resmi statüsü konusundaki belirsizlikler de bu durumda etkili görünmektedir. Mesela; göçmenlere Türkiye'de kalıcı olmayı düşündürecek bir düzenlemenin veya vadin olmaması, göçmenlerin kendi ülkelerine geri dönmek üzere bir planlarının veya düşüncelerinin olmaması gibi durumlar, yerli halkla sosyal ilişkilerin düzenlenmesi konusunda belirleyici olmaktadır.

Yine Afgan-Özbeklerin, Türk toplumu ile yaşadıkları sosyal mesafe, Türk toplumu içinde arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin yok denecek kadar zayıf olması ve bu tür ilişkilerinin kendi etnik gettoları ile sınırlı olması, Türklerle evlilik imkanları olmaması, sosyalleşmelerini önemli oranda ülkelerinde ve köken kültürleriyle tamamlamış olmaları, Avrupa'ya geçme planları ve Türkiye vatandaşı olma arzusunda olmayışları da entegrasyon bakımından olumsuz parametrelerdir. Esasında göç sosyolojisi açısından meseleye bakılacak olursa, entegrasyonu olumsuz etkileyen bu hususların çoğunlukla asimilasyoncu politikaların uygulanması sonucunda ortaya çıktığı görülür. Zira asimilasyon politikası, göçmenlerin köken kültürlerini koruma refleksi ile kendilerini ev sahibi toplum ve kültürün dışında tutmalarına neden olabilmektedir. Her ne kadar Türkiye'de asimilasyoncu bir politika söz konusu olmasa da göçmenler açısından bunun doğru anlaşılması zor olabilmektedir.

Afgan-Özbeklerin Türk toplumu ile ilişkileri açısından öne çıkan söylem ve tutumları apaçık bir izolasyonu tercih ettiklerini işaret etmektedir. Türkiye'deki Afgan-Özbeklerin izolasyonu tercih etmelerinin en önemli nedenleri arasında, yasadışı göç ağları yoluyla

Türkiye'ye ulaşmış olmaları sayılabilir. Ankara'ya göçen Afgan-Özbek Türklerinin neredeyse tamamı aynı göç ağlarını kullanarak bireysel göç gerçekleştirmiştir. Göç sonrası da yaşam alanlarını, birlikte yaşama, ortak hareket etme, aynı iş yerlerinde çalışma, toplu hareket etme şeklinde organize etmişlerdir. Bir anlamda, kendi aralarında dayanışma, sosyalleşme ve ihtiyaçlarını birlikte giderme durumu söz konusudur.

Örnekleme grubunun Müslüman ve Hanefi mezhebinden olması, yaşadıkları bölgedeki yerel halkla aralarında dini açıdan ortak bir nokta oluşturmaktadır. Sosyal bütünleşme ve entegrasyona dinin etkisi dikkate alındığında, Afgan uyrukluların dini durumlarının yerel halkla daha samimi ilişkiler geliştirmelerine ve entegrasyona olumlu katkı yapması beklenebilir. Fakat gözlemlerimize göre, aynı din ve mezhebe mensup olmanın entegrasyona ve sosyal ilişkilere belirgin bir olumlu etkisi söz konusu değildir. Örnekleme grubu, günlük dini ritüelleri yerine getirecek derecede dindar değildir. Bununla birlikte; yerel halkın dini gelenek ve hassasiyetlerine aykırı tutum ve davranış sergilememeleri, işverenler tarafından tercih edilmelerinde önemli ve olumlu bir kriter olarak görülmektedir.

Göçmenler genellikle, sosyo-ekonomik bakımdan hedef ülkenin alt sınıfında yer almaktadır. Böylece eğitim ve ekonomik düzey bakımından hâkim toplumun ortalama nüfusunun yaşam alanlarından uzak kalmaktadırlar (Somersan 2004: 154). Katılımcıların istihdam alanlarının, çalıştıkları iş ortamlarının ve aylık gelirlerinin, bu tespiti doğruladığı görülmektedir.

Katılımcıların tamamı Türkiye'ye göç nedenlerinin yoksulluk olduğunu ifade etmiştir. Ülkelerinde geçimlerini idame ettirecek iş bulamamaları ve yaşadıkları ekonomik zorluklar, onları farklı arayışlara yöneltmiş görünmektedir. Neden Türkiye'yi tercih ettikleri sorusuna verdikleri cevaplar, esasında uyumu önemsediklerini de göstermektedir. Katılımcıların ortak görüşlerine göre; Türkmen olmaları, aynı dine ve aynı mezhebe mensup olmaları, dillerin benzemesi ve benzeri sebepler kendilerini Türkiye'ye yakın hissetmelerinde etkili olmaktadır.

Katılımcılar yaşadıkları bölgede yerli halkın kendilerine son derece sıcak ve samimi davrandıklarını düşünmektedirler. Hatta birçok işverenin, Suriyelilerden ziyade Afganları tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Buna rağmen bazı zamanlarda ön yargılarla karşılaştıklarını, bu ön yargılarda da bazı Afgan uyrukluların karıştıkları kriminal olayların etkili olduğunu düşünmektedirler. Bir katılımcının ifadesiyle; *'bazen insanlar, Afganistan'dan gelenlerin cinayet gibi suçlar işlediklerini söylüyorlar. Bu yüzden bizi işe almaktan korkanlar var (K6).*

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Ayrımcılık ırkçılığın sonuçlarından biri kabul edilebilir. Ayrımcılık sürecinin başlangıç noktasını önyargılar oluşturmaktadır (Bilgin 1996: 125). Bir bakıma ayrımcılık önyargıların davranışa dönüşmesi ve dışarıda olduğu düşünülen bir grubun hâkim gruba yaklaşmasını engellemektir (Bilgin 1994: 172-173). Bu önyargıları besleyen olgu ise gruplara yönelik olarak oluşturulan stereo tiplerdir (Bilgin 1994: 183). Afganlar örneğinde ise, suça karışan bazı Afgan uyruklu kişilerle ilgili medyada yer alan haberlerin, Afgan-Özbekler hakkında bir stereo tip oluşturulmasına sebebiyet vermesidir. Bunun sonucunda iş bulma konusunda sıkıntılar yaşamaları söz konusu olmaktadır. Giddens’in da belirttiği gibi, “*Ayrımcılık başkalarına açık olan fırsatların bir grubun üyelerine kapatılması etkinliklerinde görülebilir*” (Giddens 2000: 227). Ayrımcılığın en açık sonuçlarından biri göçmenlerin iş başvurularında kendini göstermektedir.

Ayrımcılığa maruz kalan bireylerde aşağılık duygusu, mağdur olma psikolojisi, istenmeme kanısı ve saldırganlık görülebilmektedir. Ayrımcılık yapan tarafta ise, bir yandan suçluluk duygusu, diğer yandan düşmanlık hislerinin gelişmesine ve etik değerleri ihlal etme isteğine neden olabilmektedir (Bilgin 1996: 113).

Başarılı bir entegrasyon politikasından, göçmenlerin anavatanları ile bağlarını sürdürmeleri konusunda daha fazla imkân sağlaması beklenir (Faist 2003: 288). Zira hâkim toplumda, azınlıklardan etnik ve kültürel bağlarını koparmaları beklentisi yoksa göçmen anavatanı ile bağlarını cesaretle sürdürebilir. Bu açıdan katılımcılar Türkiye’ye yasadışı yollarla geldiklerinden dolayı ülkelerine geliş gidişleri söz konusu değildir. Memleketleriyle iletişimleri telefon ve internet üzerinden gerçekleşmektedir. Ailelerini uzun süredir görmemiş olmaları ve ne zaman göreceklerinin de belirsiz olması, yoğun yaşadıkları mağduriyet hissinde önemli bir etken olarak dikkat çekmektedir.

Entegrasyon sürecine giren farklı kültürlerin birbirlerine etkileri sonucu belli oranda sosyo-kültürel değişim gerçekleşir. Bu durum normal karşılanmalıdır. Entegrasyonun başarılı olabilmesi için, göçmenlerin kendi toplumlarıyla “*göbek bağlarını kesmeleri*” (Heckman 1997: 283) beklenmemelidir. Ancak tarafların kendi köken kültürlerinden tamamen vazgeçmesi söz konusu olmamakla birlikte, süreç genellikle hâkim kültürün göçmen kültürü üzerindeki etkisinin daha fazla olması şeklinde seyretmektedir. Nitekim katılımcılar Türk kültürünün birçok yönünü benimsediklerini ifade etmişlerdir. K10 durumu şöyle ifade etmiştir: “*ilk zamanlar bazı Türk yemeklerini yemiyordum mesela, şimdi beğenmediğim Türk yemeği yok. Hem yapabiliyorum hem de yiyorum*”.

SONUÇ

Araştırmada Türkiye'ye yasadışı yollarla göç etmiş olan Afgan uyruklu Özbeklerin sosyo-kültürel uyum açısından öne çıkan nitelikleri izolasyonu tercih etmeleri olmuştur. Göçmen tutumları arasından izolasyonu ağırlıklı bir şekilde tercih etmelerinde, kendilerini Türkiye'de "geçici" olarak konumlandırmalarının önemli bir etkisi görülmektedir. Böylece bu söylem üzerine bina ettikleri sosyal yaşamlarında, kendi kültürel gettolarına kapanmış ve anavatanlarıyla ve köken kültürleriyle bağlarını kuvvetli düzeyde sürdürmektedirler. Bu bağları sürdürme bir göç ağı yaratmış ve yeni göçmenler öncekilerin izini ve yöntemini takip ederek onlarla iletişim halinde göç zinciri oluşturmuştur.

Görüşmeye katılanlardan hiçbirinin Türkiye'ye yerleşme, Türkiye'den evlenme, Türkiye'de eğitim görme, mülk satın alma gibi hedeflere sahip olmaması, kendilerini hâkim toplumdaki izole etme tavırlarının önemli göstergelerindendir. Paradoksal bir şekilde geçici oluşları, Türkiye'ye yerleşme hedefine sahip olmayışları, bir yandan izolasyon ve gettolaşmalarını belirlerken, öte yandan aynı faktör, onların iş yerlerinde işverenleri ve müşterilerle uyumlu ve sorunsuz yaşamaları üzerinde de etkili olmuştur. Böylece uyum veya entegrasyon kavramının bir ucu asimilasyona kadar varabilen, diğer ucu ise izolasyona ulaşan esnek bir yelpazede kullanılagelmesi de anlaşılır olmaktadır.

Görüşmelerde, katılımcıların Türkiye'de geçici oluşları kendi durumlarını vasıflandırdıkları en önemli nitelik olarak öne çıkmıştır. Bu geçicilik halinin, beraberinde getirdiği kaygı ve belirsizlik endişesi düşünce ve tutumlarında açıkça gözlemlenmiştir.

Yine verilerin analizinden elde edilen önemli bir sonuç da, Afganların gelenek ve görenekler bakımından önemli farklılıkları olsa da, Türk toplumu ile aynı dine mensup olmaları nedeniyle dini hayatlarını yaşamalarında herhangi bir dışlanmaya, ayrımcılığa maruz kalmamalarından memnuniyet duymalarıdır. Etnik ve dini açıdan ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmektedirler. Ayrımcılığa uğradıkları bazı durumları da, her türlü benzerliğe rağmen, "yabancı uyruklu" ve Afganlı bireylerin karıştığı bazı suçların toplumda onlara karşı ön yargıya sebebiyet vermesiyle açıklamışlardır. Sınıfsal bakımdan dışlanma ve ayrımcılıklarla karşılaştıklarını ifade edenler de olmuştur. Onlara göre bunun nedeni çalıştıkları iş yerinde "en kötü" ve "en zor" işleri çok düşük ücretlerle yapmalarıdır. Bu durumda etnik aidiyetlerinden değil, sınıfsal durumlarından dolayı dışlandıkları algısına sahiptirler.

Özbekleri diğer göçmen gruplarından farklılaştıran önemli husus da Türk toplumu ile benzer, dil, din ve kültürel niteliklere sahip olmalarından dolayı, işveren tarafından öncelikli

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

tercih olarak görülmeleridir. Mesela, işverenler açısından Afgan-Özbekleri istihdam etmek, Suriyeli birini istihdam etmekten daha iyi görülmektedir. Böylece ev sahibi toplumun onları uyumlu bir grup olarak vasıflandırdığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, Afganistan’dan gelen Özbek Türklerin çok küçük bir kısmının uyuşturucu ve kadın ticareti gibi uluslararası suçlara karıştıklarını ve bunları tasvip etmediklerini belirtirken, bu bireylerin kendilerinin de imajına zarar verdiğinden yakınmışlardır. Katılımcıların tamamına yakını topluluklarının uyumlu, hâkim topluma ve yasalarına saygılı olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu iş yerlerinden ve Türkiye’den memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Sadece bir katılımcı patronunun iki aylık maaşını vermeyerek kendisini mağdur ettiğini ifade etmiştir. Ancak katılımcıların tamamı Türkiye’ye göç güzergâhında yani Afganistan İnan Türkiye arasında süregelen yolculuklarında, birtakım oluşumların, kendi ifadeleriyle “kaçak” olarak ülkeye girebilmeleri karşılığında yüklü miktarda para aldıklarını veya borçlandırıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum uluslararası düzensiz göçmen ağının bir başka boyutunu sergilemesi bakımından dikkate değer bir husustur. Zira buradan, dünyada gelir ve yaşam koşulları adaletsizliği olduğu sürece, bundan istifade edecek, diğer bir ifadeyle bu eşitsizliği ticarete dönüştürecek unsurların farklılaşan model ve yöntemlerle varlıklarını sürdürecekleri anlaşılmaktadır.

Türkiye’de çalışan Afgan göçmenlerin, Türkiye’deki diğer göçmen gruplardan farklı kılan bazı nitelikleri, entegrasyon yahut uyumlarını ölçme konusunda parametrelerin farklılaşmasında ana etken olmuştur. Göç türü bakımından düzensiz göçmen oluşları dışında, tekil erkek göçmen oluşları, kalabalık bir şekilde aynı mekânda ikamet etmeleri, kültürel bakımdan gettolaşmaları ve hedeflenen paraları biriktirdikten sonra ülkelerine dönme istekleri dikkate alındığında, Türkiye’den Avrupa’ya göçen ilk kuşak işgücü ile benzerlik arz etmekte oldukları gözlemlenmiştir.

Gözlemlerden elde edilen önemli bir veri de katılımcıların, köken kültürleri ile Türk kültürü arasındaki benzerlik noktalarının fazlalığı nedeniyle büyük oranda kültür şoku yaşamadıklarıdır.

Afgan uyruklu Özbeklerin Türkiye’de bilhassa toplumla fazla iletişime girmeden kültürel gettolarına çekilmiş halleri, ayrışmaya (segregasyon) tabi tutulmuş olabileceklerini düşündürebilir. Ancak ayrışma (segregasyon) genellikle çoğunluğun baskısı ile gerçekleşmekte olup, azınlık grupların kamusal alandan uzaklaştırılmasını ifade etmektedir. Görüşmelerde

Afganlar kamusal alanlardan uzaklaştırılmak suretiyle ayrışma (segregasyon) ile karşılaştıklarına dair herhangi bir olay anlatmamışlardır.

Katılımcılara herhangi bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarını sorduğumuzda, çoğu iş başvurularında yabancı oldukları için güvenilmez olarak düşünölmeleri ve ev kiralama aşamasında ayrımcılığa tabi olduklarını ifade etmişlerdir.

Netice itibariyle; Afganistan'dan Türkiye'ye yasadışı göçler, göçmenlerin göç süreçlerine dair çok boyutlu insanlık dramlarını yansıtan, uluslararası yasadışı göç organize eden şebekelere imkân sağlayan ve göçler sonrası da çeşitli mağduriyetleri beraberinde getiren önemli bir sosyal olaydır. Türkiye'de kayıt dışı ucuz işgücü istihdam etmek isteyen sektörler ve işletmeler mevcut durumdan istifade etseler ve hatta memnun olsalar bile hem göç sürecine hem de istihdama dair veriler ve Türkiye'de yerel halkın kamuoyuna yansıyan tutumları, yasadışı göçmenlerin veya Afganların durumunun ciddiyle dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye'deki Afganların bugünkü tablosu, birçok sosyal sorunu içinde barındırıyorsa, mevcut göç politikalarının söz konusu sorunları çözmeye yeterli olmadığı görölmekte ve çözüm için göç politikalarının yeniden gözden geçirilmesine ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- BBC. (2021, 25 Temmuz). Van'ın göçmenlerle büyüyen kimsesizler mezarlığı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57960939> (Erişim 10.09.2021).
- Beaud, S., Noiriél, G. (2003). Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek, D. Fırat (Çev.), *Toplumbilim*, 17, 15-24.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayınları.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayınları.
- BMMYK (1998). *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği.
- Cumhuriyet. (2017, 15 Mayıs). İstanbul'da olaylı gece: Bir kişi öldüröldü, Afgan ve Suriyeliler mahalleden kaçırıldı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/istanbulda-olayli-gece-bir-kisi-olduruldu-afgan-ve-suriyeliler-mahalleden-kacirildi-740845> (Erişim: 12.11.2021).
- Deniz, O. (2011). "1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri", *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 93-102 Ankara.
- DHA. (2020, 15 Temmuz). Van'daki kimsesizler mezarlığına yaklaşık 1,5 yılda 92 göçmen defnedildi. <https://www.dha.com.tr/yurt/vandaki-kimsesizler-mezarligina-yaklasik-15-yilda-92-gocmen-defnedildi/haber-1782185> (Erişim: 11.10.2021).
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İşbölümü*, Ö. Ozankaya (Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 16-27.

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**

- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, A. Z. Gündoğan ve C. Nacar (Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Giddens, A. (2020). *Sosyoloji*, İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Göç İdaresi (2021a). İkamet İzinleri. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (Erişim: 15.10.2021).
- Göç İdaresi (2021b). Düzensiz Göç. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim: 11.10.2021).
- Göç İdaresi (2021c). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim: 29.10.2021).
- Göç İdaresi (2021d). Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> (Erişim: 12.11.2021).
- Göç İdaresi (2021e). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Erişim: 26.11.2021).
- Göçmez, E. (2008). Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbekler'in Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*, 7. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heckman, F. (1997). Göçmenlerin Almanya'da Ulusal Kimliği ve Entegrasyonu (279-284), Türk-Alman Sempozyumu, Hamburg: KörberStiftung.
- Hürriyet. (2019, 2 Mayıs). Esenyurt'ta Afganistanlılar birbirine girdi: 2 ölü 1 yaralı. <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-esenyurta-afganistanlilar-birbirine-girdi-2-olu-1-yarali-41200727/1> (Erişim: 12.11.2021).
- IOM (2020). World Migration Report 2020. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Erişim: 13.11.2020).
- İçduygu, A., Biehl, K. (2012). Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi, A. İçduygu (Der.), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya içinde* (9-72), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, M. M Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde* (153-169), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2015). Önsöz, M. M Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde* (XXIII-XL), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- NTV. (2021, 22 Temmuz). Büyüksen çifti cinayetinde gözaltına alınan Afgan çoban tutuklandı. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/buyuksen-cifti-cinayetinde-gozaltina-alinan-afgan-coban-adliyede,GordeZyRbEian1eIGentzg> (Erişim: 12.11.2021).
- Saray, M. (1992). Bedahşan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 5, 291-292), İstanbul.

- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinde Öteki ile İlişki*, A. Sönmezay (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şimşek, T. (2020). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Serüveni*, S. Barışık (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* içinde (261-276), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNHCR. (2018). UNHCR tarafından kayıt ve MSB. <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-non-syrians/registration-rsd-with-unhcr/> (Erişim 17.08.2021).
- UNHCR. (2019). UNHCR Türkiye İstatistikleri. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (Erişim 12.10.2019).
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, F. (2017). Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 91-109.
- Yaman, F. (2019). *Göç ve Toplum: Dünyada ve Türkiye'de Değişen Nüfus Hareketleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**

MADDE KULLANIMI VE BABA OĞUL İLİŞKİLERİNE DAİR NİTEL BİR DEĞERLENDİRME*

İlker AKTÜRK*

Ömer Miraç YAMAN**

ÖZ

Madde kullanım ekseninde baba çocuk ilişkisine odaklanan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma madde kullanım sürecinde şekillenen baba oğul ilişkisini betimleyebilmek adına yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve 20 baba, 20 madde kullanıcısı olmak üzere toplamda 40 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda *Babalığa İlişkin Tanımlamalar, Babalar ve Duygusal İletişim ve Madde Kullanım Sürecinde Baba Oğul İlişkisi* olmak üzere 3 tema ortaya çıkmıştır. Katılımcıların babalara ve babalığa ilişkin tanımlamaları; sorumluluk sahibi, kural koyucu, eğitici, koruyup kollayıcı şeklinde dile getirmektedir. Katılımcıların bu tanımlamalarının babalarından beklenen davranışlarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bunlar, toplumdaki hâkim babalık kültürüne ilişkin ipuçlarını da bünyesinde taşımaktadır. Babalar ve oğulları arasındaki ilişki genel itibarıyla duygusal açıdan eksik bulunmuştur. Madde kullanım sürecinde babaların çocuklarına sevdiğini söylemek, derdini paylaşmak, sözel destek sağlamak gibi sözel duygu ifadelerinde ve sarılmak, başını okşamak gibi fiziksel duygu ifadelerinde önemli eksikliklerin olduğu görülmüştür. Duygu ifadelerindeki eksiklik, babaların reddedici tutumlarla anılmalarına, soğuk ve mesafeli ilişkiler ile tanımlanmalarına yol açmaktadır. Bu yönüyle ilişkinin çoğunlukla olumsuz olarak nitelendirildiği görülmüştür. Madde kullanım sürecinin hem baba hem de çocukta oluşturduğu etki, bu ilişkiyi iyice yıpratmakta ve sağlıklı bir ilişki kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Babalık, Madde Kullanımı, Sosyal Hizmet, Bağımlılık.

A QUALITATIVE EVALUATION OF SUBSTANCE USE AND FATHER-SON RELATIONSHIPS

ABSTRACT

The number of studies focusing on the father-child relationship in the context of substance use is very few. This study was conducted to describe the father-son relationship formed during the substance use process. Qualitative research methods were used in the research and in-depth interviews were conducted with a total of 40 people, including 20 fathers and 20 substance users. As a result of the analysis of the data obtained from the interviews, three themes emerged: Definitions of Fatherhood, Fathers and Emotional Communication, and Father-Son Relationship in the Substance Use Process. The participants' descriptions of fathers and paternity were "responsible", "rule maker", "educator", and "protector". These descriptions of the participants are thought to be related to the behaviours expected of their fathers. Meanwhile, they include indications about the dominant fatherhood culture in society. The relationship between fathers and sons was generally found to be emotionally lacking. It has been observed that fathers have significant deficiencies in verbal emotional expressions such as saying they love their children, sharing their problems, providing verbal support, and physical expressions, and such as hugging and caressing their heads during the substance use process. The lack of emotional expressions causes fathers to be referred to with rejecting attitudes and to be identified with cold and distant relationships. In this regard, it was demonstrated that the relationship was mostly described as negative. The effect of the substance use process on both the father and the child wears out this relationship and makes it difficult to establish a healthy relationship.

Keywords: Fatherhood, Substance Use, Social Work, Addiction.

Atf: AKTÜRK, İ., YAMAN, Ö. M. (2021). "Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme", İMGELEM, 5 (9): 447-477.

Citation: AKTÜRK, İ., YAMAN, Ö. M. (2021). "A Qualitative Evaluation of Substance Use and Father-Son Relationships", İMGELEM, 5 (9): 447-477.

* Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans programı kapsamında Doç. Dr. Ömer Miraç Yaman'ın danışmanlığında İlker Aktürk tarafından hazırlanan "Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinde Babanın Temsili ve Konumu Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında toplanan veriler kullanılmıştır.

* Sosyal Hizmet Uzmanı, İstanbul, E-mail: illkerakturk@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-9626-3275

** Doçent, Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: omermirac@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-9989-8575

Başvuru / Received: 5 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 24 Kasım / November 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

Addiction, which develops with substance use, directly affects the family and causes numerous imbalances in the family. In a good deal of studies, the effect of addiction on the family is referred to and the position of the family in the process is underlined. However, in studies about the family and its members in substance use processes, mothers and the phenomenon of motherhood generally come to the fore. Therefore, in studies on the position of the family in addiction, mothers are meant by family.

The fact that the literature focuses on the mother may cause the role of the father, another member of the family, to be overlooked, which is thought to be effective in the substance use process. Thus, it may result in the fact that fathers' position in the substance use process is not noticed and their participation in treatment is not ensured, especially in terms of practitioners. At this point, determining the roles played by fathers in their children's substance use processes and trying to clarify their position has important implications. Studies indicate that fathers have a significant influence on their children's substance use. However, almost all of these studies are of foreign origin. It is among the goals of this study to address the effect of fathers on their children's substance use in the context of the father-son relationship. Hereby, it is aimed to put emphasis on fathers, who are overlooked parents in the substance use and addiction literature. In this study in which the relationships that change with substance use and the changes they experience in the process are discussed and the structure of the mutual relationship and interaction between fathers and their sons who use drugs has been described.

Qualitative research methods were used in the study and it was designed with a phenomenological design. Individual interviews were conducted with 40 people, 20 of them were fathers and 20 of them were substance users, and questions were asked to the participant groups in line with the interview forms prepared earlier. The purposive sampling method and criterion sampling technique were used for the selection of the participants in the selection of the participants to be included in the research; criteria such as having at least one outpatient or inpatient treatment attempt before, not having an active psychotic process, not having a professional interview with the researcher, and not having another relative not participating (like own fathers) in the study were followed. The last criterion has an important effect on the formation of the research sample. If a substance user was interviewed, his father, if a father was

interviewed, his son who used substances were not included in the study. The interviews were audio-recorded by the consent of the participants and then transcribed. As a result of the descriptive analysis of the 372-page transcript, 40 different codes were obtained and the re-readings made in the context of these codes demonstrated that the discourses of the participants could be handled under 3 different themes: Definitions of Fatherhood, Fathers and Emotional Communication, and Father-Son Relationship in the Substance Use Process.

In general, these themes have important relationships with each other. Because the definitions developed for fatherhood point to expectations of fathers and they are positioned as important determinants of the relationship between fathers and their sons. Definitions for paternity; it is seen that it is formed in the context of being responsible, being an educator, protecting, and setting rules. It is thought that the culture of fatherhood in society has an important effect on the participants' definitions of fathers. Since the culture of fatherhood involves a structure including the behaviours to which the society attributes and expects of the father, the aforementioned definitions of the participants also clearly reveal the expectations of the fathers, as expressed previously.

One of the most important things of the relationship between fathers and sons is emotional communication. It is also among the most fundamental problems of the relationship between them. The lack of emotional expressions in the relationship comes to the fore. While these may be physical expressions of emotion such as hugging, caressing, and kissing, they also include verbal expressions such as saying one's love, giving moral support, and talking about problems. There is a serious lack of verbal and physical expressions of emotion in the relationship between fathers and their sons. With the substance use process, the size of this gap between father and son grows more and more and emotional expressions show themselves as negatively charged. This deficiency in fathers' emotional expressions can be identified with rejecting fatherhood. Studies also confirm this result we have obtained. Rejecting attitudes and distances are apparent the relationship that substance users have with their fathers. The distanced, unexpressed father-son relationship, when combined with the father's reactivity and aggression during the substance use process, can have an effect that will both trigger substance use and hinder treatment. It is understood that this lack of emotional expressions of fathers has two dimensions. The first of these is that fathers do not know how to express emotion and they lack skills in this regard. It is understood that these fathers do not generally see emotional expressions from their fathers. The latter is to consciously form relationships that lack emotional expressions despite having the skill. Based on this lies the concern that the authority

established by the father will be corrupted and that the rule-making of the father will be damaged through emotional expressions.

The general dimension of the relationship between fathers and their sons is negative. Substance abuser's users mostly express negative statements about their fathers. The prominent element here is "not being a father and son". The physical and emotional deprivation of the father prevents the development of the father-son relationship, which exceedingly reduces the quality of the relationship. The father-son relationship, which have been exposed to a serious crisis with the substance use process, may be more affected by substance use if it has weak foundations. Therefore, the high visibility of fathers both physically and emotionally is important for the positive development of relationships.

GİRİŞ

Madde kullanım hikayesinde madde kullanan çocuklar ve babaları arasındaki iliŐki belirsiz bir nitelik taŐmaktadır. Bu iliŐkiye dair netliğin artmasının, baba ve madde kullanan çocuğu arasındaki etkileŐimin madde kullanımı üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza ve bu sũreçteki tarafların davranıŐlarının meslek elemanlarınca manipũle edilebilmesine imkân sağlayacağı dũŐũnũlmektedir. Nitekim, babalar ve çocukları arasındaki iliŐkinin niteliği madde kullanım sũrecini pekiŐtirebilir veya bu sũrecin daha az zararla geçirilmesini sağlayabilir ve tedavi fikrini ẽn plana ıkarabilir. Dolayısıyla bu iliŐkiyi anlamaya ıalıŐmak, madde kullanıcılarının madde kullanımlarını deęiŐtirmeye yœnelik mũdahale edilebilecek bir alanın açılması anlamına gelmektedir. Bu ıalıŐmada madde kullanan çocuğu olan babalar ve çocukları arasındaki iliŐki üzerinde durulacaktır. Ancak bu noktada dikkat çekici unsur bu bağlamda yapılan ıalıŐmaların sayısının azlığıdır. ıalıŐmanın literatũr kısmında babalar ve madde kullanan çocukları arasındaki iliŐkiye iliŐkin spesifik verilere sahip olan araŐtırmaların verilmesinin œnemli olduğu dũŐũnũlmũŐ ve genel olarak buna odaklanan araŐtırmalara yer verilmiŐtir.

Babalar ve çocukları veya babalık üzerine yapılan araŐtırmaların sayısında son dœnemde œnemli artıŐ gœrũlũyor olsa da bu ilginin uzun bir tarihi bulunmamaktadır. Ȗzellikle ıocuk geliŐimi konusunda annenin konumuna daha ıok odaklanmak, annelik konusundaki araŐtırmaları ẽn plana ıkarırken, babalığın gœz ard edilmesine neden olmuŐtur (Lynn 1974). Nitekim Rohner ve Veneziano'ya (2001) gœre babalar 1970'li yıllara kadar ihmal edilmiŐ ve ebeveyn olarak annelik ẽn plana ıkarılmıŐtır. Gũnũmũze doğru geldikçe babaların daha katılımcı bir yapıya bũrũnmesi, toplumdaki babalık kũltũrũnũn uğradığı dœnũŐũmle yakından

ilişkilidir ve bu dönüşüm, babaların kendisine bilimsel literatürde de yer bulmasını sağlamıştır (Özkardeş 2010). Bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan madde kullanımı için de durum benzer bir seyir izlemektedir. Madde kullanımı konusunda özellikle babalara odaklanan çalışmalara rastlamak güçtür. Babalar ve madde kullanımıyla ilgili yürütülen çalışmalar genellikle “madde kullanan babaları” kapsamaktadır (McMahon ve Rounsaville 2002; Söderström ve Skårderud 2013).

Madde kullanımı sonucunda ortaya çıkan bağımlılık, bir aile hastalığı olarak nitelendirilmektedir (Roth 2010). Günümüze doğru gelindikçe bağımlılık yalnızca bireysel bir rahatsızlıktan çok; ailede meydana gelen, aileyi etkileyen, ailenin çözüm noktasında işlevsel olduğu düşünölmeye başlamıştır (Gruber ve Taylor 2006). Nitekim Orford ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışmada, madde kullanımı konusunda annelerin, babalardan daha fazla araştırmanın öznesi haline getirildiği çıkarımına ulaşılabilmektedir. Aynı çalışmada araştırmacılar, araştırmalarına babaları da dahil etmiş olmaları sebebiyle çalışmalarının diğerlerinden ayrılmış olduğundan bahsetmektedirler. Bu durum babaların, çocuklarının madde kullanımı ve bağımlılık süreçlerindeki konumunun belirlenmesi ve buna uygun müdahaleler geliştirilmesi noktasında önemli zorlukları bünyesinde barındırabilmektedir. Dolayısıyla babaların dahil edildiği ve babaların özne olarak alındığı araştırmaların yürütölmesi önem taşımaktadır.

Bu kapsamda yapılan çalışmalar çoğunlukla yurtdışı menşeli araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalarda genel itibariyle babaların, çocuklarının madde kullanımları sürecinde önemli bir rol oynadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Örneğin, Harbin ve Maziar (1975) tarafından yapılan çalışmada, eroin kullanıcıları babalarını, babalık yapamayan kişiler olarak tanımlamakta ve babalarıyla olan ilişkilerine yönelik ipuçları sunmaktadırlar. Eldred ve arkadaşları da (1974) daha önceki çalışmaya benzer bulgulara ulaşmışlardır. Onlar da eroin bağımlılılarıyla yaptıkları çalışmada, eroin bağımlılarının, bağımlı olmayanlara göre babalarına ilişkin daha negatif düşüncelere sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Baer ve Corrado'nun (1974) çalışmasında ise babalar ve madde kullanan çocukları arasındaki ilişkiye ilişkin önemli bir sonuca ulaşılmıştır. Madde kullanan kişilerin, kullanmayanlara kıyasla babalarına karşı tutum farklılıkları sergiledikleri ve babalarını sevecenlik, dostluk, arkadaşlık gibi yakın ilişkiyi ifade eden kavramlarla, kontrol grubuna göre, daha az tanımladıkları görölmüştür. Stern ve arkadaşları (1984) tarafından ergen madde kullanıcılarıyla yapılan araştırmaya göre ise ergenlerin babalarıyla kurduğu ilişkide duygusal boşluklar bulunmaktadır. Bu babanın fiziksel varlığı ancak duygusal olarak yoksunluğu şeklinde kendini göstermektedir. Emmelkamp ve

Heeres (1988) tarafından yapılan çalışmada ise madde kullanıcılarının babalarıyla kurdukları ilişkiye ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Madde kullanıcılarının babalarıyla daha soğuk ve mesafeli ilişkiler kurdukları ve babaların reddedici tavırlarının ön planda olduğu fark edilmiştir.

Nitekim benzer bir bulgu çocuğu duygu durum bozuklukları yaşayan babalarda da bulunmaktadır. Bu babaların, çocuklarına karşı negatif duygulara daha çok sahip oldukları belirtilmektedir (Shock vd., 2002). Glavak ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan çalışmada da madde kullanıcılarının babalarında, annelerine göre daha önemli düzeyde reddedicilik bulunduğu ortaya konulmuştur. Prendergast (1974) ise benzer bulgulara ulaşan bir diğer araştırmacıdır. Esrar kullanıcılarıyla yaptığı çalışmada, kullanıcıların babalarıyla kurdukları ilişkide gerginliğin ve stresin baskın olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkemizde madde kullanımı üzerine yapılan bir çalışmada ise madde kullanım tedavisini yarıda bırakan danışanların önemli kısmının babasıyla ilişkisinin kötü olduğu bulunmuştur (Şimşek vd. 2018). Babaların reddedici tavır ve tutumlarının madde kullanıma katkı yaptığı sonucuna ulaşılan bir diğer araştırma da Caliendo ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada babaların, annelere göre daha reddedici tutumları olduğu ve babaların, babalık görevlerini yeteri kadar yerine getirmemelerinin burada bir boşluk doğurabileceği ve bu boşluğun çeşitli zararlara yol açabileceği ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar, madde kullanımı ve babalık konusunun çok boyutlu şekilde daha derinlemesine araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu veriler göz önüne alındığında babaların, çocuklarının madde kullanımı süreçlerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmakta, dolayısıyla babaları ve madde kullanan çocukları arasındaki ilişkinin derinlemesine incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada madde kullanan çocuklar ve babaları arasındaki ilişkinin yapısı analiz edilmeye çalışılacaktır. Literatürdeki araştırmalar, babalar ve çocukları arasındaki ilişkinin reddediciliğe ve soğuk tutumlara dayandığını ortaya koymaktadır. Ancak ülkemizde bu minvalde yürütülmüş bir çalışma olmaması sebebiyle kültürel bağlamda bir değişimin söz konusu olup olmadığını keşfetmek de bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Genel itibarıyla bakıldığında madde kullanıcılarının babalarına ve babalığa ilişkin algılarına ulaşmak, babalar ve madde kullanan oğulları arasındaki ilişkinin boyutlarını ve yapısını keşfedebilmek ve son olarak madde kullanım sürecinin babalar ve oğulları arasındaki ilişki üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak bu çalışmaların birincil amaçları arasında yer almaktadır.

Yöntem

Araştırmada baba ve madde kullanan çocuğu arasındaki ilişkinin betimlenmesine ve derinlemesine analiz edilmesi amaçlanması sebebiyle nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, genelleme kaygısının ön planda olmadığı ve bir meseleye ilişkin algıların ve gerçekliğin kendi bağlamında değerlendirilmeye çalışıldığı tekniklerin kullanımını kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Bunlar arasında yer alan fenomenolojik yöntem, bireylerin hikayeleri ve anlatıları üzerinden belli olgularının, onlar için nasıl bir gerçekliğe karşılık geldiğini anlama noktasında işlevsellik sağlamaktadır. Araştırmamızın amaçlarıyla uyumu sebebiyle kurgusu, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşıma göre yapılmıştır.

Katılımcılar

Araştırma, 40 kişilik bir örneklem grubu ile yürütülmüştür. Bu 40 kişinin, 20'si madde kullanıcısı, diğer 20'si ise madde kullanan çocuğu olan babalardan oluşmaktadır. İncelemek istenen olgunun tüm boyutlarıyla ele alınması amaçlandığından hem babalar hem de madde kullanıcıları ile görüşülmüştür. Bu katılımcılara ilişkin özellikler Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır. Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre fenomenolojik araştırmalar, çalışılan olguyu en iyi şekilde temsil edebilecek bireylerin ve grupların katılımıyla gerçekleştirilmelidir ve ölçüt örnekleme burada önemli bir araç niteliği taşıyabilmektedir. Buradan hareketle, Araştırmada çalışılacak örneklem grubunun seçilmesinde amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiş ve bu doğrultuda ölçüt örnekleme baz alınmıştır. Ölçüt örneklemede, örneklem grubuna seçilecek kişilerin seçiminde bazı kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlere göre bireylerin araştırma kapsamına alınması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek 2016). Örneklemin sayısı ise kuramsal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kuramsal örneklemede, araştırma sonuçlarının doyum noktasına ulaşması ön planda yer almaktadır. Elde edilen sonuçların doyum noktasına ulaşması ise farklı katılımcılardan toplanan verilerin, benzer sonuçlar vermeye başlaması ile karakterize edilmektedir. Bu çalışmada da 20 kişilik madde kullanıcısı grubu ve 20 kişilik madde kullanıcısı yakını olan baba grubu ile yapılan görüşmelerde toplanan veriler tekrar etmeye başladığında örnekleme yeni katılımcı dahil edilmemiştir. Bu kapsamda daha önce planlanan görüşmeler ise iptal edilmiştir.

Araştırmanın 2 farklı grubu içermesi sebebiyle her grubun örnekleme dahil olma kriteri farklı olarak belirlenmiştir. Ancak bu farklılıkların, birbiriyle çelişmeyen bir yapıda olmasına özen gösterilmiştir. Madde kullanıcısı katılımcılar için; en az 1 kez ayaktan veya yatılı madde kullanımı tedavisi girişiminin olması aktif psikoz tablosunun bulunmaması, araştırmacı ile daha

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

önce psikoterapi ekseninde görüşme yapmaması olması ve ailesinden başka bir üyenin (babanın) araştırma amacıyla görüşülenler arasında yer almaması olarak belirlenmiştir. Madde kullanan çocuğu olan babalar için; en az 1 kez ayaktan veya yatılı madde kullanımı tedavisi alan madde kullanıcısı çocuğu olması, araştırmacı ile psikoterapi ekseninde bir görüşme gerçekleştirilmemiş olması ve ailesinden başka birinin (madde kullanan çocuğu) araştırmaya katılmaması olması şeklinde kriterler belirlenmiştir. Bu arasında yer alan “araştırmacı ile psikoterapi görüşmemesi yapmamış olmak” kriteri, araştırmacı ve katılımcı arasında geçmişteki psikoterapi ilişkisinin araştırma sonuçlarına etkisi olabileceği veya halihazırda devam eden bir psikoterapinin araştırmaya sonuçlarını etkileyebileceği ya da araştırmanın devam eden psikoterapi sürecini etkileyebileceği göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Katılımcı grupların belirlenmesinde dikkat edilen en önemli kriter ise bir aileden hem baba hem de madde kullanan kişiyle görüşülmemesidir. Böyle bir tercihte bulunulmasının en önemli amacı, araştırmanın özellikle tedaviye devam eden katılımcıların tedavi sürecine herhangi bir etkide bulunmasının önüne geçmektir.

Kriterleri sağlayan ve gönüllü olarak araştırmaya katılmak istediğini beyan eden katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılacak örnekleme ulaşmada ayaktan veya yatılı madde kullanım tedavisi veren sivil toplum kuruluşlarından ve bireysel çalışma yürüten profesyonellerden destek alınmıştır. Araştırmacı tarafından örneklem kriterlerini karşıladığı görülen ve özellikle tedaviye devam eden katılımcıların, tedavi süreçlerinin zarar görmemesi noktasında katılımcıyı araştırmaya yönlendiren meslek elemanı ile görüşmeler yapılarak onay alınmıştır. Bu bağlamda 1 katılımcı ile yapılan görüşme, araştırmacının profesyonel destek sağladığı kişilerden olması sebebiyle (sonradan fark edilmiştir) araştırma verilerinden çıkarılmıştır.

Etik Kurul

Bu çalışmanın etik kurul onayı 03.12.2019 tarihinde 2019/141 karar no ile İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

Araştırmacının Konumu

Nitel araştırmalar, yorumlayıcı paradigma odağında yürütülen ve genelleme kaygısı gütmeyen bir olgunun derinlemesine araştırılmasını ve anlamlandırılmasını içeren süreçleri kapsamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı nitel araştırmalarda araştırma sonuçları, araştırmacının varlığından bağımsız olarak değerlendirilememektedir. Bu sebeple, yürütülen

çalışmalarda araştırmacının konumunun betimlenmesi önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016).

Bu çalışmayı yürüten araştırmacıların, ana çalışma alanı alkol madde kullanımı ve davranışsal bağımlılıklar olup, bu anlamda profesyonel görüşmeler gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla araştırmacıların halihazırda madde kullanan kişilerle ve aileleriyle profesyonel ilişkiler kurmakta ve bu bağlamda çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle araştırmacıların, araştırma süreci dışında da çalışılan grup ile yakın temasta olması, araştırma sürecini olumlu etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Zira araştırmacılar, araştırma kapsamı dışında da çalışılan gruba dair gözlem yapma imkanına sahiptir. Bununla beraber, araştırmacıların çalışılan gruba ilişkin bu yakınlığı bazı dezavantajlı noktaları da içermektedir. Bunlardan en önemlisi, araştırmacının madde kullanan kişiler ve babalarıyla yaptığı görüşmelerde aradaki ilişkinin genel itibarıyla olumsuz bir nitelik taşıdığına yönelik tecrübesidir. Nitel yöntemlerde araştırmacıların çalışılan konuya ilişkin ön bilgilerinin varlığının tamamıyla reddedilmediği bilinmektedir. Zira herhangi bir çalışmada %100 objektifliğin sağlanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir (Yıldırım 1999). Bu sebeple araştırmacı, araştırma sürecini yürütürken araştırma sorularının hazırlanması, görüşme formunun oluşturulması ve görüşmelerin yapılarak verilerin yorumlanması noktasında daha önceki tecrübesinin farkında olarak hareket etmiş ve geçmişe dayanan bu bilgileri araştırmaya yansıtılmaya gayret göstermiştir.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen çalışmalarda birçok veri toplama yöntemi bulunmaktadır. Bunlar arasında en sık kullanılan ise derinlemesine görüşmeler yapmaktır (Creswell 2016). Madde kullanıcıları ve madde kullanan çocuğu olan babalar ile yürütülen bireysel görüşmeler, bu çalışmanın temel veri toplama yöntemidir. Veri toplama sürecinde madde kullanıcılarıyla yapılan görüşmeler, madde kullanan çocuğu olan babalar ile yapılan görüşmelerden daha kısa sürede tamamlanmıştır. Bunun en temel sebebi, madde kullanıcılarına ulaşmada herhangi bir zorlukla karşılaşmamış olmak ve ulaşılan katılımcıların araştırmaya dahil olma noktasında yüksek gönüllülüğe sahip olması olarak belirtilebilir. Ancak madde kullanan çocuğu olan babalar ile yapılan görüşmeler bunun tersi bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada babalar ile yapılan görüşmelerin tamamlanması, madde kullanıcıları ile yapılan görüşmelerden uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir.

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Araştırma s¼recinde madde kullanıcılarına ilişkin bazı ¼zellikler, katılımcıların araştırmaya y¼nlendirildięi sivil toplum kuruluşlarından ve destek aldığı merkezlerden katılımcının onayı ile toplanmıştır. Bu veriler; temizlik s¼resi, kullanım maddeleri, kullanım y¼ntemi, tedavi girişimleri gibi bilgilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın temel veri toplama y¼ntemi olan derinlemesine g¼r¼řmelerde kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış g¼r¼řme formu oluşturulmuştur. Çalışma 2 farklı grupta birlikte y¼r¼t¼lmesi sebebiyle, her grup için ayrı g¼r¼řme formu hazırlanmıştır. Formlar hazırlanırken ¼ncelikle babalar için 66, madde kullanıcıları için 35 sorudan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Sorular üzerinde yapılan değerlendirmeler, gençlik ve bağımlılık alanında çalışan akademisyen ve saha çalışanlarının katkılarıyla araştırma konusunun dışına taşabilecek ve benzer konuları kapsayan sorular elenmiş ve form son halini almıştır. Sonuçta madde kullanan kişilere y¼nelik 9, madde kullanan çocuğu olan babalara y¼nelik 10 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış g¼r¼řme formu oluşturularak, 3 pilot g¼r¼řme yapılmış ve formlar üzerinde katılımcı grubun benzer cevaplar verdiği, anlamakta zorlandığı sorular çıkartılmak suretiyle değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Son değişikliklerin ardından babalar için 13, madde kullanıcıları için 11 sorudan oluşan form ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın Veri Analizi

Katılımcılar ile yapılan derinlemesine g¼r¼řmeler, katılımcıların onayıyla birlikte ses kaydına alınmıştır. Araştırmada 12 katılımcı ise ortak belirlenen bir mekânda y¼z y¼ze g¼r¼řme yapılmıştır. Diğer katılımcılar ile pandemi şartlarından kaynaklı olarak katılımcıların y¼z y¼ze g¼r¼řmeyi kabul etmemesi sebebiyle online g¼r¼řme platformları kullanılarak g¼r¼nt¼l¼ g¼r¼řme aracılığı ile g¼r¼řmeler yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama s¼reci bitirildikten sonra toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu analiz s¼recinde, araştırmacının verileri kendi yorumuyla yeniden değerlendirerek sunması şeklinde ifade edilebilecek olan betimsel analiz y¼ntemi tercih edilmiştir (Yıldırım ve şimşek 2016). Analiz yapabilmek adına g¼r¼řmelerde alınan toplamda 32 saatlik ses kaydı deşifre edilmiştir. Yapılan deşifre işlemi sonucunda 372 sayfalık deşifre metni ortaya çıkmıştır. İki farklı grupta y¼r¼t¼len çalışmada, iki farklı deşifre metni oluşmuş ve bu metinler üzerinden gruplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme ve analiz s¼recinde metinde kodlama işlemi yapılmış ve bunun sonucunda 40 farklı kod elde edilmiştir. Madde kullanıcıları katılımcılar ve madde kullanan çocuğu olan babaların deşifre metinlerinin analizi sonucunda oluşan kodlar, araştırmacıyı 3 farklı temaya y¼nlendirmiř ve veriler bu bağlamda tekrar okunarak yorumlanmıştır.

Analiz sonrasında ortaya çıkan bulguları daha kolay değerlendirebilmek ve sunumu kolaylaştırabilmek adına katılımcılara bu araştırmanın herhangi bir grubunda yer alanların dışında takma isimler verilmiştir. Çalışmada verilen alıntıların sahiplerine ilişkin bazı bilgiler aşağıdaki yönergeye göre alıntı sonrasında verilmiştir.

Madde kullanıcısı olan katılımcılar için:

(Cemil, Bağımlı, 32, Eroin, T/K)

Madde kullanan oğlu olan babalar için:

(Kerim, Baba, 50y, Metamfetamin, T/K)

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği Yıldırım ve Şimşek'in (2016) Harris, Skipper ve Allen (1993)'den ölçütlere göre değerlendirilecektir.

Bu bağlamda bakıldığında nitel araştırmaların önemli ölçütlerinden birisi olan inandırıcılığın sağlanması için bu çalışmada katılımcılar ile uzun süreli etkileşime dikkat edilmiştir. Araştırmacılar, katılımcı grupla uzun süredir profesyonel anlamda çalışmaları sebebiyle araştırılan gruba ilişkin katılımı gözlem yapma imkanına ve etkileşim olanağına sahiptirler. Bu noktada diğer önemli unsur ise derinlik odaklı veri toplamadır. Araştırmacıların uzun süredir katılımcı grupla çalışıyor olması, verilerin daha derinlikli ve detaylı toplanmasına da olanak sağlamaktadır. Zira katılımcı grubu iyi tanımak, verilerin daha iyi toplanmasını sağlayacak veri toplama araçlarını oluşturma konusunda araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Bununla beraber araştırma sürecinde ve verilerin analizi sürecinde nitel araştırma konusunda tecrübeli akademisyenlerden ve sahada çalışan meslek elemanlarından görüş alınmış ve uzman incelemesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada pilot görüşmeler dışında katılımcılardan elde edilen veriler her seferinde katılımcılara teyit ettirilmemiştir. Sürecin ve görüşmenin doğalında araştırmacı ve katılımcı arasında görüşme sırasında teyitleşme gerçekleşmiş ancak bu amaçlı bir yapı taşımamaktadır. Bu durumun katılımcı sayısının fazlalığından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın inandırıcılık konusundaki

eksikliklerinden bir diğeri ise veri toplama yontemlerinin çeşitliliğidir. Derinlemesine görüşmelerin tek yontem olarak kullanıldığı veri toplama sürecinde farklı veri toplama yontemlerine başvurulmasının, araştırma sonuçlarının inandırıcılığına katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Aktarılabilirlik açısından bakıldığında iki önemli kriter ne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ayrıntılı betimleme yapmaktadır. Bu araştırmada verilerin sunumunda ayrıntılı betimleme stratejisi kullanılmış ve okuyucu açısından verilerin anlam kazanması için ayrıntılı betimleme stratejisine bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Aktarılabilirlik açısından önemli bir diğer nokta da araştırmanın katılımcılarının amaçlı örnekleme göre belirlenmesidir. Bu noktada da çalışmamız, gerekli kriteri karşılamaktadır zira katılımcı grubun tamamı amaçlı örnekleme yontemleri kullanılarak belirlenmiştir.

İlker AKTÜRK - Ömer Miraç YAMAN

Tablo 1. Madde kullanıcılarının madde kullanımı ve sosyo-demografik özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Meslek	Tercih Maddesi	İlk Kullanım Maddesi	Yoğun Kullanılan/mış Diğer Madde/ler	İlk Kullanım Yaşı	Düzenli Kullanım Süresi	Temizlik Süresi
Metin	27	Erkek	Yüksek Lisans	Evli	İnşaat Mühendisi	Crack(Taş Kokain)	Esrar	Taş Kokain	24	3.5 Yıl	2 gün
Akın	36	Erkek	Lisans Terk	Bekar	Serbest Meslek	Eroin	Esrar	Ekstazi, Çakmak Gazı, “Piyasadaki Her şey”	20	16 yıl	1 yıl
Cumali	45	Erkek	Lise	Evli	Özel güvenlik	Esrar	Esrar	Esrar	13	13 yıl	2 yıl
Yücel	22	Erkek	Lise Terk	Bekar	Elektrikçi	Eroin	Esrar	Bonzai	14	6.5 yıl	1.5 yıl
Çağatay	32	Erkek	Lisans	Bekar	Mobilya İmalatı	Koakin	Esrar	Esrar	17	14 yıl	4 ay
Cengiz	21	Erkek	Lisans terk	Bekar	Mesleği yok	Metamfetamin, Eroin	Bonzai	Esrar, Ekstazi,	14	6 yıl	3 ay
Aydın	19	Erkek	Lise	Bekar	Otel Çalışanı	Katkılı Kubar	Bonzai	Çakmak Gazı, Ekstazi	15	3 yıl	1 yıl
Bekir	23	Erkek	Lise terk	Bekar	Tekstil	Eroin	Esrar	Çakmak Gazı, Bali, Ekstazi, Bonzai	13	7-8 yıl	2 yıl
Furkan	38	Erkek	Lise	Evli	Şöfor	Karışık Kullanımı	Madde Tiner, Bali	“Hepsini kullandım”	13	25 yıl	3 ay
Abdullah	26	Erkek	Lise terk	Bekar	Elektrik Teknisyeni	“Eroin her şey”	dışındaki Esrar	Ekstazi, Bonzai	13	11	1.5 yıl
Salih	34	Erkek	Lisans	Bekar	İyileşme Danışmanı	Eroin	Esrar	Ekstazi, LSD, “hatırlamadığım pek çok madde”	17	10	7 yıl
Kağan	26	Erkek	Lise terk	Bekar	Mobilya Dekorasyonu	Eroin	Esrar	Bonzai, Ekstazi	12	11.5 yıl	2.5 yıl
Yusuf	28	Erkek	Lisans terk	Bekar	E-Ticaret	Kokain	Esrar	Ekstazi ve “eroin dışında her şey”	18	9 yıl	6.5 ay
Yiğit	22	Erkek	Lise Terk	Bekar	Plastik Enjeksiyon Ustası	Metamfetamin	Esrar	Ekstazi, Bonzai, Bali, Tiner	17	4 yıl	1 yıl
Selim	19	Erkek	Lise	Bekar	Mesleği yok	Ekstazi	Ekstazi	Ekstazi	17	1-2 yıl	7 ay
Caner	21	Erkek	Lise terk	Bekar	Serbest Meslek	Eroin	Eroin	Eroin	15	5 yıl	1 yıl

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Gökhan	23	Erkek	Lise terk	Bekar	Mesleği yok	Eroin	Eroin	Eroin	22	1 yıl	1 ay
Mert	28	Erkek	Lise	Bekar	Barista	Bonzai	Bali	Esrar, Ekstazi, Xanax, Skunk	12-13	17 yıl	1 ay
Volkan	46	Erkek	Lisans terk	Bekar	Müzisyen	Eroin	Esrar	LSD, Kokain, Ekstazi, Rophynol	19	31 yıl	10 ay 20 gün
Sadık	34	Erkek	Lise	Bekar	Muhasebe	Bonzai	Esrar	Bonzai ve Esrar	16	13 sene	3 ay

Tablo 2. Babaların sosyodemografik özellikleri ve çocuklarının madde kullanım özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Evlilik Süresi	Çocuk Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri ¹	Çocuğun Kullanılan Maddesi ²	İlk Kullanımdan Ne Kadar Süre Sonra Öğrendi? ³	Çocukların Kullanım Süresi ⁴	Mevcut Durum ⁵
Namık	58	Evli	Lisans	Maliyeci	32 yıl	2 Çocuk 29 (E), 23 (E)	Metamfetamin	1.5 – 2 yıl	6 yıl	Temiz
Turhan	54	Evli	Ortaokul	İnşaat İşçisi	32 yıl	5 Çocuk 32(E) 19(K) 16(K) 15 (K) 5(K)	Metamfetamin	3 yıl	10 yıl	Aktif
Kenan	70	Evli	Ortaokul	Esnaf	50 yıl	1 Çocuk 46(E)	<i>Bilmiyor</i>	7 ay	1.5 yıl	Temiz
Necmi	52	Evli	Lise	Fabrika İşçisi	32 yıl	2 Çocuk 26 (E) 14 (K)	Bonzai	5 yıl	10 yıl	Temiz
Ziya	54	Evli	İlkokul	Makina İmalatçı	30 yıl	2 Çocuk 27 (K), 26 (E)	Bonzai	<i>Geç öğrendi</i>	5 yıl	Aktif
İskender	46	Evli	İlkokul	Taksici	20 yıl	4 Çocuk	Esrar	<i>Belirtmedi</i>	6 yıl	Aktif

¹ Birden fazla çocuğu olan katılımcılarda madde kullanımı olan kişinin yaşı italik olarak yazılmıştır.

² Bazı babaların bağımlı çocuklarında çoklu madde kullanımını bulunmaktadır. Bu bölümde babaların kullanımına en çok şahit olduğu ve öne çıkan maddeler sıralanmıştır. Bazı babalar, çocuklarının ne kullandığını bilmemektedir. Bu tabloda “*Bilmiyor*” olarak belirtilmiştir.

³ Babaların burada belirttiği sürelerin “en az” olarak alınmasında fayda görülmektedir. Zira babaların bu süreleri net olarak hatırlamakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Bununla beraber bazı babaların net bir süre verememiş, hatırlayamamış ya da bu konuya ilişkin herhangi bir yorumda bulunmamışlardır. Bu durumun söz konusu olduğu görüşmelerde babaların söylemleri olduğu gibi tabloya yansıtılmıştır.

⁴ Bu bölümde babaların verdiği sürelerin “en az” olarak alınmasında fayda görülmektedir. Zira babaların bu süreleri net olarak hatırlamakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir.

⁵ Bu bölümde babalar oğullarının ara sıra madde kullanımını olmasını da “*şuan kullanmıyor*” (K19) olarak belirttikleri gözlemlenmiştir. Bu araştırmada araştırmacı madde kullanım seyrini göz önünde bulundurarak aktif madde kullanıcıya ya da temiz olduğuna karar vermiştir.

İlker AKTÜRK - Ömer Miraç YAMAN

20 (E), 19 (E), 14 (E), 11 (E)

Fikret	64	Bekar	Lisans	Makina Mühendisi	22 yıl	3 Çocuk 30 (E), 28 (E), 20 (K)	Eroin	2-3 yıl	12 yıl	Temiz
Necati	55	Evli	Lise	Emekli	İlk evlilik 4 yıl, ikinci evlilik 12 yıl	2 Çocuk 26 (E) 10 (K)	Kokain	1 yıl	7 yıl	Temiz
Kazım	49	Evli	İlkokul	Kapıcı	26 yıl	2 Çocuk 24 (E) 16 (E)	Bonzai	1 yıl	7 yıl	Aktif
Cemil	50	Evli	Ortaokul	Esnaf	29 yıl	3 Çocuk 29 (E), 25 (E), 21 (E)	Bonzai ve Metamfetamin	1 yıl	6 sene	Temiz
Haydar	57	Evli	Okuma yazma	Emekli	40 yıl	7 Çocuk En büyük 26 (E), En küçük 16 (K)*	Uçucu	3 yıl	13 yıl	Temiz
Serdar	61	Evli	Yüksek lisans	Emekli	30 yıl	2 Çocuk 32(E), 30 (E)	Esrar	9 yıl	12 yıl	Temiz
Harun	56	Evli	Lise	Emekli	31 yıl	3 Çocuk 30 (E), 26 (E), 11 (K)	Bilmiyor	4 yıl	8-12 yıl	Temiz
Tarık	51	Evli	İlkokul	Tornacı	29 yıl	2 Çocuk 27 (E), 20 (E)	Eroin	4 ay	10 yıl*	Temiz
Serkan	48	Evli	İlkokul	İnşaat	23 yıl	3 Çocuk 22 (K), 20 (E), 10 (K)	Uçucu ve Skunk	1 yıl	2 yıl	Aktif
Yavuz	72	Evli	İlkokul	Emekli	42 yıl	3 Çocuk 40 (E), 38 (E), 32 (E)	Bonzai	Hatırlamıyor	6.5 yıl	Temiz
Kasım	55	Evli	Lise	Esnaf	33	1 Çocuk 32 (E)	Eroin	1.5 yıl	11 yıl	Temiz
Nedim	55	Evli	Ortaokul	Tekstil	30 yıl	2 Çocuk 29 (K), 24 (E)	Bonzai	3 yıl	9 yıl	Temiz
Yakup	58	Evli	Lise	Emekli	30 yıl	3 Çocuk 30 (E), 26 (E), 18 (K)	Eroin	Çok gizleyemedi	12-14 yıl	Aktif

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Necmettin	55	Evli	İlkokul	Emekli	30 yıl	1 Çocuk 28 (E)	Eroin	2 yıl	14-15 yıl	Aktif
------------------	----	------	---------	--------	--------	-------------------	-------	-------	-----------	-------

Bulgular

Araştırma sürecinde toplanan verilerin analizi ile birlikte *Babalığa İlişkin Tanımlamalar, Babalar ve Duygusal İletişim ve Madde Kullanım Sürecinde Baba Oğul İlişkisi* olmak üzere 3 tema ortaya çıkmıştır. Bulgular, bu 3 tema üzerinden ele alınacaktır.

Araştırmaya dahil olan madde kullanıcısı katılımcıların, yaş ortalaması 28,5'tir. Madde kullanıcıları grubundaki katılımcıların neredeyse yarısının en az 1 defa eğitim sisteminden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, madde kullanıcısı katılımcıların %65'i madde kullanımına esrar ile başlamıştır. İlk madde kullanımı ise yaklaşık olarak 16⁶ yaşında gerçekleşmiştir. Bu araştırmaya katılan madde kullanıcılarının düzenli madde kullandığı süre 10,3⁷, yıl, ortalama temizlik sürelerinin ise 1,2 yıl olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılım sağlayan madde kullanan yakını olan babaların yaş ortalaması ise 56 olarak bulunmuştur. Bu grupta en az 2 çocuğu bulunan babaların ailelerinde, ailenin büyük çocuğunun madde kullanımı bulunmaktadır. 9 babanın ailesinde benzer bir duruma rastlanılmaktadır. Babalar, çocuklarının ilk madde kullanımının üzerinden yaklaşık 2,5 yıl geçtikten sonra madde kullanımından haberdar olmaktadır (16 baba için durum bu şekildedir). Babaların, madde kullanan çocuklarının ortalama kullanım süresi 8,5 yıldır. 13 babanın madde kullanan çocuğu ise temizliği sürdürmekte, 7'sinin çocuğu ise aktif kullanıma devam etmektedir. Babalar ile yapılan görüşmeler, babaların çocuklarının temiz olduğuna ilişkin inançlarının çok hızlı geliştiği ve 1-2 gün madde kullanımı olmayan çocukları için "artık temiz" ifadesini kullanabildikleri görülmüştür. Burada bir standart yakalayabilmek adına 1 aydan uzun süreli temizliği olanlara "temiz", daha kısa süreli temizliği olanlara ve düşük yoğunlukta kullanım olanlara ise "aktif kullanımda" olarak not düşülmüştür.

Babalığa İlişkin Tanımlamalar

Katılımcıların babalığa ilişkin çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Bu tanımlamalar, babalardan beklentileri ve babalık davranışını etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların babanın neliğine ilişkin düşüncelerinin anlaşılması önem taşımaktadır.

Baba Sorumluluktur

Babalığa ilişkin önce çıkan tanımlamalardan ilki "sorumluluktur". Katılımcıların söylemlerinde babalığın büyük bir sorumluluk olduğu fikri önemli yer tutmaktadır.

⁶ İlk kullanım yaşını net olarak vermeyenlerde (örneğin K18) küçük olan alınmıştır.

⁷ Ortalama kullanım süresini net vermeyenlerde (örneğin K5) küçük olan alınmıştır.

“Büyük sorumluluk demek. Bir insan yaratıyorsun, dünyaya getiriyorsun. Bu insanın en ufak fikrinden, yaptığı hareketlere kadar sorumlu olman lazım. Dediğim gibi en basitinden ilgilenirsin, spora yazdırırsın, maça götürürsün, bir yere götürürsün. Dünya görüşü aşılarısın. Oğlum dünya böyle bir yer bunlar var dersin. Politik anlamda da görüşünü aşılarısın. Ama ben bunların hiçbirini görmedim. Baba olmak nasıl bir şey bilmiyorum, merak da etmiyorum. Diğer babaları da bilmiyorum ama benim babamın düzgün bir baba olmadığını biliyorum” (Akın/Bağımlı, 36y, Eroin, T.).

Madde kullanıcısı katılımcılardan Akın'ın babasından beklediği davranışları, sorumluluk altında ele aldığı anlaşılmaktadır.

“Yani baba olmak en başta ciddi sorumluluk diyorum ben. Yani annenin bile sorumluluğu sınırlı. Baba onları büyütme yedirmek içirmek hayata hazırlamak zorunluluğu olan bir figür. Bir şemsiye gibi düşün. Öyle olduğunu düşünüyorum. Babanın gölgesi altında gelişiyor her şey. Baba olmadığı zaman birçok şeyin eksik olacağını düşünüyorum. Ama şefkat tabii ayrı bir şey o anne kadar olamaz” (Serdar/Baba, 61y, Esrar, T.).

Serdar Bey de benzer şekilde babalık-sorumluluk ilişkisini kurmaktadır. Babanın sorumluluğu geniş bir perspektiften ele alan Serdar Bey'in söylemleri, babalığı ailenin geçimini sağlayan bir noktaya yerleştirmektedir.

Baba Eğitendir

Babalığın tanımlamasına ilişkin öne çıkan bir diğer nokta babanın eğitici yönüne yapılan vurgudur.

“Ailenin temel taşlarından birisi babalık yani. Çocuğunla ilgileneceksin eşinle ilgileneceksin. Onların geçimlerini sağlayacaksın. Ama her şey para değil, maddiyat değil tabii. Onlara bazı duyguları da aşılaman lazım... Her şey para değildir yani mutlaka. Bazı değer yargıları vardır, onları da empoze etmek lazım. Onları da ettiğimi biliyorum ben yani. Din açısından olsun, şey açısından olsun. Ama olmayınca olmuyor yani” (Namık/Baba, 58y, Meth, T.).

Namık Bey, babanın evin geçimini sağlama görevi olduğu kadar manevi gelişimi sağlamak gibi bir sorumluluğu olduğunun altını çizmektedir. Bu bir noktada babanın, çocuğun ahlaki gelişimi açısından rol alması gerektiği düşüncesini içinde barındırmaktadır. Nitekim Haydar Bey'in söylemleri de benzer bir doğrultudadır.

“Baba olmak, evin temel direği demektir. Her şey onun sırtındadır. Her şey çekip çeviren bir insan demektir. Sadece dünya üzerinde değil, ahiret yönünde de her şeyini çocuklara tanıtıp, onları iyiye ve kötülerden korumak demek. Ben öyle biliyorum” (Haydar/Baba, 57y, Uçucu, T.).

Haydar Bey'in söylemlerinde görüldüğü üzere iyiyi kötüyü tanıtmak, ahiret yönünde katkı sağlamak ve koruyup kollamak babanın önemli görevleri arasındadır. Haydar Bey'in korumak üzerine yaptığı vurgu, farklı katılımcıların söylemlerinde kendisine daha geniş bir yer bulmaktadır.

Koruyup Kollayan

Babalığın tanımlanması noktasında dikkat çeken bir diğer nokta ise babaların koruyup, kollayıcılığına yapılan atıftır. Necmi Bey ve Yakup Bey'in söylemlerinde görülebileceği üzere babalar çocuklarını koruyup, kollayan ve onları tehlikelerden uzak tutan kişilerdir

“Baba olmak evlatlarına kol, kanat geren bir insan yani. Koruyan, kollayan evlatlarını. Böyle biri yani” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

“Baba demek, can demek. Baba arkasını kollayan demektir. Baba ailenin direğidir. Yarın öldükten sonra değerini anlayacak sonradan. Benim de babam vardı. Allah rahmet eylesin ben öldükten sonra anlamadım, ölmeyen önce anladım değerini ama benim oğlum öldükten sonra anlar değerimi” (Yakup/Baba, 58y, Eroin, K.).

Baba Kuraldır

Babanın neliği üzerine yapılan tanımlamalar arasında öne çıkan son nokta ise kurallar ve sınırların varlığıdır. Salih'in açıklamaları, babanın bir kural niteliği taşıdığı ve bu kuralların takibi noktasında önemli işlev oynayabileceğini düşünmemizi sağlamaktadır. Bununla beraber baba yalnızca başkaları için kural koyan, sınırlar çizen bir konumda değil buna ek olarak söz konusu kural ve sınırlara uyan bir yerde durmalıdır.

“Bir kere yasa olması lazım baba olması için. Kuralları olması lazım. Babaysan kuralların olması lazım ev içinde. Sorumluluk, kural. Sorumluluk dediğim takip edilme. Napiyorsun, ne ediyorsun, nereye gidiyorsun. Ve bu kurallara kendisinin de uyması lazım. Aile içerisinde bir bütünlük olması lazım. Kural evet. Sınırlar ve kurallar üzerinden tanımlıyorum” (Salih/Bağımlı, 34y, Eroin, T.).

Volkan'ın söylemleri de Salih ile paralellik göstermektedir ancak Volkan kuralları bir otorite vurgu üzerinden ele almakta ve babanın sınırları olan bir otorite figürü oluşunu savunmaktadır.

“Bugünkü ben, bilgime göre onun yani çocuğun derdiyle daha çok ilgilenen daha otorite kuran, daha sınırları belli, arkadaşı olmayan, iletişimle dertleşebilen ama bir sınır ama bir otorite olurum ben mesela” (Volkan/Bağımlı, 46, Eroin, T.).

Babalığa ilişkin yapılan tanımların genel itibarıyla babaların yapmaları gereken şeyler ve görevler üzerinden yapıldığı görülmektedir.

Babalar, Oğulları ve Duygusal İletişim

Babalar ve oğulları arasındaki ilişkide duygusal süreçlerin önemli biçimde eksik olduğu göze çarpmaktadır. Bunu birkaç boyutta ele almanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki, babaların oğullarıyla kurduğu ilişki ve iletişimde duygu ifadelerinin eksikliğidir.

“Herkes sevgisini ifade edebilir. Çocukken işte bize çikolata alırdı, hediye alırdı bir şeyler yapardı. Bir yere gzmeye götürürdü, sevgisini gösterirdi yine bir şekilde. He mesela sarılmış mıdır bana? Ben hasta olduğumda işte bipolar hastasıyım, atak geçirmiştım. Bir o zaman hatırlıyorum sarıldığını yani o kadar. Seni seviyorum demiş midir? Hiç hatırlamıyorum öyle bir şey mesela” (Metin/Bağımlı, 27y, Kokain, K.).

Babalar ve oğulları arasındaki duygu ifadeleri genel anlamıyla sarılmak, sevdiğini söylemek vs. gibi eylemler üzerinden okunmaktadır. Zira katılımcılar süreci bu iki eylem üzerinden değerlendirme girişiminde bulunmaktadır. Metin’in söylemlerinde de bu unsurların eksikliği göze çarpmaktadır.

“Annemle ilgili kötü huyları var. Anneme çok fazla sevgi sözcüğü söylemez, çok fazla sevgisini bize belli etmez. Baba, mesela beni seviyor musun derim. Biliyorsun eşşek herif niye söylim sana der. Hiç seni seviyorum demedi bana. Biliyorsun eşşek herif bana söyletme deyip duruyodu. Anneme de hiç seni veriyorum dememiş... Ben onun sebebini hala bilmiyorum ama bize şöyle söylüyor, biliyorsunuz niye söylim ki” (Mert/Bağımlı, 28y, Bonzai, T.).

Mert’in babasıyla ilgili anlattıkları, babasının yalnızca oğluna değil, eşine karşı da duygu ifadesi açısından sorun yaşadığını ortaya koymaktadır. Mert’in babasının özellikle “biliyorsunuz, beni söyletmeyin” şeklindeki tavrı oldukça dikkat çekicidir.

“Ben pek öyle sevgimi gösteremem çocuklara. Göstermem daha doğrusu. Çünkü biz aileden öyle gördük. Bizim babalarımız sevgi göstermezdi... Bilmiyorum, göstermiyoruz işte. Küçükken çok seviyordum. Çok şımarttım. Büyüyünce de aynı işte ama bu yollara bulaşınca soğuyor insan işte... Bizim Anadolu’da genelde böyledir yani. Biz de büyüklerimizden böyle gördüğümüz için” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

Bir baba olarak Necmi Bey’in ifadeleri, duygularını ifade etme noktasında yaşadığı zorluğu ortaya koymaktadır. Bunun öğrenilen bir davranış olduğunu düşünüldüğü ve kendi babasının da benzer tutumlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Necmi Bey’in “ama bu yollara bulaşınca soğuyor insan işte...” şeklindeki ifadesi, oğlunun madde kullanması babaların oğullarına karşı duygu ifadesinde sorun yaşamalarına neden olabileceği görülmektedir.

“Ya beni sevdiğini ben biliyordum ama bana göstermemeye çalışıyordu abi, hani ben bu çocuğa sevgimi göstermiyeyim mantığında ilerliyordu. Ama neden öyle bir şey

yapıyordu ben bilmiyordum yani. Babalar neden oğullarına sevdiklerini göstermez ki ben bunu hala çözemedim yani. Benim beklediğim biraz sevgiydi. Benimle arkadaş gibi olsa her şey daha farklı olabilirdi. Olmadı abi başaramadık...” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit, babasının kendisine sevgisini göstermediğini vurgulamakta ve bu davranışı anlamlandırmakta zorlanmaktadır. Babasının kendisini sevdiğini belirten Yiğit, babasının duygularını daha çok göstermesinin süreci farklı bir noktaya taşıyabilecek bir nitelik taşıyabileceğini düşünmektedir.

“Yani mesafeli sevgim de var. Yakınlaşma sevgim de var çocuklara karşı... Mesafe bırakacaksın ki çocuklarla yüz beş olmayacan hocam. Aşırı sevgini vermeyeceksin. Disiplinli mesafe bırakmak zorunda insan. Mesafe bırakmazsan, yıllar geçtikçe büyüdükçe seni hiçe sayarlar hocam. Aşırı iyi bir şey değil hocam. Her yerde şart hocam sadece ailede değil. İş yerinde de şarttır. Ana baba arasında da şarttır. Karı koca arasında da şarttır. Yani biraz mesafeli olacan hocam” (Namık/Baba, 58y, Meth, T.).

Yiğit’in “Babalar neden oğullarına sevdiklerini göstermez ki ben bunu hala çözemedim yani.” şeklindeki sorusuna Namık Bey’in söylemleri cevap niteliği taşımaktadır. Namık Bey için çocuklarla “aşırı yüz göz olmak”, duygularını ifade etmek ve sevgi göstermek anlamına gelmektedir. Bu durum ise babanın disiplinini bozabilecek bir yapı taşımaktadır. Dolayısıyla Namık Bey, duygu ifadeleri noktasında bilinçli bir eksiklik sergilemektedir.

Babaların duygu ifadesinde önemli sorunlar yaşamaları, oğullarıyla kurdukları ilişkinin boyutunu da ciddi şekilde etkilemektedir. Zira katılımcıların söylemlerinde bu bağlamda öne çıkan nokta ise madde kullanan kişilerin hem madde kullanım sürecinde hem de öncesinde sorunlarını ve yaşadığı zorlukları babayla değil, anneyle paylaşmalarıdır.

“Abi onun sebebi şeydi, çünkü anne daha rahat oluyor yani. Ama babam hor görmese de onun bir ağırlığı var. Makaramızı falan yapıyorduk ama öyle rahatça konuşamazdık yani bir mesafe vardı aramızda. Babanın bir otoritesi vardı yani evde. Ama annem öyle değildi, onunla rahat konuşabiliyordum, açabiliyordum. Babamla bir konu hakkında yüzeysel konuşurduk ama anne öyle değil, anne sorar... Nedeni, bilmiyorum ama bir mesafe vardı yani. Tamam bizle oyun da oynardı ama yeri gelirdi döverdi de yani. Hep bir mesafe vardı yani açılmazdım ona... Birini sevdiğimde annemle konuşabiliyordum ama babama sadece kız arkadaşım var diyebiliyordum. Adını bile bilmezdi yani” (Yücel/Bağımlı, 22y, Eroin, T.).

Yücel, annesiyle sorunlarını daha rahat konuşabildiğini belirtmekte ve babasıyla ilişkisinin iyi olmasına rağmen aradaki nedeni bilinmeyen bir mesafenin varlığının sorunları babayla konuşmayı engellediğini ifade etmektedir.

“Yani ben babama açılan bir insan değildim abi. Yanlış bir hataya düştüğümde, baba ben bir hata yaptım diyebilen biri değildim. Yani söyleyemiyordum. Çünkü bana çok ters tepkilerle geliyordu... Benim yanlışlar oluyordu en başta, en basitini söyleyeyim sigara içiyordum, ben bunu gidip babama anlatabilirim, baba bak ben böyle bir hataya düştüm, yanlışla düştüm ama ben bu işin içinden çıkamıyorum. İstersen sen mücadele et, ben senden gizli saklı içimim. Zaten abi, bu işler hep gizli saklıyla başlıyor. Sigaraya başlıyorsun; ay babam görcek, ay gizli içim, ay şu görcek, derken hep kötü insanların yanına kadar gidiyorsun. Abi ben bunları babama açamıyordum yani” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit ve babası arasındaki ilişkinin de sorun ve zorlukların paylaşımına dayalı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Yanlış yaptığında, hata yaptığında babası tarafından istemediği tepkilerle karşılaşan Yiğit için, karşılıklı ilişkide babanın duygusal varlığı giderek azalmıştır.

“Çünkü niye yapıyor, ben dedim ya hep sert durdum bu konuda. Bana Sefa desin, baba bırakacağı desin, benim yapmayacağı şey yok. Bırakacam deyip de bırakmadığı zaman işte ben o zaman çıldırıyorum çünkü ya emek veriyorsunuz diyorum ya ben Aydın’a birer gün arayla gidip geldim ya” (Tarık/Baba, 51y, Eroin, T.).

Tarık Bey’in ifadeleri, Yiğit’in söylemleriyle birlikte ele alındığında daha da güçlü bir anlam zemini kazanmaktadır. Tarık Bey, çocuğunun madde kullanımını bırakma girişimlerindeki başarısızlığına tahammül edemeyen bir baba profili çizmektedir. Tedavinin veya bırakma girişimlerinin hataların yer aldığı bir süreç olduğu göz önüne alınırsa, bu süreçteki hataları babadan gizlemek veya yalnızca anneye paylaşmak tercih edilebilecek bir davranış gibi görünmektedir.

“Bildik, yani bir mesafe vardı yani. O biraz benden uzak dururdu, çekinirdi. Annesiyle, ya bildik. Erkek çocuk hep anneye yüz göz olur anneye yakındır. Aynı yani...”

+Siz baba olarak bu mesafeyi bilerek mi korudunuz kendi mi gelişti?

Kendiliğinden. Geldiğinizde mesela çocuk uyuyor geç geliyorsanız. Erken geldiğinde yemek, şu, bu, dinlenme. Gerçekte anlamda nitelikte bir ilişki kurulamıyor. Zaten yorgunsunuz, çocukta bitmeyen bir enerji oluyor doğal olarak. Farkına varmadan araya bir mesafe konulması üretiliyor bilinçli olmadan” (Kasım/Baba, 55y, Eroin, T.).

Kasım Bey ise oğlu ile arasındaki ilişkinin, duygusal açıdan eksikliğini çeşitli boyutlarla açıklamaktadır. Burada en öne çıkan nokta babanın çalışmasıdır. Yoğun çalışan babanın yorgunluğu, eve geç gelmesi gibi durumların, yakın ilişki kurulmasının önüne geçebileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Baba Oğul Olamamak: Bir İlişkinin Yoksunluğu

Katılımcıların söylemleri, baba ve oğullar arasında temelde bir ilişki eksikliğine işaret etmektedir. Baba oğul olmamak üzerinden şekillenen ifadeler katılımcı grupların birbirinden beklentilerinin karşılanmadığını ortaya koymaktadır.

“Bizim ilişkimizin adına baba oğul ilişkisi demek yanlış... Yani yok, ilişkimiz yok yani ikili diyalogumuz yok, ortak fikrimiz yok, insan bir karşısına alır oğlunu dünya görüşü aşilar, yani dünyadan haberdar edersin oğlunu, çocuklarını. Oturup muhabbet ettiğimizi bile hatırlamıyorum ben yani. Klasik ya futbol konuşmuşuzdur ya politika konuşmuşuzdur. Bunun da Türkiye'nin %90'ı aynı şeyi yapıyor. Git kahveye orda da futbol, politika konuşuluyor. Bunlar dışında bir şey konuştuğumuzu hatırlamıyorum ben. Hala hatırlamıyorum... Bir insanın oğluyla, çocuğuyla yapabileceği bir dünya şey var. Bizimki yapmamayı seçti. Bir şey diyemiyorum yani. Belki biraz imkansızlıklar” (Akın/Bağımlı, 36y, Eroin, T.).

Akın, babasıyla kuramadığı yakın ilişkinin, baba oğul olmalarının önüne geçtiğini düşünmektedir. Bu söylemlerde dikkat çekici nokta ise baba oğul olamayışı, ortak yürütülemeyen faaliyetler ve babanın beklentileri karşılayamaması üzerinden değerlendirilmesidir. Daha önce ifade edildiği üzere burada babaya ve babalığa ilişkin tanım ve tutumlar oldukça kritik rol oynamaktadır.

“Ben babamla nasıl söyliyeyim, iyiydi aramız kötü değildi. Ama bir baba oğul olmadık hiçbir zaman. Ben babamla hayatımda bir kez futbol oynadım. O da 8. sınıftaydı bir kere sadece. Hayatımda bir kere sadece. Akşamları annem eve gelmiyordu, yemeğe götürüyordu en fazla, en büyük şeyimiz buydu bizim. Yine ben babamı çok seviyorum ama bir baba oğul olmadık biz babamla... Şimdi abi ben dışarda bakıyorum mesela ya da arkadaşlara bakıyorum. Adam almış çocuğunu parka götürüyor, gezdiriyor, onu bunu yapıyor. Ben babamla bunu hiç yaşamadım. Diyorum ya bir kere top oynadım. Bir kere de bana ayakkabı almaya gitmiştik onu yaşadık. Bakıyorum şimdi, baba oğul ilişkilerine bakıyorum diyorum ki biz baba oğul olmadık babamla hiçbir zaman. Benim babam okuluma gelmedi hiçbir zaman, okuldan almaya gelmedi hiçbir zaman. Anasınıfında dedemle babannem almaya geliyordu beni” (Bekir/Bağımlı, 23y, Eroin, T.).

Bekir'in ifadelerine bakıldığında da baba oğul olmama fikri, babadan beklentilerin karşılanmaması ve ortak yürütülecek faaliyetlerde eksiklik üzerinden okunmaktadır. Bekir için birlikte futbol oynamak, bir yerlere gitmek, babasının onu okuldan almaya gelmesi, birlikte gezmek baba oğul olmanın içini dolduracak eylemler olarak kendini göstermektedir. Hem Akın hem de Bekir için “baba oğul olmak” düşüncesi, aradaki ilişkinin kötü olmamasından daha fazlasını gerektirmektedir.

“Doğrusunu söylemek gerekirse bir ilişkimiz yoktu yani. Çocuk bağımsızdı. Bir şey deyince konuşma falan diyordum. Ben sana getiriyordum yiyorsun içiyorsun. Çocukla bir ilişkimiz yoktu yani. Var dersek yalan olur. Çocuk yaşıyordu biz yaşamıyorduk. Baba diyordu spora gidelim, baba diyordu beraber yürüyelim. Ben işten kafayı kaldırmıyordum ki işkoliktim biraz. Çocuk yani bir diyalogumuz olmadı bir arkadaşlığımız olmadı. Oldu yani şu anda bizim arkadaşlığımız vesile oldu yani bu olay. Bizim çocuk tabii bizim özellikle doğulularda, biz Doğulular çocuğu böyle karşına alıp da bir böyle bir ilişkimiz olmaz yani. Genel olarak %90’ı böyle yani” (Serkan/Baba, 48y, Uçucu ve Skunk, K.).

Serkan Bey’in ifadelerine bakıldığında ise çalışma sürecinin, çocuğu ile yakın ilişki kurmasında önemli bir engel olarak görüldüğü söylenebilmektedir. Buna ek olarak, çocuğa sağlanan imkanların, çocuğun duygusal anlamdaki (bir şeyler paylaşmak, konuşmak vs.) taleplerini reddetme zemini hazırlamaktadır. Serkan Bey, çocuğu ile kurduğu ilişkinin bir boyutunu da kültürel faktörlerin oluşturduğunu düşünmekte ve kendi yetiştiği kültürde baba oğul ilişkisinin karşılıklı iletişim ve etkileşime dayanan bir yapıda olmadığını düşündüğü görülmektedir.

“Ben mesela babamla çok top oynamak istiyordum, o zaman madde içmiyorum abi yemin ederim ağzıma hiçbir şey sürmemişim. Sigara dahil içmiyorum belki de. Baba derdim, hadi gel bir top oynayalım, parka gidelim, maç yapalım falan. Ben senle top mu oynucam, işte ben şimdi işten gelmişim, çok yorgunum. Şimdi bunun sırası mı?... Babam evde olduğunda mesela annem işe giderdi, babam evde kalırdı bizle kalırdı babam emekli bu arada, böyle bir moralim bozulurdu, böyle bir sanki hiç sevmediğim düşmanımın beni aynı odaya kapatmışlar. Öyle hissedirdim. İçimde böyle bir burukluk olurdu. Hiçbir şey yapasım gelmezdi böyle bir moralim, hevesim kaçardı yani. Evden babamın yüzünden soğuyordum yani babamın yüzünden evde kalasım gelmiyordu. Öyle oluyordu abi” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit’in söylemleri ise meseleyi daha farklı bir boyuta taşımaktadır. Yiğit için babasıyla kurduğu ilişki oldukça olumsuz bir nitelik taşımaktadır. Özellikle alıntılanan bölümün son kısmında buna ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu noktada daha önceki katılımcılarda görünür olan durumların benzerinin Yiğit’in hikayesinde de kendisine yer bulduğu söylenebilmektedir. Nitekim; birlikte zaman geçirme, ortak faaliyet yürütme, birbirine zaman ayırma gibi noktalarda önemli sorunların olduğu görülmektedir.

“Babama birkaç kere uygulamak zorunda kaldım. Bir keresinde babama bıçak çektim. Bıçak çektim, yere yatırmıştım. Bıçağı da kulağının yanında sapladım. Şu kelimeyi kullandığımı net hatırlıyorum. Ya sen beni öldür ya ben seni öldüreyim çünkü artık dayanamıyorum. Senin bağırmalarına senin bu dayaklarına” (Mert/Bağımlı, 28y, Bonzai, T.).

Baba oğul arasındaki ilişkinin olumsuz niteliği daha ileri boyutlarda da olabilmektedir. Bazı katılımcıların babasıyla kurduğu ilişkide şiddetin baskın bir unsur olduğu ve babaya da uygulanabildiği anlaşılmaktadır. Mert'in söylemleri bu noktada önemli bir nitelik taşımaktadır. Babasıyla daha önceki tecrübelerinin sonucu olarak babasına zarar verebilecek duruma geldiğini anlatan Mert, babasına şiddet içeren davranışlar sergilediğinden bahsetmektedir.

“Televizyonlarda görüyoruz, insanlar babalarına neler yapıyor çünkü artık güç kuvvet size geliyor. Yirmili yaşlar, tam aksi zamanlarınız birkaç kere dövdüğüm oldu babamı yani açık konuşayım. İçinizde birikiminiz var. O anda bir şey söylüyorsunuz, yapmıyor birkaç kere dövdüğüm oldu yani” (Furkan/Bağimli, 38y, Çoklu, T.).

Furkan için de benzer şeylerden bahsetmek mümkündür. Ancak babaya şiddet uygulama noktasında Mert'ten daha farklı bir noktada bulunmaktadır. Nitekim Mert'in söylemleri, ani yapılan bir eylem üzerinden şekillenmekte iken Furkan, farklı bir boyutta bunu tecrübe etmiştir. Hem Mert hem de Furkan için, babalarıyla kurdukları ilişkide şiddet unsuru önemli bir yer tutmaktadır.

Katılımcı babaların ise oğullarına karşı kızgınlık, kırgınlık ve kırılma odağında davranışsal sergiledikleri görülmektedir. Bu konuyla ilgili en yoğun söylemler babalardan gelmiştir.

“Şu son zamanlar son birkaç senedir kopuğuz yani. Yüz göz olmak istemiyorum. Bu durumdan dolayı yüz göz olmak istemiyorum. Adam şimdi ne diyeyim yani. Hem suçlu hem güçlü derler ya. Hiçbir şey yapmamış gibi davranıyor” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

Necmi Bey, oğlunun madde kullanımı sebebiyle yakın ilişki kurmamaktadır. Buna ek olarak baba oğul ilişkisinde kızgınlığın hâkim olduğu görülmektedir.

“Şu an ilgilenmiyorum İlker Bey. Geliyor, üstünü başını değiştiriyor. Bir şeyler yiyor. Elini yüzünü yıkıyor. Tv seyrediyor. Devamlı eli telefonda. Annesinin telefonunda. Ben ona sekiz tane telefon aldım, hepsini sattı artık almıyorum. İnstagrama giriyor mesajlarda. Mesajlar da zaten belli. Bozacının şahidi şıracı olurmuş. Konuşmuyoruz. Konuşursam biliyorum ya kavga yapamaz ya ben sinir olacam” (Kazım/Baba, 49y, Bonzai, K.).

Benzer bir süreçten Kazım Bey de bahsetmektedir. Çocuğu ile kurduğu ilişkide mesafeli bir tutuma sahip olduğu gözlemlenen Kazım Bey, bu şekilde davranmaması halinde olayların daha kötüleşebileceğini belirtmektedir.

“Benim onla ilişkim hep iyiydi. Burda birkaç yıldır ben fazla yaklaşmıyorum artık inanmıyorum onu dinlemiyorum. O kendi kendine konuşur ben inanmam artık... Ben uykuyu seven bir adam değildim. Gerekirse sabaha kadar başında otururdum. Öyle

İlgilendim çocukla. Sabah kalkar işe giderdim. Akşam herkes uyuyuncaya kadar ben otururdum. Onla otururdum. Onun uykusu gelir yatardı ben öyle yatardım... Şuan pek iyi değil. Ben hiç sana şöyle söyleyeyim. Bunu yaptığı sürece yüzünü bile görmek istemiyorum” (Necmettin/Baba, 55y, Eroin, K.).

Madde kullanım sürecinin, babaların çocuklarıyla olan ilişkilerini ciddi manada olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Babaların bu noktadaki temel refleksleri ise ilişkiyi mesafeli bir tutumla sürdürmek gibi görünmektedir. Necmettin Bey’in ifadeleri de bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Necmettin Bey de geçmişte pek çok defa çocuğuna yardımcı olmaya çalışmış ancak bunun karşılığını görememiş olmanın hayal kırıklığı ve kızgınlığı ile birlikte oğlu ile ilişkisini sürdürmektedir.

Tartışma

Madde kullanım sürecinde ve öncesinde babalar ve oğulları arasındaki ilişkinin anlaşılması, bağımlılığın sürdürülmesinin altında yatan dinamikleri anlamak adına önem taşımaktadır. Zira Türkiye’de yapılan bir çalışmada, madde kullanım tedavisini yarıda bırakan kişilerin önemli bir kısmının babalarıyla ilişkilerini “olumsuz” olarak tanımladıkları bilinmektedir (Şimşek vd. 2018).

Çalışmanın bulguları 3 boyutu içermektedir. Öncelikle katılımcıların babalığa yönelik tanımlamalarına, ardından babalar ve oğullar arasındaki duygusal iletişime ve son olarak da babalar ve oğullar arasındaki ilişkideki temel dinamiklere yer verilmiştir. Aslına bakılırsa çalışmanın söz konusu 3 boyutu da birbiriyle ilişkilendirilebilmektedir. Zira babalığa yönelik tanımlamalar, babalardan beklentileri ortaya koymakta, bu beklentiler ise babalar ve oğulları arasındaki ilişki üzerinde önemli bir değişken rolü görmektedir.

Babalara ve babalığa yönelik tanımlamalara bakıldığında bunların genel itibariyle; sorumluluk, eğitici, koruyup kollayıcı ve kural koyucu etrafında şekillendiği görülmektedir. Kocatepe ve Bilgi (2018) tarafından yapılan annelerin gözünden babaları anlamaya çalışan çalışmada babalığın koruyuculuğuna yapılan atıf öne çıkmaktadır. Burakçı (2019) ise yaptığı tez çalışmasında babalığın aile bireylerinin sorumluluğunu alıcı ve otorite oluşuna değinmektedir. Durmuş ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada farklı yaş gruplarından katılımcıların ise babanın; sevgi, şefkat, kızgınlık, saygı, evin direği, evi geçindiren, koruyan, otorite, yol gösterici gibi ifadeler ile tanımlandığı ortaya koyulmuştur. Bunlar bizim çalışmamızda öne çıkan bulgular ile uyum göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde ise babalığın eğitici yönüne oldukça fazla vurgu yapılmaktadır (Lamb 2000). Katılımcıların babalığa yönelik tanımlamalarının literatürde daha önce babalıkla alakalı

vurgulanan bazı özellikleri kapsadığı görülmektedir. Bu noktada, babalığa ilişkin tanımlama çabalarının, babaların beklentilerinden bağımsız gelişemeyeceği düşünülmektedir. Nitekim Gül (2019) tarafından yapılan çalışmada babalara yönelik algının, babalardan beklentiler ile ilişkili olduğundan bahsedilmektedir. Bu noktada toplumdaki babalık kültürü konusu gündeme gelmektedir. Zira, babalara ilişkin algıyı ve babalardan beklentiyi toplumdaki babalık kültürü belirlemekte ve beslemektedir. Babalığın bir sorumluluk olduğu yönündeki tanımlama, oldukça geniş bir anlam dairesini kapsamaktadır (Şenol ve Erdem 2018). Babalara yönelik katılımcıların tanımlamalarında sorumluluğa atfedilen davranışlar ise babadan beklenen, babanın yerine getirmesi gerekli davranışlardan oluşmaktadır. Diğer bir tanımda ise babanın eğitici yönü baskın görünmektedir. Babaların çocuklarının eğitimini sağlayabilmeleri beklenmektedir. Ancak burada söz konusu edilen eğitim daha çok ahlaki ve manevi eğitimidir. Din kurallarını öğretme, iyiyi kötüyü göstermek, toplumsal normları öğretmek bunlar arasında gösterilebilmektedir. Babanın bir diğer tanımında ise ailesini ve çocuğunu koruyup kollayabilmesi öne çıkmaktadır. Babanın çocuğunu ve ailesini tehlikelerden, sıkıntılardan koruyup kollaması babalığa yönelik yapılan tanımlamalarda önemli bir yer tutmaktadır. Baba için sunulan son tanım ise babanın kural koyucu, sınır temin edici olmasıdır. Buna göre baba, ailedeki kuralı temsil etmeli ve bu kurallara kendisi de uymalıdır. Doğumun ardından dışarıdaki ilk yabancı olarak çocuğunun hayatına giren baba, ev dışının temsili niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla evin dışını çocuğuna gösterecek ve anlatacak kişiyi temsil etmektedir (Ababay 2016). Bu sebeple babanın toplumsal yönü, kural koyuculuğu ile paralel olarak ele alınabilmektedir. Yine özellikle erkek çocukların, babalarının toplumdaki temsilcileri olması, babanın çocuğuna ilişkin kural koyma ve sınır temin etme görevini pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir (Rotundo 1985).

Babalar ve oğullar arasındaki ilişkide öne çıkan unsurlardan bir diğeri ise duygusal iletişimidir. Babalar ve oğullar arasındaki duygusal iletişim önemli sorun alanlarından birisini oluşturmaktadır. Özellikle babaların, oğullarına karşı eksik duygu ifadesinde bulunmaları bunların başında gelmektedir. Babalar ve oğulları arasında fiziksel duygu ifadesi (sarılmak, öpmek vs.) ve sözel duygu ifadesi (sevdiğini söylemek, sıcak söylemlerde bulunmak vs.) şeklinde iki boyutun varlığından söz edilebilmektedir. Babaların genel itibarıyla hem sözel hem de fiziksel duygu ifadesi açısından sorun yaşadığı ve bunları yeteri kadar gerçekleştiremediği anlaşılmaktadır. Emmelkamp ve Heeres (1988) tarafından eroin bağımlısı ve çoklu madde kullanımı olan kişilerle yapılan çalışmada da babalar ve çocukları arasında duygusal iletişimin çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Babaların eksik duygu ifadesinde bulunmaları, oğullarıyla

olan ilişkilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Tecik'in (2012) yaptığı Türk babalar ile yaptığı çalışmada babaların öne çıkan özellikleri otoriter, mesafeli ve erişilemezlik olarak bulunmuştur. Bu noktada erişilemezliği, duygusal ve manevi olarak yorumlamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu tarz babalıklar ise geleneksel babalık kategorisinde değerlendirilebilmektedir. Geleneksel babalığın, katı babalık özellikleri sergileyebildikleri düşünülmektedir (Yalçınöz 2011). Nitekim daha katı babalarda duygusal mesafenin yüksek olduğu bilgisi de Tecik'in (2012) çalışmasına öne çıkmaktadır. Zira duygu ifadesindeki eksiklik, duygusal mesafeyi doğurabilecek bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim, Onur'un (2012) yaptığı çalışmada babalar ve oğulları arasındaki duygusal mesafeden bahsedilmektedir. Katılımcıların söylemlerinde de görülebileceği üzere babalar ve oğulları arasında soğukluk, yeteri kadar yakın olmama ve mesafenin varlığından söz edilmektedir. Bu bulguların benzerine Schwartzman (1975) tarafından 20 madde kullanıcısı ile yapılan çalışmada da rastlamak mümkündür. O çalışmada da babalar, duygusal mesafe ve reddedici tavırlarıyla öne çıkmaktadır. Babaların duygusal iletişim açısından yaşadıkları sorun baba oğul arasındaki ilişkiyi etkilemekte ve çocukların yaşadıkları sorunları ve zorlukları babalarıyla değil, anneleriyle konuşmalarını sağlamaktadır. Begum ve Mahmood (2019) tarafından yapılan araştırmada özellikle madde kullanan ergenler ve babaları arasında soğuk, mesafeli ve duygusal yakınlık içermeyen ilişkilerin yoğun olduğu ortaya koyulmuştur. Bu noktadan bakıldığında babalar ve oğulları arasındaki söz konusu mesafenin, eksik duygu ifadesinin bir sonucu olabileceği değerlendirilirse, bu durumun aynı zamanda çocukların yaşadıkları problemleri babadan ziyade anneye anlatma noktasında daha gönüllü olmasını da etkileyebilmektedir. Nitekim annelerin, babalara kıyasla daha fazla duygu ifadesinde bulunduğu ve daha fazla duygusal duyarlılık göstermesi, sorunların ve zorlukların anneler ile paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Annelerin duygusal duyarlılığına karşın babaların tepkiselliği ve agresif tutumları bu süreci pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Annelerin bu tutumu, tedavi sürecine katılım olarak değerlendirilebilir. Annelerin çocuklarının bakımında sıcak, duygusal yakınlığı içeren ve destekleyici yaklaşımları yüksek katılım ile karakterize edilmektedir (Pleck, 2010). Bu yönüyle annelerin buradaki tutumu, çocuk bakımındaki katılıma benzemektedir. Babaların oğullarıyla aralarındaki mesafeye zemin hazırlayan duygusal iletişimin en önemli unsurlarından birisi olan duygu ifadelerinde eksiklik, iki boyutta kendisini göstermektedir. Babalarda duygu ifade etme becerisinin eksikliği ve böyle bir davranışı öğrenememiş olma gibi durumlar, babaların duygu ifadesinde bulunamamasını etkileyebilmektedir. Bunun tam karşısında ise babaların bilinçli olarak duygu ifadesinde bulunmaması yer almaktadır. Bu

durumun Tecik'in (2012) katı babalar olarak sınıflandırdığı ve mesafeli ilişkilerin ve otorite tavrının ön planda olduğu baba çocuk ilişkisinde daha çok görülebileceği düşünülmektedir. Bunun altında yatan sebeplerden en çok öne çıkanı ise duygu ifadelerinin babanın otoritesi ve kural koyucu özelliklerini sarsabilecek nitelikler taşıdığına yönelik düşünceler olarak değerlendirilmektedir (Demir ve Türkdoğan 2020). Burada beceri eksikliği ve tutumlara bağlı olarak eksik duygu ifadesinin farklı şekillerde yorumlanabileceği görülmektedir.

Katılımcıların baba oğul ilişkisine yönelik söylemlerine bakıldığında aradaki ilişkinin genel itibariyle olumsuz nitelik taşıdığı görülmektedir. Baer ve Corrado (1974) tarafından yapılan araştırmada da madde kullanıcılarının babalarına yönelik algılarının olumsuz nitelikler taşıdığı bulunmuştur. Bu sonuçlarla birlikte düşünüldüğünde, ilişkiye yönelik olumsuz algıların da baskın olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle madde kullanıcılarının söylemlerinde öne çıkan “baba oğul olamamak” ifadesi, katılımcıların babalarından beklentilerinin yerine gelmeyişi üzerine temellendirilmektedir. Burada tam bir ilişki eksikliğinden bahsetmek mümkündür. İlgisizlik ve yetersiz ilişki ön plandadır. Larner ve Teffereller (1964) tarafından yapılan çalışmada, madde kullanan kişiler ve kullanmayan kişiler arasında yaptıkları araştırmada, madde kullanımı olanların olmayanlara kıyasla babalarıyla daha olumsuz ilişkilerinin olduğu ya da ciddi bir ilişki eksikliği yaşadıkları ortaya koyulmuştur. Yaşamın içerisinde baba figürünün önemli düzeyde aşınmış olduğu görülmektedir. Ortak yapılan faaliyetler ve birlikte geçirilen zamanda önemli düzeyde sorun bulunmaktadır. Dolayısıyla kişinin hayatında babası eksik bir figür olarak kalmaktadır. Zayıf ilişkiye ek olarak, geçimsizliğin ve sorunların ön planda olduğu baba oğul ilişkileri de bu araştırmada katılımcıların söylemlerinden çıkarılanlar arasında yer almaktadır. Babalar ve oğulları arasındaki bu gergin atmosfer, şiddet uygulamaya dönebilmekte ve oğullar ve babaları arasında şiddetin baskın olduğu bir ilişki biçimi gelişebilmektedir. Bu noktada, babalar ve oğulları arasında zayıf, gergin ve geçimsiz tarzda ilişkilerin varlığından söz edilebilmektedir. Bu noktada babaların reddedici tavırlarının öne çıktığı düşünülmektedir. Nitekim Caliendo ve arkadaşlarının (2017) yaptığı çalışmada, madde kullanıcılarının babalarında önemli düzeyde reddedici tavırların olduğu ortaya koyulmuştur. Bu tavırların, baba oğul arasındaki ilişki ve etkileşimi olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Madde kullanım süreci tüm bu ilişkileri pekiştirebilmektedir. Duygusal ihtiyaçların giderilememesi baba oğul arasındaki ilişkide daha mesafeli tutumların gündeme gelmesine ve ilişkiyi güçlendirecek ve geliştirecek gelişmelerin önünün tıkanmasına neden olabilmektedir. Babaların tutumlarına bakıldığında ise ilişkide hayal kırıklığı, kırgınlık ve kızgınlık yaşama noktasında oldukça yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle tedavi sürecinde yaşanan hatalara karşı olan

tahammülün oldukça düşük seviyelerde seyrettiği ve doğası gereği hatalarla seyreden tedavi sürecinde babanın, oğlunun madde kullanım durumuna göre konum aldığı ve ilişkisini buna göre düzenlediği anlaşılmaktadır.

Babalar ve madde kullanan oğulları arasındaki ilişkinin madde kullanım sürecinde ve öncesinde nasıl seyrettiğini anlamlandırmak, özellikle tedavi sürecinde yaşanabilecek muhtemel ilişki sorunları önlemek, önlenemiyorsa tedbirler alabilmek açısından önem taşımaktadır. Bu noktada babaların içsel tecrübeleri üzerinde daha fazla eğilmek gerektiği hem akademik hem de pratik anlamda babalar üzerine yapılan çalışmalara yoğunluk verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ababay, S. (2016). What Happens When Fathers And Children Talk About Each Others' Mental States in Play? : The Development Of Social Representations And Affect Regulation Capacity, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Begum, F., Mahmood, S. I. (2019). Exploring Psychological Correlates Of Peers And Fathers of Drug Addict Adolescents, *Dhaka University Journal Of Biological Sciences*, 28(1), 9-20.
- Burakçı, G., A. (2019). Gündelik Konuşmalarda Modern Babalığa ve Babalığın Nesiller Arası Aktarımsal Bağlamına Dair Kullanılan Açıklayıcı Repertuarlar ve İdeolojik İkilemler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caliendo, C., Senese, V. P. ve Cantone, D. (2017). Parental Rejection, Addiction And Current Fathering: A Comparative Study, *Rivista di Psicologia Clinica*, 1, 59-69.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Ankara: Siyasal.
- Demir, R., Türkdogan, T. (2020). Baba-Çocuk İlişkisi Bağlamında İtaat ve Sanatta Kurban, *Tykhē Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(9), 190-216.
- Durmuş, E., Sumbas, E., Göktürk, R. vd. (2021). Çocukluktan Yetişkinliğe Baba Kavramı, *Ulakbilge*, 57, 174-191.
- Eldred, C. A., Brown, B. S. ve Mahabir, C. (1974). Heroin Addict Clients Description of Their Families Of Origin, *International Journal of the Addictions*, 9(2), 315-320.
- Emmelkamp, P. M. G., Heeres, H. (1988). Drug Addiction and Parental Rearing Style: A Controlled Study, *Int. J. Addict*, 23(2), 207-216.
- Glavak, R., Kuterovac-Jagodic, G. ve Sakoman, S. (2003). Perceived Parental Acceptance-Rejection, Family-Related Factors and Socio-Economic Status of Families of Adolescent Heroin Addicts, *Croatian Medical Journal*, 44(2), 199-206.
- Gruber, K. J., Taylor, M. F. (2006). A Family Perspective for Substance Abuse: Implications from the Literature, *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 6(1-2), 1-29.

- Gül, Ş. (2019). 3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Algılarının ve Babalık Rolünün Yeterliliğine Dair Görüşlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harbin, H. T., Maziar, H. M. (1975). The Families of Drug Abusers: A Literature Review, *Family Process*, 14(3), 411-431.
- Kocatepe, B., Bilgi, S. (2018). Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi, *Fe Dergi*, 10(2), 43-59.
- Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement: An Overview, *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
- Larner, J., Tefferteller, R. (1964). *The Addict in The Street*, New York: Grove Press.
- Orford, J., Copello, A., Velleman, R. vd. (2010). Family Members Affected By A Close Relative's Addiction: The Stress-Strain-Coping-Support Model, *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 17(1), 36-43.
- Özkardeş, G. O. (2010). *Baba Olmak*, İstanbul: Remzi.
- Pleck, J. H. (2010). Paternal Involvement: Revised Conceptualization and Theoretical Linkages with Child Outcomes. Lamb, M.E. (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* içinde (58-93). Wiley.
- Prendergast, T. J. (1974). Family Characteristics Associated with Marijuana Use Among Adolescent, *Int. J. Addict*, 9(6), 827-839.
- Roth, J. D. (2010). Addiction as a Family Disease, *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 5(1), 1-3.
- Rotundo, E. A. (1985). American Fatherhood: A Historical Perspective, *American Behavioral Scientist*, 29(1), 7-23.
- Schock, A. M., Gavazzi, S. M., Fristad, M. A. vd. (2002). The Role of Father Participation in the Treatment of Childhood Mood Disorders, *Family Relations*, 51(3), 230-237.
- Stern, M., Northman, J. E. ve Van Slyck, M. L. (1984). Father Absence And Adolescent Problem Behavior: Alcohol Consumption, Drug Use and Sexual Activity, *Adolescence*, 19(74), 301-312.
- Şenol, D., Erdem, S. (2018). Babalık Kültürü ve Kimliği, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-16.
- Şimşek, M., Dinç, M. ve Ögel, K. (2018). Determinants of the Addiction Treatment Drop-Out Rates in an Addiction Counseling Centre: A Cross-Sectional Study, *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 1-9.
- Yalçınöz, B. (2011). Çocuk Olmaktan Baba Olmaya: Türkiye'deki Babalarda Kuşaklararası Bir Karşılaştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE İÇİ ŞİDDET FARKINDALIĞININ AÇIKLANMASINDA AKTİF YURTTAŞLIK ÖZ-YETERLİK ALGISI VE ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN ROLÜ

Bekir GÜZEL*

Fatih CAMADAN**

ÖZ

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının açıklanmasında aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı ve çeşitli demografik değişkenlerin rolünün incelenmesidir. Nicel araştırma yaklaşımına dayalı olarak tasarlanan bu araştırmanın modeli ilişkisel taramadır. Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde ve yüksekokullarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi ise bu üniversitenin farklı fakültelerinde ve yüksekokullarında öğrenim gören 720'si (%70,9) kadın ve 296'sı (%29,1) erkek toplam 1016 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma sonucunda katılımcıların aile içi şiddet farkındalığı puanlarının ortanca değerinin altında, aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı puanlarının ise ortanca değerinin üstünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin kadınlara; birinci sınıftakilerin ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıftakilere; kırsal alanlarda yaşayanların (kasaba/köy) kentsel alanlarda (ilçe, il ve büyükşehir) yaşayanlara; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ikamet edenlerin Marmara Bölgesi'nde ikamet edenlere; ailesinin ekonomik durumu düşük düzeyde olanların yüksek düzeyde olanlara oranla aile içi şiddet farkındalığının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı ile düşük düzeyde, olumlu yönde ve anlamlı bir ilişkisinin olduğu; ancak Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinde yer alan alt boyutların (Siyasi Okuryazarlık, Katılım, Protesto ve Sorumluluk) aile içi şiddet farkındalığının ancak %1'ini açıklayabildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Aile İçi Şiddet Farkındalığı, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı.

THE ROLE OF ACTIVE CITIZENSHIP SELF-EFFICACY AND VARIOUS DEMOGRAPHIC VARIABLES IN EXPLAINING UNIVERSITY STUDENTS' AWARENESS OF DOMESTIC VIOLENCE

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the role of active citizenship self-efficacy perception and various demographic variables in explaining the awareness of domestic violence among university students. This research was designed as a quantitative study in which relational survey method was used. The universe of the research consisted of students studying at different faculties and colleges of Recep Tayyip Erdoğan University in 2020-2021 academic year. The sample of the study consisted of a total of 1016 students. Of the participant students 720 (70.9%) were female and 296 were (29.1%) male. The results of the analyses showed that while the participants' domestic violence awareness scores were below the median value, their active citizenship self-efficacy perception scores were above the median value. Based on the results, higher level of awareness of domestic violence was found in comparison with male participants to females; freshmen students to the second, third and fourth grades; those living in rural areas (town/village) to those living in urban areas; those residing in the Southeastern Anatolia region to those residing in the Marmara region; and those with a low level of parental economic status than those with a higher level. As a result of the research, it was revealed that the university students' awareness of domestic violence had a low level, positive and significant relationship with their active citizenship self-efficacy perception; however, the sub-dimensions (Political Literacy, Participation, Protest and Responsibility) in the Active Citizenship Self-Efficacy Scale could only explain 1% of the awareness of domestic violence.

Keywords: University Students, Awareness of Domestic Violence, Perception of Active Citizenship Self-Efficacy.

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: bekir.guzel@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0795-0768.

** Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-mail: fatih.camadan@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1516-4350.

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Atf: GÜZEL, B., CAMADAN, F. (2021). “Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü”, İMGELEM, 5 (9): 479-505.

Citation: GÜZEL, B., CAMADAN, F. (2021). “The Role of Active Citizenship Self-Efficacy and Various Demographic Variables in Explaining University Students' Awareness of Domestic Violence”, İMGELEM, 5 (9): 479-505.

Başvuru / Received: 19 Eylül / September 2021.

Kabul / Accepted: 8 Kasım / November 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

Domestic violence is used to describe all kinds of violence perpetrated by a spouse or ex-spouse, lover or family member, regardless of gender (Antonis 2020; Çelik and Onat Kocabıyık 2018; Hengartner 2018; Hisli Şahin and Yeniçeri 2015; Maitland et al. 2017). When the definitions of active citizenship are examined, it is seen that the social, cultural, economic, political and environmental responsibility, participation and dedication of individuals living within the borders of a country are emphasized (Doğanay 2012; Hoskins and Mascherini 2009; Kennedy 2007; Peterson and Knowles 2009; Yazıcı et al. 2017).

To the researchers' best knowledge, there is no study in the literature that directly examines the relationship between individuals' awareness of domestic violence and their perceptions of active citizenship self-efficacy. However, there are various studies that focused on individuals' perceptions of citizenship, active citizenship levels, self-efficacy and awareness of domestic violence separately or in relation to different variables (Alan et al. 2016; Barati et al. 2013; Ernst et al. 2000; Finnbogadóttir and Dykes 2012; Ohmer 2007; Vecchione and Caprara 2009; Weber et al. 2004). The right of individuals to vote and be elected in Turkey starts with the age of 18, and individuals can marry without being subject to the consent of another person from the age of 18. Considering that the age of starting university education in Turkey is approximately the same age; it was thought that university students' perceptions of active citizenship self-efficacy and awareness of domestic violence was a subject worth examining. In the light of these explanations, this research study aimed to examine the role of active citizenship self-efficacy perception and various demographic variables in explaining the awareness of domestic violence among university students.

This research was designed as a quantitative study in which relational survey method was used. The universe of the research consisted of students studying at different faculties and colleges of Recep Tayyip Erdoğan University in the 2020-2021 academic year. The sample of the study consisted of a total of 1016 students; 720 (70.9%) were female and 296 were (29.1%)

male, studying at different faculties and colleges of this university. In the research, Domestic Violence Awareness Scale, Active Citizenship Self-Efficacy Perception Scale and Personal Information Form were used as data collection tools. In order to apply the forms, they were transferred to “Google Form” and delivered to university students online. In the analysis of the data; t test, ANOVA, Mann Whitney U, Kruskal Wallis H test and multiple regression analysis were employed to find minimum, maximum, arithmetic mean, standard deviation, skewness and kurtosis values.

As a result of the research, it was seen that the participants’ domestic violence awareness scores were below the median value, and the active citizenship self-efficacy perception scores were above the median value. In addition, it was found that the awareness of domestic violence among the male participants was higher than the females. It was concluded that the first-grade participants' awareness of domestic violence was higher than those in the second, third and fourth grades. When the university students’ domestic violence awareness was examined in terms of the place of residence, it was revealed that the participants living in rural areas such as towns / villages had a higher level of awareness of domestic violence than those living in urban areas (district, province and metropolitan). Moreover, when the domestic violence awareness of university students was examined in terms of the geographical regions they resided, the domestic violence awareness scores of the participants residing in the Southeastern Anatolia Region were found to be higher than those residing in the Marmara Region. It was found that the awareness of domestic violence among the university students did not differ significantly according to their parental education levels. In the study, it was concluded that the family violence awareness of the participants with a low level of parental economic status was higher than those with a high levels of parental economic status. Additionally, it was determined that the awareness of domestic violence of university students did not show a significant difference according to whether they were exposed to or witnessed violence before.

Based on the results, it was found that university students' awareness of domestic violence has a low level, positive and significant relationship with their active citizenship self-efficacy perception; however, it was determined that the sub-dimensions (Political Literacy, Participation, Protest and Responsibility) in the Active Citizenship Self-Efficacy Scale could only explain 1% of the awareness of domestic violence. It is an expected result that the perception of active citizenship self-efficacy is positively related to the awareness of domestic violence. The reason might be that individuals' perception of themselves as competent in terms of social, cultural, economic, political and environmental responsibility, participation and

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

commitment and their awareness of perception, meaning, definition and disclosure of domestic violence are thought to be related. In this context, it can be stated that the perception of active citizenship self-efficacy and awareness of domestic violence are similarly related to individuals being sensitive and taking action on social issues. However, it is understood that the active citizenship self-efficacy perceptions of the participants do not have a sufficient level to explain their awareness of domestic violence. Considering that the participants' active citizenship self-efficacy perceptions were found to be above the median value in the study, it could be inferred that the participants handled the individual (micro) and parental (mezzo) dimensions differently from the political/environmental/social (macro) dimensions. It can be said that the participants were more sensitive/participatory/understanding on macro issues (political participation and responsibility, sensitivity to environmental issues, involvement in civil society activities, etc.) than micro and mezzo issues (parents' communication with their children, problems in the family, etc.). For instance, in the Active Citizenship Self-Efficacy Perception Scale, for the item “*I can contribute to the solution of social problems in my environment or in the society I live in.*” one participant replied as “Mostly” or “Totally”. Despite this, the same participant responded as “*Partly Agree*” or “*I agree*” for the item “*It is not appropriate for someone outside the family to intervene in domestic violence.*” Furthermore, in the Active Citizenship Self-Efficacy Perception Scale the item, “*I can contribute to the solution of social problems in my environment or in the society I live in.*”, a participant replied as “Mostly” or “Totally”. Despite this, the same participant responded as “*Partly Agree*” or “*I agree*” for the following item; “*It is not appropriate for someone outside the family to intervene in domestic violence.*” It can be stated that the results of this research have a unique/authentic value in Turkey and contribute to the emergence of different findings on the awareness of domestic violence, especially among university students.

GİRİŞ

Aile içi şiddet fiziksel, psikolojik, sosyolojik, ekonomik boyutları olan ve binlerce yıldır süregelen bir olgudur. Bugünün hiyerarşik toplumsal yapısı içinde aile içi şiddet, her ne kadar tüm şiddet türlerinde olduğu gibi, fiziksel boyuta indirgenmeye çalışılsa da bireyin üzerinde yıkıcı etkileri olabilen çok boyutlu ve küresel bir toplumsal sorundur (Stover 2005; İbiloğlu 2012; Sherman 2018; Zara Page ve İnce 2008). Aile içi şiddeti anlamak için öncelikle şiddetin nasıl tanımlandığına bakmak önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü (2002) şiddeti “*fiziksel gücün kasıtlı olarak kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel veya psikolojik*

zararla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak biçimde tehdit edici şekilde ya da gerçekten kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Aile içi şiddet ise herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin eşi ya da eski eşi, sevgilisi veya aile üyesi olan kişi ya da kişiler tarafından uygulanan her türlü şiddeti tanımlamak için kullanılmaktadır (Antonis 2020; Çelik ve Onat Kocabıyık 2018; Hengartner 2018; Hisli Şahin ve Yeniçeri 2015; Maitland vd. 2017). Bu çalışmada aile içi şiddet farkındalığı kavramı bireylerin aile içi şiddete maruz kalma ya da tanık olma durumu ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Nitekim uygulanan şiddetin ya da şiddet deneyiminin algılanması, anlamlandırılması, tanımlanması ve ifşa edilmesi öncelikle şiddete ve aile içi şiddete karşı bir farkındalık gerektirmektedir.

Yurttaşlık kavramının ilk kullanılmaya başlandığı dönem milattan öncesine kadar uzanmaktadır. Özellikle Antik Yunan döneminden kalan yazılı metinlerde (Aristoteles 2014; Platon 2020) şehir devletlerinde yaşayan insanların tanımlanması için yurttaşlık kavramı kullanılmıştır. Ancak bu kavramın Antik dönemdeki kapsamı, bugünkünden farklı olarak sadece özgür olan erkekleri içermektedir. 21. yüzyılda yurttaş kavramı hem kapsam/anlam hem de tür olarak farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bugünün ulus-devletleri kadın-erkek, yaşlı-genç, engelli ve engelsiz ayrımı gözetmeksizin kendi ülke sınırları içinde doğmuş (jus soli), bir soy bağına (jus sanguini) ve bir dine mensup olan (jus religio) bireyleri tanımlamak için yurttaşlık kavramını kullanmaktadır (Öztürk ve Özsel 2020). Öte yandan değişen küresel ve toplumsal yapıda bu kavramın sivil yurttaşlık, aktif yurttaşlık, sosyal yurttaşlık, dijital yurttaşlık, ulus aşırı (transnational) yurttaşlık, global (küyerel) yurttaşlık ve biyometrik yurttaşlık gibi farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir.

Bugüne kadar yurttaşlığın kavramsal, anlamsal ve pratiksel dönüşümü ile ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda en kapsamlı ve kabul gören çalışma Marshall ve Bottomore tarafından yazılmış “*Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*” (2005) adlı kitap olmuştur. Onlara göre yurttaşlık medeni, siyasal ve sosyal hakları içinde barındıran üst bir kavramdır. Ancak yurttaşın bu haklara sahip olabilmesi için her şeyden önce bu hakların ne anlama geldiğini ve pratikte nasıl gerçekleştiğini bilmesi beklenmektedir (Marshall ve Bottomore 2005). Aslında evrensel insan hakları açısından ele aldığımızda bir yurttaşın devlet tarafından sunulan temel haklara erişiminde herhangi bir şart yoktur. Fakat değişen kamusal ve toplumsal yapı içinde hakların genellikle sorumluluk kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum son yıllarda aktif yurttaşlık kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur denebilir.

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Aktif yurttaşlık ile ilgili olarak farklı tanımlar yapılmaktadır. Bir çalışmada bireylerin insan hakları, demokrasi ve karşılıklı saygı gibi temel değerler etrafında karakterize edilen sivil topluma ve siyasi yaşama katılımı (Hoskins ve Mascherini 2009) olarak tanımlanan aktif yurttaşlık; bir başka çalışmada bilinçli faaliyetlerde bulunarak siyasi açıdan etkili olma durumu (Etzioni 1968: 11) olarak ifade edilmektedir. Aktif yurttaşlık ile ilgili farklı tanımlar incelendiğinde bir ülke sınırları içinde yaşayan bireylerin toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve çevresel sorumluluğuna, katılımına ve adanmışlığına vurgu yapıldığı görülmektedir (Doğanay 2012; Hoskins ve Mascherini 2009; Kennedy 2007; Peterson ve Knowles 2009; Yazıcı, Arslan, Çetin ve Dil 2017). Bu noktada aktif yurttaşlık ile katılımcı yurttaşlık birbirine yakın kavramlar olarak düşünülebilir; ancak aktif yurttaşlık, katılımcı yurttaşlığı da içine alan bir kavramdır. Nitekim aktif yurttaşlık, çeşitli düzeylerdeki katılımcılığın yanı sıra, bilgi, beceri, değer ve farkındalık boyutunu içermesi açısından katılımcı yurttaşlıktan daha geniş bir kavramdır (Çetin vd. 2019). Literatürde aktif yurttaşlık düzeyinin belirlenmesi için dört temel ölçüt bulunmaktadır. Buna göre bireylerin (1) topluluk hayatına, (2) siyasi hayata ve (3) sivil topluma katılımları ile (4) bazı temel değerlere sahip olmaları onların aktif yurttaş olup olmadıklarını belirlemektedir (Hoskins vd. 2006). Bu ölçütler incelendiğinde esas olarak “bireysel katılımın” vurguladığı anlaşılmaktadır. Ancak aktif yurttaşlık öncelikle bireylerin içinde yaşadıkları topluma karşı sorumluluk hissetmelerini ve yaşanan gelişmelere/olaylara karşı daha bilinçli ve duyarlı olmalarını gerektirmektedir. Bireylerin söz konusu bu davranışları gerçekleştirmesinde, bunları ortaya koyabileceklerine ilişkin algısının etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Bu noktada aktif yurttaş olarak tanımlanacak bireyler açısından öz-yeterlik kavramı ön plana çıkmaktadır.

Öz-yeterlik ilk defa Albert Bandura (1986) tarafından ortaya koyulan kavramlardan biridir. Bandura “*algılanan öz-yeterliği, insanların yaşamlarını etkileyen olaylar üzerinde etkili olan belirlenmiş performans düzeyleri üretme yetenekleri hakkındaki inançları olarak*” tanımlamaktadır (Bandura 1994). Öz-yeterlik inancı ise bireyin nasıl hissettiği, düşündüğü, kendisini nasıl motive ettiği ve nasıl davrandığı ile ilgilidir. Bu tür inançlar; bilişsel, motivasyonel, duyuşsal ve seçimsel olmak üzere dört ana süreç aracılığıyla üretilmektedir (Bandura 1994). Bu çalışmada aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı kavramı ile ifade edilen bireylerin herhangi bir olay, olgu, durum, gelişme veya problem karşısında kendilerini ne derece aktif bir yurttaş olarak algıladıkları ile ilgilidir. Bu algı bireylerin kendilerini ifade edebilme, düşüncelerini açık bir şekilde söyleyebilme veya herhangi bir konuda eyleme geçebilme durumları ile ilgili düşünceleri üzerinden değerlendirilmektedir. Örneğin bireylerin

kendilerini siyasi konularda düşüncelerini ifade edebilen, toplumu geliştirecek faaliyetlere öncülük edebilen/katılabilen, uğradığı haksızlık karşısında hakkını arayabilen ya da diğer insanların hak arayışına katılabilen, kolektif bir eylemde yer alabilen veya başkalarına yardım etme becerisine sahip olan bireyler olduklarını düşünmesi ve bu davranışları gerçekleştirebileceklerine inanmaları aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısının belirleyicileri arasındadır.

Literatürde doğrudan bireylerin aile içi şiddet farkındalıkları ile aktif yurttaşlık öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat bireylerin yurttaşlık algılarını, aktif yurttaşlık düzeylerini, öz-yeterliklerini ve aile içi şiddet farkındalıklarını ayrı ayrı ya da farklı değişkenlerle ilişkili olarak ele alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Alan vd. 2016; Barati vd. 2013; Ernst vd. 2000; Finnbogadóttir ve Dykes 2012; Ohmer 2007; Vecchione ve Caprara 2009; Weber vd. 2004). Örneğin Avustralya’da yapılan bir araştırmada sosyal çevre, yurttaşlık ağları, öz-yeterlik düzeyleri ve yaşam doyumları ile yurttaşlık katılımları arasındaki ilişki incelenmiştir (Yeung vd. 2012). İtalya’da yapılan bir araştırmada ise katılımcıların yurttaşlık katılımları ile öz-yeterlikleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir (Manganelli vd. 2015). Kuzey Amerika’da yapılan bir çalışmada (McMullin vd. 2015) din adamlarının aile içi şiddet farkındalığı ele alınırken; Romanya ve Moldova’da yapılan bir araştırmada ise toplumdaki aile içi şiddet farkındalığı incelenmiştir (Asay 2011).

Türkiye’de bireylerin seçme ve seçilme hakkı 18 yaş ile başlamakta ve bireylerin başkasının iznine tabi olmadan evlenebilmesi de yine 18 yaşından itibaren gerçekleşebilmektedir. Üniversiteye girişin de yaklaşık olarak bu yaşta başladığı düşünüldüğünde, bu dönemin bireylerin yaşamında önemli değişiklikleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Üniversite yaşantısıyla birlikte bireylerin farklı bir şehir, arkadaş ortamı ve öğretim sistemi ile karşı karşıya kalmaları söz konusudur. Bu durum ise üniversite öğrencilerinin farklı gelişim ödevlerini gerçekleştirmeleri gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu ödevlerden birisinin de aktif yurttaşlık olduğu düşünüldüğünde üniversite öğrencilerinin kendileri ile ilgili aktif yurttaşlık algılarının ne düzeyde olduğunun incelenmeye değer bir konu olduğu düşünülmektedir. Ancak ilgili literatürde üniversite öğrencilerinin aktif yurttaşlık öz-yeterlik algılarının incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Üniversite öğrencilerinin kendi özgür iradeleriyle evlenebilecekleri yaşta olmaları, bu kişilerin aile ve evlilik hakkındaki görüşlerini de önemli kılmaktadır. Bu durum şiddetin günümüzde yaygınlaştığı gerçeği ile birlikte dikkate alındığında, üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalıkları da incelenmesi gereken bir konu olarak kabul edilebilir. Bu açıklamalardan

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

hareketle üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalıkları ile aktif yurttaşlık öz-yeterlik algılarının incelenmeye değer bir konu olduğu değerlendirilmiştir.

Bireylerin aile içi şiddet farkındalıklarının, aktif yurttaşlık öz-yeterlik algıları tarafından açıklanabildiği ve aile içi şiddet farkındalıklarının bir takım demografik değişkenler açısından farklılaşabileceği tahmin edilmektedir. İlgili alan yazında bu konuda yapılan bir çalışmaya rastlanılmamış olması nedeniyle araştırmanın literatüre katkı sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu açıklamalar ışığında araştırmada üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının açıklanmasında aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı ve çeşitli demografik değişkenlerin rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği toplam puanı, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği toplam puanı ve alt boyut puanları ne düzeydedir?
2. Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığı cinsiyet, sınıf düzeyi, ikamet edilen yerleşim yeri, ikamet edilen coğrafi bölge, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, daha önce şiddete maruz kalma durumu ve daha önce şiddete tanık olma durumu açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığı, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin alt boyutları (Siyasi Okuryazarlık, Katılım, Protesto ve Sorumluluk) tarafından istatistiki olarak anlamlı şekilde yordanmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının açıklanmasında aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısının ve çeşitli demografik değişkenlerin rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Nicel araştırma yaklaşımına dayalı olarak tasarlanan bu araştırmanın modeli ilişkişel taramadır. İlişkişel tarama modelinde iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı veya bu ilişkinin derecesi belirlenmektedir (Karasar 2008).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde ve yüksekokullarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örnelemi ise bu üniversitenin farklı fakültelerinde ve yüksekokullarında öğrenim gören 720'si (%70,9) kadın ve 296'sı (%29,1) erkek toplam 1016

öğrenciden oluşmuştur. Araştırmanın örnekleme olarak araştırmacılara zaman, para ve iş gücü açısından kolaylık sağlayan uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Aygün, Karadeniz ve Demirel 2016). Katılımcıların öğrenim gördüğü fakülteler; Ardeşen Turizm Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Su Ürünleri Fakültesi, Tıp Fakültesi, Turgut Kıran Denizcilik Fakültesi ve Ziraat Fakültesi'dir. Katılımcıların öğrenim gördüğü yüksekokullar ise; Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Fındıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Güneysu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu, Sağlık Yüksekokulu ve Yabancı Diller Yüksekokulu şeklindedir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği ve Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların birtakım demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veri toplama araçlarına ilişkin detaylı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği

Bireylerin aile içi şiddet farkındalıklarının belirlenmesi amacıyla Özyürek ve Kurnaz (2019) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde geliştirilen ve üçlü Likert tipindeki bu ölçeğe verilecek cevaplar; Katılıyorum (1), Kısmen Katılıyorum (2) ve Katılmıyorum (3) şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçek, Aile İçi Şiddetin Tanımlanması, Aile İçi Şiddetin Sonuçları, Aile İçi Şiddetin Kabul edilmesi ve Aile İçi Şiddetin Normalleştirilmesi olmak üzere 4 boyuttan ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek toplam puan alınarak da kullanılabilir. Ölçekte yer alan 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 ve 20 nolu maddeler tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanların yükselmesi aile içi şiddete ilişkin farkındalığın da yükseldiği anlamına gelmektedir. Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri şu şekildedir: $\chi^2=73.38$ (sd=164, $p<.001$), $(\chi^2/sd)=0.44$, RMSEA=0.00, RMR=0.20, SRMR=0.03, GFI=0.96, CFI=1.00 ve AGFI=0.94. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla hesaplanan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayılarının; .71 ile .92 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeğin toplamı için hesaplanan güvenilirlik katsayısı ise .92 olarak hesaplanmıştır. Bu açıklamalar ışığında ölçeğin geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği değerlendirilmiştir (Özyürek ve Kurnaz 2019). Bu çalışma kapsamında ölçeğin toplamına ilişkin hesaplanan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ise .84 olarak bulunmuştur.

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Ölçeği

Bireylerin aktif yurttaşlık öz-yeterlik algılarının ölçülmesi amacıyla Yazıcı vd. (2017), tarafından üniversite öğrencileri üzerinde geliştirilen ve beşli Likert tipindeki bu ölçeğe verilecek cevaplar; Tamamen (5), Çoğunlukla (4), Ara sıra (3), Kısmen (2) ve Hiç (1) şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçek, Siyasi Okuryazarlık, Katılım ve Protesto ve Sorumluluk olmak üzere 3 boyuttan ve 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçek toplam puan alınarak da kullanılabilir. Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri $\chi^2=398.60$ (sd=132, $p<.001$), $(\chi^2/sd)=3.02$, RMSEA=.070, GFI=.90, CFI=.97, NFI=.95, RFI=.95, AGFI=.87, IFI=.97 ve NNFI=.96 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla hesaplanan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları şu şekildedir: Siyasi Okuryazarlık: .87, Katılım: .85, Protesto ve Sorumluluk: .81 ve ölçeğin toplamı: .89. Bu açıklamalar ışığında ölçeğin geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği değerlendirilmiştir (Yazıcı vd. 2017). Bu araştırma kapsamında ölçeğin güvenilirliğine ilişkin hesaplanan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları ise şu şekildedir: Siyasi Okuryazarlık: .88, Katılım: .85, Protesto ve Sorumluluk: .88 ve ölçeğin toplamı: .91.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerinin toplanabilmesi için hazırlanan kişisel bilgi formunda yalnızca araştırmanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyulan veriler toplanmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan soruların az sayıda, kısa, açık, anlaşılır ve kapalı uçlu olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form aracılığıyla katılımcılara ilişkin cinsiyet, sınıf düzeyi, ikamet edilen yerleşim yeri, ikamet edilen coğrafi bölge, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, daha önce şiddete maruz kalma durumu ve daha önce şiddete tanık olma durumu ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanmasında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 11/10/2020 toplantı tarihli ve 2020/130 toplantı no.lu kararı ile uygulamanın etik açıdan uygun olduğuna ilişkin onay alınmıştır. Bu onaydan sonra ölçme araçları "Google Formlar" üzerinden düzenlenmiş ve üniversite öğrencilerine çevrimiçi olarak ulaştırılarak uygulanmıştır. Araştırmanın amacının ne olduğu, ölçeklerin uygulanması ile ilgili gerekli izinlerin alındığı, katılımcılardan soruları hiçbir etki altında kalmadan cevaplamaları

beklendiği, elde edilecek bilgilerin gizlilik ilkesi gözetilerek saklanacağı, cevapların sadece araştırma kapsamında kullanılacağı ve uygulamaya katılımın gönüllü olduğu veri toplama araçlarının başında yer alan yönergede açıklanmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık bir ay sürmüştür.

Verilerin Analizi

Üniversite öğrencilerinin, Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği toplam puanı, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği toplam puanı ve alt boyut puanlarının düzeylerinin belirlenmesinde; minimum, maksimum, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının çeşitli değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, ikamet edilen yerleşim yeri, ikamet edilen coğrafi bölge, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, daha önce şiddete maruz kalma durumu ve daha önce şiddete tanık olma durumu) açısından anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı ise t testi, ANOVA, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri ile incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığı üzerinde aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısının rolünün incelenmesi için çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizin yapılabilmesi için bazı varsayımların karşılanması gerekmektedir (Pallant 2015). Bu doğrultuda uç değerler, örneklem büyüklüğü ile normallik değerleri incelenmiş ve çoklu bağlantı probleminin (multicollinearity) olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan analizlerde söz konusu varsayımların karşılandığı anlaşılmıştır. Değerlenen analizlerin yapılmasında SPSS programı kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği toplam puanı, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği toplam puanı ve alt boyut puanları belirlenmiştir. Daha sonra katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, ikamet edilen yerleşim yeri, ikamet edilen coğrafi bölge, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, daha önce şiddete maruz kalma durumu ve daha önce şiddete tanık olma durumu) açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin alt boyutları (Siyasi Okuryazarlık, Katılım, Protesto ve Sorumluluk) tarafından anlamlı şekilde yordayıp yordamadığı belirlenmiştir. Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığı ve aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı düzeyinin belirlenmesine ilişkin yapılan analizlerin sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Tablo 1. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığı ve Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısının Düzeyleri

Değişken	n	Min.	Mak.	X	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Aile İçi Şiddet Farkındalığı	1016	1,00	2,90	1,23	,25	1,77	3,92
Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı	1016	1,17	5,00	3,61	,65	-,32	,09
Siyasi Okuryazarlık	1016	1,00	5,00	3,40	,89	-,31	-,43
Katılım	1016	1,00	5,00	3,71	,78	-,40	-,15
Protesto ve Sorumluluk	1016	1,00	5,00	3,65	,75	-,36	-,10

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların, üçlü Likert tipindeki Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalamasının 1,23 olduğu görülmektedir. Beşli Likert tipindeki Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin toplamından aldıkları puanların aritmetik ortalamasının 3,61 olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanların aritmetik ortalamasının ise Siyasi Okuryazarlık: 3,40; Katılım: 3,71 ve Protesto ve Sorumluluk: 3,65 şeklinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre; ölçme araçlarından alınabilecek minimum puan, maksimum puan ve ortanca değerler dikkate alındığında katılımcıların aile içi şiddet farkındalığı puanlarının ortanca değerinin altında ve aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı puanlarının ise ortanca değerinin üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının cinsiyet değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği t testi ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür (Levene=64,50; $p < 0,001$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonucu

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	p
Kadın	720	449,16	323398,50	63838,50	-10,11	,000
Erkek	296	652,83	193237,50			
Toplam	1016					

Tablo 2’de yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde kadın ve erkek öğrencilerin aile içi şiddet farkındalığı arasında istatistiki olarak erkeklerin lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($U=63838,50$; $p<0,001$).

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür ($Levene=8,95$; $p<0,001$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Kruskal-Wallis Testi Sonucu

Sınıf Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p
Birinci Sınıf	404	561,82	23,62	3	,000
İkinci Sınıf	234	489,54			
Üçüncü Sınıf	139	467,16			
Dördüncü Sınıf	239	460,97			
Toplam	1016				

Tablo 3’te yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının sınıf düzeyi açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(3)}=23,62$; $p<0,001$). Söz konusu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tamhane testi sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Sınıf Düzeyinin Hangi Grupları Açısından Farklılaştığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tamhane Testi Sonucu

Sınıf Düzeyi (I)	Sınıf Düzeyi (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Sh	p
Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	,07*	,02	,005
	Üçüncü Sınıf	,09*	,02	,000
	Dördüncü Sınıf	,07*	,02	,001
İkinci Sınıf	Birinci Sınıf	-,07*	,02	,005
	Üçüncü Sınıf	,02	,02	,751
	Dördüncü Sınıf	,00	,02	,999
Üçüncü Sınıf	Birinci Sınıf	-,09*	,02	,000
	İkinci Sınıf	-,02	,02	,751
	Dördüncü Sınıf	-,01	,02	,955

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Dördüncü Sınıf	Birinci Sınıf	-,07*	,02	,001
	İkinci Sınıf	-,00	,02	,999
	Üçüncü Sınıf	,01	,02	,955

Tablo 4 incelendiğinde; birinci sınıfta olanların aile içi şiddet farkındalığı puanlarının, ikinci sınıfta, üçüncü sınıfta ve dördüncü sınıfta olanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ikamet edilen yerleşim yeri değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür (Levene=3,37; $p<0,05$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının İkamet Edilen Yerleşim Yeri Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Kruskal-Wallis Testi Sonucu

İkamet Edilen Yerleşim Yeri	n	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p
Büyükşehir	294	485,66	15,723	3	,001
İl	214	509,66			
İlçe	289	480,69			
Kasaba/Köy	219	574,73			
Toplam	1016				

Tablo 5’te yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ikamet edilen yerleşim yeri açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(3)}=15,723$; $p<0,001$). Söz konusu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tamhane testi sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının İkamet Edilen Yerleşim Yerinin Hangi Grupları Açısından Farklılaştığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tamhane Testi Sonucu

İkamet Edilen Yerleşim Yeri (I)	İkamet Edilen Yerleşim Yeri (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Sh	p
Büyükşehir	İl	,01	,02	1,00
	İlçe	,01	,02	1,00
	Kasaba/Köy	-,06*	,02	,04
İl	Büyükşehir	-,01	,02	1,00

	İlçe	-,00	,02	1,00
	Kasaba/Köy	-,07*	,02	,03
İlçe	Büyükşehir	-,06	,02	1,00
	İl	,00	,02	1,00
	Kasaba/Köy	-,07*	,02	,03
Kasaba/Köy	Büyükşehir	,06*	,02	,04
	İl	,07*	,02	,03
	İlçe	,07*	,02	,03

Tablo 6 incelendiğinde; ikamet edilen yerleşim yeri kasaba/köy olanların aile içi şiddet farkındalığı puanlarının, büyükşehir, il ve ilçe olanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ikamet edilen coğrafi bölge değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür (Levene=2,47; $p<0,05$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının İkamet Edilen Coğrafi Bölge Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Kruskal-Wallis Testi Sonucu

İkamet Edilen Coğrafi Bölge	n	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p
Ege Bölgesi	46	523,72	21,824	6	,001
İç Anadolu Bölgesi	109	495,24			
Marmara Bölgesi	127	450,74			
Doğu Anadolu Bölgesi	79	572,78			
Akdeniz Bölgesi	96	536,63			
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	74	617,36			
Karadeniz Bölgesi	485	492,51			
Toplam	1016				

Tablo 7’de yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ikamet edilen coğrafi bölge açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(6)}=21,824$; $p<0,01$). Söz konusu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tamhane testi sonucuna göre; Güneydoğu

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Anadolu Bölgesi'nde ikamet edenlerin aile içi şiddet farkındalığı puanlarının, Marmara Bölgesi'nde ikamet edenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olmadığı görülmüştür (Levene=2,13; $p>,05$). Bu sonuçtan hareketle yapılan ANOVA sonucu Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Anne Eğitim Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan ANOVA Sonucu

Anne Eğitim Durumu	n	X	Ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
İlkokul	658	1,24	,25	Gruplar Arası	,163	3	,05	,860	,461
Ortaokul	173	1,23	,25	Gruplar İçi	63,730	1012	,06		
Lise	119	1,20	,21	Toplam	63,892	1015			
Üniversite	66	1,21	,25						
Toplam	1016	1,23	,25						

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının anne eğitim durumu açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($F_{(3-1012)}=,860$, $p>,05$).

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olmadığı görülmüştür (Levene=,412; $p>,05$). Bu sonuçtan hareketle yapılan ANOVA sonucu Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Baba Eğitim Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan ANOVA Sonucu

Baba Eğitim Durumu	n	X	Ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
İlkokul	395	1,24	,24	Gruplar Arası	,419	3	,14	2,226	,084
Ortaokul	211	1,25	,22	Gruplar İçi	63,474	1012	,06		
Lise	257	1,20	,27	Toplam	63,892	1015			

Üniversite	153	1,24	,25
Toplam	1016	1,23	,25

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının baba eğitim durumu açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($F_{(3-1012)}=2,226$; $p>.05$).

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ailenin ekonomik durumuna göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür (Levene=5,27; $p<0,01$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Ailenin Ekonomik Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Kruskal-Wallis Testi Sonucu

Ailenin Ekonomik Durumu	n	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p
Düşük	140	564,79	6,380	2	,041
Orta	844	500,61			
Yüksek	32	470,25			
Toplam	1016				

Tablo 10’da yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ailenin ekonomik durumu değişkeni açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(2)}=6,380$; $p<0,05$). Söz konusu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tamhane testi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Ailenin Ekonomik Durumunun Hangi Grupları Açısından Farklılaştığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tamhane Testi Sonucu

Ailenin Ekonomik Durumu (I)	Ailenin Ekonomik Durumu (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Sh	p
Düşük	Orta	,05	,02	,065
	Yüksek	,11*	,03	,004
Orta	Düşük	-,05	,02	,065
	Yüksek	,05	,02	,107

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

Yüksek	Düşük	-,11*	,03	,004
	Orta	-,05	,02	,107

Tablo 11 incelendiğinde; ailesinin ekonomik durumu düşük düzeyde olan katılımcıların, yüksek düzeyde olanlara göre aile içi şiddet farkındalığı puanlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının daha önce şiddete maruz kalma durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği t testi ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olduğu anlaşılmıştır (Levene=5,44; $p<0,05$). Bu sonuçtan hareketle parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testinin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan testin sonucu Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Daha Önce Şiddete Maruz Kalma Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonucu

Daha Önce Şiddete Maruz Kalma Durumu	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	p
Evet	301	519,94	156502,00	104164,00	-,811	,417
Hayır	715	503,68	360134,00			
Toplam	1016					

Tablo 12’de yer alan sıra ortalamaları incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının, daha önce şiddete maruz kalma ya da kalmama durumu açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($U=104164,00$; $P>0,05$).

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının daha önce şiddete tanık olma durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği t testi ile incelenmiştir. Öncelikle bu testin yapılabilmesi için gerekli görülen varsayım kontrol edilmiştir. Bu kapsamda varyans homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi amacıyla yapılan Levene testinin sonucunun anlamlı olmadığı anlaşılmıştır (Levene=,346; $p>0,55$). Bu sonuçtan hareketle yapılan t testinin sonucu Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Katılımcıların Aile İçi Şiddet Farkındalığının Daha Önce Şiddete Tanık Olma Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Yapılan t Testi Sonucu

Daha Önce Şiddete Tanık Olma Durumu	n	X	Ss	sd	t	p
-------------------------------------	---	---	----	----	---	---

Evet	665	1,23	,25	1014	,480	,631
Hayır	351	1,22	,25			
Toplam	1016					

Tablo 13'te katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının daha önce şiddete tanık olma durumu açısından istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($t_{(1014)}=,480$; $p>0.05$).

Katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin alt boyutları tarafından istatistiki açıdan anlamlı şekilde yordanıp yordanmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan çoklu regresyon analizinin sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği Alt Boyutlarının Aile İçi Şiddet Farkındalığını Yordamasına İlişkin Yapılan Çoklu Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişken	B	Std. Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r	TV	VIF
Sabit	1,350	,044		30,357	,000				
Siyasi Okuryazarlık	,004	,010	,016	,466	,641	-,023	,015	,833	1,201
Katılım	-,017	,013	-,052	-1,243	,214	-,085	-,039	,552	1,811
Protesto ve Sorumluluk	-,019	,015	-,056	-1,285	,199	-,085	-,040	,509	1,966
R= .094 R ² = .009 F ₍₃₋₁₀₁₂₎ =3.018 p< .05 Durbin Watson: 1,795									

Tablo 14 incelendiğinde katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının, Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği alt boyutları ile düşük düzeyde, olumlu yönde ve anlamlı bir ilişkisinin olduğu ve değinilen alt boyutların aile içi şiddet farkındalığının %1'ini açıkladığı görülmektedir (R=.094, $F_{(3-1012)}=3.018$, $p<.05$). Bununla birlikte standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği'nin alt boyutları olan Siyasi Okuryazarlık ($\beta=,016$), Katılım ($\beta=-,052$) ve Protesto ve Sorumluluk ($\beta=-,056$) boyutlarının, katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının anlamlı düzeyde birer yordayıcısı olmadığı anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda katılımcıların aile içi şiddet farkındalığı puanlarının ortanca değerinin altında, aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı puanlarının ise ortanca değerinin üstünde olduğu tespit edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının düşük düzeyde olduğu ifade edilebilir. Bu sonucun aksine Türkiye'de Özyürek ve Kurnaz (2019) tarafından üniversite öğrencileri arasında yapılan araştırmada katılımcıların

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

aile içi şiddet farkındalığının yüksek; Uyaroğlu vd. (2021) tarafından yapılan araştırmada ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının düşük düzeyde tespit edilmiş olması aile içi şiddetin giderek kanıksanıyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere 2019 yılında Özyürek ve Kurnaz tarafından yapılan araştırmada yüksek düzeyde tespit edilen aile içi şiddet farkındalığı, Uyaroğlu ve diğerleri (2021) tarafından yapılan araştırmada orta düzeyde tespit edilmiştir. Son yıllarda, özellikle de COVID-19 pandemisi sonrasında tüm dünyada aile içi şiddet vakalarında endişe verici artışların olduğu ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu 2021; TÜSİAD 2021; Yılmaz ve Doğan 2021). Artan vakaların yazılı, görsel ve sosyal medya paylaşımlarında sürekli yer alıyor olmasının bir süre sonra şiddetin normalleştirilmesine yol açmış olabileceği düşünülmektedir. Jean Baudrillard (1991) bu tür durumları “günlük yaşantının arka planında kalan gürültüler” olarak tanımlamaktadır. Ona göre kısa süreler içinde yoğun bilgi bombardımanına maruz kalan insanlar zamanla duyarsız bir topluma dönüşmekte ve sessiz yığınlar haline gelmektedir (Baudrillard 1991). Bu çalışma özelinde, aile içi şiddet vakalarının çeşitli medya araçları ile sık sık gündeme gelmesinin, aile içi şiddetin katılımcıların günlük yaşamının arka planında kalmasına ve duyarsızlaşmasına yol açmış olabileceği ifade edilebilir. Öte yandan bu sonucun ortaya çıkmasında aile içi şiddetin medyada ve kamuoyunda indirgemeci bir yaklaşımla ele alınıyor olmasının da etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Türkiye’de basına yansıyan aile içi şiddet haberleri incelendiğinde; şiddetin genellikle fiziksel ve sadece kadına yönelik şiddete indirgenmediği, çoğu zaman psikolojik ve ekonomik şiddete değinilmediği, şiddete maruz kalan aile üyelerini anlamaya yönelik bir bakış açısının ortaya koyulmadığı, hak temelli bir söylemden uzak olunduğu, şiddetin meşrulaştırıldığı ve aile içinde yaşanan şiddetin toplumsal bir sorundan ziyade münferit ya da tekil bir olay şeklinde sunulduğu görülmektedir (Gencel Bek 2011; Taş 2018).

Araştırmada erkek katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fakat aynı ölçek kullanılarak yapılan araştırmalarda kadın katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının erkek katılımcılara oranla daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Deleş ve Kaytez 2021; Özyürek ve Kurnaz 2019; Uyaroğlu vd. 2021). Buna göre bu araştırmada elde edilen sonucun literatürde yer alan diğer araştırma sonuçlarından farklılaştığı görülmektedir. Bu çalışma özelinde erkeklerin aile içi şiddet farkındalığının daha yüksek olması, son yıllarda aile içi şiddet ile mücadelede şiddete maruz kalanlar kadar şiddet uygulayanların da mücadele süreçlerine dâhil edilmesi çabasıyla açıklanabilir. Nitekim artık şiddete maruz kalanların (genellikle kadın, çocuk ve yaşlılar) yaşamında olduğu kadar şiddeti

uygulayanların (genellikle erkekler) da yaşamlarında psikolojik, sosyokültürel, ekonomik baskılara yol açan ve çeşitli sorunlara neden olan şiddet, kamusal düzeyde mücadele edilmesi gereken toplumsal bir sorun olarak kabul edilmektedir (Öztürk 2020). Bu kabulün sonucunda aile içi şiddet ile mücadelede pro-feminist (Mullender 1996; Flood 2009) yaklaşımlar ön plana çıkarılarak erkeklerin aile içi şiddete yönelik farkındalıkları artırılmaya çalışılmaktadır (Öztürk 2020).

Birinci sınıfta olan katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfta olanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar literatürde yaş ve sınıf düzeyine bağlı olarak değerlendirilen sonuçlardan farklıdır. Örneğin Özyürek ve Kurnaz (2019) yaşça büyük olan katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Deleş ve Kaytez (2021) tarafından yapılan araştırmada da üst sınıflarda yer alan öğrencilerin aile içi şiddet farkındalığının daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyinin artması ile aile içi şiddet farkındalığının azalması, aldıkları dersler ve buldukları ortamlarda aile içi şiddet farkındalığına ilişkin edindikleri bilgilerin ve karşılaştıkları durumların kendilerinde bir tür kanıksama meydana getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç ayrıca son bir yıl içinde Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*'nden çekilme kararı almasıyla da sık sık gündeme gelen kadına yönelik aile içi şiddet konusunun üniversiteye yeni kaydolmuş bireylerde oluşturduğu olası farkındalık ya da duyarlılıkla da açıklanabilir.

Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalıkları ikamet ettikleri yerleşim yeri açısından incelendiğinde; kasaba/köy gibi kırsal alanlarda yaşayan katılımcıların kentsel alanlarda (ilçe, il ve büyükşehir) yaşayanlara oranla aile içi şiddet farkındalıklarının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan başka bir araştırmada kentsel alanlarda yaşayan katılımcıların kırsal alanlarda yaşayan katılımcılara oranla aile içi şiddet farkındalıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Uyaroğlu vd. 2021). Farklı bir araştırmada ise köyde yaşayan bireylerin daha büyük yerleşim yerlerinde yaşayanlara oranla aile içi şiddete yönelik farkındalıklarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Altıntop ve Adana 2019). Araştırmanın diğer bir sonucuna göre üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalıkları ikamet ettikleri coğrafi bölgeler açısından incelendiğinde; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ikamet eden katılımcıların aile içi şiddet farkındalığı puanları Marmara Bölgesi'nde ikamet edenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar son yıllarda aile içi şiddet ile mücadelede Türkiye'nin kırsal ve az gelişmiş yerleşim yerlerinde/bölgelerinde

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

yapılan farkındalık çalışmalarının etkisiyle açıklanabilir. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (2019) yayınlandığı beş yıllık stratejik planda aile içi şiddet ile mücadelede bölgesel farklılıklara dikkat çekilerek toplumsal farkındalık çalışmalarının hızlandırılacağı, koruyucu ve önleyici hizmetlerin de artırılacağı ifade edilmektedir.

Ailenin; bireyin kişilik yapısından düşünce sistemine, dünya görüşünden sosyalleşmesine kadar pek çok konuda etkisinin olduğu bilinmektedir (Yeşilyaprak 1993; Kağıtçıbaşı 2016). Bu noktada ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarının önemi ön plana çıkmaktadır. Birçok ülkenin nitelikli vatandaşlar/insan kaynağı oluşturmak amacıyla ebeveynlerin sosyo-kültürel düzeyini yükseltecek eğitimler vermeye çabaladıkları bilinmektedir. Türkiye’de de 1990’lı yıllardan beri “Anne Eğitimi” ve “Ana-Baba Okulu” gibi farklı uygulamaların hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Yeşilyaprak 1993). Böylece eğitilmiş ebeveynlerin nitelikli vatandaşlar/insan kaynağı oluşturmak için ülkelerine katkı sağlamaları amaçlanmaktadır. Ancak bu araştırmada üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının anne ve babaların eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu ebeveyn-çocuk ilişkisinin, çok boyutlu ve etkileşimli bir yapıdan uzaklaşarak tek boyutlu ve bireyselleşen bir yapıya dönüşmesi, çocukların ve ebeveynlerin birbirinden bağımsız özneler haline gelmesi veya ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkisinin azaldığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada ailesinin ekonomik durumu düşük düzeyde olan katılımcıların aile içi şiddet farkındalığının yüksek düzeyde olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda (Altınay ve Arat 2007; Aşkın ve Aşkın 2017) ekonomik olarak düşük gelir düzeyine sahip olan ailelerde kadınların aile içi şiddete maruz kalma oranlarının, yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerden daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Buna göre bu araştırmada ortaya çıkan sonuç; düşük ekonomik gelir düzeyine sahip olan ailelerde var olması muhtemel aile içi şiddetin katılımcılarda oluşturmuş olacağı farkındalık ile açıklanabilir. Zira düşük ekonomik gelir düzeyine sahip olan ailelerde yaşanan ya da yaşanması muhtemel aile içi şiddet olayları karışığında, bu ailelerde yaşayan bireylerin daha duyarlı olması beklenebilir. Ancak bu durumun aynı zamanda bir kanıksamaya veya duyarsızlaşmaya yol açabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Nitekim araştırmanın diğer bir sonucuna göre üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının, daha önce şiddete maruz kalma ya da tanık olma durumları açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların 301’i (%29,62) daha önce şiddete maruz kaldığını; 665’i (%65,45) de şiddete tanık olduğunu

belirtmiştir. Bu sonuçlara göre yaklaşık olarak her üç katılımcıdan birisinin şiddete maruz kaldığı ve her üç katılımcıdan ikisinin şiddete tanıklık ettiği düşünüldüğünde; katılımcıların aile içi şiddeti de günlük hayatın parçası olarak kabul edebileceği ve kanıksayabileceği/normalleştirebileceği söylenebilir.

Araştırmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığının aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı ile düşük düzeyde, olumlu yönde ve anlamlı bir ilişkisinin olduğu; ancak Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinde yer alan alt boyutların (Siyasi Okuryazarlık, Katılım, Protesto ve Sorumluluk) aile içi şiddet farkındalığının ancak %1'ini açıklayabildiği tespit edilmiştir. Aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısının aile içi şiddet farkındalığı ile olumlu yönde ilişkisi olması beklenen bir sonuçtur. Bireylerin, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve çevresel sorumluluk, katılım ve adanmışlık ile ilgili olarak kendisini yeterli olarak algılaması ile aile içi şiddetin algılanması, anlamlandırılması, tanımlanması ve ifşa edilmesi ile ilgili farkındalığa sahip olmasının birbiriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda aktif yurttaşlık öz-yeterlik algısı ile aile içi şiddet farkındalığının benzer şekilde bireylerin toplumsal konularda duyarlı ve aksiyon içerisinde olmaları ile ilgili olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte katılımcıların aktif yurttaşlık öz-yeterlik algılarının aile içi şiddet farkındalıklarını yeterli düzeyde açıklayabilecek bir öneme/ağırlığa sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmada katılımcıların aktif yurttaşlık öz-yeterlik algılarının ortanca değer üzerinde olduğu dikkate alındığında; katılımcıların bireysel (mikro) ve ailesel (mezzo) boyuttaki konuları siyasi/çevresel/toplumsal (makro) boyuttaki konulardan farklı şekilde ele aldıkları ileri sürülebilir. Daha açık bir ifadeyle katılımcıların makro konularda (siyasi katılım ve sorumluluk, çevre sorunlarına karşı duyarlılık, sivil toplum çalışmalarına dâhil olma vb.), mikro ve mezzo konulara (ebeveynlerin çocukla iletişimi, aile içinde yaşanan problemler vb.) oranla daha duyarlı/katılımcı/anlayışlı oldukları söylenebilir. Örneğin; Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinde yer alan “Çevremdeki veya bulunduğum toplumdaki sosyal sorunların çözümüne katkı yapabilirim.” sorusuna “Çoğunlukla” ya da “Tamamen” olarak cevap veren bir katılımcının; Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeğinde yer alan “Aile içinde yaşanan şiddete, aile dışından birilerinin müdahale etmesi uygun değildir.” ifadesine “Kısmen Katılıyorum” ya da “Katılıyorum” şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Bu araştırma sonuçlarının Türkiye bağlamında özgün bir değere sahip olduğu ve özellikle üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet farkındalığı konusunda farklı bulguların/yeni bir bilginin ortaya çıkmasına katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu sonuçların yorumlanması sürecinde yapılan tartışma, aile içi şiddet farkındalığı ile ilgili farklı bakış açılarının oluşmasına,

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

yeni politikaların geliştirilmesine veya farklı uygulamaların hayata geçirilmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte bu araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma, evren ve örneklem açısından 2020-2021 akademik yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Bununla birlikte ölçme araçlarının yüz yüze değil çevrimiçi olarak uygulanması diğer bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Ayrıca araştırmanın verilerinin sadece nicel yaklaşım çerçevesinde toplanması ve analiz edilmesi araştırmanın diğer bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*'nden çekilme kararı alması sonrasında "Ankara Mutabakatı" adı verilen yeni bir süreç başlatmasının aile içi şiddeti önleyip önleyemeyeceği, en azında azaltıp azaltamayacağı, henüz bilinmemektedir. Ancak aile içi şiddet ile mücadelede başta şiddet uygulayan ve bu şiddete maruz kalan bireyler olmak üzere mikro, mezzo ve makro düzeylerdeki tüm paydaşlar ile topyekûn bir mücadele sürecinin başlatılması gerekmektedir. Bu süreçte şiddete maruz kalan bireylerin genellikle dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan kadın, çocuk, engelli, yaşlı, mülteci, sığınmacı ya da göçmen bireyler oldukları göz ardı edilmemeli ve bu dezavantajlılık ile şiddete maruz kalmanın kesişimselliğinde (Afyonoğlu 2020) hareket edilmelidir. İlerleyen yıllarda bireylerin aile içi şiddet farkındalığının açıklanmasında farklı değişkenlerin (kişilik özellikleri, bağlanma stilleri, kadına yönelik tutum vb.) işe koşulduğu yeni araştırmalar yapılabilir. Öte yandan farklı grupların örneklem olarak belirlendiği (ortaokul ve lise öğrencileri) araştırmalar da gerçekleştirilebilir. Ayrıca ileride yapılacak nitel araştırmalarda verilerin katılımcılarla yüz yüze görüşülerek toplanması ve analiz edilmesinin elde edilen sonuçların daha derinlemesine incelenmesine olanak sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal Çalışmada Kesişimsellik, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 699-725.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). 2019-2023 Stratejik Planı. www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/HIP8i+ACSHB_2019-2023_Stratejik_Plan.pdf
- Alan, H., Yılmaz, S. D., Filiz, E. vd. (2016). Domestic Violence Awareness and Prevention among Married Women in Central Anatolia, *Journal of Family Violence*, 31(6), 711-719.
- Altınay, A. G., Arat, Y. (2007). *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Punto Baskı.

- Altıntop, Ö., Adana, F. (2019). Yeni Evli Çiftlerin Aile İçi Şiddete Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 268-276.
- Antonis, T. (2020). Cognitive Psychology: Investigation of Inter-Personal Relationships with Self-Awareness, *American Journal of Surgery and Clinical Case Reports*, 2(4), 1-7.
- Aristoteles. (2014). *Politika*, M. Tunçay (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Asay, S. M. (2011). Awareness of Domestic Violence within The Evangelical Community: Romania and Moldova, *Journal of Family Violence*, 26(2), 131-138.
- Aşkın, E. Ö., Aşkın, U. (2017). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi: Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınlar Üzerine Bir Araştırma, *Kapadokya Akademik Bakış*, 1(2), 16-37.
- Avrupa Komisyonu. (2021). 2021 Dünya Kadınlar Günü: COVID-19 Salgını, Cinsiyet Eşitliği Konusunda Yaşanan Sıkıntıların Artmasına Neden Oldu? https://ec.europa.eu/cyprus/news/20210305_1_tr
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1994). Self-Efficacy, V. S. Ramachandran (Ed.), in *Encyclopedia of Human Behavior* (71-81), New York: Acad.
- Barati, Z., Abu Samah, B., Ahmad, N. vd. (2013). Self-Efficacy and Citizen Participation in Neighborhood Council in Iran, *Journal of Community Psychology*, 41(8), 911-919.
- Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu*, O. Adanır (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. vd. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, H., Onat Kocabıyık, O. (2018). Philadelphia Farkındalık Ölçeği (PFÖ)'nin Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48(48), 128-144.
- Çetin, E., Dil, K., Arslan, H. vd. (2019). Aktif Yurttaşlık ile Dindarlık Durumu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Açından İncelenmesi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 172-184.
- Deleş, B., Kaytez, N. (2021). Çocuk Gelişimci Adaylarının Aile İçi Şiddet ve Çocuk Haklarına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(26), 325-347.
- Doğanay, A. (2012). A Curriculum Framework for Active Democratic Citizenship Education, M. Print ve D. Lange (Ed.), (in) *Schools, Curriculum and Civic Education for Building Democratic Citizens* (19-39), Sense Publishers, Rotterdam.
- Dünya Sağlık Örgütü (2002). World Report on Violence and Health. Violence: a Public Health Priority, Genova: World Health Organization.
- Ernst, A. A., Houry, D., Weiss, S. J. vd. (2000). Domestic Violence Awareness in A Medical School Class: 2-Year Follow-Up, *Southern Medical Journal*, 93(8), 772-776.
- Etzioni, A. (1968). *The Active Society*, New York: The Free Press.
- Finnbogadottir, H., Dykes, A. K. (2012). Midwives' Awareness and Experiences Regarding Domestic Violence among Pregnant Women in Southern Sweden, *Midwifery*, 28(2), 181-189.

Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü

- Flood, M. (2009). Frequently Asked Questions about Pro-Feminist Men and Pro-Feminist Men's Politics. <https://xyonline.net/content/frequently-asked-questions-about-pro-feminist-men-and-pro-feminist-mens-politics>
- Gencil Bek, M. (2011). Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri, S. Sancar (Ed.), *Bir Arpa Boyu* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Hengartner, M. P. (2018). Raising Awareness for The Replication Crisis in Clinical Psychology by Focusing on Inconsistencies, (in) *Psychotherapy Research: How Much Can We Rely on Published Findings from Efficacy Trials?* *Frontiers in Psychology*, 9, 256.
- Hisli Şahin, N., Yeniçeri, Z. (2015). “Farkındalık” Üzerine Üç Araç: Psikolojik Farkındalık, Bütünleyici Kendilik Farkındalığı ve Toronto Bilgece Farkındalık Ölçekleri, *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76), 48-64.
- Hoskins, B. L., Mascherini, M. (2009). Measuring Active Citizenship through the Development of a Composite Indicator, *Social Indicators Research*, 90(3), 459-488.
- Hoskins, B., Jesinghaus, J., Mascherini, M. vd. (2006). Measuring Active Citizenship in Europe-EUR REPORT 22530. Joint Research Centre of the European Commission.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile İçi Şiddet, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204-222.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2016). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kennedy, K. J. (2007). Student Constructions of ‘Active Citizenship’: What Does Participation Mean to Students?, *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 304-324.
- Maitland, D. W., Kanter, J. W., Manbeck, K. E. vd. (2017). Relationship Science Informed Clinically Relevant Behaviors in Functional Analytic Psychotherapy: The Awareness, Courage, and Love Model, *Journal of Contextual Behavioral Science*, 6(4), 347-359.
- Manganelli, S., Lucidi, F. ve Alivernini, F. (2015). Italian Adolescents' Civic Engagement and Open Classroom Climate: The Mediating Role of Self-Efficacy, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 41, 8-18.
- Marshall, T. H., Bottomore, T. B. (2005). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, A. Kaya (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- McMullin, S., Nason-Clark, N., Fisher-Townsend, B. vd. (2015). When Violence Hits the Religious Home: Raising Awareness about Domestic Violence in Seminaries and amongst Religious Leaders, *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 69(2), 113-124.
- Mullender, A. (1996). *Rethinking Domestic Violence, the Social Work and Probation Response*, New York: Routledge.
- Ohmer, M. L. (2007). Citizen Participation in Neighborhood Organizations and its Relationship to Volunteers' Self and Collective Efficacy and Sense of Community, *Social Work Research*, 31(2), 109-120.
- Öztürk, A. B. (2020). *Bebekten Katile Erkeklik: Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Öztürk, A., Özsel, D. (2020). *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Ankara: Nika Yayınevi.

- Özyürek, A., Kurnaz, F. B. (2019). Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği: Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması, *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 227-250.
- Pallant, J. (2015). *SPSS Kullanma Kılavuzu*, S. Balcı ve B. Ahi (Çev.), Ankara: Nobel Yayınları.
- Peterson, A., Knowles, C. (2009). Active Citizenship: A Preliminary Study into Student Teacher Understandings, *Educational Research*, 51(1), 39-59.
- Platon (2020). *Devlet*, S. Eyüpoğlu ve M. A. Cimcoz (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sherman, L. W. (2018). Policing Domestic Violence 1967–2017, *Criminology & Public Policy*, 17(2), 453-465.
- Stover, C. S. (2005). Domestic Violence Research: What Have We Learned and Where Do We Go from Here?, *Journal of Interpersonal Violence*, 20(4), 448-454.
- Taş, T. (2018). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Farkındalık Yaratmayı Amaçlayan Fotoğraflardaki Görsel Şiddet, *Fe Dergi*, 10(2), 12-24.
- TÜSİAD (2021). Salgın Sürecinde Çalışma Hayatı ve Ev İçi Şiddet Raporu. <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/10737-salgin-sureci-nde-calisma-hayati-ve-ev-i-ci-si-ddet-raporu-tanitim-toplantisi-yapildi>
- Uyaroğlu, A. K., Lok, N. ve Lok, S. (2021). Evaluation of a Sports Center Registered to Individuals of Domestic Violence Awareness, *Science, Movement and Health*, 21(1), 10-14.
- Vecchione, M., Caprara, G. V. (2009). Personality Determinants of Political Participation: The Contribution of Traits and Self-Efficacy Beliefs, *Personality and Individual Differences*, 46(4), 487-492.
- Weber, P. S., Weber, J. E., Sleeper, B. R. vd. (2004). Self-Efficacy toward Service, Civic Participation and the Business Student: Scale Development and Validation, *Journal of Business Ethics*, 49(4), 359-369.
- Yazıcı, S., Arslan, H., Çetin, E. vd. (2017). Aktif Yurttaşlık Ölçme Aracının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(12), 251-272.
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik Gelişiminde Ailesel Faktörlerin Etkisine İlişkin Bir Araştırma, *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(3), 1-16.
- Yeung, P., Passmore, A. ve Packer, T. (2012). Examining Citizenship Participation in Young Australian Adults: A Structural Equation Analysis, *Journal of Youth Studies*, 15(1), 73-98.
- Yılmaz, E., Doğan, R. A. (2021). Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 39-48.
- Zara Page, A., İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme, *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.

**Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Farkındalığının Açıklanmasında Aktif
Yurttaşlık Öz-Yeterlik Algısı ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü**

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ANLAYIŞI KAPSAMINDA BİR DESTİNASYON YÖNETİM MODELİ ÖNERİSİ

Ceyhun AKYOL*

ÖZ

Çalışmanın temel düşüncesi, Doğu Karadeniz Bölgesinin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Artvin'deki turizm faaliyetlerinin daha etkin ve verimli bir biçimde gerçekleşmesi adına sürdürülebilir bir destinasyon yönetim modeli ile yönetilmesi gerekliliğidir. Bu doğrultuda çalışmanın paydaşları Artvin sınırları içerisinde hizmet veren kamu kurum ve kuruluşlarının turizm alanındaki yetkilileri, Artvin ili ve ilçeleri ile il sınırları dışında faaliyet gösteren turizm temalı sivil toplum kuruluşları temsilcileri, Artvin Çoruh Üniversitesi'nde turizm ile ilgili alanlarda görev yapan öğretim elemanları ve öğretim üyeleri ile il genelinde hizmet veren turizm işletmesi yetkililerinden oluşmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, toplanan veriler betimsel analiz ile derlenmiştir. Elde edilen bulgular ise oluşturulması planlanan sürdürülebilir destinasyon yönetim modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile Artvin destinasyonunda turizm alanında uzman olan, karar veren, uygulayan yerel yöneticiler, hizmet veren sivil toplum kuruluşu idarecileri, akademisyen ve turizm işletmesi yetkililerinden elde edilen farklı bilgi ve bulgular ile gerçekçi ve bütünsel bir bakış anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırma neticesinde Artvin destinasyonu düzeyinde yeni bir turizm yönetim anlayışı ortaya koyan sürdürülebilir destinasyon yönetim modeli önerilmektedir. Artvin lokasyonunda sürdürülebilir bir destinasyon yönetimi ile ilgili daha önce herhangi bir bilimsel çalışma olmaması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi, Artvin, Model Önerisi.

A DESTINATION MANAGEMENT MODEL PROPOSAL WITHIN THE APPROACH OF SUSTAINABLE TOURISM

ABSTRACT

The main idea of the study is the necessity of managing tourism activities in Artvin, one of the important tourism destinations of the Eastern Black Sea Region, with a sustainable destination management model in order to realize more effectively and efficiently. In this direction, the stakeholders of the study are the tourism authorities of the public institutions and organizations serving within the borders of Artvin, the representatives of the tourism-themed non-governmental organizations operating in the province and its districts and outside the provincial borders, the lecturers and faculty members working in the fields of tourism at Artvin Çoruh University and tourism management officials serving throughout the province. In the study, semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, was used, and the collected data were compiled with descriptive analysis. The findings were evaluated within the framework of the planned sustainable destination management model. With this study, it has been tried to create a realistic and holistic view with different information and findings obtained from local administrators who are experts in the field of tourism, decision-making and implementation, non-governmental organization administrators, academicians and tourism business officials in Artvin destination. As a result of the research, a sustainable destination management model is proposed, which reveals a new tourism management approach at the Artvin destination level. The absence of any previous scientific study on a sustainable destination management in the Artvin location reveals the importance of the research.

Keywords: Sustainable Destination Management, Artvin, Model Proposal.

Atf: AKYOL, C. (2021). "Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi", İMGELEM, 5 (9): 507-540.

Citation: AKYOL, C. (2021). "A Destination Management Model Proposal Within the Approach of Sustainable Tourism", İMGELEM, 5 (9): 507-540.

Başvuru / Received: 6 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 2 Kasım / November 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, E-mail: ceyhunakyol@artvin.edu.tr, ORCID Number: 0000-0001-5542-7309

EXTENDED ABSTRACT

With the concept of globalization prevailing throughout the world, there are differences in the tourism understanding of individuals. Domestic and foreign visitors act selectively and act consciously. Individuals attach importance to the natural and cultural resources of the region they visit as tourists, act sensitive to the environment, and try to be intertwined with the local people. In this direction, stakeholders operating and serving in destinations try to adapt to changing tourism understandings and contribute to the planning and management of the relevant region or region with a sustainable understanding.

Artvin province; although it has difficulties and obstacles in terms of tourism due to difficult geographical conditions and limited transportation opportunities, it attracts the attention of domestic and foreign visitors with its natural, cultural, historical and touristic values. A sustainable tourism planning and management is needed in order to spread tourism activities to 12 months in Artvin provinces and districts, to carry out studies that emphasize the idea of environmental protection, and to take part in the local people as an effective stakeholder in the relevant sectors.

This research was carried out in order to obtain results on what can be done in terms of sustainable planning and management in order to realize more effective and efficient tourism activities in Artvin, one of the effective tourism destinations of the Eastern Black Sea Region. In this direction, the opinions and suggestions of tourism-related stakeholders (public institutions and organizations, NGO representatives, university employees and tourism management officials) in Artvin provinces and districts on sustainable tourism planning and management for the destination were researched and evaluated.

Increasing touristic competition nationally and internationally makes destinations compete in a way. In this situation, destinations organized with a comprehensive, holistic and systematic management approach are in a more advantageous position compared to others. On the other hand, this competitive advantage must be sustainable. As a result, all tourism activities should be implemented under a single roof and in a coordinated manner.

Within the scope of the research, the qualitative research method, which examines the event or phenomenon in its natural environment, and actively participates in the information gathering process, was used. In order to reach the results of the main and sub-problems, field scanning, a technique that can be used in qualitative and quantitative research, was applied. In this direction, the approaches of influential people, institutions and organizations in the field of

tourism in Artvin destination to tourism management have been tried to be examined in detail and in depth. The research, which has the feature of being conducted in real life, includes the opinions and evaluations of the participants on tourism management. In the research, the process of creating a model about how Artvin tourism activities should be managed is handled, taking into account the approaches, expectations and plans of the stakeholders included in the study. For this purpose, the research questions are; It has been determined by the previous studies on the subject and the contributions of academicians who are experts in their fields. In line with the research, semi-structured interview type, one of the interview techniques, was applied to the participants. It was tried to meet face-to-face with the participants within the borders of the destination, and the participants outside the city were reached through visual and auditory communication tools. Qualitative data obtained as a result of interviews with officials of public institutions and organizations, NGO managers, university personnel (academics) and tourism operators that play an active role in tourism activities in Artvin province were evaluated with descriptive analysis.

As a result of the interviews, the general thoughts of the participants on sustainable destination management are gathered around the following headings (Table 3);

- Local stakeholders play an important role in transforming touristic offerings into demand. All actors (public and private) in the tourism industry should pay attention to the issue.
- All tourism stakeholders should have their opinions and views on touristic planning and policy issues related to the destination. An official management structure and administrative organization related to regional tourism should be established.
- Tourism activities will contribute to the region economically, socially, culturally and historically. Joint action should be taken to reveal the current tourism potential.
- It should be gathered around realistic and achievable targets for the development of regional tourism. With a holistic perspective, tourism investments should be directed to the destination.

In line with the analysis of the data obtained from the research and the models obtained from similar studies on the tourism industry in the world and in Turkey, the 'Sustainable Destination Management Model', which is aimed to be created in the Eastern Black Sea region and in Artvin, has been planned in all details (Figure 2).

It is the common idea of the local administrators that the Artvin destination will be the most effective tourism and attraction centre of the Eastern Black Sea Region in the coming

years. Within the scope of alternative tourism types such as botanical tourism, ecotourism, festival tourism, gastronomic tourism, youth tourism, faith tourism, camping and caravan tourism, rural tourism, winter tourism, congress tourism, cultural tourism, cave tourism, health tourism, sports tourism, highland tourism. Artvin, which contains many values, is one of the prominent destinations in terms of regional tourism.

The important thing is to be able to promote and market these values locally, regionally, nationally and even internationally in a planned and programmed manner. In this regard, important tasks fall on local administrators. The positive and positive thoughts and intentions of all stakeholders participating in the research are important issues for the future of Artvin destination.

Considering all these examples, a need arises for the establishment of a committee that will contribute to the development of a tourism-related destination, show the best approach to the problems there, produce on-site solutions, and offer suggestions to central administrations. A sustainable destination management model (Artvin Tourism Agency) has been tried to be put forward in the light of the data obtained as a result of the application study carried out for this need.

GİRİŞ

Globalleşme kavramının dünya genelinde hüküm sürmesiyle bireylerin turizm anlayışlarında farklılaşmalar yaşanmaktadır. Yerli ve yabancı ziyaretçiler seçici davranmakta, bilinçli hareket etmektedir. Bireyler, turist olarak gittikleri bölgenin doğal ve kültürel kaynaklarına önem vermekte, çevreye duyarlı davranmakta, yerel halkla iç içe olmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda, destinasyonlarda faaliyet gösteren ve hizmet veren paydaşlar değişen turizm anlayışlarına uyum göstermeye çalışmakta, ilgili yörenin veya bölgenin sürdürülebilir bir anlayışla planlanması ve yönetilmesine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Artvin ili; coğrafi şartlarının zorluğu, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı gibi nedenlerle turizm açısından zorluk ve engeller yaşasa da sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi ve turistik değerlerle yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Artvin il ve ilçelerinde turizm faaliyetlerinin yıl boyunca sürdürülebilmesi, çevre koruma düşüncesinin ön plana çıktığı çalışmaların gerçekleştirilmesi ve yerel halkın da ilgili sektörlerde etkili bir paydaş olarak yer alabilmesi adına sürdürülebilir bir turizm planlaması ve yönetimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesinin önemli turizm destinasyonlarından Artvin'deki turizm faaliyetlerinin daha etkin ve verimli gerçekleştirilmesi adına sürdürülebilir

bir planlama ve yönetim açısından neler yapılabileceği konusunda neticeler alınabilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, Artvin il ve ilçelerinde turizmle ilgili paydaşların (kamu kurum ve kuruluş idarecileri, sivil toplum kuruluşu [STK] temsilcileri, üniversite çalışanları ve turizm işletmesi yetkilileri) destinasyona yönelik sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi konularındaki görüş ve önerileri araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Literatür

Sürdürülebilir Turizm

“Turizm olayını oluşturan etken ve varlıkların nitelik ve nicelik özelliklerini kaybetmeden devamlılığın sağlanması” anlamına gelen sürdürülebilir turizm kavramı; destinasyondaki turizm faaliyetlerinin çevreye ve ekonomiye katkılarına yönelik bilinci artırmayı, kalkınmada eşitliği desteklemeyi, yerel halkın yaşam kalitesini desteklemeyi, ziyaretçilere yüksek kalite sağlamayı, çevre kalitesini sürdürmeyi ve artırmayı amaçlamaktadır (Özkök ve Gümüş 2009: 54). Sürdürülebilir turizmin özellikleri ise şu şekildedir (Aydın vd. 2017: 74; Yılmaz vd. 2015: 56);

- Doğal kaynaklar ve korunan alanlar üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur.
- Yerel topluluğun sosyal yapısına ve kültürüne zarar vermez.
- İktisadi açıdan, başta yerel halk olmak üzere tüm paydaşlar adına gelir ve adil dağılım sağlar.

Destinasyonları tercih eden yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgi gösterdiği turizm değerleri ile doğal ve kültürel varlıkların yanı sıra çevresel faktörler, koruma-kullanma dengesi, yerel halk gibi unsurlar da ziyaretçilerin önemseydiği konular olmaktadır. Destinasyondaki turizm kaynaklarının gelecek nesillere korunaklı ve kullanılabilir bir biçimde aktarılmasını amaçlayan sürdürülebilirlik düşüncesi doğrultusunda doğal, kültürel, tarihi ve turistik tahribatların önlenmesi adına sürdürülebilir turizm planlaması çalışmaları gerekmektedir (Oğuzsoy 2008: 2). Sürdürülebilirlik kavramında, özellikle yerel halk ve çevre temalı planlamalar turizm bölgelerinin çekiciliğini artıran unsurların başında gelmektedir (Altanlar ve Kesim 2011: 1). Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynaklara sürekliliğin sağlanmasıyla turizm faaliyetlerinin doğru çevre koruma ve etkili alan kullanımı düşüncelerinin ön plana çıkması, destinasyonların sürdürülebilir bir turizm planlaması gereksinimini ortaya çıkarmıştır (Keleş 2003: 23).

Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi

Bölgesel kalkınmanın anahtar faktörlerinden olan turizm, yapısı gereği dinamik bir endüstridir. Anlık gelişmeler, bireylerin istek ve ihtiyaçlarının değişmesi, beklentilerdeki farklılıklar gibi özellikler turizmin yapısını şekillendirmektedir. Diğer yandan, destinasyondaki turizm faaliyetlerinin yerele, bölgeye ve ulusa etkin ve verimli katkılar sağlayabilmesi adına anlık faaliyetlerden ziyade, sürdürülebilir bir biçimde yönetime gereksinim duyulmaktadır. Bir destinasyonun sürdürülebilir bir anlayışıyla yönetilebilmesi için doğal kaynakların etkin ve verimli kullanılması ve bu doğrultuda bir planlama gerekmektedir. Destinasyonda faaliyet gösteren ve hizmet veren kurum ve kuruluşlar arası iletişim ve iş birliğinin uyum içerisinde olması çok önemli bir husustur. Diğer yandan, destinasyondaki tüm paydaşların kültürel etkileşim ile taşıma kapasitesi, atık yönetimi, enerji kullanımı, biyolojik çeşitlilik gibi çevresel etkileşim konularında ortak hareket etmeleri gerekmektedir (Niyet 2020: 18).

Bölgesel turizm planlama anlayışı ve destinasyon yönetimi kavramları sürdürülebilir olmalıdır. Etkili bir destinasyon yönetimi anlayışı gösterilmesi ve planlamasının yapılması için öncelikle konu ile ilgili hedefler belirlenmelidir. Sonrasında, araştırma ve çözümleme faaliyetleri tamamlanmalı, plan yapma ve karar verme adımları neticelenmeli, plan uygulama aşamasına geçilmeli, devamında da değerlendirme ve yeniden gözden geçirme süreçleri tamamlanmalıdır (Keleş 2016: 165).

Bölgede faaliyet gösteren yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine dâhil olmaları ve kalkınmanın her aşamasına iştirak etmeleri özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan bölge ve iller için önem arz eden bir konudur. Kamu ve özel kesim ile STK'lar arasındaki iş birliğini geliştirme, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlama ve yerel potansiyeli harekete geçirme, böylece bölgesel gelişmeyi hızlandırma ve sürdürülebilirliği sağlama konularında merkeziyetçi ve kısıtlayıcı düşüncelerden uzak, hizmet verdiği bölgenin özelliklerine göre faaliyet gösteren bir kurum, kuruluş veya topluluk gerekmektedir (Celepçi 2006: 69).

Ulusal ve uluslararası anlamda artan turistik rekabet bir bakıma destinasyonları yarıştırmaktadır. Bu durumda; kapsamlı, bütünsel ve sistematik bir yönetim anlayışı ile organize olan destinasyonlar diğerlerine oranla daha avantajlı konumda olmaktadır. Diğer yandan, bu rekabet avantajı sürdürülebilir olmalıdır. Sonuç olarak, turizm faaliyetlerinin tamamının tek çatı altında ve koordineli bir biçimde uygulanması gerekmektedir.

Artvin Destinasyonu ve Destinasyon Yönetimi

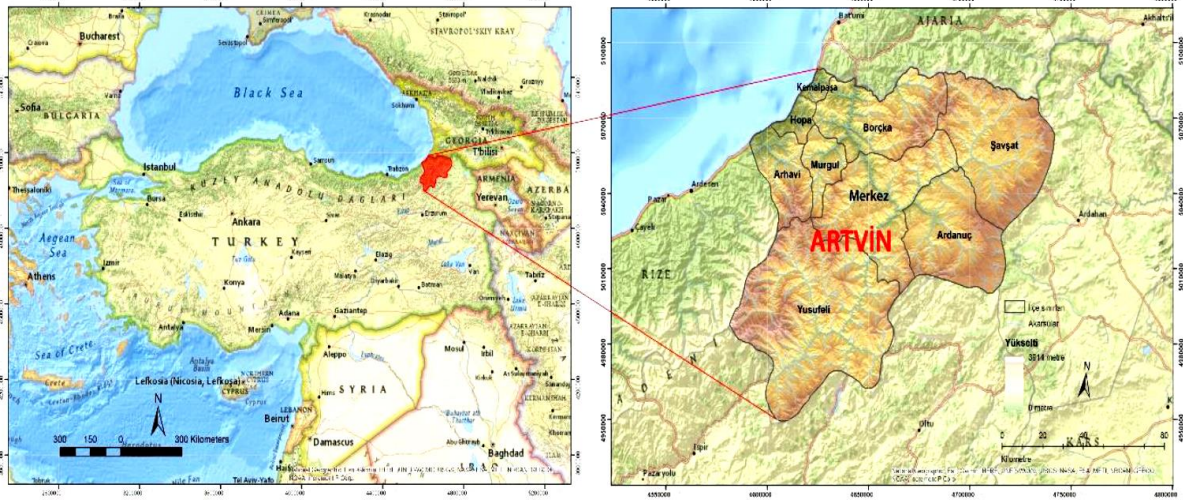
Araştırma alanı olan Artvin genelindeki turizm faaliyetleri Kültür ve Turizm Bakanlığının yerel idaresi olan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır. Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, bölgede gerçekleşecek faaliyetlerde zaman zaman paydaş bulmakta güçlük çekmekte, bazı görev dağılımlarını ilgili kurum ve kuruluşlara paylaştırmada zorlanmaktadır. Diğer yerel aktörler, müdürlük tarafından paylaştırılmaya çalışılan görev ve sorumluluklarda zaman zaman inisiyatif almakta güçlük çekmekte, daha ön planda olabilecek faaliyetlerde daha fazla yetki ve sorumluluklarla yer alma gayreti içerisinde olmaktadır. Bu ve benzeri sebeplere personel eksikliği, yöneticiler arasında yaşanan görev değişiklikleri, yerel yönetimler arasında hak ettiği değeri bulamama gibi maddeler de eklenince müdürlüğün turizm ile ilgili çalışmaları aksamakta, ilgili faaliyetler farklı birim ve kurumlardan destek alarak yürütülmeye çalışılmaktadır. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında; valilik, kaymakamlıklar, belediyeler, kalkınma ajansları, üniversite gibi kurumlar Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün en çok iş birliği yaptığı yerel yönetim birimleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, Doğu Karadeniz genelinde, Artvin özelinde bölgenin turistik ihtiyaçlarından doğan bazı faaliyetlerin farklı bir yasal statüye bağlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, valilik tarafından desteklenen, sekretaryasını Artvin Çoruh Üniversitesi'nin (AÇÜ) yapacağı bir "Turizm Ajansı"nın kurulması öngörülmektedir. Bölgesel kalkınma ana teması çerçevesinde bir yaklaşım ve çabanın sadece devlet kurumları tarafından değil bölgenin tüm paydaşlarınca gösterilmesi gerekmektedir. Bölgesel meselelerin çözümü, mevcut organizasyonların iyileştirilmesi, yeni organizasyonların başlangıç gibi faaliyetlerde yerel aktörlerin aktif katılım gösterebileceği bir yaklaşım desteklenmelidir.

Çalışma Alanı

Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Artvin ilinin kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Doğu Anadolu Bölgesi yer almakta olup, il güneybatısından ise Orta Anadolu ile çevrilidir (Mutlu 2020: 17). 36° 43-41° 35 doğu meridyenleri ile 40° 1-41° 34 kuzey paralelleri arasında yer alan il; coğrafi yapısı, jeopolitik konumu, yer altı ve yer üstü kaynakları ile dikkat çeken bir destinasyondur (Akyol 2020: 17; Bıyık ve Yavuz 2010: 202).

Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi

Şekil 1. Artvin Destinasyonu (Kaynak: Bolat 2020: 25)

Sınırları içerisinde 9 ilçe barındıran (Arhavi, Hopa, Kemalpaşa, Borçka, Murgul, Yusufeli, Ardanuç, Şavşat, Merkez) Artvin; coğrafi yapısı (bitki örtüsü, iklim), tarihi geçmişi, sosyal ve kültürel yapısı (folklorik özellikler, el sanatları, mutfak, mimari özellikler), Çoruh Vadisi (nehir, barajlar), tabiat varlıkları (korunan alanlar) ile bölge turizmde önemli değerlere sahiptir. Alternatif turizm türlerinin (botanik, ekoturizm, festival, gastronomi, gençlik, inanç, kamp ve karavan, kırsal, kış, kongre, kültür, mağara, sağlık, spor ve yayla turizmi) tamamına elverişli alanlara sahip Artvin destinasyonunun turizm arzında, 100'ün üzerinde tesis, 2.000'in üzerinde oda, 5.000'e yakın yatak yer almaktadır. İl genelinde 16 seyahat acentası faaliyet göstermekte, 337 adet tescilli kültür varlığı ve 21 adet özel statülü alan yer almaktadır (Akyol 2020: 47; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019).

Yöntem

Araştırma kapsamında, olayı ya da olguyu doğal ortamı içerisinde inceleyen, araştırmacının bilgi toplama sürecine aktif olarak katıldığı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (İslamoğlu 2009: 180). Temel ve alt problemlerin sonuçlarına ulaşabilmek adına, nitel ve nicel araştırmalarda kullanılabilen bir teknik olan saha taraması uygulanmıştır. Gerçek akış süreci içinde araştırılmasının daha net sonuçlar verebileceği alan araştırmasında araştırma konusu örneklemin fikirleri doğrultusunda şekil almaktadır (Bahar 2013: 47). Bu tür araştırmalar, bireylerin (katılımcılar) ilgili konu ile ilgili ne düşündüğü, nasıl bir tavır takındığı veya takınacağı ile ilgili sözlü ve yazılı olarak sorulan sorular aracılığıyla bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında Artvin’de, turizm alanında etkili kişi, kurum ve kuruluşların turizm yönetimine olan yaklaşımları ayrıntılı ve derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır. Gerçek hayatın içinde yürütülme özelliği taşıyan araştırma, katılımcıların turizm yönetimi konusundaki görüşlerini ve değerlendirmelerini içermektedir. Araştırmada uygulanacak görüşme formunun hazırlanması, örneklem seçimi ve veri toplama tekniklerinin uygulama aşamaları, alan araştırmalarının en önemli kısımlarını oluşturmaktadır (Arıkan 2000: 71).

Araştırma doğrultusunda tespit edilen konu ile ilgili spesifik bir çalışmanın olmayışı, araştırmanın ayrıca keşifsel olma özelliğini de ön plana çıkarmaktadır. Araştırma problemini ve problemin boyutlarını ortaya koymaya yönelik olan keşifsel araştırmalarda, hakkında çok az bilgiye ulaşılabilen olay, birey ya da madde ile ilgili çalışmalar yapılmakta olup, konu ile ilgili yeni fırsatlar oluşturacak fikir ve özgün görüşler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Nakip 2013: 36; Sekaran 2003: 119).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Doğu Karadeniz Bölgesinin ulusal ve uluslararası turizm pazarlarında etkili olma potansiyeline sahip destinasyonlarından biri olan Artvin’in turizm cazibesini daha sürdürülebilir ve kalıcı bir biçimde ortaya çıkarabilmek, bölge, ülke ve dünya genelinde daha kabul görür bir turizm bölgesi olabilmesi adına etkin bir yönetim metodu belirlemek araştırmanın temel amacıdır. Bu doğrultuda Artvin’in turizm açısından etkili ve sürdürülebilir bir gelişimi için gereken yönetim özellikleri bir model önerisi ile sunulmaktadır.

Ülkenin önde gelen turizm destinasyonlarına oranla (İstanbul, Antalya, İzmir, Antalya, Muğla) farklı turizm türlerine ev sahipliği yapan Artvin’in turizm hareketlerinin ilgili destinasyonlara nazaran daha farklı ve uyumlu yönetilmesi gerektiği, çalışmanın ana fikridir. Oluşturulacak yönetim modelinin, etkili ve verimli bir bölge turizm yönetimi anlayışını esas alması, mikro ölçekte Doğu Karadeniz Bölgesinin, makro ölçekte ise ülkenin diğer turizm destinasyonlarınca da kabul görmesi ve uygulanması hedeflenmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatür tarandığında Doğu Karadeniz genelinde ve Artvin özelinde uygulanabilecek bir turizm yönetim modeli ortaya koyan akademik bir çalışma tespit edilememiştir. Artvin gibi kendine özgü turizm özelliklerine sahip olan destinasyonlar için kabul görür bir yönetim modeli ortaya koyması, destinasyon ile paydaşlar arasında yönetim konusundaki ilişkiyi irdelemesi ve özel bölge yönetimi konusunda bilgi sunması bakımından araştırmanın özgün bir çalışma olduğu, teorikte ve pratikte uygulanabilmesi adına önem arz ettiği düşünülmektedir. Araştırma bulgularının ve ortaya konulacak yönetim modelinin, Doğu

Karadeniz genelinde, Artvin özelinde etkili bir turizm yönetim süreci oluşturacağı, turizm endüstrisi içerisinde bulunan kişi, kurum ve kuruluşlara yol gösterici bir kılavuz değeri taşıyacağı öngörülmektedir. Bu düşünceler doğrultusunda geliştirilebilecek bir turizm yönetim modelinin, sadece Doğu Karadeniz veya Artvin değil, tüm destinasyonlar için de örnek alınması hedeflenmekte, konu ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalara, yöneticilere, mevcut işletmecilere ve potansiyel yatırımcılara ışık tutması beklenmektedir.

Araştırmanın Sorunsalı

Araştırmada, çalışma kapsamına alınan paydaşların konu ile ilgili yaklaşım, beklenti ve planları da dikkate alınarak Artvin turizm faaliyetlerinin nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili bir model oluşturma süreci işlenmektedir. Bölge turizmi ile ilgili önemli bir araştırma niteliği taşıyan çalışma için cevap aranan temel ve alt sorular çalışmaya yön verecek nitelikte olmalıdır. Bu amaçla araştırma soruları; konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar (Kausar ve Gunawan 2017; Allahar 2015; Türker vd. 2014; Genç vd. 2014; Doğan 2014; Tigu 2012; Gržinić ve Saftić 2012; Clarke ve Raffay 2011) ve konusunda uzman akademisyenlerin katkılarıyla belirlenmiştir.

Araştırma için yaşamsal öneme sahip problem ve soru seçiminin sağlıklı bir biçimde belirlenmesi, araştırmaya yönelik soruların rahatlıkla cevaplanmasını sağlayacaktır (Ural ve Kılıç 2013: 8). Bu düşünceler doğrultusunda araştırmada;

- *'Artvin destinasyonunda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri özel ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ile (teknik ve uzmanlık gerektiren) nasıl yönetilmelidir?'* problemine cevap aranmaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma alanının Artvin ve çevresi olarak belirlendiği araştırmanın nitel kısmı ile ilgili, konu hakkında en etkili olacağı düşünülen turizm paydaşlarını belirlemek adına maksimum çeşitlilik örneklemesine gidilmiştir. Araştırmanın örnekleme seçiminde kullanılan maksimum örnekleme yöntemi; araştırmaya en çok katkı sağlayacağı düşünülen kişi ve kurumların çalışma içerisinde yer almasını hedeflemekte, bu doğrultuda konusu ile ilgili bilgi sahibi olacağı düşünülen kişi ve kurumların tespitinde etkili bir yol olarak tercih edilmekte, konunun derinlemesine çalışılmasına olanak sağlamaktadır (Somekh ve Lewin 2005: 75).

Bu doğrultuda çalışma grubu, Artvin il ve ilçelerinde turizm faaliyetlerine yönelik ilgisi ve bilgisi bulunan kamu kurum ve kuruluş idarecileri, STK temsilcileri, üniversite çalışanları

ile turizm işletmesi yetkililerinden olmak üzere toplamda 57 kişiden oluşmaktadır (Tablo 1). Uygulanan nitel örnekleme yöntemi doğrultusunda il turizminde etkili ve bilgili olduğu düşünülen yerel yöneticiler valilik ve kaymakamlıklardan elde edilen il ve ilçe protokol listelerinden belirlenirken, il sınırları bünyesinde turizm temalı faaliyet gösteren STK'lar İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğünden tespit edilmiştir. Destinasyonda çalışan akademisyenler Artvin Çoruh Üniversitesi'nin ilgili birimlerinden, hizmet veren turizm işletmeleri ve yöneticileri ise İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden alınan bilgi ve belgeler aracılığıyla belirlenmiştir.

Tablo 1. Mülakat Yapılan Kurum, Unvan, Tür ve Kodları

Kurum	Unvan	Tür	Kod
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	VLL.1
Yerel Yönetim	Yönetici Yardımcısı	Kamu	BLD.1
Üniversite	Bölüm Başkanı	Kamu	AÇÜ.1
Yerel Yönetim	Müdür	Kamu	BKN.1
Yerel Yönetim	Genel Sekreter Yrd.	Kamu	BKN.2
STK	Başkan	STK	ODA.1
STK	Başkan	STK	ODA.2
STK	Başkan	STK	DRN.1
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.1
Turizm İşletmesi	Müdür	Özel	YÖN.1
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	SEY.1
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.1
Yerel Yönetim	Başkan	Kamu	BLD.2
Üniversite	Bölüm Bşk. (Eski)	Kamu	AÇÜ.2
STK	Başkan (Eski)	STK	DRN.2
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	F&B.1
STK	İl Temsilcisi	STK	DRN.3
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	SEY.2
STK	Başkan	STK	DRN.4
Turizm İşletmesi	Ortak	Özel	SEY.3
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.2
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	F&B.2
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.3
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	F&B.3
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.2
Yerel Yönetim	Başkan Yrd.	Kamu	BLD.3
Yerel Yönetim	Müdür	Kamu	BKN.3
Turizm İşletmesi	Müdür	Özel	BKN.4
STK	Başkan	STK	DRN.5
Turizm İşletmesi	Müdür	Özel	YÖN.2
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.3
Yerel Yönetim	Başkan	Kamu	BLD.4
Üniversite	Müdür Yrd.	Kamu	AÇÜ.3
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.4
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.5
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.6
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.7
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.4
Yerel Yönetim	Başkan	Kamu	BLD.5

Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi

Turizm İşletmesi	Müdür	Özel	YÖN.3
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.5
Yerel Yönetim	Başkan Yrd.	Kamu	BLD.6
STK	Başkan	STK	DRN.6
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.8
Yerel Yönetim	Yönetici	Kamu	KYM.6
Yerel Yönetim	Başkan Yrd.	Kamu	BLD.7
Üniversite	Müdür	Kamu	AÇÜ.4
STK	Başkan	STK	KLP.1
STK	Başkan	STK	KLP.2
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.9
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.10
Turizm İşletmesi	Sahip	Özel	KON.11
Turizm İşletmesi	Yönetici	Kamu	KYM.7
Turizm İşletmesi	Müdür	Özel	YÖN.4
STK	Genel Sekreter	STK	VKF.1
STK	Kurucu Genel Bşk.	STK	FDR.1
STK	Sayman	STK	FDR.2

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma doğrultusunda katılımcılara, görüşme (mülakat) tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme çeşidi uygulanmıştır. Bu tekniğin tercih edilme sebebi, katılımcılardan (yerel yöneticiler, STK idarecileri, akademisyen, turizm işletmesi yetkilileri) Artvin'deki turizm faaliyetlerinin muhtemel ve potansiyel yönetimi ile ilgili daha derin ve detaylı bilgi alabilme isteğidir. Araştırmacıya ve katılımcılara daha esnek bir çalışma ortamı sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcıların düşüncelerine başvurmak üzere hazırlanan soruların dışında da soru sorma imkânı olmaktadır (Şener 2018: 60; Stuckey 2013: 57; Mil 2007: 8).

Destinasyon sınırları içerisindeki katılımcılarla yüz yüze görüşülmeye çalışılmış, şehir dışındaki katılımcılara ise görsel ve işitsel iletişim araçları ile ulaşılmıştır. Oluşturulan mülakat soruları, uzmanların da görüşleri alınarak değerlendirilmiş, gerekli yerlerde değişiklikler yapılma suretiyle araştırmaya uygunluğu kontrol edilmiştir. Görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliğini kuvvetlendirmek adına ilgili literatüre hâkim, alanlarında uzman akademisyenlerden görüş alınmıştır. Katılımcılarla 20 Haziran-16 Kasım 2018 arasında sesli ve görüntülü iletişim kurulmuş, görüşmeler neticesinde veriler elde edilmiştir.

Artvin ilindeki turizm faaliyetlerinde etkin rol oynayan kamu kurum ve kuruluş yetkilileri, STK yöneticileri, üniversite personeli (akademisyen) ve turizm işletmecisi yetkilileri ile gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde elde edilen nitel veriler betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Bu teknikte, katılımcıların görüşlerine doğrudan alıntılama yapma imkânı sunulmaktadır.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliliği

Nitel araştırmaların geçerliliğini sağlamak için araştırmacının konuyu mevcut biçimiyle ve mümkün olduğunca tarafsız gözlemlemesi uygun bir davranıştır. Verilerin zenginliği, nitel araştırmalarda geçerliliği etkileyen önemli etmenlerdendir (Acuner 2014: 130). Araştırılan konu ile ilgili bütüncül bir çerçeve çizilebilmesi için, elde edilen verileri teyit etmek adına katılımcı, uzman veya meslektaş onayına başvurulması mümkündür. Bu amaçla, kullanılan görüşme formundaki soruların araştırmaya ve araştırma alanına uygunluğu konusunda ülkenin farklı üniversitelerinin turizm anabilim dallarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın geçerliliğine katkı sağlaması amacıyla Balıkesir, İzmir Kâtip Çelebi, İstanbul Arel, Artvin Çoruh, Muğla Sıtkı Koçman, Gaziosmanpaşa, Manas, Kırklareli, Ondokuz Mayıs, İstanbul Gelişim, İstanbul Medeniyet, Antalya Bilim, Çankırı Karatekin ve Sakarya Üniversiteleri'nde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren turizm akademisyenlerinin katkılarıyla görüşme sorularının içerikleri ve ulaşılmaması amaçlanan konuya uygunluğu değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmacının çalışma alanına olan yakınlığı, birebir görüşmeler aracılığıyla toplanan veriler için ayrıntılı ve derinlemesine bir yol çizilmesi ve gerektiğinde araştırma alanına tekrardan gidebilme gibi durumlar nitel araştırmalarda geçerliliği oluşturan önemli özelliklerdir. Araştırmacı tarafından sonuçlara ulaşmada izlenen yolun açıkça ifade edilmesi ve toplanan verilerin ayrıntılı bir biçimde rapor haline getirilmesi de geçerliliğin önemli kıstaslarından biridir (Bağırhan 2015: 235).

Nitel araştırmalarda veri kaynağı olan paydaşların net olarak tanımlanması, elde edilen verilerle ilgili sınırlılıklar, varsayımlar, toplama ve analiz yöntemlerinin net olarak ifade edilmesi araştırmanın güvenirliliğini artıran etmenlerdir. Ayrıca, katılımcıların bilgisi dâhilinde kullanılan ses kayıt cihazındaki verilerin bilgisayar ortamında depolanmasının sağlanması da güvenirlilik faktörlerindedir.

Bulgular

Araştırmanın bundan sonraki kısımlarında, çalışmaya gönüllülük esasına göre katılım gösteren tüm kurum, kuruluş ve kişilerden farklı kod ve rakamlarla bahsedilmektedir. Kodlamada, kurum ve kuruluşların ilgili kelimesinin kısaltmasından, rakamlamada ise yapılan mülakatların sırasından yararlanılmıştır. Mülakat gerçekleştirilen yerel yöneticiler, STK idarecileri, üniversite personeli ve turizm işletmesi yetkililerin temsil ettiği kurum, unvan bilgileri, kurum ve kuruluş türü ile mülakat analizlerinde uygulanan kod bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu bilgilendirme doğrultusunda, araştırmaya katılım gösteren konu ile ilgili

Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi

kamu kurum ve kuruluşlardaki yönetici, öğretim elemanı / öğretim üyesi, işletme sahipleri, işletme yöneticileri ve diğer yetkililer çalışmanın devam eden aşamalarında aşağıdaki kodlamalar ile değerlendirilip sıralanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Görev ve Kodlamaları

Valilik Bünyesinde Görev Alan Yönetici	VLL
Bakanlıklara Bağlı Kurum ve Kuruluş Yöneticisi	BKN
Kaymakamlık Yöneticisi	KYM
Belediye Yöneticisi	BLD
AÇÜ Öğretim Elemanı / Öğretim Üyesi	AÇÜ
Oda Temsilciliği Yöneticisi	ODA
Konaklama İşletmesi Sahibi	KON
Seyahat İşletmesi Sahibi	SEY
Yiyecek İçecek İşletmesi Sahibi	F&B
Turizm İşletmesi Yöneticisi	YÖN
Dernek Yöneticisi	DRN
Kulüp Yöneticisi	KLP
Federasyon Yöneticisi	FDR
Vakıf Yöneticisi	VKF

Katılımcıların demografik değişkenleri incelendiğinde %85,96'sının erkek, %14,04'ünün ise kadın katılımcılardan oluştuğu görülmekte olup yaş aralıklarının ise ağırlıklı olarak 41 ve sonrası (%71,93) olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde daha çok lisans (%33,33) ve lise (%26,32) mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcıların eğitim aldıkları bilim dallarının daha çok işletme, kamu ve turizm alanı dışındakilerden (%36,84) oluştuğu (lise mezunları), ayrıca işletme (%24,56) ile turizm ve kamu (%19,30'ar) alanlarında olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında değerlendirilen katılımcıların turizm endüstrisindeki rollerine bakıldığında, ağırlıklı olarak turizm işletmecisi (%40,35) ile yerel yönetici (%29,82) oldukları, STK yöneticilerinin de %22,81 oranında olduğu görülmektedir. Kurum ve kuruluş yetkililerinin görev süreleri incelendiğinde, 5-10 yıl arası (%35,09), 2-5 yıl arası ile 10 yıldan fazla (%24,56'şar) seçeneklerinin öne çıktığı görülmektedir. Yönetici ve işletmecilerin görev yaptığı kurum ve kuruluşların başında ise konaklama işletmesi sahipleri (%19,30) gelmektedir. Diğer kurum ve kuruluş yetkilileri ise kaymakamlık ve belediye başkanlığı yetkilileri (%12,28'er), dernek yöneticileri (%10,53), farklı bakanlıkların yetkilileri, turizm endüstrisi yöneticileri ile akademisyenler (%7,02'şer) şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Kadın	8	14,04	Görev Süresi	1 yıldan az	3	5,26
	Erkek	49	85,96		1-2 yıl arası	6	10,53
	Toplam	57	100		2-5 yıl arası	14	24,56
Yaş	21-30	2	3,51	Kurum	5-10 yıl arası	20	35,09
	31-40	14	24,56		10 yıldan fazla	14	24,56
	41-50	19	33,33		Toplam	57	100
	51 ve üzeri	22	38,60		Valilik	1	1,75
	Toplam	57	100		Kaymakamlık	7	12,28
Eğitim	Lise	15	26,32	Belediye Başkanlığı	7	12,28	
	Ön Lisans	12	21,05	Bakanlık	4	7,02	
	Lisans	19	33,33	Dernek	6	10,53	
	Yüksek Lisans	11	19,30	Kulüp	2	3,51	
	Toplam	57	100	Federasyon	2	3,51	
Eğitim Dalı	İşletme	14	24,56	Vakıf	1	1,75	
	Kamu	11	19,30	Oda Temsilciliği	2	3,51	
	Turizm	11	19,30	Konaklama İşletmesi Sahibi	11	19,30	
	Diğer	21	36,84	Seyahat İşletmesi Sahibi	3	5,26	
	Toplam	57	100	F & B İşletmesi Sahibi	3	5,26	
Turizm Endüstrisindeki Rolü	Yerel Yönetici	19	33,33	Turizm Yöneticisi	4	7,02	
	STK	13	22,81	AÇÜ	4	7,02	
	Turizm İşletmecisi	21	36,84	Toplam	57	100	
	Akademisyen	4	7,02				
	Toplam	57	100				

Mülakat Soruları ve Cevaplar

Artvin destinasyonunda faaliyet gösteren ve hizmet veren turizm aktörlerine yöneltilen sorular ve alınan cevaplar, mülakat sorularının sırasına göre aşağıda yer almaktadır.

1. Artvin İlinin Turizm Alanında Markalaşabilme Potansiyelini Değerlendiriniz.

Katılımcıların destinasyon marka süreci ile ilgili yanıtları incelendiğinde, Artvin destinasyonunun markalaşma potansiyeli ile ilgili görüşlerinin genel anlamda olumlu olduğu görülmektedir. Destinasyonun sahip olduğu turistik alanların yanı sıra (KON.1) yerel, kültürel ve doğal değerler konularında da (BLD.2, BKN.3, KYM.6) markalaşma potansiyeline sahip olduğu görüşü yaygındır.

“Artvin destinasyonunun kendine has özellikleri olduğunu düşünmekteyim. Bölge ve yöre, özellikle kültürel çeşitlilikler, doğal güzellikler ve tarihi varlıklar ile markalaşma yolunda önemli ve etkili değerler sunmaktadır” (AÇÜ.3). “Özellikle Borçka ve Şavşat ilçelerindeki turizm değerleri ulusal hatta uluslararası bilinirliğe sahiptir. Borçka ilindeki korunan alanlar ve Şavşat ilçesinin sakin şehir unvanı, il turizmine önemli katkılar sağlamaktadır. Diğer turistik değerlerin tanınırlığını artırarak destinasyonun markalaşması, biz yöneticilere düşen görevlerdendir” (BLD.6).

2. Artvin'deki Turizm Faaliyetlerinin Bölgeye Olan Katkılarını Değerlendiriniz.

Destinasyondaki turizm faaliyetlerinin etkinliğinin artması ve turistik değerlerin verimli bir biçimde kullanılması neticesinde Artvin ilinin ve ilçelerinin bilinirliği artacak, sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında bölge gelecek nesillere aktarılacaktır. Turizm faaliyetlerinin bölgeye katkısı konusunda katılımcıların, özellikle altyapı (DRN.4) ve hizmet kalitesi (YÖN.4) kavramlarını ön plana çıkardıkları, konu ile ilgili ağırlıklı olarak olumlu düşüncelere sahip oldukları görülmektedir.

“Artvin'deki turizm faaliyetleri, yakın destinasyonlar olan Trabzon ve Rize'deki turizm hareketlerinin devamı niteliğindedir. Bu üç destinasyonun turistik hizmetlerinin niteliği ve niceliği artıkça Doğu Karadeniz Bölgesine ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar sağlayacaktır” (KYM.3). “Farklı sebeplerle (eğitim, barajlar, sağlık, sanayi, kültür) yıllardır göç veren Artvin'deki mevcut ve potansiyel turizm faaliyetleri, destinasyonun kaderini değiştirebilecek güce sahiptir. Destinasyon, mevcut şartları (coğrafi, iklimsel) avantaja dönüştürülebilirse alternatif turizm türlerinin hemen hemen hepsine yanıt alınabilecek bir coğrafyaya sahiptir” (SEY.3).

3. Artvin'de Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Yapılabilecekleri Değerlendiriniz.

Artvin coğrafyası, sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi ve turistik değerlerle özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinin etkili destinasyonlarından birisidir. Alternatif turizm ile ilgili katılımcıların genel düşünceleri daha çok turizm çeşitlendirmesine yönelik olup, destinasyondaki alternatif turizm potansiyeli ile ilgili olumlu düşüncelere sahiptirler.

“Artvin coğrafyası birçok doğal, kültürel, tarihi ve turistik değerlere ev sahipliği yapmaktadır. Geniş açıdan bakıldığında il ve ilçelerde alternatif turizm çeşitlerinin tamamının gerçekleştirilebileceği bir potansiyel bulunmaktadır. Bu doğrultuda; sportif açıdan yayla turizmi, dağcılık, av turizmi, bisiklet turizmi, kültürel açıdan mağara turizmi ve gastronomi turizmi, dini açıdan ise inanç turizmi ve 3. yaş turizmi gibi turizm çeşitlerinin ön plana çıkartılması gerekmektedir” (KON.4). “Artvin il ve ilçeleri ulaşım ve topografya açısından zor şartlara sahip olsa da diğer yandan bölgedeki diğer destinasyonlara oranla farklılık sağlayacak imkânlarla sahiptir. Bu kapsamda; yamaç paraşütü, rafting, tırmanma, avcılık, kuş gözlemciliği, yaylacılık, kış oyunları, kayak gibi etkinliklerin planlı ve programlı çalışmalarla alternatif turizm kapsamında değerlendirilebileceğini düşünmekteyim” (FDR.2).

4. Artvin Turizminin Belli Bir Dönemden Ziyade Tüm Yıla Yayılması için Yapılabilecekleri Değerlendiriniz.

Artvin il ve ilçelerindeki turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılabilmesi, yerli ve yabancı ziyaretçi akışının her mevsimde gerçekleştirilmesi, katılımcıların üzerinde durdukları ve daha çok olumlu görüş bildirdikleri bir konudur.

“Başta kurumumuz olmak üzere il ve ilçelerde hizmet veren tüm kuruluşlarımız, Artvin il ve ilçelerinin sadece belli aylarda veya sezonluk değil, 12 ay boyunca turizm konusunda hizmet verebilmesi ve ziyaretçi çekebilmesi adına etkin bir biçimde çaba göstermektedir. Özellikle ulusal ve uluslararası arenada konu ile ilgili etkili ve verimli tanıtımlar gerçekleştirme çabası içerisindeyiz” (VLL.1). “Bir destinasyonun etkili bir turizm alanı olabilmesi için yılın belli dönemleri değil, yıl boyunca ziyaretçi akışına sahip olması gerekmektedir. Arhavi ilçesinin ulusal sportif başarıları, Hopa ilçesinin uluslararası lojistik faaliyetleri, Borçka, Şavşat, Yusufeli ve Ardauç ilçelerinin ulusal ve uluslararası festival çalışmaları Artvin destinasyonundaki turizm faaliyetlerinin artması yönünde önemli gelişmelerdir. Diğer yandan turizm endüstrisinin can damarları olan konaklama, yeme-içme, seyahat ve ulaştırma sektörlerindeki niteliksel ve niceliksel iyileşmenin de etkisiyle artış gösteren gelen ziyaretçi ulusal verileri de bu düşüncelerimizi doğrular niteliktedir” (BLD.3).

5. Artvin’de Altyapı ve Üstyapı Yatırımlarını Değerlendiriniz.

Katılımcıların görüşleri mevcut altyapı ve üstyapı yatırımlarının henüz istenilen seviyede olmadığı, yetersiz olduğu yönündedir. Diğer yandan, özellikle son yıllarda Artvin destinasyonundaki altyapı ve üstyapı yatırımlarının geliştiği ve iyileştiği gözlemlenmektedir.

“Yaşadığımız coğrafya sebebiyle özellikle ulaşım anlamında yıllardır süregelen bir zorluk söz konusudur. Fakat özellikle son yıllarda artış gösteren turizm hareketleri bölgemizdeki altyapı ve üstyapı faaliyetlerinin gelişimini hızlandırmaktadır. Yerel yönetimlerin ve ulusal idarelerin bölgemize yönelik çalışmaları artırması biz Artvinlileri sevindiren ve ileriye umutla bakmamızı sağlayan gelişmelerdir” (YÖN.3). “Artvin geneline bakıldığında, önceki yıllara oranla sahil ilçelerinden iç kısımlara doğru özellikle ulaşım şartlarının zorluk derecelerinin hafiflediği görülmektedir. Ayrıca il merkezi ve ilçelerdeki turizm işletmelerinin özellikle niteliksel anlamda gelişimi gözlemlenmektedir. Yerel ve ulusal yöneticilerin destinasyona yönelik yatırımları da Artvin genelinde gözle görülür hizmet ve çalışmalar olarak değerlendirilmelidir” (KYM.7).

6. Turizm İşletmelerinin Yapılanmasında Mimari Özellikleri Değerlendiriniz.

Kültür ve tarih öğelerinin turistik değerleri desteklemesi açısından yöresel mimari, turizm öğelerinin çekiciliğini artıran unsurlardandır. Katılımcıların Karadeniz mimarisinin en güçlü miraslarından olan yöresel mimarinin destinasyondaki konaklama ihtiyacının giderilmesi yönünde kullanımı ile ilgili düşünceleri olumlu yöndedir. Katılımcılar, konaklama tesislerinin oluşum sürecinde yöresel mimariden uzaklaşmaması, diğer yandan da modern bina oluşumlarının da dikkate alınması gerektiği düşüncesindedir.

“Artvin il ve ilçelerinde sadece turizm işletmeleri değil tüm işletmeler nitelik ve nicelik sorunu yaşamaktadır. Bazı ilçe merkezlerinde temel ihtiyaç alanlarından bile sınırlı sayıda işletme bulunmaktadır. Turizm işletmelerinin öncelikle sayısal ve kalite açısından ilerleme göstermeleri gerekmektedir. Konu ile ilgili düşüncelerim ise konaklama işletmelerinin oluşum aşamalarında modernizasyondan vazgeçmemeleri ancak yöresel mimariden de uzaklaşmaması yönündedir” (VKF.1). “Artvin genelinde konaklama tesisi ihtiyacı malumdur. Bu konuda öncelik ihtiyacı giderme adına olmalıdır. İlla yöresel mimari olacak

diye bir zorlama düşünce içerisinde olunmamalıdır. Temel konaklama ihtiyacı çözüldükten sonra bu düşünceler üzerinde dikkatlerin toplanması daha doğru olacaktır” (F&B.1).

7. Bölgenin Güçlendirilmesi Kapsamında Turizmin Önemi Değerlendiriniz.

Katılımcılar Artvin ili için turizmi, etkili potansiyeli bulunan bir araç olarak görmektedir. Sadece kendi sınırları açısından değil, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinin de gelişimine katkı sağlaması bakımından gerek jeopolitik konumu (SEY.1), gerekse de coğrafi özellikleri ile (KLP.2), Artvin turizminin yerel ve bölgesel özelliklerinin verimli hâle getirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

“Artvin destinasyonunun çevre ülkelere (Gürcistan, Rusya, Azerbaycan) ulaşımının kolaylığı ve özellikle sanayi açısından elverişsizliği, bölgedeki turizm endüstrisini kolay ve gelir getirici bir unsur olarak öne çıkarmaktadır. Komşu destinasyonları (Rize, Trabzon, Erzurum) da kapsayan plan ve programlar ve etkin tanıtım faaliyetleri ile sürdürülebilir bir başarının geleceği kanaatindeyim” (AÇÜ.1. “Turizm endüstrisi ve potansiyeli, bölgesel kalkınma açısından en önemli mecra ve fırsat konumundadır. Şüphesiz sanayi ve eğitim konularına da odaklanılmalı fakat bölgesel gelişme göstergeleri açısından en önemli alan turizm gibi görünmektedir. Turizmin gelişmesiyle birlikte sadece bölge ekonomisi değil, aynı zamanda destinasyondaki sosyal ve kültürel yaşamın da etkileşim ve gelişim göstermesi beklenmektedir” (KYM.1).

8. Turizm Faaliyetlerinin Bölgeye Ekonomik, Tarihi, Kültürel ve Sosyal Açısından Katkısını Değerlendiriniz.

Bölgeler arası dengesizliği giderme, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, istihdam oluşturan bir gelişme faktörü olması, ekonomik refahın yerel halka yayılması gibi konularda rolü bulunan turizm endüstrisi ayrıca, sosyokültürel değişimi hızlandırmakta, destinasyonun kültürel ve sosyal açıdan gelişmesine katkı sağlamaktadır. Katılımcıların konu ile ilgili ağırlıklı düşünceleri, turizme yönelik uygulamaların nitelikli ve doğru yöntemlerle yapılması neticesinde bölgesel turizm hareketlerinin destinasyona katkı sağlayacağı yönündedir.

“Bölgedeki turizm faaliyetleri, zaten destinasyona katkı sağlamakta veya sağlama konusunda önemli gelişmelere sebebiyet vermektedir. Örneğin il merkezi ile Arhavi, Hopa, Borçka, Yusufeli, Şavşat ilçeleri özellikle turizm faaliyeti konularında üretkenlik anlamında ön plana çıkmaktadır. Bahsi geçen yerlerdeki yenilenme çalışmaları, yeni turistik ürünler oluşturma düşünceleri ve bu doğrultuda gerçekleştirdikleri organizasyonlar her geçen yıl profesyonelleşmekte, yerel ve bölgesellikten çıkıp ulusal hatta uluslararası anlamda etki gösteren faaliyetler olarak dikkat çekmektedir.” (KON.7) “Turizm hareketlerinin planlı ve programlı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi, destinasyonlara farklı açılardan yarar katacaktır. Destinasyona gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerden elde edilen ekonomik ve kültürel gelir bölgeye iktisadi, sosyal ve kültürel katkı sağlayacaktır.” (BLD.5)

9. Artvin Bölgesinin Potansiyel Turizm Yatırımları İçin Uygunluğunu Değerlendiriniz.

Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerinde, destinasyonun yatırım için uygunluğu düşünülmekte olup oluşacak ulaşım imkânları ile turizm işletmelerinin geliştirilmesine yönelik düşünceler ön plana çıkmaktadır.

“Alternatif turizm imkânlarının çeşitliliği turizm yatırımlarının uygunluğunun göstergesidir. Tabi bu doğrultuda destinasyonda eksik yönler olarak göze çarpan başta ulaşım imkânları olmak üzere turizm işletmelerinin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi gerekmektedir” (KYM.5). “Destinasyonun sahil ilçelerinde (Arhavi, Hopa) deniz turizmine elverişli alanların bulunması, ayrıca diğer ilçelerin tüm alternatif turizm çeşitlerine ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahip olması Artvin ilini turizm yatırımları açısından önemli bir konum haline getirmektedir” (KON.5).

10. Artvin Turizmi ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışı Tanıtım Faaliyetlerini Değerlendiriniz.

Katılımcılar konu ile ilgili, destinasyonun markalaşmasına da katkı sağlayacak olan tanıtım faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası çapta etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmekte olup, diğer yandan Artvin ile ilgili tanıtım çalışmalarının ulusal ve uluslararası boyutta çok da yeterli olmadığı görüşündedir.

“Artvin ili ve ilçeleri daha iyi tanıtılmalı, konu ile ilgili olumlu ve etkili geri dönüş sağlayıcı adımlar atılmalıdır. Bu konuda özellikle yerel ve ulusal anlamda tanınan siyaset, spor, sanat camiasından kişi ve organizasyonlardan destek alınmalıdır. Tanıtım çalışmalarının günümüz koşullarını da dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Konu ile ilgili özellikle internet ortamından ve sosyal mecralardan maksimum verim alınmaya gayret edilmelidir” (F&B.2). “Artvin destinasyonu ile ilgili tanıtım faaliyetleri özellikle yerelde ve bölgeselde sınırlı ve eksik kalmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar günümüzde daha çok gönüllülük esasıyla devam etmektedir. Konu ile ilgili tam kapasiteli resmi ve yasal bir destek sağlanmalıdır. Bu konuda resmi organların daha etkin ve verimli adımlar atması, tanıtım çalışmalarının daha ciddi boyutta, daha profesyonelce gerçekleştirilmesi gerekmektedir” (KON.8).

11. Artvin ile İlgili Faaliyet Gösteren Kamu ve Özel Kuruluşlar ile STK’ların İletişim ve Bilgi Alışverişini Değerlendiriniz.

Artvin destinasyonunda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları ile faaliyet gösteren işletmeler ve STK’ların yeteri kadar bilgi alışverişi yapıp yapmadıkları konusunda katılımcıların yaklaşımları genel hatlarıyla olumsuzdur. Bireysel ve kurumsal anlamda özellikle kamu kurum ve kuruluş yetkilileri diğer paydaşlarla olan bilgi alışverişinden memnun gibi gözükse de özellikle turizm işletmeleri ve STK’lar bu aktarımlardan çok da mutlu gözükmemektedir.

“Kamu kurum ve kuruluşlarının iletişim ağının güçlü olduğunu düşünüyorum. Artvin zaten küçük bir coğrafya. En ufak bir etkinlikten ister istemez haberiniz oluyor. Ama bence önemli olan organizasyona katılım göstermekten ziyade organizasyona ne derece katkı

sağladığıdır. Kurum olarak, istihdam sayımız az olmasına rağmen il ve ilçelerdeki tüm organizasyonlarda yer alma gayreti içerisindeyiz. Bazı organizasyonlarda bizzat düzenleyici, bazılarında ise iştirakçi pozisyonlarda yer almaktayız” (BKN.2). “Bu bölgenin insanıym ve yıllardır belgeli olarak turizm işi içerisindeyim. Ama Artvin il merkezindeki yöneticilerin zaman zaman sahil ilçelerini göz ardı ettiklerini düşünüyorum. Çoğu organizasyondan ya haberimiz olmuyor, ya da tesadüfen öğreniyoruz. Davet edildiklerimizde de sadece dinleyici konumunda oluyoruz. Sonuç olarak ilgili kurum, kuruluş, işletme ve yöneticilerinin destinasyon faaliyetleri ile ilgili daha fazla iletişim içerisinde olmaları gerektiğini düşünüyorum” (SEY.2). “Bölge yöneticileri, özel işletme ve STK yetkililerinin düşüncelerini çok da dikkate almamaktadır. İl genelinde gerçekleşen organizasyonlarda, devamlı belli bir kesim işin içerisinde, diğer kesimler yokmuş gibi davranılmaktadır. Bakanlık, valilik, kaymakamlık veya belediye kurum yetkililerinin işletmemizle olan iletişimleri yeterli görülmemektedir. Bahsi geçen kurum ve kuruluşların işletmemizle olan tek iletişim noktaları, kurumsal veya bireysel misafirlerini ağırlamaktan öteye geçmemektedir” (KON.3).

12. Bölge Turizminin Gelişmesi Adına Bölge Yöneticilerini Değerlendiriniz.

Bölge yöneticileri Artvin'deki önümüzdeki uzun vadeli süreçte en önemli gelir getirici endüstriyi yıllardır turizmi göstermektedir. Bu söylemin eyleme de dönüşmesi gerekmektedir. Bölge turizm aktörleri, bölge yöneticilerinin söylemlerini eyleme dönüştüremediklerini belirtmektedir. Katılımcıların daha çok beyan ettiği düşüncelerine göre turizmle ilgili olan bu durum ‘uzun yıllardır’ aynı söylemlerle devam etmektedir.

“Gerçekçi ve ulaşılabilir hedeflerden ziyade, her yöneticinin kendi kurum, ihtiyaç ve beklentilerine göre konuya yaklaşıklarını düşünüyorum, dolayısıyla bölge yöneticilerinin turizme bakışlarını, hedeflerini ve uygulamalarını genel hatlarıyla yetersiz buluyorum. Diğer bir önemli sıkıntı da hemen hemen her yönetici demeçlerinde turizmden mutlaka bahsetmekte ama konu ile ilgili gerçekçi bir çözüm oluşturamamaktadır. ‘Yapalım’ kavramı çok sık telaffuz edilmekte fakat bu durum ‘Nasıl yapalım?’ sorusuyla tamamlanamamaktadır. Yani hedefin bol, icraatın az olduğu düşüncesindeyim” (F&B.3). “Bölge yöneticilerinin konu ile ilgili çabaları olmakla beraber, turizm alanında planlanan ve projelenecek çalışmaların uygulamaya ve yatırıma dönüşmeleri gerekmektedir. Karar ve destek organları daha üst kesimlerde yer almaktadır. Ayrıca Artvin genelinde hizmet veren üst düzey yönetici ve yetkililerin görev süreleri çok hızlı değişkenlik göstermektedir. Sunulan plan veya projelerin bir sonraki aşamasında aynı yöneticiyi bulmakta zorlanıyorsunuz. Yeni gelen yönetici de destinasyonu tanıyana dek senin plan veya projenin güncelliği kaybolabiliyor. Konu böyle olunca yereldeki yönetici ne yapsın?” (DRN.1). “Geçmişte (Turizmden para kazanılır mı?) sorusunu soran yöneticiler varken, günümüzde (Turizmden nasıl daha fazla para kazanılır?) sorusunu soran yöneticiler mevcut. Bu düşünce tarzı özellikle küçük ölçekli turizm işletmeleri açısından avantaj teşkil etmektedir. Büyük işletmeler zaten bir şekilde turizm pastasından pay almakta. Turizm işinde pansiyon, restoran, minibüs, organik ürün, balık çiftliği gibi ürün ve hizmetlerle kendi yağında kavrulmaya gayret gösteren işletmeler var. Bölge yöneticilerinin özellikle yerel ölçekte hizmet veren işletmeleri daha fazla desteklemesi gerekir düşüncesindeyim” (AÇÜ.4).

13. Artvin Turizminin Gelişmesi İçin Eğitimin Önemini Değerlendiriniz.

Katılımcılar, turizm eğitiminin sadece Artvin için değil, tüm destinasyonlar için önemli olduğu konusunda hemfikirdir. Özellikle kırsal alanlar için turizm eğitimi daha da önemli hâle gelmektedir. Yerelde hizmet veren kurum ve kuruluşların ulusal iş birlikleri ile sağladıkları turizm eğitimi imkânları, küçük ölçekli turizm işletmeleri için önemli fırsatlardır. Sadece personel değil, işletme sahiplerinin de ilgi gösterdikleri eğitimler, özellikle yerli ve yabancı ziyaretçilerle kurulmaya çalışılan iletişimde önemli birer araç olarak görülmektedir.

“Genel olarak Artvin destinasyonunda turizm işletmelerinin nitelik ve nicelik açısından çoğaltılması gerektiği düşünülmektedir. Tabii bunun için kalifiye personel gerekmektedir. Özellikle istihdam sorununun ön planda yer aldığı il ve ilçelerin tamamında nitelikli personel sorunu mevcuttur. Eğitimli personelin destinasyona gelmesi ulaşım, coğrafya, konaklama gibi şartlar kapsamında zor gibi görünmektedir. Bu yüzden mevcut personel özellikle turizm açısından eğitilmelidir. Destinasyonda hizmet veren kurum ve kuruluşların zaman zaman turizme yönelik hizmet eğitimleri olmaktadır. Bu eğitimlere mevcut işletme çalışanlarını mutlaka yönlendirmek gerekmektedir. Başta lokasyonun mülki idareleri olmak üzere, belediyeler, halk eğitim merkezleri ile üniversite birimleri bu eğitimlerde öncü rol oynamalıdır” (DRN.3). “Turizm eğitimi destinasyonda önemli bir eksiklik ama en büyük eksiklik iş alanı olmamasıdır. İstedik kadar turizm eğitimi kursu aç ya da nitelikli personel yetiştir. Bu kişileri nerede çalıştıracaksın? İstihdam olanağı sağlayamazsan eğitim sadece sertifikalarda ve gezi fotoğraflarında kalır. Ben eğitime ayrı bir önem veriyorum. İşletmemde 2 adet üniversite mezunu istihdam sağlamışım. İkisi de bu bölgenin evladı ve Arhavi Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği ile Turizm ve Seyahat Hizmetleri programları mezunu. Teoride öğrendiklerini pratikte uygulamaya çalışıyorlar ve işletmeye önemli katkıları olduğunu düşünmekteyim, ayrıca ilerisi için kendileri ve işletmem adına umutluyum” (KON.9).

14. Artvin’de Turist Odaklı veya Pazar Odaklı (Niş Pazar) Turizm Ürünü Oluşturma Konusunu Değerlendiriniz.

Katılımcı düşüncelerinin geneline göre günümüz değer oluşturma sürecinde yer alan yerli ve yabancı ziyaretçi, yerel halk, turizm işletmeleri, bölgesel ve ulusal turizm yetkilileri, STK gibi aktörler turist ve pazar odaklı turizm ürünü oluşturma çabası içerisinde olmalıdır.

“Artvin, tüm ziyaretçilere ve pazarlara ürün sunabilecek potansiyele sahip bir destinasyondur. Bölgenin mutlaka eksiklikleri bulunmaktadır. Ama özellikle son yıllarda başta ulaşım olmak üzere ilimizle ilgili sorun teşkil eden tüm konulara, ilgili tüm yerel yönetimler çözüm oluşturma gayretindedir. Belediye olarak turizme katma değer sağlayabilecek her türlü alana ilgi göstermekteyiz. Coğrafyamızın güzelliği, topografyamızın çeşitliliği ve insanımızın misafirperverliği ile tüm pazar çeşitlerine hizmet verebilecek imkânımız bulunmaktadır” (BLD.1). “Niş pazar, tüm pazar çeşitlerine yönelmek yerine destinasyonun en iyi hizmet verebileceği düşünülen pazarlara yönelmek demektir. Bu doğrultuda, Artvin destinasyonunda yaylacılık, avcılık, dağcılık, ormancılık, yeme-içme gibi faaliyet alanlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece yayla turizmi, av turizmi, dağ ve kayak turizmi, alternatif turizm, gastronomi turizmi, sağlık turizmi, gençlik turizmi gibi turizm çeşitlerinin içerisinde bulunduğu niş pazarların oluşması mümkün hâle gelecektir.”

(YÖN.2) “Özellikle yöresel ve organik ürünlere yoğunlaşılması gerekmektedir. Ziyaretçiler yaşadıkları yerdeki hizmeti veya ürünü değil, yöreye özgü hizmeti ve ürünü merak etmektedir. Konu ile ilgili kararları alan ve uygulayan yöneticilerin bu düşünceler doğrultusunda adım atmaları gerekmektedir” (KON.11).

15. Artvin’de Nitelikli Ziyaretçi Sayısı ve Turizm Gelirlerinin Artırılmasına Yönelik Yapılması Gerekenleri Değerlendiriniz.

Ziyaretçi sayısının ve elde edilen gelirin artması yönündeki katılımcı düşünceleri daha çok destinasyonun ürettiği ürün ve hizmetlerin niteliği ile doğru orantılıdır. Ayrıca, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının ziyaretçi sayısını ve gelirini doğrudan etkileyen temel faktörler arasında en önemlileri olduğu düşünülmektedir.

“Nitelikli ziyaretçi ve turizm geliri kısa vadede olacak bir iş değildir. Ulusala yetişebilmek zaten çok mümkün değil ama komşu destinasyonları değerlendirdiğimizde (Trabzon, Rize, Erzurum) konu ile ilgili 20-30 yıllık birikim ve çalışmalarının olduğu görülmektedir. Bu makas aralığını kapatmak için çok çalışmanın yanında planlı, programlı ve en önemlisi koordineli bir biçimde çalışmak gerekmektedir. Turizm eğitimi konusunun bu başlıkta da önemli bir faktör olduğunu düşünüyorum” (DRN.5). “Konu ile ilgili atılması gereken en önemli adımlar tanıtım ve pazarlama faaliyetleridir. Ayrıca ulaşım ve konaklama alanlarında hizmet ve ürün çeşitliliği oluşturulmalıdır. Nitelik ve nicelik olarak hizmet ve ürün artışı sağlanabilirse yerel, ulusal ve uluslararası basında daha çok yer alınması mümkündür. Diğer yandan Artvin destinasyonunda markalaşabilecek turistik yer, mekân ve ürünlere konsantre olunması gerekmektedir” (ODA.2). “Artvin destinasyonu günümüz koşullarında artık ulaşılması ve gezmesi zor bir coğrafya değildir. Zaman zaman ön plana çıkan bu olumsuz kimlik artık iyileştirme göstermektedir. Bu yoldan devam edilerek tanıtım ve pazarlama adımları ile destinasyonu diğerlerinden farklı kılan özelliklerin ön plana çıkartılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. İnsan ve hizmet odaklı düşünmek ve davranmak, doğaya ve çevreye duyarlı bir anlayışla tesisleşmek, bunların yanı sıra altyapı ve üstyapı yatırımlarını yerel mimariyi koruyarak ve canlandırarak gerçekleştirmek gerekmektedir” (AÇÜ.2).

16. Bölge Turizmini Yöneten Kişi Siz Olsanız Nasıl Bir Yönetim Anlayışı Sergilersiniz?

Destinasyonda hizmet veren kurum ve kuruluş yetkilileri ile faaliyet gösteren turizm işletmeleri yöneticilerinin ortak düşünceleri doğrultusunda Artvin destinasyonunun turizm anlayışında etkili ve ortak bir turizm yönetim anlayışına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili en dikkat çekici tespitleri; bölgedeki turizm faaliyetlerinin devamlı belli bir kesim çerçevesinde gerçekleşmesi, planlanan ve hedeflenen turizm çalışmalarında hep aynı kurum ve kuruluşların yer alması, özellikle tanıtım ve pazarlama aşamalarında ağırlıklı olarak aynı ürünlerin kullanılması gibi konulardır.

“Turizm ile ilgili kurum ve kuruluşların karar alma ve uygulama organlarının tek bir çatı altında toplanması gerekmektedir. Oluşturulacak yönetim destinasyon sınırları içerisinde

kaliteli hizmet, nitelikli iş gücü, misafirperverlik, ziyaretçi memnuniyeti gibi konulara ağırlık vermelidir” (BKN.1). “Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında turizm açısından mutabık kalıcı adımlar atılmalıdır. İlgili birimlerin konuya hâkim kişilerce temsil edilmesi, her kafadan ses çıkmaması gerekmektedir. Konu ile ilgili olumlu ve etkili adımlar atıldıkça faaliyet alanlarında da gelişme sağlanabilecektir. Bu konuda farklı görev birimlerine ihtiyaç duyulabilir” (ODA.1). “Koordinasyon içerisinde yer alacak yönetici ve temsilcilerin ulusal ve uluslararası gelişmeleri yakinen takip etmesi, en azından bir yabancı dile hâkim olmaları gerekmektedir” (YÖN.1).

“Kültür ve Turizm Bakanlığının önderliğinde turizm özelinde birimler oluşturulmalı, diğer ilgili paydaşların da yönetimde söz sahibi olmalarına imkân sağlanmalıdır. Birlik ve beraberliğin sağlanacağı bir ortamda ortak amaç ve hedefler belirlenmeli, oluşturulacak koordinasyona eğitilmiş ve bilinçli yerel halkın da katılımı sağlanmalıdır” (DRN.2). “Artvin gibi zor coğrafyaya sahip bir destinasyonun farklı bakanlıklarca desteklenen projelerde yer alması, geliştirilecek projelerin turizm penceresinden bakılarak oluşturulması gerekmektedir. Turizmin gelişmesine yönelik bu adımları yönetecek, takip edecek, değerlendirecek ve sonuçlandıracak bir turizm yönetimi oluşturulmalıdır. Tabii tüm bu düşünceler etkili ve kullanılabilir bir bütçeye bağlıdır” (KON.2). “Turizm faaliyetlerinin tek bir çatı altında toplanması önemli bir düşüncedir fakat çatı altında bulunan kişilerin gerçekten hizmet etme veya yöntem geliştirme düşüncesi içerisinde olmaları gerekmektedir. Sadece bu yönetim içerisinde olmak için veya sadece bu tarz toplantılarda yer alarak bölgede isim ve unvan oluşturma derdinde olanlara prim verilmemelidir. Bu ayırımın sağlıklı bir biçimde yapılması gerekmektedir” (KYM.2).

“Turizm alanında eğitim almış, bu konuda ihtisaslaşmış kişilerce oluşturulan bir komisyona ihtiyaç duyulmaktadır. Destinasyonun mevcut turizm potansiyeli doğru bir şekilde belirlenmeli, imkânlar dâhilinde kısa, orta ve uzun vadeli plan ve stratejiler oluşturulmalıdır” (BLD.4). “Konu ile ilgili farklı fikirlerin bir araya gelmesi, konu hakkında sinerji oluşturulmasında fayda bulunmaktadır. Tek bir çatı altında oluşturulan bir yönetim anlayışı benimsenmeli fakat değişik birimler farklı görev alanlarıyla yönetime destek sağlamalıdır” (KYM.4). “Destinasyonda hizmet veren ve faaliyet gösteren tüm paydaşların fikir üretebileceği bir platform oluşturulmalıdır. Sadece il merkezli çalışmalar yerine, diğer ilçeleri hatta turizm değerlerine sahip köyleri de kapsayan plan ve proje adımları atılmalı, etkili bir koordinasyon yapısı oluşturulmalıdır” (BKN.4).

“Yerel ve bölgesel açıdan turizm alanında etkili ve sözü geçen bireylerden oluşan bir komisyon kurulmalıdır. Ulusal ve uluslararası örneklerin turizm yönetimi ile ilgili adım ve uygulamaları incelenmelidir. Başarılı turistik destinasyonların yönetim anlayışları ve örnekleri ile ilgili veriler toplanmalı, kendi destinasyonuna uygun fikir ve anlayışların uygulanmasına çalışılmalıdır” (KLP.1). “Kamu ve özel kesimin entegrasyonu şarttır. Kamu kesimi yetkilerine dayanarak adım atmaya çalışmaktadır ama yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları görülmektedir. Özel kesim ise bilgi ve tecrübeye sahiptir fakat yeterli yetkileri bulunmamaktadır. Bu sarmalın yıllardır devam ettiği görülmekte ve bilinmektedir. Artvin turizminin gelişmesi çok gecikti. Artık bu sıkıntıya dur denmesi ve çözüm getirilmesi gerekmektedir. Bölge ve ülke genelinde düzenlenen turlarda Artvin destinasyonunun bir uğrama noktası olması yönünde çalışma ve anlaşmaların çoğaltılması sağlanmalıdır.” (KON.6) “Dinamik bir endüstri olan turizmin sadece kamunun bilgi ve yetkisinde olmaması gerekir. Özel sektör bu işin dışarısında bırakılamaz. Her iki kesimin de birbiri ile işiştir

içerisinde olması gerekir. Ama bölgemizde maalesef belli bir kesim turizm ile ilgilenmekte, diğer kesimlerin ilgilenilmesine pek müsaade edilmemekte, fırsat verilmemektedir” (BLD.7).

“Bölge turizminin adaletli ve verimli bir şekilde yönetilebilmesi için bir komisyon gerekmektedir. Komisyonun kişi ve kurum hâkimiyetinden uzaklaşması ve kurumsallaşması gerekmektedir. Bu doğrultuda, komisyonun başına profesyonel bir yönetici atanmalıdır” (KON.10). “Turizm konusunda farklı görev birimleri oluşturulmalı, birimlerin tek bir kurum altında koordineli bir biçimde faaliyet göstermesi konusunda hemfikir olunmalıdır” (FDR.1). “Ortak hareket etme anlayışı benimsenen bir platform oluşturulmalıdır. İlgili tüm paydaşların katılımı doğrultusunda tarafsız, bölgeye hâkim, yöreyi bilen kişilerden oluşan, alanında uzman kişilerce de desteklenen bir yönetim benimsenmelidir. Müdahale edilmesi gereken başlıca konular ise tanıtım, tesisleşme ve turizm eğitimi olmalıdır” (DRN.6).

Gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde katılımcıların sürdürülebilir destinasyon yönetimi konusundaki genel düşünceleri şu başlıklar etrafında toplanmaktadır;

➤ Yerel paydaşlar, turistik arzların talebe dönüşmesinde önemli rol oynamaktadır. Turizm endüstrisindeki tüm aktörlerin (kamu ve özel) konuya önem göstermeleri gerekmektedir.

➤ Tüm turizm paydaşlarının destinasyon ile ilgili turistik planlama ve politika konularında fikir ve görüşleri alınmalıdır. Bölge turizmi ile ilgili resmi bir yönetim yapısı ve idari teşkilatlandırma oluşturulmalıdır.

➤ Turizm faaliyetleri bölgeye ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihi açıdan katkı sağlayacaktır. Mevcut turizm potansiyelinin açığa çıkarılması konusunda ortak hareket edilmelidir.

➤ Bölge turizminin gelişmesine yönelik gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler etrafında toplanılmalıdır. Bütüncül bir bakış açısıyla turizm yatırımlarının destinasyona yönlendirilmeleri gerekmektedir.

Önerilen Sürdürülebilir Destinasyon Yönetim Modeli

Araştırma ve sonuçlarının destinasyon geneline yayılması ve çalışmanın kalitesinin artırılması amacıyla mülakat sayısı olabildiğince fazla tutulmuştur. Böyle bir anlayışla konu ile ilgili düşünce sahibi olması muhtemel kişi ve kurumlara ulaşılması hedeflenmiş olup, veri havuzundan en üst seviyede yararlanılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama aşamaları öncesinde, araştırma ile ilgili oluşturulabileceği düşünülen model ile ilgili birçok ulusal ve uluslararası çalışma incelenmiş, ilgili kurum ve kuruluş yöneticilerinin fikirleri alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizleri ile dünyadaki ve Türkiye’deki turizm endüstrisine yönelik benzer çalışmalardan elde edilen modeller doğrultusunda, Doğu Karadeniz

genelinde, Artvin özelinde oluşturulması hedeflenen ‘Sürdürülebilir Destinasyon Yönetim Modeli’ tüm detaylarıyla şu şekilde planlanmaktadır (Şekil 2):

Şekil 2. Sürdürülebilir Destinasyon Yönetim Modeli

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Araştırma bulguları neticesinde önerilen yönetim modelinin ismi ‘ARTVİN TURİZM AJANSI’dır. Bölge turizmine yönelik olarak düşünülen ve geliştirilen ajansın çatısı; başkan, başkan yardımcısı, yönetim kurulu, denetim kurulu ve disiplin kurulundan oluşmaktadır.

➤ **Başkan ve Başkan Yardımcısı:** Önerilen yönetim modelinde rol alan aktörlerin belirlenmesinde ‘yerelin etkin olması’ temel düşüncesi esas alınmaktadır. Böyle bir yaklaşımla yöre ve bölge insanı bir araya gelecek, yaşayan ve çalışanlar ortak hareket edecek, hep birlikte bölge mirasına daha fazla sahip çıkılacaktır (Karataş 2015: 70). Bu düşünceler doğrultusunda, ajans başkanının Artvin Valiliğinden, başkan yardımcısının ise AÇÜ’den görevlendirilmesi planlanmıştır. Valilik bünyesindeki Planlama ve Koordinasyon birimi personeli ile üniversite bünyesindeki turizm ile ilgili bölüm akademisyenlerinin ajans yönetimini idare etmeleri düşünülmüştür.

Oluşturulması hedeflenen modelde kamu ve özel kesim temsilciliklerinin ayrı olması planlanmaktadır. Çünkü modelin tam olarak devlet kurumlarının egemenliğinde olmaması

düşünülmektedir. Burada üst düzey kurum ve kuruluşlara atanan yöneticilerin gönül vermesiyle oluşturulacak bir yönetim modelinden ziyade, geldiği bölge ya da çalıştığı yöre itibariyle turizmle ilgili kişilerin rol aldığı bir yönetim anlayışından bahsedilmeye çalışılmaktadır. Yönetim modelinin organları incelendiğinde yönetim kurulu, denetim kurulu ve disiplin kurulu bulunmaktadır. Ayrıca, organizasyon şeması içerisinde yer almayan danışma kurulu da ajansın ilave bir organı olarak düşünülmektedir.

➤ **Yönetim Kurulu:** Ajansın yönetim kurulu tüm organizasyonu temsil etme yeteneği olan, hızlı karar alabilen, alınan kararları yürüten, sağlam adım atabilen, bir nevi genel kurulun görevlerini yerine getiren bir birim olarak düşünülmektedir. Yönetim kurulu aynı zamanda ajansın genel kurulu niteliğindedir. Genel kurulun seçme fonksiyonunu yerine getirmesi ile bir başkan, bir başkan yardımcısı seçilmesi yönetim kurulu üyelerince tercih edilmektedir (Başkan: Valilik temsilcisi, Başkan Yardımcısı: Üniversite temsilcisi).

Düşünülen yönetim (genel) kurulunun daha efektif olması beklendiğinden az sayıda ve öz nitelikte olması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, kamu ve özel kesimde turizm anlamında kabul görmüş yöneticiler ile aktif ve alanında ulusal ve uluslararası çapta başarılı turizm işletmelerinin sahibi veya yöneticilerinin yönetim kurulunda olması hedeflenmiştir. Bu düşünce ile; İl Kültür Turizm Müdürlüğü, kaymakamlıklar, belediyeler ve muhtarları temsilen her birimden (turizm alanında kabul görmüş) bir yetkili yönetim kurulunun kamu temsilciliğini oluşturmaktadır. Kurulun turizm endüstrisi temsilciliğini ise otel, seyahat, yiyecek içecek ve ulaştırma işletmelerinden birer yetkilinin oluşturması planlanmıştır.

➤ **Denetim Kurulu:** Ajansın denetim kurulunun ayrı kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşması planlanmıştır. Kamu, özel ve mesleki kuruluşlardan seçilecek olan birer temsilcinin, ajans organlarının doğru ve olumlu çalışıp çalışmadıklarını denetlemesi düşünülmektedir. Karma bir yönetim modeli düşünülmesinin temel amacı ilgili veya ilgisiz hiçbir kesimin '*en çok ben biliyorum*' ya da '*en çok söz hakkı benim*' düşüncelerine kapılmaması gayret ve düşüncesidir. Böylece, birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmek, bütünleşik bir yapı ve yönetim modeli oluşturabilmek adına kutuplaşma olgusundan uzaklaşılacağı düşünülmüştür. Bu düşüncelerle Doğa Koruma ve Milli Parklarından bir yetkili kamu kesimini, profesyonel turist rehberlerinden bir yetkili turizm endüstrisini, Ticaret ve Sanayi Odasından bir yetkilinin ise mesleki kuruluşları temsilen ajans denetleme kurulunda yer alması düşünülmüştür.

➤ **Disiplin Kurulu:** Ajansın bir diğer kurulu olan disiplin kurulunun da denetim kurulu mantığı ile ayrı kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşması planlanmaktadır. Kamu, özel ve mesleki kuruluşlardan seçilecek olan birer temsilci, ajans organlarının fiil ve durumlarını takip edecek, gerektiği takdirde yönetmeliklere uygun disiplin cezaları uygulama usul ve esaslarını düzenleyecektir. Bu düşüncelerle Emniyet Müdürlüğünden bir yetkilinin kamu kesimini, STK'lardan bir yetkilinin turizm endüstrisini, medyadan bir yetkilinin ise mesleki kuruluşlarını temsilen ajans disiplin kurulunda yer alması planlanmıştır.

➤ **Danışma (İstişare) Kurulu:** Ajansın organizasyon şeması içerisinde yer almayan, ancak ajansın ilave bir organı olarak düşünülen danışma (istişare) kurulunun yönetim kuruluna destek amaçlı bir birim olması düşünülmüştür. Bu düşünce ile destinasyonun sorunlarını bilen, yönetici veya birim çalışanı pozisyonundaki 40-50 kişiden oluşan bir danışma kurulu oluşturulması söz konusudur. Senede bir kez toplanabileceği düşünülen kurula, konu ile ilgili tüm kesimden kişilerin davet edilmesi mümkündür.

Yönetim modelinin önemli konularından biri de vazife alacakların görev süreleridir. Hantal olmayan, fonksiyonel ve işlevselliği fazla, hareketliliği yüksek, hızlı toplanabilen, çabuk karar alabilen ve doğru uygulayabilen bir kurul olma gayretinde olacak olan ajansta görev alacak kurum temsilcilerinin en az 2 sene görev sürelerinin olması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle destinasyondaki hizmet veren kamu kurum ve kuruluş yetkililerinin görev sirkülasyonunun fazlalığı, işlev aşamalarında kişi veya kurum eksikliğine yol açabilecek bir sıkıntı oluşturabilir. Dolayısıyla, seçilen yönetimin asgari 2 yıllık periyotlar halinde görev yapması, kendi arasında da yılda en az 2 kez toplanmasının gerekliliği düşünülmüştür.

Önerilen yönetim modelinde paydaş sayısının fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Bu düşüncenin en önemli sebebi, paydaş katkısının yönetim modeline sunacağı katkı ve zararların düşünülerek azaltılmasına karar verilmesidir. Çünkü ortak bir amaç için toplanan bir kurumun büyümesi, kurumun hantallaşmasına da sebebiyet verebilmektedir. Böyle bir durum; kararların zor alınması, toplanmaların zorlaşması, toplantıların verimsizleşmesi gibi olumsuz durumları beraberinde getirebilecektir. Zaten araştırmada elde edilmesi düşünülen önemli neticelerden biri, geniş kapsamlı bir danışma kurulundan ziyade, etkili ve verimli bir yönetim kurulu modeli ortaya koyabilmektir.

Türkiye'de her alanda zaman zaman görev ve yetki karmaşası yaşanabilmektedir. Bu durum turizm destinasyonlarında da söz konusudur. Yerel yönetim, özel sektör, STK ve diğer turizm aktörlerinin hedefleri zaman zaman bencilleşebilmekte, destinasyon hedeflerinin önüne

geçebilmektedir. Konu ile ilgili aktör hedeflerinin bencillikten bütünleşmeye çevrilmesi, bunun için de yönetimin temel fonksiyonlarından planlama kavramını ön plana çıkarılması gerekmektedir (İlban 2019: 90). Turizm rakamlarındaki ilerlemeyi sürdürebilmek, bölgesel ve ulusal turizm pastasından yeteri kadar pay alabilmek için en kısa ve verimli sürede destinasyonlardaki yetki karmaşasının çözülmesi gerekmektedir.

Netice itibariyle; araştırmanın sürdürülebilir destinasyon yönetimi model önerisi, modelin olabilirliği, elverişliliği ve uygulama çalışmalarından elde edilen verilerin analizleri neticesinde oluşturulmuştur. Modelin temel düşüncesi, araştırma öncesi, sırası ve sonrasında düşünülen ve elde edilen bilgiler ve gerçekleştirilen analizler neticesinde elde edilen yönlendirmelerle oluşan şekildedir. Böylelikle, araştırmanın uygulama aşaması sonrasında gerçek bir model ortaya çıkartılmıştır. Çalışma neticesinde oluşturulması planlanan ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışına sahip bir modelde yer alan paydaşların pratik çözümler üretmesi, tasarımlar gerçekleştirilmesi, öneriler getirmesi beklenmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelişmekte olan dünya turizm endüstrisinde başarılı ve sürdürülebilir bir destinasyon yönetim organizasyonu oluşturabilmek ve bireylerin ziyaret memnuniyetini en üst seviyeye çıkarabilmek adına ilgili tüm paydaşların istekli ve etkili hareket etmeleri gerekmektedir. Büyük ölçekli turizm destinasyonlarını yönetmek zor gibi gözükse de özellikle küçük ölçekli turizm destinasyonlarının daha çok bireylerden oluştuğu, insan faktörü ön planda olduğu için de yönetilmesi ve ortak hareket edilmesi aşamalarında daha karmaşık yapılara sahip oldukları görülmektedir (Yoon ve Uysal 2005: 47; Yoon 2002: 34).

Rekabet ettikleri kişilerle ve işletmelerle tanışma, bir arada olma, ortak hareket etme, herkesin kullandığı bir ürün için zaman ve kaynak ayırma konularında her kesimin kabul edeceği bir turizm yönetimi oluşturabilmek çok da kolay bir işlem değildir. Küçük ölçekli destinasyonlarda özellikle bireysel dinamikler dikkate alınmalıdır. Destinasyon genelinde kabul gören bireylerin davranış, tutum, deneyim ve isteklerinin destinasyon geneline daha hızlı ve olumlu yansması muhtemeldir. Bu kişilerin bireysel ve kurumsal anlamda destinasyona katkı sağlayabilecekleri düşünceleri onlara yansıtılabilmelidir. Tüm bu adımlar, destinasyonda hizmet veren ve faaliyet gösteren tüm kişi, kurum ve kuruluşları bir araya getirmek, etkili bir turizm ekibi oluşturabilmek ve sürdürülebilir bir destinasyon yönetim modeli oluşturmak için gereksinim duyulan durumlardır.

Destinasyon yönetimi ve konu ile ilgili ulusal ve uluslararası araştırmalarda, turizm endüstrisinde etkili ve sürdürülebilir bir destinasyon oluşturabilmek için gelişim planları ve stratejik adımların atılması gerektiği görülmektedir. Örneğin, Kausar ve Gunawan'ın (2017) araştırma yaptığı Endonezya'nın Güney Sulawesi Eyaletinde yaşanan ekonomik krizler, rejim çöküşü ve güvenlik sorunları gibi sebepler destinasyondaki turizm hareketliliğini azaltmıştır. Bu doğrultuda, hükümetin geliştirdiği 'Ulusal Turizm Gelişim Ana Planı' ile ziyaretçi çekiciliği çeşitlendirilmeye, kalite ve yönetim sistemi geliştirme gibi konulara ağırlık verilmeye çalışılmıştır. Bir başka uluslararası çalışma, Karayipler'deki Trinidad ve Tobago adlı iki farklı ada ile ilgili yürütülmüştür (Allahar 2015). Ziyaretçi profilini etkili ve verimli bir şekilde yönetebilmek adına neler yapılabileceği ile ilgili ile kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar ve toplum temelli kuruluşlar ile yüz yüze görüşme ve odak grup yöntemleri ile birtakım neticelere ulaşılmaya çalışılan araştırma neticesinde özellikle saha düzeyinde uygulama işlemlerinin artırılması ve konu ile ilgili kişilerin eğitim almalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Romanya'da bulunan turistik yerlerin turizm pastasından daha fazla pay alabilmesi adına yapılabileceklerin araştırıldığı çalışmada (Tigu 2012), konu ile ilgili markalaşma adımlarının ön planda olması gerekliliği tespit edilmiştir. Bunun için özellikle yerelde iletişim ve sinerji oluşturma gayretinde olunması gerektiği düşüncesi etrafında birleşilmektedir. Hırvatistan turizmine yönelik araştırmada (Gržinić ve Saftić 2012) yerel halk ile akademik camianın içerisinde bulunduğu bir yönetim anlayışının öneminden bahsedilirken, Macaristan'da yürütölen çalışma neticesinde (Clarke ve Raffay 2011) gönüllü ortaklık şeklinde kurulan bir yapının destinasyon yönetim örgütüne dönüşümü analiz edilmiştir.

Ulusal anlamda yürütölen destinasyon yönetimi ile ilgili çalışmalarda ise kırsal kalkınma, doğa ve su sporları, tarım, çiftlik ve medikal turizmi, sürdürülebilirlik gibi kavramlar ön plana çıkmış olup araştırma alanları olarak Manavgat, Çanakkale, Bozcaada, Dalaman, Marmaris gibi destinasyonlar tercih edilmiştir. Çanakkale destinasyonu ile ilgili çalışmada (Genç vd. 2014), turizmle ilişkili paydaşlar ile kent merkezinde oluşturulabilecek bir yapılanma ve örgütlenme araştırması gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir bir destinasyona katkı sağlama düşüncesiyle Bozcaada'da yürütölen çalışmada (Doğan 2014), destinasyona özgü bir ürün olan üzüm asmasından esinlenerek bir yönetim modeli kurgulanmıştır. Modelle, destinasyondaki turizm açısından sorunların tespit edilmesi, sürdürülebilir çözüm üretebilme, yönetim politikaları oluşturma ve etkili çıktılar elde edilmesi amaçlanmıştır. Muğla ilinde yer alan Dalaman, Ortaca ve Köyceğiz belediyelerini kapsayan Dalaman Havzası sınırları içerisindeki yerel yönetim, turizm işletmesi temsilcileri, turizm amaçlı STK'lar ve üniversite

temsilcilerinden oluşan bir grup ile yürütülen proje kapsamında (Türker vd. 2014) slogan, marka, yatırım, harcama gibi konularda yetkili olmak üzere belediyeler arası bir protokol imzalanması gündeme getirilmiştir.

Artvin destinasyonuna yönelik gerçekleştirilen çalışma kapsamında ve neticesinde, katılımcıların (yerel yöneticiler, STK idarecileri, akademisyenler ve turizm işletmesi yetkilileri) görüşlerine göre Artvin il ve ilçelerindeki turizm faaliyetlerinin ağırlıklı olarak aynı kurum ve kuruluşlar ekseninde yürütüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili plan ve hedef çalışmalarında da yıllardır süregelen bir anlayışla benzer kurum ve kuruluşların yer alması dikkat çekmektedir. Diğer yandan, Artvin il ve ilçelerinin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde ağırlıklı olarak aynı ürünlerin kullanılması (yayla, festival vb.) katılımcıların dikkat çektiği önemli konu başlıkları arasındadır.

Bu tespitler doğrultusunda Artvin il ve ilçelerindeki turizm faaliyetleri ile ilgili değerlendirilme, fikir beyan edilme ve karar alınma konularında ortak ve koordineli bir biçimde hareket edilmesi gerektiği katılımcıların da ağırlıklı olarak değindiği bir düşüncedir. Bu doğrultuda, önerilen sürdürülebilir destinasyon yönetim modeli ile özgün ve geçerli bir turizm bölge yönetimi ortaya çıkması önem arz eden bir konu olmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler neticesinde araştırmanın temel sorunsalı olan;

'Artvin destinasyonunda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri özel ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ile (teknik ve uzmanlık gerektiren) nasıl yönetilmelidir?' problemi doğrultusunda elde edilen netice; 'Artvin destinasyonunda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri etkin ve verimli, günümüz turizm pazarlaması koşullarına uyumlu, sürdürülebilir bir destinasyon yönetim anlayışı ile yönetilmelidir' olmaktadır.

Elde edilen bilgi ve öneriler ışığında oluşturulan sürdürülebilir destinasyon yönetimi modelinin, bölgedeki turizm faaliyetlerinin devamlılığının sağlanabilmesine katkıda bulunması, endüstri bünyesinde yer alan kişi, kurum, kuruluş ve işletmelere gelir getirici bir model olması beklenmektedir. Yönetim modelinin teorik ve pratik araç ve donanımları kapsamlı bir yaklaşımla birleştirme düşüncesi destinasyondaki turizm hareketlerinin gelişimi konusunda pazar odaklı, gerçekçi ve sürdürülebilir bir bakış açısı sağlayacaktır.

Önerilen modelin oluşturulmasında, destinasyondaki ve potansiyel turizm faaliyetlerini doğrudan ve dolaylı etkileyen ve faaliyetlerden etkilenen kurum, kuruluş ve kişilerin fikir ve düşünceleri önem arz etmektedir. Bu doğrultuda; Artvin il sınırları içerisindeki yerel yöneticiler, STK idarecileri, akademisyenler ve turizm işletmesi yetkilileri çalışmanın

paydaşları olarak değerlendirilmiştir. Bu düşünceden hareketle çalışmanın paydaşları olarak belirlenen kişilerin ortak fikirleri doğrultusunda hazırlanacak sürdürülebilir bir destinasyon yönetimi modelinin il geneli ve ilçe özelindeki turizm hareketlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili yönetim modeli ile Artvin il ve ilçelerinde faaliyet gösteren ve turizm konusunda planlayıcı ve yönetici konumunda olan kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör temsilcileri arasında koordinasyonun sağlanması, endüstrinin büyüme stratejilerinin belirlenmesi, sürdürülebilir turizm hizmetine katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Bu şekilde bir yaklaşımla, turizm endüstrisi içerisinde yer alan kamu kesimi ve özel sektör bütünleşmesi sağlanacak, endüstri kümelenmesi oluşturulacak ve tüm bu konularla ilgili kurum, kuruluş ve kişiler arasında güç birliği sağlanacaktır. Özellikle tanıtım, pazarlama ve fiyat politikası başlıklarında etkin ve verimli çözümler üretme stratejisi güdecek olan turizm ajansı yönetimiyle, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kişiler arasında bilgi akışı sağlanacak, işbirliği gerçekleştirilecek, mevcut ve olası sorunların çözümünde ortak akıl oluşumu yönünde çaba gösterilecektir.

Gerçekleştirilen saha çalışmaları, yapılan görüşmeler, ulaşılabilen paydaşlardan alınan bilgi ve yönlendirmeler doğrultusunda ortak amaç Artvin'i sadece bir turizm destinasyonu olarak değil, bir doğa destinasyonu, bir kültür destinasyonu, bir tarih destinasyonu olarak ön plana çıkarabilmektir. Bu doğrultuda, destinasyonun tüm başlıklardaki (doğa, kültür, tarih, siyasi, iktisadi) potansiyelini keşfetmek, turistik bir yol haritası belirleyebilmek adına kamu kesimi ve özel sektör iş birliğini oluşturabilmek ve bu doğrultuda bir strateji oluşturabilmek amacıyla hareket edilmelidir.

Sonuç olarak; bu araştırma ile oluşturulması planlanan sürdürülebilir destinasyon yönetimi modeli (Artvin Turizm Ajansı) ile farklı zamanlarda ve platformlarda birbirlerinden habersiz, sağlıklı iletişim kurulamadan gerçekleştirilmeye çalışılan paydaş faaliyetlerinin tek bir çatıdan yönetilmesinin sağlanması planlanmaktadır. Aynı amaç doğrultusunda uğraşıldığı hâlde, ayrı ayrı ve birbirinden habersiz hizmet veren yerel paydaşların bir araya getirilmesi ile hem bir turizm sinerjisinin oluşturulması hem de turizm endüstrisinin destinasyona katkısının artması hedeflenmektedir.

Artvin destinasyonunun önümüzdeki yıllarda Doğu Karadeniz'in en etkili turizm ve cazibe merkezi olacağı yerel yöneticilerin ortak fikri ve beklentisidir. Botanik turizmi, eco turizm, festival turizmi, gastronomi turizmi, gençlik turizmi, inanç turizmi, kamp ve karavan turizmi, kırsal turizm, kış turizmi, kongre turizmi, kültür turizmi, mağara turizmi, sağlık

turizmi, spor turizmi, yayla turizmi gibi alternatif turizm türleri kapsamında birçok değeri bünyesinde barındıran Artvin, bölge turizmi açısından öne çıkan destinasyonlardan biridir. Önemli olan bu değerlerin planlı ve programlı bir biçimde yerel, bölgesel, ulusal hatta uluslararası tanıtımını yapabilmek, pazarlamasını sağlayabilmektir. Bu konuda yerel yöneticilere önemli işler düşmektedir. Araştırmaya katılan tüm paydaşların bu konudaki olumlu ve iyi yöndeki düşünce ve niyetleri Artvin destinasyonunun geleceği açısından önem arz eden konulardır.

Tüm bu örnekler dikkate alındığında turizmle ilgili bir destinasyonun gelişmesine katkı sağlayacak, oradaki sorunlara en iyi yaklaşımı gösterecek, yerinde çözümler üretebilecek, merkezi yönetimlere öneriler getirebilecek bir kurulun oluşturulması ihtiyacı doğmaktadır. Bu ihtiyaca yönelik olarak da yapılan uygulama çalışması neticesinde elde edilen veriler ışığında sürdürülebilir bir destinasyon yönetim modeli (Artvin Turizm Ajansı) ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acuner, E. (2014). Çamlıhemşin İçin Cittaslow Model Önerisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi- Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akyol, C. (2020). Doğu Karadeniz Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Artvin Destinasyonu Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Allahar, H. (2015). Small Island Visitor Attractions: A Development Process Framework, *SAGE Open*, 5 (1), 1-14.
- Altanlar, A., Kesim, A. G. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 1-20.
- Arıkan, R. (2000). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, Z. İ., Öztürk, A. ve Demirci, U. (2017). Ülkemizin Korunan Alanları İçin Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6 (2), 73-94.
- Bağırhan, D. (2015). Destinasyon Yenilik Sürecinin Oluşturulmasında Ağ Yapısı ve Bilgi Yönetiminin Rolü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahar, H. H. (2013). Sosyal Bilimlerde ve Fen Bilimlerinde Araştırmanın Temel Özellikleri. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (25-50), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bıyık, C., Yavuz, A. (2010). Doğu Karadeniz Bölgesinde Arazi Kullanımı, Mülkiyet Yapısı ve Kadastro İlişkileri (199-208), III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, I, Artvin.
- Bolat, F. (2020). Artvin Kenti ve Yakın Çevresinde Biyotop Haritalama ve Peyzaj Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Celepçi, E. (2006). Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Türkiye Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clarke, A., Raffay, Á. (2011). The Introduction of Tourism Destination Management Organisations in Hungary: Top-Down Meets Bottom-Up. D. Dredge ve J. Jenkins (Ed.), in *Stories of Practice: Tourism Policy and Planning* (311-334), Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- Doğan, M. (2014). Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi Bağlamında Adalar: Bozcaada Üzerine Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, K., Atay, L. ve Eryaman, Y. M. (2014). Sürdürülebilir Destinasyon Yaratma Sürecinde Örgütlenmenin Önemi: Çanakkale Turizmi Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (1), 49-61.
- Gržinić, J., Saftić, D. (2012). Approach to the Development of Destination Management in Croatian Tourism, *Management*, 17 (1), 59-74.
- İlban, M. O. (2019). 2023 Türkiye Turizm Stratejilerinde Kilit Unsur: Destinasyon Yönetimi, *GM Turizm & Yönetim Dergisi*, 132, 88-90.
- İslamoğlu, H. A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Karataş, E. (2015). Kültür Rotaları Planlama Rehberi, Çevre ve Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3, İstanbul: Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- Kausar, D., Gunawan, M. P. (2017). Revitalizing Tourism in the Heritage Land of Toraja: Planning as a Process. A. Saufi, I. R. Andilolo, N. Othman ve A. A. Lew (Ed.), in *Balancing Development and Sustainability in Tourism Destinations Proceedings of the Tourism Outlook Conference 2015* (39-46), Flagstaff: Springer Nature.
- Keleş, A. (2003). Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Türkiye’de Yat Turizmüne Ekolojik Yaklaşım, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Turizm İstatistikleri, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Genel Değerlendirme, Ankara: Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı.
<https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/63643,turizmistatistiklerigeneldegerlendirme2018pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 17.08.2019).
- Mil, B. (2007). Görüşme Tekniği, A. Yüksel, B. Mil ve Y. Bilim (Ed.), *Nitel araştırma* içinde (3-26), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mutlu, G. (2020). Artvin Tarihi Araştırmaları-1, N. Yavuz (Ed.), *Eskiçağ’da Artvin* içinde (17-58), İstanbul: Kriter Yayınları.
- Nakip, M. (2013). *Pazarlama Araştırmalarına Giriş (SPSS Uygulamaları)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Niyet, Z. İ. (2020). Destinasyonların Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: İzmir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Oğuzsoy, M. C. (2008). Turizmdeki Yeni Eğilimler Işığında Turizmin Çeşitlenmesi ve Gelişiminde Bölgesel Turizm Planlaması: Dalaman Turizm Kenti Örneği, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı- Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Özkök, F., Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 51-71.
- Sekaran, U. (2003). *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach*, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Somekh, B., Lewin, C. (2005). *Research Methods in the Social Sciences*, London: Sage Publications.
- Stuckey, H. L. (2013). Three Types of Interviews: Qualitative Research Methods in Social Health, *Journal of Social Health and Diabetes*, 1 (2), 56-59.
- Şener, E. (2018). Restoran İşletmelerinde Satın Alma Sorumlularının Coğrafi İşaretli Ürün Algısı ve Satın Alma Davranışlarının Değerlendirilmesi: İzmir Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tigu, G. (2012). New Challenges for Tourism Destination Management in Romania, M. Kasimoğlu ve H. Aydın (Ed.), in *Strategies for Tourism Industry- Micro and Macro Perspectives*, (167-184), Rijeka: InTech.
- Türker, A., Güzel, F. Ö., Türker, G. Ö. vd. (2014). Destinasyon yönetimi Projesi Kapsamında Dalaman Havzasında Yer Alan Suya Dayalı Rekreasyon Faaliyetlerinin Markalaştırılması Önerisi, *International Journal of Science Culture and Sport*, Özel Sayı (2), 53-69.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, A. İ., Ünal, A. ve Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı, *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4 (2), 55-83.
- Yoon, Y. (2002). Development of A Structural Model for Tourism Destination Competitiveness from Stakeholders' Perspectives, Unpublished Doctoral Dissertation, Polytechnic Institute and State University, Virginia.
- Yoon, Y., Uysal, M. (2005). An Examination of the Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model, *Tourism Management*, 26, 45-56.

WEB TABANLI DERSLERDE BAĞLILIK VE MEMNUNİYETİN TEKNOLOJİ KABULÜ VE BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNE YÖNELİK TUTUMLA İLİŞKİSİ

Cengiz GÜNDÜZALP*

ÖZ

Web tabanlı derslerde öğrencilerin derslere bağlılığı ve memnuniyeti birçok değişkenden etkilenmek de ya da birçok değişkeni etkilemektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak çalışma web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Web tabanlı derslerde birçok farklı teknolojinin kullanıldığı düşünüldüğünde teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile ilişkili olacağı öngörülmüştür. Bu bakımdan çalışmada değişkenler arasında olabilecek değişim ve değişimin derecesini belirlemek için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma örneklemindeki öğrenciler farklı bölümlerde öğrenim gören ve farklı dersleri alan öğrencilerdir. Bu öğrencilerden toplanan veriler dört farklı ölçek ile toplanmıştır. Ölçekler dijital ortama uyarlanmıştır ve veriler web ortamında toplanmıştır. Çalışmanın veri analiz işlemleri için pearson korelasyon testi ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışma sonuçları ile web tabanlı derslerde teknoloji kabulünün öğrenci memnuniyeti ile bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumun ise öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ilişkili olduğu ayrıca teknoloji kabulünün öğrenci memnuniyetini, bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumun ise öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordamada kullanılabilecek değişkenler olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Web Tabanlı Uzaktan Eğitim, Öğrenci Bağlılığı, Öğrenci Memnuniyeti, Teknolojiyi Benimsemek, Bilgi İletişim Teknolojileri.

THE RELATIONSHIP BETWEEN LOYALTY AND SATISFACTION IN WEB-BASED COURSES AND TECHNOLOGY ACCEPTANCE AND ATTITUDE TOWARDS INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

ABSTRACT

In web-based courses, students' loyalty to the courses and their satisfaction are affected by many variables or affect many variables. Considering this situation, the study was carried out to determine whether there is a significant relationship between student loyalty and satisfaction in web-based courses and technology acceptance and attitudes towards information and communication technologies. Considering that many different technologies are used in web-based courses, it has been predicted that technology acceptance and attitude towards information and communication technologies will be related to student loyalty and satisfaction. In this respect, correlational survey model was used in the study to determine the change and the degree of change that may occur among the variables. The students in the study sample are the ones who study in different departments and take different courses. The data collected from these students were collected via four different scales. The scales were adapted to the digital environment and the data were collected in the web environment. Pearson correlation test and multiple regression analysis were used for the data analysis of the study. As a the result of the study, it has been understood that the acceptance of technology in web-based courses is related to students' satisfaction and the attitude towards information and communication technologies is related to students' loyalty and satisfaction. In addition, it has been understood that technology acceptance and attitude towards information and communication technologies are variables that can be used to predict student satisfaction and student loyalty and satisfaction respectively.

Keywords: Web Based Distance Education, Student Loyalty, Student Satisfaction, Adopt the Technology, Information and Communication Technologies.

Atf: GÜNDÜZALP, C. (2021). "Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi", İMGELEM, 5 (9): 541-563.

Citation: GÜNDÜZALP, C. (2021). "The Relationship Between Loyalty and Satisfaction in Web-Based Courses and Technology Acceptance and Attitude Towards Information and Communication Technologies", İMGELEM, 5 (9): 541-563.

* Öğr. Gör. Dr., Kafkas Üniversitesi Kazım Karabekir Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, E-mail: cengizgunduzalp@kafkas.edu.tr. ORCID Number: 0000-0001-5108-437X

Başvuru / Received: 30 Temmuz / July 2021.
Kabul / Accepted: 18 Ekim / October 2021.
Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

It is possible to prepare high quality web-based lessons by providing all the conditions needed to understand a lesson by making use of the different features of web-based education. Web-based courses can offer students options such as long-term repetition and transferring their old knowledge to new situations (Olsson & Gustafsson 2021). In web-based courses, students can increase their insight-oriented thinking and self-confidence and reduce their anxiety about information (Thiyagu 2014). In this respect, students' loyalty and satisfaction to the courses in web-based courses can be seen as concepts that should be emphasized. Student loyalty can be expressed as students' attachment and involvement in learning process and achievement of academic, social and affective learning. High loyalty of students positively affects their participation in courses (McNally & Irving 2010). Student satisfaction, on the other hand, can be expressed as the compatibility of the student's different educational outcomes and experiences with his/her subjective evaluation (Dhaqane & Afrah 2016). In web-based learning environments, student loyalty and satisfaction can affect various variables such as students' courage and willingness towards using technology. Acceptance of technology and attitude towards information and communication technologies (ICT) can be among these variables. Acceptance of technology can be expressed as the behavior of accepting and using a technology by users. The attitude towards ICT, on the other hand, is related with situations such as knowing how to access information in different fields, using the obtained information in an appropriate way and creating new information. Information and communication technologies have been influential on today's learning and teaching processes, thanks to the development of instant information processing, viewing and sharing features (Allen & Seaman 2011), as well as providing conveniences for accessing information (Karabulut 2015; Olowo et al. 2020). Considering the stated situations and definitions, it can be predicted that acceptance of technology in web-based courses and attitude towards ICT are related to student loyalty and satisfaction. Based on this, this study was carried out to determine whether there is a significant relationship between student engagement and satisfaction in web-based courses, technology acceptance and attitudes towards information and communication technologies.

The study was carried out with the correlational survey model. The sample of the research was 324 students who were accessed through a simple random method, study in the

departments of Teaching of Social Sciences, Pre-School and Turkish Language, Engine, Laboratory Technology and Laboratorian and Veterinary Health and take courses of Information Technologies, Information and Communication Technology, Basic Computer Technology and Keyboard Usage on a web-based basis. Data collection tools of the study are Online Scale of Student Loyalty, Scale of Learner Satisfaction in Distance Education, Acceptance Scale of Online Learning Systems and Attitude Scale towards Information and Communication Technologies. The data of the study were collected in web environment through the digitalized versions of data collection tools. The relationship between student loyalty and satisfaction and acceptance of technology and attitude towards information and communication technologies was examined using the pearson correlation test and multiple regression analysis was used to determine whether acceptance of technology and attitude towards information and communication technologies predict student loyalty and satisfaction.

According to the findings obtained from the study, no significant relationship was found between acceptance of technology and student loyalty, feeling at ease, facilitating the process and sub-dimensions of interaction and collaborative working. However, it was seen that there was a very weak positive correlation between acceptance of technology and sense of community. Acceptance of technology can explain approximately 1.21% of sense of community. It has been observed that there is a weak positive relationship between acceptance of technology and student satisfaction and its sub-dimensions. Acceptance of technology can generally explain 7.84% of student satisfaction. On the other hand, it has been observed that there is a very weak positive relationship between the attitude towards ICT and the sub-dimensions of student loyalty and satisfaction. Attitude towards ICT can explain 3.61% of student loyalty and 4.84% of student satisfaction. In addition, it was observed that the attitude towards ICT significantly predicted student loyalty, acceptance of technology could not significantly predict student loyalty, and the attitude towards ICT and acceptance of technology significantly predicted student satisfaction. It has been determined that the attitude towards ICT explains approximately 4.5% of the score variance of student loyalty, and the attitude towards ICT and acceptance of technology explains 10% of the score variance regarding student satisfaction.

In the study, it was determined that acceptance of technology was not related to student loyalty. However, it was understood that acceptance of technology was positively and very weakly related to the sense of community, which is one of the sub-dimensions of student loyalty. The situation may have arisen from the problems experienced in the full adaptation of

different digital technologies to the web-based classroom environment (Bürg, Kronburger & Mandl 2004). On the other hand, online communication technologies in web-based courses and the communication of students and teachers, who are physically separated from each other, may have helped students to develop their sense of community (İlgaz ve Aşkar 2009). From the study, it was understood that acceptance of technology and student satisfaction and its sub-dimensions were positively and weakly related. This may have been due to the fact that students can control technological changes and cope with the problematic situations that these changes may cause and benefit from various opportunities (Lai 2017; Nysveen & Pedersen 2016). In the study, it was determined that there was a weak positive relationship between the attitude towards ICT and student loyalty and its sub-dimensions. The development of instant information processing, displaying and sharing features of information and communication technologies and their becoming effective on learning and teaching processes may have contributed to the formation of this situation (Allen & Seaman 2011). It can be thought that information and communication technologies provide convenience to students in subjects such as knowing how to access information, using the information appropriately and creating new information (Gül ve Karataş 2020) and is the source of this situation. In the study, it was understood that there was a weak positive relationship between the attitude towards ICT and student satisfaction and its sub-dimensions. Students' fulfillment of the requirement to use different information and communication technologies approaches (Okechukwu & Chogozie-Okwum 2014) in order to achieve more effective learning outcomes may have had an impact on this situation. In the study, it was understood that acceptance of technology could not predict student loyalty. The insufficient acceptance and usage of technologies used in web-based courses by students may have been the source of the situation (Aydın 2019). On the other hand, it was determined that the attitude towards ICT predicted student loyalty. This situation may be due to the fact that the skills and competencies that students need to have at a certain level for ICT (Zuppo 2012) are at a sufficient level. On the other hand, it has been understood that acceptance of technology and attitude towards ICT predict student satisfaction. It can be thought that improving the attitudes of students who participate in web-based courses towards ICT by individually processing, evaluating and analyzing the information they collect (Ma, Anderson & Streith 2005) has an impact on the situation. In addition, it can be thought that students' belief that they can increase their performance by using technologies in web-based courses and their high-level perception that they can use these technologies with little effort (Mazman 2009) also affect the current situation. The results obtained from the study are similar to the research

findings of different studies in the literature. As a result, considering the findings obtained from the study, it has been understood that acceptance of technology and attitude towards ICT in web-based courses are related to student loyalty and satisfaction and variables that can be used to predict them. In this respect, taking these situations into account in future studies may make important contributions to the field.

GİRİŞ

Son zamanlarda tüm dünyada etkili olan pandemi süreci yüz yüze eğitime alternatif olabilecek seçeneklerin değerlendirilmesinde oldukça etkili olmuştur. Uzaktan eğitim bu seçenekler arasında en fazla tercih edilen eğitim şekli olarak kabul görmüş ve dünya genelinde oldukça fazla sayıda ülke yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçiş yapmıştır (Al Lily vd. 2020). UNICEF'in araştırma sonuçlarına göre pandemi süreci ile birlikte dünya ülkelerinin %67'sinin farklı yöntemlerle uzaktan eğitime geçiş yaparak eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür (URL-1). Web tabanlı eğitim bu yöntemler arasında yer alır. Web tabanlı eğitim genel anlamda uzaktan eğitimi desteklemek amacıyla web aracılığıyla verilmek üzere hazırlanmış, zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde erişim imkanları sunan ve erişimin genellikle internet üzerinden yapıldığı bir eğitim şekli olarak ifade edilebilir (Horton 2000). Web tabanlı eğitim uzaktan eğitim, bilgisayar destekli eğitim ve internetin birlikte kullanıldığı bir yapıdadır (Tektaş vd. 2010). Bu anlamda web tabanlı eğitim uzaktan eğitimin gerçekleştirilmesi adına bir alternatif olarak düşünüldüğünde bu iki kavram arasında güçlü bir bağ olduğu söylenebilir.

Web tabanlı eğitim ile uzaktan eğitim arasında var olan güçlü bağ düşünüldüğünde ve web tabanlı eğitimin zaman ve mekân kısıtlaması olmadan sesli ve görüntülü iletişim sağlanabilme ve bireylerin farklı deneyimlerinden yararlanmak amacıyla sosyal bir ortam oluşturabilme özelliklerinden dolayı web tabanlı eğitimin önemi ve kullanımı yaygınlaşmıştır (Demir ve Gözüm 2011; Bölüktaş vd. 2019; Yıldırım ve Çevirgen 2019). Ayrıca günümüz insan gereksinimlerinin çeşitlenmesi ve farklılaşmasının ve teknolojinin çok hızlı bir şekilde gelişmesinde bu anlamda etkisinin büyük olduğu söylenbilir. Bunlara ek olarak web tabanlı eğitimin fırsat eşitliği sağlayabilme, sunulan kaynakların sayısı oldukça arttırılabilme, çoklu ortam araçları ile öğrenci motivasyonu arttırılabilme, ders materyallerini istenildiğinde güncelleyebilme ve değiştirebilme gibi özelliklerinde buna katkı sunduğu düşünülebilir. Buna ek olarak web tabanlı eğitimin öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirebilme ve öz güvenlerini kazanmalarını sağlayabilme (Tektaş vd. 2010) gücünde bu duruma etki ettiği söylenebilir. Bu anlamda web tabanlı eğitimin çok yönlü yapısı göz ardı edilmemelidir. Web

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

tabanlı eğitimin bu çok yönlü yapısı özellikle web tabanlı derslerde işe koşulabilmektedir. Web tabanlı derslerde öğretmenlerin yeterli deneyime ve eğitime sahip olmaları ve teknolojik bilgilerinin, ilgi ve motivasyonlarının yeterli düzeyde olması gibi farklı özellikleri, öğrencilerin web tabanlı derslerde örgün derslerde elde edebilecekleri birçok kazanımı elde etmesine yardımcı olabilmektedir. Bu bakımdan web tabanlı eğitim sürecinde web tabanlı derslerin dikkate değer olduğu düşünülebilir. Web tabanlı eğitimin gerçek anlamda amacına ulaşabilmesi ve farklı derslerde istenilen amaçlara ulaşılabilmesi adına web tabanlı derslerin öneminin büyük olduğu düşünülebilir.

Web tabanlı eğitimin kabiliyetlerinden yararlanılarak (Odabaş 2003), dersin anlaşılması için ihtiyaç duyulan pedagojik ve teknolojik destekler sağlanarak daha nitelikli dersler hazırlanabilir (Tektaş vd. 2010). Web tabanlı derslerde sağlanan pedagojik ve teknolojik destek içerisinde farklı teknolojilerin önemi dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak görülebilir. Nitekim derslerde teknolojik çeşitliliğin artırılması öğrencilere ilişkin birçok değişkene direk veya dolaylı olarak etki edebilmektedir. Öğrencilerin web tabanlı derslere bağlılığı ve buna derslere yönelik memnuniyetleride bu değişkenler arasında görülebilir. Öyle ki web tabanlı dersler ile öğrenciler tüm bilgilerini uzun süre tekrarlayabilir ve eski bilgilerini yeni durumlara aktarabilirler (Olsson ve Gustafsson 2021) ayrıca iç görülü düşüncelerini ve özgüvenlerini artırmanın yanı sıra bilgiye yönelik kaygılarını azaltabilirler (Thiyagu 2014). Bu sayede derse yönelik bağlılıkları ve derslerdeki memnuniyetleri artabilir ve dersin belirlenen amaçlarına daha hızlı ve etkili bir şekilde ulaşılabilir. Bu bakımdan web tabanlı derslerde öğrencilerin derslere bağlılıkları ve memnuniyetleri üzerinde durulması gereken kavramlar olarak görülebilir. Öğrenci bağlılığı, öğrencilerin öğrenme sürecine bağlanma, dâhil olma, akademik, sosyal ve duyuşsal öğrenmeler gerçekleştirilmesidir (Christenson vd. 2008). Öğrencilerin sahip olduğu yüksek bağlılık onların derslere katılımını olumlu yönde etkilemektedir (McNally ve Irving 2010). Öğrenci memnuniyeti ise öğrencinin eğitimi ile ilgili farklı çıktılarının ve deneyimlerinin öznel değerlendirmesi ile uygunluğu olarak ifade edilebilir (Dhaqane ve Afrah 2016). Ayrıca öğrenci memnuniyeti öğrencilerin eğitimlerine ilişkin deneyimlerinin değerlendirilmesi ile varılan bir düşünce ve eğitim sisteminin sonucu olarak görülmektedir (Weerasinghe ve Fernando 2017). Öğrenci bağlılığı ve memnuniyetine ilişkin belirtilen durumlar dikkate alındığında öğrencilerin özellikle derslerde sunulan teknolojilere ilişkin kabul düzeylerinin ve bu derslerde kullanılan teknolojilere yönelik tutumlarının öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Teknoloji kabulünün ve teknolojiye karşı tutumun artması öğrencilerin derslere farklı öğrenmeler ile dahil olmasını sağlayarak ve kendi

değerlendirmeleri ile elde ettiği sonuçlar arasında uyumluluk yakalayarak yüksek bağlılığa ve memnuniyete katkı sunabilmektedir.

Web tabanlı gerçekleştirilen derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti farklı değişkenleri etkileyebilmekte ve farklı değişkenlerden etkilenebilmektedir. Web tabanlı öğrenme ortamlarında öğrenci bağlılıklarının yüksek olması bu ortamlarında verilen görevleri yerine getirme, bağımsız öğrenme, derslere devam etme, ders sonrası öğrenme etkinliklerine istekli olma ve öğrencilerin teknoloji kullanımına yönelik cesaretlerinin ve isteklerinin daha üst düzeyde olması gibi çeşitli değişkenleri etkileyebilir (Ergün ve Kurnaz 2017) veya bu değişkenlerden etkilenebilir. Web tabanlı ortamlardaki öğrenci memnuniyeti de etkileşim, iletişim, tasarım, değerlendirme, yüz yüze etkinlikler, teknik ve öğretimsel destek, öğrenme stilleri (Özkanan ve Erdoğan 2013) ve buna benzer birçok değişkenden etkilenebilmekte veya bunları etkileyebilmektedir. Web tabanlı derslerin genel yapısı düşünüldüğünde teknolojik araç ve gereçlerin oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan web tabanlı derslerde öğrencilerin teknoloji kullanıma yönelik kabul düzeylerinin ve tutumlarının dikkate değer kavramlar olarak görülmelidir. Belirtilen durumlar dikkate alındığında web ortamlarındaki derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti için teknolojinin önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir.

Öğrenciler teknolojik değişimleri kontrol ederek ve teknolojik değişimlerin olası bir şekilde ortaya çıkarabileceği tehditlerle başa çıkarak, farklı fırsatlardan yararlanabilirler (Lai 2017; Nysveen ve Pedersen 2016). Bu kontrol ve başa çıkış süreci farklı fırsatlardan yararlanmanın yanı sıra öğrencilerin derse bağlılıkları ve derslerden memnuniyetleri üzerinde de etkili olabilir. Derslerde farklı teknolojileri kullanabilme ve benimseme durumları öğrencilerin web ortamlarındaki eğitimlerden daha etkili bir şekilde faydalanabilmelerinde oldukça (Özkanan ve Erdoğan 2013) dikkate değerdir. Bu anlamda farklı teknolojileri kullanabilme ve benimseme durumlarının teknoloji kabulü kavramını karşılar nitelikte olduğu düşünülebilir. Teknoloji kabulü, bir teknolojinin kullanıcılar tarafından kabul edilme ve kullanılma davranışı olarak (Aydın 2019) ifade edilebilir. Özellikle eğitim teknolojilerindeki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda teknoloji kabulü eğitim öğretim alanında farklı dijital teknolojilerin sınıf ortamına tam olarak adapte edilmesi ve öğrencilerin öğrenme süreçlerinin iyileştirilmesi açısından oldukça etkili (Bürg vd. 2004) bir kavram olarak görülebilir. Öte yandan öğrencilerin bilgiye duyduğu isteği karşılamak, öğrenme öğretme süreçlerindeki verimliliği arttırmak, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak öğretim yöntemleri bakımından çeşitliliği arttırmak ve farklı öğrenme öğretme ortamlarında

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

oluşabilecek eksiklikleri ortadan kaldırmak için teknoloji kullanılabilirliği (Bransford, Brown ve Cocking 2000; Karsenti ve Bugmann 2018) yaygınlaşmıştır. Bu teknolojilerin özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olduğu söylenebilir. Nitekim bilgi ve iletişim teknolojileri bilgiye ulaşma ve bilgiyi oluşturma adına kullanılan farklı türdeki görsel, işitsel, basılı ve yazılı araçlar olarak ifade edilebilir (Çavaş vd. 2004). Bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgiye ulaşma adına kolaylıklar sağlamanın (Karabulut 2015; Olowo vd. 2020) yanında, anlık bilgi işleme, görüntüleme ve paylaşma özelliklerinin geliştirilmesi sayesinde günümüzdeki öğrenme ve öğretme süreçleri üzerinde etkili olmuştur (Allen ve Seaman 2011). Bu anlamda öğrenme ve öğretme süreçleri içerisinde yer alan öğretmen ve öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının buna katkı sunduğu düşünülebilir. Öyle ki bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının olumlu yönde olması, farklı alanlarda bilgiye nasıl ulaşılabileceğini bilme, ulaşılan bilgileri ihtiyaca uygun bir şekilde kullanabilme ve yeni bilgiler oluşturabilme (Gül ve Karataş 2020) gibi farklı durumlarda öğretmen ve öğrencilere büyük kolaylıklar sağlayabilir.

Sonuç olarak web tabanlı derslerin genel anlamda farklı teknolojilerin birlikte kullanıldığı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda derslere katılan öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik yeni teknolojileri kabullenme ve benimseme durumları öğrencilerin derse katılım sağlama, dahil olma, bağlanma, ilgi, istek ve memnuniyetleri üzerinde etkili olabilir. Bu durum web tabanlı derslerde öğrencilerin teknoloji kabullerini ve bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarını ön plana çıkarabilmektedir. Nitekim teknoloji kabulünün yüksek olması ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutumun olumlu olması öğrencilerin derslerde birçok problem durumunun üstesinde gelmesinde onlara yardımcı olabilmektedir. Özellikle web tabanlı derslerde kullanılan teknolojik sistemlerin benimsenmesi ve bunlara yönelik olumlu tutumun geliştirilmesi öğrencilerin derslere devam etme ve bu derslerden memnuniyet duymalarına katkı sağlayabilmektedir. Web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti derslerin amaçlarına ulaşması adına göz önünde bulundurulması gereken iki değişken olarak görülebilir ve bu değişkenler ile teknoloji kabulü ve bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutum arasında bir ilişki olduğu öngörülebilir. Bu çalışmada buradan hareketle web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır.

1. Öğrencilerin teknoloji kabul düzeylerinin, bağlılıkları ve alt boyutlarıyla (rahat hissetme, topluluk hissi, süreci kolaylaştırma ve etkileşim ve işbirlikli çalışma) ilişkisi nedir?
2. Öğrencilerin teknoloji kabul düzeylerinin, memnuniyetleri ve alt boyutlarıyla (bilgisayar uzmanlığı, esneklik, kullanılabilirlik ve doyum) ilişkisi nedir?
3. Öğrencilerin bilgi iletişim teknolojilerine (BİT) yönelik tutumlarının, bağlılıkları ve alt boyutlarıyla (rahat hissetme, topluluk hissi, süreci kolaylaştırma ve etkileşim ve işbirlikli çalışma) ilişkisi nedir?
4. Öğrencilerin bilgi iletişim teknolojilerine (BİT) yönelik tutumlarının, memnuniyetleri ve alt boyutlarıyla (bilgisayar uzmanlığı, esneklik, kullanılabilirlik ve doyum) ilişkisi nedir?
5. Teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine (BİT) yönelik tutum öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha fazla değişken arasında var olabilecek değişimi veya değişimin derecesini belirlemek amacıyla kullanılabilir (Karasar 2005). Bu araştırma da öğrencilerin bağlılığı, memnuniyeti teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutumları değişken olarak kabul edildiğinden ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinden araştırma modeli olarak korelasyon türü ilişkisel tarama kullanılmıştır (Tekbıyık vd. 2013).

Örneklem

Araştırma pandemi sürecinin devam ettiği ve derslerin uzaktan eğitimle yürütüldüğü dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak araştırma örneklemini araştırmacının bizzat yürütmüş olduğu derslerdeki öğrencilerden belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini uygun örnekleme yöntemi ile oluşturmuştur. Uygun örneklemede çalışmaya katılan kişilere kolay ulaşılabilir ve çalışma için uygun ve gönüllü bireyler seçilir (Gravetter ve Forzano 2012). Araştırmanın örneklemini web tabanlı olarak Bilişim Teknolojileri, Bilgi ve İletişim Teknolojisi, Temel Bilgisayar Teknolojisi ve Klavye Kullanımı derslerini alan Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi ve Türkçe Öğretmenliği, Adalet, Makine Laboratuvar Teknoloji ve Laborant ve Veteriner Sağlık bölümlerinde öğrenim gören toplam 324 öğrenci oluşturmuştur. İlişkisel araştırmalar için önerilen örneklem sayısı “N>30” olduğundan çalışmanın örneklem sayısı bu anlamda uygundur.

Veri Toplama Araçları

Çevrimiçi Öğrenci Bağlılık Ölçeği

Ölçek Bolliger ve İnan (2012) tarafından geliştirilmiş olup 5’li likert tipindedir. Ölçek “Rahat Hissetme”, “Topluluk Hissi”, “Süreci Kolaylaştırma” ve “Etkileşim ve İşbirlikli Çalışma” olmak üzere dört alt faktör ve 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçek toplam varyansın %83,95’ini açıklamaktadır ve ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği .98’dir (Sel 2018).

Uzaktan Eğitim Öğrenen Doyum Ölçeği

Ölçek Lee ve Tsai’nin (2005) geliştirilmiş olup ve Durak (2013) tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Ölçek 18 madde ve dört faktörden oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin 4 maddesi “Bilgisayar Uzmanlığı”, 4 maddesi “Esneklik”, 5 maddesi “Kullanışlılık” ve 5 maddesi “Doyum”la ilgilidir. Ölçeğin cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86’dır (Durak 2013)

Çevrimiçi Öğrenme Sistemleri Kabul Ölçeği

Ölçek teknoloji kabulü için Davis’in (1989) yılında hazırlanmış olduğu ölçek temel alınarak Ilgaz (2008) tarafından hazırlanmıştır. Ölçeğin hazırlanma amacı uzaktan eğitime katılan öğrencilerin memnuniyetlerini teknoloji kabul modelindeki “Algılanan Kullanım Kolaylığı” ve “Algılanan Yarar” boyutlarına göre ele almaktır. Ölçek 7’li likert tipindedir. Ölçeğin 1. ve 2. maddeleri algılanan kullanım kolaylığı; 5., 6., 7. ve 8. maddeleri ise algılanan yarar boyutları altında yer almaktadır. Ölçeğin iki faktörünün açıkladığı toplam varyans %86,1’dir ve cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .89’dur (Ilgaz 2008).

Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutum Ölçeği

Ölçek Günbatar (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 23 madde ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin 6 maddesi “Genel BİT Eğilimi”, 5 maddesi “Sanal Ortamda Bilgiye Erişim”, 4 maddesi “Bilgisayar Donanımı”, 5 maddesi “Yazılım Kullanımı” ve 3 maddesi “Sanal Ortamda İletişim” alt boyutlarıyla ilgilidir. Ölçek 5’li likert türü tipindedir. Ölçeğin cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ölçeğin tamamı için .91’dir. Ölçek varyansın % 68.18 açıklayabilmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma pandemi kısıtlamalarının devam ettiği ve derslerin uzaktan eğitimle yürütüldüğü zaman diliminde gerçekleştirildiği için araştırmanın veri toplama süreci web

ortamında yürütülmüştür. Araştırma verileri araştırmacının bizzat yürütmüş olduğu Bilişim Teknolojileri, Bilgi ve İletişim Teknolojisi, Temel Bilgisayar Teknolojisi ve Klavye Kullanımı derslerindeki Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi ve Türkçe Öğretmenliği, Adalet, Makine Laboratuvar Teknoloji ve Laborant ve Veteriner Sağlık bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerden toplanmıştır. Veri toplama sürecinde veri toplama araçlarının dijital ortama uyarlanmış versiyonları ile kullanılmıştır. Ölçekleri dijital ortama uyarlama işlemi için “Google Formlar” uygulaması kullanılmıştır. Google formlarda hazırlanan ölçeklerin dijital versiyonları, öğrencilerin bölümleri ve aldıkları derslere uygun olarak derslerin uzaktan eğitimle yürütüldüğü “Microsoft Teams” programı üzerinden gönderilmiştir. Öğrencilere gönderilen dijital ortamdaki ölçeklerden toplam 324 adedi tam olarak doldurulmuştur. Dijital ortamdaki ölçeklerden toplanan veriler “Microsoft Excel” programında öğrencilerin derslerine ve bölümlerine göre ayrı ayrı toplanmış ve veri analiz süreci için hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum arasındaki ilişki pearson korelasyon testi ile incelenmiştir (Field 2009; Muijs 2004). Teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordayıp yordamadığı ise (Reisoğlu vd. 2013) çoklu regresyon analizi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır (Field 2009; Muijs 2004).

Etik Beyanı

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı

Etik değerlendirme kararının tarihi: 27.05.2021

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E-66323135-900.99-19276

BULGULAR

Teknoloji kabulü ile öğrenci bağlılığı ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Teknoloji kabulü öğrenci bağlılığı ve alt boyutları arasındaki korelasyon:

	1	2	3	4	5
1.Teknoloji Kabulü					
2.Rahat Hissetme	.09				
3.Topluluk Hissi	.11*	.70**			
4.Süreci Kolaylaştırma	.10	.46**	.46**		

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

5.Etkileşim ve İşbirlikli Çalışma	.07	.69**	.75**	.51**	
6.Öğrenci Bağlılığı	.10	.89**	.86**	.66**	.87**

*Korelasyon .05 düzeyinde anlamlıdır. **Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 1'e göre teknoloji kabulü ile topluluk hissi arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Öte yandan teknoloji kabulü ile öğrenci bağlılığı, rahat hissetme, süreci kolaylaştırma ve etkileşim ve işbirlikli çalışma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Teknoloji kabulü topluluk hissini yaklaşık olarak % 1.21'ni ($r = .11$ ve $r^2 = .0121$) açıklayabilmektedir ($p < .05$).

Teknoloji kabulü ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Teknoloji kabulü öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasındaki korelasyon:

	1	2	3	4	5
1.Teknoloji Kabulü					
2.Bilgisayar Uzmanlığı	.18**				
3.Esneklik	.25**	.52**			
4.Kullanışlılık	.25**	.49**	.61**		
5.Doyum	.23**	.62**	.54**	.63**	
6.Öğrenci Memnuniyeti	.28**	.75**	.84**	.84**	.81**

**Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2 incelendiğinde teknoloji kabulü ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Teknoloji kabulü bilgisayar uzmanlığının % 3.24'nü ($r = .18$ ve $r^2 = .0324$), esnekliğin % 6.25'ni ($r = .25$ ve $r^2 = .0625$), kullanışlılığın % 6.25'ni ($r = .25$ ve $r^2 = .0625$) ve doyumun % 5.29'nu ($r = .23$ ve $r^2 = .0529$) açıklayabilmektedir ($p < .01$). Öte yandan teknoloji kabulü genel olarak öğrenci memnuniyetinin % 7.84'nü ($r = .28$ ve $r^2 = .0784$) açıklayabilmektedir ($p < .01$).

BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: BİT'e yönelik tutum öğrenci bağlılığı ve alt boyutları arasındaki korelasyon:

	1	2	3	4	5
1.BİT'e Yönelik Tutum					
2.Rahat Hissetme	.18**				
3.Topluluk Hissi	.14**	.70**			
4.Süreci Kolaylaştırma	.16**	.46**	.46**		
5.Etkileşim ve İşbirlikli Çalışma	.18**	.69**	.75**	.51**	
6.Öğrenci Bağlılığı	.19**	.89**	.86**	.66**	.87**

**Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3 BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı ve alt boyutları arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. BİT'e yönelik tutum rahat hissetmenin % 3.24'nü ($r = .18$ ve $r^2 = .0324$), topluluk hissini % 1.96'sını ($r = .14$ ve $r^2 = .0196$), süreci kolaylaştırmanın % 2.56'sını ($r = .16$ ve $r^2 = .0256$) ve etkileşim ve işbirlikli çalışmanın % 3.24'nü ($r = .18$ ve $r^2 = .0324$) açıklayabilmektedir ($p < .01$). Ayrıca BİT'e yönelik tutum öğrenci bağlılığının % 3.61'ni ($r = .19$ ve $r^2 = .0361$) açıklayabilmektedir ($p < .01$).

BİT'e yönelik tutum ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: BİT'e yönelik tutum öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasındaki korelasyon:

	1	2	3	4	5
1.BİT'e Yönelik Tutum					
2.Bilgisayar Uzmanlığı	.21**				
3.Esneklik	.20**	.52**			
4.Kullanışlılık	.13*	.49**	.61**		
5.Doyum	.20**	.62**	.54**	.63**	
6. Öğrenci Memnuniyeti	.22**	.75**	.84**	.84**	.81**

*Korelasyon .05 düzeyinde anlamlıdır. **Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4'e göre BİT'e yönelik tutum ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. BİT'e yönelik tutum bilgisayar uzmanlığının % 4.41'ni ($r = .21$ ve $r^2 = .0441$), esnekliğin % 4'nü ($r = .20$ ve $r^2 = .04$), kullanışlılığın % 1.69'nu ($r = .13$ ve $r^2 = .0169$, $p < .05$) ve doyumun % 4'nü ($r = .20$ ve $r^2 = .04$) açıklayabilmektedir ($p < .01$). Buna ek olarak BİT'e yönelik tutum genel olarak öğrenci memnuniyetinin % 4.84'nü ($r = .22$ ve $r^2 = .0484$) açıklayabilmektedir ($p < .01$).

Teknoloji kabulü ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Öğrenci bağlılığı ve memnuniyetinin yordanmasına yönelik çoklu regresyon analiz sonuçları:

		B	Sd	β	T	p	R	R ²	F
Öğrenci Bağ.	Teknoloji Kabulü	.128	.09	.07	1.34	.180	.21	.045	7.49
	BİT'e Yönelik Tutum	.267	.07	.18	3.37	.001			
Öğrenci Mem.	Teknoloji Kabulü	.346	.07	.25	4.79	.000	.11	.100	20.56
	BİT'e Yönelik Tutum	.207	.06	.18	3.43	.001			

Tablo 5 incelendiğinde BİT'e yönelik tutumun ($t= 3.37, p< .05$) öğrenci bağlılığını anlamlı bir şekilde yordadığı, teknoloji kabulünün ($t= 1.34, p> .05$) ise öğrenci bağlılığını anlamlı bir şekilde yordayamadığı görülmüştür. BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı puan varyansının yaklaşık olarak %4.5'ni açıkladığı belirlenmiştir. Öte yandan BİT'e yönelik tutumun ($t= 3.43, p< .05$) ve teknoloji kabulünün ($t= 4.79, p< .05$) öğrenci memnuniyetini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Ayrıca BİT'e yönelik tutum ve teknoloji kabulünün öğrenci memnuniyetlerine ilişkin puan varyansının %10'nunu açıkladığı belirlenmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada web tabanlı derslerde teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti arasında bir ilişki olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti arasındaki ilişkiyi ortaya koymanın ileride web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyetinde teknolojiye dayalı olarak yaşanabilecek problemleri gidermek adına yapılacak çalışmalara yön verebileceği öngörülmektedir.

Çalışmada literatürdeki benzer nitelikteki çalışmalardan elde edilen bulguların aksine teknoloji kabulünün öğrenci bağlılığı ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Ancak teknoloji kabulünün öğrenci bağlılığı alt boyutlarından topluluk hissi ile pozitif yönde çok zayıf düzeyde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Web tabanlı ders ortamları ve bu derslerde kullanılan farklı teknolojiler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin teknoloji kabulleri ile bağlılıkları arasında bir ilişkinin olmaması dikkate değer bir durum olarak görülebilir. Bu durum web tabanlı derslerin genel yapısından kaynaklanmış olabilir. Nitekim web tabanlı dersler ile örgün derslere ilişkin gereksinimler farklılıklar gösterebilmektedir. Web tabanlı derslerde bu gereksinimlerin karşılanamaması teknoloji kabulü ile bağlılık arasındaki ilişkinin kurulamamasına sebep olmuş olabilir. Oluşan durum web tabanlı derslerde bir teknolojinin öğrenciler tarafından kabul edilme ve kullanılma davranışının (Aydın 2019) bu teknolojiyi kullanan öğrencilerin bağlılığını çok fazla etkileyememesinden kaynaklanabilir. Ayrıca farklı dijital teknolojilerin web tabanlı sınıf ortamına tam olarak adapte edilmesinde (Bürg, Kronburger & Mandl 2004) yaşanmış problemlerde bu durumu etkilemiş olabilir. Öte yandan web tabanlı derslerde çevrimiçi iletişim teknolojileri ile fiziksel anlamda birbirinden ayrı olan öğrenci ve öğretmenlerin iletişimleri, öğrencilerin topluluk hislerini geliştirebilmelerine (İlgaz ve Aşkar 2009) yardımcı olmuş olabilir. Elde edilen sonuçlar Top'un (2012), Pellas'ın (2014)

ve Wu, Chen ve Yang'ın (2017) araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Ancak Sheard, Carbone ve Hurst'un (2010), Junco, Heiberger ve Loken'in (2011), Dietrich'in (2012), Welch ve Bonnan-White'in (2012) ve Günüş ve Kuzu'nun (2014) farklı teknolojilerin kullanımının öğrenci bağılılığı üzerinde etkili olduğu yönündeki çalışma sonuçları ile çelişmektedir. Bu durum belirtilen çalışmaların derslerde farklı teknolojiler kullanmanın öğrenci bağılılıklarına olan etkilerini belirlemeyi amaçlamasından kaynaklanmış olabilir. Bu bakımdan gelecekteki çalışmalarda teknoloji kabulü ile öğrenci bağılılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmaların çeşitliliğinin ve sayısının artırılmasının alana katkılar sunabileceği ifade edilebilir.

Çalışmadan teknoloji kabulü ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutlarının pozitif yönde zayıf düzeyde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin teknolojik araç, gereç ve süreçlerle sürekli ilişki içinde olmaları ve bu kavramları etkili bir şekilde kullanabilmeleri memnuniyetlerini arttırabilir. Web tabanlı derslere ilişkin teknolojik ortamlar ve kavramlar düşünöldüğünde öğrencilerin bu ortamlar ve kavramlarla ilgili problemler yaşamaması ya da buna ilişkin yaşamış oldukları problemleri hızlı ve etkili bir şekilde çözebilmeleri onların memnuniyetlerinin artmasını etkileyebilir. Öğrencilerin bilgisayar ve internet teknolojilerine yönelik sahip olduğu bilgi ve becerilerinin istenilen düzeyde olması da memnuniyetlerine olumlu katkılar sunabilir. Dijital teknolojilerin web tabanlı sınıf ortamına tam olarak ve uygun bir şekilde adapte edilmesi (Bürg, Kronburger & Mandl 2004) oluşun durum üzerinde etkili olmuş olabilir. Ayrıca mevcut durum öğrencilerin teknolojik değişimleri kontrol ederek bu değişimlerin ortaya çıkarabileceği problem durumları ile başa çıkabilmesi ve çeşitli fırsatlardan yararlanabilmesinden de (Lai 2017; Nysveen & Pedersen 2016) kaynaklanabilir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Arbaugh'un (2002), Allen, Bourhis, Burrell ve Mabry'in (2002), Drennan, Kennedy ve Pisarski'nin (2005) Tengilimoğlu, Yavaş ve Acar'ın (2006), Sun, Tsai, Finger, Chen ve Yeh'in (2008), Şahin ve Shelley'in (2008) araştırma bulguları ile benzer niteliktedir. Bu anlamda teknoloji kabulü ile öğrenci memnuniyeti arasındaki zayıf ilişki göz önünde bulundurularak gelecekte yapılacak çalışmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkinin farklı araştırma yöntemleri ile daha derinlemesine incelenmesi, ortaya çıkacak durumların ayrıntılı bir şekilde açıklanmasına katkı sunabilecektir.

Çalışma ile BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağılılığı ve alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak örgün derslere göre web tabanlı derslere ilişkin süreçleri daha kolay yürütebilmeleri öğrenci bağılılıklarını arttırabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük hayatta birçok öğrenci

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

tarafından etkin ve etkili bir şekilde kullanılması ve bunun da web tabanlı derslere uyarlanabilmesi öğrenci bağlılığına katkı sağlayabilir. Öğrencilerin web ortamındaki dersler ve ders dışı etkinliklerde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak öğretmen ve akranlarıyla etkileşim ve iletişim içinde olmaları da öğrenci bağlılığına destek sunabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin anlık bilgi işleme, görüntüleme ve paylaşma özelliklerinin geliştirilmesi ile öğrenme ve öğretme süreçleri üzerinde etkili olması (Allen & Seaman 2011) bu durumun oluşmasında etkili olmuş olabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilgiye nasıl ulaşılabileceğini bilme, ulaşılan bilgileri ihtiyaca uygun bir şekilde kullanabilme ve yeni bilgiler oluşturabilme (Gül ve Karataş 2020) gibi konularda öğrencilere kolaylıklar sağlamanın da oluşan duruma kaynaklık ettiği düşünülebilir. Çalışma ile ulaşılan sonuçlar Junco, Heiberger ve Loken'in (2011), Dietrich'in (2012), Welch ve Bonnan-White'm (2012) araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Ancak Pellas'ın (2014) ve Wu, Chen ve Yang'ın (2017) araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Literatürde belirtilen çalışmalar BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı arasındaki ilişkiyi direk incelemese de farklı teknolojilerin öğrenci bağlılığına olan etkilerini ortaya koymaktadır. Bu anlamda literatürde BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısının yok denecek kadar az sayıda olması dikkate alınarak gelecekte yapılacak çalışmaların bu yönde gerçekleştirilmesinin alana katkılar sunabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada BİT'e yönelik tutum ile öğrenci memnuniyeti ve alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Web tabanlı derslerde kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenciler açısından kolay, kullanışlı ve esnek bir yapıda olmasının öğrenci memnuniyetine olumlu yönde katkılarının olduğu söylenebilir. Öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik bilgi ve becerilerinin web tabanlı derslere ilişkin süreçler için yeterli düzeyde olması da öğrenci memnuniyetini arttırabilir. Öğrenciler bu bilgi ve becerilerini kullanarak web tabanlı derslerdeki süreçleri daha etkin bir şekilde yönetebilir ve karşılaşılabilecekleri problemleri çözüme ulaştırabilir. Bu da derse yönelik memnuniyetini sağlayabilir. Oluşan durum öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojileri ile bilgiyi toplama, çeşitli materyaller kullanarak bilgiyi kontrol etme ve bilginin iletimini sağlama (Yılmaz 2016) konularında etkin olmalarından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca öğrenciler daha etkili öğrenme çıktılarını elde etmek için farklı bilgi ve iletişim teknolojileri yaklaşımlarını (Okechukwu & Chogozie-Okwum 2014) kullanma gerekliliğini yerine getirmiş olabilirler. Çalışma sonuçları Albirini'nin (2006), Su'nun (2008), Papastergiou'nun (2010), Usta ve Korkmaz'ın (2010), Dinçer ve Şahinkayası'nın (2011) ve Tasir, Abour, Halim ve Harun'un (2012) çalışmaları ile

elde ettikleri bulgular ile benzer niteliktedir. Literatürden belirtilen çalışmalar genel anlamda BİT'e yönelik tutum ile öğrenci memnuniyeti arasındaki ilişkiye dolaylı olarak vurgu yapacak niteliklere sahiptir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda BİT'e yönelik tutum ile öğrenci memnuniyeti arasındaki ilişkiyi farklı araştırma yöntemlerini kullanarak ayrıntılı bir şekilde ortaya koymanın bu anlamda ortaya çıkabilecek farklı durumların açıklanmasına yardımcı olabileceği ifade edilebilir.

Çalışmada teknoloji kabulünün öğrenci bağlılığını yordayamadığı anlaşılmıştır. Öğrenci bağlılığının farklı değişkenlerden etkilendiği düşünüldüğünde bu sonucun ortaya çıkması olası bir durum olarak görülebilir. Web tabanlı derslerde teknoloji kabulünün öğrencilerin derse katılım gösterme, dahil olma ve bağlılık göstermelerine ilişkin durumlarının yordanmasında etkili olmadığı söylenebilir. Nitekim öğrenci bağlılığı çok yönlü bir yapıya sahiptir ve çeşitli durumlardan değişik şekillerde etkilenebilir. Öyle ki web tabanlı derslerde kullanılan teknolojilerin öğrenciler tarafından kabul edilme ve kullanılma davranışının (Aydın 2019) yeterli düzeyde kullanılmaması duruma kaynaklık etmiş olabilir. Diğer taraftan BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığını yordadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının olumlu olması öğrencilerin derse bağlılığına katkı sağlayabilir. Web tabanlı derslerde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak gerçekleştirilen her başarılı girişimin öğrencilerin bağlılığına olumlu yönde etkisi olabilir. Oluşan durum öğrencilerin BİT'e yönelik belli bir seviyede sahip olmaları gereken beceri ve yeterliliklerinin (Zuppo 2012) yeterli düzeyde olmasından kaynaklanabilir. Öte yandan teknoloji kabulünün ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci memnuniyetini yordadığı anlaşılmıştır. Teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum öğrencilerin web tabanlı derslere yönelik beklenti, ilgi ve isteklerini arttırabilir. Bu durum öğrenci memnuniyeti ile bağlantılı olarak görülebilir. Öğrencilerin web tabanlı derslerde farklı teknolojileri kullanarak bilgi ve becerilerini arttırması ve problemlerine çözüm üretebilmesi onların bu derslere yönelik memnuniyetlerini arttırabilmektedir. Web tabanlı derslere katılan öğrencilerin BİT'e yönelik tutumlarını topladıkları bilgileri bireysel olarak işleyerek, değerlendirerek ve analiz ederek geliştirmelerinin (Ma, Anderson & Streith 2005) durum üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca öğrencilerin web tabanlı derslerdeki teknolojileri kullanarak performanslarını arttırabileceklerine inanmaları ve bu teknolojileri az çaba harcayarak kullanabileceklerine olan algılarının (Mazman 2009) yüksek olmasının da mevcut durumu etkilediği düşünülebilir. Elde edilen sonuçlar Shih'in (2006), Schepers ve Wetzels'in (2007), Bueno ve Salmeron'un (2008), Nicolas, Castillo ve Bouwmanb'ın (2008), Lu, Zhou ve Wang'ın (2009), Lee, Hsieh ve Ma'nın

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

(2011), Lin, Fofanah ve Liang'ın (2011), Terzis ve Economides'in (2011) ve Efiloğlu Kurt'un (2015) çalışmalarından elde ettikleri bulgular ile paralellik göstermektedir. Literatürde teknoloji kabulü ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordayıp yordamadığını genel amaç olarak kabul eden çalışma bulunmamakla birlikte, bu değişkenler arasındaki farklı durumları ortaya koyan çalışmaları görmek mümkün olabilmektedir. Bu bakımdan yapılacak çalışmalarda mevcut durum dikkate alınarak teknoloji kabulü ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordayıp yordamadığını farklı araştırma yöntemleri ve örneklemeler kullanılarak ayrıntılı bir şekilde ortaya koymanın alana önemli katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada teknoloji kabulü ile öğrenci bağlılığı arasında bir ilişki olmadığı ancak teknoloji kabulünün öğrenci memnuniyeti ile pozitif yönde zayıf düzeyde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan BİT'e yönelik tutum ile öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bunlara ek olarak teknoloji kabulünün öğrenci bağlılığını anlamlı bir şekilde yordayamadığı, BİT'e yönelik tutumun ise öğrenci bağlılığını anlamlı bir şekilde yordadığı anlaşılmıştır. Ayrıca teknoloji kabulünün ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci memnuniyetini anlamlı bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Belirtilen durumlar dikkate alındığında web tabanlı derslerde teknoloji kabulü ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini etkilediği ifade edilebilir. Ayrıca teknoloji kabulü ve BİT'e yönelik tutumun öğrenci bağlılığı ve memnuniyetini yordamada dikkate alınabilecek değişkenler arasında olduğu söylenebilir. Bu anlamda gelecekte yapılacak çalışmalarda belirtilen durumların göz önünde bulundurulmasının alana faydalı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulardan hareketle bazı öneriler sunmak mümkün olabilir:

- Çalışmada web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile teknoloji kabulü ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu anlamda web tabanlı derslerde öğrencilere ilişkin farklı değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- Web tabanlı derslerde öğrenci bağlılığı ve memnuniyeti ile ilişkisi olabileceği öngörülen farklı değişkenler incelenebilir.
- Çalışma ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Gelecekteki çalışmalarda nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak daha derinlemesine analizler gerçekleştirilerek daha farklı bulgular elde edilebilir.

- Benzer nitelikteki çalışmalarda farklı örneklem grupları ile çalışılabilir ve katılımcı sayısı arttırabilir.

KAYNAKÇA

- Al Lily, A. E., Ismail, A. F., Abunasser, F. vd. (2020). Distance Education as a Response to Pandemics: Coronavirus and Arab Culture, *Technology in Society*, 63, 101317.
- Albirini, A. (2006). Teachers' Attitudes Toward Information and Communication Technologies: The Case of Syrian EFL Teachers, *Computers & Education*, 47(4), 373-398.
- Allen, I., Seaman, J. (2011). *Going the Distance: Online Education in the USA 2011*, Wellesley MA: Babson Survey Research Group.
- Allen, M., Bourhis, J., Burrell, N. vd. (2002). Comparing Student Satisfaction with Distance Education to Traditional Classrooms in Higher Education: A Meta-Analysis, *American Journal of Distance Education*, 16(2), 83-97.
- Arbaugh, J. B. (2002). Managing the Online Classroom: A Study of Technological and Behavioral Characteristics of Web-Based MBA Courses, *The Journal of High Technology Management Research*, 13(2), 203-223.
- Aydın, U. (2019). Bir Üniversite Web Sitesinin Teknoloji Kabul Modeli ve Bilgi Mimarisi Perspektifinden İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bolliger, D. U., İnan, F. A. (2012). Development and Validation of the Online Student Connectedness Survey (OSCS), *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 13(3), 41-65.
- Bölüktaş, R. P., Özer, Ö. G. Z. ve Yıldırım, Ö. Ü. D. (2019). Web Tabanlı Eğitimin Sağlık Alanında Kullanılabilirliği, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 197-207.
- Bransford, J. D., Brown, A. L. ve Cocking, R. R. (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience and School*, Washington, DC: National Academy Press.
- Bueno, S., Salmeron J. L. (2008). TAM-Based Success Modeling in ERP, *Interacting with Computers*, 20(6), 515-523.
- Bürg, O., Kronburger, K. ve Mandl, H. (2004). *Implementation Von E-Learning in Unternehmen- Akzeptanzsicherung als zentrale herausforderung- (Forschungsbericht Nr. 170)*, München: Ludwig-Maximilians-Universität.
- Christenson, S. L., Reschly, A. L., Appleton, J. J. vd. (2008). Best Practices in Fostering Student Engagement, A. Thomas ve J. Grimes (Eds.), In *Best Practices in School Psychology* (1099–1119), Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Çavaş, B., Kışla, T. ve Twining, P. (2004). Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: dICTatEd Yaklaşımı, *Akademik Bilişim*, 4, 11-13.
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use and User Acceptance of Information Technology, *MIS Quarterly*, 13(3), 318-340.
- Demir, Y., Gözüm, S. (2011). Sağlık Eğitiminde Yeni Yönelimler; Web Destekli Sağlık Eğitimi, *Elektronik Dergi*, 4(4), 196-203.

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

- Dhaqane, M. K., Afrah, N. A. (2016). Satisfaction of Students and Academic Performance in Benadir University, *Journal of Education and Practice*, 7(24), 59–63.
- Dietrich, T. R. (2012). *Digital Natives: A Phenomenological Study of Authentic Engagement Among Fifth-Grade Students*, Riverside: La Sierra University.
- Dinçer, S., Şahinkaya, Y. (2011). A Cross-Cultural Study of ICT Competency, Attitude and Satisfaction of Turkish, Polish and Czech University Students, *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 10(4), 31-38.
- Drennan, J., Kennedy, J. ve Pisarski, A. (2005). Factors Affecting Student Attitudes Toward Flexible Online Learning İn Management Education, *The Journal of Educational Research*, 98(6), 331-338.
- Durak, G. (2013). Programlama Dillerinin Çevrimiçi Öğretimi: Öğrenenlerin Tutumlarının, Memnuniyetlerin ve Akademik Başarılarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efiloğlu Kurt, Ö. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Bakış Açılarının Teknoloji Kabul Modeli ve Bilgi Sistemleri Başarı Modeli Entegrasyonu ile Belirlenmesi, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3), 223-234.
- Ergün, E., Kurnaz, F. B. (2017). Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Sınıf Topluluğu Hissi ve Öğrenci Bağlılığı Arasındaki İlişki, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1515-1532.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, London: Sage.
- Gravetter, J. F., Forzano, L. B. (2012). *Research Methods for the Behavioral Sciences*, 4. Baskı, USA: Linda SchreiberGanster.
- Gül, Y. E., Karataş, K. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(2), 1025-1044.
- Günbatar, M. S. (2014). Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Bir Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 121-135.
- Günüç, S., Kuzu, A. (2014). Factors Influencing Student Engagement and the Role of Technology in Student Engagement in Higher Education: Campus-Class-Technology Theory, *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 5(4), 86-113.
- Horton, W. K. (2000). *Designing Web-Based Training: How to Teach Anyone Anything Anywhere Anytime*, New York, NY: Wiley.
- İlgaz, H. (2008). Uzaktan Eğitimde Teknoloji Kabulünün ve Topluluk Hissinin Öğrenen Memnuniyetine Katkısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İlgaz, H., Aşkar, P. (2009). Çevrimiçi Uzaktan Eğitim Ortamında Topluluk Hissi Ölçeği Geliştirme Çalışması, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 1(1), 27-35.
- Junco, R., Heiberger, G. ve Loken, E. (2011). The Effect of Twitter on College Student Engagement and Grades, *Journal of Computer Assisted Learning*, 27(2), 119-132.
- Karabulut, B. (2015). Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 11-23.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Nobel.

- Karsenti, T., Bugmann, J. (2018). The ASPID Model: A Systemic Approach To Understand Technology Appropriation, *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 1(1), 12-18.
- Lai, P. (2017). The Literature Review of Technology Adoption Models and Theories for the Novelty Technology, *Journal of Information Systems and Technology Management*, 14(1), 21–38.
- Lee, M., Tsai, C. (2005). Exploring High School Students' and Teachers' Preferences Toward the Constructivist Internet-Based Learning Environments in Taiwan, *Educational Studies*, 31(2), 149-167.
- Lee, Y. H, Hsieh, Y. C. ve Ma, C. Y. (2011). A Model of Organizational Employees e-Learning Systems Acceptance, *Knowledge-Based Systems*, 24(3), 355-366.
- Lin, F., Fofanah, S. S. ve Liang, D. (2011). Assessing Citizen Adoption of eGovernment Initiatives in Gambia: A Validation of the Technology Acceptance Model in Information Systems Success, *Government Information Quarterly*, 28(2), 271-279.
- Lu, Y., Zhou, T. ve Wang, B. (2009). Exploring Chinese Users' Acceptance of Instant Messaging Using the Theory of Planned Behavior, the Technology Acceptance Model, and the Flow Theory, *Computers in Human Behavior*, 25(1), 29–39.
- Ma, W.W., Anderson, R. ve Streith, K. O. (2005). Examining User Acceptance of Computer Technology: An Empirical Study Of Student Teachers, *Journal of Computer Assisted Learning*, 21, 387-395.
- Mazman, S. G. (2009). Sosyal Ağların Benimsenme Süreci ve Eğitsel Bağlamda Kullanımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü.
- McNally, J. J., Irving, P. G. (2010). The Relationship Between University Student Commitment Profiles and Behavior: Exploring the Nature of Context Effects, *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 17(2), 201-215.
- Muijs, D. (2004). *Doing Quantitative Research in Education with SPSS*, London: Sage.
- Nicolas, C. L., Castillo, F. J. M. ve Bouwmanb, H. (2008). An Assessment of Advanced Mobile Services Acceptance: Contributions from TAM and Diffusion Theory Models, *Information & Management*, 45(1), 359-364.
- Nysveen, H., Pedersen, P. E. (2016). Consumer Adoption of RFID-Enabled Services. Applying an Extended UTAUT Model, *Information Systems Frontiers*, 18(2), 293–314.
- Odabaş, H. (2003). İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim ve Bilgi ve Belge Yönetimi, *Türk Kütüphaneciliği*, 17(1), 22-36.
- Okechukwu, E. C., Chogozie-Okwum, C. C. (2014). Information and Communication Technology as an Effective Tool İn Employment Generation in the Educational Communication Technology Sector, *AFRREV STECH: An International Journal of Science and Technology*, 3(2), 259-268.
- Olowo, B. F., Alabi, F. O., Okotoni, C. A. vd. (2020). Social Media: Online Modern Tool to Enhance Secondary Schools Students' Academic Performance, *International Journal on Studies in Education*, 2(1), 26-35.
- Olsson, S., Gustafsson, C. (2021). Estimated Effects of Web-Based Course from Adult Vocational Students' Perspective-A PFA Course in Scandinavian Intellectual Disability Practice, *Disabilities*, 1(2), 98-115.

Web Tabanlı Derslerde Bağlılık ve Memnuniyetin Teknoloji Kabulü ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumla İlişkisi

- Özkanan, A., Erdoğan, A. (2013). Uzaktan Eğitimde Öğrenme Ortamının Kabulü ile Birliktelik Duygusunun Öğrenen Memnuniyetine Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 209-220.
- Papastergiou, M. (2010). Enhancing Physical Education and Sport Science Students' Self-Efficacy and Attitudes Regarding Information and Communication Technologies Through a Computer Literacy Course, *Computers & Education*, 54, 298-308.
- Pellas, N. (2014). The Influence of Computer Self-Efficacy, Metacognitive Self-Regulation and Self-Esteem On Student Engagement in Online Learning Programs: Evidence from the Virtual World of Second Life, *Computers in Human Behavior*, 35(1), 157-170.
- Reisoğlu, İ., Gedik, N. ve Göktaş, Y. (2013). Öğretmen Adaylarının Özsaygı ve Duygusal Zekâ Düzeylerinin Problemlerle İnternet Kullanımıyla İlişkisi, *Eğitim ve Bilim*, 38(170).
- Schepers, J., Wetzels, M., 2007. A Meta-Analysis of the Technology Acceptance Model: Investigating Subjective Norm and Moderation Effects, *Information & Management*, 44(1), 90-103.
- Sel, F. (2018). İnönü Üniversitesi Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Çevrimiçi Öğrenci Bağlılık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi- Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sheard, J., Carbone, A. ve Hurst, A. J. (2010). Student Engagement in First Year of an ICT Degree: Staff and Student Perceptions, *Computer Science Education*, 20(1), 1-16.
- Shih, Y. (2006). The Effect of Computer Self-Efficacy on Enterprise Resource Planning Usage, *Behaviour and Information Technology*, 25(5), 407-411.
- Su, K. D. (2008). An Integrated Science Course Designed with Information Communication Technologies to Enhance University Students' Learning Performance, *Computers & Education*, 51, 1365-1374.
- Sun, P. C., Tsai, R. J., Finger, G. vd. (2008). What Drives a Successful e-Learning? An Empirical Investigation of the Critical Factors Influencing Learner Satisfaction, *Computers & Education*, 50(4), 1183- 1202.
- Şahin, I., Shelley, M. (2008). Considering Students' Perceptions: The Distance Education Student Satisfaction Model, *Educational Technology & Society*, 11(3), 216–223.
- Tasir, Z., Abour, K. M., Halim, N. D. vd. (2012). Relationship Between Teachers' ICT Competency, Confidence Level, and Satisfaction Toward ICT Training Programmes: A Case Study Among Postgraduate Students, *The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 11(1), 138-144.
- Tekbıyık, A., Camadan, F. ve Gülay, A. (2013). Fen ve Teknoloji Dersinde Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Öz Düzenleyici Öğrenme Stratejileri, *Electronic Turkish Studies*, 8(3), 567-582.
- Tektaş, M., Tektaş, N., Onat, N. vd. (2010). Web Tabanlı Yapay Zekâ Teknikleri Eğitim Simülörlerinin Hazırlanması, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı Proje Raporu (Proje No: Fen-E-050608-138), http://tektasi.net/wp-content/uploads/2014/01/bapko_proje_raporu.pdf.
- Tengilimoğlu, D., Yavaş, M. ve Acar, S. (2006). Büro Yönetimi Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Eğitim Kalitesi ve Öğrenci Memnuniyetine Etkisini Belirlemeye

- Yönelik Bir Alan Araştırması, *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 39-66.
- Terzis, V., Economides, A. A. (2011). Computer Based Assessment: Gender Differences in Perceptions and Acceptance, *Computers in Human Behavior*, 27(6), 2108-2122.
- Thiyagu, K. (2014). Effectiveness of Video Podcast in Learning Psychology among Bachelor of Education Students, *Journal on School Educational Technology*, 10(1), 36-43.
- Top, E. (2012). Blogging as a Social Medium İn Undergraduate Courses: Sense of Community Best Predictor of Perceived Learning, *The Internet and higher education*, 15(1), 24-28.
- URL-1: "Online Eğitimin Türkiye'de ve Dünyadaki Durumu". (2020, 18 Aralık). <https://www.vedubox.com/genel/online-egitimin-turkiyede-ve-dunyadaki-durumu>.
- Usta, E., Korkmaz, Ö. (2010). Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Yeterlikleri ve Teknoloji Kullanımına İlişkin Algıları ile Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1336-1349.
- Weerasinghe, I. S., Fernando, R. L. (2017). Students' Satisfaction in Higher Education, *American Journal of Educational Research*, 5(5), 533-539.
- Welch, B. K., Bonnan-White, J. (2012). Twittering to Increase Student Engagement in the University Classroom, *Knowledge Management & E-Learning: An International Journal*, 4(3), 325-345.
- Wu, W., Chen, L. ve Yang, Q. (2017). Inferring Students' Sense of Community from Their Communication Behavior in Online Courses (238-246), 25th Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization, Bratislava: www.um.org/umap2017/index.html.
- Yıldırım, J. G., Çevirgen, A. (2019). Kronik Hastalıkların Yönetiminde Bilişim Teknolojileri Uygulamaları, *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 65-73.
- Zuppo, C. M. (2012). Defining ICT in a Boundaryless World: The Development of a Working Hierarchy, *International Journal of Managing Information Technology*, 4(3), 13.

AN ANALYSIS OF THE IMPACTS OF THE FIRST PALESTINIAN UPRISING (INTIFADA) ON THE ISRAELI ECONOMY

Hamdullah BAYCAR*

Emrah ATAR**

ABSTRACT

The Palestinian uprisings, Intifada, is one of the crucial milestones in the Palestinian-Israeli dispute. The first Intifada began in 1987 and ended (at least at the official level) in 1993 with Oslo Accords. The six years of protests affected both Israeli and Palestinian parts. In addition to the international area's criticism for Israel's brutal response, Israel's economy was also affected severely. Even though many Palestinians still criticize the Palestinian Authority for undermining the result of this series of protests, some argue that Oslo Accords are a significant gain for the Palestinians. Without concluding whether the negotiations went well, or Oslo Accords were a gain or a loss, this study argues that the economic aspect of protests was a factor behind the decision which led the Israeli part to negotiate and agree with Palestine. This study examines direct and indirect factors, such as the cost of general strikes, a boycott of goods, refusing to pay tax, and the rise in military expenditure.

Keywords: First Intifada, Oslo Accords, Israeli-Palestinian Conflict, Israel Economy.

BİRİNCİ İNTİFADANIN İSRAİL EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

ÖZ

Filistin'de yaşanan intifadalar, İsrail ile anlaşmazlığın en önemli yönlerinden birini temsil etmektedir. 1987'de başlayarak 1993'teki birinci Oslo Anlaşması ile sona eren ilk İntifada boyunca devam eden protestolar İsrail'i olduğu kadar Filistin bölgelerini de etkilemiştir. Bu süreçte İsrail'in orantısız şiddete dayanan yaklaşımı uluslararası kamuoyundan gelen eleştirilerin odağına otururken, ülke ekonomisini de büyük ölçüde etkilemiştir. Her ne kadar pek çok Filistinli, İsrail ile üst düzeyde ilk görüşmelere başlayan dönemin Filistin temsilcilerini halen protestoları sonucunu baltalamakla eleştirse de Oslo Anlaşmalarının Filistinliler açısından önemli kazanımlar getirdiğini savunanların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Bu çalışma, müzakerelerin nasıl yürütüldüğü veya anlaşmaların başarılı olup olmadığı konusunda sonuca varmadan, Birinci İntifada'nın ekonomik yönünün İsrail'in Filistin ile müzakere ve anlaşmaya varmasını tetikleyen temel motivasyonlardan biri olduğunu savunmaktadır. Çalışma, bu süreçte yapılan grevlerin maliyeti, malların boykot edilmesi, vergi ödemenin reddedilmesi ve askeri harcamalardaki artış gibi doğrudan ve dolaylı maliyetleri inceleyerek Birinci İntifadanın İsrail'e olan ağır ekonomik yansımalarını açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Birinci İntifada, Oslo Anlaşmaları, İsrail-Filistin Çatışması, İsrail Ekonomisi.

Atf: BAYCAR, H., ATAR, E. (2021). "Birinci İntifadanın İsrail Ekonomisine Etkilerinin Analizi", İMGELEM, 5 (9): 565-578.

Citation: BAYCAR, H., ATAR, E. (2021). "An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) On the Israeli Economy", İMGELEM, 5 (9): 565-578.

Başvuru / Received: 29 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 27 Kasım / November 2021.

Derleme Makale / Review Article.

INTRODUCTION

The first *Intifada* (Palestinian uprising) began on December 9, 1987, after a controversial traffic accident in Gaza in which an Israeli truck killed four Palestinians and

* PhD candidate at the Institute of Arab and Islamic Studies at the University of Exeter, UK, E-mail: hb515@exeter.ac.uk, Orcid Number: 0000-0002-8720-9995

** Lecturer at Department of Political Science and Public Administration at Recep Tayyip Erdoğan University, Turkey, (Sorumlu Yazar / Correspondent Author), E-mail: emrah.atar@erdogan.edu.tr, Orcid Number: 0000-0003-1221-5415

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

injured some others (Siniora 1988: 4-5).¹ Even though the incident was not the only catalyst for this uprising, for the Palestinians, it motivated many Palestinians to revolt — particularly after the Israeli forces attempted to extinguish the following protests with military force, including shooting and killing some of the protestors (Cleveland and Bunton 2009: 475). The uprising spread to the West Bank right after it was initiated in Gaza, which had been occupied by Israel after the 1967 War. Since the occupation, the Israeli government had practiced rigid policies against the local Palestinians, which worsened over time (Said 1989: 23). Throughout the previous twenty years of the Intifada, the Palestinians repeatedly revolted against those policies (Peretz 1988: 964). When the Intifada started, though, the Israeli authority did not expect that the uprising would last longer than the others and that it would eventually result in the involvement of many international actors — most significantly, the US, the Soviet Union, Western Europe, and the Arab World (Peretz 1988: 964-965).

The *Intifada* differed from predecessors in multifaceted dimensions, including, but not limited to, the duration of the uprising, the costs accrued by both sides, the results, and the number of international parties involved. Even though the impacts of the *Intifada* are still among the most controversial topics within academia, it is doubtless that the *Intifada* began a new phase in this long-standing conflict (Neff 1997: 81; Konstantin et al. 2015). It is challenging to decide which side of the conflict was more affected by this *Intifada*, seeing as it is hard to determine which side profited or suffered. Nonetheless, it can be said that the *Intifada* had a significant impact on several dimensions of Israeli society, from the economy to democracy and from military policy to diplomacy. This study examines the *Intifada* effects on the Israeli state and society regarding economic factors.

It should be noted that this study aims neither to show that the economic impacts of the *Intifada* were the most important factors that led Israel to commence negotiations nor to exaggerate the value of its economic impacts. Instead, it demonstrates that the economy was one of the dimensions that the Israeli administration needed to consider due to the significant economic losses that the Israeli state and its society accrued. It is crucial to warn the reader that the monetary value mentioned in this paper should be considered in the context of that period and not that of today. As Shlomo Swirski (2005: 110), a scholar interested in this particular

¹ If not stated otherwise, "Intifada" refers to the first Intifada and will be used interchangeably with "uprising" throughout the paper.

conflict, summarizes: “*The Palestinians are paying a much heavier one [price], but this does not make the Israeli price any less significant.*”

This article is divided into three main sections to defend the claim better that the economic dimension of the *Intifada* was one of the dimensions that the Israeli government was obliged to take into account. First, the *Intifada* itself will be studied in order to understand the following parts better because this will help one to understand the intensity of the uprising and the fact that it caused a significant amount of instability and insecurity in the region, not to mention the importance of this incident in the international area. Second, the direct losses and costs that would be accrued due to the Palestinians will be studied under different subtitles; namely, the effects of these boycotts and strikes; the effects of refusing to pay taxes to the Israeli authority; the damage caused by the mass demonstrations that they organized; and the increase in military expenses. Third, the effects of this *Intifada* on the Israeli economy will be studied in terms of growth rate, investment, and tourism.

The *Intifada*: An Intense Mass Uprising

This part represents the *Intifada* in a general sense. This part will attempt to give a clearer sense of the intensity of the uprising and, consequently, the instability status of both Israel and Palestine. It was inevitable that this mass uprising would affect social and political life and the economies of both the occupied territory and Israel. This part of the paper is equally significant for three reasons: (1) it relates the direct cost of the Intifada to the different sectors of the Israeli/occupied territories' economies (e.g., agriculture, tourism, and construction); (2) it demonstrates how the Intifada caused instability in the region; (3) and, finally, it will provide the reader with an understanding of the overall situation surrounding the *Intifada*.

The *Intifada* was a mass uprising initiated by Palestinian youths after a long-standing occupation, humiliation, and suppression of the occupied territories by the Israeli government (Said 1989: 23). Since the Gaza and the West Bank occupation, Israel continuously increased the number of settlements in those territories. Not only did they increase the number of settlements in that territory, but they also simply tried to isolate the Palestinians from their lands by employing upon them numerous practices, from obliging them to carry an identity card to having them ask permission in order to hold meetings amongst themselves (Cleveland and Bunton 2009: 110-120). These practices would cause the Palestinian population to hold much resentment and anger against the Israeli government. Eventually, that anger and resentment would boil over into spontaneous protests, which, in the end, become an even more systematic

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

and organized uprising against Israel under the Unified National Leadership (UNL) (Smith 2001: 414).

This mass uprising was postponed until the late 1980s because of the relatively better living and economic conditions of the Palestinian Arabs who lived in the occupied territories than the Palestinians who lived under Jordanian authority. Their wages were considerably better than the Palestinians who lived in Jordan, and their neighborhood was isolated from the Jewish settlements, preventing them from interfering in each other's lives. The number of Jewish immigrants in those areas was also not very high. However, the beginning of the 1980s brought many changes, both in the occupied territories and in Arab countries. Israel shifted to practicing more radical policies towards the Palestinians; for example, the Israelis started establishing new settlements for Jewish immigrants in the occupied territories. Eventually, they aimed to dispatch the Arabs from their lands entirely (Smith 2001: 414-415).

By the 1980s, the young population did not behave like previous generations. They were both more educated and less obedient. They were also unable to compare the relative prosperity and living standards of the occupied territories they were currently living under with the situation before the War of 1967 (O'Neil 1991: 55). This uprising was a popular reaction, and its proponents had many tools to impede the Israeli state from interceding in their actions. All the social classes participated in this popular uprising. General strikes and boycotts were two necessary tools utilized by this uprising (O'Neil 1991: 60-61).

Along with these tools, mass protests were also an important instrument that was used during this uprising. Moreover, even though the protesters' "guns" were stones, the Israeli soldiers responded with incommensurate brutalities, like shooting and beating the protesters. In turn, this led to a significant amount of international support for the protesters and against the Israeli state (O'Neil 1991: 60-62).

The monetary value presented here should be considered as the values of the 1980s and 1990s. Bearing this in mind, Israel's Gross Domestic Product (GDP) in 1988 was \$43.89 billion (World Bank 2016). However, the growth rate in GDP decreased from 6.1% in 1987 to 3.6% in 1988 and 1.4% in 1989. The growth rate in per-capita GDP also dropped from 4.6% in 1987 to 1.9% and 0.3% in the following years, respectively. The unemployment rate rose from 6.1% in 1987 to 8.9% in 1989 (Swirski 2005: 114-118).

The Direct Costs of the Intifada: General Strikes, Boycotts, and Other Expenses

The *Intifada* was a popular uprising in which many economic tools were used to convince Israel to challenge its oppressive policies against the occupied Palestinian population. The Israeli Finance Minister of the time, Shimon Peres, said that the Intifada cost the Israeli economy between \$1.5 and \$2 billion per year (Shalev 1991: 154). The Israeli economy was affected particularly in some sectors such as construction, agriculture, and exports. An increase in military expenses and the refusal to pay state tax were also some of the direct and indirect costs of the Intifada. These elements will be studied under four subtitles: (1) the effect of the general strikes will be studied — particularly their effects on the construction and agriculture sectors; (2) the Palestinians' boycotting of Israeli goods; (3) the Palestinians' refusing to pay the taxes; (4) the added burden of Israel's having to spend extra money in order to maintain their military's presence in the occupied territories (seeing as the uprising lasted longer than expected).

The General Strikes

Palestinian workers were dominantly located in certain sectors of the Israeli economy, such as construction, agriculture, footwear, textiles, and some other sectors in which Israeli workers refused to work (Peretz 1990: 148). Thus, the absence of these workers and the subsequent decline in their work hours decreased those sectors' productivity. The workers who were from the territories were encouraged by their local leaders not to work for Israeli companies. In addition, the curfew and security measures that the Israeli Defense Forces (IDF) took were another obstacle in preventing them from going to work (Razin and Sadka 1993: 80).

It is estimated that the Palestinian residents of the territories provided 45% of employment in the agricultural sector. In 1988, after the start of the *Intifada*, the total employment in the Israeli agricultural sector dropped by 9% compared to 1987. The drop caused a catastrophe for those businesses during the harvesting season (Rosen 1991: 375). This figure, however, does not portray the entire picture. For one thing, the work hours declined dramatically because the shops were not opening at all or opening at certain hours. For another, the wages the workers received increased a considerable amount. Thus, the losses to actual work hours were more dramatic than 9% in 1988 (Razin and Sadka 1993: 80-82). Even though this section regards the general *Intifada* strikes, it is necessary to mention another problem that occurred in the Israeli agricultural sector but is not related to the strikes. During the *Intifada*, the agricultural sector suffered from a general sense of insecurity and a drop in sales. Many

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

times, the agricultural fields were set on fire and destroyed; and, even if the fields were not destroyed, it was hard to find employees to harvest; and, even if the fields were harvested, it was difficult to find a market in which to sell that product due, not only to international factors but also to the boycotts — both of which will be mentioned further below (Rosen 1991: 375). Eventually, Jewish students were hired to harvest the fields, but no considerable success was still achieved. Although unemployment went up, Israeli farmers could not find enough workers to harvest their fields. At the end of 1988, Israeli farmers demanded that the government invite 2000 foreign agricultural workers into the country — even though the immediate number needed was 12000 (Peretz 1990: 148). It is also important to mention that the first months that the *Intifada* corresponded with the harvest period. Thus, even the first couple of weeks had devastating results on the Israeli agricultural sector. For example, an Israeli agricultural company, Agrexco, lost \$500000 just in December 1987 and January 1988 for not delivering its British orders (Rigby 2015: 171-172).

Another sector that suffered from the lack of Palestinian workers was construction. Even though it is hard to estimate the absence rate in this sector because the statistics are given annually, the construction sector relies on daily workers. Before the *Intifada*, approximately 40000 Palestinians worked in Israel in the construction sector (Peretz 1990: 148-149). According to the Israeli Central Bureau of Statistics, the lowest completed building in Israeli history between 1955 and 2007 was in 1988 (Central Bureau of Statistics: 2016). Therefore, *Intifada* had a severe impact on the Israeli construction sector.

Boycotts on Goods

The prominent activists during the *Intifada* encouraged their followers not to buy Israeli products whenever possible. This policy was successful to some extent, especially during the first year of the uprising. Aryeh Shalev lists some of the costs that the boycotts incurred: the industrial goods sold in the occupied territories, for instance, fell from \$850 million in 1987 to \$250 million in 1988; agricultural products also fell by around 60% in 1988 when compared to 1987; the same occurred for textiles at around 18%, as well as with some other sectors. Average factory exports decreased by around 20-30% in 1988 (Shalev 1991: 155).

These boycotts harmed the Israeli economy while sometimes benefitted the local Palestinian economy. Some local factories, which, under normal conditions, would have gone bankrupt, for example, prospered during this time and survived (Shalev 1991: 151).

Refusing to Pay Taxes and Some Other Costs of the Uprising

Palestinians who lived in the occupied territories were required to pay taxes to the Israeli government, but this was also one of the tools used against the government by the uprising's leadership. The aim was to strain the Israeli state as much as possible. Although there are no official statistics regarding tax revenues, the civil administration was forced to decrease the number of their services due to these lower tax revenues (Bishara 1989: 12-13). Another indication that the Israeli state suffered due to the occupied population's refusing to pay their taxes is that the Israeli government introduced new rules that required people to prove that they had paid their taxes to receive certain state services. For example, anyone who wanted to travel to Jordan was required to show such proof.

The uprising caused some other costs. For example, a hike in insurance rates occurred because frequent conflicts between Israeli soldiers and protesters often damaged buildings and shops. Also, many public vehicles were damaged during the *Intifada*. Indeed, 1260 buses were reported to have been damaged, of which 41 were destroyed. This example demonstrates how economically disastrous the *Intifada* was for the Israeli state.

The Costs of the Demonstrations: An Increase in Military Expenses

Unsurprisingly, such an intense uprising would increase military expenditures. When the uprising began, the Israeli Defense Forces fortified their military stations in Gaza and the West Bank with more soldiers. Also, they created new units in order to protect Jewish settlements from possible attacks (Swirski 2008: 16-17). The Israeli reserve service was also increased from 45 days to 60 days in a year, thereby costing an additional \$100-200 million per year to maintain (Bishara 1989: 11).

The *Intifada* increased the military units in Palestine. The IDF empower the existing military units and created new units in all parts of Palestine and also in occupied territories. While the IDF aimed to control the Palestinian territory, they aimed to prevent any attacks on the Jewish settlements. The creation of new units along with the allocation of new resources increased the military expenses (Swirski 2010: 18-19). The signing of the Oslo Accords did not decrease the budget again. It is estimated that from 1989 to 1993, around 5 billion NIS (in 2009 prices) budget was added to the defense expenditure (Swirski 2010: 20-21).

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

The Effect of the Intifada's Intensity: Mass Demonstrations and the Destabilization of the Israeli Economy

It is not surprising that such an intense uprising and unstable situation in Israel and its occupied territories would affect the Israeli economy considerably. Even if no statistics and comments were available, one can easily expect that internal instability and conflict would harm the country's economy in several ways. It is doubtless that the *Intifada* would have affected the Israeli economy even more than just the direct costs already mentioned.

The previous section explained the direct economic implications of the *Intifada* on the Israeli economy. This section will examine the indirect economic impacts of the *Intifada* due to its intensity. Also, the international response to the *Intifada* and their economic connections will be explained. These impacts were among the reasons that encouraged the Israeli government to negotiate with the Palestinians.

Growth Rate, Inflation, and Consumption

The Israeli economy's growth rate declined and suffered considerably from 1973 and continued to worsen during the first quarter of the 1980s, with the monthly inflation rate reaching 30% in July 1985. In an attempt to recover its economy, the Israeli government implemented rigorous economic programs. The US also sent \$1.5 billion as an emergency fund for that exact purpose. It was not until 1987 that the Israeli economy showed considerable positive indications, with its growth rate reaching its peak since 1973. In addition, personal consumption and imports increased, while unemployment and inflation decreased dramatically (Rosen 1991: 371-372). The *Intifada*, which arose at just around the end of this stable and considerably good year, shifted that positive atmosphere into instability once more. Indeed, the growth in Gross Domestic Product was 6.1% in 1987 but decreased dramatically in the following two years to 3.6% and 1.4% in 1988 and 1989, respectively (Swirski 2008: 297-312).

Even though the growth declined from 6.1% to 1.4% in three years, the decline in growth rate would be more devastating if it was not thanks to the mass migration from the former Soviet Union's land to Israel. It was thanks to this migration the economy functioned better than it would otherwise (Swirski 2010: 13).

David Fielding (2003: 297-312) links this unstable period of the *Intifada* with consumption and saving. Fielding successfully concludes that the low saving rates during this uprising were mainly due to the instability and conflict of the *Intifada* itself. Since saving and

consumption rates are significant indicators of growth in an economy when foreign debt is many impossibilities, it is presumed that Israel should have had a more significant growth rate during this period had the uprising not occurred because its economy was then showing signs of recovery and ameliorating its deficiencies (Fielding 2003: 297).

The Deterioration of the Israeli Image in the Western World

The *Intifada* had a significant effect on Israel's image in Europe and the US. The aggrieved and victim image of Israel would shift to one of brutality and discrimination. Fouad Moughrabi analyzes eight surveys in the US regarding its public attitude towards Israel. He concluded that most of the surveys showed that Israel's policies were quite harsh and unacceptable (Moughrabi 1990: 241-243). This shift in Americans' attitudes toward Israel was important because Americans, subsequently, started criticizing the country's policy of providing financial aid to Israel — especially since US aid to Israel comprised a significant share of the Israeli budget. The White House, for instance, criticized the US Congress's approval of reducing the interest rate on Israeli debt — something which, in the end, profited Israel around \$2 billion (Neff 2016: 81). Even though the US did not stop sending the promised aid to Israel, the public — including many politicians — were not as comfortable sending them aid as they were in the past. This, in turn, would give rise to the administration's pressuring Israel to commence negotiations with the Palestinians of its occupied territories. Because US aid was an important factor for the Israeli economy, Israel took this insistence very seriously.

The Israeli image worsened in Europe as well. The economic sanctions which some European countries levelled on Israel in response to the 1982 Israeli invasion of Lebanon have leveled yet again in 1989 because of Israel's unjust treatment of the Palestinians in its occupied territories. Israel's attempt to close a new trade pact with the Europeans was also postponed due to these exact reasons (Anti-Defamation League 2016). In addition to this, several Northern European countries started boycotting Israeli goods (Paul 1988: 15).

Tourism

Tourism was one of the sectors of the Israeli economy which the *Intifada* affected. Tourism revenues were significant for the Israeli economy because Israel needed foreign currency in order to be able to maintain the stability of its economy in international finance (Rosen 1991: 377). Israeli tourism revenues declined in some significant instability that it faced, such as in 1981 and 1982 due to the Lebanon War, and in 1986 due to some casualties occurred between Palestinians and Israeli Defense Force (Rosen 1991: 377). During the *Intifada* period,

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

the Israeli economy experienced the same downward spiral in the influx of foreign currencies. In 1988, tourism revenues dropped by 15% approximately when compared to the previous year (Shalev 1991: 155). Though James Paul suggests that a considerable amount of those tourists were Jews who lived outside of Israel and who went there to bolster the Israeli state by supporting Jewish organizations there (Paul 1988: 15).

International tourism to Israel reached its peak in the year when the *Intifada* began below 1.5 million tourists in 1987. From 1987 to 1991 (when the Gulf War began), the number of tourists decreased until it reached around 1 million people in 1991. It is in 1992 the number reach back to the year when Intifada began (Cohen 2014). From 1987 to 1988, the number of tourists declined 15%, in the following year increased 10%, while in 1990 suffered another 5% (Mansfeld 1994: 651).

Investment and Unemployment

Fielding (2003: 159-161) argues that political stability is important for investment and he states that the *Intifada* created a significant degree of political instability in Israel and finally caused a decline in investments in the country and its businesses. The most significant indicators that prove that the region was insecure and unstable were the number of casualties incurred on either side. The strict Israeli security measures did not halt the destabilization in the country making the peace process inevitable (Fielding 2003: 176-177).

Unemployment affected both sides during the uprising as well. One of them reflects the unemployment of the Palestinians coming from the occupied territories to farm Israeli land, as mentioned above. The *Intifada* harmed the Israeli unemployment rate, with the unemployment rate increasing from 6.1 in 1987 to 8.9% in 1989 (Swirski 2005: 110-120).

CONCLUSION

The first Palestinian *Intifada* of 1987 is remembered as one of the most critical milestones in the long-lasting Arab-Israeli conflict. The first Intifada was not the first uprising initiated by the Palestinians, but it succeeded to be one of the most influential ones in this conflict's history. It finally ended with Israel's recognition of the Palestinians. The uprising itself started spontaneously and very humbly, but in a short while, it created its own leadership, which would, in turn, affect the Palestinians' destiny up till this day. This paper studied the economic impacts of the first Palestinian uprising on the Israeli economy. The impacts of the *Intifada* are both complex and multifaceted, with the *Intifada* having affected both societies significantly

concerned, from their economies to human rights. The paper argues that the economic impacts of the *Intifada* were of such importance to the Israeli state that the state could do nothing but take them into account. This paper did not argue that the economic impacts were the most important outputs of the *Intifada*, but considering the economic situation of Israel at that time, those costs were not something that could, or should, have been neglected. The paper was divided into three main sections. The first section explained the *Intifada* more generally, providing only its essential outlines. The second section related to the direct economic impacts the Palestinians caused. Finally, the last section analyzed the impacts of the uprising in terms of their level of intensity, insecurity, instability, and international response.

As mentioned in the first part, the Intifada began due to the Palestinians' long dissatisfaction with Israeli authority. It was not started only because of differences in identity but also due to the insulting policies that the Israeli state implemented against the local population. During the *Intifada*, the Palestinians and their leadership tried to enlist many tools to oblige Israel to liberate them or restore and modify their situation. General strikes, boycotts, refusing to pay their taxes, and mass demonstrations were all tools that they employed.

The Israeli sectors most affected by the strikes were the construction, agriculture, textile, and footwear sectors (i.e., those sectors that require unskilled workers). The Israeli government always attempted to overcome those measures by implementing their own. For instance, the Israeli government first tried to solve this problem by employing Israeli students and encouraging unemployed Israelis to work in those sectors, but these two policies were not enough for that sector's demand. They finally had to import foreign workers from various countries. Though some statistics were given about the number of people who left their jobs, it is hard to know the exact number. It is known that, during the first year of the uprising, in particular, the construction and agriculture sectors suffered significantly. Indeed, it is estimated that, in the construction sector alone, \$16 million was lost monthly, accruing to an 8% loss to the total economic activity in this sector, simply because of the Palestinian workers' absence (Bishara 1989: 12-13).

The Palestinians also boycotted Israeli goods. Indeed, they were even boycotted by Arab and European countries. This benefited the local Palestinian merchants since they could not compete with Israeli goods under normal circumstances. Israeli industrial goods alone dropped from \$850 million in 1987 to \$250 million in 1988 (Shalev 1991: 155). Therefore, if all of

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

Israel's products are added to this boycott, one can imagine how much Israel suffered from those boycotts.

The tax revenues collected from the territories were also one of *Intifada's* tools. Although no official reports show these losses, it is expected to be quite considerable, seeing as the Israeli authority decreased the number of public services, they offered due to that decrease in tax revenues. One of the other effects that the *Intifada* had on the economy was the conflicts ensued. For instance, the insurance rate skyrocketed because many buildings and buses were damaged due to the conflict between Israeli security forces and protesters.

Due to the abovementioned costs of *Intifada*, the country's growth rate also slowed. Even though it was 6.1% in 1987, it dropped to 3.6% and 1.4% in the first two years of the *Intifada*, respectively. This slowdown in the growth rate subsequently increased the unemployment rate in Israel and would damage the saving/consumption balance.

Tourism was also one of the sectors most affected by the *Intifada*. This mass uprising caused Israel and its territories to be thought of as being insecure and unstable. Foreign tourists, therefore, preferred not to venture traveling there. Many of these foreign tourists were Jews who lived outside Israel to support Israel in their war. The last factor mentioned in this paper regards how foreigners perceived Israel. The Israeli image suffered due to the harsh response of the Israeli Defense Force towards Palestinian protesters. It was widespread to see the Israeli Forces shooting or beating the Palestinian children who were responding to the Defense Force with their stones. The legitimacy of the Israeli occupation, therefore, came to be questioned. This, in turn, led some European countries to boycott Israeli goods. Even though many in the US changed their opinion about Israel as well, it did not affect the US's providing Israel aid in practice; rather, it raised big opposition against those aids.

To sum up, the *Intifada* had a significant effect on both Israel and its territories' economies. This paper argued that the Israeli economy suffered to such an extent that the Israeli government had no other option than to consider negotiations with the Palestinians. Moreover, even though it might not be the most important reason, it still, nevertheless, is an important reason.

REFERENCES

Anti-Defamation League. (2016). Europe and Israel: Where Politics and Economics Do Not Meet. <http://archive.adl.org/international/eu-print.html>

- Assaf, R., Efraim, S. (1993). *The Economy of Modern Israel: Malaise and Promise*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Bishara, A. (1989). Israel Faces the Uprising: A Preliminary Assessment, *Middle East Report*, 157, 6–14.
- Central Bureau of Statistics. (2016). Israel in Statistics 1948-2007. http://www.cbs.gov.il/statistical/statistical60_eng.pdf/
- Cleveland, W. L., Bunton, M. (2009). *A history of the Modern Middle East*, Boulder: Westview Press.
- Cohen, E., (2014). Tourism and Terror: A case study: Israel 1948-2012, *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(1), 13-26.
- Don, P. (1988). Intifadeh: The Palestinian Uprising, *Foreign Affairs*, 66, 964.
- Don, P. (1990). *Intifada: The Palestinian Uprising*, Boulder: Westview Press.
- Edward, S. (1989). Intifada and Independence, *Social Text*, 22, 23-39.
- Fielding, D. (2003). Counting the cost of the Intifada: Consumption, saving and political instability in Israel. *Public Choice*, 116(3), 297-312.
- Fielding, D. (2003). Modelling political instability and economic performance: Israeli investment during the Intifada, *Economica*, 70(277), 159-186.
- Fouad, M. (1990). The Intifada in American Public Opinion, J. Nassar and R. Heacock (Ed.), in *Intifada: Palestine at the Crossroads* (241-256), New York: Praeger Publishers.
- Hanna, S. (1988). An Analysis of the Current Revolt, *Journal of Palestine Studies*, 17(3), 3-13.
- James, P. (1988). Israel and the Intifadah: Points of Stress, *Middle East Report*, 154, 13-16.
- Mansfeld, Y. (1994). The Middle East Conflict and Tourism to Israel, 1967–90, *Middle Eastern Studies*, 30(3), 646-667.
- Neff, D. (2009). Middle East History: It Happened in December; The Intifada Erupts, Forcing Israel to Recognize Palestinians, *The Washington Report on Middle East Affairs XVI*, (4), 81.
- O’Neil, B. (1991). The Intifada in the Context of Armed Struggle, Freedman (Ed.), in *The Intifada: Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers* (37-69), Miami: Florida International Press.
- Rigby, A. (2015). *The First Palestinian Intifada Revisited*, Sparsnas: Irene Publishing.
- Rosen, H. (1991). Economic Consequences of the Intifada in Israel and the Administrated Territories, Freedman (Ed.), in *The Intifada: Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers* (370-400), Miami: Florida International Press.
- Shalev, A. (1991). *The Intifada Causes and Effects*, Jerusalem: Westview Press.
- Shlomo, S. (2005). The Price of Occupation: The Cost of the Occupation to Israeli Society, *Palestine - Israel Journal of Politics, Economics, and Culture*, 12, 110-120.
- Shlomo, S. (2008). The Cost of Occupation: The Burden of the Israeli-Palestinian Conflict, 2008 Report. Tel Aviv: Adva Center.
- Shlomo, S. (2010). The Cost of Occupation: The Burden of the Israeli-Palestinian Conflict 2010 Report, Tel Aviv: Adva Center.

An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy

Smith, C. D. (2004). *Palestine and the Arab-Israeli conflict*, Bedford/St. Martin's

World Bank. (2016). GDP at Market Prices.
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries/IL?page=6&display=default>

Yanovskiy, K., Zatskovetsky, I. & Rotenberg, V. S. (2015). The First Intifada, the Oslo Accords, and the Escalation of Terror: Causalities Revisited.

1965-2000 ARASI TÜRK MİZAH BASININDA SÜLEYMAN DEMİREL TEMSİLLERİ

Zeynep BAKİ*

Ahmed Ünal BOZYER**

ÖZ

Siyaset ve mizah basını arasında tabiatları gereği bir yakınlık, bir ilişki bulunmaktadır. Mizah basını ve karikatüristler siyasetten, siyasi aktörlerden beslenirler. Türk siyasetinin 40 yılı aşkın süre önemli kilometre taşlarından biri olan Süleyman Demirel, siyasi yaşamı boyunca mizah basınına ve karikatürlere fazlasıyla konu olmuştur. Demirel'in bu uzun siyasi yaşamı dönemlere göre mizah basınında farklı yaklaşımlarla işlenmiştir. Bu çalışmada Demirel'in mizah basınındaki temsilleri üç evrede incelenmiştir. Siyasi olarak ilk görev aldığı 1960'lı yıllardan 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadarki evre birinci, siyasi yasaklı olduğu 1980'li yıllardan Cumhurbaşkanlığı seçildiği tarihe kadar ikinci evre ve cumhurbaşkanlığı dönemi üçüncü evre olarak değerlendirilmiştir. Demirel'in siyasi haritasını belirgin şekilde ortaya koyan bu üç evrede mizah basını, Demirel'i üç farklı yaklaşımla konu edinmiştir. Demirel'e yönelik mizahın bakış açısı ülkenin siyasal ikliminden etkilenmiştir. Türkiye'nin 40 yıllık bu siyasi sürecinin önemli kırılma anları ile Süleyman Demirel'in siyasi kariyeri kesişmektedir. Bu nedenle mizah basınındaki Demirel temsilleri değişen siyasi konjonktüre göre farklılık göstermektedir. Makalede dönemlerinin siyasi rekabetini ve ortamını iyi yansıttığı düşünülen karikatürler üzerinden siyasi mizah basınına farklı bakış açıları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Sosyolojisi, İletişim, Mizah Basını, Karikatür, Süleyman Demirel.

REPRESENTATIONS OF SÜLEYMAN DEMİREL IN THE TURKISH HUMOR PRESS BETWEEN 1965-2000

ABSTRACT

There is a closeness and a relationship between politics and humor press by their nature. The humor press and cartoonists feed on politics and political actors. Süleyman Demirel, who has been one of the important milestones of Turkish politics for more than 40 years, has been the subject of humor press and cartoons throughout his political life. Demirel's long political life was handled with different approaches in the humor press according to the periods. In this study, Demirel's representations in the humor press were examined in three phases. As the first phase, the period from the 1960s when he first took office politically to the military coup of September 12, 1980; as the second phase, the period from the 1980s when he was politically banned until the date he was elected President; and as the third phase, the period of presidency were evaluated. In these three phases, which clearly revealed Demirel's political map, the humor press covered Demirel with three different approaches. The point of view of humor towards Demirel has been influenced by the political climate of the country. The important breaking moments of this 40-year political process of Turkey and Süleyman Demirel's political career intersect. For this reason, Demirel representations in the humor press differ according to the changing political conjuncture. In the article, it has been tried to understand the different perspectives of the political humor press through the cartoons that are thought to reflect the political competition and environment of their period well.

Keywords: Political Sociology, Communication, Humor Press, Caricature, Süleyman Demirel.

Atıf: BAKİ, Z., BOZYER, A. Ü. (2021). "1965-2000 Arası Türk Mizah Basınında Süleyman Demirel Temsilleri", İMGELEM, 5 (9): 579-608.

Citation: BAKİ, Z., BOZYER, A. Ü. (2021). "Representations of Süleyman Demirel in the Turkish Humor Press Between 1965-2000", İMGELEM, 5 (9): 579-608.

Başvuru / Received: 5 Mayıs / May 2021.

Kabul / Accepted: 28 Ekim / October 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

* Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, E-mail: zeynepbaki@mu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0001-5160-0856

** Dr. Öğr. Üyesi., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: ubozyer@mu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-8492-5099

EXTENDED ABSTRACT

Humor is a way of thinking focusing on human. Humor attacks and defends. Challenging, rebelling and objecting, humor bears the stamp of the society of which it is produced. It is impossible to think the humor, having a dissident structure, separately from the politics and politicians. In this context, there is a strong relationship between humor and politics. Speaking of politics, even humor is not the first association to spring to mind, humor is mentioned with politics, and it often discusses it.

Humor press has frequently faced with censor, closure and pressure before and after the proclamation of Republic. Political actors have generally adopted a negative attitude towards humor. Despite the pressure atmosphere, humor press does not give up producing. A colorful humor is seen in primordium of the Republic. Press has come alive in independent atmosphere thanks to the Republic, but this colorful and democratic atmosphere has been interrupted by incidents such as the assassination attempt to Ataturk and Sheikh Said Rebellion. In Turkey, transiting to a multi-party system in the same years when the II. World War has ended, humor press has produced efficiently; however, prohibitions and sensors come to the fore time to time. Representation of Süleyman Demirel in humor press as the political leader has started in 1960's. In this study where Demirel representations in humor press are examined in historical process with content analysis method, all caricature magazines and newspapers between 1965-2000 are examined and appropriate caricatures are selected. The study is narrowed down to the ones fitting with the aim focusing on Demirel representations in humor press. Turkish political history and Demirel are tried to be read through the caricatures. The period when Demirel has been represented through caricatures during his political life is examined at three phases in this study: 1965-80 years constitutes the first, 1980-83 years the second, and 93-2000 years the third of them.

Democratic atmosphere prevailing in the country before 1965, provided an optimistic picture in humor press. Süleyman Demirel has been criticized mercilessly from his first representations in humor press due to his intimacy towards America and Morrison Company. Moreover, at this first phase, there has been a common view that Süleyman Demirel has gained bonus with his nickname "Çoban Sülü" given due to his peasant past and this situation is criticized by the humor press. Demirel herded in his childhood to help his family works. In his political life, he also benefitted from his childhood in the village and his being shepherd. Demirel's basic supporters were the culturally deprived working as farmers. They had

sympathy for him who left the village and improved himself and assimilating with him easily. In order to benefit from this, Demirel loved his nickname and used frequently. As Demirel's political conjecture started to change, he did not use his "Çoban Sülü" nickname, either. In 1976, Demirel started to be mentioned with corruptions. The fact that his nephew Yahya Demirel has been arrested for fictitious furniture export caused Demirel fall into disrepute. Demirel's polarizing discourse after 1971, harsher political language, and using a nationalist discourse caused him to be represented negatively in caricatures. It is possible to tell humor press, reacting towards Demirel's (once being democracy enthusiast) harsher discourse, being mentioned with corruptions, and pragmatist attitude in politics, regarded Demirel as responsible for political ambiguities. After 1977 elections, it is observed that Demirel has lost all his cogency in humor press.

All political parties were closed after 1980 military coup and Demirel was politically prohibited for 7 years. During this period, Hüsametdin Cindoruk became Demirel's political depository. Not breaking off the politics despite his prohibition, Demirel made effort to reestablish democracy between 1980-93. During this period, Turgut Özal became the name which Demirel criticized the most. The representations of Demirel in this period were mostly on his relationship with Turgut Özal. Defending liberty, freedom, and democracy, Demirel adopted a more balanced discourse. In 1987 elections, while he preserved the votes from the rural areas for him, he could not prevent the votes from the urban for Özal. In this period, Demirel did politics epicentering his opponent Özal. He gave the signals of change to right and left intelligentsia with his balanced discourse and went out a mediator formula for rural and urban-this caused his language to be softer.

When Demirel's caricatures are examined in this period, it is obvious that the caricatures are generally with Özal at major unrolls the size of this brisk competition. The caricaturists of 1980 have paid more attention to Turgut Özal. It is possible to state the caricaturists focused on Demirel in the context of his relationship with Özal. Being a passionate of humor, Demirel seems to realize that his representations in humor press have been decreased, he has lost his popularity, and he has been drawn with Özal when he is drawn. 1980's are the years with Turgut Özal and Demirel, who loves to be on the front at the stage of history, shapes his politics through Özal. Upon the death of Turgut Özal, Demirel's Presidency started and with a wide agreement, he settled in Çankaya Pavillion. In his process following this, he became the protector of state ideology. Remaining aloof from all parties including his in this process, Demirel became the

symbol of the state. He was identified with the Presidency Maqam and remained relatively neutral. In order for a proper state mechanism, he paid attention to the state to keep working by benefitting the rights and authority given to him by the Presidency. Turkey was governed with different coalition governments at this period. He adopted a prudential attitude and defended constitutional citizenship on Sivas massacre, Maraş, Gazi Neighborhood and increasing terrorist incidents. Together with his Presidency, Demirel became self-criticized to inquire himself and the Republic when appropriate. With the self-confidence by the Presidency Maqam, he performed his mission as “the father of the state”. At this period of him, Demirel was started to be seen as the symbol of the state by humor press.

Süleyman Demirel has become a material for humorists on almost all issues from his political attitudes to physical features (excessive weight). Considering the pressure on press and suits filed, Demirel has been in good relationships with humor press and even sympathized for the humor. Stamping on Turkish politics during his long political life, Demirel is a leader who is able to develop appropriate discourse for the changing conjecture and adapt his political attitudes and manners for new conditions. In this context, he has showed an alteration at the phases of his political life. Demirel, shining out with his technocrat identity at the first phase of his political life, has been considered as “Americanizer” by the humor press and criticized for his pragmatist features. In this period, he tried to preserve his votes from his basic supporters with his “Çoban Sülü” nickname. Demirel’s name was rather frequently mentioned with his tranquility after 1971 Memorandum and his polarizing discourse on incidents of right and left sides was criticized intensively by humor press. The most salient characteristic of this period is the competition between Ecevit and Demirel. The strong language adopted by Demirel in the competition is not welcomed by the humor press. The representations in humor press through the end of the first phase are the signs that Demirel, who showed up on political arena with his technocrat identity, has lost his reliability at the public. At his second phase, Süleyman Demirel makes an impression to work for reestablishing democracy in Turkish political history being interrupted by coups. In this context, trying to reshow up on political arena as the regime pressure relieves, Demirel has come to the fore of humor press throughout his relationship with Turgut Özal and his critiques for him. Becoming politically experienced, he adopted a more balanced discourse and this changing discourse was reflected positively on his caricature representations. Having the support of humor press at his third phase covering his Presidency, Demirel is seen as a statesman. Demirel’s, who was the protector of state ideology during his Presidency, representations in humor press have also decreased.

Consequently, this study examining Süleyman Demirel representations in humor press shows that Demirel has been represented in different ways in different periods and different conjectures. Critical view changes as seen on Demirel example. Demirel has been a good example for this analysis due to his long political life and being open to change. It is important to dare to make critiques through humor and have many representations in this county which democracy frequently interrupted by coups and has potencies with opportunities of political power with democratic struggle and authorized afterwards. Critical view in humor press has never given up producing even it has changed during the political history.

GİRİŞ

Mizah temelinde insanı odağına alan bir düşünme biçimidir, saldırı ve savunma mizahın temel motivasyonudur. Baskı ortamında doğan mizahın en çok tepki gösterdiği alan siyaset ve siyasi aktörlerdir. Meydan okuma, isyan ve karşı çıkma misyonu olan mizah, meyvelerini verdiği toplumun karakteristiğini yansıtır, bu nedenle mizah muhalif bir aynadır, ama sadece ürünlerini verdiği toplumun, kültürün, ülkenin değil aynı zamanda dünyanın, uluslararası siyasetin, dış politikaların, adaletsizliklerin muhalif aynasıdır.

Mizahın bereketli toprağının siyasi aktörler olması mizah ve siyaset arasındaki güçlü bağın işaretidir. Mizah basınının göstergesi karikatür sanatı, üzerine aldığı ödev ve sorumlulukların bir sonucu olarak sadece kendine siyaseti konu edinmekle kalmaz aynı zamanda kendini siyasetin bir parçası olarak konumlandırır. Karikatür kelimesinin İtalyanca “caricare” yani “saldırı” kökünden gelmesi karikatür sanatının muhalif duruşunu açıklamak için iyi bir referanstır. Karikatür eleştirir, sorgular ve tartışır. Siyaset dışı karikatürler olsa da muhalif tutumu gereği mizah basınının nihai hedefi yönetimin yanlışlarını düzeltmek, yönetime karşı halkı bilinçlendirmektir. Bu bağlamda ilk dönemlerinden itibaren siyasetle yakın ilişki içerisinde olan mizah basını siyasi aktörleri eleştirmekten çekinmemiştir.

İçinde mizahi unsurları barındıran süreli yayınları mizah basını içinde değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda gazeteler, karikatür ağırlıklı dergiler mizah basını içinde yer almaktadır. Bazı gazetelerde karikatüre ayrılan küçük bir bölüm varken mizah dergileri mizahi içerik sunan karikatürlerle özel olarak tasarlanmıştır. Genellikle hiciv ve parodiden oluşan bu dergilerin bir kısmı karikatür, absürtlük, sürrealizm, nevrotizm, gelotoloji, esprili özdeyişler, duygu düzenleyici mizah ve/veya espri denemeleri üzerinde durmaktadır. Teodor Kasap tarafından 1870’te çıkarılan “Diyojen” dergisinde karikatürler ağırlıktaydı. Bu geleneğin bir

devam olarak Türkiye’de mizah basını denildiğinde akla karikatür ağırlık dergilerin gelmesi normaldir.

Siyasi aktörler 1877 yılından itibaren yasa değişiklikleri, baskı, mobbing (yıldırma) ve maddi, manevi tazminat davalarıyla mizah basınına susturmaya, ortadan kaldırmaya çalışmış olsalar da hedeflerine ulaşamamışlardır. Cumhuriyetten bu yana da karikatür dergileri ve neşriyatlar siyasi hayatımızda yer almıştır. Siyasi tarihimiz sağ ve sol olarak bölünse de mizah basını merkezde durarak hem sağı hem de solu eleştiren muhalif bir tutumun içinde olmuştur. Mizah basını incelendiğinde karikatür dergileri genellikle azınlığın sesini duyurmaya çalışan sol görüşlü yurttaşlar tarafından çıkarılmıştır.

Siyasi aktörler değişse de mizah basınındaki eleştiri dozu değişmemiştir. Mizah basınına tarihi incelendiğinde Abdülhamid’den günümüz siyasi aktörlerine varıncaya değin herkes eleştirilmiştir. Kimi zaman kişilik haklarını ve toplumsal değer yargılarını göz ardı eden karikatürler yayımlanmış, bunun neticesinde de mahkeme süreçleri yaşanmıştır.

Bu makale, Türk siyasetinde 40 yılı aşkın süre önemli görevler üstlenen Süleyman Demirel’in mizah basınına da yer alan temsillerinin değişim gösterdiği gözlenmektedir. Eleştirel yaklaşımdaki değişimde dönemin siyasi süreçleri ve konjonktürünün etkili olduğu düşünülmektedir. Siyasi dönemler ile Demirel’in kariyeri üç ayrı dönemde incelendiğinde mizah temsillerindeki değişim dikkat çekmektedir. Bu değişim Demirel’in siyaseten olgunlaşmasının yanı sıra siyasi bağlamlarda ve konjonktürdeki farklılaşma ile ilgilidir. Konjonktür, polemikler, gündem, aktörler ve savundukları görüşler değiştikçe mizah basınında da Demirel’in temsillerinde de değişiklikler gözlemlenmiştir. Renkli bir siyasi kişilik olan Demirel, mizahçılarla tartışmaya girmek yerine mizahçılara işleyebilecekleri malzemeler vermiştir. Bu tutum da onu mizahçıların hoşgörülü bir siyasetçi olarak kabul etmelerini sağlamıştır. Halkın içinden geldiğini sürekli vurgulayan ve mizah basınında “Çoban Sülü”, “baba”, “morrison”, gibi önemli siyasal kültür unsurlarının oluşmasına katkı sağlayan Demirel, Türk seçmeninde ve siyasal hayatında uzun yıllar önemli yer edinmiş, halkı yönetme, yönlendirme konusunda eşsiz deneyimler sergilemiştir.

Mizah Üzerine

Mizah, tanımının yapılmasından sıkılan muzip bir çocuktur, sözlüklerde arandığında çığılığı basan, “*homo sapiens*”in bir ürünü, eleştirel aklın tezahürü, sanatsal bir faaliyettir. Cantek, “mizah memlekettir, yaşadığı yere benzer” (Cantek 1999: 20) der, psikanalitik yaklaşım; onu, insanlardaki saldırganlık dürtüsüyle açıklar (Morreal 1997: 42). İnam’a göre

egemenliğe isyan, dünyanın gidişinden intikam alma halidir (İnam 1994: 10), Koestlerse mizahı fizyolojik tepkileri belirlenebilen yaratıcı bir eylem olarak imler (Koestler 1997: 10). Arapça kökenli “mizah” sözcüğünün aslı “müzah”tır. Aziz Nesin bu durumu eskilerin “*Galat-ı meşhur, lugatı sahihten evladır*” cümlesiyle açıklar. “Müzah” sözcüğü Türkçe’ye “mizah” olarak yerleşmiştir (Nesin 2002: 43).

Çeşit çeşit, türlü türüdür mizah. Orhan Veli’nin şiirinde, pazarda, sokakta, Oğuz Aral’ın karikatüründe, iğnenin ucunda, Şair Eşref’in hicvinde, AVM’lerde değil belki ama mahalle bakkallarında, Bernard Shaw’ın bir kadına yönelttiği ahlaksız teklifte, komedide, trajedide, romanda, Namık Kemal fıkralarında, teravih namazında şakalaşan çocuklarda, öğrenci evlerinde, kukla gösterilerinde, mecazda, hicazda, cazda, oyunda, taştta, sinemada, yerelinden sosyale bütün medya ortamlarında, alayda ve dahi halтта, latifede, ciddiyette, Oğuz Atay’ın “*Tehlikeli Oyunlar*”ında, politikada, tiyatrodta, yoksulların matbaası duvarlarda, Neil Armstrong’un aydaki ilk adımında vs. her yerde ve her durumda görülebilir. Yazılı ya da sözlü de olabilir, görsel, işitsel, figürsel de. Nükte, şaka, hiciv, yergi mizahın çeşitleri; fıkra, mizahi şiir, karikatür, komedi, kukla mizahın türleri arasında yer alır.

Mizah-Siyaset İlişkisi

Türkiye’de dönemsel olarak farklı şekillerde ortaya çıkan mizahı sosyal, siyasal, ekonomik değişimler ve teknolojik gelişmeler günün koşullarına göre uyarlamış, biçimlendirmiştir. Anadolu’nun Hitit döneminde baharı karşılamak için düzenlenen Purilli Törenleri’nde, ürünü karşılama şenliklerinde görülen mizahi unsurlar, zaman içinde yoksunluğun ve yoksulluğun bir ifadesi, egemen sınıfa karşı bir silah, adaletsizliklere karşı bir kalkan hem saldırı hem de savunma biçimi olarak sanat eserlerinde görülmeye başlamıştır.

Toplumsal gerçekliğe eleştirel bir yaklaşım, insanlığın özgürleşebilme bilincini ayakta tutan temel praksislerdendir mizah. İçinde yeşerdiği toplumun sistemini, geleneklerini, politikasını, sosyoekonomik koşullarını, yönetim anlayışını ve iktidarın yarattığı adaletsizlikleri sorgulayan ve yıkıcılığı ölçüsünde etkili olan mizahın muhalif bir duruşu vardır (Cantek 2003: 80). Mizah, eleştirir, başkaldırır, protesto eder, zarar verir, savunur ve saldırır (Eker 2009: 29). Mizahın bu işlevleri egemen sınıfın tahakkümündeki tazyik arttıkça daha derinden hissedilir. Siyaset ve mizah arasındaki bu muhteris ilişki, mizahın yukarıda sözü edilen işlevlerinden kaynaklanır. Siyaset denilince akla mizah gelmese de mizah genellikle siyaseti çağırıştırır. Toplum içinde yaşayan insanın üretimi olan mizah, toplumun bir arada yaşaması için şart

olduğu düşünölen siyaseti konu edinir. Birbirini var eden ve yeniden yapılandırın mizah-siyaset kavramları, aynı anda birbirlerini yok etmeyi amaçlar (Oral 1998: 166).

Mizahın en önemli dayanağı hoşgörüdür. Hoşgörü ortamının olmadığı yönetimlerde, mizahçılara verilen ağır cezalar, dergilerin kapatılması, halkın desteği ile ayakta kalabilen türde bir yaratma sürecini zorunlu kılmıştır. Türkiye’de mizah basımının tarihi, biraz da mizahçılara yönelik sürgün, sansür, hukuki kısıtlamalar ve davaların tarihidir. 1870li yıllardan itibaren mizahi ürünlerini vermeye başlayan mizah basını ilk sansür operasyonu ile Meşrutiyet’in ilanından önce 13 Ocak 1876 tarihli resmi ilanda karşılaştı. Resmi ilanda, mizah dergilerinde yayımlanacak karikatürlerin ve yazıların matbuat idaresinin onayı olmadıkça yayımlanamayacağı bildiriliyordu. Sultan II. Abdülhamid, baskıcı tutumuyla dikkat çekmiş “burun” kelimesini dahi yasaklatmıştır. Sedat Nuri İleri, dönemin karikatürcülerinin durumunu “Sultan Hamit döneminde karikatür yapmak! Ne feci intihar” (Çeviker 1988: 1) cümleleriyle ifade etmiştir. Abdülhamid, halka çocuk muamelesi yapmaya mecbur olduklarını, nasıl aileler ve terbiyeciler, gençliği zararlı yazılardan koruyorsa, hükümetin ve şahsının halkın zihnini zehirleyecek şeylerden halkı koruması gerektiğini söylemiştir (Karal 1995: 261).

Cumhuriyet sonrası dönemde de durum pek farklı değildir. Siyasi aktörler, çoğunlukla mizahı bir tehdit olarak görmüşlerdir. Örneğin Adnan Menderes 1950’de mecliste yaptığı bir konuşmada, mizah dergilerinin zararlarından halkı korumak için sert tedbirler alacağını ifade etmiştir. Sıklıkla Menderes’in karikatürlerini çizen Ratip Tahir Burak’a 1950-60 yılları arasında elli dört dava açılmış, Burak, davalarından birinden on altı ay hapis cezasına mahkûm olmuştur. Burak’ın mahkumiyetine sebep olan karikatürde Menderes sünnetçi olarak çizilmişti (Yetkin 1970: 263).

Geçmişten Günümüze Türk Mizah Basımı

1870li yılların siyasi boşluk ortamından faydalanarak ilk ürünlerini veren mizah basını geçmişten günümüze siyasetten beslenmiş ve kendine siyasetçileri konu edinmiştir. Osmanlı döneminde ilk mizah dergisi Hosep Vartanyan tarafından Boşboğaz Bir Adem (1852) yayımlandı (Çeviker 1986: 17). 1869 yılında Ermenice, Rumca ve Fransızca yayımlanan Diyojen dergisi daha sonra Türkçe yayımlanmaya başlandı. Namık Kemal’in de yazarlık yaptığı dergi, haftalık olarak çıkmakta ve mizahi bir şekilde hükümeti tenkit etmekteydi (Çapanoğlu 1970: 8). Diyojen hem ilk gazete-dergi olması hem de devlet adamlarının mizahtan korkmasına sebep olan ilk neşriyat olması nedeniyle önemlidir. Diyojen yayın hayatına başladığı günden itibaren yasaklar ve cezalarla karşılaştı. Diyojen yönetimin iç ve dış politikasını eleştirdiği için

dönemin hükümeti Diyojen dergisine karşı sert tedbirler aldılar (Gerçek 1931: 65). 23 Aralık 1876'da Kanuni Esasi'nin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Dış politikada zor günler yaşayan Osmanlı Meclisi, 7 Mayıs 1877'de bir oturum düzenledi. Mebuslar, oturumda mizah basınına kökten ortadan kaldırmayı öngören bir basın yasa tasarısı üzerine hararetli tartışmalara giriştiler. İstanbul Mebusu Vasilaki Bey ve bir grup liberal mebusun şiddetle karşı çıkması üzerine tasarıdan vazgeçildi. Rus orduları Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden Osmanlı Devleti'ni işgal etmeye hazırlanırken Babıali mizah sorununu tartışmaktaydı (Georgeon 2007: 87).

Türk mizah basınının 1877'den 1908'e kadarki süreçte etkili olduğunu söylemek oldukça güçtür. II. Abdülhamid'in mutlakiyet yönetiminde karikatür sanatçıları yurt dışına kaçtılar. Bu yıllarda Jön Türk hareketine destek veren sürgün karikatürcüler yurt dışında dergi basıp, gizlice ülkeye soktular. Söz konusu dergilerin dışında etkin bir mizah basını yoktu. Bu süreçte Jön Türklerin yönlendirdiği mizah basınının Batı anlayışına yaklaştığı görülmektedir. Abdülhamid'e karşı yoğun bir eleştiri bu dönemin belirleyici özellikleri arasındadır. Batılı anlamda ilk karikatürcü olarak kabul edilen Cemil Cem ilk kez bu dergilerde belirmeye başladı. Abdülhamid'in düşürülmesi ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, mizah dergileri tekrar sahneye çıkma fırsatı buldu. İstanbul'da otuz beşi aşkın mizah dergisi yayımlanmaya başlandı. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanını bayram havasında karşılayan bu mizah dergileri uzun soluklu olamadı. Bu dergilerden bazıları: "Karagöz, Zıppır, Püsküllü Bela, Gramafon, Zevzek, Dalkavuk, Temaşa, Tonton, Hokkabaz, Edep Yahu, Şakrak, Tavus, Elüfürük, İbiş, Geveze..." idi (Öngören 1998: 62). Meşrutiyet döneminin en önemli karikatürcülerinden biri Cemil Cem'dir. Cem karikatür sanatına yeni bir boyut kazandırdı ve Batılı tarzda ilk karikatür örneklerini verdi. Cem önce Kalem dergisinde çizmeye daha sonra da Cem-Djem dergisini çıkarmaya başladı. Abdülhamid'i eleştirdiği kadar, İttihat ve Terakki Partisi'ni de eleştiren Cem, karikatürleri yüzünden ağır bedeller ödemek zorunda kaldı (Koloğlu 2005: 126).

Hürriyet'in heyecanı ile ortaya çıkan 1910 ve özellikle 1911 yılındaki mizah dergileri artık hiciv oklarını Abdülhamid'in baskıcı yönetimine karşı değil, İttihat ve Terakki Partisi'ne ve işlemeyen Meşrutiyet düzenine çevirdiler. Mizah dergilerinde genel itibarıyla "yağmurdan kaçarken doluya tutulduk" motifi işlenmektedir (Öngören 1998: 63). I. Dünya Savaşı sırasında yayın hayatında görülen durgunluk Kurtuluş Savaşı'nda yerini iki arada bir derede bir mizah anlayışına bıraktı. Ankara ve İstanbul hükümetleri arasında kalan mizah basını, kendilerini hangi hükümete yakın hissediyorlarsa onun sözcülüğünü yaptılar. O dönemde Sedat Simavi'nin

çıkardığı Güteryüz dergisi Ankara hükümeti yanlısı bir yayın politikası izlerken, Refik Halit Karay'ın çıkardığı Aydede dergisi İstanbul hükümetinin yanında durdu. Güteryüz dergisi Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlık için mücadele veren askeri, Aydede dergisi işgalcileri ve onların işbirlikçilerini desteklediler. Ali Kemal'in başyazarlığını yaptığı Mihran gazetesi Peyam-ı Sabah ile Yüzelliliklerden Ref'i Cevad Ulunay'ın yönettiği Alemdar gazetesi, Kurtuluş Savaşı'na karşı olan, Yunan taraftarlığı yapan, Mustafa Kemal Paşa'ya saldıran, Kuvayı Milliye'yi halkın gözünden düşürmeye çalışan bir tutum içinde olmuşlardır (Öngören 1998: 67-68).

Büyük Taarruz'un başarıya ulaşması, yeni bir rejimin kuruluş aşamasına geçmesiyle birlikte dönemin mizah basını bu gelişmelerden ve siyasal ortamdan etkilenecek rejimi destekleyen eserler vermişlerdir. Koloğlu'na göre Atatürk karşıtı muhalif basın kendiliğinden yok olmuştur. Ankara ve Mustafa Kemal'in siyasetine muhalefet eden Aydede dergisi ise başarının ardından Mustafa Kemal'den övgülerle bahsetmeye başladı. Millî Mücadele aleyhine yayın yapan muhalif basın yazarlarından birçoğu yurt dışına kaçtı, Ali Kemal, İzmit'te linç edildi (Koloğlu 1993: 53).

Kurtuluş Savaşı'nda zafer kazanan Türkiye'de yönetim şekli değişti ve Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen devrimle birlikte Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Meşrutiyet dönemi mizah basınıyla benzer nitelik taşıyan yeni dönem mizah basınına Harf İnkılabından sonra yeni bir soluk geldi. 1928'de Latin harflerine geçişle birlikte, yeni yazıyı öğrenemeyenler, olayları çizgilerden (karikatürlerden ve mizah basınından) öğrenmeye yöneldiler (Oral 2001: 3).

Cumhuriyet'in başlangıç evresi; kültür ve düşünce hayatı yönünden, şaşırtıcı bir renklilik ve canlılık içinde görünmektedir. Akbaba ve Karagöz gazetesi tipi yayımlar, hareketli bir tartışma içindedir. Osmanlı'nın ve Meşrutiyet'in hiciv teknikleri açıkça işlemektedir. Çeşitli görüş ve düşünce sahiplerinin hepsi Kurtuluş Savaşı'na katılmış olmanın hakkına dayanarak konuşmaktadır. Özgür ve Batılı anlamda demokratik olan bu ortam, Şeyh Sait Ayaklanması (1925), Atatürk'e suikast girişimi olaylarının ardından sona erdi (Öngören 1998: 80-81). Hükümet, Şeyh Sait Ayaklanması'nın ardından katı tedbirler aldı. 4 Mart 1925'te Meclis'te kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümete olağanüstü yetkiler verildi. Dinin siyasete alet edilmesinin vatana ihanet suçu sayılacağına yönelik bir maddenin Hıyaneti Vataniye Kanunu'na eklenmesiyle birlikte kontrol alanı genişlemekle kalmadı, basın özgürlüğü de devrimlere ve cumhuriyete tercih edilmiş oldu, bu doğrultuda pek çok gazeteci tutuklandı,

gazeteler kapatıldı (Koloğlu 1993: 62, 63). 1928'de Harf İnkılabından sonra, en önemli tarihi olaylardan birisi de 9 Ağustos 1930'da Serbest Fırka'nın kurulmasıdır. Ayrıca Takrir'i Sükûn Kanunu'nun kaldırılmasıyla basın bir ölçüde de olsa rahat soluk aldı. Çok partili hayata geçişteki bu deneme uzun süreli ve başarılı olamadı, bir bakıma yeni bir evre yaratamadı. Yine de 1930 yılı, mizaha yeni bir canlılık ve sarsıntı getirdiği için önemlidir.

1930 yılının aralık ayında, Menemen'de Derviş Mehmet ve arkadaşlarının dini bir ayaklanma çıkarmaları ve genç yedek subay Kubilay'ı şehit etmeleri üzerine, siyasi önlemlerin yanı sıra basının da bu işte etkisi olabileceği şüphesiyle yeni bir basın kanunu hazırlandı. 1931'de Meclisçe onaylanan kanunla birlikte devrimlere yönelik kısıtlamalar getirildi. Hükümete, bu yasayla birlikte, istediği gazeteyi, uygun gördüğü takdirde kapatma yetkisi verildi ve din, saltanat ya da komünizm yanlısı yayınlarla, intiharların yazılması yasaklandı (Koloğlu 1993: 68).

1938 yılında Milli Şef ilan edilen İsmet İnönü, 1938-45 yılları arasında baskıcı rejimin en aşırı örneklerini sergiledi. II. Dünya Savaşı süresince mizah basını yasakların da bir sonucu olarak, devrimlerin savunuculuğunu yaptı. Türkiye resmi olarak savaşa girmemesine rağmen Almanya'ya yakın duruşu nedeniyle bu savaştan ağır yaralar aldı, ülke genelinde baş gösteren açlık, bulaşıcı hastalıklar ve karaborsa gibi konular mizah basını tarafından işlenen diğer unsurlar oldu. Cumhuriyet tarihi içinde İkinci Dünya Savaşı, önemli bir süreci işaret etmektedir. Hatta Cumhuriyet mizahı, savaştan önce ve savaştan sonra olmak üzere ilk temel ayrımına düşecek bir gelişme gösterdiği söylenebilir (Ahmad 1976: 15).

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıllarda, Türkiye, çok partili döneme geçti. Bu nedenle 1945 yılı, mizah yönünden yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. 1945-1950 yılları mizahi açıdan çok verimli bir dönem olarak geçmektedir. Genç Cumhuriyet mizahı kadrolarının yetişmesi de bu evreyle ilgilidir. 1950 yılından sonra yeni bir evrenin başladığı söylenebilir. Bu yılda, Cumhuriyeti gerçekleştiren parti muhalefete geçti, muhalefet partisi yönetimi ele aldı. 1960 yılına kadar süren bu evre, genellikle çok partili dönem olarak adlandırıldı (Öngören 1998: 73, 74). Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında yasalaştırdığı Basın Kanunu ile sadece basına geniş özgürlükler vermekle kalmadı, aynı zamanda basın çalışanlarının sosyal hakları konusunda da iyileştirici düzenlemelere gitti. Bu iyimser hava uzun soluklu olmadı. 1954 seçimlerinin ardından güçlenen ve halktan aldığı oy desteği artan Menderes ikinci iktidar döneminde basına karşı üslubunu sertleştirdi. 1956 yılında TBMM'den geçen iki kanunla basına getirilen kısıtlamalar artırıldı. 1956'dan 1960'a kadarki süreçte

Demokrat Parti yönetimi basına uygulanan sansürün en uç örneklerini sergiledi. İlk iktidar döneminde vaat edilen “basın özgürlüğü” Demokrat Parti’nin ikinci ve üçüncü döneminde korunamadı. Gazetelere ve gazetecilere karşı zorlayıcı yasalar çıkaran Demokrat Parti, sansür uygulamaları ve yasaklarıyla dış politikada yaşanan sorunları, siyasi istikrarsızlığı ve ekonomik problemleri gizlemeye çalışan bir tavrın içinde oldu. Gazete ve gazetecilere uygulanan baskı, tehditkâr üslup, hapis cezaları, duruşmalar, mahkûmiyetler, Demokrat Parti döneminde ortaya çıkan “besleme basın” ve “yandaş medya” kavramlarını belirginleştirdi (Bulunmaz 2012: 203, 214). Demokrat Parti hükümeti, 1954’e kadar basın özgürlüğünde umudun habercisiyken 1960’a yaklaşıldığında basının karabasanına dönüştü. Bu bağlamda 1950-60 yılları mizah basını için verimli, aynı zamanda ağır cezalarla bastırılmaya çalışıldıkları bir dönem oldu. Karikatürcü Ratip Tahir Burak’a bu on yıllık süreçte elli dört dava açıldı, Burak on altı ay hapis cezasına mahkûm oldu (Yetkin 1970: 263, 264).

1960-1970 yılları arasında Türkiye, askeri darbe ve yeni anayasa sarsıntılarını yaşadı ve bu dönemin mizah basını oldukça durgun bir dönemin içine girdi. 1970-1980 döneminin en önemli dergisi Gırgır’dır. Askeri müdahale ile başlayan bu dönem, terörü ve anarşiyi sonra erdirmek gerekçesiyle, askeri darbeyle noktalanır. Bu dönemin bir diğer tipik özelliği ise, tek kanal siyah-beyaz televizyon hayatına geçilmesidir. 1980-1990 yılları arasında renkli televizyon hayatı başladı ve basın ofsete geçti. Üç yıllık askeri yönetimden sonra, çok partili hayata geçiş çabaları başladı. Bu dönem ANAP’ın tek parti iktidarı ile geçti. Bu dönemle birlikte, Gırgır’ın yayın hayatı da sona erdi. 1990-2000 döneminin başlıca karakteristiği özel kanallı televizyon yayınlarıdır. Komedilerde yaygınlaşma ve canlılık, mizahta zenginlik ve özgürlük ortamı belirgindir. Bütün bu dönemlerde mizahçıların ortak şikâyeti; pahalılık, zam, kronizm, nepotizm (adam kayırma, akraba kayırma), laiklik-şeriat çekişmesi, politikacıların umursamazlığı gibi konular oldu (Öngören 1998: 97-100).

2000 sonrasında “Kara Çarşamba” olarak tarihe geçen Türkiye Cumhuriyeti’nin en büyük ekonomik krizinin patlak vermesiyle mizah basını, eleştiri oklarını DSP-MHP-ANAP koalisyonuna ve dönemin Başbakanı Ecevit’e çevirdi. Ekonomik kriz, hızla yoksullaşan Türkiye, Ecevit’in sağlık durumu mizah basınının işlediği temel konulardır.

2002 genel seçimlerinden sonra, Türkiye yeni bir sürece girdi. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin seçimi kazanması ve günümüzde de hâlâ iktidarını sürdürüyor olması, çok tartışılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Ankara, İzmir ve İstanbul’da gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitingleri, 2007 ve 2011 seçimleri, PKK sorunu, Kürt açılımı gelişmeleri, Ergenekon ve Balyoz

davaları, Sarıkız, Ay Işığı, Yakamoz ve Eldiven darbe teşebbüsü iddiaları, Gezi olayları, 15 Temmuz darbe girişimi ve bunlara benzer pek çok siyasi olay yaşandı. Siyaset arenasının nabzının yüksek olduğu 2002 sonrası süreçte, internetin hızla yaygınlaşması, mizah basınına yeni alternatifler aramaya itti, kendilerini çeviremez hale gelen dergiler dijital ortama yöneldi ve matbu dergi satışları düştü. 2002 sonrasında AK Parti hükümeti, mizah basınına karşı olumsuz bir tavır içinde oldu. Günümüzde Cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Recep Tayyip Erdoğan kendisinin karikatürünü yapan mizah dergilerine ve gazetelere çeşitli davalar açtı. Örneğin Erdoğan, kendisinin kedi, İmam Hatip Liselerinin de ip yumağı olarak tasvir edildiği karikatürün yayımlandığı Cumhuriyet gazetesine manevi tazminat davası açtı, dava kabul edildi ama mizaha karşı hoşgörülü olunmasını işaret eden Yargıtay, kararı bozdu. Erdoğan benzer şekilde kendisini çizen Penguen ve Lemn dergilerine de dava açtı.

Türkiye’de mizah basını tarihsel süreç içerisinde muhalif duruşunun bedelini ağır şekilde ödese de karikatürcüler birçok siyasi olayı çizgiyle anlatmaktan vazgeçmedi. Yol haritasını siyasetin nabzının belirlediği mizah basını darbeler, olumlu ve olumsuz birçok siyasi olay yaşanırken bir yandan umudu yeşertti bir yandan da umutsuzluğun habercisi oldu. Siyasi tansiyonun yükseldiği dönemlerde yaptırımlarla karşılaşan mizah basını siyasi iktidarlarla balayı dönemleri de yaşadı, zorlu mahkeme süreçleri de. Türk siyasi hayatını öğrenmek isteyenler için mizah basını iyi bir rehber olma özelliğini korumaya devam etmektedir.

Süleyman Demirel’in Kısa Biyografisi

Süleyman Demirel, Türk siyasi hayatındaki en renkli karakterlerden birisidir. Milliyetçi, muhafazakâr, demokrat, liberal ve daha birçoğu olarak anılan Demirel prensiplere, ideolojilere bağlı birisi değil gelişmeye, değişime açık bir siyasetçidir. Cumhuriyet çocuğu olan Demirel’in yaşam öyküsü Cumhuriyet’in ilanından bir yıl sonra 1924’te başlar. İslamköy, Isparta ve Afyon’da geçirdiği çocukluğunun pragmatist bir kişiye dönüşmesinde etkili olduğunu söyleyen Arslan’a göre Demirel’in mühendislik alanında aldığı eğitim, Demirel pragmatizminin analitik çerçeveye oturmasını sağlamıştır (Arslan 2019: 12). Doğru zamanda doğru yerde olmayı, doğru yerde doğru şeyler yapmayı kendisine şiar edinmiş bir siyasetçi olarak Demirel, 1960 yıllarından sonra karikatürcülerin hedefi oldu. Yasaklı yıllarına rağmen yaklaşık 40 yıl mizah basınına gündeminde kalmayı başaran Demirel, İslamköy’de geçirdiği çocukluğunu ve köylü geçmişini sürekli vurgulaması ve siyasetini (ilk evrede) bu köken üzerinden biçimlendirmesi nedeniyle “Çoban Sülü” olarak anılmış ve karikatürcülere konu olmak bakımından diğer siyasileri geride bırakmıştır (Koloğlu 2005: 423). Demirel, sıradan halkın, köyden kente

göçenlerin gözünde “*Kendi kendini yetiştiren adam*” izlenimini yaratarak halkın saygısını sevgisini kazanmıştır (Ahmad 1994: 278).

Modern bir teknokrat olarak Demirel, 1964’ten 1971’e uzanan yıllarda başbakanlığı süresince ülkeyi yönetirken hiçbir partizanlığa başvurmayacağını ifade ederek devlet adamı olacağını vurgulamaktadır. Bu tutumunu yıllar boyunca koruyan siyasi lider, siyasi kariyeri boyunca komünizm karşıtı tavrında dâhi partizanlaşmaktan sakınır. Süleyman Demirel 1960’lı yıllarda orduyu yatıştırıcı, öğrenci hareketlerine karşı anlayışlı bir tutumun içinde yer alır. Arslan’a göre Demirel’in bu tutumu özgürlükçü değerlere inanisından değil 1961 Anayasası’nın liberal çerçevesinden kaynaklanmaktadır. 1970’lerde komünizm karşıtlığı ve kutuplaştırıcı bir siyaset izleyen Demirel’in söylemi gitgide sertleşir ve hoşgörüsü kaybolmaya başlar. 1980-1993 dönemleri arasında Demirel, kutuplaştıran ve ayırıştırıcı üslubunu bir kenara bırakarak her kesimden siyasi görüşün onayını alan bir lidere dönüşür. 12 Eylül’ün yarattığı mağduriyetle siyaset yapma hakkı elinden alınan Demirel, temelini demokratik değerler, bireysel hak ve özgürlüklerin oluşturduğu bir söylem geliştirir (Arslan 2019: 13, 15). Bu süreçte mizah basınının da Demirel’e karşı tavrı olumlu yönde değişmeye başlar. 1980’e kadar analitik pragmatist, Ecevit’le savaş halinde olan, yolsuzluklarla anılan ve tipik sağcı etiketiyle anılan Demirel, 1980 sonrasında demokrasi kahramanı, sağ ve solu birleştiren (Erdal İnönü ile koalisyonu), uzlaşmacı, çözüm odaklı, hoşgörülü bir siyasetçiye dönüşür. Bu bağlamda karikatür sanatçılarının da takdirini kazanan Demirel’i konu alan çizgiler yumuşamaya başlar. Demirel’in 1980-1992 yılları arasında geçirdiği değişim süreci Cumhurbaşkanlığı sürecini başlatır. 1993 yılında Cumhurbaşkanı olan Demirel, devlet mekanizmasındaki tecrübesi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin başı olur. Üzerine yapıştırılan bütün etiketleri söken Demirel; rejimin koruyucusu, anayasaya sonuna kadar bağlı, laik bir devlet büyüğü, halkın devlet babası ve devletin sesi olarak Cumhurbaşkanlığı görevini ifa eder. 28 Şubat sürecinde tarafsızlığına zeval gerektirecek bir tavır geliştirmesini “laiklik ilkesi” ile açıklar ve anayasal yetkilerini kullanır.

Demirel siyasi yaşamı boyunca günün koşullarına göre hareket etmiş, doğru düşünmeyi ve sağlıklı karar vermeyi kendine kural edinmiştir. Kendisine yönelik eleştirilere mizahi bir dille cevap vermesi, mizaha hoşgörülü yaklaşmasının yanı sıra yeri geldiğinde siyasi yaşamında mizahı kullanması bakımından diğer siyasi aktörlerden ayrılmaktadır. Bu bağlamda Demirel mizahi yanı güçlü, hazır cevap bir siyasi aktördür. Demirel’in siyasi yaşamında Türk halkının hassasiyetlerini iyi bilmesi, olaylara karşı serinkanlı ve sabırlı tavrı, icraat adamı olması dikkat çekmektedir. Köylülüğü ile barışık olan Demirel, sabırlı birisi oluşunu köylülüğü ile açıklamaktadır (Arzık 1985: 23). Köylülük onun yetişme tarzının bir parçasıdır ve hasat için

önce ekim yapması gerektiğini sonrasında da beklemesi gerektiğini bilir. Köylü geçmişinden öğrendiği sabırla, siyasette de ne zaman nereye tohum ekeceğini ne zaman hasadını alacağını bilmiştir. Dini değerlerle yetiştirilen Demirel'in birçok özelliğini babasından aldığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü Demirel babasını; İslami bilgiye sahip, iyi bir Müslüman olarak tanımlarken, babasının hoşgörülü kişiliğini de vurgulamadan geçmez (Arzık 1985: 29).

Demirel iyi bir gözlemcidir. Çözüm odaklı olduğu için de çocukluğunda sevdiği insanların neye ihtiyacı olduğunu, insanlara iyi gelecek şeylerin neler olduğunu belirlemede ustadır. Çocukluğunda annesinin çeşmeden su çekerken yaşadığı ıstırapı görmeye katlanamadığı için (Demirel 2014) su mühendisliği tahsili yapmış ve siyaset öncesi yaşamında “suyu arayan, bulan adam” olarak tarihe geçmiştir. Aldığı mühendislik eğitimi neticesinde analitik düşünmeyi ve sağlıklı karar vermeyi öğrenen Demirel'in babasından örnek aldıkları ile ve annesi ile ilgili hassasiyeti çerçevesinde kendini şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda Demirel, bu ülkenin topraklarında dünyaya gelen bir birey olarak köyünde gözlemledikleri, babasından örnek aldıkları, annesinin ihtiyaçları ve üniversitede aldığı eğitimle şekillenen Cumhuriyetin bir değeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mizah basını yeri geldiğinde Süleyman Demirel'i kıyasıya eleştirse de onun Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in bir değeri olduğu bilgisiyle Demirel'e saygı duymaktan vazgeçmemiştir.

Yöntem

Tarihsel süreç içerisinde Türk mizah basınında Demirel temsillerinin söylem analizi yöntemiyle incelendiği bu çalışmada, 1965-2000 yılları arasındaki bütün karikatür dergileri ve gazeteler incelenmiştir. Cumhuriyet, Milliyet, Güneş gazeteleri ile Akbaba, Gırgır gibi önemli mizah dergilerinde yayınlanan, dönemin siyasi konjonktürünü yansıttığı düşünülen ve kamuoyunca en çok bilinen karikatürler seçilmiştir. Çalışma Demirel'in mizah basınındaki temsillerini konu alan amaca uygun karikatürlerle sınırlandırılmıştır. Türk siyasi tarihi ve Demirel, karikatürler üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla eleştirel bir yaklaşımla niteliksel bir analiz amaçlanmıştır. Bu nedenle karikatürlerde Demirel'in temsillerinde siyasi hayatın hangi temalarının ön plana çıktığına bakılmıştır. Ayrıca bu çalışma Demirel'in siyasi kariyerinin dönemlere göre farklı edildiği tespit edilmiştir. Mizah basınında eleştirel bakış siyasi yaşamla birlikte değişmektedir. Türkiye'nin 40 yıllık bu siyasi sürecinin önemli kırılma anları ile Süleyman Demirel'in siyasi kariyeri kesişmektedir. Bu nedenle mizah basınındaki Demirel temsilleri değişen siyasi konjonktüre göre farklılık göstermektedir. Araştırmanın temel varsayımı siyasi mizah yoluyla eleştirel yaklaşım siyasi dönemlerin rekabeti, söylemleri ve

konjonktürüne göre değişim gösterebilmektedir. Siyaset arenasında uzun yıllar önemli aktör olan Demirel'in mizah basınındaki temsilleri değişimin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

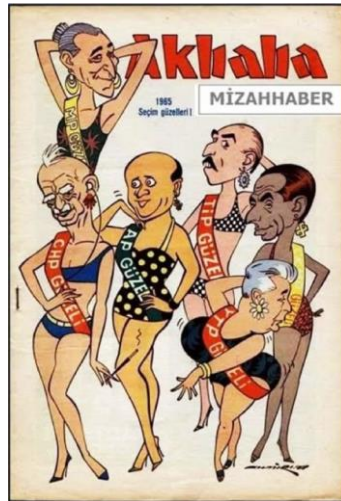
Bu çalışmada Demirel'in mizah basınındaki temsilleri üç evrede incelenmiştir. Siyasi olarak ilk görev aldığı 1960'lı yıllardan 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar ki evre birinci, siyasi yasaklı olduğu 1980'li yıllardan Cumhurbaşkanı seçildiği tarihe kadar ikinci evre ve cumhurbaşkanlığı dönemi üçüncü evre olarak değerlendirilmiştir. Dergi ve gazetelerdeki Demirel karikatürlerinden konuya uygun karikatürler seçilmiştir. Karikatürlerin yorumlanması aşamasında ise evrelere göre ayrılan karikatürlerden dönemin ruhunu yansıtan, Demirel'in siyasi tutumunun anlaşılmasına yardımcı olacak, mizah basınında eleştirel bakışındaki değişimi gösteren karikatürler çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Demirel'in karikatürler üzerinden temsili üzerinden mizah basınındaki eleştirel bakışın değişimi, açıklanmaya, ilişkilendirilmeye ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Türk Mizah Basınında Süleyman Demirel Temsilleri

1. Evre (1965-1980)

1965 yılında siyasi arenaya çıkan Demirel, ilk yıllarından itibaren karikatürlerle temsil edilmiştir. 1961 Anayasası'nın özgür ortamında eserlerini veren karikatürcüler, korkusuzca çizdikleri karikatürlerle halka ulaşmışlardır.

Şekil 1: 1965 Seçim Yarışında Siyasi Liderleri Tasvir Eden Karikatür.

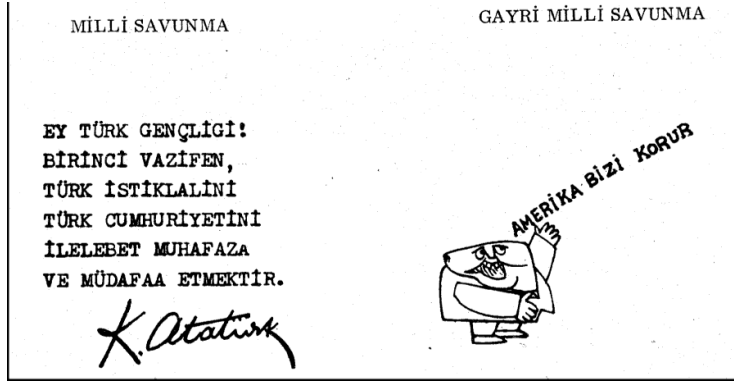

Kaynak: Necmi Rıza Ayça, Akbaba Dergisi, 1965, (Yayın ayı ve günü tespit edilemedi).

Yukarıdaki karikatür örneğinde de görüldüğü üzere 1965 yılı seçim öncesinde ülkeye demokratik ve özgürlükçü bir ortam hâkimdi. Karikatürcüler bu özgürlük ortamında siyasileri sempatik şekillerde çiziyorlar, seçimi güzellik yarışısı olarak algılıyorlardı. Bu karikatürün alt

metninde de iyi olan kazansın, güzel olan kazansın düsturu vardı. Ülkedeki bu özgürlükçü düşünce ortamının bir meyvesi olarak hem karikatür sanatçılarında hem de siyasilerde iyimser bir havanın olduğunu söylemek mümkündür.

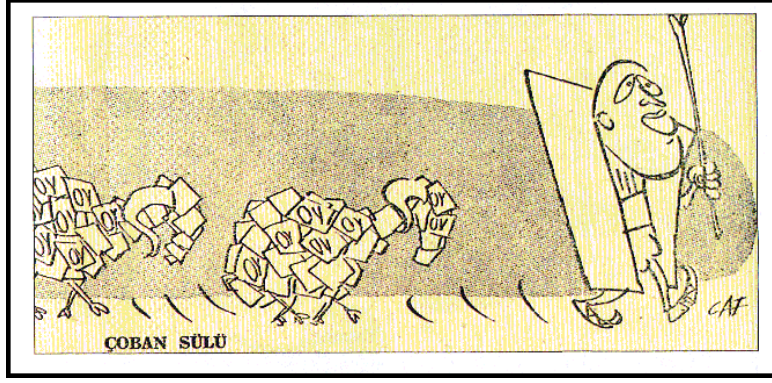
Şekil 2: Süleyman Demirel'in Amerika'ya olan yakınlığını eleştiren karikatür.

Kaynak: Tonguç Yaşar, Tonguç Albümü “Sülüneme”, E Yayınları, İstanbul 1969, 4.

Şekil 2'deki karikatürde de görüldüğü üzere mizah basını Süleyman Demirel'in Amerika geçmişini ve Amerika'ya yakın duruşunu hiçbir zaman tasvip etmemiştir. Sadece Tonguç Yaşar değil, Bedri Koraman da Demirel'in Amerika ile kurduğu ilişkileri eleştirmiştir. Yukarıdaki karikatürde Milli Savunmanın Atatürk'ün izinden gittiğini, askerinin Atatürkçü değerlere bağlı olduğunu ama Süleyman Demirel'in Amerika'nın korunmasına muhtaç bir ülke yarattığının altı çizilmektedir. Demirel'in T.C. Devleti'nin desteği ile ABD'de yaptığı tahsil ve siyaset hayatına girmeden önce ABD ile kurduğu ticari ilişkiler siyasi yaşamı boyunca Amerika üzerinden eleştirilmesine neden olmuştur. Siyasi yaşamına başlamadan önce bir süre müteahhitlik yapan Demirel, bu dönemde sulama ile ilgili projeleri yöneten Morrison Knudsen firmasının taahhüt işlerini almıştır. Bu durum siyasi yaşamının ilk evrelerinde rakipleri tarafından Demirel'e “Morrison Süleyman” lakabının takılmasına neden olmuştur. Ayrıca Demirel siyasi yaşamı boyunca Amerika ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Nixon hükümetinin Türkiye'de afyon üretiminin yasaklanmasını istediğinde bu konuya direnç gösteren Demirel'di. Bu bakışla Demirel'in Türkiye dışındaki bir ülkeye karşı derin bir bağlılık duyduğunu söylemek yanlış olur. Arslan'ın ifadesiyle Demirel, dış politika alanında pragmatizmi ideolojik duruşun önünde tutmuştur (Arslan 2019: 107).

Şekil 3: Süleyman Demirel'i Çoban Olarak Gösteren Karikatür.

Kaynak: Cafer Zorlu, Akbaba Dergisi, 1969.

Şekil 3'teki karikatürde Süleyman Demirel çoban, insanlar da koyun olarak çizilmiş, karikatürün altına da "Çoban Sülü" yazılmıştır. Bu karikatür Demirel'e kendisini destekleyenler tarafından takılan "Çoban Sülü" lakabına yönelik bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Demirel, çocukluğunda aile işlerine yardım etmek adına çobanlık yapmıştır. Siyasi yaşamında da köyde geçen çocukluğunun, yaptığı çobanlığının faydasını görmüştür. Demirel'in taban destekçileri tarımla ve çiftçilikle uğraşan alt kesimdi. Köyden çıkıp kendini yetiştiren Demirel'e sempati besliyorlar, onunla rahatlıkla özdeşlik kurabiliyorlardı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Demirel, "Çoban Sülü" lakabını çok sevdi ve sıklıkla kullandı. Demirel'in siyasi konjonktürü değişmeye başladıkça "Çoban Sülü" lakabını da kullanmaz oldu, hatta bir demecinde "Canım, çobanlık dediysek el kapılarında çobanlık değil ya!" (Fincancıoğlu 2000: 68) diyerek çobanlığının aile işlerine yardımcı olmaktan ibaret olduğunun altını çizmiştir. Zorlu imzası taşıyan Şekil 3'deki karikatür de Süleyman Demirel'in çoban vurgusunun oy almaya yönelik bir faaliyet olduğu gösterilmekte, karikatürün yan anlamında da Demirel'in oy almak için çoban kılığına girmesi eleştirilmektedir. Çünkü Demirel'in yaşamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde kendisi son derece iyi bir eğitim alma şansına sahip olmuştur.

Şekil 4: Süleyman Demirel'in siyasetini ağır şekilde eleştiren karikatür.

Kaynak: Gırgır Dergisi, Sayı: 188, 14 Mart 1976.

Demirel 1971 muhtırasından sonra mizah basını tarafından ağır şekilde eleştirilmiştir. 1971 ihtilali sonrasında Demirel, ordunun baskısı dayanılmaz olduğu için istifa eder. Muhtıra sonrasında Demirel sessiz bir süreç geçirir, bu süreçte hızlıca karar vermeyen, olayları etraflıca analiz eden pragmatist ve vizyoner bakışının etkisi vardır. Müdahale sonrasında partiler üstü Başbakan olarak Cevdet Sunay atanır ama bu hükümette uzun soluklu olmaz. 1970 ve 1980 arasında Türkiye yönetim kriziyle, siyasi karmaşa ve belirsizliklerle karşı karşıya kalır. Bir yanda cuntanın baskısı, diğer yanda da demokratik koşullara dönme eğilimi vardır. Ülke sağ ve sol olmak üzere kutuplaşmıştır. Demirel de bu kutuplaşmanın içinde sağda yer almaktadır. Bu dönemde sağcı olmak Amerika'yı solcu olmak da Sovyetler Birliği'ni desteklemek anlamına geliyordu. Sağda liberal politikalar, solda komünizm vardır. Siyasi yaşamı göz önünde bulundurulduğunda Demirel her ne kadar sağcı ve komünizm karşıtı bir siyaset izlediyse de onun için ülke menfaatleri her şeyin üzerindeydi, söylemleri de bu yöndeydi. Bu bağlamda Demirel'e göre Türkiye'nin menfaatleri söz konusuysa ABD ve Sovyetler Birliği ile yakın ya da uzak olunabilirdi (Turgut 1992: 327). Şekil 4'deki karikatür 1976 yılında çizilmiştir. Bu karikatürün çizildiği günlerde Süleyman Demirel'in adı yolsuzluklarda anılıyordu. Yeğeni Yahya Demirel'in yeğeni Yahya Demirel'in hayali mobilya ihracatı yaptığı haberlerinin basına yansımaları, Demirel'in güvenilirliğine zarar verdi. 3 Mart 1976'da Yahya Demirel tutuklandı ama bu durum Demirel'in itibarının zedelenmesine engel olamadı. Demirel siyasi yaşamının ilk yıllarında demokrasi yanlısı bir tutum izlerken 1971 sonrasında siyasi dilini sertleştirdi, milliyetçi bir dil geliştirerek kutuplaştırıcı söylemlerin içinde oldu. Solu temsil eden CHP'nin kendisini "*Ortanın Solu*" diye tanımlamasına "*Ortanın solu, Moskova'nın yolu*" şeklinde meydanlarda tepki gösterdi. Şekil 4'deki karikatür, demokrasi sevdalısı Demirel'in üslubunun sertleşmesine, adının yolsuzluklarla anılmasına ve siyasette pragmatist bir tavır sergilemesine tepki olarak çizilmiştir, karikatürün siyasetteki belirsizliklerden Demirel'i sorumlu tuttuğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5: Süleyman Demirel'in meclisteki yeminini eleştiren karikatür.

Kaynak: Girgir Dergisi, Sayı: 254, 19 Haziran 1977.

Şekil 5'teki karikatürde görüldüğü üzere, 5 Haziran 1977 seçimleri sonrasında mizah basını Demirel'in halkın nezdinde güvenilirliğini yavaş yavaş kaybettiğinin altını çizmektedir. Bu dönemde Amerika'nın ambargosu, ekonomik darboğaz belirgindir. Bu karikatürü Demirel'in inandırıcılığını kaybetmeye başlamasının işareti olarak okumak mümkündür.

Şekil 6: Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in birbirlerine karşı takındıkları üslubu eleştiren karikatür.

Kaynak: Girgir Dergisi, Sayı: 288, 12 Şubat 1978.

1970-1980 arasındaki evrede Süleyman Demirel'in rakibi CHP'nin güçlü ismi Bülent Ecevit'ti. Siyasi tansiyonun yüksek olduğu bu evrede Demirel ve Ecevit birbirlerine karşı sert bir üslup benimsiyorlardı. Şekil 6'daki karikatür, mizah basınında Demirel ve Ecevit arasındaki üslubun basın tarafından hoş karşılanmadığının göstergesidir. İç karışıklıkların, sokak olaylarının ve sağ sol çatışmasının had safhada olduğu evrede Demirel sokaktaki karışıklıklara paralel şekilde kutuplaştırıcı söylemlerde bulundu. Sol görüşlü öğrencilerden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilmesine olumlu oy kullanan Demirel, 70-80 arasındaki evre boyunca sol ile çatışma içerisinde oldu, uzlaşmacı birleştirici bir tavır göstermedi. Ecevit iktidarı döneminde komünizmi de faşizmi de önleyeceğine yönelik beyanlarda bulunurken

Demirel'in gündeminde komünizm karşıtlığı vardı. Bu evrede milliyetçi söylemleri ve Alparslan Türkeş'le yakın birlikteliği sonucunda sağın kendi içinde bölünmelerini engellemek ve sağı tek ülküde birleştirmek için böyle bir tavır içinde olduğunu söylemek mümkündür. Ecevit TİP'in kapatılmasının ardından soldaki boşluğu doldurmak adına ideolojisini sosyal demokrat bir düzlemde gerçekleştirerek "ortanın solu" ideolojisine yöneldi. Demirel ise 12 Mart sonrası orduya karşı net bir tavır sergilemediği için seçmenini küstürdü. Sağda tabanın oyları muhafazakârlar ve milliyetçiler arasında bölüşülürken Demirel, millilik ve ötekileştirme üzerinden koyu bir sol karşıtlığı ile iktidar arayışına girdi. Özellikle 1974'de Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler sonrasında Ecevit'in başarılı Kıbrıs çıkartması Ecevit'in popülerleşmesini sağladı ama Amerika'nın ambargosunu da beraberinde getirdi. Ülke ekonomik anlamda zayıfladı, sokak olayları arttı, tek başına iktidar olamayan partiler koalisyon arayışına ve erken seçimlere gitti. Ülke içinde böyle bir tablo varken, Ecevit ve Demirel birbirilerine amansızca eleştirip, birbirlerine lakap takarak iktidar arayışına girdiler. Demirel'in MHP ile stratejik ortaklığı koalisyon hükümetlerini de beraberinde getirdi. "Meclis'te Demirel, sokakta MHP" sloganıyla sağ bütünleşmeye çalıştı. Bu süreçte hem sağın hem de solun liderleri protestolarla karşılaştı, sokakta şiddet olayları arttı. Sokaktaki şiddet olaylarından birbirlerini sorumlu tutan liderler, birbirlerine karşı sert bir üslup benimsiyorlardı.

Şekil 7: Süleyman Demirel ve Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'ı eleştiren karikatür.

Kaynak: Gırgır Dergisi, Sayı: 396, 9 Mart 1980.

12 Kasım 1979'da kurulan Demirel hükümeti, çoğunluğu ekonomi ile alakalı elli altı sorunu yüz günde çözmeyi vaat etti, ayrıca huzurun tesis edileceği yönünde vaatlerde bulunan Demirel hükümeti yüzüncü günün ardından ne huzuru tesis edebildi ne de yüz gün içinde ekonomiyi iyileştirebildi. Şekil 7'deki karikatür bu vaatlerin gerçekleşmediğini göstermek adına yayımlanmıştır. Karikatürde halkın Demirel'den ve dönemin Başbakanlık Müsteşarı

Turgut Özal'dan çekindiğini gösterilmektedir. Ekonomik anlamda zayıflayan halk hükümete güvenmemekte hatta korkmaktadır. Her ne kadar yüzüncü günün ardından bu karikatür yayımlansa da aslında bu dönemde Türkiye ekonomisinin yönünü değiştirecek sıkı tedbirler alındı. 24 Ocak Kararları ile Türkiye'de serbest piyasa ekonomisinin alt yapısı kurulmaya başlandı (Arslan 2019: 165, 166). Şekil 7'deki karikatürün yayımlanmasının henüz 6 ay geçmeden beklenen son gerçekleşti: Türkiye sabaha karşı TRT'den darbenin haberini aldı.

2. Evre 1980-1993

1980 askeri darbesinden sonra Türkiye radikal bir değişim sürecinin içerisine girdi. 1961 Anayasası'nın sağladığı hak ve özgürlüklerin birçoğu kaybedildi. Darbeden sonra Demirel ve eşi Hamzaköy'e götürüldüler. Bütün siyasi partiler kapatıldı ve çok partili hayat uzun süreliğine rafa kaldırılmış oldu.

Şekil 7: Süleyman Demirel'in yasaklı dönemlerini tasvir eden bir karikatür.

Kaynak: Bedri Koraman Karikatürü, Güneş Gazetesi, 12 Mayıs 1985.

12 Eylül darbesinin ardından Süleyman Demirel'e yedi yıl sürecek siyasi yasak getirildi. Bu dönemde Süleyman Demirel'in "siyasi emanetçisi" Hüsamettin Cindoruk oldu. Demirel siyasi yasağına rağmen siyasetten kopmadı. Şekil 7'deki karikatürde Demirel'in elindeki pankartta Hüsamettin Cindoruk'un resmi bulunmaktadır. Demirel'in yüzünün silik olması siyasi yasağına gönderme yapmakta ve kendisinin elindeki pankartta Hüsamettin Cindoruk'u taşıması da Demirel'in Cindoruk üzerinden temsil edileceğini anlatmaktadır. Zira Demirel, siyasi yasağına rağmen siyasetten kopmadı. 10 Ağustos 1986 tarihinde "Halk isterse cumhurbaşkanı olurum" derken, 11 Eylül 1986'da da DYP için oy istedi (Tanör 2000: 68, 69).

Şekil 8: Süleyman Demirel ile Turgut Özal'ın siyasi çekişmelerini konu alan karikatür.

Kaynak: Bedri Koraman Karikatürü, Milliyet Gazetesi, 13 Şubat 1986.

1980-1993 yılları arasında Demirel, 1987'ye kadar sürecektir yasak süresince demokrasinin tekrar tesis edilmesi yolunda uğraş verdi. Askeri rejimin baskısı hafifledikçe Demirel siyasi arenada sesini yükseltmeye başladı. Demirel'in bu dönemde en çok eleştirdiği isim Turgut Özal oldu. Bir dönem birlikte yürüdükleri kendisine başbakanlık müsteşarlığı görevini verdiği Özal, 1980 askeri darbesinden sonra sağı temsil eden tek isim olması nedeniyle popülerleşti. Bir anlamda Demirel'in sağı temsil eden tek isim olma hayalini Turgut Özal gerçekleştirmiş oldu. 1986 yılında yasakların kaldırılması gündemin ana konusu olmaya başladı. 11 Şubat'ta AP'nin yirmi beşinci kuruluş yıl dönümü kutlamaları sırasında katılımcılar Demirel'i "Muhteşem Süleyman", "Baba" sloganlarıyla destekledi (Arslan 2019: 196). Şekil 8'deki karikatürde görüldüğü üzere karikatürist Bedri Koraman, Demirel'i yıllarca süren yasaklardan sonra yanardağ gibi patlamaya ve ANAP'ı yok etmeye hazır şekilde çizdi. Bu karikatürde Demirel'in patlamaya hazır bir yanardağ olarak çizilmesi tesadüf değildir. Siyasi arenadaki tecrübesi nedeniyle dağ olarak temsil edilen Demirel, aynı zamanda yasaklı yıllarının etkisiyle patlamaya hazır bir volkan haline gelmiştir. Hedefinde ise Turgut Özal vardır. ANAP liderinin panik halinde çizilmesi de Turgut Özal'ın Demirel'den çekindiğinin göstergesidir.

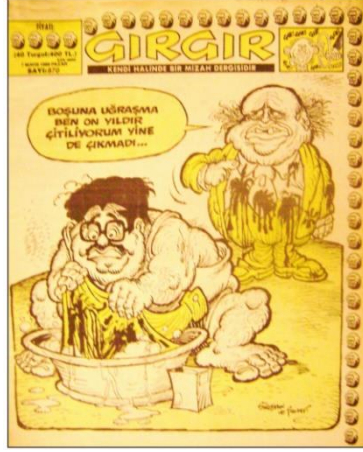
Şekil 8: Süleyman Demirel, Turgut Özal ve Erdal İnönü'nün siyasi durumunu anlatan karikatür.

Kaynak: Nezih Dalyan Karikatürü.

Demirel, şekil 8'deki karikatürün çizildiği dönemde hürriyetin, özgürlüğün ve demokrasinin savunuculuğunu yaptı. 1980'lerin hiçbir rekabet ortamı olmayan siyasetinden yedi yıl uzak kalan Demirel, siyasette daha dengeli bir üslup benimseyerek Özal'la rekabet etme yoluna girdi. Taşranın politik lideri konumundaki Demirel, "çoban sülü" olarak beyaz yakaları, köyden kente göç eden insanları, liberal aydınları ve kentlileri tatmin edemeyeceğinin bilincindeydi. Türkiye'deki politik dil 1986'lara gelindiğinde sadece sağ merkez, sol merkez ya da ortanın solu olarak tasnif edilmeyecek şekilde genişlemeye, renklenmeye müsaitti. 1987 seçimlerinde seçime giren Demirel, taşradan aldığı oyları korurken, kentlerdeki oyların Özal'a gitmesine engel olamadı. Bu dönemde Demirel, siyasetini rakibi Özal'ı kendine sıfır noktası belirleyerek yaptı. Dengeli üslubu ile sağ ve sol aydınlarına değiştiğinin sinyallerini verdi, sağa karşı da köyle kenti uzlaştıracak bir formül arayışına girdi, bu da dilinin yumuşamasına neden oldu. Bu dönemde Demirel'in karikatürleri incelendiğinde genellikle Özal'la ilgili karikatürlerin çoğunlukta olması bu kıyasıya rekabetin boyutlarını da gözler önüne serer niteliktedir. 1980'lerin karikatürcüleri Turgut Özal'a daha yoğun ilgi gösterdi. Karikatürcülerin Özal'la ilişkisi bağlamında Demirel'e yöneldiğini söylemek mümkündür. Mizah tutkunu olan Demirel, mizah basınındaki temsillerinin azaldığını, popülerliğini kaybettiğini, çizildiğinde de Özal ile birlikte çizildiğini fark etmemesi olanaksızdır. 1980'ler Turgut Özal'lı yıllardır ve tarih sahnesinde önde olmayı seven Demirel siyasetini Özal üzerinden şekillendirmiştir. Şekil 8'deki karikatür de Demirel'in mazide kaldığının ifadesidir. Bu süreçte karikatürler genellikle Demirel ve Özal'ı birlikte tasvir etmektedir.

Şekil 9: Süleyman Demirel ile Turgut Özal'ın benzerliklerini konu alan karikatür.

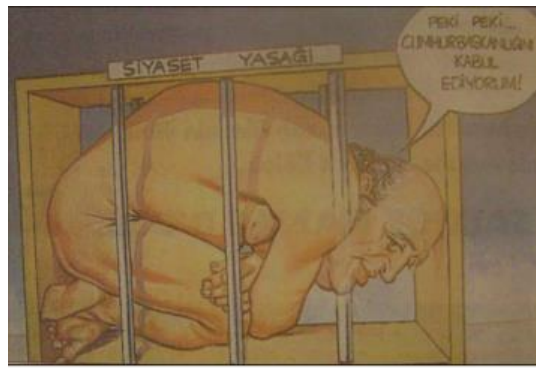

Kaynak: Gırgır Dergisi, Sayı: 870, 7 Mayıs 1989.

Şekil 9'daki karikatür, 1989 yılında Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı öncesi kendisini temizleme, arındırma çabasıdır. İsmi sık sık yolsuzluklarla anılan ve kendisini muhafazakâr milliyetçi olarak tanımlayan Özal, gömleğindeki kara lekeleri aklamaya çalışırken aynı süreçlerden geçmiş Demirel, “boşuna uğraşma ben on yıldır çitiliyorum, çıkmadı” der. Bu karikatür aslında Demirel ve Özal'ın siyaset arenasındaki hikâyesinin benzerliğine dokunmaktadır. İkisi de teknokrat, ikisi de darbe sonucu ortaya çıkmış yeni liderlerdir ve geçtikleri yollar benzerdir. Şekil 9'daki karikatür her şeyden önce bir benzerliğin varlığını anlamayı gerektirmektedir.

3. Evre 1993-2000

Şekil 10: Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı sürecini konu alan karikatür.

Kaynak: Bedri Koraman Karikatürü, Milliyet Gazetesi, 15 Nisan 1993.

Turgut Özal'ın ani ölümü ile Cumhurbaşkanlığı süreci başlayan Demirel, on yıllık siyasi yasağı kalktıktan sonra girilen seçimde beklediği başarıyı elde edemedi, merkez sol koalisyon kurarak hükümet kurmayı başardı ancak siyasi geleceği bakımından belirsizlik yaşadı. Şekil 10'daki karikatürde görüldüğü üzere böyle bir ortamda aktif siyasi yaşamını noktayıp,

dönemin parlamenter sistemine uygun olarak siyaset üstü makam olarak görülen Cumhurbaşkanlığı makamını tercih etmek zorunda kaldı. 1991 seçimlerinde birinci parti olamayan Demirel geniş bir mutabakatla Çankaya köşküne çıktı. Karikatürist Bedri Koraman, Milliyet gazetesinde, 17 Mayıs'ta Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasının ardından Demirel'i çizdiği karikatüre şu dipnotu düştü: "Kısa ömrüm içerisinde bir politika dehâsının nerelerden nerelere gelebileceğini ibretle gördüm, izledim... En çok aleyhinde çizdiğim bu politikacının 12 Eylül'den sonra verdiği özgürlük ve demokrasi savaşını da alkışladım! Onun için bayrağı direğe diktiği bu son durakta mutlu olmasını ve daha çok da hasretini çektiğimiz gerçek bir Cumhurbaşkanı olmasını dilerim" (Milliyet Gazetesi 17 Mayıs 1993).

Demirel, Çankaya'ya çıktıktan sonraki sürecinde devlet ideolojisinin koruyucusu oldu. Bu dönemde kendi partisi de olmak üzere bütün partilere mesafeli duran Demirel devletin simgesi haline geldi, Cumhurbaşkanlığı makamıyla özdeşleşti ve nispeten tarafsızlığını korudu.

Şekil 11: Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı sürecindeki tutumunu konu alan karikatür.

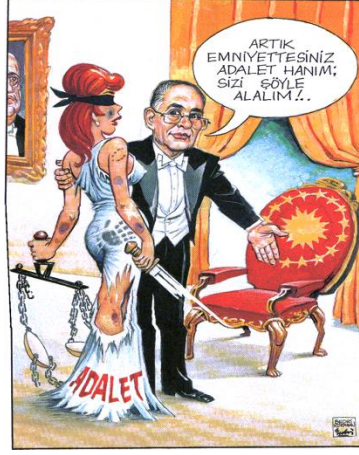

Kaynak: Tan Oral Karikatürü, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mart 1995.

Demirel devlet mekanizmasının iyi işlemesi için Cumhurbaşkanlığının kendisine verdiği hak ve yetkilerden faydalanarak, devletin işler durumda kalmasına önem verdi. Türkiye bu dönemde farklı koalisyon hükümetleri ile yönetildi. Sivas katliamı, Maraş, Gazi Mahallesi ve artan terör olaylarında yatıştırıcı ve sağduyulu bir tavır sergiledi, anayasal vatandaşlığı savundu. Şekil 11'deki karikatür, Süleyman Demirel'in siyasi hayatındaki dönüşümünün göstergesidir. Demirel, Cumhurbaşkanlığı makamına geldikten sonra yeri geldiğinde kendini de Cumhuriyet'i de sorgulayan, özeleştiri yapabilen biri haline geldi. Cumhurbaşkanlığı makamının verdiği özgüvenle "devletin babası" misyonunu yerine getirdi. Şekil 11'deki karikatür devlet mekanizmasına, Cumhuriyet dönemine ve politikacılara yönelik bir eleştiridir.

Bu eleştiriyi dile getirenin Demirel olması da artık onun devletin sembolü haline geldiğinin kanıtıdır.

Şekil 12: Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı görevinin bitmesi üzerine çizilen karikatür.

Kaynak: Bedri Koraman Karikatürü, Milliyet Gazetesi, 8 Mayıs 2000, 1.

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı görevini hukukçu kimliği ile kamuoyunda tanınan ve saygı duyulan Eski Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmed Necdet Sezer devraldı. Sezer'in Cumhurbaşkanı oluşu mizah basını tarafından olumlu karşılandı. Şekil 12'de görüldüğü üzere, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde adalet sisteminin zarar gördüğü düşüncesi hâkimdi. Şekil 12'deki karikatür Demirel'in şahsının eleştirisinden ziyade devletin iç mekanizmasında görülen hukuk arayışına ve halkın yıpranan adalet duygusuna Sezer'in merhem olacağı düşüncesiyle örtüşmektedir. Cumhurbaşkanlığı döneminde Demirel'in karikatür basınındaki temsilleri siyasi yaşamının ilk iki evresiyle kıyaslandığında oldukça azalmıştır. Bu dönemdeki temsillerde eleştirinin dozu düşmüştür, bunun sebebi biraz da Cumhurbaşkanı'nı koruyan kanunlardır. Ancak Demirel'in mizaha olan ilgisi ve hoşgörüsüne rağmen temsil sayısının düşmesi, verilen örneklerde olduğu gibi Demirel'in partiler üstü bir tavır sergilemesi, Cumhurbaşkanının tarafsızlık ilkesine riayet etmesiyle de örtüşmektedir.

SONUÇ

Siyaset arenasında uzun yıllar önemli bir aktör olan Süleyman Demirel, siyasi tutumundan aşırı kilolarına kadar hemen her konuda mizahçıların malzemesi olmuştur. Basına uygulanan baskı göz önünde bulundurulduğunda Süleyman Demirel, mizah basınıyla olumlu ilişkiler içerisinde olmuş, kendisini eleştiren karikatürlere de hoşgörülü bakabilmeyi başarmıştır. Karikatürün dehâ gerektiren, zor bir iş olduğunu düşünen Demirel, karikatürü,

“Yüzlerce sayfalık bir kitabı bir kâğıt parçasının üstüne bir çizgiyle koyabilme sanatı” (Demirel 1994: 11) olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan karikatür, eleştirel bir bakış açısıyla ülke gündemini, siyasileri ve siyasi tartışmaları kendisine konu edinmektedir. Uzun siyasi yaşamı boyunca Türk siyasetine damgasını vuran Demirel, değişen konjonktüre uygun söylemler geliştirebilmiş, siyasi tavrını ve davranışlarını yeni koşullara uyarlayabilmiş bir liderdir. Bu bağlamda siyasi yaşamının evrelerinde değişim göstermiştir. Siyasi yaşamının birinci evresinde teknokrat kimliği ile ön plana çıkan Demirel, mizah basını tarafından Amerikancı olarak değerlendirilmiş ve pragmatist özellikleri nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönemde partisinin taban destekçilerinden gelen oyları “Çoban Sülü” lakabıyla koruma altına almaya çalışmıştır. 1971 Muhtırası sonrasında sakinliği ile kendinden söz ettiren Demirel’in sağ ve sol olaylarında kutuplaştırıcı söylemleri mizah basını tarafından yoğun şekilde eleştirilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği Ecevit ve Demirel arasındaki rekabettir. Demirel’in rekabette benimsediği sert üslup mizah basını tarafından hoş karşılanmamıştır. Birinci evrenin sonlarına doğru mizah basınındaki temsiller, teknokrat kimliğiyle siyasi arenaya çıkan Demirel’in halkın nezdinde güvenilirliğini kaybettiğinin işaretidir. Süleyman Demirel ikinci evresinde darbelerle kesintiye uğrayan Türk siyasi tarihinde demokrasinin tekrar tesis edilmesi için uğraş veren bir profil çizmektedir. Bu bağlamda rejimin baskısı hafifledikçe siyasi arenada kendini yeniden göstermeye çalışan Demirel daha çok Turgut Özal’la ilişkisi ve ona yönlendirdiği eleştiriler doğrultusunda mizah basınına gündemine gelmiştir. Siyaseten tecrübeli hale gelen Demirel, bu evrede daha dengeli bir üslup benimsemiş, karikatür temsillerine de bu değişen üslubu olumlu yönde yansımıştır. Cumhurbaşkanlığını kapsayan üçüncü evresinde mizah basınına desteğini arkasına alan Demirel, artık bir devlet büyüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanlığı süresince devlet ideolojisinin koruyucusu olan Demirel’in mizah basınındaki temsilleri de azalmaya başlamıştır.

Sonuç olarak Süleyman Demirel’in mizah basınındaki temsillerini konu edinen bu çalışmada Demirel’in farklı dönemlerde, farklı siyasi konjonktürde farklı şekillerde temsil edildiği göze çarpmaktadır. Türkiye’nin 40 yıllık bu siyasi sürecinin önemli kırılma anları ile Süleyman Demirel’in siyasi kariyeri kesişmektedir. Bu nedenle mizah basınındaki Demirel temsilleri değişen siyasi konjonktüre göre farklılık göstermektedir. Siyasi mizah yoluyla eleştirel yaklaşım siyasi dönemlerin rekabeti, söylemleri ve konjonktürüne göre değişim gösterebilmektedir.

Bu bağlamda eleştirel bakış Demirel örneğinde görüldüğü üzere değişmektedir. Demirel, siyasi yaşamının uzunluğu ve değişime açıklığı nedeniyle bu analiz için iyi bir örnek

olmuştur. Darbelerle sık sık kesintiye uğrayan demokrasi, demokratik mücadele ile siyasi iktidar imkânı bulan ve sonrasında otoriterleşen iktidarlara sahip bu ülkede siyasi mizah yoluyla eleştiri yapma cesaretini gösterebilmek ve bu otoriter yönetim anlayışına rağmen pek çok temsil sunmak önemlidir. Mizah basınındaki eleştirel bakış siyasi tarih boyunca değişime uğrasa da ürünlerini vermekten vazgeçmemiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1947)*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Ahmad, F. (1994). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, A. Fethi (Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Arslan, M. (2019). *Süleyman Demirel*, İstanbul: İletişim.
- Arzık, N. (1985). *Demirel'in İçi Dışı*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bulunmaz, B. (2012). Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları, 203- 214.
- Cantek, L. (1999). Kılçıklı Fasulye II, *Güldikeni Dergisi*, 18, 20-32.
- Cantek, L. (2003). Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece, *Birikim Dergisi*, 166, 80-92.
- Çapanoğlu, M. S. (1970). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul: Garanti Yayınları.
- Çeviker, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 1 Tanzimat ve İstibdat Dönemi*, İstanbul: Adam Yayınları
- Çeviker, T. (1988). *Abdülhamid Karikatürleri Antolojisi*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Demirel, S. (1994). Hürriyet Vakfı 11. Simavi Uluslararası Karikatür Yarışması Ödül Töreni Konuşması, *Güldikeni Dergisi*, 3, 11-12
- Eker, Ö. (2009). *İnsan Kültür Mizah Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah*, İstanbul: Geleneksel Yayınları.
- Fincancıoğlu, Y. (2000). *Demirel: Demokrasinin Duraklama Yılları*, İstanbul: Büke Yayınları.
- Gerçek, S. N. (1931). *Türk Gazeteciliği*, İstanbul: Matbuat Cemiyeti Yayınları.
- İnam, A. (1994). Dünyaya Yan Bakma Biçimi Olarak Mizah, *Güldikeni Dergisi*, 3, 10-15.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 8, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koestler, A. (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*, S. Kabakçıoğlu ve Ö. Kabakçıoğlu (Çev.), İstanbul: İris Yayınları.
- Koloğlu, O. (1993). *Türk Basını Kuvayı Milliye'den Günümüze*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Koloğlu, O. (2005). *Türkiye Karikatür Tarihi*, İstanbul: Bileşim Yayınları.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, K. Aysevener ve Ş. Soyer (Çev.), İstanbul: İris Yayınları.
- Nesin, A. (2002). *Gülmenin Kitabı*, İstanbul: YGS Yayınları.
- Oral, T. (1998). *Yaza Çize*, İstanbul: İstanbul: İris Yayınları.

Oral, T. (2001). *Karikatür ve Siyaset*, Ankara: Ankara Vakfı Yayınları.

Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Tanör, B. (2000). Siyasal Tarih (1980-1995). S. Akşin (Haz.), *Türkiye Tarihi 5* içinde. İstanbul: Cem Yayınları.

Turgut, H. (1992). *Demirel'in Dünyası*, İstanbul: ABC Yayınları.

KARİKATÜR KAYNAKÇA

Ayça, N R. 1965. Akbaba Dergisi.

Dalyan, N. (1991). 90 Öncesi. İstanbul: Yılmaz Yayınları.

Gırgır Dergisi, 1976, Sayı: 188.

Gırgır Dergisi, 12 Şubat 1978, Sayı: 288.

Gırgır Dergisi, 23 Eylül 1979, Sayı: 372.

Gırgır Dergisi, 30 Eylül 1979, Sayı: 373.

Gırgır Dergisi, 9 Mart 1980, Sayı: 396.

Gırgır Dergisi, 19 Haziran 1977, Sayı: 254.

Gırgır Dergisi, 7 Mayıs 1989, Sayı: 870.

Koraman, B. 12 Mayıs 1985. Güneş Gazetesi.

Koraman, B. 6 Şubat 1969. Milliyet Gazetesi.

Koraman, B. 13 Şubat 1986. Milliyet Gazetesi.

Koraman, B. 10 Ağustos 1992. Milliyet Gazetesi.

Koraman, B. 15 Nisan 1993. Milliyet Gazetesi.

Koraman, B. 8 Mayıs 2000. Milliyet Gazetesi.

Koraman, B. 1971. Milliyet Gazetesi.

Oral, T. . 19 Mart 1995. Cumhuriyet Gazetesi.

Pala, M. 1979. Günaydın Gazetesi.

Tonguç Y. (1969). Tonguç Albümü "Sülûname". İstanbul: E Yayınları.

Zorlu, C. 1969 Akbaba Dergisi.

AVRUPA BASININDA TÜRK İMAJI: 2017 TÜRKİYE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ REFERANDUMU ÖNCESİ ONLINE İNGİLİZ BASININDA TÜRKLER

Selver MERTOĞLU*

ÖZ

Avrupa, tarihten günümüze kadar Türklere yönelik olarak yabancı düşmanlığını sürdürmektedir. Özellikle Haçlı seferleri ile başlayan yabancı düşmanlığı 1453 yılında Türklerin İstanbul'u almasıyla farklı bir boyut kazanarak Avrupalıların "Türkler kimdir?" sorusuna yanıt aramasına neden olmuştur. Öteki olarak adlandırılan Türkler Avrupalıların gözünde barbar, gaddar, rüşvetçi, keyfine düşkün vs. olarak kalıplaşmış ifadelerle sunulmaktadır. Başlarda Avrupalıların gözünde Türklerin sahip olduğu ordu gücünden duyulan korku II. Viyana kuşatmasından sonra Türkleri küçümseyici bir hal almıştır. Bir Avrupa ülkesi olan İngiltere'de de Türk imajı diğer Avrupa ülkeleri ile hemen hemen aynıdır. Ticari ilişkilerden dolayı daha ılımlı olmaya çalışan İngiltere'de zaman zaman Türkiye'nin yaşadığı sıkıntılı günleri fırsat bilerek olumsuz Türk algısını ortaya çıkarmaktadır. 2017 yılında Türkiye'de gerçekleşen anayasal referandum sürecinde Avrupa, basın-yayın organlarını kullanarak Türkiye'ye ve Türklere yönelik olumsuz imajı yeniden üretmiştir. Dolayısıyla Avrupa ülkesinde önemli bir konuma sahip olan İngiltere çalışmanın örneklemini olarak belirlenmiş ve referandum sürecinde İngiliz basınında (The Guardian, The Telegraphy, The Independent) yer alan referandum ile ilgili birer haber, Teun Andrian Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türkler, Referandum, İngiliz Basını, Eleştirel Söylem Analizi.

TURKISH IMAGE IN EUROPEAN MEDIA: TURKISH PEOPLE IN ENGLISH ONLINE PRESS BEFORE TURKEY 2017 CONSTITUTIONAL AMENDMENT REFERENDUM

ABSTRACT

From history, Europe has remained a source of xenophobia for Turks. The xenophobia that began with the Crusades in particular took on a different dimension in 1453 when the Turks took Istanbul, causing Europeans to seek answers to the question "Who are the Turks?" Turks called Othermen are presented in stereotyped terms such as barbarian, cruel, corrupt, arbitrary, etc. in the eyes of Europeans. In the beginning, the fear of the army power of the Turks in the eyes of the Europeans II. After the siege of Vienna, the Turks became disdainful. The Turkish image in England, a European country, is almost the same as in other European countries. In the UK, which is trying to be more moderate due to trade relations, occasionally Turkey's troubled days reveal negative Turkish perception knowing opportunity. During the constitutional referendum process that took place in Turkey in 2017, Europe reproduced the negative image towards Turkey and the Turks using press and media outlets. Thus, the United Kingdom, which holds a significant position in the European country, was identified as a sample of the study, and a report on the referendum in the British press (The Guardian, The Telegraphy, The Independent) was examined by Teun Andrian Van Dijk's method of analysis of critical discourse.

Keywords: Turkey, Turks, Referendum, British Press, Critical Discourse Analysis.

Atf: MERTOĞLU, S. (2021). "Avrupa Basınında Türk İmajı: 2017 Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu Öncesi Online İngiliz Basınında Türkler", İMGELEM, 5 (9): 609-629.

Citation: MERTOĞLU, S. (2021). "Turkish Image in European Media: Turkish People in English Online Press Before Turkey 2017 Constitutional Amendment Referendum", İMGELEM, 5 (9): 609-629.

Başvuru / Received: 11 Ekim / October 2021.

Kabul / Accepted: 1 Kasım / November 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

Europe's XII-century xenophobia against Turks continues to this day. A Turkish identity, which is viewed as the opposite of Europe in terms of negative images, plays a major

* Dr. E-mail: selveryazar3660@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0002-1189-675X

role in helping a European to establish its own identity. Especially, Europe, which takes advantage of the traffic periods in Turkey, maintains propaganda against Turks through mass media and takes a negative view. Following the coup attempt in Turkey on 15 July 2016, news articles and columns justifying the coup were published in European media outlets. Another example of this is the publications targeting the President of the Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan, in the European media regarding the constitutional referendum held in Turkey on 16 April 2017. During this period, Europe displayed discourse against both the Turks and the Turkish administration by taking a stance against Turkey's political structuring and strategies. In order to examine these European attitudes and discourses towards Turks, the British media's three news on the recent referendum process in Turkey were analyzed through the critical discourse analysis method by Teun Andrian Van Dijk.

Van Dijk (1998: 13) ideologically resolves discourse by addressing the content, rhetoric, semantics and narrative of the text in his method of critical news discourse resolution (Akt. Devran 2010: 65). Language is beset by ideologies. According to Fairclough (2003: 170), critical rhetoric resolution also refers to the ideology-laden language as discourse. Ideological production is taking place in all news. This production is with the help of language. With the help of ideologies, discourse practices help to produce and legitimize power/power relations.

Among the tools that Louis Althusser has named as the ideological devices of the state, mass media operate with the consent method, playing a role in making the ideology of the sovereign group accepted in the society. Ideological stories developed during the news production process have been reproduced along with the dominant ideology. Therefore, there is an invisible side to the news. For example, ideological production manifests itself in physical terms, such as how much coverage a news story occupies in mass media, whether a vehicle analyses people with different views incorporates the same views, and the expressions that the news contains are indicative of ideological production. For this reason, the embedded ideologies in the news should be read to make the invisible visible. Researchers are assisted with the analysis of critical discourse in revealing this characteristic of mass communication tools that publish the ideologies of the sovereign segment by producing discourses via language. Therefore, in order to achieve this goal, the study analysed the data using critical discourse.

Europe's XII-century xenophobia against Turks continues to this day. A Turkish identity, which is viewed as the opposite of Europe in terms of negative images, plays a major role in helping a European to establish its own identity. Europe, which recognizes opportunities,

especially in times of adversity in Turkey, creates a negative perception by maintaining its propaganda activities for Turks through the mass media. Following the coup attempt in Turkey on 15 July 2016, news articles and columns justifying the coup were published in European media outlets. Another example is the upcoming constitutional referendum in Turkey on April 16, 2017. There have been negative publications in the European media, especially regarding the President of the Republic of Turkey Recep Tayyip Erdoğan. During this period, Europe displayed discourse against both the Turks and the Turkish administration by taking a stance against Turkey's political structuring and strategies.

The Islamophobic and racist discourses aimed at Turkish people in Europe are spread around the world with the help of mass media. The European mind that perceives Turkish as an enemy serves Orientalist thought by producing Xenophobic discourses. Europeans recognize xenophobia, which is experienced in almost all European countries, as an opportunity especially in the troubled times of Turkey. Thus, they are using the media effectively to provoke against Turkey and try to leave Turkey alone. In particular, the study of the British press coverage during the Referendum process, which took place more recently to this date, has revealed that the UK, which seems friendly with Turkey, also has a European perspective. The UK is the largest and most centralised of the four UK countries and is situated in western Europe on the island of Great Britain. The United Kingdom was also among the states considering sharing the Ottomans, who are known as the sick man despite their friendly relations in history (Gülcan 2001: 9). The United Kingdom is also one of the countries participating in the production of orientalist discourses about Turkish people.

In the study, three articles published by the British press in the Turkish referendum process published by The Independent, The Guardian and the Telegraph were reviewed using critical discourse analysis to uncover the perception of Turkey in the UK today. Findings show that, just as in the coup attempt carried out in Turkey, European-centered discourses emerged during the referendum process in the Independent newspaper, which defended Liberalism established in 1986. The news in the Independent newspaper portrayed Turkey as offensive, nervous, violent, and Europe was presented as innocent only when it raised warnings. The Telegraph daily is published in the right and the conservative section of the center and provides medium-looking news sometimes aimed at Turkey and sometimes European. Finally, the Guardian newspaper Independent on the liberal left portrays Turkey as a criminal in relation to European relations while Europe is cleared by the reader. However, there are reporters who report the news, alongside rare opposing views. In order to inform Turkish citizens who are in

the process of referendum, explanations were made regarding the matter. Among these statements, the opposition against Recep Tayyip Erdoğan was expressed. In three British newspapers that support three different views, the Turkish image in general constitutes a meaning that reflects negatives. The editorial policies of the newspapers and the identities of the authors also show their influence on the news. However, it is understood that the U.K., in general, interprets the Turks and Turkey with a European-oriented perspective.

GİRİŞ

İmaj ve imge kavramları hayal etme, düşünme, resim, iz düşünümü gibi anlamlara gelirken, bunun dışında imaj kavramı, görme eyleminin düştüğü görüntüsü olarak da ifade edilmektedir. Avrupa'nın oluşturduğu Türk imajı hiçbir zaman değişmez kalmamıştır. Bundan ziyade dönem dönem değişen bir Türk algısı oluşturulmuştur. Bu algının oluşturduğu ön yargılar, kuşaktan kuşağa aktararak toplumların belleğine yerleştirilmiştir. Üretilen ön yargılar ise içerisinde ırkçılık, ötekileştirme gibi pratikleri kapsamaktadır. Avrupa kendi kimliğini tanımlamak için bir ötekine ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle kendine öteki olarak Doğuyu seçen Avrupa, içerdekiler ve dışardakiler ayrımını oluşturmuştur (Eravcı 2010: 17-18). Biz ve öteki olarak ayrılan Doğu ve Batı iki zıt kutup olarak algılanmıştır. Avrupa merkezci bakış açısıyla dünyaya bakan Avrupa ülkeleri, ötekileştirme pratikleriyle kendini merkeze koyarak diğerlerini farklı çevrelere yerleştirmiştir. Böylelikle Avrupa kendini diğer ülkelerden ayırarak bir üst kimlik oluşturmuştur.

Avrupa merkezcilik, Avrupa ya da Batı, kültür ve değerlerine, diğer kültürler ve değerlerden daha çok önem veren bakış açısıdır. Avrupa merkezcilik, içerisinde etnomerkezciliği barındırmaktadır. Etnomerkezcilik ise ırkçı bir tarzda biyolojik özelliklere dayanarak, insan grupları arasındaki hiyerarşik farklılığı vurgulamaktadır (Mora 2008: 209). Bu bakış açısıyla Avrupa'ya diğer ülkeler üzerinde hak iddia etmiş ya da onları görmezden gelmiştir. Avrupa merkezcilik, Rönesans ile başlamıştır. Rönesans ise kapitalizme geçişin dayanak noktası olmuştur. Kapitalizm, Batı'da doğup gelişmiştir. Kapitalizmin doğuda doğmamış olmasının nedeni ise Küçükaydın'a göre (2007: 1), Doğu'da devletin güçlü olmasındandır.

Amin'e göre Avrupa merkezcilik, kapitalizmin var olan gerçek yapısını gizlemeye çalıştığı ve onun çelişkilerinden ve bunlara karşılık verilen yanıtlardan oluşan bilinci çarpıtmaya zemin hazırlamaktadır (2007: 17). Avrupa merkezçiliğin sloganı ise şudur: “*Var olan dünyaların en iyisi Batı'yı izleyiniz*” (Amin 2007: 12). Ayrıca bu akıma göre yaşanan

sorunlar karşısında ülkeler Batı modelini taklit ederek bu sorunlardan kurtulabilecektir. Kendini dünyanın merkezine yerleştiren Avrupa, “oryantalizm” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Oryantalizm ilk başlarda doğunun kökenlerini inceleyen araştırma alanlarına verilen bir isimken daha sonra Batı tarafından farklı bir anlam kazanarak Doğuya karşı ön yargıları yansıtan kavramlar zamanla stereotiplere (basmakalıp) dönüşmüştür. Avrupa merkeziliğin diğer dayanak noktası olan oryantalizm ya da Doğuculuk, Avrupa'nın yarattığı ideolojik bir kurmacadır.

Avrupa merkeziliğin ortaya çıkışına kadar geçen süreçte Türklere yönelik olan imge ve imajlar sürekli değişmiştir. İlk olarak 1071 yılında meydana gelen Malazgirt savaşıyla Türkler Anadolu'ya yerleşmiştir. Bu tarihte Avrupa için Türk düşmanlığı başlamıştır. 11. Yüzyılda barbar, zalim, gaddar olarak nitelendirilen Türkler, ayrıca bu yüzyıllarda Avrupalıların algısında Müslümanlıkla eşleştirilmiştir. Türklerin hızlıca Anadolu içlerine sokulmasıyla ve 1453 yılında İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile Avrupa'da Türk korkusu oluşmaya başlamıştır. 15. Yüzyıllarda Türk denince onlara göre akla askeri güç ve zulüm gelmektedir (Mora 2008: 212). Türk korkusunu ve zalimliğini belirten Viyana piskoposu Johann Fabri'ye göre *“Dünyada yaş ve cinsiyet ayrımı yapmadan çocuk yaşlı herkesi kesen, hatta ana rahmindeki bebeği bile katleden Türkler kadar acımasız ve kaba bir ırk yoktur”* (Karlsson 2006: 6).

Korkulan ve acımasız bir ırk olarak Türklere karşı bakış açısı 1683 yılında II. Viyana kuşatmasında Türklerin Avusturya'ya yenilmesiyle değişmiştir. Bu tarihten itibaren Türkler, aşağılık bir ırk olarak görülmüş ve küçümsenmeye başlanmıştır. Sanayi devrimi ve kapitalizmin gelişmesinden sonra Avrupa'nın düşüncesine göre Türklerin eğitilmesi gerekmektedir. Çünkü despot ve cahil olarak nitelendirdikleri Türkler, uygarlığa ve insanlığa karşı bir tehdit oluşturmaktadır. 1833 yılında Londra'da basılan bir coğrafya kitabında Türkler genelde uzun boylu, güçlü, dirençli, tembel, gaddar ve cahil bir topluluk olarak belirtilmiştir (Karlsson 2007: 7). Luther, Türklerin Tanrı tarafından Hıristiyanların günahları nedeniyle gönderilen bir ceza olduğunu da vurgulamıştır. Türklerin hakkında dinsiz, kaba, zalim, vicdansız, kadınlara kötü davranan, rüşvetçi, kadın düşkünü, çok eşli yaşayan, cahil, gaddar, despot gibi çizilen olumsuz imajlar özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle kuşaktan kuşağa yayılmaktadır. Silinmeyen ön yargılar eskiden opera, sinema, tiyatro, müzik ile aktarılmaktayken artık haber vasıtasıyla dolaşıma girmektedir. Böylelikle Türklere yönelik ön yargılar pekiştirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türklere karşı tarihten günümüze kadar uzanan ön yargıların ve düşmanlığın hala devam ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye’de yapılan anayasal referandum sürecinin seçilme nedeni ise, bu tarihler arasında Türklere yönelik propaganda amaçlı haberlerin yoğun oluşu ve anayasal referandum sürecinin Avrupa açısından olumsuz karşılanmasıdır. Bu çalışmada Türkiye’de gerçekleşen anayasal referandum sürecinde İngiliz basınında (The Guardian, The Telegraph, The Independent) referandum ile ilgili birer haber Teun Andrian Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri

Osmanlı-İngiliz ilişkileri başlamadan önce İngiltere, Türkler korkusunu yaşamıştır. Çünkü Avrupa’da oluşturulan Türk imgesi bu yöndedir ve bütün Avrupa ülkeleri Türklerle karşılaşmamış olsalar dahi Türkleri seyyahların ve Papa’nın anlatmalarından tanımlamaktadır. İngiltere ile Osmanlı ilk olarak Anadolu’ya gelen İngiliz haçlı kuvvetleri ile tanışmıştır. XV. yüzyılda İngilizler ile Türklerin birbirleriyle ilgili düşünceleri olumsuz olmuştur. Aralarındaki ön yargılarda, Türkler için Avrupa Hıristiyan bir ülkedir. Avrupa için ise Türkler, *“Muhammed’in peygamberliğini inkâr eden ve Allah’ın birliğini reddeden insanların veya puta tapanların yuvası”* dır. İngilizler üzerinde Türk imajında ise Türklere karşı korkunun etkisi görülmektedir. Onlar için Türkler büyük askeri güç olarak karşı konulmaz, korkulan, İslam dininin temsilcisi olarak nefret edilen bir büyük Türk olarak nitelendirilmiştir (Eravcı 2010: 56-57).

İki ülke arasındaki ilişki 16. yüzyıldan sonra gelişmiştir. Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesinde 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilen imtiyaz belgesinde Halep’te ticaretle uğraşan Londralı tüccar M. Anthony Jenkinson’un ve onun için çalışanların Kanuni Sultan Süleyman’ın hâkim olduğu bütün topraklarda hiçbir vergiye tabi olmadan ticaret yapma hakkı tanınmıştır. Ayrıca tüccarlar verilen haklara uymayan olursa en ağır cezaya çarptırılmıştır (Hakluyt 1906: 109-110). 1580 yılında ise Osmanlı hükümdarı III. Murat ile III. Elizabeth arasında imzalanan kapitülasyon antlaşması ilişkilerin 16. Yüzyılda geliştiğini kanıtlamaktadır (Meram 1969: 7). İngilizlerle Türklerin ilişkileri her zaman dostlukla sonuçlanmamıştır. Kimi zaman sürtüşmeler yaşansa da denge kurulmaya çalışılmıştır. Tarihe bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkilerin ticari amaçlarla kurulduğu görülmektedir. Ancak ilişkiler sadece ticaret üzerine kurulmamıştır.

Eravcı’ya göre, bu ilişkide, İngiltere’nin Osmanlı sınırları içerisindeki çıkarlarını korumak ve Rusya’nın bölgede gittikçe güçlenmesini engellemek için askeri ve siyasi destekleri

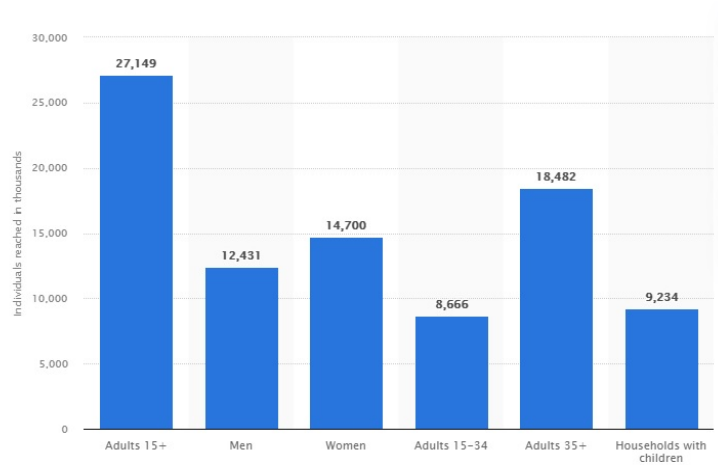
de etkili olmuştur (2010: 69). 1854 yılında Kırım Savaşında Ruslara karşı Osmanlıyla savaşan İngiltere, iki ülke arasında yaşanan dostluğu pekiştirmiştir. Osmanlı güç kaybetmeye başladığında ise İngiltere, Osmanlı topraklarından en büyük paya sahip olmak için mücadele etmiştir (Meram 1968: 10). Hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlıyı paylaşmayı düşünen devletlerarasında İngiltere de bulunmaktadır (Gülcan 2001: 9).

Günümüzde İngiltere ile olan ilişkilerde yapılan serbest ticaret anlaşması önem taşımaktadır. Bu anlaşma birlikte İngiltere, Avrupa birliğinden çıktıktan sonra da Türkiye'yle aralarındaki ticari ilişkinin sürdüğünü göstermektedir. T.C. Dışişleri Bakanlığının verilerine göre Türkiye'nin en çok ticaret yaptığı 6. ülke konumunda yer alan İngiltere'yle ikili ticaret dengesi 2001 yılından bu zamana kadar Türkiye lehine gerçekleşmektedir. 2019 verilerine göre, Birleşik Krallık olarak İngiltere, en çok ihracat yapılan ikinci, en çok ithalat yapılan dokuzuncu ülke olarak Türkiye'nin ticari ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Türkiye'de gerçekleşen anayasal referandum sürecinde İngiliz basınında (The Guardian, The Telegraph, The Independent) referandum ile ilgili birer haber Teun Andrian Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

The Guardian- The Telegraph- Independent Gazeteleri

The Guardian Gazetesi

Günlük gazete türünde olan The Guardian gazetesinin sahibi Guardian Media Group'tur. 1821 yılında The Manchester Guardian adıyla kurulmuştur. Gazetenin siyasi görüşü sosyal liberal, merkez soldur. İngilizce olarak yayımlanan The Guardian gazetesinin genel merkezi Londra'dır. Ayrıca gazete internet üzerinden de hizmet vermektedir.

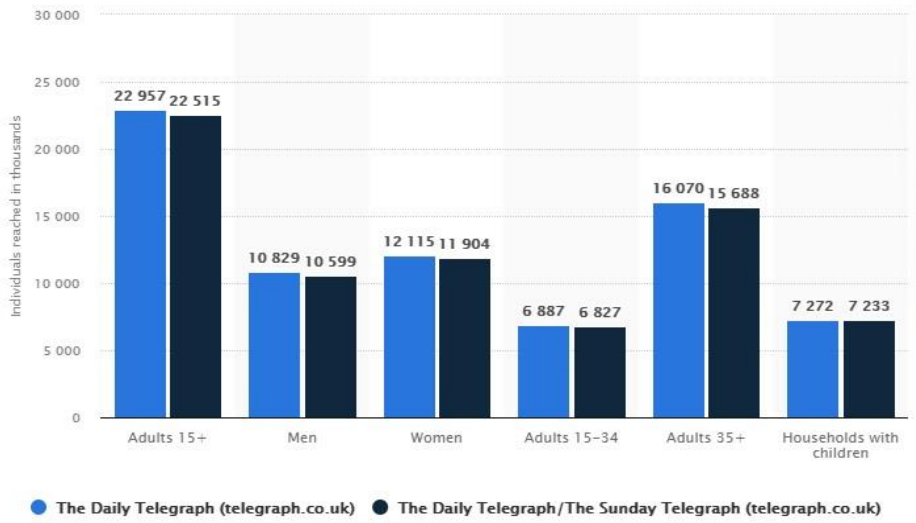
Şekil 1: The Guardian Gazetesinin Demografik Verileri (Watson 2021).

Avrupa Basınında Türk İmajı: 2017 Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu Öncesi Online İngiliz Basınında Türkler

Şekil 1, Nisan 2019'dan Mart 2020'ye kadar Birleşik Krallık'taki demografik özellikleri göstermektedir. Verilere göre The Guardian okurlarının büyük bir kesimi 15 yaş üzeri genç kesimi temsil etmektedir. Ayrıca okurların çoğu kadındır.

The Telegraph

Günlük gazete türünde olan The Telegraph gazetesinin sahibi Telegraph Media Group'tur. 1855 yılında yayın hayatına başlayan gazete, merkez sağ ve muhafazakâr kesimde yer almaktadır. Dili İngilizce olan gazetenin merkezi, Londra'dır.

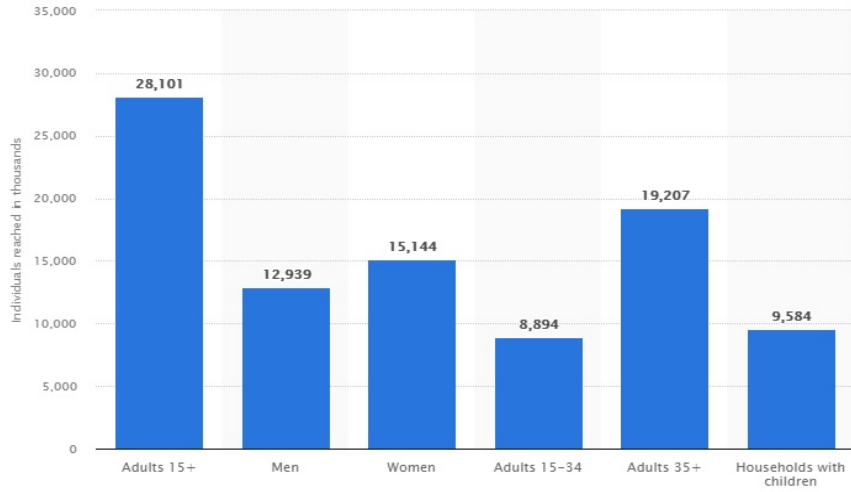

Şekil 2: The Telegraph Gazetesinin Demografik Verileri (Watson 2021).

Şekil 2, Nisan 2019'dan Mart 2020'ye kadar The Telegraph gazetesinin okur profilini göstermektedir. Verilere göre The Guardian gazetesinde olduğu gibi Telegraph gazetesinde de 15 yaş üzeri genç kesim gazeteyi daha fazla okumaktadır. Cinsiyet olarak kıyaslandığında ise kadın okurlar erkek okurlara göre The Telegraph gazetesini daha çok tercih etmektedir.

Independent Gazetesi

Günlük gazete şeklinde basılan Independent gazetesi'nin sahibi Alexander Lebedev, Evgeny Lebedev'dir. 1986 yılında kurulan gazetenin siyasi görüşü liberalizmdir. Dili İngilizce olan Independent gazetesinin merkezi Northcliffe House, Londra'dır. The Independent gazetesi ekonomik problemlerden dolayı 2016 yılında basılı yayın yapmaktan vazgeçerek gazeteyi internet üzerinden yayınlamaya devam etmiştir.

Şekil 3: Independent Gazetesinin Demografik Verileri (Watson 2021).

Şekil 3’te görüldüğü gibi Independent gazetesinin okuyucu kitlesi, Nisan 2019'dan Mart 2020'ye kadar aylık 28,1 milyonu aşkın kişiye ulaşmıştır. Okurların büyük bir kesimi 15 yaş üzeri gençlerden oluşmaktadır. Yine gazeteyi erkek okurlardan ziyade kadın okurlar daha çok tercih etmektedir.

2017 Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu

Referandum halkın iradesiyle yapılan Anayasa değişikliği, yasaların kabulü gibi önemli konulardaki oylamaya denilmektedir. Referandumda kararı veren halktır (URL-1). 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylamasında yürürlükteki parlamenter sistemi kaldırarak yerine başkanlık sisteminin getirilmesini, başbakanlık makamının ortadan kaldırılmasını, meclisteki vekil sayısının 550' den 600 'e çıkarılmasını ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) yapısında değişiklikler yapılmasını kapsamaktadır (Küçük 2017). Böylelikle kanun numarası, 6771 olan 21.01.2017 tarihinde kabul edilen anayasa maddelerinin 18'i değiştirilmiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen referandum sonucunda 25.157.025 kişi “Evet” oyu kullanırken “23.777.091” kişi Hayır oyu kullanmıştır (URL-2).

Yöntem

Sentaktik ve semantik şeklinde ayrıştırdığı dilsel çözümlemelerde Van Dijk, sentaktik ile cümlelerin gramer yapısını, semantik çözümleme ile söylemin anlamına ulaşmayı hedeflemiştir (Van Dijk 1988: 71, 91-92). Makro yapı ve mikro yapı olarak oluşan eleştirel söylem çözümlemesinde makro yapı ile “tematik” ve “şematik” çözümleme yapılmaktadır. Makro yapıda başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları bağlam bilgisi, aralan bilgisi ve fotoğraflar analiz edilirken Mikro yapı ile sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük

seçimleri, haber retoriğine ulaşılmaya çalışılmaktadır (Özer 2015: 247). Dil, ideolojiler tarafından kuşatılmıştır. Fairclough'a göre (2003: 170), eleştirel söylem çözümlemesi de bahsi geçen ideoloji yüklü dili söylem olarak çözümlemektedir. Tüm haberlerde ideolojik üretim gerçekleştirilmektedir. Bu üretim dil yardımıyla olmaktadır. İdeolojiler yardımıyla oluşturulan söylem pratikleri ise güç/iktidar ilişkilerinin üretilip meşrulaştırılmasına yardımcı olmaktadır.

Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak belirttiği araçlardan kitle iletişim araçları, rıza yöntemiyle işleyerek, egemen kesimin ideolojisini topluma kabul ettirmede rol oynamaktadır. Haber üretim sürecinde de görülen ideolojik üretimle egemen söylemler doğallaşır, egemen ideoloji yeniden üretilmektedir. Bundan dolayı haberin bir de görünmeyen yüzü bulunmaktadır. Örneğin bir haberin kitle iletişim aracında ne kadar yer kapladığı, farklı görüşlere sahip kişileri ele alan aracın bu kişilerin görüşlerine aynı oranda yer verip vermediği vs. gibi fiziksel açılardan ideolojik üretim kendini gösterdiği gibi, haberin anlamsal olarak ürettiği söylemlerle de ideolojik üretimin varlığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle görünmeyen kısmın görünür kılınması için haberlerde gömülü bulunan ideolojilerin okunması gerekmektedir.

Özellikle kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla bu araçları incelemek için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan ilki içerik çözümlemesidir. İçerik çözümlemesinde araştırmacı ele aldığı metnin önemli kısımlarını seçmekte, kodlamakta ve bunları yorumlamaktadır. Ayrıca içerik analizinde araştırmacı hangi kelimelerin ne kadar geçtiğini sayarak cümlelerin aktiflik ve pasiflik durumlarına bakmaktadır. Ancak bu yöntem dâhilinde araştırmacının seçtiği kelimeler, cümlenin bağlamından ayrı düşünüldüğünde doğru sonuçları vermemektedir. Nitel ve nicel olarak ayrılan içerik analizinde araştırmacı hem nitel hem de nicel olarak yöntemi kullandığında araştırmanın varsayımlarına daha kolay ulaşabilmektedir. Egemen kesimin ideolojilerini dil vasıtasıyla söylemler üreterek yayınlayan kitle iletişim araçlarının bu özelliğini ortaya çıkarmakta aynı zamanda eleştirel söylem çözümlemesi araştırmacılara yardımcı olmaktadır.

Avrupa'nın XII. yüzyıllara dayanan Türklere yönelik yabancı düşmanlığı günümüzde de sürmektedir. Avrupa'nın oluşturduğu olumsuz imajlarla öteki konumunda değerlendirilen Türk kimliği, Avrupalının kendi kimliğini var etmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle Türkiye'nin yaşadığı olumsuz dönemleri fırsat bilen Avrupa, kitle iletişim araçlarıyla Türklere yönelik olarak propaganda faaliyetlerini sürdürerek olumsuz bir algı oluşturmaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sonrası, Avrupa basın ve yayın

organlarında darbeyi haklı gösteren haber ve köşe yazıları yayınlanmıştır. Bir diğer örnek ise 16 Nisan 2017 tarihinde Türkiye’de yapılacak olan anayasal referandum öncesi ve sonrasında yine Avrupa basınında özellikle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik olumsuz yayınlar yapılmıştır. Bu dönem içerisinde Avrupa, Türkiye’nin politik yapılanma ve stratejilerine karşı bir tavır takınarak hem Türklere hem de Türk yönetimine karşı söylem üretmiştir.

Sonuç olarak çalışmanın amacına uygun görülen eleştirel söylem analizi yöntemi ile araştırmanın örneklemini dâhilinde ele alınan üç çevrimiçi İngiliz gazetesinde 16 Mart ile 16 Nisan arasında yayımlanan birer haber incelenerek Türklere yönelik tutumlar ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Eleştirel söylem çözümlemesinin başlıca isimleri Austin, Searle, Wittgenstein, Foucault, Van Dijk, Halliday ve Hasan, Hymes sayılmaktadır. Bunlar içerisinde yaygın olarak kullanılan Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümleme modeli araştırmanın yöntemi olarak belirlenmiştir.

The Guardian- The Telegraph- Independent Gazetelerinde Ele Alınan Haberlerin Anahtar Kelimelere Göre Analizi

Çalışmada online haber sitelerinden The Guardian- The Telegraph- Independent gazetelerinden toplam 22 haber eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma için ayrıca belirlenen kelimelerin (Referandum, AKP, MHP, CHP, HDP, Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye, Türkler) hangilerinin incelenen haberlerde yer alıp almadığını gösteren tablolar düzenlenmiştir. Bu anahtar kelimeler belirlenirken, çalışmanın amacına göre Türkiye’de yaşanan referandum sürecinde rol alan parti ve kişiler dikkate alınmıştır.

Tablo 1: Anahtar Kelimelerin The Guardian, The Telegraph ve Independent’ta seçilen haberlere göre dağılımı

Gazeteler	Referandum	AKP	MHP	CHP	HDP	Türkiye	Türkler	R.T. Erdoğan
The Guardian	+	-	-	-	-	+	+	+
The Telegraph	+	-	-	-	-	+	+	+
Independent	+	-	-	-	-	+	+	+

Tablo 3'te Independent gazetesinde incelemeye alınan haberler içerisinde geçen anahtar kelimeler gösterilmiştir. Bu tabloya göre tüm haberler içerisinde Türkiye, Referandum, Türkler, Recep Tayyip Erdoğan anahtar kelimeleri yer almıştır. Independent gazetesinde incelenen 13 haberin hiçbirinde MHP, CHP, HDP anahtar kelimeleri yer almazken, AKP anahtar kelimesi 3 haberde bulunmuştur.

Üç gazete içerisinde yer alan anahtar kelimeler karşılaştırıldığında çalışmanın amacına göre örneklem olarak seçilen alan içerisinde konuya uygun olarak her haberin içerisinde Türkiye, Recep Tayyip Erdoğan ve Referandum anahtar kelimeleri bulunmaktadır. Haberlerin her birinde Recep Tayyip Erdoğan anahtar kelimesinin kullanılması, İngiliz basınında, referandumun Recep Tayyip Erdoğan'la birlikte değerlendirildiğini göstermektedir

Bulgular ve Yorumlar

Haber 1: Patrick Wintour, diplomatik editör--Cumartesi 25 Mart 2017 00.01 GMT (The Guardian Gazetesi).

Makro Yapı

Başlık: İngiliz milletvekilleri, Türk Cumhurbaşkanı'nın darbe girişiminde bulunarak insan haklarını bastırmaya çalıştığını belirtti (URL-3).

Spot: Ortak dışişleri komitesi, Recep Tayyip Erdoğan ile olan ilişkinin Birleşik Krallığın uluslararası itibarını zedeleyebileceğini söyledi.

Haberin başlığında Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimini planladığı ve böylece insan haklarını ihlal ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. İngiltere'nin bir taraftan Türkiye'yle ilişkilerini iyi tutmaya çalışması, bir taraftan da Türk yetkililerin yaptıklarını eleştirmesi soru işaretlerine neden olmaktadır. Spotta ise başlıkla aynı anlamı taşıyan ifadeler yer verilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ın İngiltere'nin ününe zarar vereceği bu nedenle ilişkilerin kesilmesi gerektiği sezdirilmektedir. Bir Avrupa ülkesi olan İngiltere ne kadar çok Recep Tayyip Erdoğan'ın ya da Türkiye'nin yanında yer alıyor gibi görünse de Avrupa merkezci düşüncenin egemen olduğu görülmektedir.

Haberde kullanılan fotoğrafta İngiliz Dışişleri Bakanı Boris Johnson'un görüntüsü yer almaktadır. Ana olayın sunumunda ise sadece Türkiye'ye yönelik suçlamalar ve Türkiye'nin insan haklarını ihlal ettiğine yönelik örnekler bulunmaktadır. Olay tarafı olarak İngiliz dışişleri bakanı Boris Johnson'un sözleri yer almaktadır. Buna karşılık Türkiye'den herhangi bir yetkilinin cümleleri haber içerisinde yer almamaktadır. Bu ise muhabirin kendi ülkesine, kendi

ideolojik perspektiflerine hizmet ettiğini göstermektedir. Ardalan bilgisi olarak İngiltere'nin Türkiye'ye verdiği destek anlatılmaktadır. Ancak komitenin raporuyla bu ilişkinin İngiltere'ye zarar vereceği gösterilmektedir. Okuyucu haberi okuduğunda İngiltere'nin iyi niyetleriyle ve Türkiye'nin olumsuzluklarıyla karşılaşmaktadır.

Mikro Yapı

Haberde kullanılan cümlelerden özellikle komite raporunun sözleri ve dışişleri bakanı Boris Johnson'un sözleri direkt olarak aktif yapıyla aktarılmıştır. Anlatılmak istenen doğrudan anlatılmıştır. Avam dışişleri seçkin komitesinin Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik olarak muhalifleri temizlediğine ve insan haklarını bastırıldığına yönelik suçlamalarının yanı sıra Recep Tayyip Erdoğan'ın, Boris Johnson'un iyi niyetlerini suiistimal ettiği de belirtilmiştir. Boris Johnson'un Türkiye'yi iyi niyetli ziyaret ettiği buna karşılık Recep Tayyip Erdoğan'ın ülkesinde yaptıkları adaletsizlik olarak görülerek komite tarafından suçlanmıştır. Ancak haberde ardalan bilgisinin eksik olduğu görülmüştür. Boris Johnson'un İngiliz Spectator dergisinin düzenlediği Erdoğan'a hakaret yarışmasında birinci olduğundan bahsedilmemektedir. Johnson, şiiir yarışmasından bir ay önce de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı "*Türkiye'de ifade özgürlüğünü bastırmakla*" suçlamıştır. Ayrıca haberde İngiltere Dışişleri Bakanının PKK'ya olan sempatisinden bahsedilmiştir. Tüm bu nedenlere değinmeyen haber eksik ardalan bilgisi vererek, suçlu olan tarafın Recep Tayyip Erdoğan olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, haberde Türkiye'de demokrasinin, ifade özgürlüğünün olmadığı vurgulanmıştır. Özellikle Darbe sonrasında Fethullah Gülen'le bağlantısı olanların tutuklanması ya da ihraç edilmesi haberde eleştirilen bir diğer konuyu oluşturmuştur. Türkiye'de yapılan bu girişimler insan haklarına aykırı olarak görülmüştür. İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik olumlu tutumlarına rağmen Recep Tayyip Erdoğan'ın girişimlerinin İngiltere'ye zarar verebileceği okuyucuya aktarılmıştır. Avrupalı çizgisini koruyan gazete Türkiye ve Türk yönetimine ilişkin olumsuz algı oluşumuna hizmet etmiştir. Muhabirin oluşturduğu haberden, Türkiye'nin karışık, güvensiz, demokrasiden uzak bir ülke olduğu anlaşılmaktadır.

Günlük gazete türünde olan The Guardian gazetesinin siyasi görüşü sosyal liberal, merkez soldur. Çoğunlukla orta sınıf gençlerin tercih ettiği gazetede yayınlanan haberlerde de gazetenin siyasi görüşü çerçevesinde Türkiye'ye yönelik olumsuz imaj yaratılmaktadır. Özellikle Avrupa ile ilişkiler konusunda Türkiye suçlu olarak gösterilerek Avrupa, okuyucunun gözünde aklanmaktadır. Ancak nadirde olsa karşıt görüşler dışında haberlerini oluşturan

muhabirler de bulunmaktadır. Referandum sürecinde olan Türk vatandaşları bilgilendirmek için konuyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar içerisinde Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik karşıt duruş sergilenmiştir.

Haber 2: Raf Sanchez, istanbul--21 MART 2017 • 2:26 PM (The Telegraph Gazetesi).

Makro Yapı

Başlık: Erdoğan, referandum sonrasında 'faşist ve zalim' AB ile ilişkileri gözden geçirme tehdidinde bulundu (URL-4).

Spot: Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, seçmenleri kendi gücünü büyük ölçüde artıracak bir referandumda geri çağırın Türkiye, "*faşist ve zalim*" AB ile olan ilişkilerini gözden geçirebileceği konusunda uyarıda bulundu.

Haberin başlığında yer alan tehdit kelimesi: Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa Birliğine yönelik sözlerinin tehdit olarak algılandığını göstermektedir. Independent gazetesinde de Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'yı tehdit ettiğini belirttiği sözler Telegraph gazetesinde aynı biçimde sunulmuştur. Ancak Telegraph gazetesinde muhabir '*faşist ve zalim*' kelimelerini AB ile birlikte vererek sanki AB'nin faşist ve zalim olduğunu onaylamış olduğunu belirtmektedir. İngiltere'nin AB'den çıkmış olmasının bunda etkisi olabilmektedir. Muhabir, diğer haberinde olduğu gibi referandumda sandıktan evet çıkarsa Recep Tayyip Erdoğan'ın gücüne güç katacağını vurgulamıştır. Başlık ve spotta Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerinin kötü olduğu anlaşılmaktadır.

Haberde yine Recep Tayyip Erdoğan'ın Rabia işareti yapmış görüntüsü yer almaktadır. Özellikle Rabia işareti yaptığı görüntülerin haber için seçilmesi, bu işareti Recep Tayyip Erdoğan ile eşleştirmektedir. Haberin ana olay sunumunda Recep Tayyip Erdoğan'ın AB'ye yönelik eleştirileri yer almaktadır. Olayın ardalan bilgisinde Recep Tayyip Erdoğan'ın faşist ve zalim Avrupa benzetmesine yer verilirken, bu durumun neden kaynaklandığına dair bilgi bulunmamaktadır. Bu ise olayın eksik ve yanlış anlaşılmasına sebep olabilmektedir. Olay tarafları olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Volker Bouffier'in sözlerine yer verilmiştir.

Mikro Yapı

Haberde yer alan cümleler etken yapıyla sunulmuştur. Haberde herhangi bir örtük anlam bulunmamaktadır. Muhabirin haberde kullandığı "gücünü arttırmak" ifadesi dikkat çekmektedir. Muhabirin ideolojik olarak habere yaklaştığını gösteren ve kendi kişisel yorumunu içeren ifadelerde referandum karşıtı bir duruş sergilendiğini göstermektedir.

Bayan Merkel'in Hıristiyan Demokrat partisinin genel başkan yardımcısı olan Volker Bouffier: "*Başbakan Erdoğan ve hükümeti ülkemizde hoş karşılanmıyor*" cümlesi ile Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya tarafından sevilmediğini gösterilmiştir.

Sonuç olarak muhabir kendi yorumlarını da katarak oluşturduğu haberde objektif davranmaya çalışmış ancak ardalın bilgisinin eksikliği ve olaya karşı kendi duruşunu sezdirmesi, haberin objektif olmadığını göstermektedir.

Günlük gazete türünde olan The Telegraph gazetesi, merkez sağ ve muhafazakâr kesimde yer almaktadır. Telegraph okuyucularının %61'i Muhafazakâr Partiyi desteklemektedir. Yapılan haberlerden bazıları Türkiye'nin yanında yer aldığını gösterirken bazıları ise referandum karşıtı bir duruş sergilemektedir. Muhafazakâr kesimde yer alan gazetenin dili Independent gazetesi kadar ağır olmamakla birlikte çok fazla muhabirin kendi yorumunu içermektedir. Ayrıca muhabirlerin bazıları Türk'tür. Bununda yapılan haberlerde etkisi fazladır. Genel olarak Türkiye ile ilgili haberleri Raf Sanchez yazmıştır. Raf Sanchez, Telegraph gazetesinin Ortadoğu muhabiridir.

Haber 3: Bethan McKernan Beirut--Friday 24 March 2017 12:32 (Independent Gazetesi).

Makro Yapı

Başlık: *Recep Tayyip Erdoğan: Türkiye, Nisan ayındaki referandum sonrasında AB ile "ilişkileri gözden geçirecek"* (URL-5).

Spot: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Nisan ayında yapılan anayasa reformu referandumunun sonuçlarına bakılmaksızın Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkisini gözden geçireceğini söyledi.

Haberin başlığında Recep Tayyip Erdoğan'ın sözü yer almaktadır. Okuyucu, haberin konusunun Türkiye'nin AB ile ilişkileri olduğunu başlıktan anlamaktadır. Olayın en çarpıcı ve en kapsayıcı cümlesi olarak başlıkta yer alan ifade Cumhurbaşkanı'nın direkt alıntısını içermektedir. Haberin spotunda ise yine başlıkta olduğu gibi Türkiye'nin AB ile ilişkilerini gözden geçireceği vurgulanmıştır. Ancak ne spot ne de başlıkta haberin içeriği tam olarak yansıtılmamıştır. Enformasyon eksiltimi yapılan başlık ve spotta genelden özele doğru gidiş görülmektedir.

Haberde Recep Tayyip Erdoğan'ın bir mitingde elini kaldırıp insanları selamladığı bir fotoğraf yer almaktadır. Haberın konusu Recep Tayyip Erdoğan'ı kapsadığı için onun

fotoğrafına yer verilmiştir. Ayrıca haberde iki tane video bulunmaktadır. İki videoda daha önce yer alan haberlerde bulunan videolardır. Bu videolarda Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'ya yönelik sert sözleri yer almaktadır. Muhabir videolar dışında haberin içeriğinde Recep Tayyip Erdoğan'ın sert sözler söyleme nedeninin birkaç Avrupa ülkesinde güvenlik endişeleri nedeniyle mitinglerin iptal edilmesine dayandırmıştır. Güvenlik endişeleri olarak belirtilen nedenin başka boyutlarından haberde bahsedilmemiştir.

Haberin ana olayı sunulurken genel olarak Recep Tayyip Erdoğan konuşturulmuş ve Avrupa ülkeleri sessiz bırakılmıştır. Bu durum Recep Tayyip Erdoğan'ı hırçın, sert, uyumsuz olarak gösterirken Avrupa'yı saygılı, uysal olarak resmetmektedir. Sonuç olarak ise haberde: Türkiye'nin Nisan ayında yapılan anayasa reformu referandumunun sonuçlarına bakılmaksızın Avrupa Birliği ile olan ilişkisini gözden geçireceği ve Türkiye'nin böyle bir şeye girişmesinin yüzeysel olarak nedenlerine yer verilmiştir.

Olay taraflarının olaya getirdiği yorumlardan özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın sözlerine ağırlık verilmiştir. " *Faşizmdir, Nazizm'dir dediğimizde rahatsız oluyorsunuz ama yaptığınız şey bu tanıma uyuyor*" diyen Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleri direkt olarak aktarılırken, özellikle söylenenler örtük bir yapıda verilmeyerek net olarak ortaya çıkartılmıştır. Türkiye'nin Avrupa ile olan düşmanlığını okuyucu gözünde iyice pekiştiren haberde Türklere yönelik imajlar Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleri vasıtasıyla tekrar üretilmiştir.

Ardalan bilgisinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'ya yönelik sözlerini neye karşılık söylediğine dair detaylı bir bilgi verilmemiş, yüzeysel olarak değinilmiştir. Ayrıca haberde Recep Tayyip Erdoğan referandumdan galip çıkarsa Cumhurbaşkanlığı yetkilerinin genişleyip, ülkede tek adam olarak yönetimin devam edeceği eklenmiştir.

Mikro Yapı

Haberde yer alan cümleler aktif olarak, etken şekilde sunulmuştur. Özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmaları tırnak içerisinde verilmiştir. Uzun bir konuşma içerisinden habere konu olabilecek şekilde yanlı olarak seçilen cümleler, muhabirin Avrupa merkezli bakış açısını göstermektedir. Bununla birlikte seçilen cümleler içerisinde "Nazi" kelimesi dikkat çekmektedir. "*İki ülke de güvenlik endişeleri nedeniyle mitinglerin iptal edildiğini söylemekle birlikte, Erdoğan onları özgürce konuşmayı engellemek ve "Nazi yöntemleri" kullanmakla suçladı*" olarak haberde yer alan cümlede Nazi kelimesi cümle bağlamında değerlendirildiğinde daha önce de bahsedildiği gibi Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'yı Nazi'ye benzettiği

anlaşılmaktadır. Ancak burada sanki ufak bir nedenden dolayı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu kadar sinirlendiğine okuyucuyu inandırmak için yapılan konuşmalar, tırnak içerisinde verilmiştir.

Sonuç olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın kindar, sinirli, her şeye kızıp tehditler savuran biri olarak gösterilmesi okuyucunun bu durumu tüm Türklere genellemesine neden olmaktadır. Geçmişte Avrupalı seyyahların Türkiye ile ilgili aşağılayıcı ya da küçük düşürücü yazılarında olduğu gibi muhabir biz ve öteki ayrımını üretmiştir. Son olarak, sürekli bu tarz haberlerde Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadelerinin bağlamlarından koparılarak sunulması, zenofobik düşmanlığın artmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Orta Çağ'ın başlarında Orta Doğu ve Asya'daki birçok gelişmiş uygarlığın gerisinde olan Avrupa, Yeni Çağ'da Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra yükselişe geçerek askeri, ekonomik, demokratik ve teknolojik olarak gelişmiştir. Yükseliş evresine giren Avrupa bundan sonra diğer uygarlıkları geçerek, farklı kıtalarda koloniler kurmuştur. Bununla yetinmeyen Avrupa Devletleri diğer kıtaların kaynaklarını sömürerek, Avrupalılara yüksek bir refah düzeyi sağlamıştır. Tüm bunlar çerçevesinde Rönesans'ın gelişmesiyle Avrupa'da kapitalizm belirginleşmiştir. Artık yeni evrede Avrupa tarafından tüm dünya topluca fethedilmeye başlanmıştır.

Durgunluk döneminden hızlı bir yükseliş evresine geçen Avrupa, kendini merkez konumuna yerleştirerek diğer ülkeleri çevre konumuna yerleştirmektedir. 18. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşan yeni bilinçle birlikte Avrupa merkezli bakış açısı hissedilmeye başlamıştır. Bu bakış açısıyla birlikte ötekileştirilen diğer ülkeler Avrupa'ya bağımlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç içinde oluşturulan ve günümüze kadar ulaşan Türk algısı ise Avrupa için dönemsel olarak değişim göstermiştir.

Günümüzde de devam eden Avrupa'daki Türklere yönelik İslamofobik ve ırkçı söylemler kitle iletişim araçlarının da yardımıyla dünyaya yayılmaktadır. Türk'ü bir düşman olarak algılayan Avrupalı zihin, zenofobik söylemler üreterek, oryantalist düşünceye hizmet etmektedir. Türkiye'nin yaşadığı sıkıntılı dönemleri fırsat bilen Avrupa medyayı etkili kullanarak Türklere karşı olan yabancı düşmanlığını yaymaktadır.

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişiminden sonra Avrupa'da yayınlanan birçok medya içeriğinde Türkiye'deki darbe desteklenmiştir. Fox News'te Ralph Peters tarafından yazılan "*Turkey's Last Hope Dies*"(Türkiye'nin Son Umudu Öldü) başlıklı makalede

Türkiye için laik düzenin tekrar sağlanmasında tek umudun darbe olduğu ancak bununda başarısızlıkla sonuçlanması üzerine İslamcıların devlet üzerindeki hâkimiyetlerini arttıracak yazmaktadır. Başka bir örnekte Independent gazetesinde: “*Turkey’s failed coup is not a triumph for liberal democracy*” (Türkiyenin başarısız darbesi liberal demokrasi için bir zafer değil) başlığı altında başarısız olan darbe girişimiyle İslamcıların kazandığını belirterek, demokrasinin tehlikede olduğu vurgulanmıştır. Aynı durum darbe girişiminden sonra yaşanan Türkiye’deki referandum sürecinde de gerçekleşmiştir. Aynı yönetim biçimini benimsemiş ülkeler bile Recep Tayyip Erdoğan’ın tek adam olacağına vurgu yaparak referandum sürecinde Türkiye’yi yıpratıcı medya içerikleri yayınlamışlardır.

Özellikle günümüze daha yakın zamanda gerçekleşen Referandum sürecinde İngiliz basınında yer alan haberleri inceleyen çalışmada elde edilen bulgular Türkiye ile dost görünen İngiltere’nin de Avrupa merkezli bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Birleşik Krallığı meydana getiren dört ülkeden en büyük ve merkezî olan İngiltere Avrupa’nın batısında, Büyük Britanya adasında bulunmaktadır. Tarihte dostane ilişkilerin yer almasına karşılık hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlıyı paylaşmayı düşünen devletler arasında İngiltere de bulunmaktaydı (Gülcan 2001: 9). Ayrıca İngiltere Türklere yönelik oryantalist söylemlerin üretilmesine katılan ülkelerden biridir.

İngiltere’nin oryantalist bakışını tarihte kanıtlayan belgelere rastlamak mümkündür. Özellikle seyyahların yazdıkları yazılar bu bakış açısının en somut örneğidir. İngilizli Alexander William Kinglake, İngiltere’den Anadolu’ya gelerek gözlemlerini kaleme almıştır. Kinglake’in Anadolu’yu gezmesinin nedeni ise Osmanlı hakkında bilgi toplamaktır. Çünkü o dönemde İngiliz parlamentosu toplanıp, Osmanlı’nın toprak bütünlüğü konusunu tartışmaktaydı. Kinglake Türk insanını: “*Koskoca esaslı ve göz alıcı kavukları olan...*”, “*Ölümsüz ruhlar taşıyan ve belki de düşünme yeteneği olan varlıklar. Sava kıyılarında yaşayan koca Türkler... asker mi sivil mi oldukları belirsiz olan bu insanlar eski Türklerdendir, tüm yoksulluklarına rağmen hâlâ zafer kazanmış bir ırkın sert ve özgür tavrını taşırlar...*” olarak tanımlamıştır (Bilici 2011: 6).

Seyyahın Anadolu topraklarına gelmeden önce Türklere yönelik ön yargılara sahip olduğu görülmektedir. Yorumlarını Avrupalı gözüyle yazan seyyah, aslında İngiltere’nin her zaman Türklere dostane ilişkiler kurmadığını da kanıtlamaktadır. Çıkarlarına göre hareket eden İngiltere, 18. Yüzyılda emperyalizme yönelmiş ve tüm enerjisini şark olarak adlandırdıkları Doğuyu ele geçirmek için harcamıştır (Eravcı 2010: 66).

Çalışmada incelenen İngiliz basınından The Independent, The Guardian ve The Telegraph gazetelerinin internet sayfalarındaki Türkiye referandum sürecinde yayınlanan Türkiye'yle ilgili toplam 3 haber eleştirel söylem analiziyle incelenerek, günümüzde İngiltere'de yer alan Türk algısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bulgulara göre 1986 yılında kurulan Liberalizmi savunan Independent gazetesinde Türkiye'de gerçekleşen darbe girişiminde olduğu gibi referandum sürecinde de Avrupa merkezli söylemler kendini göstermektedir. Okuyucu kitlesini orta sınıf gençlerin oluşturduğu gazetede, çoğunlukla referandum öncesinde Avrupa'da yapılacak mitinglerin iptal edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konuda ardalan bilgileri eksik ve çarpıtılmış olarak verilerek, olayla ilgili suçlu tarafın Türk liderler olduğu, okuyucuya kanıtlanmaya çalışılmıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan Türklere karşı ön yargıların günümüzde de devam ettiğini kanıtlayan ifadeler ve davranışlar haberlerde yer almıştır. Sonuç olarak Independent gazetesinde yer alan haber Türkiye'yi saldırgan, sinirli, şiddet yanlısı olarak sergilerken, Avrupa sadece uyarılarda bulunan masum olarak sunulmuştur. Avrupa, kendi kimliğini oluşturmada kullandığı pratikleri uygulayarak öteki doğuyu inşa etmeye devam etmektedir.

Günlük gazete türünde olan The Telegraph gazetesi ise merkez sağ ve muhafazakâr kesimde yer alarak, haberlerinde kimi zaman Türkiye'ye yönelik ılımlı tavır sezilirken kimi zamanda Avrupalı kimliğe bürünen haberler sunulmuştur. Muhafazakâr kesimde yer alan gazetenin dili Independent gazetesi kadar ağır olmamakla birlikte çok fazla muhabirin kendi yorumunu içermektedir. Ayrıca muhabirlerin bazıları Türk'tür. Bununda yapılan haberde etkisi fazladır.

Son olarak liberal solda yer alan The Guardian gazetesi Independent gazetesinde olduğu gibi Avrupa ile ilişkiler konusunda Türkiye'yi suçlu olarak göstermekten Avrupa, okuyucunun gözünde aklanmaktadır. Ancak nadirde olsa karşıt görüşlerle birlikte haberlerini oluşturan muhabirler de bulunmaktadır. Referandum sürecinde olan Türk vatandaşları bilgilendirmek için konuyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar içerisinde Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik karşıt duruş sergilenmiştir.

Üç farklı görüşü savunan üç farklı İngiliz gazetesinde genel olarak Türk imajı olumsuzlukları barındıran bir anlam ifade etmektedir. Gazetelerin yayın politikaları ve yazarların kimlikleri de oluşturulan haber üzerinde etkisini göstermektedir. Ancak genel olarak İngiltere'nin de Avrupa merkezli bakış açısı ile Türkleri ve Türkiye'yi yorumladığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Amin, S. (2007). *Avrupamerkezcilik*, M. Sert (Çev.), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Bilici, İ. E. (2007). Oryantalist Seyahatnamelerde Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme: Alexander William Kinglake'in Seyahatnamesi Eothen Örneği, *Gümüüşhane: e-Gifder*, 2, 1-21.
- Devran, Y. (2010). *Haber, Söylem, İdeoloji*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Eravcı, M. (2010). *Avrupa'da Türk İmajı*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Fairclough N. (2003). Dil ve İdeoloji, B. Çoban ve Z. Özarlan, (Der.) *Söylem ve İdeoloji-Mitoloji-Din-İdeoloji* içinde, B. Çoban (Çev.), İstanbul: Su Yayınları.
- Gülcan, N. (2001) Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkanları, S. Yalçiner (Der.), *Bir Başka Açıdan İngiltere* içinde, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hakluyt R., (1906). The Principal Navigations Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation, Volume V, New York: The Macmillan Company,
- Karlsson I., (2006). The Turks as a Threat and Europe's Other, *Swedish Institute for European Policy Studies* içinde, Turkey Swedenand the European Union: Experiences and Expectations, Stockholm.
- Karlsson, I., (2007). *Avrupa ve Türkler: Karmaşık Bir ilişki Üzerine Düşünceler*, T. Kayaoğlu (Çev.), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Küçük, A. (2017). Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler, *Liberal Düşünce Dergisi*, 22, 85, 157-189.
- Küçükaydın, D. (2007). *Avrupa Merkezilik: Doğu ve Batı Üzerine*, Köxüz Yayınları.
- Meram A. K. (1969). *Belgelerle Türk – İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul: Kitaş Yayınları.
- Mora, N. (2013). Kendi -Öteki İletişimi ve Etnomerkezcilik, *Selçuk İletişim*, 5(2), 206-218.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- URL-1: "Referandum maddeleri ile ne değişecek? 18 madde referandumda oylanacak". <http://www.cnnturk.com/turkiye/referandum-maddeleri-ile-ne-degisecek-18-madde-referandumda-oylanacak>
- URL-2: "2017 Anayasa Referandumu Sonuçları". <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2017/secim-sonuclari>
- URL-3: "British MPs say Turkish president using attempted coup to suppress human rights". (2017, March 25). <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/25/british-mps-say-turkish-president-using-attempted-coup-to-suppress-human-rights>
- URL-4: "Erdoğan threatens to review relations with 'fascist and cruel' EU after Turkish referendum". (2021, March 21). <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/21/erdogan-threatens-review-relations-fascist-cruel-eu-turkish/>
- URL-5: "Recep Tayyip Erdogan: Turkey to 'review ties' with EU following April referendum" (2017, March 24). <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/recep-tayyip-erdogan-turkey-eu-relations-strained-review-april-constitutional-referendum-a7647821>

Van Dijk, Teun A. (1988). *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Watson, A. (2021, Jul 2). Monthly reach of The Daily Telegraph and The Sunday Telegraph in the United Kingdom from April 2019 to March 2020. <https://www.statista.com/statistics/380662/the-daily-telegraph-monthly-reach-by-demographic-uk/>

Watson, A. (2021, Jul 2). Monthly reach of The Guardian in the United Kingdom from April 2019 to March 2020, by demographic group. <https://www.statista.com/statistics/380687/the-guardian-the-observer-monthly-reach-by-demographic-uk/>.

Watson, A. (2021, Jul 2). Monthly reach of The Independent in the United Kingdom from April 2019 to March 2020, by demographic group. <https://www.statista.com/statistics/380695/the-independent-monthly-reach-by-demographic-uk/>.

BOOK REVIEW

Christopher J. Bickerton ve Carlo Invernizzi Accetti, **Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics**

Oxford University Press, London 2021 (ss. 244)

Kritiği Yapan: Hasan Faruk USLU*

Atf: USLU, H. F. (2021). Book Review: Christopher J. Bickerton and Carlo Invernizzi Accetti, *Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics*, İMGELEM, 5 (9): 631-635.

Citation: USLU, H. F. (2021). Kitap Kritiği: Christopher J. Bickerton and Carlo Invernizzi Accetti, *Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics*, İMGELEM, 5 (9): 631-635.

Başvuru / Received: 2 Eylül / September 2021.

Kabul / Accepted: 18 Ekim / October 2021.

Kitap Kritiği / Book Review.

The social, political and ideological -even class- struggles “occur in the realm of concepts too” (Patnaik 2017 and 2020). Especially relevant for the social sciences in general and political sciences in particular, it is a well-known fact that concepts are not innocent. Specifically prevailing in the times of crisis, they are called, questioned and revitalized in order to change and/or transform political theories and horizons (Yücesan Özdemir 2020). By giving concepts wholly different connotations, they either “come to mean something entirely different from their original meanings” or “become fuzzy and useless” for some parts of the society. Thus, as D’Eramo noted, inspired by Bourdieu, concepts “should be regarded not merely tools but as stakes” in the struggles (2013).

In terms of dialectical research “a new concept is often admitted if and only when a new relationship emerges” (Yücesan Özdemir 2020) or “a qualitative transformation takes place” (Ollman 2003: 16-17) within a process. The attempts at addressing “unchanging relations by changing concepts” –without paying due regard whether there appears a “new qualitative change that has become something else in terms of its constituting relationships” or “quantitative increases in size and number in one or more of its aspects”- are always problematic and not devoid of political significance. Thus, one has to be cautious enough in dealing with the “temporally differentiated moments (before and after) within the same process” because nondialectical approaches have a tendency to “treat them separately or even causally” (Ollman 2003: 17).

The debate on how to make sense of the current “crisis of democracy” in the contemporary times has produced important conceptual entries into political vocabulary such

* Assistant Professor, Atatürk University, The Department of Public Administration, Erzurum/Turkey, E-mail: hasan.uslu@atauni.edu.tr, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-7130-3020>

as “post-democracy”, “populist moment”, “post-truth”, “the ‘end’ and ‘death’ of democracy” etc. *Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics* written by Christopher Bickerton and Carlo Invernizzi Accetti is an ambitious and invaluable attempt at concept formation, the concept of technopopulism, in order to make sense of contemporary democratic politics. Locating itself into the idea of a transformation in the structuring logic of democratic regimes, *Technopopulism* departs from the arguments highlighting the end and/or death of democracy (p. 2). Rather than the mainstream accounts which argue that there is a sense of opposition between populism and technocracy, authors search for the affinities between the two. Being abstract from substantive interests and policy commitments, both populism and technocracy share “unmediated conception of common good” (p. 3) and arguments for the “representation of the interests of society as a whole (p. 34). In a nutshell, Bickerton and Invernizzi Accetti propose that a new logic “combining both “appeals to the people” (populism) and “appeals to the competence and skills in realizing the peoples’ will” (technocracy) has structured the democratic politics in the contemporary times especially in terms of electoral competition.

Taking the intellectual interests of Bickerton and Invernizzi Accetti into consideration, the move to define “technopopulism as a party type” in their previous work (Bickerton and Invernizzi Accetti 2018) to a “structuring logic of contemporary democratic politics” is striking. With the coming of this book, the authors broadened the scope of the concept of technopopulism, not a new party type any more but a new structuring logic—a system of political incentives and constraints—of mainly “electoral competition and political action” in contemporary times. Engaging with the well-established literature of party politics and burgeoning literatures of populism and technocracy, Bickerton and Invernizzi Accetti, in this book, have provided rich historical accounts on the “origins of the concept” (Chapter III). The Chapter II is devoted to the “real life/empirical paradigmatic examples” – combining populist and technocratic discourses in multiple ways such as through the party (New Labour in the UK), electoral base (Five Star Movement in Italy) and figure of the leader (Macron in France) - (Chapter II). The conceptual clarification and illustrative examples are followed by the consequences of technopopulism on the electoral competition and broader contemporary politics and society (Chapter IV) and some remedies (Chapter V) to the rise of technopopulism.

The authors claim that the traditional left/right ideological logic (in which the medium of struggle among political parties and actors was mainly ideological) was “in part replaced and in part superimposed itself upon” by the technopopulist logic (simultaneous appeals to the people and claims of possessing necessary skills in translating peoples’ will into policy) (p. 88).

With the decreasing salience of political ideologies and parties due to sociological transformations, such as the growing individualization, decline in class identities, fragmentation of organized interest, end of the Cold War and financial crisis of 2008-11, in mediating the relationship between state and society, the vacuum was filled by the technopopulist logic which favours unmediated, personalistic and direct bonds.

As far as the methodology of the book is considered, which is the backbone of the Chapter III (pp. 89-94), although it is not explicitly stated but tacitly implied, the book falls into the broader category of an “interactionist approach”. The interactionist approaches admit that the actor operates within a system/structure but he/she cannot be merely considered as the hostages of it. So, the book pays due regard both to the preferences/goals of agency/actor and incentives/constraints of the structure which provides certain shape and regularity to the behaviours of actors acting within it (p. 21). This methodological choice forces the authors, first and foremost, to account for “what a change in the structuring logic of democratic politics means for political action and competition” (p. 91). In order to lay down the distinctiveness of the technopopulist logic, Bickerton and Invernizzi Accetti attempted at comparing the ideological logic of previous era (1890-1960s) with the technopopulist logic of contemporary times, especially relevant since the 1990s. Thus, the technopopulism is a “historically specific phenomenon” which directs attentions towards the idea that electoral competition is not structured around ideological logic anymore but around technopopulist confrontations (p. 8).

There seems to be two problems in the methodological premises of the book. First, the balance between the structure and agency, or in the words of the book, “between the political logic and electoral competitors”, has been turned out be in favour of the structure. Secondly, the narrowing down the structure into a political logic and agency/actor into electoral contenders primarily in search for “maximizing their chances of winning” (p. 21) have kept authors away from dealing with broader structural and agency-based developments at some depth.

Nevertheless, in order to rescue the political science from the “language of dependent and independent variables” and being “too ahistorical”, the authors dare to bring more history to political science for explaining “why things happen when they do”. For this reason, they principally focus their attentions to the origins of technopopulist logic. The following part is worth quoting at length:

Our overarching narrative aims to explain the shift from an ideological logic to a technopopulist logic. Within this shift, we identify a series of different moments, with a

Book Review: Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics

complex interplay between the social and the political and changes within each respective domain. The most important causes we highlight include the decline of organized interests, the process of cognitive mobilization, and the cartelization of national party systems. By developing our account chronologically, we try to account for the uneven development of these factors (p. 94).

In addition to these vital contributions, I just want to bring three points to the attention of authors. First and foremost, although the idea of technopopulism as the structuring logic is mainly proposed to make sense of contemporary politics, politics in this understanding, to a certain extent, seems to be reduced and/or narrowed down into an “electoral competition and political action”. This seems to be a reductionist view which, just to name one, does not consider the broader power relations in contemporary politics in its entirety. Although the authors consider the consequences of technopopulism for also the broader politics and society (such as democratic discontent, the new authoritarianism and closure of the revolutionary horizon and the rise of identity politics) (pp. 154-168), it is done in a few pages and does not deeply engage with the issues at hand. This is a missed opportunity for the authors because these consequences are worth dealing with at some more length.

Secondly, although the authors are very careful not to be falling into a periodization trap (p. 89 and specifically the footnote 1), it is impossible to argue that they provide compelling arguments in separating the ideological logic of previous era from the contemporary technopopulist logic. As noted at the very beginning, whether the quantitatively increasing manifestations of technopopulist discourses pave the way for a qualitative transformation in the structuring logic of democratic politics is still unsolved and the authors seem to be arguing the middle way between the two. It is especially visible in their conceptual choices of technopopulism is “in part replacing and in part superimposing itself upon the ideological logic” (p. 88) and “technopopulist logic has not entirely replaced the previously dominant logic of partisan competition” (p. 24). Thus, if it is not easy to argue for a total transformation, then the entry of a new concept is hardly convincing.

Finally, technopopulism understood in the way the book proposed, as the structuring logic of contemporary democratic politics, indicates merely the absence and/or decreasing salience of intermediary bodies such as political parties and ideologies and is limited to argue for a more party democracy, albeit in new ways, or to use the words of authors, “revitalization of partisanship” (democratizing the internal structure of existing political parties) (p. 170) as the remedies of it. Thus the technopopulist logic which, authors rightly argue, is incapable of “envisaging radical transformation to existing social and political systems” (p. 164) does not

carry a revolutionary potential in itself in coping with the contemporary problems of democracy.

Despite these shortcomings, *Technopopulism: The New Logic of Democratic Politics* is a must read for the students of democracy, party politics and populism. It is very instructive in tracing the historical origins of current challenges democracies face and showing the shortcomings of mainstream approaches trying to make sense of it. In addition, in order to just only follow the current debates on the political reactions and discourses in dealing with the Pandemics and Coronavirus crisis, in which the populist discourses and technocratic appeals are so extensive, the book is worth reading.

REFERENCES

- Bickerton, C., Invernizzi Accetti, C. (2018). ‘Techno-populism’ as a new party family: the case of the Five Star Movement and Podemos, *Contemporary Italian Politics*, 10(2), 132-150.
- D’Eramo, M. (2013). Populism and the New Oligarchy, *New Left Review*, (82), <https://newleftreview.org/issues/ii82/articles/marco-d-eramo-populism-and-the-new-oligarchy>
- Ollman, B. (2003). *Dance of the Dialectic: Steps in Marx’s Method*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Patnaik, P. (2017, 16 February). Differing Concepts of Populism. <https://www.networkideas.org/themes/political-economy/2017/02/differing-concepts-of-populism/>
- Patnaik, P. (2020, 1 March). The Uses of “Populism”. https://peoplesdemocracy.in/2020/0301_pd/uses-%E2%80%9Cpopulism%E2%80%9D?fbclid=IwAR0lMbw9rGEg2w9FIJA5KP4Pvs9Pmyqhugcbrh3VFZinWpGgTcy4cR-FwGk
- Yücesan Özdemir, G. (2020, 4 May). Prekaryanın radikalliği mi proleteryanın devrimciliği mi?. <https://haber.sol.org.tr/yazar/prekaryanin-radikalligi-mi-proletaryanin-devrimciligini-mi-3427>